

T.C
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

EBÜ'l-ALÂ el-HEMEDÂNÎ'nİN (ö.569/1173)
ĞÂYETÜ'l-İHTİSÂR ADLI ESERİNDE YER ALAN
KIRAAT VECİHLERİNİN TEFSİR İLMİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

NAİM AVAN

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. Hakan UĞUR

KONYA 2023

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Naim AVAN		
	Numarası	18810601011		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/Tefsir		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tezin Adı	EBÜ'L-ALÂ EL-HEMEDÂNÎ'NİN (Ö.569/1173) ĞÂYETÜ'L-İHTİSÂR ADLI ESERİNDE YER ALAN KIRAAT VECİHLERİNİN TEFSİR İLMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

02/08/2023

Naim AVAN

ÖNSÖZ

İlâhî vahyin mahsûlü olan Kur'an-ı Kerîm, mushaflara yazılan, tevâtûren naklolunan, tilâveti ibadet olan, ezberlenebilir tek ilâhî kitap olarak Arapça nâzil olmuş, mu'ciz bir kelimedir. İlâhî emir gereği kulluğunu edâ etmesi gereken insanın kendisine gönderilen ilahî mesajı kavrayıp, ahkâmını ve nasihatlarını iyi bilmesi lazımdır. Bu İlâhî mesaj “oku” emriyle başlamaktadır. Allah Teâlâ mesajının ağır ağır, tane tane okunmasını istemiş, Kur'ân tilâvetinde ilk uzman “fem-i muhsin” olan Hz. Peygamber (sav) de tatbikatıyla bunu müslümanlara göstermiştir.

İlim dalları geliştikçe kendilerini daha etkin bir şekilde ortaya koyabilmek adına ıstılahlar, deyimler yeni bilgiler üretirler, bunun yanında mevcutları zenginleştirme ve tekâmül ettirme yoluna da giderler. Her dönemde bu görevi üstlenen bir topluluk var olmuştur. Bu gruplar sayesinde Kur'ân-ı Kerîm Hz. Peygambere ilk okunduğu şekliyle günümüze kadar devam etmiş, kıyamete kadar da değişmeden devam edecektir. Bu topluluğun bireylerinden biri h. 488 yılında (15 Aralık 1095) Hemedan'da doğan Ebü'l-Alâ Hasen b. Ahmed b. Hasen el-Attâr el-Hemedânî'dir.

Hemedânî (ö.569/1173) eserlerini, İslâmın en temel kaynağı olan Kur'ân ve Sünneti esas alarak telif etmiştir. Kıraatle ilgili tüm râvîleri isnad zinciriyle birlikte zikrederek ele almıştır. Hemedânî eserlerini telif ederken kıraat ilmine ilişkin vakıa ve geçmişteki çalışmalara da bakarak çalışma yöntemleriyle sistematik bir bilgiyi elde etmeyi hedeflemiştir. Daha sınırlı anlamda ise zamanının bilimsel yöntemlerini kullanmayı bilmiştir. Kişinin bilimin bir veya birden fazla sahasında mütehassıs olması mümkündür. Hemedânî kıraat alanındaki uzmanlığının yanında hadîs ve nahiv ilminde de kendini ispatlamıştır. Gerek kârî, gerekse hadisteki yetkinliğiyle teliflerini Kur'ân ve Hadîs ekseninde ustalıkla ortaya koymuştur.

İçinde bulunduğu ilmî ortam, ilmî yolculuklar, yaşadığı ortam, iklim ve gelenek Hemedânî'nin ilmi şahsiyetinin gelişmesine tesir etmiştir. Onun farklı zamanlarda, uzak ilim-kültür merkezlerine yaptığı yolculuklar neticesinde birçok hocaya ulaşip onlardan ilim tahsil etmesi, özellikle kıraat ve yanında hadis dersleri alması, kıraat ilminde otorite olan İbnü'l-Cezerî'nin (ö.833/1429) kendisinden

yüzyıllar sonra, telif ettiği eserlerinin sahîh ve senedinin de âlî olduğunu teyit etmesi onun alandaki bilgeliğini göstermeye yetmektedir.

O dini alandaki hâzıklığı yanında sosyal alanlarda da çalışma ve araştırmalar yapmıştır. Toplum bilime -sosyoloji- önem vermiş, sadece ders vermekle yetinmemiş, öğrencilerinin yanında insanların halleriyle hallenmiş, sadece çevresindekiler değil, Hemedân'a gelen müslüman olan, olmayan herkes, hatta çocuklar bile ona ziyareti ihmal etmemişlerdir. O diğer insanların aksine toplumu ve olayları gözlemlene yeteneği ve bu gözlemlediklerinde bir şeyler görebilme yetisiyle ve çalışma, araştırma, inceleme yöntemleriyle elde ettiği ve uygulamalarıyla bilim dünyasında da doğrulanan, her zaman her yerde mu'teber ve kati nitelikleri içinde barındıran yöntemli ve tertipli bilgisi sayesinde toplumda sevilen, aranan, itibar edilen bir kişi olmuştur. Yine o ensâb ilmine de hâkim biriydi. Herhangi bir ilim meclisinde tanınmış/bilinen birinin hayatı konuşulduğunda onunla ilgili bilgileri anında oradakilere aktarmaktaydı. Bu alandaki hakimiyetini öğrencileri nakletmektedirler.

Selefleri İbn Mihrân en-Nîsâbûrî (ö.381/992) arkasından el-Enderâbî el-Begâvî (ö.516/1122) ve sonra da Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin, (ö.569/1173) İbnü'l-Cezerî'den (ö.833/1429) asırlar önce aşere tarîkını nereden nereye getirdiklerinin de burada zikredilmesi yerinde olacaktır.

Yapılan bu çalışmayla Hemedânî ve eserleri ilim dünyasına kazandırılmaya ve bilim insanlarının istifadesine sunulmaya çalışılacaktır.

Bu çalışma esnasında desteklerinden dolayı danışmanım Doç. Dr. Hakan UĞUR'a, tezin hazırlanması sırasında fikirlerinden istifade ettiğim Doç. Dr. Duran Ali Yıldırım, Doç. Dr. İrfan Çakıcı ve Doç. Dr. Mustafa Başkonak'a, Dr. Öğretim Üyesi, uzman psikolog/aile danışmanı Hatice Kılınçer'e tezin hazırlama ve yazılımında tecrübelerini aktaran Mustafa Topçu'ya, çalışma sürecinde, her zaman yanımda olan değerli eşim ve çocuklarıma, ayrıca tez için gerekli malzeme ve el yazma/matbû eserleri temin etme sürecinde Süleymaniye, Kastamonu, Konya kütüphanelerinde görevli âmir ve memur arkadaşlarımıza teşekkürü borç bilirim.

Naim AVAN

Konya 2023

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Naim AVAN		
	Numarası	18810601011		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/Tefsir		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Hakan UĞUR		
	Tezin Adı	EBÜ'ALÂ el-HEMEDÂNÎ'NİN (Ö.569/1173) ĞÂYETÜ'L-İHTİSÂR ADLI ESERİNDE YER ALAN KIRAAT VECİHLERİNİN TEFSİR İLMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ		

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerîm, Tefsîr, Kıraat, Tilâvet, Kârî, Hemedânî, Ğâyetü'l-İhtisâr.

Kur'ân-ı Kerîm'in nüzûlünden itibaren anlaşılması ve yorumlanması çabaları devam edilmektedir. Kur'ân İlimleri, Kur'ân'ı Kerîm'in açıklamaya yardımcı olurlar. Kur'ân ilimlerinden bir tanesi de, Kur'ân'ın tilavetiyle alakalı kıraat ilmi adıyla ortaya çıkmaktadır. Kıraat ilmi, Kur'ân kelimelerinin tilavetini, aynı ve farklı yönleriyle bildirilen kişiden rivâyette ele alan ve inceleyen bilimdir Kıraat farklılıklarının Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin mânâsını açıklayıcı bir vasfa büründürmesini sebep sayarak kıraatleri bir nevi tefsîrin kaynaklarından kabul etmek mümkündür. Buradan hareketle kıraat farklılıkları tefsîr olabilir yargısına varılmış ve kıraatlerin Tefsîrin hangi kısmında yer aldığıyla ilgili fikirler ortaya atılmış ve bu şekilde bir düşünce ortaya çıkmıştır. Kıraat ilminin gelişimiyle meşgul olmuş ve her dönemde bu görevi üstlenen çoğunlukla kârîlerden oluşan bir topluluk bulunmuştur. Bu kişilerle Kur'ân-ı Kerîm Hz. Peygambere ilk okunduğu şekliyle günümüze kadar gelmiş kıyamete kadar da değişmeden devam edecektir. İşte bu topluluğun fertlerinden biri de Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'dir. (ö.569/1173) Hemedânî eserlerini, İslâmın en temel kaynağı olan Kur'ân ve Sünneti esas alarak telif etmiştir. Kıraatle ilgili tüm râvîleri isnad zinciriyle birlikte zikrederek ele almıştır İbnü'l-Cezerî (ö.833/1429) çalışmalarından dolayı Ebü'l Alâ' el-Hemedânî'nin kıraat ilmindeki yerini göstermesi bakımından kıraat alanında pek çok eseri bulunan Ebû Amr ed-Dânî (ö.444/1053) ile mukayese ederek "Dânî'nin eserleri her ne kadar daha yaygınsa da kıraat ilminde Ebü'l-Alâ daha bilgilidir."cümlelerini kullanmıştır. Bu tezde Hemedânî'nin hayatı, ilmî kişiliği, eserlerinin tahlili ve Ğâyetü'l-İhtisâr adlı eserinde yer alan kıraat vecihlerinin Tefsîr ilmi açısından değerlendirilmesi yapılacaktır.

ABSTRACT

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Naim AVAN		
	Student Number	18810611011		
	Department	Department Of Basic İslamic Sciences/Tafsir Sciences		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Doç. Dr. Hakan UĞUR		
	Title of the Thesis/Dissertation	AN EVALUATION OF THE RECITATION ASPECTS IN HAMADANİ'S WORK TITLED "ĞÂYETÜ'L-İHTİSÂR" FROM THE PERSPECTIVE OF THE SCİENCE OF EXEGESIS		

Keywords: Qur'an, Tafsir, Qira'at, Recitation, Qari, Hamdani, Ghayatu'l-Ihtisar.

Efforts to understand and interpret the Qur'an have continued since its revelation. Quranic Sciences aid in explaining the Qur'an's meanings. One of these sciences is the science of Qira'at, which examines and analyzes the recitation of Quranic words by narrators with both similar and different aspects. Considering that Qira'at variations can contribute to the clarification of the meanings of Quranic verses, they are considered a source of interpretation. Thus, it has been argued that Qira'at differences can be regarded as a form of interpretation, and ideas have been proposed regarding the part of Tafsir (Quranic exegesis) where Qira'at should be included. Throughout history, a community of scholars, mostly Qaris (reciters), has been engaged in the development of Qira'at science. These individuals have preserved the Quran from the time it was first recited by Prophet Muhammad, and it will remain unchanged until the Day of Judgment. One of the members of this community is Abu al-Ala al-Hamdani (d. 569/1173). Al-Hamdani composed his works based on the fundamental sources of Islam, the Quran, and the Sunnah. He approached Qira'at by mentioning all the narrators in the chain of transmission. Ibn al-Jazari (d. 833/1429) compared al-Hamdani's position in the field of Qira'at with that of Abu Amr ad-Dani (d. 444/1053), who has numerous works in this area. Ibn al-Jazari used the phrase "Even though Dani's works are more widespread, Abu al-Ala is more knowledgeable in the science of Qira'at." This thesis aims to translate and analyze al-Hamdani's life, scholarly personality, and his work "Ghayatu'l-Ihtisar," focusing on the aspects of Qira'at and evaluating its significance in the field of Tafsir.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xii

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN ÇERÇEVESİ VE ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ TEKNİK BİLGİLER

1. Araştırmanın Konusu.....	1
2. Araştırmanın Önemi ve Amacı.....	3
3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	5
4. Araştırmayla İlgili Yapılan Çalışmalar.....	6
5. Tefsîr İlmine Genel Bir Bakış.....	8
5.1. Tefsîr İlmi.....	8
5.2. Kur'ân-ı Kerîm'in Tefsîrine Duyulan İhtiyaç.....	14
6. Kıraat İlmine Genel Bir Bakış.....	15
6.1. Kıraat İlmi.....	15
6.2. Kıraat İlminin Konusu ve Gayesi.....	18
6.3. Kıraat İlminin Tarihçesi.....	20
6.4. Kıraat İmamları.....	24
6.5. Kıraatlerin Sınıflandırılması.....	26
6.6. Kıraat Farklılıklarının Çeşitleri.....	31
7. Kıraat-Tefsîr İlişkisi.....	34
7.1. Tefsîr-Kıraat Arasındaki İlişki.....	34
7.2. Müfessirlerin Kıraatlere Bakışı.....	36
7.3. Kıraat Farklılıklarının Kur'ânTefsîrindeki Rolü.....	37

BİRİNCİ BÖLÜM

EBÜ'L-ALÂ el-HEMEDÂNÎ'NİN HAYATI, İLMÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1. Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin Hayatı ve İlmî Şahsiyeti.....	41
1.1. Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin Hayatı	41
1.2. İlmî Şahsiyeti.....	47
1.3. Kıraat İlmindeki Yeri.....	48

1.4. Hemedânî'nin Etkilendiği Kıraat Âlimleri.....	49
1.5. Eserleri.....	49
1.5.1. Kitâbü't-Temhîd Fî Ma'rifeti't-Tecvîd.....	50
1.5.2. Kitâbü'l-Hâdî ilâ Ma'rifeti'l-Mekâtî' ve'l-Mebâdî.....	68
1.5.3. Kitâbu Şerhi Ma'htelefe Muhammed Ya'kûb el-Hadramî.....	102
1.5.4. Kıra'âtü Ebî Hanîfeti'n-Nûmân.....	102
1.5.5. Ğâyetü'l-İhtisârî'l-Kıra'âtî'l-Aşereti'l-Eimmeti'l-Emsâr.....	107

İKİNCİ BÖLÜM

EBÜ'L-ALÂ el-HEMEDÂNÎ'NİN (ö.569/1173) ĞÂYETÜ'L-İHTİSÂR ADLI ESERİNDE YER ALAN KIRAAT VECİHLERİNİN TEFSİR İLMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Fatiha sûresi.....	235
2.2. Bakara sûresi.....	237
2.3. Âl-i İmrân sûresi.....	353
2.4. Nisâ sûresi.....	261
2.5. Mâide sûresi.....	267
2.6. En'âm sûresi.....	274
2.7. A'râf sûresi.....	285
2.8. Enfâl sûresi.....	288
2.9. Tevbe sûresi.....	291
2.10. Yûnus sûresi.....	294
2.11. Hûd sûresi.....	297
2.12. Yûsuf sûresi.....	298
2.13. Ra'd sûresi.....	300
2.14. İbrahim sûresi.....	302
2.15. Hicr sûresi.....	303
2.16. Nahl sûresi.....	304
2.17. İsrâ sûresi.....	307
2.18. Kehf sûresi.....	312
2.19. Meryem sûresi.....	316
2.20. Tâhâ sûresi.....	319
2.21. Enbiyâ sûresi.....	321
2.22. Hac sûresi.....	322
2.23. Mü'minûn sûresi.....	324
2.24. Nûr sûresi.....	325
2.25. Furkân sûresi.....	326

2.26. Şuarâ sûresi.....	328
2.27. Neml sûresi.....	329
2.28. Kasas sûresi.....	331
2.29. Ankebût sûresi.....	332
2.30. Rûm sûresi.....	334
2.31. Lokman sûresi.....	335
2.32. Secde sûresi.....	336
2.33. Ahzâb sûresi.....	337
2.34. Sebe' sûresi.....	338
2.35. Fâtır, sûresi.....	340
2.36. Yâsin sûresi.....	341
2.37. Sâffât sûresi.....	343
2.38. Sâd sûresi.....	345
2.39. Zümer sûresi.....	346
2.40. Mü'min sûresi.....	348
2.41. Fussilet sûresi.....	350
2.42. Şûrâ sûresi.....	351
2.43. Zuhrûf sûresi.....	352
2.44. Duhân, Câsiye sûreleri.....	354
2.46. Ahkâf, Muhammed sûreleri.....	355
2.48. Fetih sûresi.....	356
2.49. Hucurât, Kaf, Zâriyât sûreleri.....	357
2.52. Tûr sûresi.....	358
2.53. Necm sûresi.....	359
2.54. Kamer sûresi.....	360
2.55. Rahmân sûresi.....	361
2.56. Vâkıa sûresi.....	362
2.57. Hadîd sûresi.....	363
2.58. Mücâdele, Haşr sûrel.....	365
2.60. Mümtehine, Münâfikûn Saf sûreleri.....	366
2.64. Teğabün, Talâk sûreleri.....	367
2.66. Tahrîm sûresi.....	368
2.67. Mülk, Kalem, Hâkka sûreleri.....	369
2.70. Meâric sûresi.....	370
2.71. Nûh, Cin sûreleri.....	371
2.73. Müzzemmil sûresi.....	372
2.74. Müddessir, Kıyâme sûreleri.....	373
2.76. İnsân, Mürselât sûreleri.....	374
2.78. Nebe' Nâziât sûreleri.....	376
2.80. Abese, Tekvîr sûreleri.....	377
2.82. İnfitâr, sûresi.....	378

2.83. Mutaffifîn, İnşikak sûreleri.....	379
2.85. Bürûc, Târık sûreleri.....	380
2.87. A'lâ, Ğâşiye sûreleri.....	381
2.89. Fecr, Beled sûreleri.....	382
2.91. Şems, Alak, Kadr sûreleri.....	383
2.98. Beyyine, Zilzâl, Tekâsür, Hümeze sûreleri.....	384
2.106. Kureyş sûresi.....	385
2.111. Tebbet, İhlâs sûreleri.....	386
Sonuç.....	388
Yazma Nüsha Örnekleri.....	390
Kaynaklar.....	393

KISALTMALAR

AÜSBE: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

bkz: Bakınız

çev: Çeviren

DİA: Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi

DİB: Diyânet İşleri Bakanlığı

DİD: Diyânet İlmî Dergi

İFAV: İlahiyat Fakültesi Vakfı

İSAM: İslami Araştırmalar Merkezi

İSAV: İslâmî Araştırmalar Vakfı

lat: Latinize eden

md: Maddesi

MÜ: Marmara Üniversitesi

MÜİF: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

MÜİFAV: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı

nşr: Neşreden

Nu: Numara

ra: RadiyallahuAnh

RTEÜ: Recep Tayip Erdoğan Üniversitesi

sav: Sallallâhu aleyhi ve sellem

sy: Sayı

thk: Tahkîk eden

trc: Tercüme eden

ts: Tarihsiz

tsh:Tashîh eden

Ty: Tarih yok

USAD: Selçuk Üniversitesi, Selçuklu Araştırma Dergisi

vb: Ve benzeri

Yay: Yayınlayan

GİRİŞ

Araştırma ile İlgili Teknik Bilgiler

1. Araştırmanın Konusu

Kur'ân-ı Kerîm'in kaynağı Allah Teâlâ, gayesi de eşrefi mahlûkat olan insandır. Bu noktadan hareketle insanın, dünyaya geldiği andan ayrılışına kadar, kişisel ve toplumsal hayatının her karesi Kur'ân kaynaklıdır. Haliyle Kur'ân'da insana taalluk eden mevzular vardır. İnsanın medeniyeti inşâ etmesinde ve erdemli bir toplum oluşturmada büyük etken olması itibarıyla Kur'ân-ı Kerîm, insanın müracaat ettiği önemli bir kaynaktır. Kur'ân-ı Kerîm'in sosyal hayatta anlaşılması, uygulanması son derece önem arz etmektedir. Tüm ilimlerin, özellikle İslami ilimlerin bu bakımdan Kur'ân-ı Kerîm ile bir bağlantılarının bulunduğu ve temel olarak Kur'ân-ı Kerîm'i anlamaya müteveccih olduğu aşikârdır.

Kur'ân-ı Kerîm, başta Kur'ân ilimleri olmak üzere birçok ilmin çalışma sahası olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'in telaffuzu, okunmasıyla alakalı olan ilim Kıraat ilmidir. Kıraat ilmi, Kur'ân âyetlerinin telaffuz şekillerini ve bunlardaki uyuşmazlıkları aktaranlara dayandırarak inceleyen ilim olarak tarif edilmektedir. Bir başka deyişle kıraat ilmi, telaffuz şekillerinden hareke, fasl, sekt, imale, vasl, hazf, sükûn gibi fonetikle ilgili olan özelliklerle, sözcüklerin değişmesi anlamına gelen ferşü'l-hurûf konusunda kıraat imamlarının ayrıştığı ve birleştiği alanları inceleyen ilim dalıdır.

Kıraat ilmi, Kur'ân'ın nazımının aktarılmasında, açıklanmasında ondan fikhî hükümler çıkarılmasında bazen etkili, bazen etkisiz olmuştur.¹ Bu etki kelimelerdeki tahfif, teshil, med, imâle, ğunne, ihfâ gibi tecvîd konularında ki bunlar -fonetik farklılıklar- başta olmak üzere kıraat imamlarının ihtilaflarına sebep olan lehçe ve bölge ile alakalı okuyuş farklarıdır, bunların fikhî etkisi ve âyetlerin anlamına katkıları yoktur.

Bu etki bir de kelimelerde oluşan ziyadelikler ve hareke değişikliklerinde ortaya çıkmaktadır ki, daha çok belli bir kaideye dayanmayan Kur'ân-ı Kerîm'de

¹Kıraat İlminin diğer ilimlere etkisiyle ilgili kaleme alınmış eserler: İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'ânTefsîrine Etkisi ve Mütevatir Kıratların Yorum Farklılıklarına Etkisi*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları nu: 128, 1996), Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2005), Abdurrahman, Çetin *Kıratların Tefsîre Etkisi*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 2001)

farklı yerlerde bulunan ferşü'l-hurûf² olarak kabul edilen kıraat farklılıkları ise mânâyı etkilerler. Bu farklı tilavetler tefsîr ilminde işlevsel hale gelerek,³ anlam farklılaşmasına yol açar, fıkıh ilminde ise, tefsîrden öte daha da işlevselleşerek⁴ hükümlerin farklılaşmasında ortaya çıkar.⁵

Yapılacak olan bu çalışmayla Hemedânî'nin eserleri, eserlerinde kaleme aldığı usûl farklılıkları ve Ğâyetü'l-İhtisâr adlı eserinde yer alan kıraat vecihlerinin Tefsîr ilmi açısından değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu değerlendirme yapılırken takip edilecek yol şu şekilde olacaktır:

“Ğâyetü'l-İhtisâr fî Kırâati'l-Aşerati Eimmeti'l-Emsâr” adlı eser iki cilt halinde tahkîk edilmiştir. Eserin birinci cildinde kıraat imamlarının usûldeki farklı görüşleriyle birlikte, müellifin eserlerinde kendisinden etkilendiği yazarlar, eserin müellife âit olduğu, eserin içeriğinin, ismi ile aynı olduğunun isbatı, tahkîk yapılırken takip edilen, metot ve Hemedânî'den ilk imamlara varıncaya kadar olan kıraat imamlarının isnâd zincirini tablo halinde verilmiştir. Kıraat imamlarının hayatı, isim ve senetleriyle buna delâlet eden haberler, daha sonra usûl farklılıklarını tezin ilgili bölümlerinde yeri geldikçe tafsilatlı olarak izah edilecektir. Eserin ikinci cildinde de ferşü'l-hurûf ve kıraat farklılıklarından Kur'ân âyetlerine tesir edenler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Tecvide Giriş olarakta nitelendirebileceğimiz “et-Temhîd fî Ma'rifeti't-Tecvîd” adlı eserde Kur'ân hâfızının uyması ve yapması gereken kural ve prensiplerle ilk konuya girilmiştir. Kitap bölümlere ayrılmış ve konular ayrı ayrı anlatılmıştır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir. Kıraatla ilgili âyetlerin tefsiri, Rasûlullah'ın (sav) kıraatinin özellikleri, Kur'ân okuyanlara Allah tarafından verilen ecir ve sevap nahvin (i'râb) gerekliliğiyle ilgili hadis, tabiîn, tebe-i tâbiîn ve müslüman bilginlerden gelen sözler, mahreçlerin çıkış yerleri ve son olarak Huruf-u Mukatta'adır. Bu konularla ilgili ayrıntılar tezin ilgili sayfalarında sunulacaktır.

²NihatTemel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, (İstanbul, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları, nu: 124, 2. basım 2009), 51, Ömer Halife eş- Şaycı, *el- Mu'cemü't- Tecvîdî li eşheri Elfâzı 'İlmi't-Tecvîd*,” (Marâs, 1. Basım, 1431/2010).

³Mehmet Emin, Maşalı, *Kıraat-Tefsîr İlişkisi*, (Ankara: Tefsîre Akademik Yaklaşımlar 1, Otto Yayınları, 2013), 358.

⁴Maşalı, *Kıraat-Tefsîr İlişkisi*, 372, 374.

⁵Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 193.

“*el-Hâdî ilâ Ma’rifeti’l-Mekâtî’ ve’l-Mebâdî*” adlı vakıf ve ibtidâ ile ilgili bu eserin ismi, Kâtip Çelebi’nin *Keşfu’z-Zunûn* adlı kitabında “*el-Hâdî fi’l-Vakf ve’l-İbtidâ*” olarak geçmektedir. Vakıflar eserin başlarında isimleriyle verilmiş, ilerleyen sayfalarda sembollerle verilmeye başlanmıştır. Eser...آخر الكتاب الهدى sözleriyle bitirilmiştir. Bu konu da müellife tabi olarak bazı vakıflar verilerek, ilgili bölümde anlatılmıştır.

“*Kıra’âtü Ebî Hanîfeti’n-Nûmân*” adlı eserin ilk önce Elmalî nüshası incelendi. Araştırma ve incelemeler neticesinde iki nüshaya (Diyarbakır, Mısır) daha ulaşıldı. Üç nüsha üzerinde yapılan tetkik ve bu eser üzerinde bir bilim insanının kaleme aldığı makalesi incelendikten sonra, bu eserin Hemedânî’ye âit olmadığı tespit edildi. Tezin ilerleyen sayfalarında eserle ilgili ayrıntılı açıklama yapılacaktır.

Ğâyetü’l-İhtisâr ve diğer eserler kıraat ilminde otorite sahibi olan İbnü’l-Cezerî tarafından kaynak olarak gösterilmiştir. Hemedânî’nin Ğâyetü’l-İhtisâr adlı eserinde, kıraatı aşerayı esas alması ve kıraatı seb’a’dan olmayan kıraat imamlarından Ebû Ca’fer Yezid b. Ka’ka’ el- Kârî’i (ö.128/745), Ya’kûb b. el-Hadramî (ö.205/820) ve Halefî’l-Âşîr’i (ö.229/843), kıraat imamı tablosuna dahil etmesi dikkatleri eser üzerine çekmiştir.

Yine bu çalışmada Ebü’l-Alâ el-Hemedânî’nin görüşleri, diğer bilim insanlarının görüşleriyle mukayese edilecek, ortak ve ayrıldıkları noktalar ortaya konulacaktır.

2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Kur’ân-ı Kerîm beşeriyete Cenab-ı Hak tarafından mânâ ve lafız açısından tam bir bütünlük içinde gönderilmiş, mükemmelliğiyle dikkatleri üzerinde toplayan ilahi bir kitaptır.

Kur’ân-ı Kerîm Hz. Âdemden itibaren vahyedilen ilahi kitaplar dâhil, kendisiyle bu kadar ilgilenilmiş, üzerinde durulmuş, çalışmalar yapılmış tek kitap olma özelliğine sahiptir. Bu ilahi kelam karşısında İslam âlimleri de hayretlerini gizleyememiş ve onlar da Kur’ân’ın ahkâmı, va’d ve vaîdleri, talimatları, yasakları, Kur’ân’da geçen hikâyeler, örnekler ve nasihatler hakkında çalışmalar yapmışlardır. Kur’ân-ı Kerîm İlahiyat/İslami ilimlerin en mühim ve birincil referansı olduğu için bilimsel çalışma ve araştırmalarını bizzat Kur’ân’a ayıran, onun her bir yönünü

incelemek, irdellemek üzere akademisyen ve araştırmacılar da çalışmalarına devam etmektedirler.

Sahabeden naklen gelen mütevatir kıraatler ve bu kıraatler arasındaki farklılıkları belirlemek üzere çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri de VI. Asırda yaşamış olan Ebü'l-Ala el-Hemedânî (ö.569/1173) dir. O, kıraatle ilgili telif ettiği eserlerinde kıraatin mütevatirliğini, verdiği silsile ve delilleriyle ortaya koymaktadır. Ebü'l-Ala el-Hemedânî “*Ğâyetü'l-İhtisâr*” adlı eserinde bu konulara değinmiştir. Kıraat ilmine vakıf olmak için, Arapça alt yapısının sağlam olması ve hafız olmak gibi bazı vasıflara sahip olmayı ve bunların nasıl elde edileceğini de “*et-Temhîd*” adlı eserinde kaleme almıştır. Tezin ilerleyen bölümlerinde bu konularla ilgili bilgiler tafsilatlı bir şekilde aktarılacaktır.

Yapılacak bütün çalışmalarda amaç Kur’ân-ı Kerîm’in anlaşılması ve onun künhüne vakıf olunmasıdır. Malumdur ki Kur’ân-ı Kerîm’deki âyetlerin anlaşılması kolay değildir. Birtakım âyetler kolaylıkla anlaşılırken, birtakım âyetlerin üzerinde rasih olmayı derin düşünmeyi ve bunu sağlayacak bilgi ve donanıma sahip olmayı gerektirmektedir. İşte bu bilgi ve donanımda Kur’ân-ı Kerîm’de bulunan derin anlamları, türlü sanatları ve ilimlerdeki sırları ortaya çıkarmaktadır.

Asıl olarak araştırmacının amaç ve önemi tafsilatlı olarak ele alınacak olursa, Kur’ân-ı Kerîm’in bütün insanlığa rehber olabilmesi için, günümüzde insanlığa musahhar kılınmış olan bütün ilimlerin, Kelamullahın,-Mehmet Akif’in özetlediği şekliyle: “doğrudan doğruya Kur’ân’dan alıp ilhamı, asrın idrakine söyletecek” bir düzeye erişmesinde onun emri altına girmeleri icap etmektedir. Zira beşerin ilmi kabiliyeti, alışkanlıkları, bu yönde gelişip yol aldıkça, alandaki yetisi arttıkça, Kur’ân âyetlerindeki erdemli, semavi bilgi ve mevzûları, ayrıntı ve hikmeti daha güzel kavramış ve öğrenmiş olacaktır.

Yurdumuzun çeşitli illerinde bulunan, bölge yazma eserler veya genel ya da üniversite kütüphanelerinde yapılan araştırmalar neticesinde, Hemedânî’nin kıraatle ilgili telif ettiği, gerek tahkîkli, gerek Mahtûd/el yazması eserlerine ulaşılan ve elde edilen eserler incelenerek ve okunarak, günümüz Türkçesine uyarlanarak,

Hemedânî'nin örnek şahsiyeti ve kıraatle ilgili görüşleri günümüz bilim dünyasına sunulmaya çalışılacaktır.

3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Üzerinde çalışılan “Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin Ğâyetü'l-İhtisâr adlı eserinde yer alan kıraat vecihlerinin Tefsîr ilmi açısından değerlendirilmesi” adlı tezi hazırlanmaya başlanırken, Süleymaniye kütüphanesi, Konya bölge yazma eserler kütüphanesi, Konya Yusuf Ağa, MÜİF kütüphanesi, Antalya ve Kastamonu yazma eserler kütüphanelerinde bulunan Hemedânî'ye âit yazma (Mahtût), tahkîki yapılmış ve matbû eserleri, kurumlardaki ilgili şahıslarla irtibat kurularak, internet üzerinden vs. elde edilmiştir. Öncelikle yazma eserleri, sonra tahkîki yapılan eserleri ve en son matbû eserler tek tek okunarak Hemedânî'nin eserlerinden Ğâyetü'l-İhtisâr adlı eserle ilgili malumat verildikten sonra İbnü'l-Cezerî'nin bu esere niçin bu derecede değer verdiği belirtilecektir. Hz Peygamber'den (sav) itibaren gelen kıraat silsilesi verilecek, Hemedânî'nin kıraat ilmine dair görüşlerini, Kıraat-ı Seb'ayı İbnü'l-Cezerî'den üç asır evvel Kıraat-ı Aşera'ya çıkarması ve ravileriyle birlikte kıraat imamlarını, yine kıraat imamları arasındaki usûl farklılıkları ele alınacaktır.

Ğâyetü'l-İhtisâr adlı eserin ikinci cildinde ise ferşü'l-hurûf ve kıraat imamlarının, özellikle Hemedânî'ni tercih ettiği kıraat vecihlerinin Tefsîr ilmi açısından değerlendirilmesi yapılacaktır.

Vakıf ve ibtida ile ilgili görüşleri Kitâbü'l-Hâdî ilâ a'rifeti'l-Mekâtî' ve'l-Mebâdî adlı eserinden nakillerle ele alınacaktır.

İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin kıraati de, kadim âlimlerinden gelen bilgilerle desteklenerek aktarılacaktır.

Tecvide giriş, “Kur'ân-ı Kerîm'i tahkik ve hadr tarîklarıyla (güzel bir şekilde) okuyan kârîlerin faziletlerini, Allah-u Teâlâ'nın Kur'ân ehline verdiği sevapları, Rasûlullâh (sav) Efendimizin kıraatinin özelliklerini, on kıraat imamının kıraatlerinin özellikleri, Kur'ân okuyanları nahiv (i'râb) öğrenmeye çalışmaya teşvik etmeyle ilgili sahabe, tâbiîn, et-beu't-tâbiîn ve müslüman âlimlerden gelen sözleri, harflerin isimleri ve çıkışları (yerleri, dereceleri, güzel ve kötü okunuşları) hakkındaki bilgileri, Kur'ân okuyacak bir bireyin hangi seviyede bulunmasından hareketle,

hafızlığı, Arapçayı iyi derecede öğrenmesi, Hadis-i Şerif ve kadîm ulemanın görüşleriyle Kur'ân okumanın ehemmiyeti ortaya konulacaktır.

4. Araştırma ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Yapılan araştırmalar kıraat ilminin diğer İslami ilimlere göre, üzerinde daha az çalışma yapıldığını ortaya koymaktadır. Yakın zamana kadar yurdumuzda Arapça eğitimi verilen kurslarda kıraatle ilgili çalışmalar yok denilecek seviyede idi. İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinde ise Tefsîrin bir alt birimi gibi işleme tabi tutulduğundan, üzerinde yapılan çalışmalar da sınırlı kalmaktaydı. Yakın geçmişte Diyânet İşleri Başkanlığınca yurdumuzun dört bir yanına açılan ihtisas/eğitim merkezleri, üniversitelerde direk Kur'ân Okuma ve Kıraat ilmi bölümünün açılması ve üzerinde yapılan çalışmaların artmasıyla bu alana ilgililerin çoğalmasıyla, kıraat ilmi gözde ilimler arasında yerini almıştır. Kârîler ve onların hayatı, alanla alakalı Mahtût/el yazması ve diğer eserler, üzerinde yapılan araştırma, makale ve çalışmalarla gün yüzüne çıkarılmaya, bilim insanları sayısı artmaya başlamıştır.

Kıraat ilmi ve kıraat âlimleriyle ilgili yapılan araştırma ve çalışmalara genel olarak bakılacak olursa bunlardan⁶ bazıları aşağıda verilmiştir.

İbnü'l-Cezerî (ö.833/1429) den yüzyıllar önce kıraat-ı seb'a'yı, kıraat-ı aşera'ya çıkaran kârîler arasında yer alan ve tezde hayatı, Gâyetü'l-İhtisâr adlı eserinde yer alan kıraat vecihlerinin tefsîr ilmi açısından değerlendirilmesi ele alarak hazırlanacak Ebü'l-Alâ el-Hemedânî (ö.569/1173), zamanının âlim, fâdıl, muttakî, cömert, kârî, muhaddis, çevresinde sözüne itibar edilen önemli şahsiyetlerden biri olarak tarihteki yerini almıştır. Kıraat ilminde de önemli bir yere sahip olan Hemedânî'yle ilgili ilk bilgileri Türkiye'de 1994 yılında TDV İslam Ansiklopedisi, 10. Cilt, 286-287. sayfalarda Tayyar Altıkulaç kaleme almıştır. Tayyar Altıkulaç "Ebü'l-Alâ el-Hemedânî" maddesinde Hemedânî'nin doğumundan itibaren yetişme evrelerini, çocukluk, gençlik dönemlerini, rahle-i tedrisinden geçtiği hocalarını, yetiştirdiği öğrencilerini, ilmî seyahatlerini, kıraat, hadis ilimlerine paralel olarak

⁶"Başlangıçtan IX. Hicrî Asra Kadar Kıraat İlminin Tâlimi", Necati Tetik, İstanbul, 1990, "Osmanlı'da Dâru'l-Kurrâ Müessesesi ve Kıraat Öğretimi", Yusuf Alemdar, Ankara, 2003, "Kıraat İlminin Kur'ân Tefsîrindeki Yeri", İsmail Karaçam, İstanbul, 2018, "Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü", Mehmet Ünal, Ankara, 2005, "İmam Nâfî ve Kıraatinin Özellikleri" Mehmet Adıgüzel, Erzurum, 1993, "Kıraatler Açısından Taberî ve Tefsîri", Abdulmecit Okçu, Erzurum, 2000 gibi eserlerdir.

Arap dili, ensâb ilmi ve tarih alanlarındaki hakimiyetini ve eserleriyle ilgili bilgileri vermiştir.

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'yle ilgili diğer bir çalışma ise, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ali Öge kaleme almıştır. O, 2013 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisinin 36. Sayısı, 7-13. sayfalarında yayımlanan “Ebü'l-Alâ el-Hemedânî ve Kıraâtü Ebî Hanîfetü'n-Nu'mân”adlı çalışmasında, “Ebû Hanîfe'nin tercih ettiği kıraat vecihlerini” açıkladıktan sonra, “eserde takip edilen metodu da sûre sûre, başlıklar halinde Ebû Hanîfe'nin tercih ettiği kıraatlerin belirtilmesi ve bazı âyetlerde bu kıraat tercihinin kimler tarafından okunduğu” şeklinde açıklamış, Hemedânî ve kıraat ilmindeki yerini ve eserlerini vermiş, devamında risâlenin tanıtımı, risâlede geçen âyetler ve Ebû Hanîfe'nin tercih ettiği sûrelerdeki âyetler ve okuyuş şekilleri verilip, sonuç kısmı ile risâle tamamlanmıştır.

Hemedânî'yle ilgili bir diğer çalışma ise Necattin Hanay tarafından kaleme alınan Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Mütefekkir dergisinin 3. Cilt, 5. Sayısı, 101-127. sayfalarında yayımlanan Ebü'l-Fadl el-Huzâî ve “İhtiyârâtü Min Kıraâtü Ebî Hanîfe” adlı risaledir.⁷

Çalışmada Hemedânî'nin hayatı -rihleleri, hocalarını, talebeleri- ilmi şahsiyeti ve eserleriyle ilgili bilgileri aktardıktan sonra, eserlerinde tercih ettiği kıraat vecihlerinin tefsîr İlmi açısından değerlendirmesi yapılacaktır. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi ikinci bölümde verilecektir. Ayrıca bu çalışmayla amaçlanan, en önemli kazanım; Hemedânî'nin İbnü'l-Cezerî'den asırlar önce kıraat-ı seb'a'yı kıraat-ı aşeraya (onlu tasnif) yükseltmiş olduğunu gün yüzüne çıkarılması, müellifin Hz. Peygamber'e (sav) kadar giden kıraat senedinin sağlamlığının bizzat İbnü'l-Cezerî tarafından teyit edilmesi, eserlerinin İbnü'l-Cezerî (ö.833/1429) tarafından takdir edilmesi. Hatta o kıraat alanında pek çok eseri bulunan Ebû Amred-Dânî (ö.444/1053) ile mukayese ederek “*Dânî'nin eserleri her ne kadar daha yaygınsa da*

⁷ Necattin Hanay “Ebû Hanîfe'nin tercih ettiği kıraat vecihlerini” beyan ettikten sonra, Ebü'l-Fadl el-Huzâî'nin hayatını ve eserlerini vermiştir. Önemli bir kısım olan “*İhtiyârâtü Min Kıraati Ebî Hanîfe*” adlı risalenin aidiyetiyle ilgili bilgiler verilerek risalenin Hemedânî'ye âit olmadığı, bizzat Huzâî'ye âit olduğunu yazma eserlerdeki delilleriyle ortaya koymaya çalışmıştır. Risalenin sonunda da Ebû Hanîfe'ye âit kıraat tablosu verilmiş sonuç kısmı ile risale tamamlanmıştır.

kıraat ilminde Ebü'lalâ daha bilgilidir.” sözlerinden hareketle; bu özelliklere sahip bir kıraat âlimi olan Hemedânî'yi kıraat alanında sahaya indirerek, tanınması ve eserlerinden istifade edilmesi hedeflenmektedir.

5. Tefsir İlmine Genel bir Bakış

(Tefsîrle İlgili Bazı Temel Kavramlar: Tefsîr, Te'vîl, Tercüme)

5.1. Tefsir İlmi

Tefsîr sözcüğü “fesr” ya da taklib yoluyla” sefr” kökeninden gelen “tef'îl” bâbında bir mastardır. Fesr, sözlükte bir şeyi izah etmek, ortaya koymak demektir.⁸

Taklib yoluyla “Tefsîr” sözcüğünün türediği “sefr” kökü ise değişik mânâlarda kullanılmakta ve örtülü bir şeyi açmak, aydınlatmak anlamlarında kullanılmaktadır.⁹

Anlam olarak birbirine benzeyen bu iki sözcüğün, tefsîr sözcüğünün kökeni olma olasılığı güçlü bir ihtimaldir. “Tefsîr” sözcüğü sözlük anlamı olarak, “müşkül olan lafızdan ne murat edildiğini açıklamak, makul olan mânâyı ortaya çıkarmak”¹⁰ demektir.

Tefsîr, Arap dilinde açıklamak, beyan etmek, keşf etmek, izhar etmek, üzeri kapalı bir şeyi açmak, lafzın delalet ettiği makul mânâyı tespit edip ortaya çıkarmak ve müşkil olan lafızdan murat edilen mânâyı açıklamak, yorumlamak, anlaşılır hale getirmek... gibi anlamlara gelmektedir.¹¹

Terim olarak ise Tefsîr: “Hz Peygamber’e (sav) nazil olan Allah’ın kitabını, anlamının açıklamasını, ahkâmını ve hikmetlerini anlatan bir ilim” olarak açıklanmıştır.¹²

⁸İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 213-214, İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur’ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevatir Kıraatlerin Yorum Farklılıklarına Etkisi*, (İstanbul: İFAV 5/1996), 29.

⁹İbn-i Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, (Beyrut: 1374), 4/369, Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammd b. Abdillâh, *el-Burhân fî Ulûmü'l-Kur’ân*, thk: Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, (Mısır: 1957), 2/147.

¹⁰Zehebî, Muhammed Huseyn, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, (Mısır: 1961), 1/13.

¹¹Asım Efendi, *KâmusTercemesi*, (İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1305), fsr. Maddesi, 2/606, İbnü'l-Manzûr, Ebü'l-Fadl Muhammed b. Mükrim, *Lisânü'l-Arab*, (Beyrut: 1967), fsr. Maddesi, 5/55, Cevherî, İsmail. B. Hammâd, es-Sihâh, *Tâcü'l-Lüğa ve Sıhâhu'l-Arabiyye*, (Mısır: thk, Ahmed Abdülğafur Attâr, 1377), fsr. Maddesi, 2/781, İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: 1974), fsr. Maddesi, 12/117-118, Şahin Güven, *Çağdaş Tefsir Araştırmalarında Konulu Tefsir Metodu*, (İstanbul: Şura Yayınları, 2001), 32.

¹²Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, 1/15.

Zerkeşî'nin (ö.794/1391) bu konuyla ilgili tarifinde: “Tefsîr, âyet, sûre ve kıssaların nüzûl sebeplerini, onlarda inen işaretlerini, sonra mekkî ve medenî tertiplerini muhkem ve müteşabihlerini, nasih ve mensûhlarını, hâs ve umûmîliklerini, mutlak ve mukayyetliklerini, mücmel ve müfessirliklerini bilmektir.”¹³ demektedir. Bazı âlimler de zikredilenlere ilaveten helal ve haramlıklarını, va'd ve va'idlerini, emir ve yasaklarını¹⁴ da bilmeyi bu tanıma eklemişlerdir.

Dünün tefsîrinin de günümüz tefsîrinin de konusu Kur'ân'dır. Açıklanan, başka bir ifade ile yorumlanan Kur'ân'ı Kerîm'dir. Vahyedildiği günden itibaren kıyamete kadar bütün zaman ve mekânlarda yaşayan insanlara hitap eden bir kitaptır. Tefsîr, Kur'ân'ı Kerîm'in indiği dönemde ortaya çıkmıştır. O, Sahabenin anlamadığı âyet ve kelimeleri, onlara açıklıyordu. Bu da gösteriyor ki, ilk müfessir, ilk muallim, ilk mübelliğ Hz. Peygamber'in (sav) kendisidir.¹⁵ Tefsîr çalışmaları şifahi bir takım rivâyetlerin yanında Kur'ân'ın garip kelimelerinin kısa açıklamaları şeklinde başlamış ve nihâyet Kur'ân'ın tüm âyetlerini kapsar¹⁶ hale gelmiştir.

Tefsîr, Kur'ân lafızlarının okunuş keyfiyetini, mânâlarını, lafızların müfred ve terkiib hallerinde taşıdıkları hükümleri, terkiib halinde kendisine yüklenilen anlamları ve bunları tamamlayıcı diğer hususları araştıran bir ilimdir.¹⁷ şeklinde nakledilirken başka bir tarifte de tefsîr, Kur'ân'ın ne demek istediğini anlamaktır. Bunu ise ancak Allah tarafından verilmiş bir otoriteye sahip olan bir kişi hakkıyla yerine getirebilir ki, bu kişi de sadece Hz. Peygamber'dir. (sav). Bunda tefsîrin Kur'ân'ı anlatandan alma anlamında¹⁸ ele alındığı görülmektedir.

Tefsirle birlikte burada ele alınması gereken bir diğer kavram te'vîldir. Te'vîl sözcüğü “geri dönme” anlamında evl kökeninden türemiştir.¹⁹ Tef'îl babında gelince

¹³Zerkeşî, *el-Burhân*, 2/148.

¹⁴İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'ân Tefsîrindeki Yeri*, 30.

¹⁵Ali Akpınar, *Kur'ân Niçin ve Nasıl Okunmalı*, (Konya: Kitap Dünyası, 2013), 19, 36.

¹⁶Sait Şimşek, *Günümüz Tefsîr Problemleri* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2017), 13, 17, 41.

¹⁷Ebu Hayyan, *el-Bahrü'l-Muhît*, (Beyrut: ts.) 1/121, M. Zeki Duman, *Uygulamalı TefsîrUsûlü ve Tarihi*, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1992), 46, Mustafa Karagöz, *Dilbilimsel Tefsîr ve Kur'ân'ı Anlamaya Katkısı*, (Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2010), 80.

¹⁸İbrahim Görener, *TefsîrUsûlü ve Kur'ân İlimlerinin Tefsîr Yöntemi Açısından Değerlendirilmesi*, (Ankara: İlim Yayma Vakfı, Kur'ân ve Tefsîr Akademisi, 2009), 230.

¹⁹İbn-i Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 11/32.

de “Tefsîr etmek ve zahir mânâyı, karine ve delil sebebiyle diğer mânâya nakletmek”²⁰ anlamındadır.²¹

Te’vîl’in ıstılah mânâsına bakacak olursak: Te’vîl sözcüğü kadîm ulemâ tarafından ikiye ayrılmıştır:

a-Te’vîl sözü görünüşüne uyup uymadığına bakmadan Tefsîrini yapmak ve anlamını beyan etmektir. Buna göre te’vîl ve Tefsîr terimleri birbirinin aynıdır.

b-Te’vîl: bu kelime ile murat edilen şeyin kendisidir. Şâyet kelime ile bir şey isteniyorsa, onun te’vîli istenilen eylemin kendisidir. Eğer kelime haber ise onun te’vîli haberdar edilen şeyin kendisidir. Burada iki tanım arasında bariz bir fark vardır. İlkinde te’vîlTefsîr, açıklama ve izah gibi ilim ve kelim grubunda yer alır. Te’vîlin mevcudiyeti de kalbde ve dildedir. Te’vîlin bilinçsel, sözsel ve biçimsel (resmi) varlığı söz konusudur. Diğerinde ise te’vîl dışarıda kendisi bulunur. Gerek mazide, gerekse müstakbelde eşit²² olduğu görülmektedir.

Konuyla ilgili fakihler, muhaddisler, mutasavvıflar ve son dönem bilginleri te’vîli şu şekilde tarif etmişlerdir: Te’vîl lafzı bir delilden dolayı, tercih edilen mânâyâ²³ çevirmektir. Tefsîr ve te’vîl zaman zaman birbirinin yerine kullanılmışlardır. Tefsîrin kullanımı te’vîlden daha önce ki zamanlara²⁴ dayanmaktadır.

Tefsir ile Te’vîl Arasındaki Farklar

Ebû Ubeyd (ö.224/838) gibi bazı bilginler tefsîr ve te’vîl terimlerini aynı anlamda kullanarak birbirinin aynı kabul etmişlerdir. Bazı bilginler de iki deyim arasında ince farklar olduğunu bildirmişlerdir. Bu farklar şöyle sıralanabilir:

1-Tefsîr, bir tarafa olasılığı olan sözün açıklamasıdır. Te’vîl ise, bir sözü çeşitli anlamlarından tekine zahir olan emarelerinden dolayı yöneltmektedir.

2-Tefsîr, rivâyetle alakalıdır. Te’vîl, dirâyetle, bu iki deyim okuyuşa ve Allahın bizzat kendisi ile var olan, sürekli olan söze işaret eden olağanüstü hale geri dönücüdür.²⁵

²⁰Mustafa b. Şemsüddin, *Ahter-i Kebir*, (İstanbul, Çamlıca Basım Yayın, 2014), 1/158.

²¹İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 214-215, İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur’ân Tefsîrindeki Yeri*, 31-32.

²²Zehebî, *et-Tefsîrve’l-Müfessirîn*, 1/17.

²³Zehebî, *et-Tefsîrve’l-Müfessirîn*, 1/18.

²⁴İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur’ân Tefsîrindeki Yeri*, 31.

²⁵Zerkeşî, *el-Burhân*, 2/150.

3-Te'vîl, âyeti ihtimal dâhilinde evveline veya sonrasına mutabık, çıkarım yoluyla Kitap ve sünnete aykırı olmayan bir anlama çevirmektedir.²⁶

4-Tefsîr, gerek gerçek, gerek mecaz olsun, sözün değerlendirilişini beyan etmektedir. Te'vîl ise sözün batınîmânâsını açıklamaktadır. Te'vîl amaçlanan gerçeği, Tefsîr ise, kastedilen delili²⁷ bildirmektedir.

5-Tefsîr, ibareden ne kastedildiğini, te'vîl ise, işaretle maksadın ne olduğunu²⁸ bildirmektedir.

Bu son tarif son dönem bilginlerince meşhur olmuştur. Zehebi bununla ilgili düşüncesi şu şekilde açıklamıştır: Bana göre örf itibariyle bunların ikisi arasındaki fark kastediliyorsa bu örfte aykırıdır. Çünkü te'vîl kudsî işarettir. İbarelerin perde arkasında salıklere açılan ve ariflerin kalplerine gaybın bulutlarından su veren ilahi bilgilerdir. Tefsîr ise bundan başkadır.²⁹ Netice olarak tefsîr daha çok zahire, te'vîlin de batına dönük olmasıdır³⁰ şeklinde tarif edilmiştir.

Kur'ân'da te'vîl ileride vukû bulacağı haber verilen bir olayın zamanı gelince gerçekleşmesini, rüya tabirini ve bir sözün tefsîr edilip açıklanmasını ifade eder.³¹ Tefsîr kelimesinin, tabiî döneminden başlayarak Kur'ân'ın yorumu için telif edilen kitaplar içinde kullanıldığı da anlaşılmaktadır. İmam Maturîdî ve Taberî'nin eserlerinden anlaşılmaktadır ki hicri üçüncü miladi dokuzuncu yüzyılda Kur'ân'ın açıklaması üzerine telif edilen bazı eserler için isim olarak te'vîl kelimesinin kullanımı³² tercih edilmiştir.

Kur'ân'ı Kerîm'in mânâsının anlaşılması, açıklanması ve yorumlanması İslami ilimler içerisinde Tefsîr disiplini altında Tefsîr ve te'vîl kavramlarıyla ifade edilmiştir. Hicri dördüncü yüzyıla kadar te'vîl teriminin kullanılışı daha yaygın iken, sonra ki asırlarda Tefsîr terimi tercih edilmeye³³ başlanmıştır.

²⁶Zerkeşî, *el-Burhân*, 2/150.

²⁷Zehebî, *et-Tefsîr ve 'l-Müfessirîn*, 1/20.

²⁸Zehebî, *et-Tefsîr ve 'l-Müfessirîn*, 1/21.

²⁹Zehebî, *et-Tefsîr ve 'l-Müfessirîn*, 1/21.

³⁰İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'ân Tefsîrindeki Yeri*, 33.

³¹İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *Fünûnü'l-mesir fî ilmi't-Tefsîr*, (Beyrut: Mektebetü'l-İslamiyye, 1987), 1/357, Duran Ali Yıldırım, *Tefsîr ve Fıkıh Usulünün Ortak Metodolojik Problemleri*, (İstanbul: Kitap Dünyası, 2021), 64.

³²Sabri Yılmaz, *Kur'ân'da Te'vîl Sorunu*, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2009), 16, Abdulhamit Bırışık, *"Tefsîr"*, (İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, 2012), 290-294, 41, Duran Ali Yıldırım, *Tefsîr ve Fıkıh Usulünün Ortak Metodolojik Problemleri*, 65.

³³Duran Ali Yıldırım, *Tefsîr ve Fıkıh Usulünün Ortak Metodolojik Problemleri*, 67.

Tefsîr, muhkem âyetlerin konusu iken, te'vîl daha çok müteşabihâyetlerin konusu olmuştur, bu Zeydi bilginlerin görüşüdür. Kur'ân'ı yorumlamada başvurdukları kaynaklar, başta akıl olmak üzere, Kur'ân, Sünnet, İcma ve Ehl-i Beyt imamları şeklinde özetlenebilir. Yaygın Tefsîr örneklemesinde olduğu gibi Zeydiyye mezhebini temsil eden imamlar da, Kur'ân'ı Kur'ân'la, Kur'ân'ı Sünnetle, esbâb-ı nüzul, nâsih-mensûh, vücûh ve nezâir, kıraat ve şiirle istişhâd gibi bildik Tefsîr yöntemlerinin tümüne³⁴ başvurmuşlar³⁵ ve bu şekilde yerini³⁶ almıştır.

Tercüme sözcüğü sözlükte farklı mânâlarda kullanılmaktadır. Kökeni ت ر ج *harflerinden meydana gelen dört harfli bir (rubâî) fiildir. Genellikle “bir sözü bir lisandan bir başka lisana dönüştürmek” şeklinde tanımlansa da, başka çeşit mânâlara da gelmektedir ki, bazıları aşağıda verilmiştir.

- 1-Bir sözcüğü, anlatıldığı dilde tefsîr etmektir.
- 2-Tercüme bir “bab”a unvan koyma demektir.³⁷
- 3-Bir kişinin hayatını nakletmesidir. Otobiyografi de bu mânâyâ gelmektedir.
- 4-Bir kelimeyi bir lisandan başka bir lisana döndürüp beyan etmektir.
- 5-Bir sözcüğü bir lisandan bir başka lisana aktarmaya “tercüme” denildiği gibi, aktaran şahsa da “tercüman” denmektedir.³⁸

Yukarıda verilen tariflerden en sonuncudaki mânâ günümüzde kullanılan mânâyâ daha uygun³⁹ olanıdır denilebilir.

Tercüme terim olarak, bir sözün anlamını bir başka lisanda eşanlamlısı bir sözcük ile anlatmaktır. Tercüme gerçek anlamına tamamıyla yaraşır bir aleniyet (açıklık) içinde, hûlasada, (özet), genişçe açıklamada(tafsîl) amm (genel) ve hasda (özel), usûlünce açıklamada (beyan üslûbu), netice olarak asıl beyan ile aynı boyutta olmak demektir. Aksi takdirde tamamıyla bir tercüme olmayıp, nakıs bir anlatım olur. Oysaki farklı lisanlar arsında benzer sözcükler olsa da, birini diğerlerinden farklı kılan hususlar bulunur.⁴⁰ Elmalî'li Hamdi Yazır'da bu konuyu “bir lisandan

³⁴ Mehmet Ünal, *Zeydiyyenin Tefsîr Anlayışı*, Ankara: Tarihten Günümüze Kur'ân'a Yaklaşımlar, İlim Yayma Vakfı, Kur'ân ve Tefsîr Akademisi, 2010) 179-305, 300.

³⁵ Buna dair örnekler için bkz. Mehmet Ünal, *Zeydiyyenin Tefsîr Anlayışı*, 184 vd.

³⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*, 215-216.

³⁷ Muhammed Tayyip Okiç, *Hadiste Tercüman*, (Ankara: İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1966), 14/31.

³⁸ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, 1/23, İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*, 216.

³⁹ İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'ân Tefsîrindeki Yeri*, 34.

⁴⁰ Muhammed. Hamdi Yazır Elmalî'li, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (İstanbul: Sadeleştirenler: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, 1992), 2/165.

başka birine tercüme edilirken, sözün işaret ettiği bütün anlam ve gayelere özenle belirtmek gerekmektedir⁴¹ şeklinde beyan etmektedir.⁴²

Tefsîr ile Tercüme Arasındaki Farklar

Tefsîr ile tercüme arasındaki farklar İslam ulemâsının bakış açısından ele alınacak olursa tefsîr ve tercümenin çeşiti ne olursa, birbirinden farklıdır. İslam âlimlerinden Zürcânî'ye göre tefsîr ve tercüme arasındaki farklar şunlardır:

1-Tercümenin kalıbı diğerlerinden bağımsız bir kalıptır. Bu haliyle gerçeğinden doygun olması, gerçeğinin yerine kullanılması beklenir. Tefsîr bunun gibi değildir. Tefsîr gerçek ile bağlantılıdır. Şâyet tefsîrin gerçek ile irtibatı koparılırsa sözcüğün mânâsı bozulur ve asılsız olur.

2-Tercümede “istidrad”⁴³ uygun değildir. Tefsîrde “istidrad” uygun olduğu gibi bazı şartlarda gerekli bile olmaktadır. Bu cümle tercüme ile gerçeğin birbirinin aynısı olma şartını ortaya koymaktadır. Tercümenin tam olarak dikkatli bir şekilde gerçeğine uygun yapılması gereklidir. Tefsîrde ise vaziyet bunun tam tersinedir. Tefsîr gerçeğin açıklamasıdır. Bu açıklama bazı zamanlar tefsîr yapanları istidrad yapmak için farklı görüşlere yöneltir. Bu tefsîr sahiplerinin, karşısındakilerin gereksinimlerine göre beyan ve açıklamalarda bulunmasıdır.

3-Tercüme töre açısından gerçeğin tüm anlam ve gayelerini içerir. Tefsîr ise farklıdır. Çünkü Tefsîr bilindiği üzere açıklama odaklıdır. Bu açıklama gerek uzun gerek kısa olsun. Tercüme ne az, ne çok, aynıyla aktarır.

4-Tercüme töre cihetinden terceme yapan kişinin aktardığı anlam ve gayelerin tamamının gerçek lafzın mânâsı olduğunu, asıl sahibinin bu mânâyı demek istediğini ihtiva eder. Tefsîr bundan farklıdır. Tefsîr yapan şahıs, çok kanıtı varsa belki bununla güven verir. Yanında çok delili yoksa bu hareketten sakınır. Sadece olasılıkları bildirir. Bazen de sessiz kalır. Bu duruş öyle raddeye gelir ki, bir sözcüğe veya cümleye vukûfiyette aczini bildirerek “sözü söyleyen kendi dileğini daha iyi bilendir” diyebilir. Tefsîr yapanların çoğu Kur’ân-ı Kerîm’deki müteşabihleri ve

⁴¹İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur’ân Tefsîrindeki Yeri*, 35.

⁴²İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 215-216. İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur’ân Tefsîrindeki Yeri*, 33-34.

⁴³“Konuya açıklık getirmek, okuyucuya veya dinleyicinin yararlanmasını sağlamak amacıyla asıl konudan ayrılarak konu dışı bir şeyler anlatma tarzıdır. Yeni bir konuya girerken istitrat kelimesi kullanmak adettir. İstitrat genellikle düz yazılarda kullanılan bir yöntemdir. Asıl konuya geçildiğinde gelelim sadece bu kelimeler kullanılır”.<https://www.edebiyatveturkce.com/2019/01/tezkar-sanatlar-musakale-istidrad-irsad.html>, (Erişim:08.01.2023)

huruf-u mukatta'a'yı aktarırken bu şekilde açıklama⁴⁴ yaparlar. Sonuç olarak tefsîr hiçbir şekilde tefsîr edilen kitabın bütün anlam ve gayelerini içerdiğini⁴⁵ savunmaz denilebilir.

5.2. Kur'ân-ı Kerîm'in Tefsîrine Duyulan İhtiyaç

Kur'ân'ın tefsîrine ihtiyaç var mıdır? sorusuna şöyle bir bakılacak olunursa, insanların her vakit ve her dönemde aşağı yukarı hemen her alanda kaleme alınmış eserleri güzelce anlama ve algılamaları için, onları, daha iyi bilen, ehil ve vukûfiyet kesbetmiş kişilerce beyan ve izah edilmesi ve açıklanması gerektiği⁴⁶ ortaya çıkmaktadır. Bunu bazı âlimler şöyle açıklar: Her müellif, yazmış olduğu eserini hiçbir açıklamaya ihtiyaç duymaksızın bizzat anlaşılabilir diye kaleme alır. Bu anlaşılır bir durumdur, fakat yazılan bir eseri şu üç sebepten dolayı açıklamak zorunlu hale gelir.

Bunlardan birincisi, bir eser kaleme alan kişinin, bütün güzel sıfatları kendinde toplamasıdır. Kur'ân-ı Kerîm'i tefsîr etmeye duyulan ihtiyacı, bu sıfatları kendinde toplamış olan yazarın, bilim gücüne bağlı olan derin anlamları veciz lafızlar içinde ifade etmesi, pek çok kimse tarafından kastedilen mânâyı anlamayı zorlaştırır. Bu yüzden kastedilen gizli anlamları ortaya çıkarabilmek için, eseri açıklama ihtiyacı doğar. Bu ihtiyaçtan dolayı meydana gelen şerh etme işi bizzat eseri yazan tarafından gerçekleştirilirse, kastedilen mânâları ortaya çıkarmak konusunda başkaları tarafından yapılacak şerhlerden daha fazla isabet kaydeder.⁴⁷

İkincisi: Bir problemin tamamlayıcı öğeleri veya şartlarını açıklamaya güven duyarak, bu şartları müellifin başka bir âlimin açıklamasına bırakmış olmasıdır. O bırakılmış olan tamamlayıcı unsurların veya şartların, mertebelerini ve derecelerini tayin etmek ve açıklamak için şerhe⁴⁸ ihtiyaç duyulur. Bu maddede yine konunun anlaşılabilirliği için açıklamalara ihtiyaç olduğu fikrini destekler mahiyette açıklamalarla devam etmiştir.

Üçüncüsü, mecazda, çok anlamlı lafızlarda ve delaleti ortaya çıkarmak üzere bir lafzın birden çok mânâyı gelme ihtimali doğar, böylece yazarın kastı olan mânâyı

⁴⁴İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'ân Tefsîrindeki Yeri*, 40.

⁴⁵Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfân*, (Mısır: 1943), 2/10-14.

⁴⁶İsmail Cerrahoğlu, *TefsîrUsûlü*, 210.

⁴⁷Mustafa Bulut, *Kur'ân'ıTefsîr Etmeye Duyulan İhtiyaç*, (Malatya: İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi Bahar, 2014), 5, (1) 217.

⁴⁸Mustafa Bulut, *Kur'ân'ıTefsîr Etmeye Duyulan İhtiyaç*, 217.

tercih etmek ve açıklamak için şerh etme ihtiyacı meydana gelir. Bazen de ortaya konulan eserlerde unutkanlık, hata, bir şeyin tekrarı veya bir şeyin konu edilerek belirlenmesi gerekirken, çoğu kez o şeyin ortadan kaldırılmasıyla kapalı/anlaşılmaz hale getirilmesi gibi, her bireyin maruz kaldığı durumlar ortaya çıkabilir. Böylesi durumlara dikkat çekmek için de şerhe⁴⁹ ihtiyaç duyulur. Üçüncü madde de yine kitaplar ve konuların muhataplar tarafından daha anlaşılması için şerhe ihtiyacı olduğu vurgusunu yapmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'in tefsîr edilmesine gelince, Allahu Teâlâ kullarına ancak onların anlayacakları tarzda hitap etmiştir. Bunun içindir ki Allah her peygamberi kendi toplumunun lisanı ile göndermiş ve her peygamberin kitabını o toplumun dili ve anlayışı üzere indirmiştir. Kur'ân-ı Kerîm Arapçanın en sade ve en açık olarak kullanıldığı bir zaman diliminde yine Arapça olarak inmiştir. O zaman Arapçayı sade bir şekilde konuşanlar Kur'ân'ın literal mânâsını ve hükümlerini kolaylıkla anlayabiliyorlardı. Ancak Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Mübîn'de insanların düşüncelerini murat ettiği için, (Allah'ın) yüce iradesine uygun düşecek Kur'ân âyetlerindeki ilâhî maksadı açıklama ve belirlemeye Peygamberimiz (s.a.v) Efendimizi memur ettiğinden Kur'ân'da bulunan gizli, ince anlamları ancak teemmül ve tedebbürden sonra kendileri için açık anlamlar haline gelecektir. Nitekim o dönemde, pek çok kimse Peygamberimiz (s.a.v)'e sormak suretiyle Kur'ân'ın ince mânâlarına vakıf olurlardı.

Kur'ân'ı anlamak için yeterli bir eğitim/öğretimi görmeden ve Arap dilinin inceliklerini kavramadan, âyetlerdeki gizli anlamların anlaşılması mümkün değildir. Şu halde, bizim bütün yönleriyle tefsîre ihtiyaç duyduğu gâyet açık ve ortadadır.⁵⁰

6. Kıraat İlmine Genel Bir Bakış

6.1. Kıraat İlmi

Kıraat kelimesi, k-r-e قرأ kökünden türemiş, kural dışı (semâî) bir mastardır. Okumak, tilavet etmek, anlamlarına gelmektedir.⁵¹ Çoğulu ise kırâât(قراءات) okumalar, okuyuşlar anlamına gelmektedir. Kırâât kökünden türeyen Kur'ân kelimesi (إن علينا جمعه وقرآنه) “Şüphesiz onu toplamak ve okumak bize

⁴⁹Mustafa Bulut, *Kur'ân'ı Tefsîr Etmeye Duyulan İhtiyaç*, 218.

⁵⁰Mustafa Bulut, *Kur'ân'ı Tefsîr Etmeye Duyulan İhtiyaç*, 219.

⁵¹ İbn Manzûr, Muhammed b. Mukrem, *Lisânü'l-Arab*, (Beyrut: Dâr-u Sâdır, ,ts), 128.

âittir.”⁵²âyetinde “okumak” anlamında⁵³ kullanılmıştır. Aynı kökten türeyen kârî kelimesinin çoğulu Kurrâ olup Kur’ân tilavet eden anlamına gelmektedir. Kârî önceleri kıraat imamlarıyla birlikte kıraatlar hakkında bilgiye sahip olan kimseler için kullanılan bir kelime idi. Sahabeden Kur’ân’ın tilavetinde mütehasıs olanlara kurrâ denilirken, kıraatları bilen, bunları şifâî nakleden, okutanlara da mukrî⁵⁴ denilmiştir. “Sözlüklere baktığımızda ka-ra-e (أ-ر-ق) (kök ve müştak fiillerinin “yazılı bir metni yüzünden veya ezberden okumak, çok Kur’ân okumak, açıklamak, toplamak, birbirine katmak, eklemek, birleştirmek, ulaştırmak, düşünmek, ürün ortaya koymak, kadının adet olması veya adetten kesilmesi (ezdad), hapsolmek, yüklenmek (hamile olmak), doğurmak, ikramda bulunmak, ihsan etmek, (yıldızlar) batmak, (rüzgâr) çıkmak” gibi anlamların kullanılmasıyla birlikte, yine verilen mânâlarla ilişkili olan el-kur’ânü, el-kırâetü, el-kurrâü, el-mukriü, el-kâriu, el-kur’u vb. isimlere de yer verildiği⁵⁵ görülmektedir.”⁵⁶

Kıraat kelimesi terim olarak ele alınacak olursa, “Belirli olan tarîk ve rivâyetleri kıraat imamlarının kendilerine âit üslûp ve prensipleriyle okuma şekilleri”ne kıraat⁵⁷ denilebilir. Kıraat Kur’ân’daki herhangi bir kelimenin med, kasr, hareke, sükûn, nokta ve i’râb bakımından farklı biçimlerde telaffuz edilmesine denir. Başka bir ifadeyle kıraat imamlarından birisinin başka bir imama muhalif olarak gerçekleştirdiği okuma şeklinden⁵⁸ ibarettir. İslam âlimlerinin Kıraatle ilgili görüşleri muhtelifdir. Dimyatî Kıraat ilmini, “Ravilerin işitmeye dayalı olarak Kur’ân-ı Kerîm

⁵²Kıyâme, 75/17.

⁵³İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 128.

⁵⁴Zürkânî, Muhammed Abdulaziz, *Menâhilü’l-İrfân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2. Basım, 1424/ 2004), 289.

⁵⁵Hasan Mustafavî, *et-Tahkîk fî kelimâti’l-Kur’âni’l-Kerîm*, (Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2009), 9/241-242. Bkz. Halîl b. Ahmed, *Kitâbü’l-‘ayn*, thk, Mehdi el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmîrî, ts., 5/204-205, Cevherî, *Sihah*, (Beyrût: thk, Ahmed Abdulğafur Attar, Dâru’l-İlm, 1990), 1/64, Râğîb el-İsfahânî, *Müfredât fî ğarîbi’l-Kur’ân*, (Beyrût: thk, Muhammed Seyyid Geylânî, Dâru’l-Ma’rife, ts), 401-402, İbn Sîdeh, *el-Muhkem ve’l-muhîti’l-a’zam*, 6/289-290, İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, (Kahire: Dâru’l-Meârif, ts), 5/3563-3566.

⁵⁶Necattin Hanay, *KurânTefsîrinde Kıraat Farklılıklarının Rolü, (Zeccac ve Taberi Örneği)*, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2015), 30. <https://acikerisim.erbakan.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12452/822>. (Erişim: 23.01.2023).

⁵⁷Ali Osman Yüksel, “Kıraat-ı Aşere”, (İstanbul: Şâmil İslam Ansiklopedisi, 1990), 12/356.

⁵⁸Muhsin Demirci, *Tefsîrde Metodolojik Sorunlar*, (İstanbul: MÜİFAV Yayınları, 2012), 105, Muhsin Demirci, *Tefsîr Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: MÜİFAV Yayınları), 2009, 134.

hakkındaki aynı görüşlerini ve tahkik, teskin, fasl, vasl, hazf, ispat ve ibdal gibi diğer okuma şekilleri hakkındaki farklı görüşlerini bildiren ilimdir”⁵⁹ şeklinde tarif etmiştir.

İbnü'l-Cezerî'nin (ö.833/1429) görüşü de şu şekildedir. “Kıraat, Kur’ân kelimelerinin nasıl okunacağını (edâ keyfiyeti) ve bu kelimelerle ilgili okuyuş farklılıklarını râvîlerine nispet etmek sûretiyle bilmektir. Nahiv, lügat, tefsîr ve benzeri ilimler bu tanımın dışındadır.”⁶⁰ İbnü'l-Cezerî her ne kadar nahiv, lügat ve tefsîr gibi ilimleri tanımın dışında bıraksa da kıraatlerin bunlarla doğrudan bir ilişkisinin olduğu⁶¹ izahtan vârestedir.”⁶² Râğıb el-İsfehânî (ö.502/1108) ve Ebü'l-Bekâ el-Kefevî (ö.1094/1683) gibi başka âlimler de kıraati, “Kur’ân’ın okunmasında harf ve kelimelerin birbirine katılmasıdır”⁶³ şeklinde tanımlarken, Kastalânî (ö.923/1517) Kıraat ilmi, dil ve i’rab bakımından Allah’ın kitabındaki ittifak ve ihtilaf noktalarının nakledenlerine nispetle bilinmesidir”⁶⁴ ifadesiyle, İbnü'l-Cezerî’den mülhem bir tanım”⁶⁵ ortaya koymuşlardır.

Zerkeşî (ö.794/1392) ise bu konu daki görüşünü şu şekilde bildirmektedir: “Kur’ân” ve “kıraat”ın birbirinden farklı iki hakikattir.” Ona göre Kur’ân, Hz. Peygamber’e beyan ve i’caz maksadıyla indirilmiş vahiy, kıraat ise Kur’ân’ın yazılış ve okunuşundaki ihtilaflardan”⁶⁶ ibaret olarak bildirmektedir. Yukarıda ele alınan tariflerde “kıraatler arasında ihtilafın bir realite olduğu ortadadır. Fakat bu ifadelerden her bir kelime veya âyet hakkında mukriler arasında ihtilafın söz konusu olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Çünkü bir lafzın bütün kıraat imamı tarafından aynı şekilde nakledilmiş olması da mümkündür. Kur’ân lafızlarının gerek kabile ve lehçelere göre okunuşu (edâ/usûl), gerekse kalıp olarak çatısında ve yapısında

⁵⁹ed-Dimyâtî, Ahmet Muhammed el-Bennâ, *İthâfu Fudalâi'l-Beşer*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts) 38.

⁶⁰İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed *Müncidü'l-mukriîn ve mürşidü't-tâlibîn*, nşr. Ali b. Muhammed el-İmran, (Kahire: ts), 49.

⁶¹Hâcî Halife, *Keşfü'z-Zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-Fünûn*, thk, Muhammed Şerafeddin Yaltkaya, (Beyrût: Dâru İhyî't-Turâs el-Arabî, ts),2/1317

⁶²Necattin Hanay, *Kurân Tefsîrinde Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 31.

⁶³el-İsfehânî Râğıb, *Müfredât fî ğaribi'l-Kur’ân*, thk, Muhammed Seyyid Geylânî, (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts), 402, Ebü'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî el-Kefevî, *el-Külliyât*, nşr. Adnan Derviş-Muhammed el-Mısrî, (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1998). 703.

⁶⁴Şihabuddin el-Kastalânî, *Letâifu'l-işârât li funûni'l-kırâât*, thk, Âmir es-Seyyid Osman, Abdussabur Şahin, (Kahire: Dâru'l-Kütüb, 1972), 1/170.

⁶⁵Necattin Hanay, *Kurân Tefsîrinde Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 31.

⁶⁶Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/318.

meydana gelen çeşitlilikler ve farklılıklar (ferşu'l-hurûf) kıraat kapsamında değerlendirmesi”⁶⁷ yapılmaktadır.

Kıraat ilmiyle ilgili geniş anlamda birkaç tarif daha verilecek olursa “Kıraat ilmi Kur’ân’ın tilavetiyle ilgili farklılıkları ve bu farklılıkların hangi şahıslardan nakledildiğini araştıran bir ilim dalıdır.” Kıraat ilminde Kur’ân kelimelerinin okuma biçim (eda keyfiyetleri) ⁶⁸ ve tarzları⁶⁹ incelenmektedir denilebilir. Başka bir tarifte de, Kıraat ilmi, “Kur’ân kelimelerinin tilavetini, aynı ve farklı yönleriyle bildirilen vechi, bildiren kişiden rivâyetle ele alan ve inceleyen”⁷⁰ bilimdir.” şeklinde ifade edilebilir. Kur’ân kelimelerindeki farklılıktan kastedilen, fiillerin muhatap veya ğaib sığılarıyla gelmesi, isimlerin cem'i veya müfred gelmesi gibi farklılıklara da kıraat ilmi diye başka bir tarif yapılmış olur. Kur’ân’ı okuma biçimi (eda keyfiyeti) ise işmam, hazf, imâle gibi meseleleridir. Bazı hallerde kıraat farklılıkları, âyetlerin mânâsını etkiler. Malumdur ki farklı okunabilen bir metin farklı açıklanabilir. Bu haliyle, kıraat farklılıkları Kur’ân kelimelerinin tilavetiyle alakalı olduğu gibi, bazen de âyetlerin mânâlarıyla ilgilidir. Çünkü kıraat farklılıkları neticesinde âyetlerde anlam çeşitliliği söz konusu olabilmektedir.

6.2. Kıraat İlminin Konusu ve Gayesi

Kıraat ilminin konusu, faydası ve amacı referanslara da müracaat ederek şu şekilde açıklanabilir. Kıraat ilmi konu olarak “Kur’ân âyetlerinin telaffuzunda meydana gelen değişiklikler ve âyetlerin tilâvetiyle oluşan, vakıf, vasıl, idğam, teshil, ğunne, med vb. konularda kıraat âlimlerinin farklı görüşlerini ele alan bir ilim dalıdır” denilebilir. Kur’ân-ı Kerîm’in ilk vahyinden itibaren günümüze kadar gelmesinde aktif bir rol alan kıraat ilminin Kur’ân’ın tefsîrinde de etkisi büyük olmuştur. Özellikle Kıraat âlimlerinin görüş farklılıklarına sebep olan bazı âyetlerin farklı tilâvetleri tefsîr ilmine daha geniş bir çalışma alanı sunmuştur.

⁶⁷ Mehmet Ünal, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 13.

⁶⁸ “Edâ keyfiyeti: Kur’ân’ın ilk nüzulünden itibaren kâfîlertarıkiyle bire bir fem-i muhsinden yüz yüze uygulamalı olarak öğrenildiği tüm okuyuş formlarıdır.”

⁶⁹ Hindavî Ali İsmail Seyyid, *el-Camiu'l-Mufîd fî Şerhi's-Şatibiyye fî'l-Kıraati's-Seb'a*, (İskenderiyye: Daru'l-Kimme, 2011), 7, İsmail Karaçam, *Kur’ân’ın Nüzulü ve Kıraatı*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2012), 235.

⁷⁰ Mehmet Ünal, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 25.

Kıraat ilminin konusuna bakıldığında farklı okuyuşlar ve eda keyfiyetini ihtiva eden Kur'ân lafızlarıdır, denilebilir. Kıraat ilminde kelimelerin telaffuz ve okuyuşları incelenmekte, mütevatir olan rivâyetlerde tespit ve muhafaza⁷¹ edildiği görülmektedir.

Kıraat ilminin gayesine gelince, harflerin mahreçlerine uygun bir şekilde Kur'ân'ın tilavetini en güzel bir şekilde yapmak, sahih kıraatleri mevzu olanlardan ayırarak gelecek nesillere en doğru şekilde nakletmektir⁷² Bir diğer ifade ile kıraat ilminin amacı, Kur'ân metninin zayıf ve uydurma okuyuş şekillerinden tefrik edilerek sahih bir şekilde muhafaza ve talim⁷³ edilmesi demektir.

Kıraat ilmi, Kur'ân vahyinin ilk muhatabı olan Hz. Peygamber ahabına Kur'ân'ı nasıl okuduysa ve okunuşuna müsaade ettiyse, aynı şekilde gelecek nesillere intikal ettirmeği, yani orijinalliyi muhafaza etmeyi amaçlamaktadır. Böylece arzu edilen ve Kur'ân'da da belirtilen “koruma”⁷⁴ bir bakıma kıraat ilminin de vesilesiyle mümkün kılınmaya çalışılmıştır. Kıraat ilminin önemini açıkça ortaya koyan birçok fayda mevcuttur. Kur'ân kelimelerini telaffuz ederken dili hatadan korumak ve böylece Kur'ân'ı tahrif ve tağyirden muhafaza etmek bu ilmin faydaları arasında sayılmakla birlikte⁷⁵ kıraat farklılıkları, âyetlerin çeşitli anlam düzeylerinin açığa çıkması gibi çok önemli bir faydayı da açığa çıkarmaktadır. Binaenaleyh Hz. Peygamber'den itibaren okuna gelen Kur'ân metninin kıraat çeşitliliği Tefsîr ilminde göz ardı edilmemiş ve anlamın semerelendirilmesi yönünde önemli bir fonksiyon icra ede gelmiştir. Gerek fikhî ahkâmın gerekse kelâmî düşünce sisteminin temellendirilmesinde anlama etki eden sarfî ve nahvî okuyuş farklılıklarının kullanılması⁷⁶ söz konusu olmuştur.

Her dönemde bu görevi üstlenen çoğunlukla kârîlerden oluşan bir topluluk var olmuştur. Bu kişiler sayesinde Kur'ân-ı Kerîm Hz. Peygambere ilk okunduğu

⁷¹Recep Koyuncu, *Kıraat İlmi&TakrîbUsûlû*, (Konya: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı, , 2018), 31.

⁷²Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 12.

⁷³Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfu fudalâi'l-beşer bi'l-kirâati'l-erbaate 'aşer*, (Beyrût: thk, Şâ'ban Muhammed İsmail, Alemü'l-Kütüb, 1987), 1/67.

⁷⁴Hicr 15/9.

⁷⁵İsmail Karaçam, “*Kıraatlerin İntikali*”, (İstanbul: Kur'ân ve Tefsîr Araştırmaları, 4, İSAM. 5/2002), 291.

⁷⁶Necattin Hanay, *Kurân Tefsîrinde Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 34.

şekliyle günümüze kadar gelmiş kıyamete kadar da değişmeden devam edecektir.⁷⁷ İşte bu topluluğun fertlerinden biri olan ve h.488 yılında (15 Aralık 1095) Hemedan'da doğan Ebü'l-Alâ Hasen b. Ahmed b. Hasen el-Hemedânî tezin konusunu oluşturmaktadır. Bu tezde de Hemedânî'nin hayatı, ilmî kişiliği, eserlerinin tahlili ve kıratlarla ilgili görüşlerinin Tefsîr ilimi açısından değerlendirmesi yapılacaktır.

6.3.Kıraat İlminin Tarihçesi

Her ilim dalının olduğu gibi kıraat ilminin de tarih içinde bir yeri, tarihi bir serüveni vardır. Kıraat ilminin tarih içindeki serüvenine bakılacak olunursa: Kıraat ilmi, vahiy meleğinin getirdiği Kur'ân'ın "oku" emri ile başlamış, Hz. Peygamber âyetleri büyük bir özenle⁷⁸ okumuş ve ashabına aktarmış, Kur'ân'ı öğrenen sahabeler bu okuyuşları kendilerinden sonraki nesillere nakletmişler, kıraat bayrağını ele alan her bir kişide, bir sonraki nesle, bu bayrağı vererek, bu bayrak yarışını devam ettirmişler ve günümüze kadar da devam edegelmiştir. Kıyamete kadar da devam edecektir.

Kur'ân'ın vahyinin ilk başlarında Hz. Peygamber (sav) Kur'ân'ı Kerîm'i okuma/öğrenme ve tutma (unutma)⁷⁹ noktasında sıkıntıya düşmüş, Allah Teâlâ O'nu "Sana vahyedilmesi henüz tamamlanmadan Kur'ân'ı acele okumaya kalkma"⁸⁰ âyetiyle ikaz etmiş, vahyolunan Kur'ân'ın unutturulmayacağını ve kalbine yerleştirileceğini... "Onu (Kur'ân'ı senin kalbinde) toplamak ve (sana) okumak bize düşer."⁸¹ âyetleriyle bildirmiştir. Hz. Peygamber (sav) tedricen⁸² indirilmiş olan Kur'ân âyetlerini⁸³ nüzûlüne uygun şekilde, tüm tecvîd kural ve kâidelerine uygun şekilde⁸⁴ (med ve terci' ile)⁸⁵ okumuş, güzel sesle ve tefekkürle okunmasını ashâbına tavsiye etmiş ve öğretmiştir. Hz. Peygamber Kur'ân'ı Kerîm'i sema'(iştirme) ve arz⁸⁶

⁷⁷Hicr, 14/9.

⁷⁸Abdulhamit Birişik, *Kıraat ilmi ve Tarihi*, (Bursa: Emin Yayınları, 2004), 30.

⁷⁹A'lâ, 87/6.

⁸⁰Tâhâ, 20/114.

⁸¹Kıyâme, 75/17.

⁸²*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, 986.

⁸³Zerkânî, *Menâhil*, 1/48-54, Mevlüt Güngör "Kur'ân'ın Peyderpey İndirilmesinin Hikmetleri", (Ankara: DİD., 24/sy. 3, 1988), 3-24.

⁸⁴el-Hemedânî, *Temhîd*, Fî Vasfî Kırâat-i Rasûlillah(sav), 122.

⁸⁵el-Hemedânî, *Temhîd*, 151.

⁸⁶Mustafa Atilla Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 29.

tarîkiyle öğrenmiştir. Yani Kur'ân'ı Cebrail'den sema' ile almış⁸⁷ ve tekrar ona arz etmiştir.

Nitekim Kur'ân'da “نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ (Rasûlüm) Onu Rûhu'l-Emîn (Cebrail) ...apaçık senin kalbine indirmiştir.”⁸⁸ buyrulmaktadır. Zira bu kalbden bi-tarîkî'l-ibâret murad kalb-i nebevîdir. (as)⁸⁹

Hiz. Peygamber (sav) Cebrailin kendisine yaptırdığı bu uygulamanın aynısını da ashabına uygulamıştır. Bu uygulamayı fert fert, bazen de toplu olarak yapmıştır. Nitekim Mescid-i Nebevî'nin yanında bulunan ashab-ı suffaya toplu Kur'ân ta'limini⁹⁰ bizzat yaptırarak göstermiştir.

Muhammed Hamidullah'ta Kur'ân'ın mukabele şeklinde okunmasıyla ilgili olarak şu cümleleri sarfetmektedir: Hiz. Peygamber'in(sav) sadece Ramazan ayında gündüz vaktinde o güne kadar nazil olmuş Kur'ân âyetlerini yüksek sesle okuduğunu, bu esnada da ashabının da orada bulunduğu ve -topluca yapılan bu mukabelede- (varsa) yanlışlarını ve âyet ve sûre sıralarını, Hiz. Peygamber'in (sav) okuduğu şekilde düzelttiklerini yılda bir yapılan karşılaştırmalarda ise, Cebrail'in de hazır bulunduğunu bizzat Hiz. Peygamber (sav) haber vermektedir.⁹¹ Hiz. Peygamber'in(sav) okuyup Cebrail'in dinlediği, Cebrail'in okuyup Hiz. Peygamber'in(sav) dinlediği, Hiz. Peygamber'in (sav) vefat ettiği son senesinde ise iki defa tekrarlandığı, Kur'ân'ın tamamının ise bu şekilde dört defa hatmedildiğini⁹² kaynaklarda⁹³ geçmektedir.

Devam eden bu süreçte ashabtan bazıları Kur'ân'a olan yakınlıklarıyla ileri çıkmışlardır, Hiz. Peygamber (sav) Ubeyy b. Ka'b için “Sizin en iyi Kur'ân

⁸⁷Şuarâ, 26/193-194.

⁸⁸Şuarâ, 26/193.

⁸⁹Naim Avan, (çev/lat), *Kitâbü'l-Envâr*, (İstanbul: İsmail Hakkı Bursevî. İnsan Yayınları, II. Basım, 2006), 143-144.

⁹⁰Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ, ve Tabakâtü'l-Esfîyâ*, (Beyrut: ts.), 1/342.

⁹¹Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (İstanbul: çev. Salih Tuğ, I-2/1993), 2/698-699.

⁹²Muhammed Zâhid Kevserî, *Makâlâtü'l-Kevserî*, (Kahire: nşr. RâtıbHâkimî, el-Mektebetü'l-Tevfikîyye, ts.), 5.

⁹³Akdemir, *Eğitim ve Öğretim Metotları*, 31.

okuyanınız, Ubeyy'dir.”⁹⁴ derken, diğer meşhur kâîleri işâret ederek “Kur'ân'ı şu dört kişiden alınız. (Abdullah b. Mes'ûd, Sâlim Mevlâ, Ebû Huzeyfe, Muaz ve Ubeyy b. Ka'b)⁹⁵ diye buyurmuştur.

Birbirinden farklı rivâyetler bir araya toplandığında Asr-ı Saâdetde “Kurra Sahabe” olarak bilinen sahabelerden bazılarını şu şekilde zikredilebilir: “Abdullah b. Mes'ûd, Osman b. Affan, EbûZeyd el-Ensârî, Ebu'd-Derdâ, EbûEyyûb el-Ensârî, Sa'd b. Ubeyd, Mücemmi' b. Cârîye, Ubâde b. Sâmî, Temîmed-Dârî, Sâlim Mevlâ, Ebû Huzeyfe, Muaz b. Cebel ve Ubeyy b. Ka'b.”⁹⁶

Kur'ân'ı Kerîm Hz Peygamber (sav) hayatta iken tamamlanmış, daha Mushaf halini almamıştı. Hz. Ebû Bekir de mushaf haline gelmeden önceki haliyle devam ettiriyordu. Fakat savaşlarda hafızlardan da şehitlerin olması, Kur'ân'ı Kerîm'in muhafaza edilmesiyle ilgili endişeleri ortaya çıkarmaya başlamıştı. Bunu ilk olarak Hz Ömer ve bazı sahabeler gündeme getirmişlerdi. Görüşmeler neticesinde, Zeyd b. Sâbit başkanlığında Kur'ân'ı Kerîm, Hz. Peygamber'in vefatından yaklaşık bir yıl sonra⁹⁷ mushaf haline getirilmişti. Hz. Ali Kur'ân'ın Mushaf haline getirilmesiyle ilgili olarak, Hz. Ebû Bekir'in rolünü, etkisini şöyle ifade etmiştir: “Mushaflar konusunda en büyük mükâfat Ebû Bekir'indir. Allah ona rahmet eylesin. O, Allah'ın kitabını ilk cem' eden insandır.”⁹⁸ Bu Mushaf Hz. Ebu Bekir'den sonra Ömer'e, onun vefatı ile de kızı ve Ümmü'l-Mü'minin Hafsa validemize geçmiştir. Hz. Osman bu mushaftan çoğaltma yapmış, Emevî Halifesi Mervan b. Hakem, Hz. Hafsa'dan bu mushafı istemiş, aldığı da gelecekte bir sıkıntı yaşanmaması ve Hz. Osman Mushaflarıyla karışmaması için bunu yaktırmıştır.⁹⁹

Hz Peygamber'den (sav) sonraki reşit halifeler döneminde sırayla Hz. Ebu Bekir'in hizmetleri gibi Kur'ân'ı Kerîm'in toplanıp Mushaf haline gelmesinde Hz.

⁹⁴Zehebî, *Ma'rîfetü'l-Kurrâi'l-Kibâra'le't-Tabakâtive'l-A'sâr*, (İstanbul: nşr. Tayyâr Altıkulaç, TDV. Yayınları, 1995), 1/29.

⁹⁵Muhammed İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, ts.), 1/220.

⁹⁶Necati Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Talımı*, (İstanbul: İşaret Yayınları, 1990), 46.

⁹⁷M. Abdullah Draz, *Kur'ân'a Giriş*, (Ankara: çev. Salih Akdemir, 2000), 32.

⁹⁸es-Sicistânî, İbn Ebî Dâvûd Ebû Bekir Abdullah b. Süleyman b. el-Eş'âs, *Kitâbü'l-Mesâhîf*, (Beyrut: thkMuhibbiddiAbdussubhan, 1995/1415), 5.

⁹⁹İbn Ebî Dâvûd, *Kitâbü'l-Mesâhîf*, 1/165-169. Abdulhamit Birişik, *Kıraat ilmi ve Tarihi*, 58.

Ömer'in de büyük etkisi olduğu, onun Kur'an'ın öğrenilmesi ve hıfzı için her türlü desteği verdiği¹⁰⁰ bilinmektedir.

İslâm'ın başka toplumlara ulaştırılması, İslâm'a girişler ve fetihlerle toprakların genişlemesiyle İslâm'ın bu insanlara tebliğ edilmesi, daha doğrusu halka dini anlatması için gönderilen muallimlerin farklı kıraat okuyuşları, halkın algı ve yorumda yanılğıya düşmeleri ve zamanla farklı fikir ve sesler çıkmaya başlayınca, Kur'an'ın cemi' edilmesi gerekliliği doğuyordu. Bu gerekliliği hisseden Hz. Osman Hz. Hafsa'daki Mushafı alarak bundan çoğaltma yapmış, ileri de ilim-kültür merkezi olacak belli yerlere göndermiş, ümmetin kıraatler konusundaki ihtilaflarını¹⁰¹ ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Hz. Osman, çoğaltıp her birini bir yere gönderdiği mushaflarla, onu bölge insanına öğretecek hocaları da göndermeyi ihmal etmemiştir. Bunlardan, Zeyd b. Sâbit Medîne'de kalırken, Abdullah b. Sâib Mekke'ye, Âmir b. Kays Basra'ya, Ebû Abdurrahman es-Sülemî Kûfe'ye, Muğîre b. Şihâb Şam'a¹⁰² göndermiştir.

Hz Osman'ın (mushaflar yanında) gönderdiği bu muallimler, gelecekte kıraat adına ileri çıkacak, meşhur olacak kıraat imamlarının da mihmandarı olmuşlardır Kûfe'ye giden Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Âsım'ın senedinde, Şam'a giden Muğîre b. Şihâb, İbn-i Âmir'in senedinde Mekke'ye giden Abdullad b. Sâib, İbn Kesîr'in senedinde yer almışlardır.¹⁰³ Yine bu muallimler gittikleri yerlerde Kur'an eğitim sisteminin oluşmasında nüve olmuşlar, etken bir rol oynamışlar ve en mühimi Kıraat İlminin olgunlaşmasına¹⁰⁴ zemin hazırlamışlardır. Tâbiîn dönemin de ise bu muallimlerin yetiştirdiği kârîlerin sayıları artmış, kıraat farklılıkları gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde Kıraatlar sahih, âhad, şaz olarakta bilinmeye başlamış, kıraatların temel yapı taşları -kurallar-¹⁰⁵ belirmeye başladığı bilinmektedir.

¹⁰⁰ Akdemir, *Eğitim ve Öğretim Metotları*, 41.

¹⁰¹ Mehmet Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 26.

¹⁰² Abdulhayy Abdulhâdî el-Fadlî, *el-Kıraâtü'l-Kur'âniyye: Tarih ve Tarîf*, (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1405/1985), 56.

¹⁰³ Zehebî *Ma'rifetü'l-Kurrâi'l-Kibâr*, 1/68.

¹⁰⁴ Mehmet Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 30.

¹⁰⁵ Abdulhâdî, *el-Kıraâtü'l-Kur'âniyye*, , 22.

6.4. Kıraat İmamları

Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin ilk vahyinden itibaren, okumasını Hz. Peygamber(sav) bizzat kendisi yapmış, sahabesine okutmuş, onlardan dinlemiş, muhafazası için yazılmış, Mushaf haline getirilmiş ve farklı bölgelere gönderildiğini biliyoruz. Hz. Peygamber'den sonra ve Tabiin döneminde ilimler tedvin edilmeye, bir disiplin kazanmaya, bir ad konulmaya başlandığında, Kur'ân'ı Hz. Peygamber'den(sav) dinleyen sahabeler de Kur'ân-ı Kerîm'i mushaf haline getirme işlemlerini başarıyla yerine getirmişlerdi.

Fetihlerle genişleyen İslam coğrafyasındaki diğer Müslümanlara bu Mushafları ulaştırmışlar ve böylece Müslümanlar arasında yayılmaya başlamıştır. Kıraat ilmide ismi konulmuş olmasa da o alanda mütehassıs olan zevat tarafından oluşturulmaya başlanmış, kitaplar telif edilmiş, kıraat uzun zaman özellikle Tefsîrle birlikte anılmış, zaman içinde de kendi ismiyle müsemma olmuş ve kıraatla ilgili tedvin edilen eserler gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. İşte bütün bu işlemler raviler ve uzman olan imamlarla mümkün olmuştur. Bu oluşum muallim-talebe ikilisi arasında bir bildirişim duygusu içinde gerçekleşmiştir.

Ravi olan kişi hocasından -imam- aldıklarını kâmil bir şekilde anladıktan sonra, rivâyet eder. Burada uzman olan hoca/imam işin kompetanıdır. Şöyle ki, rivâyetlerde ilk referans Hz. Peygamber'dir.(sav) Kıraatte ilk iki nesilden sonra gelen kariler devri evvelki devirlere oranla bir hayli değişikliklere de imza atmıştır. Çünkü bu devire kadar kıraat imamları adıyla bir adlandırma yapılmamışken ve kıraatlerle ilgili bilgileri aktaran ravilerin ne kadar, kaç kişi olduğu bilinmezken, bu devirden sonra bazı nedenlerden ötürü, kıraatler belirlenmiş imam vebu imamlardan aktarımlarda bulunan ravilerle¹⁰⁶ hatırlanmaya başlanılmıştır. Kıraat imamlarını belirlenmiş kitabü's-seb'afi'l-Kırâât¹⁰⁷ ismiyle ilk defa ortaya koyan İbn-i Mücahiddir. Ondan tam beş asır sonra yaşamış olan İbnü'l-Cezerî de, onun kurduğu yedili düzeni ona çıkarmıştır. Daha doğrusu yediyi ona çıkaranlar arasında, öne çıkan, meşhur olan İbnü'l-Cezerî olmuştur. Hâlbuki İbnü'l-Cezerî'den önce,-sıhhat

¹⁰⁶“Kıraatte ilk tasnifi yapan İbn-i Mücahid kaleme aldığı Kitâbü's-Seb'a isimli adlı kitabında yedi imam ve ravilerinin isimlerini zikretmiş, böylece kıraatte belirlenmiş imam ve ravilerin adlarıyla zikredilmeye ve bu şekilde meşhur olmaya başlamıştır.” Bkz. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I,9.

¹⁰⁷Mekkî b. Ebû Talib, *el-İbâne 'an me'âni'l-kırâât*, Dımaşk: nşr. Muhyiddin Ramazan, Dâru'l-Me'mûn, li't-Türâs, 1979), 71.

şartını taşıyan her kıraat geçerli olduğundan- kıraat bilginleri zaman zaman bu sayıyı aşan tasnifler yapmışlardır. Mesela İbn-i Mücahidden sonra gelen İbn Galbûn (ö.399/935) sekiz kıraate yer verdiği et-Tezkirafi'l-Kırââtî's-Semân adlı eserinde sekizinci kıraat imamı olarak Ya'kûb el-Hadramî'yi saymıştır. Ebu Ca'fer el-Kârî, Ya'kûb el-Hadramî ve Halef b. Hişâm'ın listeye eklenmesiyle oluşan Aşeratarîkının tarihi de seb'a kadar eskidir. Ne var ki ilk defa İbn-i Mihrân en-Nîsâbü'rî'nin (ö.381/992) ortaya koyduğu, el-Enderâbî el-Beğavî (ö.516/1122) ve Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) de benimsediği bu tasnif (*onlu tasnif*) uzun süre kıraat eğitiminde kabul görmemiştir.¹⁰⁸

Kıraat ilminde ileri seviyede bir âlim olarak karşımıza çıkan Ebü'l Alâ' el-Hemedânî'yi İbnü'l-Cezerî (ö.833/1429) çok takdir etmiştir. Hatta kıraat alanında pek çok eseri bulunan Ebû Amr ed-Dânî(ö.444/1053) ile mukayese ederek “*Dânî'nin eserleri her ne kadar daha yaygınsa da kıraat ilminde Ebü'l-Alâ daha bilgilidir.*” demiştir.¹⁰⁹

Ebü'l Alâ' el-Hemedânî'nin eserine (Ğâyetü'l-İhtisâr) farklılık kazandıran husus ise, kıraat-ı seb'a¹¹⁰ ilk başta imamlarından olmayan Ebû Ca'fer Yezid b. Ka'ka' el- Kârî'ye (ö.128/745) ilk sırada yer vermiş olmasıdır. Bu imam kıraat-ı aşera'da sekizinci imam olarak geçmektedir. Yine Ya'kûb b. el- Hadramî (205/820), Ebû Bekir Asım b. Ebi'n- Nucûd (128/745), Hamza b. Habîb (156/772) ve Ebu'l-Hasen Ali b. Hamza el- Kisâî (189/805)den önce yer almıştır.¹¹¹

Kıraat-ı Aşara imam ve râvîleri:

Nâfi el-Medenî (169/785), Kâlûn (220/835), Verş (197/812),

İbn Kesîr el-Mekkî (120/737), Bezzî (250/770), Kunbul (291/903),

¹⁰⁸ Mekkî b. Ebû Talib, *el-İbâne*, 63, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 14-15, Zürkânî, *Menâhil*, 1/336, 340, Abdurrahman Çetin, *Kur'an İlimleri ve Kur'an Tarihi*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982), 163, 165, Abdulhamit Birişik, *Kur'an İlmi ve Tarihi*, (Bursa: Emin Yayınları, 2014), 76-77.

¹⁰⁹ İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n- Nihâye*, 1/204, Ali Öge, *Ebü'l-Alâ' el-Hemedânî ve Kıra'âtü Ebî Hanîfetü'n-Nu'mân İsimli Risalesi*, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 36, 2013), (7-30), 12-13.

¹¹⁰ İbn Mücâhid'e göre yedi kıraat imamı şunlardır: Nâfi' b. Abdurrahman b. Ebî Nuaym (169/ 785), Abdullah b. Kesîr (120/737), Ebû Amr b. El- A'lâ el- Mâzinî el- Basrî (154/770), Abdullah b. Âmir (118/736), Ebû Bekir Asım b. Ebi'n- Nucûd (128/745), Ebû Ammâre Hamza b. Habîb b. Ammare (156/772), Ebu'l-Hasen Ali b. Hamza b. Abdullah el- Kisâî (189/805), bu yedi imama üç imam daha ilave edilerek sayı 10'a ulaştırılmıştır. Diğer üç imam ise şunlardır: Ebû Ca'fer Yezid b. Ka'ka' (128/745), Ebû Muhammed Ya'kub b. İshak b. Yezîd el- Hadramî (205/820), Ebû Muhammed Halef b. Hişâm el- Bağdâdî (129/746)”

¹¹¹ Ali Öge, *Ebü'l-Alâ' el-Hemedânî ve Kıra'âtü Ebî Hanîfetü'n-Nu'mân İsimli Risalesi*, 14.

Ebû Amr el-Basrî (154/771), Dûrî (240/854), Sûsî (261/874),
 İbn Âmir eş-Şâmî (118/735), Hişam (245/859), İbnZekvân (242/856),
 Âsım el-Kûfî (128/745), Şu'be (193/808), Hafs (180/796),
 Hamza el-Kûfî (156/773), Halef (229/843), Hallâd (220/835),
 Kisâ el-Kûfî (189/805), Leys (240/854) Hafsed-Dûrî,
 EbûCa'fer el-Medenî (132/749), İsa b. Verdân (160/776), İbn Cemmâz
 (170/786),

Ya'kûb el-Basrî (205/820), Ruveys (238/852), Ravh (234/848),
 Halefû'l-Âşir (229/843), İshak (286/889), İdris (292/904).

Kıraatlerin hicrî dördüncü asırda sistemli hale gelmesiyle beraber yukarıdaki imam ve raviler bu tabloda yer almışlardır. Burada ismi geçen imam ve ravilerle birlikte birçok ismi zikredilmeyen imam ve ravi bu alanda emek harcamış ve katkıda bulunmuşlardır. Yalnız yazılı devirde bu çalışmalara rehberlik yapanların hepsi değil de, Müslümanlar arasında daha meşhur olan, dikkat çeken âlimler yer bulmuştur ve bu hal zaman içinde tüm Müslümanlar tarafından da benimsenmiş¹¹² ve onlar yerini almışlardır.

6.5. Kıraatlerin Sınıflandırılması

Zamanının ilim kültür merkezi olan Medine, Şam, Mekke, Basra ve Kûfe gibi kentlerde diğer ilimler gibi kıraat ilmiyle ilgili çalışmalar da artmıştır. Bu çalışma ve yoğunlaşmanın sebebi de bu ilim, irfan merkezlerine kanaat önderleri olarak görevlendirilen sahabe ve çoğaltılan mushaflardan gönderilmesidir. İslam'a girenlerin artması ve fetihlerle İslam topraklarının genişlemesi ister istemez karışıklıkların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bunlara bağlı olarakta ta birtakım problemler, toplumda fitne-fesat¹¹³ yüz göstermeye başlamıştır. Hakikat- yalan, hayır-şer, yararlı-yararsız, şâz ile bilinen, meşhur olan be birçok değerler farklı şekillerde karşılık bulmaya¹¹⁴ başlamıştır. Ortaya çıkan bu karışıklıkların üzerine gidilerek etkisiz hale getirmek ve gerçek ile yalanı birbirinden ayırmak üzere bir

¹¹²İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/112, Muhsin Demirci, Kur'an Tarihi, (İstanbul: MÜİFAV Yayınları, 2010), 166-168, İrfan Çakıcı, *Şâz Kıraatler ve Tefsîre Etkisi*, (Konya: Gece Akademi, 2018), 196.

¹¹³Duran Ali Yıldırım, *Kur'an'da Fesat*, (Konya: Çimke Basım-Yayın, 2016), 27-28, 146.

¹¹⁴İbnü'l- Cezerî, *en-Neşr*, 1/2/(thk, Ali Muahammed Dabbağ, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 1/14-15.

takım önlemler, tedbirler¹¹⁵ alınmıştır. Bu tedbirlerin neticesinde bazı sınıflandırmalar ortaya çıkmıştır. Bilginlerin tercih ettiği bu sınıflandırmalar ikili, üçlü ve altılı gruplar şeklinde¹¹⁶ tezahür etmiştir. Biz burada ikili ve üçlü gruplandırma sadece tercih eden âlimler ve tercihleri isim olarak verilecek, altılı gruplandırma da açıklamalarıyla verilecektir.

Kıraat imamlarından İbn Mücâhid, Ebû Şâme, İbn Cinnî, gibi âlimler ve son dönem kıraatçilerinden Muhammed Salim Muhaysin ve Kadı Abdulfettah ikili taksimi yeğlemişlerdir. Bu âlimler kıraatı sahih ve şâz diye iki bölüme ayırmışlardır.

Diğer bir gruba dâhil olan âlimlerden İbnü'l-Cezerî ve Mekkî b. Ebî Tâlib üçlü taksimi¹¹⁷ yeğlemişlerdir. Bu âlimler kıraatı sahih, âhâd ve şâz olarak üç bölüme¹¹⁸ ayırmışlardır.

Son olarak ta Suyûtî'nin yaptığı taksimde kıraatler, mütevâtir, meşhûr, âhâd, şâz, mevzu ve müdrec olarak altı bölüme¹¹⁹ ayrılmıştır. Altı bölüme ayrılan kıraatler ayrı ayrı açıklanacaktır.

Mütevâtir Kıraat: Yalan üzere ittifak edip birleşmeleri aklen imkânsız olan büyük bir topluluğun kendileri gibi başka bir topluluktan naklettikleri ve muttasıl bir senetle Hz. Peygamber'e (sav) ulaşan kıraatlere¹²⁰ mütevâtir kıraat denir. Bir başka ifadeyle: Senedi tevâtür seviyesine yükselmiş kıraatlerdir. Kıraatteki tevâtür anlayışı, Hz. Peygamber'e (sav) dayandırılan bir rivâyetin her halkasını, asılsız bir naklin etrafında birleşmeleri mümkün olmayan, güvenilirlikleriyle tanınmış bir grup insanın

¹¹⁵İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/9, Ebû Şâme, *el-Makdisî*, el-Mürşidü'l-Vecîz (Ankara: thk, Tayyar Altıkulaç, TDV. Yayınları, 1986), 165-166, İsmail Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Nüzûlü ve Kıraatı*, (İstanbul: MÜİFV Yayınları, 3. Basım, 2011), 244-245.

¹¹⁶Osman Bayraktutan, *Kıraat İlminin Dünü, Bugünü, Yarını (Kıraat Sınıflandırmaları Bağlamında)*, (İğdır: Uluslar arası Din Bilimleri Çalıştayı, 30 Aralık 2017), 117-138.

¹¹⁷İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/9, 17, 32.

¹¹⁸Mekkî b. EbîTâlib, *el-İbâne an Me'âni'l-Kirâât*, (Beyrut: Dâru'l-Me'mûn, 1971), 43, Mehmet Ünal, *Kıraat Kriterleri Bağlamında Kıraatlerin Tevâtürü Meselesi ve Buna Şiâ'nın Bakışı*, (Ankara: Milet ve Nihal Dergisi, 8, Sayı: 3, Aralık 2011), 87.

¹¹⁹Mehmet Dağ, *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, (İstanbul: İsam Yayınları, 2011), 293, Suyûtî, Ebû'l-Fadl Celaleddin Abdurrahmanb. Ebu Bekr, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*, (Dımaşk: nşr: Mustafa Dibbuğa, I-2/Dar-u İbn-i Kesir, 1987), 1/242.

¹²⁰Suyûtî, *el-İtkân*, 1/75, 77, 242, Taşköprü-Zâde Ahmed Efendi, *Mevdu'âtü'l-'Ulûm*, (İstanbul: trc. Kemalettin Muhammed Efendi, 1313), 2/41, İsmail Karaçam, *Kıraatların İntikâli*, (İstanbul: Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-4/Kıraat İlmi ve Problemleri, 2002), 291, Ali Akpınar, *Kur'an-ı Kerim'de Okuma (Kıraat) Lafızları*, (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1998), 134, Zerkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'an*, (Beyrut: thk, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Ma'rife, 1990), 1/423.

temsil etmesi ve rivâyetin, son halkasına kadar aynı tarzda, kesintisiz ve sıhhatli bir şekilde aktarılmasıdır.”¹²¹

Gelen haberin mütevâtir olabilmesi için zorunlu bilgi olması, her dönemde, çoğunluğun rivâyet etmesi, bu rivâyetin bütün insanlar için ilim diye adlandırılması lazımdır. Mütevâtir teriminin kıraatlerde şart koşulması sahabede, tabiinde ve onlardan sonra gelenlerde mutlak gerekliliği, müteahhirin âlimler tarafından şart koşulduğu¹²² net bir şekilde anlaşılmaktadır. Kıraat ilminde mütevâtir kıraat denilince ise Yalan üzerine ittifak edip birleşmeleri aklen mümkün olmayan bir topluluğun, diğer bir topluluktan rivâyet ettikleri haber¹²³ şeklinde tanımlanan ve görüldüğü gibi fıkıh usûlü, hadis ilmi ve kelâm da kullanılan haber, içsel/sezgisel olarak kıraat ilminde de¹²⁴ kullanılmıştır.

Meşhûr Kıraat: Bu kıraatte Senedi sahih olmakla birlikte tevâtür derecesine ulaşmayan, fakat hatt-ı Osmanî ve Arap dili grameriyle mutabık, kıraat imamlarınca bilinen ve tanınan kıraatler şeklinde tarif edilmiştir. Bu çeşit kıraatler, yedi, on ve diğer kıraat imamlarınca geçerli ve değerli kabul edilmiş¹²⁵ desteklanmıştır.

Âhâd Kıraat: Bu kıraat ise Senedi sahih olmakla beraber hatt-ı Osmânî veya Arap dili gramerine mutabık olmayan ya da kıraat imamları arasında meşhur olmayan kıraatler¹²⁶ şeklinde tanımlanmıştır. Son dönem ulemasından Muhaysin, âhâd kıraati, Arap dili gramerine ve hatt-ı Osmanî’ye mutabık, âhâd tarikiyle aktarılan lakin kıraat âlimleri arasında meşhûr olmayan kıraatler¹²⁷ diye

¹²¹Mustafa Atilla Akdemir, *Hâmîd b. Abdülfettâh el-Paluvî Hayatı, İlmi Şahsiyeti, Eserleri ve “Zübdetü’l-İrfân” Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkiki*, (İstanbul: Basılmamış Doktora Tezi, 1999), 18.

¹²²Bâzemûl, Muhammed b. Ömer b. Sâlim, *el-Kirâât ve Eseruhâ fi’l-Ahkâm ve’t-Tefsîr*, (Riyad: Dâru’l-Hicre, I. Basım, 1996), 1/166, Mehmet Ünal, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 58.

¹²³Abdurrahman Çetin, *Kur’ân’ı Kerîm’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 230, İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur’ân Tefsîrindeki Yeri*, 87, Ali Akpınar, *Kur’ân-ı Kerîm’de Okuma (Kıraat) Lafızları*, 134, Mehmet Ünal, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 54, İsmail, Karaçam, *Kur’ân’ı Kerîm’in Nüzûlü ve Kıraatı*, (İstanbul: MÜİFAV Yayınları, III. Basım, 2011), 265.

¹²⁴Bayraktutan, *Kıraat İlminin Dünü, Bugünü, Yarını*, 130.

¹²⁵Suyûtî, *el-İtkân*, 1/79, Zürkânî, *Menâhil*, 1/430.

¹²⁶Suyûtî, *el-İtkân*, 1/77, Abdullah Yücel, *Mütevâtir Kıraatlerin Tefsîr İlmindeki Yeri*, (İstanbul: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1989), 51.

¹²⁷Mehmet Ünal, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 59, Muhaysin, Muhammed Sâlim, *fî Rihâbi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, (Kahire: Mektebetü’l-Külliyeti’l-Ezheriyye, 1980), 1/432.

tanımlanmıştır.” Fakat Muhaysinâhâd kıraati şâz kıraatin bir türüdür der. Yine o kıraatler ya sahihtir ya da şâzdır¹²⁸ der.

Şâz Kıraat: Bu sınıfa giren kıraatlere Suyûtî öyle bir anlam vermiştir ki, sonraki yıllarda bu mânâ verilen ilk mânâyı büsbütün kaybederek senedi sahih olmayan kıraat halini almıştır. Böylece sahih kıraatin öğelerinden birini taşımayan kıraatlere şâz kıraat¹²⁹ denilmiştir. Anasır-ı selaseyi taşımayan ya da onlardan birine mutabık olmayan kıraat şâzdır. Bunun sebebine gelince vücûbiyetinin gereklerini¹³⁰ yerine getirmeyiştir.

Bu dönemde Suyûtî'den sonra şâz sözcüğü “senedi sahih olmama, hatt-ı Osmanî'ye ve lisana aykırı, meşhur olmama” gibi mânâlarda¹³¹ kullanılmıştır. Böylece İbn-i Mücâhid'in ve bu sözcüğün ilk zamanlardakinin tersine bir mânâ ile şâz kıraatler diye bir söyleyiş, sahih kabul edilen kavramların bütünü grup olarak kabul görmeyen kıraat diye tasnif edilmiştir. Aktüel olarak ta bu sözcük senedi sahih olmayan mânâsında¹³² ele alınmakta ve buna bağlı olarak ta, tilavetinin mahzurlu olduğu¹³³ bildirilmektedir. Şâz sözcüğü ilk dönemlerde, lisanın kabul edilen genel-geçer kaidelerine karşıt ya da diğer kıraatler gibi tam olarak bilinmeyen mânâsında ele alınırken, İbn Mücâhid'den sonraki dönemde, yedi kıraat kadar meşhur olmayan kıraatlerin bilindiği yerlerde muhiplerinin az olduğu mânâsında kullanılıyordu.

Şâz sözcüğü IX. ve X. yüzyıldan sonraki dönemlerde, “senedi sahih olmayan, muttasıl bir senetle Hz. Peygamber'e(sav) ulaşmayan, sahih kıraat unsurlarından

¹²⁸Muhaysin, *Fî Rihâbi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1/427-428, 432.

¹²⁹Suyûtî, *el-İtkân*, 1/99, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/15, Muharrem Önder, *Şâz Kıraatlar ve İslâm Hukuku Açısından Değeri*, (İstanbul: İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı: 13, 2009), 163-194, 170, Ebû Şâme, *el-Mürşidü'l-Vecîz*, (Ankara: thk, Tayyar Altıkulaç, TDV Yayınları, 1986), 172, Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/331.

¹³⁰İbnü'l-Cezerî, *Tayyibetu'n-Neşr fî'l-Kirâati'l-Aşr*, (Mısır: thk, Ali Muahmmmed Dabbağ 1950), 3.

¹³¹Suyûtî, *el-İtkân*, 1/99, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/15.

¹³²Abdurrahman Çetin, *Kur'an'ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar*, 232, Abdurrahman Çetin, *Kıraatların Tefsîre Etkisi*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 2001), 95, İsmail Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Nüzûlü ve Kıraatı*, 88.

¹³³Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, (Mahdud), (İstanbul: yayına hazırlayanlar: Muhammed Enes Topgöl, Faik Akçaoğlu, 1-2/2019), 368, bkz. Ahmed Mahmud Abdulvehhâb eş-Şinkîtî, *Haberu'l-vâhid ve Hüciyyetuhu*, (Medine: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 2002) ,Suheyr Reşâd, *Haberu'l-Vâhidî's-Sünneti ve Eseruhû fî Fıkhî'l-İslâmî*, (Kahire: Dâru's-Şurûk, tz), İbn Hâcib, *Muhtasarü'l-Müntehâ*, (İstanbul: thk, Ahmed Ramiz, Matbaatü'l-Âlem, 1889), 1/111-112, İsmail Hakkı Ünal, “*İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*”, (Ankara: Basılmamış Doktora Tezi, 1989), 147, İsmail Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Nüzûlü ve Kıraatı*, 266.

birini taşımayan, böylelikle de tilaveti uygun olamayan” mânâsında¹³⁴ ele alınmaya başlanılmıştır. Şöyle denilebilir ki, hadis ilmi etkisi altında kalınarak, tekrardan yeniden sınıflandırma yapılmış, bu da, şâz sözcüğüne getirilen mânâ ile yanlışlıklara, yanlışlıklara neden olmuş ve kıraatler hakkında yanlış anlamaya¹³⁵ sebebiyet vermiştir.

Mevzû Kıraat: Burada incelenen kıraatlere gelince, dini açıdan herhangi bir temele dayanmaksızın, gerçekten uzak olarak bir şahsa isnat edilen kıraatlere¹³⁶ mevzû kıraat denilmektedir. Bir başka tanımda da hatt-ı Osmânî’yeve ya Arap dili gramerine mutabık olsa bile, senet itibariyle asılsız olması münasebetiyle uydurulduğu sarîh bir şekilde belli olan kıraatlere¹³⁷ mevzû kıraat denir.

Müddrec Kıraat: Altılı olarak kabul edilen kıraatlerin sonuncusu olarak ele alınan bu kıraate, âyetlerin tefsîri gibi yapılan eklemelerdir¹³⁸ denilebilir.. Bu şekilden yapılan tefsîrler ilk zamanlar fark ediliyordu. Lakin daha sonraki zamanlarda bunların kıraat olduğu kanaatinde olanlar¹³⁹ fark edilmiştir. Suyûtî, Cezerî’nin “en-Neşr” isimli kitabında onu kullanmaktan sakındığı ‘mütevâtir’ sözcüğünü kullanarak, Cezerî’nin ilk döneme özendiğini sanmıştır.

Bugün kıraatler üzerinde çalışanlar, İbn Mücâhid’in sınırlandığı yedi kıraati mütevâtir, bunlara sonradan katılan üç kıraati sahih ya da meşhur, daha sonra katılan kıraatleri de şâz kıraat¹⁴⁰ diye adlandırmışlardır.

Kıraatlerin sınıflandırılmasıyla ilgili ele alınan bu bölümde, genel olarak, hangi âlimin hangi tasnifte yer aldığı ve tercihleri üzerinden giderek bir duruş ortaya koymaya çalışıldı. Fazla ayrıntıya girilmedi, çünkü tezin başka bölümlerinde de aşağı

¹³⁴Suyûtî, *el-İtkân*, 1/242, Abdurrahman Çetin, *Kur’ân’ı Kerîm’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar*, 232, Abdurrahman Çetin, *Kıraatların Tefsîre Etkisi*, 95, İsmail Karaçam, *Kur’ân’ı Kerîm’in Nüzûlü ve Kıraatı*, 88.

¹³⁵Bayraktutan, *Kıraat İlminin Dünü, Bugünü, Yarın*, 133. İrfan Çakıcı, *Şâz Kıraatler ve Tefsîre Etkisi*, 88, 180.

¹³⁶Suyûtî, *el-İtkân*, 1/78, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/16.

¹³⁷Suyûtî, *el-İtkân*, 242, Zürcânî, *Menâhil*, 425.

¹³⁸Suyûtî, *el-İtkân*, 79, Zürcânî, *Menâhil*, 430.

¹³⁹Suyûtî, *el-İtkân*, 243, İsmail Karaçam, *Kur’ân’ı Kerîm’in Nüzûlü ve Kıraatı*, 90, “Hatta bu konuda daha da ileri gidilerek “sahih olmayan kıraatler diye başlık atılıp, Hz. Peygamber’in Kıraatini (Kırââtü’n-Nebiyy) de alt başlıkta sunarak ve Tefsir babında verilen ifadelerin kıraat adı altında sunulmaya çalışıldığına şahit oluyoruz.” Bkz. Mustafa Kemal Önder, *Ebü’l-Berekât en-Neseî’nin Kıraattaki Yeri*, (Isparta: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), 2002), 98 vd.

¹⁴⁰Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed, *el-İthâfu Fudalâi’l-Beşer bi’l-Kıraati’l-Erba’ate Aşer*, (Beyrut: thk, Şa’bân Muhammed İsmâil, Âlemü’l-kütüb, 1987), 5, Seyyid Rızkuddavî, *Fî Ulûmi’l-Kirâât*, (Mekke: el-Mektebetü’l-feysâliyyeh, 1985), 54.

yukarı aynı konulara temas edildiğinden tekrar etmeninde bir anlamı olmayacağı düşünüldü.

6.6. Kıraat Farklılıklarının Çeşitleri

(Usûl Farklılıkları)

Kıraat imamları Kur'ân-ı Kerîm eğitimi/öğretilmesi mevzusunda edasıyla ilgili birçok konuda hem fikirken, bazı konularda da birbirine ters düşmüşlerdir, bu kısımda değinilecek farklılıklar (ki bu farklılıklara usûl farklılıkları deniyor) sözcüklerin daha çok söyleyişiyle ilgili olup kıraat imamlarının Kur'ân tilavetinde izledikleri ve her bir imamın zatına âit olan ya da başka imamlarla müşterek oldukları kaidelerin belirginleşen, öne çıkanlarıdır. Bu farklılıkların sadece isimleri zikredilecektir, çünkü Hemedânî Ğâyetü'l-İhtisâr adlı eserinde bu usûl farklılıklarını ayrıntılı bir şekilde telif etmiştir. Eser inceleyip ele alındığında tezin I. bölümünde bu usûl farklılıklarına değinilecektir.

Dikkate alınması gereken şu noktayı ihmal etmemek ve atlamamak gerekiyor. Bunca kıraat imamı Kur'ân'ın yalnızca lafzını kıraat etmekle mi meşgul olmuşlardır? Ya da şöyle denilebilir, Onun ne demek istediğini anlama çabası içinde olmamışlar mıdır? bundan sonra ve tezin II. bölümünde kıraat-tefsîr ilişkisinden başlayarak bu sorulan suallere cevap vermeye çalışılacak ve kıraat ihtilaflarının tefsîre ettikleri tesir ele alınacaktır.

Kıraatlerin Kur'ân Âyetlerinin Mânâlarına Olan Etkisi

Kur'ân âyetlerinin okunmaya başlandığı ilk dönemlerden itibaren, hatta Hz. Peygamber (sav) hayatta iken sahabe arasında farklı okuyuşlar, onları karşı karşıya getirmiş, (Hişam'ın okuyuşu ve Hz. Ömer'in tepkisi) Rasûlullah (sav) onları dinlemiş ve her ikisinin de doğru okuduğunu söylemişti. Bilindiği gibi Kur'ân'ın inişinin temel amacı anlaşılmasıdır.¹⁴¹ Zaten bu noktada da kıraatlerin katkısı ortaya çıkmaktadır. Bazı okuyuşlarda bu farklılıklar açıkça görülmektedir. “Yedi Harf” ruhsatı gereği bir kelimenin gerek telaffuz edilmesini gerekse anlamını ifade etmek için farklı lehçelerde okunmasına verilen izin sonucu, Kur'ân âyetleri farklı şekillerde okunmuş ve bu farklılıklar farklı anlamları da beraberinde getirmiştir. Kıraatler ortaya çıkış itibarıyla “imkân ölçüsünde âyeti farklı okuma” gibi bir

¹⁴¹Sad, 38/29.

gerekçeye dayanmasa da “Yedi Harf” ruhsatı ile metnin okunmasında insanların zorluk çekmemesi ve daha rahat anlamlarının amaçlandığı¹⁴² görülmektedir.

Kur’ân’ın indiği dönemdeki insanlar için meşru kılınan bu kolaylık, sonradan gelen insanlar için de etkisini göstermeye devam etmiştir. Bunun bir sonucu olarak bu farklı okuyuş vecihleriyle muradı ilahî’nin ortaya çıkması, mücmel olan bazı lafızların mübeyyen kılınması, umumi olan bazı lafızların bir başka vecih ile tahsis, mutlak olan bir kıraatın bir başka kıraat vechi ile mukayyet kılınması ve müşkil olan mânânın bir başka kıraatle açıklığa kavuşması¹⁴³ sağlanmıştır. Ayrıca bu farklı okuyuşlarla, âyetteki muhtemel anlamlardan birinin tercih edilmesi, bir anlamın pekişmesi ve tekâmül etmesi veya âyetin ihtiva ettiği fikhî ve edebi yönlerden farklılıkların ve güzelliklerin ortaya çıkması elde edilebilmiş¹⁴⁴ olmaktadır.

Kur’ân’ın anlaşılması noktasında esbâb-ı nüzûl¹⁴⁵ başta olmak üzere kıraatlerin,¹⁴⁶ vakf ve ibtidânın,¹⁴⁷ âyetler arasındaki münasebetin,¹⁴⁸ teşbihin, isrâiliyyâtın vs. kullanıldığı bir vakiadır. Söz konusu Kur’ân olunca, ilgili bütün rivâyet ve dirâyet malzemesi müfessirlerce görülmeye ve bu doğrultuda âyetler anlaşılmaya¹⁴⁹ çalışılmıştır. Kıraatlerin mânâyâ ve yorumların farklılaşmasına etkisi kesin olduğuna göre böyle bir malzeme elbette ki müfessirlerce göz ardı edilemeyeceği şüphesizdir.¹⁵⁰

Kıraatlerdeki farklı okuyuşlar Kur’ân-ı Kerîm’in değişik şekillerde telaffuz edilmesine fırsat vermiştir. Bu ise bazı hallerde, Kur’ân-ı Kerîm’deki âyetlerin mânâlarına etki etmektedir. Anlamına tesir etmesi cihetiyle kıraatlerdeki ihtilaf Kur’ân-ı Kerîm âyetlerinin okunuşuyla alakalı olabileceği gibi, âyetlerin meydan

¹⁴²Mehmet Ünal, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 140.

¹⁴³“Fıkıhta “Elfaz” bahsinde yaygın olan bu sınıflamayı, *Bâzemûl “Eseru’l-Kıraat fi’l-Ahkami ve’t-Tefsîr”* adlı eserinde yapmıştır. (bkz. Muhamed b. Ömer b. Sâlim Bâzemûl “*Eseru’l-Kıraat fi’l-Ahkami ve’t-Tefsîr*” (Mekke: Ümmü’l-Kurâ Üniversitesi, 2 Cilt, 1412 1392 vd).

¹⁴⁴Abdurrahman Hasan el-Meydâi, *Kavaidu’t-Tedebburi’l-Emsal*, 722-723, Bâzemûl, *el-Kıraat*, 1/392, Abdurrahman Çetin. *Kıraatlerin Tefsîre Yansıması*, 97-98.

¹⁴⁵eş-Şeyh Cem’ah Sehl, *Esbâbü’n-Nüzûl, Esânîdühâ ve Âsâruhâ fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, (Mekke: Ümmü’l-Kurâ Üniversitesi, 1403/1986).

¹⁴⁶Bazemul, *el-Kirâât*, 13.

¹⁴⁷İsmail Ahmet et-Tahhân, *Kur’ân’ı Anlamada Vakfın Rolü*, (Rize: RTEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 2, çev. Necattin Hanay, 2012), 233-278.

¹⁴⁸Abdullah el-Hatîb Mustafa Müslim, “*el-Münâsebât ve Eseruhâ ‘alâ Tefsîri’l-Kur’ân’il-Kerîm*”, Mecelletü Câmîati’ş-Şârikatili’l-Ulûmi’ş-Şeri’ati ve’l-İnsân, 2/2, 1426/2005, 1-46.

¹⁴⁹Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *Âhkâmü’l-Kur’ân*, (Kahire: Cemaehü el-İmâm el-Beyhakî, thk, Abdülğani Abdülhâlik, I-2, Mektebetü el-Hâncî, 1994/1414), 1/12.

¹⁵⁰Necattin Hanay, *Kurân Tefsîrinde Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 66.

geldiği sözcüklerin değişik lafızlarda, farklı biçimlerde ve türlü türlü eklemelerle tilavetiyle alakalıdır. Bu da, Kur'ân âyetlerine direk tesir eder.

Zira kıraatlerdeki ihtilaflar neticesinde âyetlerde bir mânâ zenginleşmesi meydana geldiği gibi mânâdaki farklılıkları da görmek mümkündür. Kur'ân-ı Kerîm'in değişik şekillerde tilavet edilmesi, onun engin izahına, önemli bir etki ile mânâyâ katkı sağladığı¹⁵¹ bilinmektedir. Bu değişik tilavetler sebebiyle, değişik mânâlar kazanan Kur'ân-ı Kerîm'in âyetleri ortaya koymaktadır ki, kıraatler bazı hallerde bir nevi tefsîr sayılarak, âyetlerin mânâlarının daha anlaşılmasında kendini göstermektedir. Aynı zamanda âyetlerin değişik değerlendirilmesine de tesir eden bu farklılıklar muradı ilahinin anlaşılmasına katkı sağlayacağı ve ondan çıkarılacak hükümlere de etki edeceği¹⁵² malumdur.

Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini meydana getiren sözcüklerden bir kısmı, kıraatler sebebiyle değişik biçimlerde okunmaktadır. Bu hal Kur'ân-ı Kerîm'e hem tilavet yönünden hem de anlam yönünden katkı sağlamaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'i tefsîr eden ulema bu kıraatlerle daha geniş mânâları yakalayabilmektedirler. Değişik şekillerde tilavet edilen âyetlerde değişik mânâlar oluşmasıyla ortaya çıkan tefsîrlerde bir çelişki meydana gelmemektedir. Bu da, Kur'ân-ı Kerîm'in metninin mu'ciz olduğunun¹⁵³ bir delili olduğunun göstermektedir. Kıraat farklılıklarının Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin mânâsını açıklayıcı bir vasfa büründürmesini sebep sayarak kıraatleri bir nevi tefsîrin kaynaklarından kabul etmek mümkündür. Buradan hareketle kıraat farklılıkları tefsîr olabilir yargısına varılmış ve kıraatlerin Tefsîrin hangi kısmında yer aldığıyla ilgili fikirler ortaya atılmış¹⁵⁴ ve bu şekilde bir düşünce ortaya çıkmıştır.

Kur'ân tilavetinde “edâya yönelik lugavî/lehçesel çeşitliliği bir yana bırakılacak olursa, sınırlı sayıda rivâyete sahip müterâdif (anlamsal) okumaların, Tefsîrin gayesine hizmet eden yönü olması sebebiyle mânânın netleşmesi bağlamında kullanılması caiz görülmüş,¹⁵⁵ anlamaya yardımcı ifadeler olduğu için de

¹⁵¹ Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 93.

¹⁵² Ömer Özbek, *Kıraat Farklılıklarının Anlama Etkisi*, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:39 Yıl: 2015), (163-181), 167.

¹⁵³ Ömer Özbek, *Kıraat Farklılıklarının Anlama Etkisi*, 168.

¹⁵⁴ Bâzemûl, *el-Kıraat*, 1/305.

¹⁵⁵ Kurtubî, Ebû Abdillâh, *el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'ân*, (Beyrût: thk, Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, I-24, Müessesetü'r-Risâle, 2006), 29/466.

tefsîrlerde¹⁵⁶ kullanılmaya başlanmıştır. Yine sülâsî bâb, semâî mastar ve muarreb kelimelerin lehçelere göre farklılaşan tercihleri her ne kadar Tefsîrlerde yer alsada genellikle anlam açısından bir farklılık meydana getirmemekte, ancak tilâvet değeri açısından fasih ya da efsah noktasında tespiti¹⁵⁷ yapılabilmektedir. Burada esas önemli olan mânâ üzerinde birtakım etkilere sahip olan kıraat birikimidir. Diğer bir ifadeyle lehçeye dayalı okumalar dışındaki kıraatlerdir ki bunlar mânâyâ etki eden okuyuşlardır tefsîrin asıl ilgi alanı¹⁵⁸ işte burası olmaktadır. Ferşî farklılıklar da kıraat mirasının yaklaşık yüzde yirmilik bir kısmını¹⁵⁹ meydana getirmektedir. Binaenaleyh sarfî ve nahvî farklılıkların, ilaveten bir âyetteki ziyade ve noksanlıkların anlama birebir etki ettiği yadsınamaz bir gerçektir. Böyle bir olgunun tefsîrdeki fonksiyonu çeşitlilik göstermektedir. Bu cümleden olmak üzere kıraatler, âyette kastedilen mânânın beyanına, anlamın genişlemesine, işkâlin giderilmesine, üslubun farklılaşmasına¹⁶⁰ vs. katkı¹⁶¹ sunmaktadır.

Yukarıda kıraat farklılıklarının Kur’ân-ı Kerîm âyetlerinin mânâsına tesirleriyle ilgili bilgiler özet olarak farklı kaynaklardan vermeye çalışıldı.

7. Kıraat-Tefsîr İlişkisi

7.1. Kıraat-Tefsîr Arasındaki İlişki

Kur’ân-ı Kerîm ilk nazil olan “oku” âyetiyle, bir müslümanın okuması, anlaması ve bunlarla hayatına yön vermesi gerektiğini bildirmektedir. Bu vasıf, Kur’ân’ın değer verdiği “icap ettiği şekilde okumanın” mühim bir ögesidir. Hele birde bu okuyan şahıs, okuduklarını insanlara nakletmekle vazifeli biri ise, bu kişinin anlama kabiliyeti, yani öncelikle kendi anlama süreci ön plana çıkmaktadır. Filhakika vahye ilk muhatap olan Hz. Peygamber’de (sav) bu süreci yaşamış, nazil

¹⁵⁶Suyûtî Celâlüddîn, *ed-Dürrü’l-Mensûrfi’t-Tefsîr bi’l-Me’sûr*, (Kahire: thk, Abdullah b. Abdulmuhsin etTürkî, I-17, Merkez Hicr, 2003), 14/475-476, 15/609, Kurtubî, *Ahkâm*, 29/132.

¹⁵⁷Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmi’u’l-beyân’an Te’viliâyî’l-Kur’ân*, (Mısır: thk, Mahmûd Muhammed Şâkir, Ahmed Muhammed Şâkir, 24 Cilt, Müessesetü’r-Risâle, 2000/1420), 11/270, Kurtubî, *Ahkâm*, 16/450.

¹⁵⁸İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tefsîru’t-tahrîrve’t-tenvîr*, I-30, (Tunus: Dâru’t-Tûnisiyye, 1984), 1/55.

¹⁵⁹Mehmet Ünal, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 131.

¹⁶⁰Bazemûl, *el-Kıraat*, 1/317-318.

¹⁶¹Necattin Hanay, *Kur’ân Tefsîrinde Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 67.

olan âyetlerin kendisine açıklanacağı¹⁶² insanlara da onun açıklamasının¹⁶³ gerektiğinin tebliğ edildiği¹⁶⁴ Kur'ân âyetlerinde görülmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in gerek metni, gerek Tefsîrinin, tilâvet edilişiyile ilişkisi herkesçe malumdur. Çünkü Hz. Peygamber(sav)Kur'ân-ı Kerîm'in ahru fu's-seb'a üzere vahyedildiğini¹⁶⁵ bildirmiş, İslam âlimleri de kıraatlerin menşeinin, muhteva itibariyle hadislerle istinad etmişlerdir. Kıraatlerle ilgili Hz. Peygamber'den (sav) ve sahabeden çok fazla rivâyet aktarılmıştır.

Yalnız Kur'ân-ı Kerîm metinlerinin belirlenmesinde sadece sahih kıraatler göz önünde bulundurulmuştur. Buna ek olarak Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin bilinmesi için kitap yazan âlimler, yalnızca sahih kıraatlerle iktifa etmemişler, şâz kıraatleri de kullanmada herhangi bir mahzur¹⁶⁶ görmeyerek faydalanmışlardır.

Müfessirlerle Kıraat âlimlerinin –okuyuşlar müstesna- veya Kur'ân İlimlerinde kitap yazan âlimlerin kıraatleri değerlendirmelerinin birbirine uymadığı, görüşlerinin değişik olduğu bilinen bir gerçektir. Bu değişik bakış açısının, bu âlimlerin kıraatleri araştırma, ele alış, inceleme gayelerinden ileri geldiği belli olmaktadır. Buradan hareketle, kıraat âlimleri, usûl¹⁶⁷ ve ferş¹⁶⁸ farkı gözetmeksizin değerlendirmelerde kıraatlerin doğruluğuyla alakadar olmuşlardır.

Kur'ân ilimleri ve Tefsîr sahalarında eser telif eden müellifler ise kitaplarında umumiyetle sahih-şâz ayırmaksızın âyetin mânâsına fayda sağlayan, âyetini i'râp yönünden çözümünü açıklayan, Arap gramerindeki değişik kullanım şekillerini

¹⁶²Kıyame, 75/19.

¹⁶³Nahl, 16/44.

¹⁶⁴Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 132-133.

¹⁶⁵“Kur'ân-ı Kerîm'in yedi harf üzere inzâl edildiğini bildiren rivâyetler için bkz. el-Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmi'u's-Sahîh*, (Kahire: thk, Muhibbüddîn el-Hatîb ve diğerleri, el-Matbaatüs's-Selefiyye ve Mektebetühâ, 1979), “*Fedâilü'l-Kur'ân*”, 5, “*Bed'ü'l-Halk*”, 6, Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî Müslim b. el-Haccâc, *Sahîh-u Müslim*, (Kahire: nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1955)-1956), “*Salâtü'l-Müsâfirîn*”, 272, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre es-Sülemî et-Tirmizî, *el-Câmiu's-Sahîh*, (Mekke: thk, Ahmed Muhammed Şâkir, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.), “*Kıraat*”, 11, Ebû Cafer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezid et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'viliâyi'l-Kur'ân*, (Riyad: thk, Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003), 1/21, 24 vd.”

¹⁶⁶Mustafa Kılıç, *İbn Kuteybe'de Kıraat-Filolojik Tefsîr İlişkisi*, (*Tefsîru Garibü'l-Kur'ân Örneği*), (Kıbrıs: Yakın Doğu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 6, Cilt 6, Sayı 1, 2020), (7-50), 9, Çakıcı, *Şâz Kıraatler ve Tefsîre Etkisi*, 169-170.

¹⁶⁷Yaşar Akaslan, “*Kırâat İlmi Sistematiğinde Usûl Kavramları*”, (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2017), sayı: 43, 221-247 230.

¹⁶⁸Yaşar Akaslan, “*Kırâat-i Aşere'de Ferş Yönünden Farklılıklar*”, (Samsun: İslâm Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2017), sayı: 4, 8-28, 17.

gösteren ve sözcüğün esas mânâsının belirlenmesine etki sağlayan özellikteki kıraat farklılıklarına değinmişlerdir. Bu sebepten dolayı müellifler, kıraatlerin çoğunlukla usûl yönüyle değil ferşi farklılıkları yönüyle alakadar¹⁶⁹ olmuşlardır.

Açıklamalara bakıldığında Tefsîr ile kıraat arasında sıkı bir ilişki bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Müfessirlerin farklı bakış açılarına bağlı olarak oluşan yaklaşımların tamamı genel anlamda Kur'ân'ın anlaşılmasına yönelik yapılan çalışmalar olduğu görülmektedir. Farklı yollardan gidilse de netice itibariyle aynı noktada buluşulması, gidilen yolun sahihliğini/doğruluğunu ve aynı zamanda yapılan işin de ne kadar isabetli olduğu görülmektedir.

7.2. Müfessirlerin Kıraatlere Bakışı

Bir yerde yaşayan insanların birbirinden etkilendiği gibi, bilim insanları da yaşadıkları ve sonraki dönemlere tesir ettikleri, yaşadıkları süre zarfında da, o yer ve o dönemin muhtelif olaylarından da müteessir olacakları aşîkârdır. Nitekim telif ettikleri eserlerinde de bu etkileşimin emarelerinin görülmesi mümkündür.

Kur'ân-ı Kerîm'in nüzûlünden itibaren insanlar tarafından anlaşılması, açıklanması ve yorumlanması çabaları daha İslam'ın ilk devirlerinden zamanımıza kadar gelmiş ve hala devam etmektedir. Umumi olarak, Kur'ân'ı Kerîm'i düzenli, sistemli anlama ve yöntemli bir şekilde açıklamaya etki eden ögeler arasında yer alan Kur'ân İlimleri, Kur'ân'ın tefsîrine girişen müfessirlerin irak kalmaları mümkün olmayan ilim dallarından biridir. Çünkü uzun zaman aralığında meydana gelen bu deneyim ve bilgiden faydalanılarak ortaya çıkarılan tefsîrle ilgili bilgiler, Kur'ân-ı Kerîm'in açıklanmasını biraz daha kolaylaştıracağı gibi, Kur'ân'ın bütünlüğü gayesi ve muhtevasına yakışır açıklamaların tezahürüne yardımcı olacaktır. Bahse konu olan Kur'ân ilimlerinden bir tanesi de, Kur'ân'ın tilavetiyle alakalı kıraat ilmi¹⁷⁰ adıyla ortaya çıkmaktadır.

Müfessirler kıraatleri incelerken değişik yöntem ve yaklaşımlar ortaya koymuşlardır. Bazıları yalnızca bildirmişler ve ilettikleri kıraatlerle ilgili düşünce sunmamışlardır. Bazıları da düşüncelerini bildirerek, icap ettiğinde kıraatlerin zayıf

¹⁶⁹Mustafa Kılıç, *İbn Kuteybe'de Kıraat-Filolojik Tefsîr İlişkisi*, 16.

¹⁷⁰Hüseyin Topal, *Tûsî'nin Kıraatlere Yaklaşımı*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 69/2019), 167-205, 168.

olan taraflarına, kıraatler için belirlenmiş ölçütleri esas alarak ele aldığını ve icap ettiğinde tenkiti¹⁷¹ tercih ettiği görülmektedir.

İlk dönem müfessirlerinin telif ettikleri eserlerinde kıraat vecihleriyle ilgili görüşlerinde, bunları “aktarılan bir havadis ve yazıt” gibi benimsediklerinden, hadis olarak karşılarına çıkan haberlere karşı tutumları neyse, kıraatlerle ilgili görüşlerini aynı şekilde ortaya koydukları, bundan dolayı da tümü değil ama bazılarını yeğledikleri kıraatlerin menşe’ olarak nakli değil de, icthâdî kabul ettikleri müşahede edilmektedir. “Kıraatlar, fasihlerin ihtiyarı, belâğatçıların icthâdına bağlı tercihleri”¹⁷² olduğunu ifade ettikleri¹⁷³ görülmektedir.

Müfessirlerin kıraatlere bakışı, kıraatlerdeki ihtilafları yorumlama, kıraatleri değerlendirmeleri gibi kullanımlar, onların kıraat olgusuna bakış açılarıyla¹⁷⁴ yakından ilgilidir. Kimi müfessirler, kıraatler arasındaki ihtilaflardan faydalanarak, bu ihtilafların sağladığı açıklamalardan yararlanmışlardır. Kıraat mevzusunu ele alan bazı müfessirlerin, kıraatlerden birini tercih ettiklerinde bunda ortaya çıkan neticelerle ilgili değerlendirmeleri görülürken, kimileri de yalnızca muayyen kıraatleri tercih ederek, onun sağladığı imkânlarla yetindikleri görülmektedir. Kuşkusuz bu vaziyetin müfessirdeki ilmî gözlemler ve dâhil olduğu ilmî çevreyle yakından bir bağlantısı vardır. Kıraatlerle ilgilenmenin, müfessirin tefsîr metoduyla ve kıraatlerle yeterince bilgiye sahip olsa da Tefsîr ilminin sahip olduğu geniş alan gibi birtakım sebeplerle, mevzuya değinmemesiyle bağlantısını¹⁷⁵ unutmamak icap etmektedir.

7.3. Kıraat Farklılıklarının Kur’ân’ın Tefsirindeki Rolü

Kur’ân’ın nüzûlünün sona ermesiyle, Kur’ân tilavetinin daha rahat ve kolay bir şekilde yapılması gayesiyle yedi harf ve daha sonra kıraatler ortaya çıkmıştır. “Kıraatler, Kur’ân ayetlerinin birbirinden farklı okuyuşlar ve sözcüklerin

¹⁷¹Mehmet Ünal, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 145.

¹⁷²Musa Akpınar, *Kıraatların Tevatürü Meselesi*, (Kayseri: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, 1993, 231.

¹⁷³Bu örnekler için bkz. Mehmet Ünal, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 153.

¹⁷⁴Hüseyin Topal, *Tûsî’nin Kıraatlere Yaklaşımı*, 168.

¹⁷⁵Hüseyin Topal, *Tûsî’nin Kıraatlere Yaklaşımı*, 169.

tezahürüdür.”¹⁷⁶ Bu açıdan ele alındığında Arap diline etkilemiştir. Zira “Kur’ân icazının ortaya çıkmasıyla farklı kıraatler ortaya çıkmıştır.

Kıraatlerin Tefsîrle aralarındaki ilgiyi göstermek yönünden incelendiğinde, kıraatlerin iki yönden ele alındığı görülmektedir:

- 1-Tahkîk, gunne, medd, teshil, ihfa tahfif vb. kur’ân tecvidiyle ilgili konular,
- 2-Sözcüklerdeki hareke değişikliği ve tefsîr kabilinden olan eklemeler.

Konuyla alakalı olarak Abdurrahman el-Akk'ın görüşüne¹⁷⁷ bakılacak olursa, onun bağlantı kurduğu tarafı, tefsîrle alakasız olan kısım ve kıraatlerin fonetik taraflarıyla ilgili olarak ele alınan ve usuldeki farklılıklar diye adlandırılan ve âyetlerin mânâsında bir tesiri olmayan tarafıdır. Bu bölümde, harflerin telaffuzuyla ilgili tahfif, teshil, med, gunne ve imale gibi tarafları araştırılır ki kıraat imamlarının değişik okuyuşlarıdır.¹⁷⁸

Kur’ân tilavetinde kıraat farklılıklarının tefsîre etki etmeyen tarafı olarak sözcüklerin okunuş tarzlarıyla ilgili işmam, imale, teshil ve med, gibi tarafları ve bölgesel deyişlerden etkilenecek tezahür eden bölümlerin Müslümanların âyetleri okumalarına ferah bir ortam oluştursa da, bu çeşit kıraat ihtilaflarının Kur’ân âyetlerini tefsîr yaparken bir yardımcı olmayacaktır. Abdurrahman Çetin’in belirlemesine göre mânâya hiç bir tesiri bulunmayan ve yalnızca okuyuşa akseden bu ihtilaflar kıraat ihtilaflarında takriben yüzde seksene¹⁷⁹ denk gelmektedir.

Kur’ân tilavetinde kıraat farklılıklarının tefsîre etki eden tarafı olarak kıraatler, sözcüklerin harekelerinde görülen telaffuz ihtilafları ve sözcüğün yapısında oluşan farklı okumalarda ortaya çıkar. Âyetlerde bulunan kıraat ihtilaflarının mânâya tesiri tarafından isim, fiil sözcüklerde oluşan ihtilaflar üç şekilde meydana gelmektedir.

¹⁷⁶“Bu mevzuda Arap dünyasında el alınan birçok çalışma vardır. Bu çalışmalara aşağıda bir kaç örnek verebiliriz:

1-“Abdul-al Salim Ali, *Eseru'l-Kıraat fi'd-Dirasetu'l-Nahviyye*, (Kahire: Matbaatu'l-Meclisu'l-Ala. 1389/1969).”

2-“Abdulvehhab Hamûde, *el-Kıraat ve'l-Lehcat*, (Kahire: Matbaatu's-Saade,1369/1948).”

3-“Abdulfettah İsmail Kelbi, *el-İmaletu fi'l-Kıraati ve'l-Lehcat*, (Kahire: Matbaatu Nahda. 1376/1968).”

4-“Abduh, er-Racihi, *el-Lehcat fi'l-Kıraati'l-Kur'âniyye*, (Kahire: Matbaatu Dâru'l-Mearif, 1968).”

5-“Muhammed Salim Muhaysinel-Kıraat ve Eseruha fi Ulûmi'l-Arabiyye, (Mısır: Mektebetu'l-Külliyeti'l-Ezher, 1402/1982).”

¹⁷⁷ Abdurrahman el-Akk. *Usûlü't-Tefsîr ve Kavaidüh*, 428.

¹⁷⁸ Muhammed Aşûr, , *et-Tahrir ve't-Tenvir*,1/51.

¹⁷⁹ Abdurrahman Çetin, *Kıraatların Tefsîre Etkisi*, 108.

1-Kelimede değişik olan, fakat mânâda aynı olan kıraatler,

2-Kelime ve mânâda değişiklik olmasına rağmen aralarında zıtlık bulunmayan, mânâ olarak aynı yerde kaynaşabilen ve bu kaynaşmada bir mahzur bulunmayan kıraat vecihleri,

3- Kelime ve mânâda değişiklik olan ve mânâ olarak bir arada bulunmaları mümkün olmayan kıraat vecihleri.”¹⁸⁰

Kur’ân tilavetinde kıraat farklılıklarının âyetlere mânâ vermede ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu değişik vecihler bazen aynı mânâyı değişik kelimelerle ortaya koyduğu gibi bazende değişik kelimelerle bir mevzunun değişik taraflarını göstermekle ve bazen de ortaya çıkan bu hal ile ayet değişik bir ayet olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette sübutu kat’i olan iki değişik kıraat lafzı ile değişik anlamlar ortaya çıkmakta ve yeni yeni mânâlar¹⁸¹ oluşmaktadır.

Değişik açıklamalara sebep olan farklı kıraat vecihleri, sözcüklerin kalıp olarak farklılık kazanmasıyla veya irabında oluşan değişikliklerle dikkat çekmektedir. Bu sebeple bir müfessirin bilmesi lazım gelen birinci kural, Kur’ân bilimleri arasında “Kıraat” İlminin de yer alması normal bir şeydir.¹⁸² Zira kıraat ilmi âyetlerdeki mübhem mânâları belirtmeye yardım etmekte ve bir kıraatta mübhem olan bir âyete, başka bir kıraat, kimi zaman belirlilik kazandırmaktadır.¹⁸³ Böylelikle Kur’ân âyetlerinin tefsîrindeki bu değişik mânâlar aynı zamanda şer’î hükümler çıkarmada ve Kur’ân âyetlerini anlamada bir çalışmayı¹⁸⁴ ortaya çıkarmaktadır.

Farklı kıraatlerle Kur’ân’daki âyetlerin tefsîri, kıraatin sıhhatine ve üstlendiği kıymete göre Kur’ân’ın Kur’ânla, (Kur’ân’ın) sünnetle ya da en azından sahabe kavliyle tefsîrinin yapılması şumûlünde olduğu¹⁸⁵ hatırdan çıkarılmamalıdır. Vaziyet böyle olunca, her dönemde bu ilmi öğrenmek için çalışan müfessirler bu kıraatler ışığında Kur’ân âyetlerine yeni yeni yorumlar hayatlarını sürdürdükleri dönemde

¹⁸⁰Bâzemûl, *el-Kıraat*, 1/176.

¹⁸¹Mehmet Ünal, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 144.

¹⁸²Ali Osman Yüksel, *İbnu'l-Cezeri ve Tayyibesi*, 30.

¹⁸³Tuğral Rahim, *Farklı Kıraatlerin Tefsîrdeki Yeri*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dergisi. 7, 1993), 271.

¹⁸⁴Mehmet Ünal, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 144.

¹⁸⁵Bâzemûl, *el-Kıraat*, 1/391.

kendilerini kanıtlamış, kıraat ihtilaflarıyla ilgili konuları telif ettikleri eserlerinde ortaya koymuşlardır. Nitekim İbn Kesir, Razi, Keşşaf, Kurtubi, Taberi, vb. âlimler eserler kaleme almışlar ve Kur'ân âyetlerine vakıf olmada, onlardan faydalanarak kıraatler ışığında mânâlar¹⁸⁶ elde etmişlerdir.¹⁸⁷ Buraya kadar yapılan açıklamalarla, kıraatlerin tefsîr açısından önemi ortaya konulmaya çalışıldı.

¹⁸⁶Rahmi Tuğral, *Farklı Kıraatlerin Tefsîrdeki Yeri*, 275.

¹⁸⁷Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 139.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EBÜ'L-ALÂ el-HEMEDÂNÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ ŞAHSİYETİ

1.1.Hayatı, Doğumu ve Vefatı

Ebü'l-Alâ el-Hasen b. Ahmed b. el-Hasen b. Ahmed b. Muhammed b. Sehl b. Seleme b. Askel b. İshâk b. Hanbel el-Hemezâniyyi'l-Attâr. 15 Aralık 1095 (14 Zilhicce 488) de Hemedân'da¹⁸⁸ dünyaya gelmiştir. İsminde geçen Attâr lakabıyla anılmasının sebebi bilinmemekle birlikte babasının mesleğiyle ilgili olarak aileden gelen bir lakap olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır.¹⁸⁹

Hemedân bölgesinin coğrafi, jeopolitik, siyasi, ilmi, durumuyla ilgili bilgiler:

Hemedân Elvend dağının sol tarafındaki Musallâ tepesinde, Kuruçay, Abbâsâbâd, Sûmîne akarsularıyla beslenen ve aynı isimle anılan bir ovada kurulmuştur. Deniz seviyesinden takriben 1800 metre yükseklikte, üç tarafını dağlar kaplayan¹⁹⁰ bu kent bölgenin gözde yerlerinden biri olarak coğrafi, ekonomik, askeri

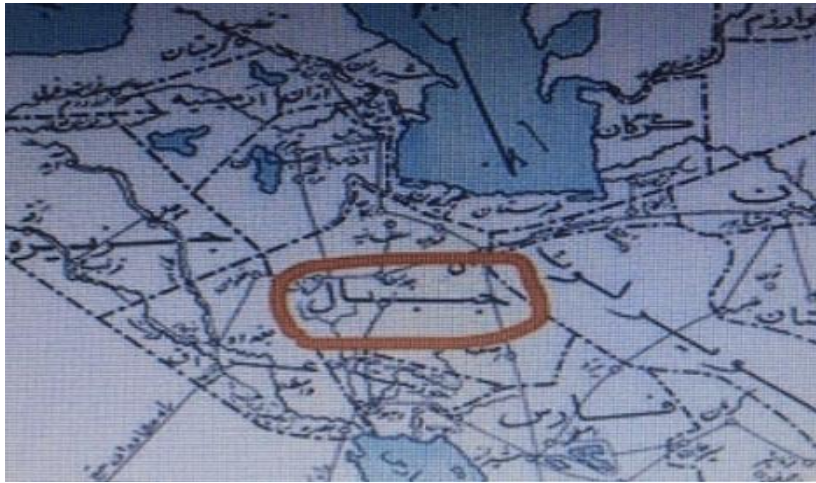
¹⁸⁸Tahsin Tazıcı "Hemedân", TDV. İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17, 183-185. el-Hamevî, Şihabuddîn Ebû Abdillâh Yakut İbn. Abdillâh. *Mu'cemu'l-Buldân*, (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1977/ 1397), 5, 410, Ebu'l-Alâ Hemedânî, *Ğâyetü'l-İhtisâr fi'l- Kırâ'âtî'l- Aşeratili-E'immeti'l- Emsâr*. thk: Dr Eşref Muhammed Fuat, 1994/1414, 11.

¹⁸⁹İbnü'l-Cezerî, Muhammed b. Muhammed, *Ğâyetü'n-Nihâye fi Tabakâti'l-Kurrâ*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006/1427), I. Basım, 1/187, ez-Zehebî, Şemsüddîn Muhammed ibn. Ahmed ibn. Osman *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhiri'l-A'lâm*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî, 1990/1410), 39/336, Tayyâr Altıkulaç, "Ebü'l-Alâ el- Hemedânî", DİA, 10/286,Hemedânî, *Ğâye*, 51.

¹⁹⁰Tahsin Tazıcı "Hemedân", 183.

ve siyasi açıdan önemine binaen tarihteki yerini hep korumuştur. Hemedân ilmî ve kültürel açıdanda bölgenin önemli kentleri¹⁹¹ arasında yer almıştır.

Hemedan kelimesi tarihi kayıtlarda çeşitli şekillerde yazılmaktadır. Hemedan Asur çivi tabletlerinde Amadana ismiyle, I. Darius dönemine âit (m.ö. 521-486) Bîsütun kitâbesinin Eski Farsça kısmında Hağmatana (Hangmatana) ismiyle, Elamca kısmında Agmadana ismiyle, Grek tarihçisi Herodotos'ta Agbatana ve Ekbatana isimleriyle,. Bu ad Arap kaynaklarına, Farsça'da seslilerden sonra gelen d “dâl” harfinin z (zâl) telaffuz edildiği dönemlerdeki eski şekliyle Hemezân¹⁹² şeklinde girmiştir.

Cibal bölgesinin¹⁹³ önemli şehirlerinden biri olan Hemedan Ortaçağ'da hem jeopolitik konumu hem de siyasî ve iktisâdî özellikleriyle ön plâna çıkmış bir merkezdi. Verimli topraklara sahip olan ve ticaret yolları üzerinde bulunan, diğer yandan bölgedeki askerî geçiş güzergâhının önemli noktalarından birisi olan Hemedan kuruluşundan itibaren birçok tarihî hadiseye tanıklık eden bir kent olmuştur. Müslümanlar tarafından ele geçirildikten sonra da gelişmeye devam eden

¹⁹¹Gülseren, Azar Nasırabadi, “Büyük Selçuklu Dönemi'nde Hemedân'ın Siyasi Tarihi”, (Konya:Selçuk Üniversitesi, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, (USAD), Bahar, 2020), 12, 209-236, 232.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/usad/issue/55842/773230>, (Erişim:30.01.2023).

¹⁹²Tahsin Tazıcı “Hemedân”, 183.

¹⁹³Cibal bölgesi: Doğuda Kebir Çölü, güneydoğuda Fars, batı ve güneybatıda Irak-ı Arap, kuzeybatıda Azerbaycan, kuzeyde Elbruz Dağı ile çevrili bölgeye verilen isim.

şehir Selçukluların bölgeye gelişiyle Türklerin hâkimiyeti altına girmiş ve batıdaki önemli kentlerinden biri hâline gelmiştir.¹⁹⁴

Selçukluların Hemdanı ele geçirmesinden sonra devletin önemli merkezlerinden birisi hâline gelmiştir. İşte bu nedenle her ne kadar Selçuklu devlet yönetiminde fethedilen yerlerin aile bireyleri tarafından yönetilmesi esası var ise de Selçuklu sultanları en başından itibaren Hemedan şehrinin bizzat kendilerine bağlı olmasını istemişlerdir. Selçuklular için Hemedan özellikle Azerbaycan, Anadolu, Irak-ı Arab ve Suriye bölgelerine doğru genişleme faaliyetlerinde ve Abbasî halifeliği ile münasebetlerde önemli bir merkez konumunda olmuştur.¹⁹⁵

Hemedan Tuğrul Bey döneminde Selçukluların eline geçmiştir. Sultan Hemedan şehrine ayrı bir önem vermiş olup kardeşi İbrahim Yınal ile de bu bölgede karşı karşıya gelmiştir. Yine Sultan Alparslan da Hemedan'ı özellikle batı seferi için önemli bir merkez olarak kullanmıştır. Ancak zaman zaman şehirde Selçuklu yönetimin karşı hoşnutsuzlukların olduğu da görülmüştür. Bu durum karşısında halkın bazı davranışlarının düzelmesi için çaba gösterilmiştir. Melikşâh döneminde yine merkezî özelliklerini devam ettiren Hemedan sultanın oğulları döneminde çeşitli taht kavgalarına da sahne olmuştur. Nitekim özellikle Berkayaruk ve Muhammed Tapar arasındaki mücadelede Hemedan şehri elde tutulması gereken önemli bir yer mevki olmuştur. Büyük Selçukluların topraklarının genişliği ve hanedan üyelerinin

¹⁹⁴ Gülseren, Azar Nasırabadi, "Büyük Selçuklu Dönemi'nde Hemedân'ın Siyasi Tarihi", 1.

¹⁹⁵ Gülseren, Azar Nasırabadi, "Büyük Selçuklu Dönemi'nde Hemedân'ın Siyasi Tarihi", 24.

aralarındaki mücadele Irak Selçuklu devletinin kurulmasına zemin hazırlarken Hemedan şehrini de bu devletin merkezi haline getirmiştir. Şehir ilmî ve kültürel açıdan da devrin önemli kentleri arasında yerini almıştır.¹⁹⁶

Seyyâh Evliya Çelebi’de Seyahetnamesinde, 17. Asrın ortalarında gittiği Hemedân şehrinin dört kapısı ve bu kapılardan her birinin hamam kubbesi büyüklüğünde taşlardan yapılmış üçgen şeklinde ve yetmiş kuleli olduğunu, yine bu şehrin, Kum, Dergezîn, Bîsütun ve Bağdat kentleri tarafına açılan içinde 2000 hücre, bir hamam, bir cami, bir han ve çeşitli dükkânlar yer alan bir kalesinin olduğunu, şehirde Türkmence konuşulduğunu, şehir merkezinde: on bir tekke, birçok imarethâne, 200 hamam, Hindistan, Anadolu, Arabistan ve İran’dan gelen tüccarların kaldığı birçok kervansarayla 2000 dükkânı içine alan Bâzârşâhî adlı bir de çarşının bulunduğunu, bu şehrin içme suyu ihtiyacının, en mühimleri Ferhad Paşa ve Ali Esen çeşmelerinin olduğu, ihtiyacın 150 adet çeşmeyle karşılandığını¹⁹⁷ bildirmektedir.

Bölgede Türk-İran geleneğinin gelişmesinde Selçukluların büyük payları vardır. Selçuklular dil ve kültürde yoğunlaşarak İranlaştılar ve İran- Fars kültürünü Anadolu’ya taşıdılar. Ayrıca Selçuklu Devleti’nin kozmopolit yapısından dolayı dönemin eserlerinde ve belgelerinde birden fazla dil kullanımı görülmektedir Arap ve Fars dili yoğunluk kazanmıştır. Halkın büyük çoğunluğu bu iki dili benimsediğinden dolayı resmi dil haline gelmişlerdir. Edebiyatın ve devletin resmi dili olarak Farsçayı kullanmışlardır. Medrese de eğitim dili ise Arapça olarak verilmiştir. Selçuklu Devleti’nin beylikleri, hem resmi dilde hem de edebiyat dilinde Türkçeyi benimsediler. Beyliklerden biri olan Karamanoğlu Mehmet Bey, 1277 tarihinde yayınladığı fermanla devletin her yerinde Türkçeyi resmi dil olarak ilan etti. Fakat Selçuklu Devleti’nde Arapça ve Farsça’nın yoğunluk kazanması, Türkçe’nin gelişimini engellemiştir. Tarihe kayıtlara bakıldığında ise birkaç Türkçe eser görülmektedir ama bugünlere kadar gelememiştir.¹⁹⁸

Hemedân, ilmî ve kültürel anlamda velûd bir bölgedir. Hemedân bölgesinde Hemedânî nisbesiyle yetişmiş ve meşhur olmuş: âlim, mutasaavıf, sûfi, muhaddis,

¹⁹⁶Gülseren, Azar Nasırabadi, “*Büyük Selçuklu Dönemi’nde Hemedân’ın Siyasi Tarihi*”, 25.

¹⁹⁷Tahsin Tazıcı “*Hemedân*”, 185.

¹⁹⁸<https://onedio.com/haber/selcuklu-devleti-adini-nerden-almistir-selcuklular-hangi-dili-kullandi> (Erişim:28.07.2023).

müfessir, kârî, fakîh, şâir, tarihçi ve diğer alanlarda herkesin bildiği, tanıdığı bu kişilerin önde gelenleri şöyle sıralanabilir:

- Muhaddis ve kârî Hasan b. Ahmed el-Hemedânî, (ö.569/1173),
 Muhaddis Ebû İshâk İbrâhim b. Hüseyin el-Hemedânî, (ö.440/1048),
 Şâir, kâtip Bedüzzamân el-Hemedânî, (ö. 398/1008),
 Muhaddis ve kadı Ebû Saîd Yahyâ b. Zekerîyyâ el-Hemedânî, (ö.182/798),
 Muhaddis Ahmed b. Muhammed el-Kârî el-Musrâbâdî, (ö.?),
 Şâir Esîrüddîn Evmânî, (ö.656/1258),
 Mutasavvîf el-Emîrû'l-Kebîr el-Hemedânî, (ö.786/1385),
 Mutasavvîf Yûsuf b. Eyyûb el-Hemedânî, el-Bûzencerdî, (ö.535/1140),
 Şâir, mutasavvîf Fahreddîn-i Irâkî, (ö.688/1289),
 Şâir, mutasavvîf Baba Tâhir-i Uryân, (ö.447/1055?),
 Meşhur tarihçi Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî, (ö.521/1127)
 Ebû Ahmed el-Mürrân b. Hameviyye el-Hemedânî, (ö.?),
 Abdülhamîd b. İsâm el-Hemedânî, (ö.?),
 Hâfız Ebû'l-Fazl Sâlih b. Ahmed el-Hemedânî, (ö.384/994),
 Şâfiî fakihî ve şâir Aynülkudât el-Hemedânî, (ö.525/1131),
 Mu'tezile âlimi Kâdî Abdülcebbâr, (ö.415/1025).
 Şâir lûgat âlimi Abdurrahman el-Hemedânî, (ö.320/932),
 Coğrafyacı Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. İshâk b. İbrâhîm el-Hemedânî, (İbnü'l-Fakîh), (ö.III-IV/IX-X),
 Kârî ve dil âlimi Müntecebüddîn el-Hemedânî, (ö.643/1245),
 Tarihçi Reşîdüddîn Fazlullâh-ı Hemedânî, (ö.718/1318).¹⁹⁹

Hemedânî, Ebû'l-Alâ künyesiyle bilinmesine rağmen, Hemedanlı olduğundan memleketine atfen kaynaklarda "Hemedânî" olarak zikredilmiştir.²⁰⁰ 26 Aralık 1173'te (19 Cemâziyelevvel 569) vefât etmiş ve uzun zaman ders yaptığı mescide defnedildiği²⁰¹ onun hayatıyla ilgili verilen bilgilerde/kaynaklarda geçmektedir. Daha küçük yaşlarda iken hafızlığını tamamlamış, sonra da Abdurrahman b. Hamded-Dûnî

¹⁹⁹Tahsin Tazıcı "Hemedân", 187.

²⁰⁰Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 39/334.

²⁰¹Zehebî, *Ma'rîfetü'l-Kurrâi'l-Kibâr*, III/1039. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, (Kahire: thk, Ali Muhammed Ömer, 2010), I 187, Tayyar Altıkulaç, *Ebû'l-Alâ el-Hemedânî*, DİA, 10/286.

kontrolünde hadis dersleri yapmaya başlamıştır.²⁰² İlim tahsili için Bağdat, Horasan, Vâsıt, Neysâbûr, Tüster, Simnân ve İsbehan gibi meşhur ilim-kültür merkezlerine ilmî yolculuklarda bulunduğ²⁰³ kitaplarını sırtında taşıyarak zorluklara katlandığı kaynaklardan²⁰⁴ nakledilmektedir.

Hocaları ve Öğrencileri

Hemedânî, birçok âlimin rahle-i tedrisinden geçmiştir. İsbehân'da daha çok kıraata yönelmiş, üstadı Ebû Ali el-Haddâd'dan farklı tarîkleriyle kıraat dersi almıştır.²⁰⁵ Ayrıca ilim için çıktığı yolculuklarında Bağdat'ta Ebu'l-Kâsım b. Beyân, (ö.?), Ebû Ali b. Nebhân, (ö.?), Ebû Ali ibn Mehdî, (ö.?), Ebû Abdullah el-Bârîed-Debbâs, (ö.?), Ebû Bekir el-Mefrezî, (ö.?), Ebû Abdullah el-Ferâvî, (ö.?) Ebû Ali el-Haddâd, (ö.515/1119), Ebû Talib el-Yûsufî ve İbnu'l-Husayn'den (ö.?),²⁰⁶ Vâsıt'ta²⁰⁷ Ebû'l-Îz el-Kalânîsî (ö.521/1125)²⁰⁸ ve Hemedan'da da Abdurrahman b. Hamded-Dûnî (ö.?) gibi âlimlerden hadis ve kıraat derslerini²⁰⁹ tahsil ettiği kaynaklarda belirtilmektedir.

Hemedânî, birçok ilimle²¹⁰ meşgul olmuş, hocaların hocası ünvanına sahip olduktan sonra, birçok kişi ondan ders dinlemiş, bu sefer uzak yerlerden ders için kendisine yolculuklar yapılmıştır.²¹¹ Ders verdiği meşhur öğrencileri Abdulkadir Ruhâvî, (ö.612/1215), Ebu Sâit İbnu's-Semânî, (ö.562/1166), Abdulvahab İbn Ali, (ö.?), İbn Sükeyne el-Bağdâdî, (ö.607/1210), Muhammed İbn Ömer İbn Ebi'l-Kâsım

²⁰²Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 39, 336.

²⁰³İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/187. Hemedânî, *Kıra'âtü Ebî Hanîfeti'n-Nûman*, vr. 45b, Ali Öge, "Ebu'l-Alâ el-Hemedânî ve Kıra'âtü Ebî Hanîfeti'n-Nûman isimli Risâlesi," (Konya: Necmettin Erbakan Üniveristesi, İlahiyât Fakültesi Dergisi, sayı: 36, 2013), 12, Hemedânî, *Ğâye*, 11-12, el-Hemedânî, Ebû'l-Alâ' Hasen b. Ahmed b. Hasen el-Attâr, *et-Temhîd fî Ma'rîfeti't-Tecvîd*, (Kahire: Daru's-Sahabeti't-Turas, 2005/1426), thk, Cemalüddin Muhammed Şeref, Mehdi Fethi es-Seyyid. 6. Hemedânî, *Ğâye*, 11.

²⁰⁴İbnü'l Cezerî, "Ğâyetü'n- Nihâye" 1/187.

²⁰⁵Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 39. 334, Tayyar Altıkulaç, "Ebû'l-Alâ el- Hemedânî", DİA, 10/287.

²⁰⁶Görüşüp kendilerinden istifade ettiği âlimler, Hemedânî, *Temhîd*, 6, *Ğâye*, 12-30. (Burada rahle-i tedrisinde bulunduğu 93 hocasının ismi geçmektedir.)

²⁰⁷Irak'ta bugün mevcut olmayan tarihî bir şehir, el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, 5/347.

²⁰⁸Kıraat ilmini tahsil ettiği hocası, Zehebî, "Târîhu'l-İslâm" , 39/334.

²⁰⁹Ali Öge, "Kıraâtü Ebî Hanîfeti'n-Nûman", 12.

²¹⁰Meşgul olduğu ilimler: Nahv/Lügat, Ulûmu'l-Kur'ân, Hadis, Edebiyat, Hadis ve Kıraatta (rasih-bâri') derinlemesine, mükemmel seviyede ilme sahiptir. Hemedânî, *Temhîd*, 9, *Ğâyetü'l-İhtisâr*, 11. *Kitâbü'l-Hâdî ilâ ma'rîfeti'l-mekâtî' ve'l-mebâdî'*, 1.

²¹¹Hemedânî, *Temhîd*, 6.

el-Vâsıtî, (ö.468/1072), ve Abdulazîz İbn Ebû Bekir el-Cenzevi (ö.?)²¹² olarak eserlerinde geçmektedir.

1.2. İlmî Şahsiyeti

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî hadis ve kıraat ilimlerinde bârî²¹³ ve râsih²¹⁴ bir âlimdir. Kıraat ve hadis ilimleriyle birlikte ensâb²¹⁵ ilmini de tahsil etmiştir. Hemedânî'nin bir toplumda âlimlerden birinin ismi geçtiğinde o kişi bu vakitte doğdu, şu vakitte vefat etti, bu şahsın hocası bu zattır, öğrencileri şunlardır şeklinde ifadeleri kullanması bu ilme vâkıf olduğunu göstermektedir. Aşağıda onun ensâb ilmine vukûfiyetine şahit olan öğrencilerinden birinin anlattıkları bunu doğrular niteliktedir. Öğrencilerinden Abdülkâdir er-Ruhâvî, (ö.612/1215) “Günlerden bir gün toplu yapılan bir ders esnasında, Hazreti Osman hakkında bir konu açıldı, soru soruldu, kâğıdı alıp, ezberinden yazmaya başladı. Biz de yanındaydık. Uzunca bir fetvâ yazdı Bu fetvâsında Hazreti Osman'ın nesebini, doğum ve ölüm târihini, çocuklarının adlarını, Hz. Osmanla ilgili şiirlerden bir kısmını ve onunla ilgili birçok meseleyi yazmıştı.”²¹⁶ cümlelerini nakletmiştir.

Hemedânî, öğrencilerinin ihtiyaçlarını kendisi karşılamış, eline geçen altın ve gümüşü ya öğrencileri için harcamış ya da borcu olanların borcunu ödemiş ve yahutta ihtiyacı olan insanlara dağıtmıştır.²¹⁷ Derslere ölünceye kadar, hane-i saadetinde devam etmiştir. Kur'an'a olan muhabbetine paralel olarak, ahlak-ı hamîdeye sahip olması ve cömertliği²¹⁸ insanların, ona yakın olması ve sevgisini kazanmasında büyük etken²¹⁹ olmuştur. Çocuklar hatta Yahudiler bile onunla

²¹²Hemedânî, *Temhîd*, 6, *Ğâye*, 31-38. (Burada 38 öğrencisinin ismi geçmektedir.)

²¹³Bârî: İlimde derinleşmiş olan, ilimde otorite sahibi olan, tam üstün, mükemmel, “*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*”, (İstanbul: Türdav, 2000), 54.

²¹⁴Âl-i İmrân, 3/7.

²¹⁵Ensâb: Neseb kelimesinin çoğuludur. Neseb, sözlükte akrabalık, özellikle baba tarafından kan akrabalığına dendiği gibi bir kabile veya beldeye nisbetmânâsına da gelir. Hadis usulünde evtânû'r-ruvât ve buldânihim konusuyla ilgilidir ve ravilerin kimliklerinin tayininde başvurulacak ilmin adıdır. Tanınmış âlimlerin ve genellikle ravilerin nisbet edildikleri kabile veya yerleri yahut en çok tanındıkları mesleklerini konu olarak alır. Daha sonraki yıllarda ensaba mezhep de eklenmiştir. Özellikle isimleri birbirine benzeyen kişilerin kim olduklarının tayininde ensâb bilgisinin büyük önemi vardır. Hemedânî, *Temhîd*, 9, *Ğâye* 50.

²¹⁶Zehebî, *Tarihu'l-İslâm* , 39/335- 336. Ali Öge, *Kıra'âtü Ebî Hanîfeti'n-Nûman*, 12, Hemedânî, *Temhîd* 9, *Ğâye* 50.

²¹⁷Hemedânî, *Temhîd*, 8.

²¹⁸Hemedânî, *Temhîd*, 8, *Ğâye*, 49.

²¹⁹Hemedânî, *Temhîd*, 9.

görüşmek ve duasını almak için yanına geldiği kaynaklardageçmektedir.²²⁰ Günün bir yarısını kıraat ilmine, diğer bir yarısını da hadis ilmine ayırırdı.²²¹ Gecelerini de üçe bölmüş, ilkinde, te'lif, ikincisini de tefekkür²²² son kısmında da istirahat ederek geçirdiği²²³ gelen bilgiler arasındadır.

Onun hayatı boyunca, Kur'an hâfizlığını devam ettirdiği²²⁴, mutkîn,²²⁵, fazîletli, hüsn-i cemâl ve istikrarlı, cömert, fakir-fukaraya yardım eden, mütevazı, temizliğe, âdap ve erkâna dikkat eden şiarı sünnet olan bir kişi²²⁶ olduğu aktarılmaktadır.

1.3. Kıraat İlmindeki Yeri

İbnü'l Cezerî (ö.833/1429), kıraat alanında çok eserleri olan Ebû Amr ed-Dânî (444/1053) ile kendisini kıyaslamış ve “*Dânî'nin eserleri her ne kadar daha yaygınsa da kıraat ilminde Ebü'l-Alâ'nın rivâyetleri daha fazladır.*”²²⁷ sözleriyle Hemedânî'yi met etmiştir.

Hemedânî'nin özellikle Ğâyetü'l-İhtisâr adlı eserinde, kıraat-ı seb'ayı kıraatı aşera'ya çıkarıp, kıraatı seb'a'dan olmayan kıraat imamlarından Ebû Ca'fer'i diğer iki imamı (Ya'kub-Halef) kıraat imamları tablosunda ilk sırada zikrederek, kıraat-ı aşerayı esas alması, ona dikkat çekmiştir. Bu bilgi birikimini gören İbnü'l-Cezerî, eserlerinde Hemedânî ve eserlerini âlî senetle ve sahih eser olarak almış ve ona övgüler düzmüştür. İbnü'l-Cezerî'nin tercih ettiği birçok bilgi ve vasıflara sahip olmalarından dolayı, onun eserlerinden alıntılar yapması, Hemedânî'yi ve eserlerini methetmesi²²⁸ onu ve eserlerini kıymetli kıldığı gibi emsallerinden bir basamak öne çıkarmıştır.

²²⁰Hemedânî, *Ğâye*, 1/51.

²²¹İbnü'l Cezerî, “*Ğâyetü'n- Nihâye*”, 1, 187, Hemedânî, *Ğâye*, 49.

²²²Âl-i İmrân, 3/191.

²²³Hemedânî, *Temhîd*, 8.

²²⁴Hemedânî: Kur'an'ı, Yusuf sûresine kadar ezberlediği, daha sonrada geri kalan kısmı tekrar yapmaksızın “def'aten vahıdeten” tek bir seferde ezberlediğini bildirmektedir. Hemedânî, et-*Temhîd*, 6.

²²⁵Mutkîn: Bir işi sağlam yapmak mânâsındaitkandan ismi fa'ildir. Hadis Usulünde adalet ve zabt vasıflarını haiz olmakla beraber gerek hadîs tahammülünde gerekse rivâyetinde az da olsa gafletten uzak, rivâyet şartlarına büyük bir dikkat ve itina ile rivâyet eden, işinin ehli, titiz ve böyle olduğu için itkan sahibi olduğunu belirtmekte kullanılan tabirlerdendir. Hemedânî, *Temhîd*, 9.

²²⁶Zehebî, “*Tarihu'l-İslâm*”, 39/334, Hemedânî, *Temhîd*, 10, *Ğâye* 49.

²²⁷İbnü'l Cezerî, “*Ğâyetü'n- Nihâye*”, 1, 187, Hemedânî, *Ğâye*, 39.

²²⁸Hemedânî, *Ğâye*, 40.

1.4. Hemedânî'nin Etkilendiği Kıraat Âlimleri

İmam Ebû Bekir İbn-i Mücâhid (ö.324/936) Hemedânî'de diğer bazı kâîler gibi kıraat ilminde üstad İbn-i Mücâhid'den etkilenmiştir. Hemedânî Nafi'nin hayatını anlatırken, Onun hocalarının hayatının sıra ve sayılarını aynı İbn-i Mücâhid'in verdiği gibi vermiştir. Nâfi'ninvefâtıyla ilgili haberi İbn-i Mücâhid'den gelen tarîkin senediyle ve konuları da aynı şekilde örneklerle açıklayarak vermiştir.

İmam Ebü'l-Izz Muhammed b. Hüseyin b. Bündâr el-Vâsîf el-Kalâsînî (ö.521/1127) Hemedânî, eserlerini özellikle Ğâyetü'l-İhtisâr adlı eserini yazarken, hocalarından biri olan İmâm Ebü'l-Izz'den çok etkilenmiştir, -o kadar ki- senetlerini zikrettiği kıraatlerin 74 tanesini hocası İmâm Ebü'l-Izz'den nakletmiştir.²²⁹

İmam Ebû Ca'fer Ahmed b. Ali b. Ahmed İbni'l-Bâzişî'l-Ensârî (ö.540/1146) Eserlerin içeriğini anlatma hususunda, el-İgnâ' ve Ğâyetü'l-İhtisâr birçok noktada birbirine benziyor olmaları Hemedânî'ninKur'ân'daki "Ferşü'l-hurûf" konusunda İmâm Ebû Ca'fer'den büyük ölçüde etkilendiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

1.5. Eserleri

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin eserlerini, önce kıraat ilmiyle ilgili olanları sıralayacak, sonra da ilim dallarına göre ayıracağız. Daha sonra da eserlerinde geçen: tecvide (kıraate) giriş, vakıf-ibtidâ, Ya'kub el-Hadramî'nin ravileriyle arasındaki usûle dair ihtilâflar ve kıraat gibi konuları, Hemedânî'nin görüşleri²³⁰ selef ve müteahhirin (çağdaş) ulemanın görüşleriyle mukayese edilerek, desteklenerek ele alınacaktır.

Hemedânî'nin eserlerine ulaşmakla ilgili bilgilere bkz.²³¹

Hemedânî'nin eserlerini sınıflandırarak aşağıda verelim:

²²⁹Hemedânî'nin Ebü'l-Izz'den naklettiği kıraatlere tezin kıraat silsilesi tablosu bölümünden bkz.

²³⁰İsmi geçen bu konular Hemedânî'nin bütün eserlerinde mevcuttur.

²³¹Hemedânî'nin eserleri başta Süleymaniye (Köprülü, Atıf Efendi,) Kütüphanesi olmak üzere, Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi, Milli Kütüphane, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanelerinden (Yusuf Ağa), *Keşfü'z-Zünûn 'an Esami'l-Kütübive'l-Fünûn*(Kâtip Çelebi) *Mu'cemü'l-Müellifin Terâcîmu Musanni fi'l-Kütübi'l-Arabiyye* Ömer Rıza Kehhale, *Mektebetü'l-Haremi'-Şerif*(Mekke, *Fehâris Mektebetü'l-Mescidi'n-Nebevî* (Medine, *el-Fihrisü'ş-Şamil li't-Türâsi'l-Arabî el-İslamî el-Mahtût/Ulûmu'l-Kur'an Mahdûdâtü'l-Kirâât*, kataloglarından, www.yazmalar.gov.tr/kolleksiyonlar, www.yazmakutup.gov sitelerinden araştırılarak, Mısır, Irak gibi ülkelerde bizzat kişilerle irtibat kurularak, bazı kütüphanelere bizzat gidilerek, bazılarına yetkili kişilerle telefonla görüşülerek, internet üzerinden resmi yazışmalarla elde edildi.

Kıraat, Vakıf-İbtidâ ve Tecvîdle İlgili Eserleri

Kitâbü't-Temhîd fî Ma'rifeti't-Tecvîd,

Gâyetü'l-İhtisârî'l- Kırâ'âtî'l- Aşeratili- E'immeti'l- Emsâr,

Şerhu Ma'htelefe fîhi ashâbü Ebî Muhammed b. Ya'kûb b.İshâk el-Hadramî,

Kitâbü'l-Hâdî ilâ Ma'rifeti'l-Mekâtî' ve'l-Mebâdî',

Kıraatü Ebî Hanîfeti'n- Nûmân.

Bu eserlerle ilgili geniş bilgi kütüphanelerde mevcut eserlerin içeriği adlı bölümde verilecektir.

Kaynaklarda Geçmesine Rağmen Ulaşılamayan Eserleri

el-İktifâ' Kıraâtü İmâmi'l-Kurrâ' Ebû Amrb. El'Alâ,

Kitâbü'l-İntisâr fî Ma'rifetiKurra'i'l- Müdünive'l-Emsâr,

el-Vakıf ve'l-İbtidâfî'l-Kıraât,

Ma'rifetu'l-Kıraât (20 cüz),

el-Mufredâtî'l-Kırâe,

Havâşî el-Kâmil li'l-Hezelî,

Mübhicü'l-Esrâr fî Ma'rifetiİhtilâfî'l-Adedi fî'l-Ahmâsve'l-A'sâr,

Zâdü'l-Mesîrfî't-Tefsîr 50 c. (Tefsîr,

Usûlu'l-Maâb ez-Zeyl alâ Tabakâtî'l-Kurrâ (20 cilt. İbnü'l Cezerî bu eseri aramış fakat eseri hiç bir yerde bulamamıştır.²³²

el-Edeb fî Hısâni'l-Hadîs,

Dürretü't-Tâc fî fevâidi't-Hâc.

el-Keşfve'Beyân an Maâti'l-Kur'ân.

1.5.1. Kitâbü't-Temhîd fî Ma'rifeti't-Tecvîd

Çalışmada esas alınan nüsha, öncelikle Cemaleddin Muhammed Şerif ve Mecdi Fethi Seyyid tarafından tahkîki yapılan Kastamonu yazma eserler kütüphanesi, nu. 27 de bulunan nüshadır.

Eser Besmele Hamdele Salvele ve Tahkîk sahibinin Takdimi ile başlamakta sonra Hemedânî'nin hayatı ayrıntılı olarak ismi, nesebi, doğumu, ilim tahsil etmeye başlaması, kendisinden ilim tahsil ettiği hocaları, kendisinden ilim tahsil eden

²³²Ali Öge, *Kıra'âtü Ebî Hanîfeti'n-Nûmân*, 15.

öğrencileri, eserleri, davranışları/ahlâkı, âlimlerin onun hakkındaki övgüleri, vefatı ve müellifin mukaddimesiyle devam etmektedir.

Hemedânî bu eseri te'lif etme sebebini Temhîd adlı eserinde şu şekilde açıklamaktadır: Bir adam bana geldi Hz. Peygamberden, sahabeden, etbeu't-tabîinden gelen tecvidle ve tahkîki'l-kırâe ile ilgili bir kitap yazar mısınız? dedi. Ben de onun istediğini yerine getiriyorum ve Ebû Zübeyd ed-Daî'nin²³³ dediği gibi elimden geleni yapmaya çalışıyorum. Çok ayrıntıya girmeden cümleleri (konuları) açıkladım. Ama çokta kısaltmadım. Ne uzun ne de kısa bir şekilde -vasat olarak- kaleme aldım.

“Ey kitap yazmamı isteyen kişi bu ilim Kur'ân ilimlerinin en şerefliilerinden biridir. Ne varki zor olduğu için bu ilimlerden -kıraat ve tecvid- yüz çevirilip uzak durulmuş. Hatta büyük âlimlere bile bu ilim zor gelmiştir.”²³⁴

Kur'ân-ı Kerîm'de, sahih hadislerde, sahabeden gelen haberlerde, bu ilme önem verilmesi, özen gösterilmesi, bu ilim için bedenlerin yorulması gerektiği bildiriliyor. Hz. Peygamber bir hadisi-i şerifte: “ *Allah-u Teâlâ sizden birinin, bir iş yaptığı zaman, bu işi güzel yapmasını istiyor.* ”²³⁵ buyurmaktadır.²³⁶

Hemedânî mukaddimede sırasıyla Sâhibü'l-Kur'ân'da (hafız) olması gereken ahlâk, güzel haller ve onun dikkat etmesi gereken davranışları şu şekilde sıralamıştır. Kur'ân'ı okuyacağı zaman mutlaka abdestli olması²³⁷ Haram yemekten ve kokusu rahatsızlık veren soğan, sarımsak ve pırasa gibi yiyeceklerden sakınması -çünkü Kur'ân Okuma yolu olan ağzın temiz olması gerekir- yemekten sonra misvak kullanması. Bundan sonra tecvidin tarifini²³⁸ kısa bir şekilde vermiş devamında daKur'ân-ı Kerîm'in güzel sesle²³⁹ ve hüznle ve Allah'tan korkarak²⁴⁰ okunması,

²³³Rahmi Er, “*Ebû Zübeyd et-Tâî*”, DİA, İstanbul: TDV: Yayınları, 10, 271-272, 1994.

²³⁴Hemedânî, *Temhîd*, 12.

²³⁵Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Ömer el-Ezdî es-Sicistânî, Sünenü Ebû Davud, thk, Şuayb el-Arnavutî, Muhammed Kâmil, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemi, 2009, I-7/Salât, 709.

²³⁶Hemedânî, *Temhîd*, 11.

²³⁷Hakan Uğur, “*Vakıa sûresi 79. Âyet Bağlamında Mushaf'a Abdestsiz El Sürme Meselesi*”, Usûl, 25/205-23, 2016/1, Ali Akpınar, “*Mushaf'a Abdestsiz Dokunma Meselesi*”, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5/1, 81-109, 96, 2001, Abdülkadir Şener, “*Abdest*”, DİA, İstanbul: TDV Yayınları, 1/68-70, 69, 1988, Atay Hüseyin, “*Kur'ân ve Temizlik*”, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2/13-62, 34, 1985, Elik, “*Mushaf'a Abdestsiz Dokunulup Dokunulamayacağı Problemi*”, Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Hasan Dergisi, 1/6, 48-78, 1998.

²³⁸Hemedânî, *Temhîd*, 22.

²³⁹Hemedânî, *Temhîd*, 26.

²⁴⁰Hemedânî, *Temhîd*, 92.

teganni yapılmaması²⁴¹ ve kimlerin örnek alınarak²⁴² okunacağı konusunu, aynı hadisin farklı senetleriyle, farklı rivâyetleriyle vererek anlatmıştır. Hemedânî bu açıklamaları bitirdikten sonra eseri on bölüme ayırmaktadır. Bu on bölüm de şunlardır:

- 1- Kitabın baş tarafında geçen âyetlerin tefsîri.
- 2- Kuran-ı Kerîm'i tahkih ve hadr tarîklarıyla (güzel bir şekilde) okuyan Kârîlerin Faziletleri.
- 3- Allah-u Teâlâ'nın Kur'ân ehline verdiği sevaplar.
- 4- Rasûlullâh (sav) efendimizin kıraatinin özellikleri.
- 5- On kıraat imamının kıraatinin özellikleri.
- 6- Hz. Peygamberin Kuran okuyanları, nahiv bilgisini öğrenmeye teşvik etmesi.
- 7- Nahiv/Î'râb üzerine söylenmiş sözler.
- 8- Harflerin (Mahreç ve Medâric) çıkış yerlerinin bilinmesi.
- 9- Harflerin okunuşu.
- 10- Sûrelerin başındaki hurûf-u mukadda'a harfleri.

Hemedânî konuları ele alırken **سَمِعْتُ** ve **أَخْبَرَنَا** sözcükleriyle başlayan her bir paragrafta işlediği konuyla alakalı âyet-i kerîmeleri, hadis-i şerîfleri, hem âyet, hem de hadisi birlikte, sahabeden nakilleri, ulemâdan veciz cümleleri, isnad zinciriyle isimini, künyesini verdiği sahabe veya diğer kişileri 561 paragrafta ele almıştır. Bu paragraflarda, çok miktarda âyeti ve 100 civarında hadis-i şerifi konuları destekler mahiyette ele almıştır. Konunun ehemmiyetine binaen, Aynı âyeti ve hadisi arka arkaya çok kez kullanmıştır. Konu içinde ele alınan Âyet ve hadisler Kur'ân'da ve Kütübü's-Sitte de geçtiği yerler dipnotta verilmiştir.

Yukarıda zikredilen on bölümün içeriği şu şekilde açıklanabilir:

Kitabın Giriş Kısımında Geçen Âyetlerin Tefsîri

Bu bölümde âyetler tefsir edilmiştir. Bu şekildeki uygulamaya aşağıdaki örnekler verilebilir. Hemedânî genel olarak bir âyetle açıklama yoluna gitmiştir. Hemedânî bu bölümde Kur'ân okumanın nasıl olması gerektiğini, âyetlerle açıklamıştır. Namazlarda birinci rekâtta hangi sûrelerin okunacağını soranlara sabah

²⁴¹Hemedânî, *Temhîd*, 57.

²⁴²Hemedânî, *Temhîd*, 36.

namazında okuyacağın sûre ile ikinci namazında okuyacağın sûre aynı değildir. Sabah namazında uzun sûrelere yer verilirken, ikinci namazında daha kısa sûreleri okuması gerektiğini bildirmiştir. Namazlarda birinci rekâtta, daha uzun sûre okumasını, ikinci rekâtta ise kısa sûreleri tercih etmelerini söylemiştir.²⁴³

Kur'ân-ı Kerîm Okuyan Kâriflerin Fazîletleri

İsnad zinciri sayıldıktan sonra, Rasûlullah (sav) efendimiz, “Kur'ân-ı Kerîm'i güzel okuyanlar meleklerle beraberdir. Herhangi bir kimse Kur'ân-ı Kerîm'i okuma hususunda zorluk çekiyorsa, ona iki ecir vardır.”²⁴⁴ şeklinde beyan etmişlerdir.²⁴⁵

Kuran-ı Kerîm'in okunmasının onun yüceliğine yaraşır bir şekilde olacağı pek tabiidir. Çünkü o Allah kelmamıdır. Güzel bir şiiri, örnek bir nesri, virgül ve noktalamalarına dikkat ederek itina ile okunmuyor mu? Hiçbir sözle kıyaslanmayacak üstünlükte olan Allah kelmamının okunması ise elbette her sözün üstünde bir özenle olmalıdır. Bu evrensel sözlerin sahibi cenab-ı Hak, kelmamının güzel bir diksiyonla açık-seçik bir tarzda telaffuz edilmesine “*Kur'ân'ı tertil ile oku.*”²⁴⁶ âyetiyle işaret edilmiştir.²⁴⁷

Hemedânî bu bölümde Kur'ân okumanın faziletlerini sıralarken, güzel okuyanların nail olacakları nimetleri bildirmiş, tam okuyamayan, fakat gayret

²⁴³Furkan sûresi 22/25. تَرْتِيلًا. âyetinde (nu.222) Kur'ân'ın tilavetinin nasıl yapılacağıyla ilgili açıklamalar, bu âyette geçen tertil Müzzemmil sûresi 4/73 وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا âyetinde de açıklanmış (nu.224, s. 107), Kıyame sûresi 16/75 (۱۷) لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ (۱۸/۷۵) إِنْ عَلَيْنَا جَمْعُهُ وَقُرْآنَهُ (19) فَرَأَاهُ وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَىٰ (20) إِنْ عَلَيْنَا بَيَانَهُ (21) فَرَأَاهُ وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ. (nu.247-248, 112.s, Furkan sûresi 33/25. الْآجِنَّاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا âyetinde de açıklanmıştır. (nu.247-248-249)

²⁴⁴Buhârî Muhammed b. İsmâil Ebû Abdullah, *el-Câmiu's-Sahîh*, (Kahire: thk, Muhammed Züheyr b. Nasır en-Nasır, Daru'l-Tavkînu'n-Necat, h.1422), 9, *Î'râbü'l-Kur'ân*, 6/106, Müslim, İbnü'l-Haccac Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî, *Sahîhu'l-Müslim*, (Beyrut: thk, Muhammed Fuad Abdulbaki, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî), *Sâhibü'l-Kur'ân*, 7/798, Ebû Davud, 1454, Tirmizi, Muhammed b. İsa Ebî İsa, *el-Camiu's-Sünenü't-Tirmizi*, (Beyrut: thk, Ahmed Muhammed Şakir, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.) *Tertil fi'l-Kur'ân*, 1-5/3068, İbn-i Mace, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *Sünen-i İbn-i Mace*, (Beyrut: thk, Muhammed Fuad Abdulbaki, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî) *Menzili'l-Kârî, fi'l-Cenneti*, 1-2/3779, Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybâi, *Müsned*, (Kahire: Müessesetü Kurtuba, ts.). 6/48-6-94-110-192.

²⁴⁵Hemedânî, *Temhîd*, 115, nu. 251, 252, 253.

²⁴⁶Müzzemmil, 73/4.

²⁴⁷Mehmet Ali Sarı, Kur'ân'ı Kerîm'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları, (İstanbul, MÜİFAV Yayınları, 3. Basım, 2011), 19.

gösterenlerin de, iyi okuyanlar kadar, belki daha büyük sevaplara nail olacaklarını müjdeleyerek Kur'ân okumaya teşvik etmiştir.²⁴⁸

Allah Teâlâ'nın Kur'ân Ehline Verdiği Sevaplar

Hemedânî bu bölümde Kur'ân'ı hayatının şiarı haline getirenlerin, onu hayatının her anında, vaktinde, saatinde, hatırlayan, bırakmayan, yaşamaya çalışan: kul, kârî, hafız kişilerin, Kur'ân ehl-i olarak nail olacakları, Allah'ın kendilerine ihsan edeceği mükâfatları, nimetleri ve bunların nasıl verileceğini hatırlatmaktadır. Şimdi hafız, hafızlıkla ilgili genel bilgi verilecektir.

Hafız, Hıfz: “Korumak, görüp gözetmek, ihmalkâr ve gafil davranınayıp dikkatli ve basiretli bulunmak, anlayıp bellemek, ezberlemek” anlamlarındaki “*hıfz*” kökünden sıfat olup “koruyan, hiç bir şeyin kaybolmaması ve ihmal edilmemesi için gerekli tedbirleri alan” demektir.²⁴⁹ Aynı mânâdaki hafız kelimesine nisbetle mübalağa ve süreklilik ifade eder. “*Hafız*” Allah'ın isimlerinden biri olarak “kâinata zerre kadar bir şey bile gözetiminden uzak olmayan ve tabiatı dengede tutan” anlamına geldiği²⁵⁰ bildirilmektedir.

Hıfz, Hafız, Hafızlık konusuna farklı açılardan şe şekilde ele alınabilir.

“Hıfz nedir? Hafız kimdir, Kime denir? Ezberlemek, zihinde tutmak, muhafaza etmek, saklamak, korumak anlamındaki “h-f-z” kökünden türeyen hâfız, ezberleyen, zihninde tutan, saklayan, koruyan anlamlarına gelmektedir.²⁵¹ Hafız, hâfız kelimesinin mübalâğalı şeklidir. Hâfız kelimesi, ıstılahta farklı anlamlara gelir: Koruyan ve esirgeyen anlamında Allah'ın güzel isimlerinden biridir.” Kur'ân'ı başından sonunakadar hatasız olarak ezberleyenlere, yüz bin hadisi senet ve metinleriyle birlikte ezberleyip râvîlerinterceme-i hallerini bilen muhaddislere de *hâfız* denir. Çoğulu huffaz, hafaza, hafızîn ve hafızâtır.”²⁵²

²⁴⁸ Hemedânî, *Temhîd*, 116, nu. 255.

²⁴⁹İbn Manzûr, Muhammed b. Mukrem, *Lisânü'l-Arab*, (Lübnan: Dâru's-Sadr, ts.) “hıfz” md, Fîrûzâbâdî, Mecduddîn. Muhammed b Ya'kûb, “*Kâmûsu'l-Muhîr*” (*Kamus Tercümesi*) (Beyrut: 1993), “hıfz” md.

²⁵⁰Konunun devamı için bkz. Bekir Topaloğlu, “*Hafız*”, (DİA, İstanbul: TDV Yayınları, 1997). 15, 116-117.

²⁵¹Huzem, İslam ve İhsan, <https://www.islamveihsan.com/hafizlik-ile-ilgili-hadisler-ve-hafizligin-fazileti.html>, (Erişim:02.02.2023).

²⁵²Huzem, *İslam ve İhsan*,

Sahabeden Abdullah b. Mes'ûd'un -radiyallâhu anh-, Kur'ân-ı Kerîm hafızlarının bu ilâhî kelâmdan nasıl müteessir olmaları lâzım geldiğini şöyle ifâde eder: Kur'ân'ı ezberlemiş olan kimse, insanlar uykuda iken gece kalkıp ibâdet etmesiyle, halk yemek yerken oruç tutmasıyla, başkaları sevinip eğlenirken akıbeti için kederlenmesiyle, insanlar gülerken kulluktaki acziyetinden dolayı ağlamasıyla, halk birbiriyle konuşurken sükûtuyla, insanlar kibirlenirken tevâzuuyla tanınmalıdır. Kur'ân'ı ezberlemiş birisinin ağlaması, üzgün durması, vakarlı ve bilgili olması, tefekkür ve sükût hâlinde bulunması îcâb eder. Kur'ân ehli, katı yürekli, gafil, çığırtkan ve hemen öfkelenen biri olmaktan da sakınmalıdır.²⁵³ dediği rivâyet edilmektedir.

Hafızlıkla ilgili gerek kıraat bilim dalında, gerek diğer bilim dallarında bilim insanları birçok kitap, makale, tez vb. çalışmalar ve Diyânet İşleri Başkanlığı bünyesinde Kur'ân Kursları ve Diyânet Eğitim Merkezlerinde dersler ve ilgili çalışmalar yapılmaktadır.²⁵⁴

Yukarıda hıfz, hafız ve hafızlıkla ilgili bilgileri naklettikten sonra Hemedânî'nin konuyla alakalı eserindeki kaleme aldığı cümleler ele alınacaktır.

Hemedânî başlangıçta isnad zincirini saydıktan sonra verdiği hadis-i şerîfte, Rasûlullah (sav) efendimizin: “*Kur'ân sahibine oku! ve yüksel. Dünyada okuduğun gibi şimdi de oku. Yerin, makamın, en son okuduğun âyete kadardır.*” (nereye kadar ezberlediysen) diye söylenir.²⁵⁵ diye bildirmiştir.

Başka bir hadis-i Şerîfte ise, “*Kıyâmet gününde Kur'ân sahibine (hâfız'a) oku! Ve yüksel yahut cennetin tabakalarında yüksel! Dünyada okunduğun gibi şimdi*

²⁵³Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 1/130.(Beyrut: ts.)

²⁵⁴Memlektimizde hafızlıkla ilgili bir hayli çalışma yapılmıştır. Bunlardan bazılarının örnek olması bakımından verebiliriz, bkz:

1-Abdullah Emin Çimen, “*Hafızlık Müessesesi ve Ülkemizdeki Hafızlık*,” Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 18, , 91-166,2007.

2-Mustafa Başkonak, *Örgün Eğitimde Hafızlık Sağlama*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2022

3-İrfan Çakıcı, *Kur'ân'ın Korunmasında Hıfz ve Kitâbet*, Şarkıyât 11/2, 573-597, 2019.

4-Âdem Güneş, *Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık*, İstanbul: DEM Yayınevi, 2020.

5-Hatice Şahin, *İslam Kültür Tarihinde “Kur'ân Hıfzı”*, Ankara: AÜSBE, Doktora Tezi, 2011.

²⁵⁵Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 192/2, Ebû Davud, *Sünen*, *Tertîl ve Kıraat*, 1484, Hemedânî, *Temhîd*, 116, nu. 254.

de oku. Yerin, makamın, en son okuduğun âyete kadardır.” (nereye kadar ezberlediysen) diye söylenir şeklinde geçtiğini bildirir.²⁵⁶

Rasûlullah’ın (sav) buyurdu ki: “Bakara sûresini öğreniniz, O’nu almak, (öğrenmek, okumak) berekettir. O’nu bırakmak, öğrenilmemesi, okunmaması) hüsrandır, kayıptır. Sihirbazlar onun önünde duramazlar. Bir saat sustu ve sonra dedi ki: Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerini öğreniniz, O ikisi iki gül gibidir. O iki sûre kıyamet gününde gölge olur, sanki iki bulut gibi yahut ta kuşlar gibi, gölge yaparlar.) Kıyâmet gününde (Kur’ân) sahibi kabrinden çıktığı zaman Kur’ân yorgun, solgun bir kişi gibi, O’nunla karşılaşır ve derki:

Beni tanıyor musun?

Hayır! Seni tanımıyorum.

Kur’ân der ki: Öğle sıcağında seni susatan, kişiyim. Geceleri seni uyutmayan, yatırmayan, yatmana engel olan, kişiyim. Her tüccar yaptığı ticaretin arkasındadır. Bende bugün her tüccarın (Kur’ân’ı okuyan kişinin) arkasındayım. Sağ tarafından mülk verilir, sol tarafından ise ebedilik verilir ve başına onur, vakar tâcı konulur. Anne-babasına, dünya ve içindekilerden daha değerli iki hırka/elbise giydirilir.

Anne-baba derler ki: Yâ Rabbi! Bunu neyle kazandık?

Onlara denir ki: Çocuğunuza Kur’ân’ı öğrettiğiniz için. (Kazandınız.) Sonra “Kur’ân sahibine denir ki: oku! Ve cennetin tabaka ve odalarında yüksel! Ve O, Kur’ân’ı okuduğu kadar yükselir.²⁵⁷ Kur’ân tilavetiyle alakalı bir Hadis-i Şerîf, Alkame Abdullah’a Kur’ân okudu ve: “Kur’ân’ı yavaş yavaş oku! Anam-babam sana fedâ olsun. Çünkü o,(yavaş yavaş okumak) Kur’ân’ın zînetidir.”²⁵⁸

Bir başka Hadis-i Şerîfte, Ebî Cemre ed-Dube’î İbn Abbâs’a diyor ki: Ben hızlı okuyan ve hızlı konuşan biriyim. İbn Abbâs naklen dedi ki. “Bakara sûresini yavaş yavaş okumam bana Kur’ân’ın tamamını okumamdan daha

²⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 192/2, Ebû Davud, *Sünen*, *Tertîl ve Kıraat*, 1484, Hemedânî, *Temhîd*, 116, nu. 254.

²⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 352/1, كمال الرجل الشاحب: Hastalıktan rengi ve bedeni değişen kişi, hastalıktan veya yolculuk yapan kimse gibi. Dünyada sahibine benzemek için, onun görünümünde gelir dikkat çekmek için yahutta O, Kur’ân okurken dünyada değiştiği için, Kur’ân’da O, (Kur’ân okuyan) Ahiretteki en son amacına ulaşmaya kadar aynı onun gibi değişir. el-Hemedân, *Temhîd*, 118, nu. 258.

²⁵⁸ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, thk, Muhammed Abdulkadir Ata, Mekke: Mektebetü Dâru’l-Bâzz, 2160, 1341/1994, Hemedânî, *Temhîd*, 119, nu.260.

sevimlidir.”²⁵⁹ şeklinde geçer. Diğer bir hadiste ise: “Bakara sûresini yavaş yavaş okumam bana Kur’ân’ın tamamını bir gecede hızlı hızlı okumamdan daha sevimlidir.”²⁶⁰

Rasûlullâh (sav) Efendimizin Kıraatinin Özellikleri

Rasûlullâh (sav) Efendimizin diğer bütün kâl ve halleri bizim için örnek teşkil ediyorsa, Kur’ân tilaveti, okuyuşu da aynı şekilde örneklik oluşturmaktadır. Hemedânî’nin bu bölümde Hz. Peygamber’in (sav) okuyuşuyla alakalı görüşleri şu şekildedir:

Rasûlullâh (sav) Efendimizin kıraatinin özellikleri üç kısma ayrılmaktadır.

1- Tahkik ile (med yaparak, yavaş yavaş okumak) tekrar yapmaksızın. (dalgalandırmaksızın) okumak.

2-Terdîd²⁶¹ ve tercî²⁶² ile okumak.

3-O’nun okuması ağır ağır ve her âyette durarak okumak şeklinde idi.

Birinci maddede Hz. Peygamberin Kur’an okuyuşuyla ilgili Hz. Ömer’den, Hz. Ali’den, Abdullah İbn Mes’ud’dan, Abdullah İbn Ömer’den, Hz. Enes İbn Malik’ten, Hz. Ebû Bekir’den rivayet edilen hadislerden²⁶³ örnekler verilmektedir.

Abdulcebbar İbn Vâil’den rivayet hadîste²⁶⁴ ise fatihayı bitirdikten sonra “Âmîn”i med ile uzatarak okuduğu bildirilmektedir.

İkinci maddede ise, Hz. Peygamberin Kur’an okurken âyetleri tekrar tekrar okumasıyla ilgili, Ebû Zerri’l-Ğıfârî Maide sûresindeki.

İN تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ ۖ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ²⁶⁵ âyetler okumuştur.

Hadiste²⁶⁶ de bu âyet-i kerimeyi sabaha kadar tekrar tekrar okuduğu bildirmiştir.

Bilindiği gibi Hz. Peygamber’in okuyuşuyla ilgili haberler daha çok eşlerinden gelmektedir. Burada da Ebû Saîd el-Hudrî’den Abdullah İbn

²⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 352/1, Hemedânî, *Temhîd*, 119, nu. 263.

²⁶⁰ Beyhakî, *Sünen*, 2158, 2189, Hemedânî, *Temhîd*, 120, nu.264.

²⁶¹ Terdîd: Tekrarlamak, yinelemek.

²⁶² Tercî: Önce sessiz sonra sesli okumak.

²⁶³ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, *Fazli’l-Kur’ân*, 155/7, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/198, Hemedânî, *Temhîd*, 122-128, nu.267-283.

²⁶⁴ Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, Mavsil: 19/22, 1993, Hemedânî, *Temhîd*, 128-129, nu.284-286.

²⁶⁵ Mâide, 7/118, “Eğer onlara azap edersen, artık muhakkak ki onlar, senin kullarıdır. Ve eğer onları bağışlarsan, o takdirde muhakkak ki Sen, Sen Azîz’sin (üstünsün) Hakîm’sin (hüküm ve hikmet sahibisin).”

²⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/62, Hemedânî, *Temhîd*, 130-131, nu.290-292.

Muğaffel'den Hz. Peygamberin (sav) eşlerinden Hz. Meymûne'den Ümm-ü Hânî binti Ebî Tâlib'ten Hz. Peygamberin Kur'an okurken âyetleri tekrar tekrar okumasıyla ilgili hadisler²⁶⁷ rivayet edilmektedir.

Üçüncü maddede de, Hz Peygamberin Kur'an'ı Kerîm'i ağır ağır ve her âyette durarak okumasıyla ilgili Abdullah İbn Mesûd'dan, Abdullah İbn Abbâs'tan, Abdullah İbn Ömer'den, Huzeyfetü'l-Yemânî'den Hz Peygamberin eşlerinden, Hz. Âişe'den, Hz. Hafsa'dan, Hz. Ümmü Seleme'den ve Amr İbn Mûsâ'dan hadisler rivayet edilmiştir.²⁶⁸

On Kıraat İmamının Kıraatlerinin Özellikleri

Kıraat imamları Kur'an'ın doğru ve güzel bir şekilde okunması için ilk kaynak Hz. Peygamber'den (sav) geldiği şekilde, tercih ettikleri okuyuşları muhiblerine sunarken, onların kendilerine en uygun, en kolay olanı seçerek Kur'an tilâvetini gerçekleştirmelerini murad ederler. Burada kıraat imamlarının okuyuş şekilleri ve özellikleri şöyledir:

Ebû Ca'fer Kur'an'ı (medd-i câizle) 1-2 elif miktarı uzatarak, yumuşak, akıcı ve kolay bir okuyuşla okumaktadır. Müslümanlar arasında Nâfi'nin verş kıraati en çok tilâvet edilen ikinci sıradadır. İbn Kesîr kolay ve temkinli (bastırarak, zamansız, düzensiz) okuyuşla tilâvetini yapmaktadır. İbn Âmir Kur'an'ı tahkîk ve hadr arası (tedvir) ile ne hızlı nede yavaş, orta ve kolay bir okuyuşla okumaktadır. Eyyûb İbn Temîm'den nakledilen hadiste, okuyuşumuz (Şam ehlinin okuyuşu) zahmetten uzak kolay bir okuyuştur, cümleleriyle kıraatinin özelliklerini bildirmektedir.²⁶⁹

Ebû Amr'da tedvir ile orta (ne hızlı ne yavaş) kolay, telaffuzu zahmetsiz ve ağzıda eğip bükmeden yapılan bir okuyuşla okuyuşunu yapmaktadır. Ebû Zeyd, Ebû Amr sözlerini güzel konuşurdu. Okuyuşu da akıcı, kolay ve yavaş yavaş idi. şeklinde nakledilmektedir.²⁷⁰ Şerîk İbn Abdullah, Âsım okuyuşunu hemze (أَعْجَمِي)²⁷¹ ile heyecanlı, sağlam bastırarak ve uzatarak yapardı,²⁷² sözleriyle Âsım'ın kıraatinin özelliklerini vermektedir. Âsım kıraatini dünya Müslümanlarının yarısından fazlası

²⁶⁷ Beyhakî, *Sünen, Fezâil*, 5/69, Hemedânî, *Temhîd*, 131-134.

²⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/315, Nesâî, Abdurrahman b. Şuayb, *Sünen, I'râbü'l-Kur'an*, 3/226, 1409/1988, Hemedânî, *Temhîd*, 135-147, nu. 302-332.

²⁶⁹ Hemedânî, *Temhîd*, 152, nu. 341.

²⁷⁰ Hemedânî, *Temhîd*, 152, nu. 342.

²⁷¹ Fussilet, 41/44.

²⁷² Hemedânî, *Temhîd*, 153, nu. 343-344.

tercih etmektedir sebebi ise, okuyuşun diğerlerine göre sade, yalın ve telaffuzu daha kolay olmasıdır.

Hamza'nın okuyuşunda iki şekildedir: 1-Hadr (Hızlı okuma): tertîl, tecvîd kurallarına riâyet ederek, kolay, basit, akıcı bir okuyuş, 2- Tahkîk (Yavaş okuma) ise Düzenli, uzatmadan, ağzını eğip bükmeden, sesi gereğinden fazla yükseltmeden, titretmeden yapılan bir okuyuştur. Kisâî ve Halef'e gelince onlar da Kur'ân'ı tahkîk ve hadr arası, ne basit, ne hızlı, ne de yavaş, orta bir okuyuşla okurlar, zikredilen bu okuyuşlar iki kısma ayrılır: Biri tahkik, diğeri hadrdır. Kur'ân'ı Kerîm'i okuyan kişi tahkîk veya hadr hangisiyle olursa olsun tecvid kurallarına göre okuduğu zaman takdir edilir. Kur'ân'ı Kerîm'i hadr tarîkiyle -tecvîd kurallarına uyararak okuyan kişi, insanların en makbul kişisidir.²⁷³

İbn Mücâhid'den (ö.324/936) aktarılan rivâyetten anlaşılan şudur: hadr ile tecvîd kurallarına uyararak okuma/tilavet için, sürekli okuma, dil için pratik yapma ilim sahibi ve güzel okuyan -fem-i muhsin- kişilerden okumadan başka bir yol yoktur. Şâyet bunların üzerine güzel ses, çene yapısının uygun olması, lisanının fasih olması, dişlerin düzgün olması da eklenirse, bu özellikleri hâiz olan kişi Kur'ân-ı Kerîm'i muazzam, muhteşem tilavet edilmiş olur.

Yukarıda kıraat imamlarının Kur'ân tilavet usûl ve kaideleri kısaca dile getirilmiştir. Hepsini birden okumak belki mümkün olmayabilir. Ama demek değildir ki diğer kıraatler okunmayacak, böyle bir şey asla söz konusu değildir. Yurdumuzda takrib ve aşera dersleri okuyan-okutan birçok Kur'ân hadimi bulunmaktadır. Diyânet İşleri Bakanlığına bağlı memleketin birçok yerinde aşera ve takrib kurslarında okumalar devam etmektedir.

Kur'ân Okuyanları Nahiv Öğrenmeye Teşvik Etmek

Nasıl ki düzgün bir konuşma yapmak için, onun kurallarını öğrenmek, bilmek ve bu kurallara göre konuşmak gerekiyorsa, Kur'ân'ı da düzgün bir şekilde okuyabilmek için gerekli kuralların öğrenilmesi gerekmektedir. İ'rabsa i'rab, tecvidse tecvid. Kur'ân'ı güzel bir şekilde okuyabilmek için bu kuralların öğrenilmesi elzemdir.

²⁷³Beyhakî, *Sünen, Fezâil*, 5/69.

Ömer İbn Hattâb'tan rivâyet edilen bir hadiste Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *Kim Kur'ân'ı Kerîm'in hepsini doğru-düzgün bir şekilde okursa, onun her bir harfî için kırk sevap, ecir verilir. Kim Kur'ân'ı Kerîmi bazen doğru okur, bazen de yanlış okursa, onun her bir harfî için yirmi sevap, ecir verilir. Kim Kur'ân'ı Kerîmi doğru bir şekilde okumazsa, onun her bir harfî için on sevap, ecir verilir.* Bu rivayet Hz. Ömer tarafından gelen rivayetle ğarîb görölmüştür.²⁷⁴

(ح)²⁷⁵ Ömer İbn Hattâb'tan rivâyet edilen başka bir hadiste²⁷⁶ de: *Kim Kur'ân'ı Kerîm'i öğrenir ve doğru-düzgün bir şekilde okursa kendisine siddîkların ve şehîdlerin sevabı, ecir verilir.*²⁷⁷ Ancak bu hadiste ğarîb olarak görölmüştür.

Abdullah İbn Ömer'den nakledilen bir hadiste Hz. Peygamber (sav): *Kim Kur'ân'ı Kerîm'i doğru-düzgün bir şekilde okumazsa, Allah onun için bir melek tayin eder ve Kur'ân'ı indirdiği gibi, onun her bir harfî için on sevap, ecir yazar. (yanlışlarını yazmaz.) Kim Kur'ân'ı Kerîmi bazen doğru okur, bazen de yanlış okursa, Allah onun için iki melek tayin eder ve onun her bir harfî için yirmi sevap, ecir yazar. Kim Kur'ân'ı Kerîm'i doğru-düzgün bir şekilde okursa, Allah onun için dört melek tayin eder. Onun her bir harfî için yetmiş sevap, ecir yazarlar.*²⁷⁸

Hz. Âişe'den, Hz. Ali'den, Ebû Hureyre'den, Ubeyd İbn Ka'b'den, Ebi'd-Derdâ'dan, Ömer İbn Hattâb'dan ve Ca'fer İbn Burkân'dan, Kur'ân okumak ve sevabıyla ilgili hadisler rivayet edilmiştir.²⁷⁹

Kur'ân okuyanların nahiv bilmesi ve daha güzel okumalarıyla alakalı nakledilen hadis ve rivayetlerden anlaşılan: Burada esas olan Kur'ân tilavetidir. Buraya kadar olan bölümlerin hemen hepsinde Kur'ân okumanın teşvik edilmesi ve onun okunması söz konusu edilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken, bu okuyuşun usûl, adab ve erkânı neyse, okumanın ona göre yapılması öne çıkarılmaktadır. Yeni başlayanlar, tam okuyamayanlara asla! Bırak git denilmemesi gerektiği, insanları yargılamak yerine onlara Kur'ân okumanın güzelliğini anlatmak gerektiği nakledilmektedir.

²⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/315, Hemedânî, *Temhîd*, 156, nu. 348.

²⁷⁵ (ح) Tahvîl: hadisi başka bir senetle aktarmak.

²⁷⁶ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid, Fazli'l-Kur'ân*, 163/7.

²⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/315, Hemedânî, *Temhîd*, 156, nu. 349.

²⁷⁸ Hemedânî, *Temhîd*, 157, nu. 350.

²⁷⁹ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid, Fazli'l-Kur'ân*, 163/7.

Kur'ân'ın mânâsıyla birlikt kurallara uyularak okunması şüphesiz en güzeli, ama bu herkesten beklenemez. İnsanlar seviyesine, anlayışına göre okur, yaşar, değerlendirir. Durum böyle olunca bazıları okuyacak, anlayacak, diğerlerine anlatacak, herkes üzerine düşeni yapacaktır.

Kur'ân Okuyanları Nahiv Öğrenmeye Teşvik Etmek Konusunda Sahabeden Gelen Sözler

Kur'ân'ı düzgün, güzel okumaya teşvikle ilgili sahabenin de söylediği sözler bulunmaktadır. Bunlar da şu şekilde verilebilir:

Sahabeden Ebû Bekir Sıddîk'ın(ra) da bu konuyla alakalı olarak *Kur'ân'ı Kerîm'den bir âyeti doğru-düzgün bir şekilde yapmak, bilmek, bana bir âyeti ezberlemekten daha sevimlidir.*²⁸⁰ dediği nakledilmektedir. Ebu'l-Hafs Ömer İbn Hattâbi'l-Adevî'de: *Nahvi (i'râbı) ve ferâizi, Kur'ân'ı Kerîm'i öğrendiğiniz gibi öğrenin.*²⁸¹ cümleleriyle öğütte bulunmuştur. Sahabe efendilerimizden Ebû Abdurrahman, Abdullah İbn Mesûd el-Hezelî, Ebu'l-Münzir, Übeyy İbn Ka'b el-Ensârî, Ebû Zerri'l-Ğıfârî, Selmân İbn Fârisî, Ömer İbn Hattâb gibi sahabelerden de nahvin, i'râbın, ferâizin bilinmesine dâir nasihatler vardır.²⁸²

Yine sahabeden Ebu'l-Abbâs Abdullah İbn Abbâs el-Hâşimî'den Kur'ân'ı öğrenmekle alakalı nakledilen bir nasihatte onun: *Kur'ân dört şey üzerine inmiştir: İnsanların öğrenmekten başka çareleri olmayan haram ve helâli, Allahtan başkasının bilmediği te'vîli (müteşâbihler) ve âlimlerin ve arapların bildiği te'vîl* dediği bildirilmiştir. Bu dört hususa Müslümanların dikkat etmesi, öğrenmesi gerektiği hepimizin malumudur. Hz. Âişe'den nakledilen bir öğütte de: *Kur'ân'da bulunmayan bir şey sorulduğu zaman, onu şiirde arayın, çünkü şiir Arapça'nın dîvânıdır.*²⁸³ dediği nakledilmiştir.

Sahabe-i Kirâmdan Ebû Sâsân Bureyde, İbn Husaym el-Eslemî: *Müslüman olduktan sonra Kur'ân'ı öğrendik, sonra ferâizi, sonra Arapçadan başka meseleleri, konuları, keza ve keza...* Başka bir sahabeden de: *Müslüman olduktan sonra Kur'ân'ı öğrendik, sonra sünneti, sonra ferâizi, sonra Arapçayı, üç okuyuşu, Üç*

²⁸⁰Hemedânî, *Temhîd*, 169, nu. 378-380.

²⁸¹Hemedânî, *Temhîd*, 170-172, nu. 381-391.

²⁸²Hemedânî, *Temhîd*, 172-174, Hemedânî, *Temhîd*, 175, nu. 391-397.

²⁸³Beyhakî, *Sünen*, 1683, Taberânî, *Mu'cem*, Hemedânî, *Temhîd*, 17526/1, nu. 399.

okuyuş nedir? el-Cer, ve'r-Ref ve Nasb,²⁸⁴ cümleleri nakledilmiştir. Hz. Âişe den de: *Şiiri öğreniniz, çünkü şiir dilinizi düzeltir.*²⁸⁵ sözü rivayet edilmiştir.

Kur'ân'ın güzel, kurallarına göre okunmasını teşvik etmek için sahabe de peygamberden gördüğünü yapmış, uygulamıştır. Genel olarak çok okumak yerine adab ve erkânına göre okunması tavsiye edilmektedir. Tarihin hiçbir döneminde Kur'ân okumamak gibi bir söylem ağızlardan çıkmamıştır. Çoğunlukla öğrenme, öğretilme gayret etme gibi tavsiyeler yer bulmuştur. Peygamber, eşleri, arkadaşları, sonraki gelen nesil, Kur'ân'ı öğren, oku demekten başka bir söz sarfetmemişlerdir.

Kur'ân Okuyanları Nahiv Öğrenmeye Teşvik Etmek Konusunda Tâbiünden, Tebe-i Tâbiîn ve Müslüman Âlimlerden Gelen Sözler

Kur'ân'ın güzel bir şekilde tilavet edilmesiyle ilgili tabiîn neslinden Mekke ve Medineliler arasından gelen sözlerden bazıları şöyledir.

Tabiünden Ebü'l-Haccâc Mücâhid b. Cebrü'l-Mahzûmî'den gelen rivâyette: “Kur'ân'da yanlış okuma güzel görülmemiştir”²⁸⁶ Tabiünden İmam-ı Şâfi'den gelen bir riyâyette de: “Arapçayı öğrenin. Çünkü (Arapça) akli sâbit tutar. (Ahir ömürde akıl kaybolmuyor.) Mertliği de artırıyor.”²⁸⁷

Mü'minlerin Emîri Ebü'l-Velîd Abdülmelik b. Mervânî'l-Kuraşî'l-Emevî'den gelen rivâyette:

Emir, Haccâc b. Yusuf'a:

-----Çocuklarımı terbiye etmesi için, dini ve dünyayı bilen birini bul ve bana gönder dedi. Bende mü'minlerin emîri Abdülmelik b. Mervân'a çocuklarını terbiye etmesi için birini buldum ve ona gönderdim.

-----Seni ona yollamam için hazırlan! Hazırlandım ve beni oraya gönderdi. Oraya gittim ve Abdülmelik'e geldiğim haber verildi, izin aldım ve huzura çıkarak selam verdim. Bana baktı, yukardan aşağı beni süzdü ve dedi ki: Sen zayıfsın (çok cılızsın).(Işığı zayıf olmak gibi)

-----Aslahallâhü'l-Emîr²⁸⁸ dedim.

-----Biz ikiz kardeşiz, dedim ve sonra şu beyitlerle devam ettim:

²⁸⁴Hemedânî, *Temhîd*, 178, nu. 408-410.

²⁸⁵Hemedânî, *Temhîd*, 179, nu. 411.

²⁸⁶Hemedânî, *Temhîd*, 180, nu. 412.

²⁸⁷Hemedânî, *Temhîd*, 180, nu. 413.

²⁸⁸Allah emirimize sağlık ve afiyet versin (Kullandığı cümleler isabetli değilse söylenir. Sitem etmek gibi, aşk olsun gibi)

Gencin yarısı dilidir, diğer yarısı konuşmasıdır,
 Sûretin kan ve etinden başka bir şey kalmadı,
 Susan birini gördüğünde, onu beğeniyorsun,
 Fakat konuştuğunda onun eksikliği veya fazlalığı (seviyesi) belli oluyor.

Otur dedi ve oturdum. Sonra dedi ki:

-----Ya Şa'bi! Şu altı hasleti benden öğren ve ezberle. Seni oğlumla baş başa bırakıyorum, ona istediğini yap.

Ona Kur'ân-ı öğrettiğin gibi doğru konuşmayı öğret. Şiiri de öğret, melekesi kuvvetli olur. (Zeki ve dinç olur.) Saçlarını da ör. Boyunları düzgün olsun. Ona et yedir, aklı sağlıklı kılar. Âlî (âkil) kişilerle beraber ol. Çünkü insanların en hayırlıları onlardır.²⁸⁹

Yukarıda Abdumelik b. Mervân ile Şa'bî arasında geçen kıssada, görünüşe aldanmamak gerektiği, görev verildiği zaman güzel şeylerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Şam bölgesinden Ebû Abdullah-ı Mekhûlî'l-Dimîşkî'nin Kur'ân'ı okuyuşu sorulduğunda, onun için "İyi okur, lahn yapmaz". (yanlış yapmaz.)²⁹⁰ demişlerdir.

Basra bölgesinden Ebû'l-Esved Zâlim b. Amr b. Süfyâned-Dîliyyü'den naklen, Muhammed b. Abbâd Mehlebiyyü,

Bir kişinin ِ رَسُولِهِ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ َ اِنَّ لِّلّٰهِ بَرِيْءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ وَرَسُوْلُهُ َ ayetinin²⁹¹ sonunu kesra ile okuduğunu işittiğinde, bir şey yapmadan oturup durmayacağım, müdahale edeceğim ve bu kişinin yanlışını düzelteceğim dedi.

Kur'ân'ın nüzûlünden itibaren, onu çıkarsız, getirim hesabı yapmadan okuyan insanlar Kur'an'a onun istediği şekilde yaklaşan, onu olduğu gibi kabul eden, bir şey beklemeyen insanlar, (peygamber, sahabe, tabiîn, etbeu't-tâbiîn, selef-halef) günümüze kadar gelmiş, kıyamete kadar da devam edecektir. Allah nurunu tamamlayacaktır.²⁹²

²⁸⁹Hemedânî, *Temhîd*, 180, nu. 414.

²⁹⁰Hemedânî, *Temhîd*, 182, nu. 417.

²⁹¹Tevbe, 9/3.

²⁹²Tevbe, 9/32, Saf, 61/8.

Nahiv Hakkında Sözler

Kur'ân'ın okunması ve telaffuzuyla alakalı olarak iki üç konudur tekrar edilen i'râbın ne? Nasıl? olduğuyla alakalı olarak, bunun açıklaması gerekliliğinden hareketle bu bölümde açıklamalar yapılmaktadır. Şöyleki:

Lügatte, Kelimenin (âmiller, kâne, ,inne) etkenlerden dolayı son harfinin değişmesidir. Kelimelerle mânâları açıklamak için koyulmuştur. İ'râb olmasa mânâlar anlaşılmaz, fâil, mef'ûl birbirinden ayırt edilemezdi.

İstılahta ise i'râb kelimesinin kökü (ب ر ع)dir. Bu kelime açıklamak için kullanılır. Acemin (yabancı, anlaşılmayan) tersine Arapçadan gelmektedir. Onlar i'râbı kullandılar (açıklama yaptılar) ve yanlıştan kurtuldular. Bir kişi fasih konuştuğu zaman Arapça konuşuyor deniyor.²⁹³

Arabü'l-Ârîbe: Sadece araplarla evlenenlere denir ki, bunlar yedi kabiledir: Âd, semûd, ımlîk, dams, cedîs, immîm ve câsim. Bu kabilelerin çoğu yok olmuştur.

Arabü'l-Müsta'ribe: Arap olmayan zamanla onlara karışan ve Araplaşanlara denir. Bir kişiye رَجُلٌ عَرَبِيٌّ dendiği zaman, bu kişi bedevi olmasa da araplara mensup olan kişi demektir. رَجُلٌ أَعْرَابِيٌّ dendiği zaman da arap olmasa da bedevî demektir.²⁹⁴

Dillerin daha güzel konuşulabilmeleri için kaidelere ihtiyaç vardır. Bunlar da zaten kullanılagelmiş ve çoğu insanda buna uymaya çalışmıştır. Bu kurallar uygulandığı zaman güzel bir konuşma fasih bir dil, ortaya çıkar. Kurallar çerçevesinde yapılan konuşmalar, kulağa daha hoş gelecek, namesi de daha güzel olacaktır.

Harflerin İsimleri ve Çıkışları Hakkında

Kur'ân'ın güzel okunmasında yapı taşları denilebilecek harfler ve mahreçleriyle ilgili kısma müellif Hemedânî'nin konuyla alakalı kaleme aldığı cümleleri şöyledir:

Bu bölüm kıraatın en şerefli bölümlerindendir. Tilâvetin bölümlerinden en önemli bölümdür. Çünkü harfler bütün kelamın aslıdır. Kelimelerin oluşumu harflere dayanıyor. Kur'ân okuyan, bu işle meşgul olan kişi, harflerin çıkışını, sıfatlarını tam olarak yapmadığı zaman, yaptığı yanlışları bilemez. Harfleri bilmediği zaman kıraatı

²⁹³Hemedânî, *Temhîd*, 203, nu. 469.

²⁹⁴Hemedânî, *Temhîd*, 210.

yapmayan (tecvidli okuma) yolunu bulamaz. -Çölde ve yolu olmayan yüksek uzun dağların zirvelerinde rehbersiz dolanıp duran, kişi gibi- Kur'ân öğrenimiyle ilgili olarak bilge kişiler, bir kişi harfleri bildiği ve konuya hâkim olduğu, sıfatlarını farkettiği, güzel yaptığı, Kur'an okumaya uygun bir tabiatı²⁹⁵ olduğu zaman, düzgün okuyuşa ve doğru lafızlara yaklaşıyor, cümlelerini sarfetmektedir.

Arapçada harfler 28 tanedir: Hemze, he, ayn, ha, ğayn, hı kaf, kef, cim, şin, ya, dad, lam, ra, nun, tı, dal, te, sad, ze, sin, zı, zel, se, fe, be, mim, vav.

Bu harfler yanına ve aşağıdan yukarıya sıralanmıştır. (Boğazın en aşağısından dudağa kadar olan yer) Arapçaya hâkim, uzman kişiler bu konuda ittifak etmişlerdir. Fakat Ebü'l-Abbâsi'l-Müberrid elif yok demiştir, delil olarakta elif zaten hemzedir. Belli bir sûreti yoktur. (bazen üstte bazen altta yazılır) demiştir. Hemedânî şu esere²⁹⁶ bakarak şunları söylemiştir. “Harfler 28 tanedir. Dilden kesilen parça, harflerden de eksik olur.” Ebü'l-Abbâsi'l-Müberrid'in (ö.286/900) bu görüşüne kadar Mücâhid'in eserinden nakletse de zayıf bir görüştür.²⁹⁷

Harflerin çıkış yerleri, (makreçleri) teleffuzu, sıfat-ı lâzımleri, sıfat-ı arızaları ve okunuşuyla ilgili bilgiler müellifin Ğâyetü'l-İhtisâr adlı eserinin I. cildinde ele alınacaktır.

Harflerin Nasıl Telaffuz Edileceği Hakkında

Bu bölümde harfler, mahreçlerle ilgili bilgilere yer verilecektir:

Bu bölüm üç kısımdan oluşmaktadır:

1-Med ve Lîn harfleri,

2-Hurûf-u Halkıyye (boğaz harfleri)

3-Bunların dışındaki harfler.

Med ve lîn harfleri leyyine diye isimlendirilir. Çünkü bunlar (med harfleri) kelimelerde diğerlerinden daha çok kullanılır. Harekeler de (üstün, esre, ötre) bunlardan (med harflerinden) kaynaklanıyor.

Hükmü: Med harflerinden biri geldiği zaman, arkasından mutlaka kardeşleri gelir. (vav geldiği zaman arkasından elif, ye, elif geldiğinde ye, vav, ye geldiği zaman vav, elif gelir.) veya hemze gelebilir ve yahut ta başka bir harf gelebilir.

²⁹⁵Hemedânî, *Temhîd*. 243, el-Gavsî, Seyyid Abdulkadir, “*el-Mu'cemu'l-Vecîz*,” (Kahire: Müessesetü's-Semaha, 518), 2012.

²⁹⁶Hemedânî, *Ğâye* 1/315.

²⁹⁷Hemedânî, bkz: *Temhîd*. 243, 244-253, nu. 550.

Med harflerinden elif: Med harfi olan iki elif yan yana gelmez. İki ye iki vav yan yana gelebilir. İki elifin yan yan gelmeyeceği sabit olduktan sonra, eğer elif sakın önceki harf te fetha olursa, uzatılmasında hiçbir sakınca yoktur.

Med harflerinden vav ve ye'ye gelince: Bu iki harf, önceki harfleri ötre ve esre olduğu zaman, kendileri de sakın olduğu zaman elif gibi ifrat ve tefrit yapılmadan uzatılması gerekir. هَلْ أَتَاكَ مَوْسَى vb örnekler de olduğu gibi.

Elif, diğer harflerden (ى-و) daha (أَقْعَدُ)²⁹⁸ temkinlidir.²⁹⁹ Eliften sonra eğer hemze gelirse (harekeli elif) medd-i muttasıl olur ve elif uzatılır, hemzeye hazırlık için. Bir kelimde gelirse medd-i muttasıl, iki kelimde gelirse medd-i munfasıl olur. Medd-i muttasılda uzatma yapılmasın da bütün kıraat imamları görüş birliğine varmışlardır.

Vav ve yâ'nin öncesindeki harekeler ötre ve esre olmazsa, elife benzemez (med harfi olmaz) med olmayan sahih harfler sınıfına girer.

Yâ harekeli ve önceki harfde kesralı olduğu zaman, kendisinden önceki kesralı harfi okurken, tekrar sakın bir ye harfi ortaya çıkmaması için abartmamak gerekir. (harfi şiddetli okumamak gerekir.) (لا شَيْئَةَ... لا شَيْئَةَ) gibi)

Vav harekeli ve önceki harfde ötreli olduğu zaman, kendisinden önceki ötreli harfi okurken, tekrar sakın bir vav harfi ortaya çıkmaması için abartmamak gerekir. (harfi şiddetli okumamak gerekir.) (هو... هو الله... هو الله) gibi)

Hurûf-u halkıyye altı tanedir. Bu harfler fazla bir açıklamaya ihtiyaç hissettirir. Sebebi ise: Hurûf-u halkıyyenin şekil, derece ve mertebe olarak birbirine yakın olmalarıdır. Birbirine girmek demek, bu harfler, birbirine dönüşüyor. (ha'nın, he okunması gibi... he'nin hemzeye dönüşmesi gibi.)

Sürelerin Başındaki Harfler (Hurûf-u Mukatta'a) Hakkında

Bu harflerin sonları, isimleriyle kullanılmadıkları müddetçe, elif, be, te...) hem vakıf hem de vasıl halinde sükûn üzere mebnidir. İsmi başına fiil geldiğinde değişir, fakat bunlar değişmez. هل قد بل gibi. Yine taklit edilen sesler de değişmez, kuş sesleri gibi. İsme dönüştükleri zaman, isim gibi i'râb edilirler. (ta'nın başı ta'dır, dalın orta harfi eliftir gibi)

²⁹⁸Hemedânî, *Temhîd*, 254.

²⁹⁹Temkîn: Uzatmak, med yapmak, Hemedânî'nin metotlarından bir tanesi de eserlerini telif ederken, konuları anlatırken farklı kelimeler, terimler kullanmasıdır. bkz: Hemedânî, *Temhîd*, 254.

Bu harfler iki kısma ayrılır:

- 1-İki harfli olanlar,
- 2-Üç harfli olanlar.

Üç harfli olanlar on iki tanedir. ب ت ث ح خ ر ط ظ ف ه ی Bir tanesinde ihtilâf vardır. İhtilaflı olan harf ise ج. Bu harf zeyn, bazen de zey diye okunuyor.

Kur'ân-ı Kerîm aynı halde (harf olarak) inmiştir. İsimlere nakledilmemiştir. Ancak imâle ile okuyanlar olmuştur. Ra'yı altı sûrenin başında imâle ile okumuşlardır. Meryem ve Tâhâ sûrelerinin başındaki he'yi, Meryem ve Yâsîn sûrelerinin başındaki yâ'yı... Bu imâle ile okuma isme dönüşme değildir. Bu zikredilenlerin dışındakiler üçlüdür. ع Ayn, س sin, ل lam. Bunlarda üç kısma ayrılır:

1-Ortası harekeli olan ve hiçbir şekilde uzatılmayan. elif gibi.

2-Ortasındaki harf kendi cinsinden olmayan. ع Ayn ve غğayn gibi. Bunlar diğerlerinden daha az uzatılır. Lîn olduğu için. Diğer harfler ses olaarak daha güzeldir çünkü. Mîm میم okuduğumuzda yâ'dan önce kesra gelmiş ve birbirine uygun, muvâafık gelmiştir.

3-Bu da üç kısma ayrılır:

A-Ortası elif olanlar. Bu harfler dokuz tanedir. ز د ذ ص ض ق ك ت و (ز)harfi ihtilâflıdır.

B-Ortasında Ye olanlar, önceki harfi kesralı. Bu harfler dört tanedir. م ج س ش

C- Ortasında vav olanlar, önceki harfi zammeli. Bu harf te bir tanedir. ن

Hemedânî eseri sonlandırmadan önceki cümlede: “*kitabın sonunda anlattıklarımı anlatmadıklarına kıyas et, İsabet edersin. İnşâallâhu Teâlâ*”.³⁰⁰ ifadelerini kullanmıştır.

Hemedânî son olarak: “bu Kitâbü't-Temhîd fî Ma'rifeti't-Tecvîd kitabının sonudur.”³⁰¹ notunu düşer, hamdele ve salveyle eserini bitirir.

Eserin Değerlendirilmesi

Tecvidle ilgili et-Temhîd fî Ma'rifeti't-Tecvîdahlı eserinin mukaddimesine besmele, hamdele ve saveleden sonra, Rasûllah (sav) efendimizden sahabeden, tabiînden ve tebe-i tâbiînden gelen, tecvidle ilgili “birkaç cümle istemiştin” cümleleriyle başlamış ve hadîs-i şerîflerle eserini ele almaya başlamıştır. Sahibü'l-

³⁰⁰Hemedânî, *Temhîd*, 277.

³⁰¹Hemedânî, *Temhîd*, 277.

Kur'ân'ın (Hâfız) takınması gereken tavırları, Kur'ân'ın güzel sesle okuması, Kur'ân tilavetinde teganni yapmaması, edeb ve hayâ ile okunması gibi dikkat etmesi gereken hususları, haramdan sakınması, kokusu çevresindekileri rahatsız eden, soğan, sarımsak, pırasa gibi yiyeceklerden sakınması, dişlerini fırçalaması vb, bu bölümden sonra eserini on kısma ayırmış, Kıraatla ilgili âyetlerin tefsîri, Rasûlullah'ın kıraatinin özellikleri, Kur'ân okuyanlara Allah tarafından verilen ecir ve sevabı, nahvin (i'râb) gerekliliğiyle ilgili hadis, tabîîn, tebe-i tâbiîn ve müslüman bilginlerden gelen sözler, üç kısımda nahiv konusu ele alınmış, mahreçlerin çıkış yerleri ve son olarak huruf-u mukatta'a ile bilgiler verilerek kitap tamamlanmıştır.

1.5.2. Kitâbü'l-Hâdî ilâ Ma'rifeti'l-Mekâtî' ve'l-Mebâdî

Yapılan çalışmalar, edinilen bilgi ve bulgulara göre yazma eserler (Mahtûtlar) her zaman sadece bir konuyu içeren, bir kişiye âit bir kitaptan, bir risâleden oluşmamaktadır. Yazma eserlerin içinde bir konuyu içeren, bazen bir kişiye âit bir kitap, bir risale bulunduğu gibi, birden çok konuyu içeren, birden çok kişinin, farklı te'lîfleri bulunmaktadır. Çalışmaya esas alınan Süleymâniye Kütüphânesi, Lâleli, 69 nolu rafta kayıtlı, 88 varak olan bu yazma eser de, iki farklı kişinin çalışmasını içermektedir. Bu yazmanın baş kısmında (2a-85b varığında) Hemedânî'nin Kitâbü'l-Hâdî ilâ Ma'rifeti'l-Mekâtîve'l-Mebâdî adlı eseri, sonraki kısımda ise (86a-88a varığında) Ebü'l-Fadl Hubeyş İbn İbrâhîm İbn Muhammed et-Teflîsî'ye (ö.600/1203-1204) âit *Tefsir Usûlüyle ilgili Kitâbü't-Telhîs fî İleli'l-Kur'ân* adlı eserin muhtasarı bulunmaktadır. Her iki eser de aynı konuyu (vakıf-ibtidâ) ihtivâ etmektedir.

Hemedânî'nin Kitâbü'l-Hâdî ilâ Ma'rifeti'l-Mekâtîve'l-Mebâdî adlı eserinin ismi, Kâtip Çelebi'nin Keşfu'z-Zünûn³⁰² adlı eserinde *el-Hâdî fî'l-Vakf ve'l-İbtidâ* şeklinde geçmektedir. Hemedânî eserin sonuna da Esmâü'l-Hüsna'yı eklemiş, bitince de hatim duasına benzer bir dua yaparak (Hâtîme) eseri tamamlamıştır.

Müellif vakıfları önce ismiyle (حسن-کافی-تام) şeklinde vermiş, sonra sembollerle (ك-م-ح) şeklinde vermiştir.³⁰³ Vakıf işaretlerini eserin baş kısımlarda tek renk, kelimelerin arası açık, daha belirgin, büyük puntolarla verirken, daha sonraki

³⁰²Kâtip Çelebi “*Keşfü'z-Zünûn ‘an-Esâmi'l-Kütübive'l-Fünûn*”, (Beyrut: Dâru'l-Hayai't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 2/2027.

³⁰³Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.3a dan itibaren sembollerle yazmaya başlamıştır.

kısımlarda da renkli³⁰⁴ vermeye başlamıştır. Bunu dikkat çekmek için mi, süslemek için mi yaptı bilemiyoruz. Yine eserin sonlarına doğru vakıf olan yerlere yazması gereken vakıf işaretlerinin yerlerini boş bırakmaya başlamıştır. Bazı yerlerde yazmış, bazı yerleri de boş bırakmıştır.³⁰⁵ Eski kitaptan yeni kitaba naklederken ya da önce aralarını boş bırakarak kelimeleri yazmış, vakıf işaretlerini eklerken bir kısmını unutmış olabilir. Bunu bilerek mi yaptı, bilemiyoruz. (Müellife ait bu eseri bir başka müstensih kaleme almış olabilir.)

“Müellif kitabını te’lîf etmek için başta seksen varak ayarlar ve yazmaya başlar. Biraz yazdıktan sonra yetiştiremeyeceği kanaati oluşunca, elindeki mevcut varaklara eserin tamamını yazabilmek için başlar sıkışık ve düzensiz yazmaya...” Bu noktadan hareketle bu eser de te’lîf edilirken bir yerden sonra vakıf işaretleri kelimeler arasına adeta sıkıştırılarak yazılmıştır. Baştan beri devam eden düzenli bir yazmadan sonra, yerini düzensiz bir yazmaya bırakmıştır.³⁰⁶ Bazı vakıflarda geniş i’rab ve nahiv bilgilerinin yanı sıra, başka kıraat bilginlerinin de görüşleri zikredilmiştir. Müellif âyetlerin sonuna hep âyetlerin başı demiştir. Yöresel bir tabir mi bilmiyoruz. (Bazı yörelerde misafir uğurlanırken güle güle yerine hoş geldiniz dendiği gibi) Müellif bazı sûreleri Kur’ân’da geçtiği ismiyle değil, sûrenin başındaki ilk kelimeleri zikrederek isimlendirmiştir.³⁰⁷

Müellif kitabı te’lîf ederken o andaki yazdığı konuyla alakalı bilgileri bitirip başka bir konuya geçtiğinde -unuttuğu ya da sonradan aklına geldiğinde veya ekleme ihtiyacı hissettiğinde konunun başladığı satıra denk gelecek şekilde- yan tarafa³⁰⁸ eklemiştir.

Kitap, 1a varağında كِتَابُ الْهَادِي إِلَى مَعْرِفَةِ الْمَقَاطِعِ وَالْمَبَادِي ismiyle başlamış, müellifin eseri te’lîf ettiğine dâir مِمَّا صَنَّفَهُ kelimesiyle devam etmiştir. Müellife methiyeler dizilerek, paragrafın sonunda da ismi verilerek bitirilmiştir. (Anlıyoruz ki bunu başka bir müstensih kaleme almış.) Vakıf ve ibtidâ’ya dikkat çekmek içineş-Şeyh İmam Ebü’l-Leys Semerkandî’den rivâyetle Ebû Saîd el-Hudrî’ye isnâd edilen

³⁰⁴Hemedânî, *Kitâbü’l-Hâdî*, vr. 9a dan itibaren renkli yazmaya başlamıştır.

³⁰⁵Hemedânî, *Kitâbü’l-Hâdî*, vr.74b de Rahman sûresinde açıkça görülmektedir. (تَكْذِبَانِ فَلَا تَنْتَصِرَانِ)

³⁰⁶Hemedânî, *Kitâbü’l-Hâdî*, vr.6a dan itibaren bu şekilde yazmaya başlamıştır.

³⁰⁷Hemedânî, *Kitâbü’l-Hâdî*, vr. 65b, 69b, 83a-b, 86a da görüldüğü gibi. (سُورَةُ الْهَيْكُمِ سُورَةُ الْمُنَافِقِينَ سُورَةُ التَّوْحِيدِ)

³⁰⁸Hemedânî, *Kitâbü’l-Hâdî*, vr. 8a, 11a, 12a, 27a, 30a, 36b, 39b, 40a-b, 42a, 46a, 49a, 51a, 58a.

daha çok Şia taraftarlarının itibar edip kullandıkları mevzû bir hadis (سورة الفاتحة سبعة) ile başlayan hadis) ve bu hadisi müellifin kendisi değil, eseri yazan şahıs da eklemiş olabilir(?) - verilmiştir. Sonra da diğer hadisler ki: لَمْ يُبْدَأْ فِيهِ بِبِسْمِ اللَّهِ فَهُوَ أَتْبَرُ كُلِّ (Rasûlullah(sav) buyurdular ki: “Allahın ismi zikredilmeden başlanılan her şey necistir.”³⁰⁹ Yine bir hadiste قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ ثُمَّ نَسِيَهُ حَشَرَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أُعْمِيَ Rasûlullah(sav) buyurdular ki: “Kim Kur'an-ı Kerîm'i ezberler, sonra onu unutursa, kıyamet gününde a'mâ (kör) olarak haşrolur”³¹⁰ buyurmaktadır. Hadislerden sonra müellifin mukaddimesi verilmektedir. Burada eser قال ile başladığı için, bu eserin müellif tarafından değil, daha sonraki bir zamanda başka biri şahıs (müstensih) tarafından kaleme alındığını anlıyoruz. Hemedânî mukaddime bu eseri niçin kaleme aldığını şu cümlelerle açıklıyor: هَذِهِ جُمْلَةٌ لِأَصُولِ وَأَنَا أَلَانَ عَلَى بَرَكَاتِ اللَّهِ وَعَوْنِهِ ³¹¹أَذْكُرُ مَا فِي كُلِّ سُورَةٍ مِنَ الْوَقْفِ مِنْ فَاتِحَةِ الْكِتَابِ إِلَى خَاتَمَتِهِ Bu cümlelerden sonra Hemedânî Fâtîha- Nâs sûreleri arasındaki âyetlerin kelimelerindeki vakıfları vermektedir.

Fatihadan başlayarak her sûrede, âyetlerde geçen vakıflar gerekli açıklamalar yaparak müellifin eseri değerlendirilecektir.

Kıraat İmamlarının Yapmış Oldukları Vakıf ve İbtidâlar

Fâtîha Sûresi

Kur'ân'ın ilk sûresi olan bu sûredeki vakıflar ve kıraat imamlarına göre nasıl okunacağı aşağıda verilmiştir.

مَلِكِ يَوْمَ مَالِكِ de بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ de كَاف harfini üstün okuyanlar ile مَلِكِ de nidâ, medih ve hal veya zamiri ötre okuyanlar veya مَلِكِ okuyanlar vakıf yapmaz, devam ederler. يَوْمَ الدِّينِ de م harfinin üstünüyle okuyanlar الرَّحِيمِ da vakıf yaparlar. أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ حَسَنٌ burada tam bir vakıf değil, hasen bir vakıf yapılır, غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ (ism-i mevsûl) kullanıldığı için (ism-i mevsûl) kullanıldığı için buradaki vakfi, sünnet olarak kabul eden âlimlere göre, sünnet bir vakıf³¹² yapılır.

Kıraat âlimlerinden Urve, İbn-i'z-Zübeyir İbn Avvâm, Humeyd, İbn Kays, Dahhâk, İbn Müzâhım, İbrâhim, İbn EbîAblete, Ebi'l-Berheşim, A'meş, İsa İbn Ömer es Sakafî, EbîSimâk el-Adeviyye, Muhammed İbn Hicârete ve diğerlerinden rivâyet edildiğine gör الدِّينِ veya م veya م den dolayı hal olarak kabul etmiş ve غَيْرِ

³⁰⁹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 1a, Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 2/359, 360.

³¹⁰Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 1a, Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 5/ 285.

³¹¹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 3b.

³¹²Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 2a.

okumuşlardır. Ebü'l-Hasan ve Ahfeş, ister hal, ister istisnâ kabul edin, غَيْرَ mensup olur dediler. Ebü'l-Abbâsi'l-Müberrid, غَيْر hal değil istisnâ olur dedi. Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî عَلَيْهِ de durulmaz, çünkü müstesna müstesna minhe bağlıdır demiştir. آمِينَ kelimesine gelince okuyan kişi onu dua olarak okur. Âmîn kelimesini Fâtiha sûresinden(Kur'ân'dan) ayırmak daha evlâdır, iyidir.³¹³

Bakara Sûresi

Bu sûredeki vakıf yerleri ve kıraat imamlarına göre okunuş şekilleri aşağıda verilecek olursa: Kıraat imamlarından Ebû Ca'fer elif ١ de lam ٢ da ve mim ٣ de azıcık durur, sûrelerin başındaki bu gibi harflerde de (hurûf-u mukatta'a) aynı şekilde durur. Muaz'da Ebû Ca'fer gibi bu harflerde azıcık durarak okur. Ömer b. Zerri'l-Hemedânî'de Ebû Ca'fer gibi³¹⁴ okumuştur.

ذَٰلِكَ الْكِتَابُ gelince,

ذَٰلِكَ de beş görüş vardır:

Birinci görüş: الم kelimesi ile merfû' yapılır ve okunur. Bu cümlemin mânâsı: Yâ Muhammed! Bu kitabı sana vaad ettiğimiz gibi, söz verdiğimiz gibi indirdik. Bu görüşe göre الم de vakıf yapmak hasen, iyi olmaz. الم deyip durmak olmaz Çünkü الم kelimesi ذَٰلِكَ ile merfû'dur ve ذَٰلِكَ de الم ile merfû' olduğu için vakıf yapmak iyi olmaz.

İkinci görüş: ذَٰلِكَ kelimesini هٰذَا ile merfû' yapılır. هٰذَا kelimesi de ذَٰلِكَ ile merfû' yapılır. Buna göre الم den sonra, yani sonrası ile bir bağlantısı olmadığı için vakıf yapmak güzel olur.

Üçüncü görüş: ذَٰلِكَ kelimesi فِيْهِnin içindeki ٥ zamiri ile merfû' yapılır.

Dördüncü görüş: ذَٰلِكَ kelimesi لَا رَيْبَ فِيْهِ ile merfû' yapılır, mânâsı: (takdiri olarak) bu kitap haktır ve hüda'dır (hidâyet edicidir) olursa merfû' olur.

Beşinci görüş: ذَٰلِكَ kelimesi الْكِتَابُ kelimesiyle, ذَٰلِكَ kelimesiyle merfû' yapılır. Yukarıdaki üç görüşle الم üzerinde vakıf yapmak hasen, iyidir. Çünkü الم kelimesinin sonraki kelimeyle bir bağlantısı yoktur.³¹⁵ Ahfeş: الم kelimesinde durmak, tam bir vakıftır. Ve yine, ذَٰلِكَ mübtedâ, ذَٰلِكَ الْكِتَابُ mübtedânın haberidir dedi. Ebû Hâtim Sicistânî bunu kabul etmemiş ve demiştir ki: Ra'd sûresinin

³¹³Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 2a.

³¹⁴Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.2a.

³¹⁵Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.2b.

başındaki harfler -hurûf-u mukatta'a- Ahfeş'in sandığı gibi değildir. المر da habere delâlet eden herhangi bir şey yoktur. Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî'de, Sicistânî'nin yanlış olduğunu söylemiştir. Çünkü her كِتَاب kelimesini merfû' kılan bir kelime olursa كِتَاب sîfat olur, merfû' kılan bir kelime gelmezse haber olur.³¹⁶

Ra'd sûresinin başındaki آيَاتُ الْمَرْءِ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ sîfat olmaz, ism-i işârettir. هَذَا ve تِلْكَ vb. sadece elif ا ve lam ل a tabi olurlar. Sadece ذَلِكَ üzerinde vakıf yapmak kabîh olur. Çünkü كِتَاب kelimesi kendi benzerini açıklar. (müzekker-müzekker, müfret-müfret gibi)

كِتَاب ta durmak kabîh bir vakıf olur. Çünkü لَارِيب kelimesi كِتَاب a bağlıdır. Sıla-mevsûl tek bir harf gibidir. Eğer لَارِيبْ ye haber yapılırsa güzel, hasen olmaz. الْكِتَاب üzerine vakıf yapılırsa yine güzel, hasen olmaz. Çünkü kelimeyi merfû' kılan bir kelimeye ihtiyaç vardır. لَارِيب üzerinde vakıf yapmak kabîhdir. Çünkü kendisini nasb edecek bir kelimeye ihtiyaç vardır. Kûfeliler الم i bir âyet saydılar. فِيهِلَارِيب yi de bir âyet saydılar ve âyet olduğu için de buradaki vakıf tam bir vakıftır, bazı âlimler bu vakfa hasen demişlerdir. Kûfeliler den biri هَذَا لَارِيب birinci yi ikinciye idgâm ederek vasıl halinde iken ötreli olarak okur. Kıraat görüşlerinin olmadığı yerlerde bu şekilde hüküm verdiler. Bu üç görüşe göre لَارِيب de durmak tam bir vakıftır.

لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ üzerinde dört görüş vardır:

Birinci görüş: Sîfat halinde cer olarak, لِلْمُتَّقِينَ

İkinci görüş: Medh halinde nasb olarak, لِلْمُتَّقِينَ

Üçüncü görüş: Medh halinde ref olarak, لِلْمُتَّقِينَ

Okunur. Takdîrî olarak هُمُ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ ve bu görüşe göre de vakıf tam olur eğer الَّذِي yi merfu' olarak okursak. Sîfat mevsuf a bağlı olduğu için tam vakıf olmaz öven övülene bağlı olduğu için tam vakıf olmaz.

Dördüncü görüş: أُولَئِكَ عَلَى هَذَا مِنْ رَبِّهِمُ kelimesi الَّذِينَ ile merfû' yapılır. (Mânevî merfû')

Bu görüşe göre الَّذِينَ kelimesini sonraki cümle ile merfû' yaparsak لِلْمُتَّقِينَ de vakıf tam olur. Çünkü الَّذِينَ kelimesi رَبِّهِم kelimesine bağlı olmadığı için tam bir vakıf olur.³¹⁷

³¹⁶Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.2b.

³¹⁷Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.2b.

Hemedânî kelimelerin okunuşuyla ilgili açıklamaları yaptıktan sonra, kelimelerde bulunan vakıfları vermiştir. Bu uygulama kitabın sonuna kadar bu şekilde devam edecektir.

ح يُؤَقُّونَ ح يُؤَقُّونَ ح وَقِيلَ ك وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ حِبَالِغَيْبِ
يُوقُّونَ kelimesini de haber yaparlarsa kelimesini de haber yaparlarsa
مُفْلِحُونَ üzerinde tam bir vakıf olur. يُوقُّونَ üzerinde tam bir vakıf olur.³¹⁸

الْمُفْلِحُونَ م لَا يُؤْمِنُونَ ك وَقِيلَ م وَعَلَى سَمْعِهِمْ ح وَقِيلَ م
hem mübteda hem haber. Âsım, Katâde, Süleymân et-Teymî ve
Kelbî غ harfinin zammesiyile ve
nasb ile okumuştur. Ebû İmrân el-Cevnî, Temîm, İbn Huzâm, İbrâhîm, İbn Ebî
Ablete ve Ebî Hayvete غ'ın fethasıyla ve nasbla غ okumuştur. Zeyd b. Ali el-
Hâşimî, Hasan el-Basrî, İbn Şihâb ez-Zühri ve A'meş غ'ın zammesiyile ve ref ile
غ okumuştur. Muâz el-Kârî, Rabî b. Haysem, Ebî Husayn ve Ebi'l-Berheşim
غ harfinin fethasıyla ve ref ile غ okumuştur. Ebi'l-Âliye, Ebi'n-Nuheyli, Ebi'l-
Mütevekkil, Ebi's-Süvârî, Ebî Mahled, Eyûb ez-Zühri ع ve ref ile okumuştur.
ع (mühmele noktasız, mücmele noktalı) Ebi'l-Cevzâi er-Rebî, Ebî Şeyhi'l-
Hünâyî ve Âmir eş-Şa'bî'de ع harfinin kesrasıyla ve ref ile ع okumuştur.

Yahyâ b. Ya'mer ع harfinin fethası ve nasb ile okumuştur. Isâ b. Ömer
es-Sakafî ع harfinin fethası ve nasb ile okumuştur. Halef b Havşeb ع harfinin
zammesiyile ve nasb ile okumuştur. Nu'mân b. Sâlim ع harfinin kesrası ve nasb ile
okumuştur. Humeyd b. Kays ve Ebî Ünâs ve Ömer b. Fâyîd غ harfinin fethası
ش harfinin Cezmi ile ve elifsiz nasb ile okumuştur. İbrâhîm en-Nehâî' de
غ okumuştur.. غ

غ okuyanlara göre mânâsı “gözlerini bir perde/örtü ile kapatırız perdeleriz” olur.
غ kelimesinin 3 dili vardır en yükseği غ harfinin kesrasıkincisizammesiyile
üçüncüsü fethasıdır.

غ noktasız yani ع ile ve ع harfi kesreli olduğunda عَشَوْتُ إِلَى النَّارِ mânâsı verilir.
عَشَوْتُ denir.³¹⁹

³¹⁸Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.3a.

³¹⁹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.3b.

غِشَاوَةٌ ح عَظِيمٌ م وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ ح الْمُؤْمِنِينَ ك وَمَا يَشْعُرُونَ ك مُصْلِحُونَ ك لَا يَعْلَمُونَ تَام يَعْمَهُونَ
ك تَجَارَتُهُمْ جَائِزٌ

Abdullah İbn Mesûd, İbn Ka'b, Hafsa, Zeynep Ali, Ebî Racâ el-Utârîti, Dahhâk, İbn Muzâhim, İsa İbn Ömer es-Sakafî nasb ile **صُمًّا بُحْمًا عُمِيًّا** şeklinde okumuşlardır. Nasb ile okunması ile ilgili üç görüş vardır:

Birinci görüş: **تَرْكُهُمْ** ile mansub olmuştur.

İkinci görüş: Hal ile mansub olmuştur.

Bu iki görüşe göre **لَا يُبْصِرُونَ** kelimesinde vakıf yapmak güzel olmaz.

Üçüncü görüş: Zem ve şetm mansub olmuştur.

Âyetinde olduğu gibi.³²⁰

حَدَرَ الْمَوْتَ تَام أَبْصَارَهُمْ ح قَدِيرٌ م مِنْ مِثْلِهِ ح مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ح خَالِدِينَ م

Ebû Abdullah b. Muhammed b. Yahya el-Kudâî, Ebû Ca'fer, Ahmed b. Mûsâ el-Lü'lûi'den rivâyetle **تَام** İNَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا تَام şeklinde vakıf yapmışlardır. Hemedânî bu vakıfla ilgili olarak **مَا** sıla değil, iki tekid ve beyan açıklama için bir vakıftır, demiştir.

فَمَا فَوْقَهَا ح مِنْ رَبِّهِمْ ح أَنْ يُوصَلَ ح يَرْجِعُونَ تَام

İbn Mesûd, Ebî Racâ, Katâde, Dahhâk ve Ömer İbn Fâйд harfinin fethasıyla **شَفَاعَةً** fiili Allah'a isnat ederek dayandırarak nasb ile **شَفَاعَةً** okumuşlardır. Aynı şekilde Kirdâb, Ruveys'ten o da Ya'kûb'tan rivâyetle **شَفَاعَةً** kelimesinde vakıf yapmak hasendir demişlerdir. Ahfeş'te **مِنْ أَلِ فِرْعَوْنَ** kelimesinde vakıf yapmak tam bir vakıftır³²¹ demiştir.

ك يَغْتَدُونَ تَام وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ جَائِزٌ يَتَّقُونَ ك مِنَ الْخَاسِرِينَ ك لِلْمُتَّقِينَ ك وَالْمَسْكَنَةُ

Mücâhid, İbn Cerir, Saîd İbn Cübeyr, Talha, İbn Müsarriif, İsa İbn Ömer es-Sakafî, Ahmed İbn Mûsâ El- Lü'lûi, Ya'kûb el-Hadramî, Ferrâ, Muhammed b. İsa el-İsfehânî, Ebû Hâtim es-Sicistânî, Ebû Bekir, İbn Mücâhid, Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî'ye göre **وَلَا يَكُرُّ** kelimesinde tam bir vakıf vardır demişlerdir.

عَلَى مُلْكٍ سُلَيْمَانُ ك كَفَرُوا ح أَلَسَّحَرَ ك بَبَابِلَ ح

³²⁰Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.4a.

³²¹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.5a.

Ebî Racâ el-Utârîfî, Ebî Mahled el-Esedî, Ebû Bekir b. Şihâb ez-Zührî refile okumuşlardır. Lü'lû ve Ya'kûb وَلَا تَكْفُرْ kelimesinde hasen bir vakıf vardır derken, Ebû Hâtîm, Ahfeş ve İbn Mücâhid tam bir vakıf vardır³²² demişlerdir.

مِنْ رَبِّكُمْ كَ مَنْ يَشَاءُ حَ أَوْ مِثْلَهَا حَ قَدِيرٌ مَ وَلَا نَصِيرٌ حَ

Ebî Kâsım ve İbn Şâzân'a göre مِنْ قَبْلُ kelimesinde tam bir vakıf vardır.el-Lü'lû, Ya'kûb ve Ahfeş, Muhammed İbn İsa el-İsfehânî ve Ebu'l-Abbâs el-Muaddel'e göre كَفَّارًا kelimesinin, önceki kelime حَسَدًا kelimesi ile bir alakası olmaz.

وَدَّ كَثِيرٌ كَفَّارًا kelimesinde tam bir vakıf olur.Eğer وَدَّ كَثِيرٌ sözü ile alakalı olursa كَفَّارًا kelimesinde tam bir vakıf olur.Eğer كَفَّارًا sözüyle alakası olursa vakıf yapmak da hasen olmaz.Ferrâ'yagöre كَفَّارًا sözünde söz bitmiştir. İbnü'l-Enbârî'ye göre مِنْ بَعْدِ إِيْمَانِكُمْ كَفَّارًا da vakıf yapmak hasendir, tam bir vakıf değildir. Çünkü مَانًا göre mensuptur.³²³

قَدْ خَلَتْ حَ مَا كَسَبْتُمْ حَ يَعْمَلُونَ مَ عَلَيْهَا مَ عَلَى عَقَبَيْهِ حَ شَطْرَهُ حَ مِنْ رَبِّهِمْ كَ أَبْنَانُهُمْ حَ

Hz. Ali, ra) Muaz el-Kârî, Zeyd, İbn Ali, Temîm, İbn Hazm, Humeyd, İbn Kays, Ebî İmrân el-Cevnî, İsa İbn Ömer es-Sakafî nasb ile أَلْحَقَّ okumuşlar ve عَلَى kelimesinde vakıf yapmak hasen olmaz³²⁴ demişlerdir.

Zeyd, İbn Ali, Temîm, İbn Hazm, Ebî İmrân el-Cevnî ve İsa İbn Ömer Sakafî hemzenin fethası ve ل harfini şeddesiz olarak ظَلَمُوا okumuşlardır. Bu kelimedeki yapılan vakfa da hasendir demişlerdir.

يَلْعَضْنَهُمُ اللَّهُ حَ أَلَّا عُنُونَ كَ عَلَيْهِمْ حَ الرَّحِيمِ مَ

Muaz el-Kârî, Zeyd b. Ali, Ubeyd, İbn Umeyr, Hasan, Ebî Nüheyk, Ebî Şeyh, İbn Ebî Ayleterefile لَعْنَةُ اللَّهِ okumuşlardır. وَالْمَلِكَةُ وَالنَّاسُ أَجْمَعُونَ kelimesinde vakıf yapmayı hasen görmüşlerdir.Abdullah İbn Ömer, İkrime, Müverrik el-İclî, Âsım el-Cühderî, Ebân, İbn Sa'leb, evvelki âlimler ve diğerleri و ile merfuyu atıfla devam ettirmek için وَالصَّابِرُونَ okumuşlardır.³²⁵

وَحِينَ الْبَاسِ حَ فِي الْقَتْلِ حَ بِالْأَنْتَى حَ بِإِحْسَانٍ حَ أَلِيمٍ كَ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٍ وَقِفْ

Ebî İbn Ka'b, Ebi'l-Cevzâî, Dahhâk, Halef ve İbn Havşeb ق harfinin fethası ve elifsiz olarak الْقِصَاصِ فِي حَيَوةٍ okumuşlardır. عَلَى kelimesinde vakıf yapmak hasendir³²⁶ demişlerdir.

³²²Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.5b.

³²³Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.7a.

³²⁴Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.7b.

³²⁵Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 8a.

³²⁶Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 9a.

لِلْمُتَّقِينَ مَ يُبَدِّلُونَهُ ح عَلِيمٌ ك عَلَيْهِ ح تَعْمَلُونَ ك

Muaviye İbn Ebî Süfyân, Zeyd İbn Ali, Mücâhid, İkrime, Hasan, Yahya b. Ya'mer ve eski âlimlerden diğerleri nasb ile رَمَضَانَ okumuşlardır. Hüseyin el-Cûfi İkrimedenden, o da Ebû Umâre'den ve Hamza, İbn Ebi'l-Kâsımî'l-Ahvâli, İbn Âsım'dan yapılan rivâyette nasb ile okunmasında iki görüş vardır:

Birinci görüş: Teşvik etmek için mânâsı: Ramazan ayında oruç tutun demektir. تَعْمَلُونَ kelimesinde vakıf yapılır.

İkinci görüş: أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ kelimesinden bedel olur ve bu görüşe göre deve تَعْمَلُونَ kelimesinde öncesine tealluk ettiği için vakıf yapılmaz. Ebû Umâre'den Ebân, o da Âsım'dan rivâyetle ر harfinin kesrası ve ن harfinin ref i ile رَمَضَانُ okumuşlardır.³²⁷

الْمُنْقَى ح وَهُوَ تَامٌ تُحْشَرُونَ م فِي قَلْبِهِ ح الْحِصَامُ ك

Muaz el-Kârî, Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Ebû Nuheyk el-Esedî, Ebi'l-Mütevekkilîn Nâci ve Katâde, İbn Diâme es-Südûsî ve eski âlimlerin diğerlerinden rivâyetle ك harfinin zammesi ve istinâf³²⁸ üzere الْخَرْ تُهْلَك okumuşlardır.

الْفَسَادَ م بِالْإِثْمِ ك جَهَنَّمَ ح مَرْضَاتِ اللَّهِ ح بِالْعِبَادِ م الشَّيْطَانُ ك

Abdullah İbn Mesûd, Ebî İbn Ka'b, Temîm, İbn Hazleme, Katâde, Ebî İmrân el-Cevnî ve Muhammed İbn Sümeýfa' el-Yemânî'den rivâyetle ق ve ض harflerinin fethası ve ض harfinden sonra hemzenin kesrası ve الْأَمْرُ kelimesinin cer'i ile وَقُضِيَ الْأَمْرُ okumuşlardır. عَلَى الْمَلَكَةِ kelimesinde vakıf yapmak hasen olmaz demişlerdir.

يُؤْمِنُ ك أَعْجَبْتُكُمْ ح يُؤْمِنُ ح النَّارُ ك

Ebi'l-Hasan, Ebi'l-Cevzâî, Ebî Nuheyk ve Ebi's-Sivâr ve Ebi's-Şeyhi'l-Husayn ve Ömer b. Fâýid'den rivâyetle ref ile بِأَذْنِهِ وَالْمَغْفِرَةُ okumuşlardır. الْجَنَّةُ kelimesinde vakıf yapmak hasendir³²⁹ demişlerdir.

إِذَا مَادُّعُو ح إِلَى أَجَلِهِ ح أَلَا كُنْتُمْ بِهَا ح وَلَا شَيْدٌ ك وَيَعْلَمُكُمُ اللَّهُ ك مَقْبُوضَةٌ ح الشَّهَادَةُ ح

Ebû Ca'fer, İbn Âmir, Âsım ve Ya'kûb ref ile وَيُعَذِّبُ وَيَغْفِرُ okumuşlardır. Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr, Hamza, Kisâî ve Halef cezm ile وَيُعَذِّبُ وَيَغْفِرُ okumuşlardır. Hz Peygamber,(sav) İbn Abbâs, İbrâhîm, İbn Ebî Ablete, Şeybân en-Nehâî ve diğerleri

³²⁷ Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.10b.

³²⁸ İstinâf: Yeniden başlamak, sözün başlangıcı.

³²⁹ Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.11a.

iki kelimeyi de nasb ile وَيُعَذِّبُ okumuşlardır. Ref ile okuyanlar öncesi ile mânâyı kesmişler. Cezm ile okuyanlar öncesi ile mânâyı kesmemişlerdir.³³⁰

مِنْ رُسُلِهِ ح وَأَطَعْنَا ح أَلْمَصِيرُ م إِلَّا وَسْعَهَا ح مِنْ قَتَلْنَا ح وَارْحَمْنَا ح أَلْكَافِرِينَ تَام

Âl-i İmrân Sûresi

Bu sûredeki kıraat imamlarına göre farklı okunuşları ve âyetlerdeki vakıf yapılan yerler, sûrede öne çıkan, dikkat çeken noktalar ele alınacaktır:

Kûfe âlimleri الم i bir âyet saymışlardır.

أَلْفُرْقَانُ م شَدِيدُ م أَلْحَكِيمُ تَام مُتَشَابِهَاتُ ح وَابْتِغَاءُ تَأْوِيلِهِ ح

Mekke âlimleri ve kurraların en faziletli ve diğerleri إِلَّا اللَّهُ تَام da tam bir vakıf yapmışlar. İbn Mesûd'un kıraatı da bunu kuvvetlendirmektedir.

وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَسَنٌ وَيَبْرَأَقْبَانِ بَيَاتِنَا ح بِذُنُوبِهِمْ ح أَلْعِقَابُ م جَهَنَّمَ ك

Ref ile okuyanlara göre التَّقَى kelimesinde kâfi bir vakıf vardır. İbn Ka'b, İbn Ali, Mücâhid, Hasan, Zührî, Eyyüb es-Zührî, Ebi'l-Eşheb ve Muhammed İbn Hattâd cer ile فَتَنَيْنَ den bedel olarak cer ile okumuşlardır ve bu, Kirdâb, Ruveys ve Ya'kûb'un bir rivâyetidir. İbn Mesûd'den rivâyetle Ebî Mihled, İbn Ebî Ablete, İsa İbn Ömer es-Sakafî, Ebi's-Simâk el-Adevî cer ile فَتْنَةٍ şeklinde, nasb ile كَافِرَةٍ şeklinde ve her ikisini de hal olarak almışlar bu şekilde okumuşlardır. التَّقَى ve فِي سَبِيلِ اللَّهِ kelimelerinde vakıf yapılmaz demişlerdir. Yahya b. Ya'mer, Temîm, İbn Hazleme ve Ömer İbn Zer cer ile فَتْنَةٍ şeklinde ve ref ile فِي سَبِيلِ اللَّهِ kelimesinde vakıf yapılmaz demişlerdir.³³¹

مَنْ يَشَاءُ م أَلْأَبْصَارُ م أَلْحَرْتُ ح أَلْدُّنْيَا ح مِنْ ذَلِكُمْ ح

Meşhur kıraat âlimleri جَنَاتٍ kelimesini ref ile okumuşlardır. Ebî Racâ, Yahya b. Ya'mer, İbn Fâyîd مِنْ خَيْرٍ kelimesinden bedel olarak cer ile جَنَاتٍ şeklinde okumuşlardır. مِنْ ذَلِكُمْ kelimesinde vakıf yapmak hasen olmaz demişlerdir. Bunu Kirdâb, Ruveys'ten, Sîrâfî Davud ve Ya'kûb'tan rivâyet etmişlerdir.³³²

Nisâ Sûresi

مِنْ اللَّهِ ح حَكِيمًا م لَهُنَّ وَلَدٌ ح أَوْدُنِينَ ك لَكُمْ وَلَدٌ ح

³³⁰Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.12a.

³³¹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.12a.

³³²Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.12b.

Hasan, Ebi'l-Cevzâi, Ebi's-Sivâr ve Ebî Şeyh tenvinin hazfiyle غَيْرُ مُضَارٍ şeklinde izafet yaparak cer ile وَصِيَّةً olarak okumuşlardır. مُضَارٌ kelimesinde vakıf yapmak hasen olmaz³³³ demişlerdir.

بِإِيمَانِكُمْ جَائِزٌ مِنْ بَعْضِ حِ أَخْدَانٍ حِ مِنَ الْعَذَابِ حِ عَلَيْكُمْ حِ عَنْكُمْ حِ

İbn Abbâs, Mücâhid, Ebi'l-Âliye, Müverrik, İbn Ebî Leyla ve eski âlimlerden diğerleri خ ve ل Harflerinin fethası ve nasb ile خَلَقَ الْإِنْسَانَ şeklinde okumuşlardır. Ebû Umâre ve Ebân Âsım'dan rivâyetle ve Kirdâb'da Ruveys ve Ya'kûb'tan rivâyetle عَنْكُمْ kelimesinde vakıf yapmak hasen olmaz³³⁴ demişlerdir.

Mâide Sûresi

الْعَالَمِينَ كِ خَاسِرِينَ كِ جَبَّارِينَ صَالِحٍ مِنْهَا الْأَوَّلِ حِ دَاخِلُونَ كِ غَالِبُونَ حِ مَا دَامُوا فِيهَا صَالِحٍ

Ya'kûb, Ahfeş ve Ebû Hâtim'e göre مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ tam bir vakıf vardır ve yapılır³³⁵ dediler. Nâfi' ve İbn Mücâhid'e göre أَرْبَعِينَ سَنَةً şeklinden nasb ile okunursa كِ مُحَرَّمَةٌ kelimesinde vakıf yapılabilir. أَرْبَعِينَ kelimesini مُحَرَّمَةٌ ile nasb ederse عَلَيْهِمْ kelimesinde vakıf yapılmaz³³⁶ demişlerdir.

En'âm Sûresi

وَالنُّورِ حِ يَعْدِلُونَ مِ

Nâfi, Lü'lûî, Ahfeş ve Ebî Hâtim'e göre أَجَلًا حِ kelimesinde hasen bir vakıf vardır.³³⁷

تَمْتَرُونَ حِ فِي السَّمَوَاتِ حِ مَا تَكْسِبُونَ كِ يَسْتَهْزِئُونَ

A'râf Sûresi

المص حِ Ebû Ca'fer her harfte azıcık bir duruş yaparak okumaktadır. Kûfe âlimlerine göre المص âyet sayılmıştır. Ebû Hâtim'e göre خَرَجَ مِنْهُ kelimesinde vakf-ı kâfi vardır. Nâfi'ye göre لِنُنْذِرَ بِهِ de vakıf vardır. Muaz el-Kârî, Saîd İbn Cübeyr, Ebû Nuheyk el-Esedî, Ebî İmrân el-Cevnî İsa İbn Ömer es-Sakafî ve Ömer İbn Fâyîd ل harfinin kesresi ile لِمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ şeklinde okumuşlardır. İsmet, Hâris ve İbn Minhân Âsım'dan rivâyetle مِنْهُمْ جَمْعِينَ kelimesinde vakıf yapmak şibhüt- tam bir vakıf vardır³³⁸ demişlerdir.

³³³Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.16a.

³³⁴Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.16b.

³³⁵Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.18b.

³³⁶Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr.19a.

³³⁷Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 21a.

³³⁸Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 25b.

Enfâl Sûresi

عَنِ الْإِنْفَالِ ح أَلرَّسُولِ ح ذَاتَ بَيْنِكُمْ ح مُؤْمِنِينَ مَ إِيمَانًا ح يَتَوَكَّلُونَ ك

Bu sûrede vakıftan ziyade daha çok sebebi nüzullere yer verilmiştir, kıraatlere hiç yer verilmemiştir.³³⁹

Tevbe Sûresi

أَهْفَشَ وَ عِبُّ هَاتِيمِ bu kelime tam bir vakıf vardır³⁴⁰ demişlerdir. Mücâhid, Hasan, Yahya b. Ya'mer, Muverrik, Yahya İbn Sâbit, Humeyd el-A'rac, Eyüb, Zührî ve diğerleri hemzenin kesresi ile إِنَّ اللَّهَ بَرِيْ okumuşlardır. Zeyd, Hibetullah hariç) Müslim b Selim, Ravh'tan ve Ya'kûb'tan rivâyetle يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ kelimesinde hasen bir vakıf vardır³⁴¹ demişlerdir.

Ya'kûb'ta إِنَّ اللَّهَ بَرِيْ مِنْ الْمُشْرِكِينَ âyetindekâfi bir vakıf vardır demiştir. Ahmed İbn Mûsâ el-Lü'lûî ye göre مِنْ الْمُشْرِكِينَ de tam bir vakıf vardır. Ebî Racâ, Zeyd İbn Ali, Mücâhid, EbîMihled, Yahya b. Ya'mer ve Humeydi'l-A'rec, Muverrik, Abdullah İbn Ebî İshâk, Yahya b. Vessâb, Ebân İbn Tağleb ve İsa İbn Ömer es-Sakafî nasb ile وَرَسُولُهُ okumuşlardır. Kirdâb, Ruveys, Hibetullâh'tan ve Zeyd'de Ya'kûb'tan rivâyetle مِنْ الْمُشْرِكِينَ kelimesinde vakıf caiz olmaz demişlerdir.

إِلَىٰ مُدَنِّيهِمْ ح الْمُتَّقِينَ ك كُلِّ مَرْصَدٍ ح سَبِيلِهِمْ ح لَا يَغْلُمُونَ ك أَتَحْشَوْنَهُمْ ك

Zeyd İbn Ali, Hasan, Abdurrahman el-A'rac, Nasr b. Âsım, Abdullah İbn İshâk Hazramî, İsa İbn Ömer es-Sakafî, Ebi'l-Bilâdi'l-Â'mâ el-Kûfî, Yûnus İbn Habîb en-Nehâvî, İsa İbn Ömer el-Hemezânî(bu ikisi EbîAmr'dan) rivâyetle gizli bir nasb ile وَيُثَوِّبُ اللَّهُ okumuşlardır.³⁴²

مَنْ يَشَاءُ ح حَكِيمٍ ك بِمَا تَعْمَلُونَ مَ الْمُهْتَدِينَ ك الظَّالِمِينَ تَامَ الْفَائِزُونَ ك

Yûnus Sûresi

عِبُّ Ca'fer her harfte azıcık duruş yaparak okumaktadır.

أَلْحَكِيمِ مَ النَّاسُ ح عِنْدَ رَبِّهِمْ ح مُبِينٌ ح تَذَكَّرُونَ ك يَكْفُرُونَ مَ عِنْدَ رَبِّهِمْ م

Muaz el-Kârî, Ebû Nuheyk, Ebi'l-Mütevekkil, Ebi's-Simâk, Ebi'l-Bilâd, Ömer İbn Zer, İsa İbn Ömer el-Hemezânî مِنْ أَنْفُسِكُمْ den bedel olarak ع harfinin

³³⁹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 27a.

³⁴⁰Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 30b

³⁴¹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 31a.

³⁴²Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 31a.

kesrası ile *الْحَيَوَةُ الدِّينِيَا* okumuşlardır. Harun, Halil, Yûnus, İbn Habîb'in Âsım'dan rivâyetlerine göre *عَلَى أَنْفُسِكُمْ* de vakıf yapmak hasendir.³⁴³

وَالْأَنْعَامَ ح يَتَفَكَّرُونَ م دَارُ السَّلَامِ ح مُسْتَقِيمٌ ك

Nâfi', Lü'lûi ve Ebû Hâtîme göre *ح زِيَادَةُ* kelimesinde hasen bir vakıf vardır.³⁴⁴

Hûd Sûresi

الر ح Ebû Ca'fer her harfte azıcık bir duruş yaparak okumaktadır.

إِلَّا اللَّهَ ح مَرْجِعُكُمْ ح وَمَا يُعْلِنُونَ ك الصُّدُورُ م وَمُسْتَوْدَعُهَا ح مُبِينٌ ك كَفُورٌ ك

فَخُورٌ kelimesinde sadece zaruret halinde vakıf yapılabilir. Aksi takdirde burada vakıf yapılmaz. Çünkü bundan sonra bir istisna girmiştir Ahfeş istisnânın öncesi ile alakası yoktur ve kim devam ederse *عَلَى الصَّالِحَاتِ* kelimesinde durur³⁴⁵ demiştir.

Ubeyy İbn Kab, Enes b. Mâlik, Ebû Nuheyk, Ebi'l-Mütevekkil, Ebû Şeyh, Ebû Sâlih ve İsa İbn Ömer es-Sakafinasb ile *وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ* okumuşlardır. *فِيهَا* kelimesinde vakıf yapmak hasen veya kâfi bir vakıftır demişlerdir. Abdullah İbn Mesûd, Ömer İbn Zer, Ebân, İbn Tağlib hemzenin zammesi ile *ب* harfinin sükûnu ve *ط* harfinin fethasıyla *وَأُبْطِلَ* okumuşlardır. Zeyd İbn Ali, Âsım el-Cühderî, Muhammed İbn Sümeýfa' ve Ebi'l-Bilâd *ط* harfinin fethası, *ل* harfini elifsiz ve tenvinsiz *وَبَطَّلَ* şeklinde okumuşlardır. Şeybân, Hâris İbn Binhân, İshâk el-Erzâk ve Ebû Bekir, Âsım'dan rivâyet etmişler. Âsım'da Ebû Ömer'den rivâyetle, bu iki görüşe göre *فِيهَا* davakıf güzel olmaz demişlerdir. Humeyd, İbn Kays, Ebî İmrân el-Cevnî, Âsım el-Cühderî, İsa İbn Ömer es-Sakafî ve Kelbî nasb ile *وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابٌ مُوسَى* okumuşlardır *مِنْهُ شَاهِدٌ* kelimesin de vakıf yapmak hasen olmaz³⁴⁶ demişlerdir.

Yûsuf Sûresi

الر ح Ebû Ca'fer her harfte azıcık bir duruş yaparak okumaktadır.³⁴⁷

الْمُؤْمِنِينَ م تَعْقِلُونَ م وَالْقَمَرُ جَائِزٌ كَيْدًا ح مَعْدُودَةٌ ح مَعَادَ اللَّهِ ح وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ ح

Ra'd Sûresi

الر ح Ebû Ca'fer her harfte azıcık bir duruş yaparak okumaktadır.

الْكِتَابِ م مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ ح زَوْجَيْنِ النَّسْنِ ح يَتَفَكَّرُونَ ك

³⁴³Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 32b.

³⁴⁴Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 33a.

³⁴⁵Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 34a.

³⁴⁶Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 34b.

³⁴⁷Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 36a.

Hasan, Ebî Racâ el-Utâritî, Eyüb es-Zührî, Yahya b. Vessâbi'l-Esedî, Hüseyin İbn Ali el-Cûfî, Ebû Bekir'den, o da Âsım'dan rivâyetle ت nin kesrasıyla وَجَنَّتْ مِنْ أَغْطَابٍ şeklinde okumuşlardır.³⁴⁸

İbrâhim Sûresi

ح Ebû Ca'fer her harfte azıcık bir duruş yaparak okumaktadır. Ahfeş'egöre كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ tam bir vakıf vardır. Ref ile اَلَّذِی okuyanlara göre kâfi bir vakıf olur. Cer ile اَلَّذِی okuyanlara göre caiz bir vakıf vardır. Ümmü seleme validemizden Hz Peygamber'in(sav) Kur'ân okuyuşu sorulduğunda o da: kelime kelime, Harf harf, aralarını açarak okurdu³⁴⁹ buyurdu.

وَمَا فِي الْأَرْضِ مِ مِّنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ك وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ح الْحَكِيمُ م لِنِ شَكَرْتُمْ لَا زِيدَنُكُمْ ح

Hicr Sûresi

ح Ebû Ca'fer her harfte azıcık bir duruş yaparak okumaktadır.³⁵⁰ مُسْلِمِينَ ك يَسْتَأْخِرُونَ م إِلَّا بِالْحَقِّ ك مُنْظَرِينَ م بِرَازِقِينَ ك يَبْعَثُونَ ك لَصَادِقُونَ ك

Nahl Sûresi

يُشْرِكُونَ ile م فَلاَ يَسْتَعْجِلُونَ okuyanların kıraatı da tam vakfi kuvvetlendirmektedir.

فَاتَّقُوا م بِالْحَقِّ ح النَّفَرَاتُ م يَتَفَكَّرُونَ ك وَالنَّهَارِ ح

وَالنَّهَارِ okuyanlara göre وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنَّجْمُ مُسَخَّرَاتُ İstinaf üzere ref ile hasen bir vakıf vardır. Bu okuyuşlar aşağıda ismini sayacağımız kıraat imamlarının okuyuşuna göredir:

İbn Âmir, Hüseyin b. Ali el-Cûfî'den, o da Âsım'dan, Ahmed b. Cübeyr el-Antakî'den, o da Kısâî'den, bunlarda Ebi'l-Âliye'den, Rebî' İbn Heysem, İbrâhîm, İbn Ebî Ablete, Ebi'l-Berheşim, Ebî Hayvete ve eski âlimlerden diğerleri Hafs'tan, o da Âsım'dan rivâyet ile her ikisinde de ref ile وَالنَّجْمُ مُسَخَّرَاتُ şeklinde okumuşlardır. Hz. Ali,(ra) Ebi'l-Cevzâî, Ebi's-Sivâr ve Ebî Şeyh'ten gelen rivâyetlerde ki okuyuşlara göre nasb ile وَالْقَمَرُ şeklinde yahut س harfinin zammesi خ harfinin Kesrası ile وَاللَّيْلِ وَاللَّيْلِ gibî وَسُجِّرَ لَكُمْ şeklinde³⁵¹ okunmaktadır.

³⁴⁸Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 37b.

³⁴⁹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 38b., Ahmed. b. Hanbel, *Müsned*, 6/302, 323, Tirmizi, *Sünen*, 5/185.

³⁵⁰Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 39a.

³⁵¹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 40a.

Ben-î İsrâîl (İsrâ) Sûresi

Lü'lü Ya'kûb ve Ahfe's'e göre الْبَصِيرُ kelimesinde tam bir vakıf, diğerlerine göre hasen bir vakıf vardır.³⁵²

Kehf Sûresi

عَوَّجًا kelimesinde Nâfi' ve Ya'kûb'a göre vakıf yapılıır. Bütün kıraat âlimlerine göre âyet başı sayılmıştır. Âsım'dan rivâyetle Hafs عَوَّجًا kelimesinde azıcık bir duruş, yapmıştır. Ahmed İbn Mûsâ el-Lü'lûî, Ahfeş, Ebû Hâtim, FerrâNusayr, Muhammed İbn İsa, Ebû Bekir, İbn Mucâhid, İbnü'l-Enbârî ve diğer kıraat âlimleri vakıf فَعِيَّا kelimesinde yapılmaktadır³⁵³ demişlerdir.

Meryem Sûresi

کھيحص harflerinden her bir harfte hasen ve kâfi vakıf vardır. Ebû Ca'fer her hafta azıcık bir duruş yaparak okumaktadır. Kûfe âlimlerine göre کھيحص âyet sayılmaktadır. Ebû Hâtîm'e göre bu beş harften herhangi birisinde, hangisinde isterse durulabilir. Ya'kûb'ta مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا da vakıf vardır dedi. Ebû Bekir ve İbn Mücâhid'de, kim cezm ile okursa وَلِيًّا da durmak caizdir dediler, kim ref ile okursa cezm edemez, çünkü sıladır³⁵⁴ demişlerdir.

Tâhâ Sûresi

طه ح Ebû Ca'fer her harfte azıcık bir duruş yaparak okumaktadır. Kûfe âlimlerine göre طه âyet sayılmaktadır.³⁵⁵

إِسْتَوَىٰ كَ وَآخَفَىٰ كَ مُوسَىٰ ح يَخْشَىٰ ح لِمَنْ قُتُوْنَا ح لِنَفْسِي كَ فِي زَكْرَى ح قَالَ لَا تَخَافَا جَانِز ثُمَّ هَدَىٰ كَ فِي كِتَابٍ مَ تَرْضَىٰ مَ مِّنْ اهْتَدَىٰ مَ

Enbiyâ Sûresi

وَأَسْرُوا النَّجْوَا ح لَا هِيَّةَ قُلُوبُهُمْ ح مُعْرَضُونَ ك

Ebû Bekir İbnü'l Enbârî'ye göre النَّجْوَا da durmak hasen bir vakıftır.³⁵⁶

³⁵²Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 40b.

³⁵³Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 41b

³⁵⁴Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 43b.

³⁵⁵Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 44b.

Ebû Bekir İbnü'l Enbârî'ye göre **النَّجْوَا** da durmak hasen bir vakıftır.³⁵⁶

ظَلَمُوا ح تُبْصِرُونَ م أَلْعَلَّيْكُمْ ك أَهْلَكْنَاهَا م يُؤْمِنُونَ ك تَسْتَلُونَ ك ظَالِمِينَ ك فَاعِلِينَ م الصَّالِحُونَ م
عَابِدِينَ م الْجِنِّ م

Hac Sûresi

رَبِّكُمْ ح عَظِيمٌ ك شَدِيدٌ م لَنُبَيِّنَنَّ لَكُمْ خ

Mufaddal, İsmet, Hâris, İbn Binhân ve İsmail İbn Muhâlid'in Âsım'dan rivâyet ettiklerine göre, nasb ile وَنُقَرِّ okumuşlardır. Aynı şekilde Hz. Ali, (ra) Abdurrahman el-A'rac, Talha İbn Musarrıf, İsa İbn Ömer es-Sakafî de nasb ile وَنُقَرِّ okumuşlardır. İsmet, Hâris, İbn Binhân, İbn Muhâlid'in Âsım'dan rivâyetle, Ebû Hâtim'in Ebî Zeyd el-Ensârî'den, o da Ebû Ali el- Ehvâz'dan, o da Hable'den, o da Mufaddal'dan, o da Âsım'dan rivâyet ettiklerine göre, nasb ile نُخْرِجُكُمْ okumuşlardır. Aynı şekilde Hz. Ali (ra) ve İsa İbn Ömer es-Sakafî'den nasb ile نُخْرِجُكُمْ okumuşlardır, ve وَنُقَرِّ وَنُقَرِّ نُخْرِجُكُمْ kelimesini nasb ile okuyan sadece مُسَمَّى kelimesinde vakıf yapabilir³⁵⁷ demişlerdir.

طِفْلاً ح أَشَدُّكُمْ ح هَامِدَةٌ جَائِزُ الْقُبُورِ م الْحَرِيقُ ك عَلَى حَرْفِ ح

Mü'minûn Sûresi

Mü'minlerin sıfatlarından dolayı her âyetin sonu kâfi bir vakıftır.³⁵⁸

أَلْوَارِثُونَ م يَرِثُونَ الْفَرْدُوسَ ح الْحَالِقِينَ ك فِي بُطُونِهَا ح يُؤْمِنُونَ ح يَسْتَنْخِرُونَ ك

Nûr Sûresi

الْفَاسِقُونَ م لَمِنَ الصَّادِقِينَ ح وَقِيلَ ك رَجِيمٌ. وَفَرَضْنَا هَا ح مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ك أَوْ شَرَكَةٌ ح

Ebû Abdurrahman es-Sülemi, Talha İbn Musarrıf nasb ile وَفَرَضْنَا هَا ح مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ك kelimesinde vakıf yapmak hasen olmaz³⁵⁹ demişlerdir.

Furkân Sûresi

نَذِيرًا ح فِي الْمُلْكِ ح وَلَا تُشْوَراً م مَسْخُورًا ك فَصَلُّوا جَائِز

وَمَصِيرًا ك خَالِدِينَ م مَسْئُولًا م سُبْحَانَكَ ح أَوْلِيَاءَ ح وَلَا نَصِيرًا ك فِي الْأَسْوَاقِ ح

Hz Ali, (ra) Yahya b. Ya'mer, Ebi'l-Cevzâi, Ebi s-Sivâr Ebî Şeyh, Ömer İbn Fâйд ve Mesleme İbn Muhârib م harfinin kesresi, ر harfinin fethası, ن harfinin

³⁵⁶Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 45b.

³⁵⁷Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 46b.

³⁵⁸Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 48b.

³⁵⁹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 49a.

hazfiyle فَدَمَّرَا هُمْ şeklinde okumuşlardır ve بَايَا تَبَا kelimesinde vakıf hasen olmaz³⁶⁰ demişlerdir.

Şuarâ Sûresi

طسم Ebû Ca'fer her harfte azıcık duruş yaparak okumaktadır. Kûfe âlimlerine göre طسم bir âyet sayılmaktadır, Bu kelimedede (Ya'kûb'a göre) الْمُؤْمِنِينَ م أُغْنَاهُمْ ك

مُعْرِضِينَ ك يَسْتَهْزِئُونَ م الرَّجِيمِ م قَوْمَ فِرْعَوْنَ ح

Ebî Racâ, Ebî Mîhled, Âsım el-Cühderî, Nasr, İbn Âsım el-Leysî, İsa İbn Ömer es-Sakafî Hammâd, İbn Seleme er-Rebî, Ebi's-Simâk el-Adevî, Ebî Hayvete el-Hazramî den gelen rivâyete göre ت ile أَلا تَتَّقُونَ okumuşlar ve قَوْمَ فِرْعَوْنَ kelimesinde vakıf yapmak hasen olmaz demişlerdir.

وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ يَكْذِبُونَ bu iki kelimeyi kıraatı Aşera imamları (Ya'kûb hariç) ref ile okudukları zaman يَكْذِبُونَ kelimesinde hasen bir vakıf yaparlar. Ya'kûb nasb ile okumuştur. Zeyd İbn Ali, Abdurrahman el-A'rac, Nasr İbn Âsım, Müverrik, Katâde, Talha İbn Musarrif ve Ebi'l-Berheşim'e göre أَنْ يَكْذِبُونَ kelimesinde vakıf yapmak hasen olmaz demişlerdir. Muaz el-Kârî, Ebû Nuheyk, Humeyd el-A'rac, Ebî İmrân el-Cevnî, Ömer İbn Zer nasbile وَيَضِيقُ صَدْرِي ref ile وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي okumuşlardır. Abdurrahman el-Arac, Hüseyin Useyyid'den gelen rivâyetle وَيَضِيقُ kelimesinde vakıf yapılır وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي ile başlar³⁶¹ demiştir.

Neml Sûresi

طس Ebû Ca'fer her harfte azıcık ve duruş yaparak okumaktadır. Ref ile أَتَاكَ الْقُرْآنُ okursa o zaman أَتَاكَ الْقُرْآنُ bu okuyuş Ebû Nuheyk, Ebi'l-Mütevekkil, Ebî İmrân, Ebî Husayn, İbn Ebî Ablete, Ömer İbn Zer tarafından kıraat edilmektedir.

لِلْمُؤْمِنِينَ م يَعْمَهُونَ ك أَحْسَرُونَ م نَارًا جَائِرًا تَصْطَلُونَ ك لَا تَخْضَفُ م لَدَى الْمُرْسَلُونَ م

Ubey İbn Ka'b, Saîd İbn Cübeyr, Yahya b. Ya'mer, Zeyd İbn Esleme, Dahhâk, Âsım el-Cühderî, Abdullah İbn İshâk el-Hazramî, hemzenin fethası, ل لَدَى الْمُرْسَلُونَ şeklinde okumuşlardır ve أَلَا مَنْ ظَلَمَ kelimesinde vakıf yapılır³⁶² demişlerdir.

³⁶⁰Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 50b.

³⁶¹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 51a.

³⁶²Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 52b.

مِنْ دُونِ اللَّهِ ح عَنِ السَّبِيلِ ح لَا يَهْتَدُونَ ح

Bu okuyuşu Ebû Ca'fer, Kisâî, Ruveys, Dâvud ve Fevrek Ya'kûb'tan rivâyet etmişlerdir. Aynı şekilde İbn Abbâs, Ebi'l-Âliye, Ebî Hâriyye, Hasan, Katâde, Humeyd el- A'rec, A'meş, Muhammed İbn Ebî Leyla, İbrâhîm, İbn EbîAblete, Ebân, İbn Sa'leb'de okumuşlardır.³⁶³

Kasas Sûresi

طسم Ebû Ca'fer her harfte azıcık bir duruş yaparak okumaktadır. Kûfe âlimlerine göre طسم bir âyet sayılmaktadır.

الْمُبِينُ يُؤْمِنُونَ ك شَيْءًا ح مِنَ الْمُفْسِدِينَ ك وَلَا تَحْزَنْ ح مِنَ الْمُرْسَلِينَ ك خَاطِنِينَ ك .

İbn Abbâs ve İkrime'nin وَلَکْ kelimesinde vakıf yaptığı rivâyet edilmiştir لَا kelimesinden ibtidâ yapmak gerekir.

نَارًا ح تَصْطَلُونَ ك عَصَاكَ ك مِنَ الْاَمْنِينَ ك أَنْ يَقْتُلُونَ ك

Ya'kûb'a göre مَعَى رَدُّهَا de kâfi bir vakıf olduğu rivâyet edilmiştir.³⁶⁴

Ankebût Sûresi

الم Ebû Ca'fer her harfte azıcık bir duruş yaparak okumaktadır. Kûfe âlimlerine göre الم bir âyet sayılmaktadır.³⁶⁵

لَا يَفْتَنُونَ ك مِنْ قَتْلِهِمْ ح أَلْكَابِينَ ك مَعَ أَثْقَالِهِمْ ح ظَالِمُونَ ك وَلَا فِي السَّمَاءِ ح وَلَا نَصِيرٌ م

Lokmân Sûresi

الم Ebû Ca'fer her harfte azıcık bir duruş yaparak okumaktadır. Kûfe âlimlerine göre الم bir âyet sayılmaktadır.³⁶⁶

يُوقِنُونَ م مِنْ رَبِّهِمْ ح الْمُفْلِحُونَ م بَغِيرِ عِلْمٍ ح هَذَا خَلْقُ اللَّهِ ح لَا تَشْرِكْ بِاللَّهِ ح أَقِمْ لَصَلَاةَ ح

Secde Sûresi

الم Ebû Ca'fer her harfte azıcık bir duruş yaparak okumaktadır. Kûfe âlimlerine göre الم bir âyet sayılmaktadır.³⁶⁷

أَلْعَالَمِينَ ك حَكِيمًا ك أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ك إِلَى الْأَرْضِ ح مِمَّا تَعْدُونَ ك مِنْ رَوْحِهِ م

Ahzâb Sûresi

وَالْمُنَافِقُونَ ح حَكِيمًا ك مِنْ رَبِّكَ ح عَلَى اللَّهِ ح عِنْدَ اللَّهِ ح وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ح لَمْ تَرَوْهَا ح³⁶⁸

³⁶³Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 53a.

³⁶⁴Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 53b.

³⁶⁵Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 54b.

³⁶⁶Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 55b.

³⁶⁷Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 56a.

³⁶⁸Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 56b.

Sebe' Sûresi

³⁶⁹ فِي الْأَرْضِ ح وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ح الْغُفُورُ م الصَّالِحَاتُ ح كَرِيمٌ م الْحَقُّ ح فِي السَّيِّدِ م

Fâtır Sûresi

Abdullah İbn Mesûd, Rebî İbn Heysem, İkrime, Ebi'l-Cevzâî, Ebi's-Sivâr ve Ebî Simâk tenvinli وَجَاعِلًا ve nasb ile وَالْمَلَكَةَ okumuşlardır. Ebû Mûsâ, İmrân ve İbn Ebî Haccâc el-Münkarî Abdulvâris'ten, o'da Ebû Amr'dan rivâyetle وَالْأَرْضِ kelimesinde vakıf yapmak hasendir³⁷⁰ demişlerdir.

وَرَبَّاعٍ ح مِنْ بَعْدِهِ ح الْحَكِيمُ م إِلَّا هُوَ ح الدُّنْيَا ح السَّعِيرُ ك وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ح

Yâsin Sûresi

Ebû Ca'fer her harfte azıcık bir duruş yaparak okumaktadır. Kûfe âlimlerine göre يس bir âyet sayılmaktadır. يس de vakıf yapmak İbnü'l-Enbârî'ye göre hasendir. (sûrenin baş tarafı sayarsa) يَا رَجُلُ يس gibi okunursa vakıf yapılmaz.

âyet başı sayılmıştır. (İbn Hâtim'e göre) Ubeyy, Ebi'l-Âliye, Hasan, Dahhâk, Âsım el-Cühderî, Sellâm, Ebî Hayvete ve diğerleri القرآن kelimesinden bedel olarak ل harfinin kesrasıyla تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ okumuşlardır ve bu âlimlerin görüşlerine göre عَلَى الْمُرْسَلِينَ ve عَلَى الْمُرْسَلِينَ kelimelerinde vakıf yapmak hasen değildir.

نَ ك لَا يُؤْمِنُونَ ك لَا يُبْصِرُونَ ك لِمُرْسَلُونَ كَغَافِلُونَ

A'meş'e göre ا den sonra ي harfinin sükûnü ile أُيْنُ ذَكَّرْتُمْ okunur. مَعَكُمْ kelimesinde de vakıf yapmak hasen olmaz. ل'in kesrasıyla مِنَ الْقُرُونِ kelimesinde hasen bir vakıf vardır. Bu okuyuş Muaz el-Kârî, Hasan, Ebû Nuheyk, Ebî İmrân el-Cevnî, İbrâhîm İbn Ebî Ablete'den rivâyet edilmiştir.³⁷¹

Sâffât Sûresi

³⁷² لَوْاحِدٌ م الْمَشَارِقُ م بِرَبِّنَا الْكَوَكِبِ ح أَمِنْ خَلْقَنَا ك لَأَرْبُ ح يَوْمَ الدِّينِ ك فِي الْعَالَمِينَ ك

Sâd Sûresi

Ubeyy, İbn Abbâs, Hasan, Eyüb es-Sıhtiyânî, Ebî İshâk, İbn Ebî Ablete, Ebî İshâk es-Seb', Ebi'l-Mâlik el-Adevî, Halid ve Ubey, Ebî Ömer'den rivâyetle ا harfinin kesrasıyla صَاد okumuşlardır. Ebî Racâ, Ebi'l-Cevzâî, Ebi's-Sivârî, Ubeydini'l-A'rec, İsa İbn Ömer es-Sakafî, Mahbûb ve İshâk el-Erzâk, İbn Ömer'den rivâyetle ا infethasıyla صَاد okumuşlardır. Muaz el-Kârî, Ebî Şeyh ve Katâde ا in

³⁶⁹ Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 57b.

³⁷⁰ Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 58b.

³⁷¹ Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 59a.

³⁷² Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 60a.

zammesiyle صَادُ okumuşlardır. Ebû Ca'fer her bir harfte azıcık duruş yaparak okumaktadır. Kûfe âlimlerine göre ص bir âyet sayılmaktadır.³⁷³

مَنَاصٍ كَ مِنْهُمْ ح عَلَى إِلَهَيْكُمْ ح إِلَّا اخْتِلَافٌ ك فَحَقَّ عِقَابٌ ك عَلَى مَا يَقُولُونَ تَام مَحْشُورَةٌ ح

Hüseyin İbn Ali el-Cûfî, Ebû Bekir'den, o da Âsım, Ebû İmâre, Hamza ve İbnü'l-Kasem'den, bunlarda, Ebû Ali er-Ruhâvî den, o da ravilerinden, onlarda Haf's'tan, o da Âsım'dan rivâyetle hal olarak nasb ile خَصْمِينَ şeklinde okumuşlardır. Bu âlimler لَا تَخَفَ kelimesinde vakıf yapmak hasendir³⁷⁴ demişlerdir.

Zümer Sûresi

الْحَكِيمُ ك بِالْحَقِّ ك لَهُ الدِّينُ ح زُلْفَى ح تَخْتَلِفُونَ ك كُفَّار ح مَا يَشَاءُ لَا يَشْعُرُونَ ك الدُّنْيَا ح يَعْمَلُونَ م يَتَذَكَّرُونَ ح يَتَّقُونَ ك لَا يَعْلَمُونَ م³⁷⁵

Mü'min Sûresi

ح Ebû Kâsım İbn Şâzân'a göre kâfî bir vakıf vardır. Ebû Ca'fer her bir harfte azıcık duruş yaparak okumaktadır. Kûfe âlimlerine göre ح bir âyet sayılmaktadır.³⁷⁶

ذِي الطُّولِ ح إِلَّا هُوَ م الْمَصِيرُ م كَفَرُوا ح فِي الْبِلَادِ ك مِنْ بَعْدِهِ ح

Meşâbih (Fussilet) Sûresi

ح Ebû Ca'fer her harfte azıcık duruş yaparak okumaktadır. Kûfe âlimlerine göre ح bir âyet sayılmaktadır. Bazı âlimler كَتَّابٌ kelimesinde vakıf yapmak caizdir demişlerdir. الرَّحِيمِ kelimesi âyet başı sayılmıştır.³⁷⁷ (vakf-ı muâneka vardır)

نَذِيرًا ح لَا يَسْمَعُونَ ك عَامِلُونَ ح وَاجِدٌ ح وَاسْتَغْفِرُهُ ح لِلْمُشْرِكِينَ ح رَبِّ الْعَالَمِينَ ك

Ref ile سَوَاءٌ okuyanlara göre ibtidâ olarak السَّائِلِينَ kelimesinin haberi olarak ve burada Mübtedânın haberini merfu kılmak burada caizdir demişlerdir ki bu da Ebû Ca'fer'in görüşüdür. Bu görüşü Abdullah İbn Ömer'den Ebi'l-Âliyeti'r-Riyâhî, Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Ebî Miclezi'l-Esedî, Yahya b. Ya'mer, Dahhâk, İbn Muzâhım, Muhammed İbn Sümeýfa', Kelbî, İbn Ebî İshâk, Şeybân ve diğerleri rivâyet etmişlerdir. Nâfî', İbn Kesîr, İbn Âmir, Ebû Amr, Âsım, Hamza, Kisâi ve

³⁷³Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 60b.

³⁷⁴Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 62a.

³⁷⁵Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 63a.

³⁷⁶Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 63b.

³⁷⁷Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 64b.

Halef master olarak nasb ile سَوَاءٌ okumuşlardır ve bu görüşte olanlar burada vakıf yapmak hasendir³⁷⁸ demişlerdir.

Şûrâ (A'lâm) Sûresi

Ebû Ca'fer her harfte azıcık bir duruş yaparak okumaktadır. Kûfe âlimlerine göre حم عسق iki âyet sayılmaktadır. İbn Kesîr ح harfinin fethası ve elif ile يُوحَى okumuştur. İbn Abbâs, Mücâhid, Saîd İbn Cübeyr, İkrime, İbn Muhaysin, Zeyd, İbn Kuteybe ve Ömer İbn Fayd'ın aynı şekilde okudukları rivâyet edilmiştir. Abbâs ve Mahbûb Ebî Amr'dan aynı şekilde rivâyet etmişlerdir. Yahya b. Ya'mer, Şeybe, İbn Nasah, Ebî Hayvete el-Hazramî ve diğerleri ن harfinin zammesi ح ve ی harflerinin kesrasıyla نُوحَى şeklinde okumuşlardır.³⁷⁹

الْحَكِيمُ كَ فِي الْأَرْضِ ح الْعَظِيمُ م مِنْ فَوْقِهِنَّ ح لَا رَيْبَ فِيهِ ح فِي السَّعِيرِ ك وَلَا تَصِيرُ ك الْمَوْتَى ح رَحْمَتُهُ م

Zuhrûf Sûresi

Ebû Ca'fer her harfte azıcık duruş yaparak okumaktadır. Kûfe âlimlerine göre حم bir âyet sayılmaktadır. Kasemin cevabını حم yapanlara göre الْمُئِينَ kelimesinde hasen bir vakıf vardır.³⁸⁰

مُسْرِفِينَ م الْأُولَيْنِ ك يَسْتَنْهَرُونَ ك الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ح مُقْتَرِنِينَ ك لَمُتَّقِينَ م بِالْبَيْنِ ك

Duhân Sûresi

Ebû Ca'fer her harfte azıcık duruş yaparak okumaktadır. Kûfe âlimlerine göre حم bir âyet sayılmaktadır. Kasemin cevabını حم yapanlara göre الْمُئِينَ kelimesinde hasen bir vakıf vardır. Kasemin cevabını إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ yapanlara göre مُنْذِرِينَ kelimesinde kâfi bir vakıf vardır.³⁸¹

Ref ile رَبِّ السَّمَوَاتِ okuyanlara göre ki onlarda: Ebû Ca'fer, Nâfi', İbn Kesîr, İbn Âmir Ebû Amr ve Ya'kûb'dur. Âsım, Hamza, Kisâî, Halef'te مِنْ رَبِّكَ den bedel olarak cer ile رَبِّ السَّمَوَاتِ okumuşlardır, bu âlimlerin okuyuşlarına göre الْعَلِيمُ kelimesinde vakıf yapmak hasen olmaz.

يَلْعَبُونَ ك النَّاسُ ك مَجْنُونٌ م مُلْتَقِمُونَ م عَلَى اللَّهِ ح فَاعْتَرِلُونْ ك الْجَحِيمُ ك مُتَقَابِلِينَ ك يَتَذَكَّرُونَ ك مُرْتَقِبُونَ م

³⁷⁸Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 65a.

³⁷⁹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 65b.

³⁸⁰Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 66b.

³⁸¹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 68a.

³⁸²Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 68b.

Câsiye Sûresi

Ebû Ca'fer her harfte azıcık bir duruş yaparak okumaktadır. Kûfe âlimlerine göre حم bir âyet sayılmaktadır.

الْحَكِيمُ كَ لِلْمُؤْمِنِينَ كَ فَالْكَافِرِينَ كَ مَالِ السَّاعَةِ كَ إِلَّا ظَنًّا كَ مُسْتَقِيمِينَ كَ مَا عَمِلُوا كَ
يَسْتَهْزِئُونَ مَ هَذَا كَ مِنْ نَاصِرِينَ كَ الدُّنْيَا كَ يُسْتَعْتَبُونَ مَ رَبِّ الْعَالَمِينَ كَ³⁸³

Ahkâf Sûresi

Ebû Ca'fer her harfte azıcık bir duruş yaparak okumaktadır. Kûfe âlimlerine göre حم bir âyet sayılmaktadır. الم kelimesini öncesine cevap yapmayanlara göre تام الْحَكِيمُ vakıf vardır.

مُسَمًّى تام مَعْرُضُونَ كَ فِي السَّمَوَاتِ كَ صَادِقِينَ مَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ كَ كَافِرِينَ كَ

Muaz el-Kârî, Ebî Âliye, Ebî Miclez, Ebî Şeyh, Ebî İmrân, Ebî Siracü'l Hezelî harfinin emir kipi üzere غ harfinin sükûnu ile وَأُبْلَغُ şeklinde okumuşlardır, bu görüşe göre مِنْ نَهَارٍ kelimesinde vakıf yapmak hasendir³⁸⁴ demişlerdir.

Muhammed Sûresi

أَعْمَالُهُمْ مَ بِالْهَمَاءِ كَ مِنْ رَبِّهِمْ كَ أَمْثَالُهُمْ كَ فَضْرَبَ الرَّقَابِ كَ الْوَثَاقِ تام ذَلِكَ مَ أَقْدَامَكُمْ كَ أَعْمَالُهُمْ
كَ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ مَ³⁸⁵

Fetih Sûresi

وَهُوَ تام عَزِيزًا مَ وَالْأَرْضِ كَ مَعَ إِيْمَانِهِمْ كَ ظَلَّ السَّوْءِ كَ دَائِرَةُ السَّوْءِ³⁸⁶ Ayet başı

Hucurât Sûresi

حَ خَيْرَالَهُمْ كَ نَادِمِينَ كَ وَالْعَصِيَّانُ كَ وَلَا تَجَسَّسُوا كَ أَكْرَمَكُمْ

Mücâhid, Ebû İzzet el-Câzî, Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Ebî'l-Cevzâi'r-Rebî, Ebî's-Sivâri'l-Adevî, İsa İbn Ömer es-Sakafî hemzemin fethasıyla أَنْ أَكْرَمَكُمْ şeklinde okumuşlardır, aynı şekilde ع harfinin sükûnu ر harfinin kesresi elifsiz olarak لَتَعْرِفُوا şeklinde okumuşlardır. Velîd İbn Müslim, İbn Âmir ve Ebânî'l-Attâr Hüseyin'in İbn Ali el-Cûfi'den, bunlarda Ebî Hüseyin Büyân'dan, o da Ebû Bekir'den rivâyet etmişleridir. Bu ikisi de Âsım'dan rivâyetle, bu iki okuyuşa göre إِنَّ أَكْرَمَكُمْ den önce bir vakıf yapılmaz, İbn Büyân, Hüseyin el-Cûfi'den, o da Ebû Bekir'den, hepsi birlikte

³⁸³Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 69b.

³⁸⁴Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 69b.

³⁸⁵Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 70b.

³⁸⁶Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 70b.

Âsım'dan rivâyetleelifsiz hemzenin kesrasıyla اَكْرَمَكُمْ şeklinde okumuşlar ve لَتَعْرِفُوْا kelimesinde vakıf hasen olmaz³⁸⁷ demişlerdir.

Kâf Sûresi

Ebi's-Sivâr, Ebî Şeyh, Ebî İmrân, Ebi's-Simâk, Abdullah b. İshâk ف harfinin kesrasıyla قَاف şeklinde okumuşlardır., bazı âlimlerden ve Hasan'dan rivâyetle aynı şekilde rivâyet etmişlerdir. Ebî Racâ el-Utâritî, Ebî Abdurrahman es Sülemî, Ebî Cevzi'r-Rebî, Ebi'l Mütevekkilî'n-Nâci, İsa İbn Ömer es-Sakafî ف harfinin fethasıyla قَاف şeklinde okumuşlardır. Muaz el-Kârî, Ebû Nuheyk, Katâde ve Sakafî, Hasan'dan rivâyetle ف harfinin zammesi ile قَاف şeklinde okumuşlardır.³⁸⁸

Ebû Ca'fer her harfte azıcık bir duruş yaparak okumaktadır. Bazı müfessirler قَاف mânâsı ile ilgili ihtilâfa düşmüşlerdir, bazıları Allah'ın Kadîr, Kâdir, Kâhır, Karîb, Kâbid, isimleriyle yemin etmişlerdir. (Hepsi de ق ile başladığı için, bazıları قَاف Kur'an'ın isimlerinden bir isimdir demişlerdir. Âlimlerin çoğunluğuna göre قَاف bir dağ ismidir. Yeşil Zümrüt gezegeninden gelen yeryüzünü kaplayan, gökyüzünün de yeşilliğini ondan aldığı bir dağ. Allah Tûr Dağı'na yemin ettiği³⁸⁹ gibi, bu dağa da yemin etmektedir. Zâdü'l Müsâfir³⁹⁰ de bununla ilgili olarak haberleri zikrettik, kasemin cevabı ile ilgili konuda insanlar ihtilâfa düştüler. Ahfeş'e göre (mecâzî olarak) kasemin cevabı hazf olmuş, silinmiştir. لَيُبَعَثَنَّ الْقُرْآنَ الْمَجِيدَ Yine kelime nın cevabı (takdiri olarak) hazf olmuş ل harfidir, قَدْ عَلِمْنَا Ebû İshâk ez-Zeccac'a göre قَاف şeklinde gelmiştir, لَيُبَعَثَنَّ الْقُرْآنَ الْمَجِيدَ İnkâr ettikleri için قَاف bir cevap olarak gelmiştir.³⁹¹ مِنْهُمْ حَ عَجِيبٌ حَ لَمَّا جَاءَهُمْ حَ فِي الصُّدُورِ حَ يَوْمَ الْوَعِيدِ كَ مُرِيبٌ كَ بِالْحَقِّ حَسَنَ الْخُرُوجِ مَ الْمَصِيرُ كَ سِرَاعًا جَانِزَ يَسِيرُ كَ بِمَا يَقُولُونَ حَ

Zâriyât Sûresi

kasemin cevabı olarak gelmiştir. إِنْ مَا تُوْ عِدُونَ لَصَادِقٌ لَوَاقِعٌ مَ مُخْتَلَفٌ حَ مَنْ أَفَكَ مَ أَيَّانَ يَوْمَ الدِّينِ حَ يُفْتَنُونَ كَتَسْتَغْلِبُونَ مَ مَا أَتَاهُمْ رَبُّهُمْ حَ أَنْ يُطْعَمُونَ كَ يُوعَدُونَ مَ مُحْسِنِينَ كَ أَصْحَابَهُمْ حَ³⁹²

³⁸⁷Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 71a.

³⁸⁸Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 71a.

³⁸⁹Tûr, 52/1.

³⁹⁰Hemedânî'nin 50 ciltlik Tefsîrle ilgili ulaşlamayan eserlerinden birisi.

³⁹¹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 71b.

³⁹²Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 72a.

Tûr Sûresi

kasemin cevabı olarak gelmiştir. إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ

مِنْ دَافِعٍ م سِنِيرًا ح يَلْعَبُونَ ك لَا تُبْصِرُونَ ك مِنْ شَيْءٍ م يَشْتَهُونَ ك مَكُونُضٍ م وَلَا مَجْنُونٍ ك
عَذَابٌ دُونَ ذَلِكَ ح لَا يَعْلَمُونَ ك حِينَ تَقُومُ ح التَّجُومُ م³⁹³

Necm Sûresi

kasemin cevabı olarak gelmiştir. مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَى

وَمَا غَوَى ك عَنِ الْهَوَى ح بِالْأَفْئِقِ الْأَعْلَى ك بِمَنِ اهْتَدَى م وَالْمَغْفِرَةُ ح أَمْهَاتِكُمْ ك أَنْفُسَكُمْ ح كَاشِفَةُ م
سَامِدُونَ م وَاعْبُدُوا م³⁹⁴

Kamer Sûresi

الْقَمَرُ ك مُسْتَمِرٌّ ك أَهْوَانُهُمْ ح مُزْدَجَرٌ ك يَوْمَ عَشِيرٍ م وَرْدُجَرٌ ك مِنَ الْكُذْبِ الْأَثِيرِ ك وَاصْطَبِرْ ح
وَيُولُونَ الدُّبُرَ ح مَوْعِدُهُمْ ح مَنْ سَقَرَ كَلْمَحٍ بِالْبَصَرِ م مُسْتَطَرٌ ح مُقْعَتِيرٌ م³⁹⁵

3.55. Rahmân Sûresi

عَلَّمَ الْقُرْآنَ ك خَلَقَ الْإِنْسَانَ كَافِي فِي الْمِيزَانِ ح ذَاتُ الْأَكْمَامِ ح

Nasbîle okuyanlara göre ki bu imamlar: İbn Âmir ve Ruveys Ya'kûb'tan rivâyet etmişlerdir. Ebi'd-Derdâ, Saîd İbn Müseyyeb, İbrâhîm, İbn Ebî Ablete'l-Ukaylî Ebi'l-Berheşim, ez-Zübeydî, İsa İbn'i Ömer es-Sakafî'de bu şekilde okumuşlardır. Ebî Hasan, İbn Büyân, Hüseyin el-Cûfî'den, o da Ebû Bekir'den, o da Âsım'dan rivâyetle, hepsi de cer ile الرَّيْحَانِ وَالْعَصْفِ şeklinde okumuşlardır ve لِّلْأَنَامِ الْأَكْمَامِ kelimelerinde vakıf hasen olmaz³⁹⁶ demişlerdir.

تَجْرِيَانِ م تُكْذِبَانِ ك جَنَّتَانِ ك دَوَاتَا أَفْنَانٍ م رَوْجَانِ م مَنِ اسْتَبْرَقُ ح وَلَا جَانَّ م مُدْهَمَّتَانِ م
نَصَّاحَتَانِ م رُءْمَانِ م جِسَانِ م تُكْذِبَانِ ك وَلَا كِرَامِ م

Vâkıa Sûresi

كَاذِبُهُ ح رَافِعُهُ ح ثُلُثُهُ ح وَقِيلَ ك³⁹⁷

Hadîd Sûresi

وَالْأَرْضِ ح الْحَكِيمِ ك وَالْيَمِينِ ح وَالْبَاطِنِ ح مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ ك بِاللَّهِ م مُؤْمِنِينَ ك إِلَى النَّوْرِ ح فِي
سَبِيلِ اللَّهِ ح وَقَاتِلُوا حَيْرٌ م بِإِيمَانِهِمْ ح الْعَظِيمِ ك نُورًا ح

okuyanlara göre ve ت ile مِنَ الْحَقِّ م okuyanlara göre ve ت ile ت okuyuşu Ruveys, Halit, Fehd ve Sîrâfî Dâvud'tan, o da

³⁹³Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 72a.

³⁹⁴Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 72a.

³⁹⁵Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 72b.

³⁹⁶Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 73a.

³⁹⁷Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 73a.

Ya'kûb'tanrivâyetetmiştir.Yine bu kıraat Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Saîd İbn Cübeyr, İkrime, Ebi's-Şetâî, Nasr İbn Âsım, Katâde, İbn Ebî İshâk, İsa İbn Ömer es-Sakafî, Ömer İbn Fâyîd ve Selam diğerlerinden rivâyet edilmiştir.³⁹⁸

Mücâdele Sûresi

إِلَى اللَّهِ ح تَحُورُ كَمَا ح بَصِيرُ ك أَنْ يَتَمَاسَا ح يَوْمَ الْقِيَمَةِ ح حُدُودَ اللَّهِ ك وَنَسُوهُ ح أَيْنَمَا كَانُوا ح
مُسْكِينًا ك أَوْ عَشِيرَتُهُمْ ح بِرُوحٍ مِنْهُ ح أُولَئِكَ جَزَبَ اللَّهُ ح الْمُفْلِحُونَ م³⁹⁹

Haşr Sûresi

وَمَا فِي الْأَرْضِ ح الْحَشْرُ ح خُصُونَهُمْ مِنَ اللَّهِ تَامَ الْمُؤْمِنِينَ ك الْأَبْصَارُ ك فِي الدُّنْيَا ح رَسُولِهِ ح
فَإِنَّهُمْ ح أَصْحَابَ الْجَنَّةِ ح الْفَائِزُونَ م مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ م يَتَفَكَّرُونَ م إِلَّا هُوَ ح الْمُتَكَبِّرُ ح عَمَّا يُشْرِكُونَ
ح الْمَصُورُ ح الْحُسْنَا ح وَالْأَرْضُ ح لِ الْحَكِيمِ م⁴⁰⁰

Mümtehine Sûresi

أُولَئَا ح وَإِيَّاكُمْ ح يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ ك بِالْمَوَدَّةِ ح وَمَا أَعْلَنْتُمْ ح السَّبِيلُ ك الظَّالِمُونَ م
فَأَمْتَجِنُوهُمْ ح بِإِيمَانِهِمْ ح إِلَى الْكُفَّارِ لَهُنَّ ح وَمَا أَنْفَقْتُمْ ح بَيْنَكُمْ ح حَكِيمٌ ك مَا أَنْفَقُوا ح مُؤْمِنُونَ ح
فَبَا يَعْنُ ح لَهُنَّ اللَّهُ ح رَحِيمٌ م مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ م⁴⁰¹

Saf Sûresi

وَمَا فِي الْأَرْضِ ح الْحَكِيمِ م مَا لَا تَعْمَلُونَ ك مَرَّ صُوصٍ م الْفَاسِقِينَ م الْعَظِيمُ ك تُحِبُّونَهَا ح الْمُؤْمِنِينَ
م نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ ح وَكَفَرْتَ طَائِفَةٌ ح ظَاهِرِينَ تَام⁴⁰²

Cuma Sûresi

Ref ile okuyanlara göre ki bu okuyanlar: Ebi'd-Derdâ, Muâviye, Ömer İbn Abdülazîz, Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Ebi'l-Vâil, İkrime, İbrâhîm en-Nehâî, Ebân, İbn Sa'leb, Halil İbn Ahmed'tir. Aynı şekilde Velîd İbn Hasan en-Nûr Ya'kûb'tanrivâyet etmiştir. Bu imamlar cer ile okunursa *de vakıf yapılmaz*⁴⁰³ demişlerdir.

Münâfikûn Sûresi

لِرَسُولِهِ ح لَكَذِبُونَ ك عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ح الْفَاسِقِينَ ك لَا يَفْقَهُونَ ك عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ م الْخَاسِرُونَ ك مِنْ
الصَّالِحِينَ م أَجْلَهَا ح بِمَا تَعْمَلُونَ م⁴⁰⁴

³⁹⁸Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 75a.

³⁹⁹Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 75a.

⁴⁰⁰Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 75b.

⁴⁰¹Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 76a.

⁴⁰²Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 76a.

⁴⁰³Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 76b.

⁴⁰⁴Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 76b.

Teğâbün Sûresi

وَمَا فِي الْأَرْضِ حَ قَدِيرٌ كَ بِالْحَقِّ ح الْمَصِيرُ ك يَهْدُونَنَا ح بِمَا عَمَلْتُمْ ح أَنْزَلْنَا م يَصُومَ التَّعَائُنِ م
⁴⁰⁵إِسْتَطَعْتُمْ ح لَأَنْفُسِكُمْ ح مُبَيِّنَةٌ ح حَلِيمٌ ك الْحَكِيمُ م

Talâk Sûresi

لِعَدَّتِهِنَّ ح وَأُحْصُوا الْعِدَّةَ ح خُودَاللهِ ح لَا يَحْتَسِبُ م حَمَلُهُنَّ م إِلَيْكُمْ م بِمَعْرُوفٍ ح

İbn Mesûd, Muaz el-Kârî, Rebî İbn Heysem, Temîm, İbn Hazleme, Ebû Nuheyk, Zeyd İbn Eslem, Halef İbn Hevsemistinâf üzerine ref ile وَمَنْ فِي الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ şeklinde okumuşlardır.⁴⁰⁶

Aynı şekilde İsmail İbn Muhâlid, Hars İbn Bîrhân, Ebû İmâre ve Halit İbn Bekir'den, o da İbn Hâtîm'den, o da İbn Yezîd'den, o da Mufaddal ve hepsi de Âsım, Ebû Ca'fer, Ahmed İbn Mûsâ el- Lü'lû'den rivâyet etmişlerdir. Ebû Amr'dan rivâyetle سَبْعَ سَمَوَاتٍ kelimesinde vakıf yapmak hasen olur⁴⁰⁷ demişlerdir.

Tahrîm Sûresi

مَوْلَيْكُمْ ح الْخَبِيرُ ك الْمُتَنُوتِينَ ح ظَهِيرُ م وَأَنْكَارًا م
 أَهْلِيكُمْ kelimesinde نَارًا nasb ile okunduğu zaman durulur, ama evlâ olan vasl etmektir.⁴⁰⁸

Mülk Sûresi

الْمُلْكُ ح قَدِيرٌ ح طِبَاقًا ح مِنْ تَقَاوُتٍ ح السَّعِيرُ ك

Rebî İbn Heysem Yahya b. Ya'mer Abdurrahman el-A'rac, Dahhâk, Muhammed İbn Sümeýfa' ve Ebi'l-Berheşim, Ebû'l-Husayn ve İsa İbn Ömer es-Sakafinasb ile عَذَابَ جَهَنَّمَ şeklinde okumuşlardır. Ebû Muhammed ez-Zâferânî Ravh'tan, o da Ya'kûb'tan rivâyetle عَذَابَ السَّعِيرِ kelimesinde vakıf tamam olmaz⁴⁰⁹ demişlerdir.

(Nûn) Kalem Sûresi

İbn Abbâs, Temîm, İbn Hazleme, Katâde, Ebî İmrân, A'meş, İbn Ebî İshâk, Ebi's-Şimâlî İsa İbn Ömer Es Sakafî, bu imamların hepsi Hüseyin'den rivâyetle cer ile ن harfinin kesrasıyla نُونٍ وَالْقَلَمِ şeklinde okumuşlardır. Ebî Abdurrahman es-Sülemî, Ebû Racâ el- el-Utârî, Ebî Şeyh el- Herâyî, Ebî Cevâ er-Rebî, Ebi's-Sivârî'l-Adevâ

⁴⁰⁵Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 76b.

⁴⁰⁶Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 76b.

⁴⁰⁷Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 77a.

⁴⁰⁸Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 77a.

⁴⁰⁹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 77a.

ve İsa İbn'i Ömer es-Sakafî de ن harfinin fethasıyla نُونٌ وَالْقَلَمُ şeklinde okumuşlardır. Temîm, İbn Hazleme, Ebû Nuheyk, Ebî İmrân, Halef İbn Havşeb, İmrân ve İbn Zer'de ن harfinin zammesi il نُونٌ وَالْقَلَمُ şeklinde okumuşlardır.⁴¹⁰

لَمَجْنُونٍ ح مَمْنُونٍ ك بِالْمُهْتَدِينَ ك الْمُكْذِبِينَ ك كَالصَّرِيمِ ك

Hâkka Sûresi

مَالْحَاقَةُ ك بِالْقَارِعَةِ ح عَلَى أَرْجَائِهَا ح كِتَابِيضُهُ ك حِسَابِيَّةُ أَلْعَالِيَةِ م أَلْقَاضِيَّةُ ك مُكْذِبِينَ ك عَلَى
الْكَافِرِينَ ك الْيَقِينِ ح الْعَظِيمِ م⁴¹¹

Meâric Sûresi

Nâfi'ye göre vakıf yapılmaktadır. بِعَذَابٍ وَاقِعٍ لِلْكَافِرِينَ دُضَاعٍ

ذِي الْمَعَارِجِ ح خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ م يُبَصِّرُونَهَا م ثُمَّ يُنْجِيهِ كَلَامٌ م يَعْلَمُونَ ك مَسْبُوقِينَ ك يُوعَدُونَ
صَالِحٌ يُوفِضُونَ تَامَ ذَلِكَ م يُوعَدُونَ م⁴¹²

Nûh Sûresi

أَلَيْمٌ ك فَالْتَّقُونَ ك إِلَّا فِرَارًا ك إِسْتِكْبَارًا م سِرَاجًا م إِخْرَاجًا ح فَجَاجًا م كُبَارًا ك دَبَارًا كُفَارًا ك
وَالْمُؤْمِنَاتِ ح إِلَّا تَبَارًا م⁴¹³

Cin Sûresi

وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمُونَ وَأَنَّهُ İbn Âmir, Hamza, Kisâî Halef ve Hafs Âsım'dan rivâyetle 414 Aynı
gibi arka arkaya gelen 12 yerde hemzenin fethasıyla okumuşlardır. Aynı
şekilde Alkame İbn Kays, Hasan, Zührî, Yahya İbn Vessâb, Ebî Husayn, A'meş, İbn
Ebî Leyla, Ebi'l-Bilâdi'l-Muhammed ve İbn İsa el-İsfehânî hemzenin üstünü ile
okumuşlardır. Ebû Ca'fer 3 yerde müfret gayb zamirini birleştirerek وَأَنَّهُ كَانَ وَأَنَّهُ
الْبَلَاغُ مِنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتِهِ okumuştur. Hemzenin fethasıyla okunduğu zaman
kelimesinde vakıf yapılmaz, okuyucunun uzun okumaya nefesi yetsede zorlaştırmaz
ve âyetlerin başında vakıf yapar, her âyet kendisi ile tamam olur, âyetlerin başında
vakıf yapmak sünnettir, bütün leri kesra ile okuyan وَأَنْ لَّوِاسْتَقَامُوا⁴¹⁵ den başlayabilir.
أَمَّا بِهِ ح أَحَدًا ك وَلَا وَلَدًا ك شَطَطًا ك وَلَا رُشْطًا ك رِسَالَاتِهِ ح رَبِّهِمْ ح لَدَيْهِمْ جَائِزٌ عَدَدًا م

Müzzemmil Sûresi

يَا أَيُّهَا الْمَرْمِلُ وَقِفْ سُنَّةً عَلَيْهِ ح تَرْتِيلًا ك

⁴¹⁰Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 77b.

⁴¹¹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 78a.

⁴¹²Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 78a.

⁴¹³Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 78a.

⁴¹⁴Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 78b.

⁴¹⁵Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 78b.

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْمَشْرِقِ okuyanlara göre رَبُّ الْمَشْرِقِ ref ile haber olarak gelmiştir. Bu okuyuşu da Ebû Ca'fer, Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr ve Hafs eski kurrallardan bir topluluktan rivâyet etmişlerdir. İbn Âmir, Âsım, Hafs yok) Hamza, Kisâi, Halef, Ya'kûb (Ebû Muhammed yok) Zâferânî Ravh'tan rivâyetle cer ile رَبِّ الْمَشْرِقِ şeklinde okumuşlardır.⁴¹⁶

Bu görüşe göre تَبْتِيلاً kelimesinde vakıf yapmak hasen olmaz. Ubey İbn Ka'b, Zeyd İbn Ali, Ebi'l-Cevzâi, Ebi'l-Mütevekkil, Ebi's-Sivâr, Ebî Şeyh, Ebi's-Simâk el-Adevî ve İsa İbn Ömer es-Sakafîmedih için nasbile رَبِّ الْمَشْرِقِ şeklinde okumuşlardır. Bu görüşe göre تَبْتِيلاً kelimesinde vakıf yapmak hasen olur. Ref ile okuyanlara göre vakıf yapmak hasen olur. Durursa daha güzel, hasen olur. Vakf-ı muânaka vardır.⁴¹⁷

Müddessir Sûresi

قُمْ فَأَنْذِرْ ح فَكَبِّرْ ك فَطَهِّرْ ك فَاهْجُرْ ك تَسْتَكْبِرْ ك فَاصْبِرْ ح غَيْرَ يَسِيرٍ م وَجِيدًا وَقَفْتُ سَنَةً إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ ح الْمَغْفِرَةُ تَام⁴¹⁸

Kıyâme Sûresi

vakfı muâneka ile ilgili bir fiilin faili olarak ve hal üzere nasb ile اللّوامة kelimesinden başlanır. (Nâfi'ye göre) Ebû Hâtim'e göre de بَلَى da tam bir vakıf vardır.⁴¹⁹ Ebî İbn Ka'b, Muaz el-Kârî, Ubeyd İbn Umeyr, Temîm, İbn Hazleme, Ebî Husayn, İbn Âliye, İbn Sümeýfa', Ebi'l-Eshâb ve eski âlimlerden diğerleri قَادِرُونَ şeklinde okumuşlardır.⁴²⁰

İnsân Sûresi

مَذْكُورًا ح أَمْشَاجٍ ح نَبْتَلِيَهُ مُعَانِقِ النُّطْفَةُ أَمْشَاجٍ kelimesi Ahfeş'e göre tam bir vakıf vardır, çünkü نَبْتَلِيَهُ kelimesinin bir sıfatı olarak gelmiştir. Eğer نَبْتَلِيَهُ kelimesinde vakıf yapılırsa tam bir vakıf olur.

مُسْتَنْطِيرًا ك وَأَسِيرًا ك فَمُطَرِّبًا م وَسُرُورًا ك كَانَتْ قَوَارٍ

Ebû Amr'da bu kelime de kesinlikle vakıf yapar, çünkü âyet başıdır. Abdullah İbn Zübeyr, Ebân ve İbn Osman, Ebi'l-Ali'den ve Ebi'l-Cevzâ, Ebî Şeyh,

⁴¹⁶Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 78b.

⁴¹⁷Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 79a.

⁴¹⁸Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 79a.

⁴¹⁹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 79a.

⁴²⁰Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 79b.

İbrâhîm İbn Ablete'den rivâyettele ibtidâ, sonrakini de haber olarak vav ile وَالْظَّالِمِينَ şeklinde okumuşlardır.⁴²¹

Mürselât Sûresi

لِ يَوْمِ الْفَصْلِ kasemin cevabı olarak gelmiştir. لِ يَوْمِ الْفَصْلِ kelimesindeki ل harfini sıla olarak alanlara göredir.

مَا يَوْمَ الْفَصْلِ م الْمُكَذِّينَ ح

ب ile okuyanlara göredir. Abdurrahman el-A'rac, Ebi'l-Cevzâî, Ebi's-Sivâr, Mâlik İbn Dînâr, Ahmed İbn Kays, Ebî Hayvete ve Hadramî'de, harfler arka arkaya gelince bir şekil (ağırlık) olduğu için ع harfinin sükûnu ile ثُمَّ تُتْبِعُهُمُ الْآخِرِينَ şeklinde okumuşlardır.⁴²²

Nebe Sûresi

رَبُّ السَّمَوَاتِ Ebû Ca'fer, Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, Mufaddal ve Ya'kûb her iki kelimeyi de cer ile okudukları zaman رَحْمَنُ kelimesinde vakıf yaparlar. Hamza, Kisâî ve Halef birinciye ر cer ile ikinciye سَمَوَاتِ ref ile okuyanlar وَمَا بَيَّنَّهُمَا da vakıf yapılır⁴²³ demişlerdir.

Nâziât Sûresi

Ahfeş'egöre عَرْفًاوَالنَّا da tam bir vakıf yapılır. Bazı âlimlere göre de إِنَّ baştaki kasemin cevabıdır. Bazı âlimlere göre de kasemin cevabı mahzuftur. Yukarıdaki kelimelerinden itibaren كُنَّا عِظَامًا نَخِرَةً إِذَا cevap olarak gelmiştir. Kâfirlerin tekrar yaratılmayı (ba's'ı) inkârları sözkonusudur. Mânevî olarak kasemin cevabı mahzûf görüşünde olanlar أَمْرًا kelimesinde vakıf yaparlar. Vakıf kelimeleri bir cemaat ki bunlar: Hasan, Ahfeş, Ebû Hâtîm, Ebi'l-Kâsım b. Şâzân ve Nâfi'dir. Bunlara göre tam bir vakıf vardır. Ahmed b. Mûsâ el-Lü'lû'ye göre بِنَاهَا da tam veya vakf-ı muânaka vardır.⁴²⁴

Abese Sûresi

أَنَا صَبَبْنَا kelimesini Dâvud'tan rivâyette Ruveys, Halit, Fahd, Sîrâfî hariç) Ebû Ca'fer, Nâfi', İbn Kesîr, İbn Âmir, Ebû Amr ve Ya'kûb hemzenin kesrasıyla okumuşlardır. bu okuyuş, âlimlerden bir topluluk tarafından rivâyet edilmiştir. Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef hemzenin fethasıyla أَنَا صَبَبْنَا okumuşlardır. Bu okuyuş Ömer,

⁴²¹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 79b.

⁴²²Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 79b.

⁴²³Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 80a.

⁴²⁴Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 80a.

Abdurrahman es-Sülemî ve İkrime, Katâde, Nâsır, İbn Âsım, İbrâhîm en-Nehâî, Huzeyl, Şurahbil, Yahya b. Vessâb, Ebî Hüsayn, A'meş, Ebî Leyla, Ebi'l-Bilâdî'l-Meşhebî, İbn Ebî İshâk, İsa İbn Ömer es-Sakafî, İsab. Ömer el-Hemedânî, Abdullah b. İdris el-Ezdî, Şeybân en-Nehâvî, Ömer b. Fâйд el-Evsedî, Ebû Ruveys, Mütevekkil el-Basrî, Muhammed b. İsa el-İsfehânî ve Ahmed b. Cemil Antakî'den rivâyet olmuştur. Bu şekilde okuyan yukarıda ismi geçen kârlere göre إِلَى طَعَامِهِ de vakıf yapmak iyi olmaz. Ruveys, Halit, Fahd, es-Sîrâfî, ve Dâvud Ya'kûb'tan rivâyetle vasıl halinde hemzenin fethasıyla أَنَا صَبَبْنَا okumuşlardır. Muaz el-Kârî, Temîm, İbn Hazleme, Ebû İmrân el-Cevnî, Muhammed b. Sümeýfa' Halef b. Havşeb Ebi's-Simâk hemzenin fethası ن harfinin imalesiyle istifham yapıldığında okumuşlardır. أَنَا صَبَبْنَا gibiyine Hüseyin b. Ali el-Cûfî Ebû Bekir'den rivâyetle إِلَى طَعَامِهِ kelimesinde tam bir vakıf yapılacağını beyan etmiştir.⁴²⁵

Tekvîr Sûresi

إِذَا نِİN cevabı olarak gelmiştir ve vakf-ı tam vardır. Ebû Hâtim ve başka âlimlere göre مَا أَخْضَرْتُ da kâfi değil, tam bir vakıf vardır. Tamdan aşağı bir vakıf yoktur ve âyetin başında durmak câizdir.⁴²⁶

İnfitâr Sûresi

إِذَا نِİN cevabı olarak gelmiştir. İbn Kesîr, Ebû Amr ve Ya'kûb eskilerden bir cemaate göre ل harfinin zammesi ile يَوْمَ لَا okumuşlardır.⁴²⁷

(Tatfîf) Mutaaffîfîn Sûresi

خَاسِرُونَ مِِّلْعَالَمِينَ مِ لَفَى سَجِينِ كِ وَمَا أَذْرَاكَ مَا سَجِينِ كِ كِتَابٌ مَرْقُومٌ حِ

Âyet sonlarında geçen bu vakıflar Ebû Hâtim, Ebi'l-Kâsım b. Şâzân, Ebû Bekir, İbn Mücâhid Ebû Bekir, İbnü'l-Enbrî ve diğerlerinin tercih ettikleri ve yaptıkları vakıflardır.⁴²⁸

İnşikâk Sûresi

Cevap gizlendiği zaman النَّاسُ حُقَّتْ olur. أَذِنْتُ de vav yazılmamıştır. Ebû Bekir el-Enbârî ve bazı müfessirlere göre إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ وَأَذِنْتُ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ buraya vav

⁴²⁵Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 80b.

⁴²⁶Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 80b.

⁴²⁷Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 81a.

⁴²⁸Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 81a.

gelmesi kalattır. Vav ile değil حَتَّى ile yapılır. إِذَا جَانُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا حَتَّى âyetindeki gibi.⁴²⁹

Bürûc Sûresi

Ebi'd-Derdâ, Muaz el-Kârî, Ebî İmrân, Ebî Husayn, Ebi'l-Eş'âb, Amr b. Dînâr, Ömer İbn Zer ve diğerleri ذ harfinin kesrası ve sonrakine sakin cezmile إِنَّ ذى الْعَرْشِ الْمَجِيدِ sıfat olduğunda بَطْشَنَّ رَبِّكَ şeklinde okumuşlardır. Muhammed İbn Cerîr et-Taberî, Ahmed b. Muhammed, İbn Abbâs, İbn Velîd, İbn Mezîl el-Beyrûnî, Abdülmecid b. Bekkâr el-Beyrûnî, Eyüb, İbn Temîm, Yahya b. el-Hâris, Âmir, Ebû Muhammed, Abdullah b. Muhammed b. Haşim ez-Zâfenî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdullah el-Fâkîd, Dâvud ed-Dımişkî, Ebü'l-Hasan, Muhammed b. Ahmed b. Sâlut b. Şunûz, Ebi'l-Hasan, Ahmed b. Nusayr b. Şâkir ed-Dımişkî, yukarıda isim geçen kârilere Ebi'l-Abbâsî'l-Velîded-Dımişkî, Eyüb, İbn-i Temîm, Yahya İbn Âmir, Muhammed İbnü'l-Heysem, Hüseyin el-Cûfî, Ebû Bekir, Âsım, Talha, Halef, es-Samîrî, Ebû Bekir b. Muhammed b. Hasan b. Ya'kûb el-Müstakîm, Ebi'l-Hasan İdris b. Abdülkerim el-Hattât, Ebû Muhammed, Halef b. Hişâm Kisâî'den rivâyet etmişlerdir ve لِمَا يُرِيدُ âyetinde vakıf yapılır⁴³⁰ demişlerdir. الْمَجِيدُ de vakıf yapmışlar. Cer ile okumayı daha kuvvetli saymışlardır.

Târık Sûresi

كُلَّ نَفْسٍ لِمَا عَلَّهَا حَافِظَانِ baştaki kasemin cevabıdır.⁴³¹

نَاصِرٌ مِّمَّ بِالْهَزْلِ مِ كَيْدًا الثَّانِي ح رُوَيْدًا

A'lâ Sûresi

إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَمَا يَخْفَى مِ لِلْيُسْرَى ح مَنْ يَخْشَى ك⁴³²

Gâşiye Sûresi

الْغَاشِيَةُ مِ أَنِيَهُ كِ لِسَعْيِهَا ح غَالِيَةً جَائِزٌ⁴³³

Fecr Sûresi

Nâfi'ye göre hasen bir vakıf vardır. لَذَى جُجْر ح Nâfi', Kisâî ve Nusayr بَعَادِ الْعَمَادِ إِرَمَ سıfat yapmamışlardır. Abdullah İbn Mesûd, Rebî İbn Heysem, Yahya b. Ya'mer, İsa İbn Ömer es-Sakafî د harfini tenvinsiz kesra ile tenvine izafetle

⁴²⁹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 81a.

⁴³⁰Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 81a.

⁴³¹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 81b.

⁴³²Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 81b.

⁴³³Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 81b.

okumuşlardır. بِعَادٍ لَرَمْ Ebi'z-Zübeyr tenvinle hemze ve م in fethası, نın kesrasıyla ذَاتِ بِعَادٍ أَرْمَ ذَاتِ Dahhâk da tenvinle Hemze ve م in fethası, ر nın sükûnu ile ذَاتِ بِعَادٍ أَرْمَ ذَاتِ الْعِمَادِ okumuşlardır. İbn Abbâs, Muaz el-Kârî, Temîm, İbn Hazleme, Ebî Nüheys, Ömer b. Zer, Halef b. Havşeb, Ebi's-Simâk, Hemze ve ر nın fethası, م in şedde ve fethasıyla ve ذ harfinin fethasıyla ذَاتِ الْعِمَادِ okumuşlardır. Dahhâk'tan da aynı şekilde rivâyet edilmiş, vakıf yapmak caizdir⁴³⁴ denilmiştir.

Beled Sûresi

Ebû Hâtim, Ebi'l-Kâsım, İbn Şâzân, Ebû Bekir, İbn Mücâhid, Ebû Bekir ve İbnü'l-Enbârî'ye göre ذَاتِ الْعِمَادِ فِي كَبِّ ح لُبْدًا ح وَقِيلَ ك kelimelerinde vakıf yapılır.⁴³⁵

Şems Sûresi

ذَاتِ الْعِمَادِ den sonraki âyetler kasemin cevabıdır. أَفْلَحَ أَفْلَحَ أَفْلَحَ أَفْلَحَ أَفْلَحَ den sonraki âyetler kasemin cevabıdır.⁴³⁶

Leyl Sûresi

إِنْ سَعَيْكُمْ لَسْتُمْ مَ لِلْيُسْرَى ح أَلْعَلَى م بَرَضَى م tam vakıf kasemin cevabıdır.⁴³⁷

Duhâ Sûresi

مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى âyeti kasemin cevabıdır.⁴³⁸

نَقْفَرُ جَائِرٌ فَحَدَّثَ ح

İnşirâh Sûresi

صَدْرَكَ م فَأَنْصَبَ ح فَارْغَبَ م⁴³⁹

Tîn Sûresi

فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ح الْحَاكِمِينَ م⁴⁴⁰

Alak Sûresi

الْأَكْزَمُ أَفْرَأُورَبِكَ Nâfi'ye göre الذی خَلَقَ م مِنْ عَلَقٍ م da tam bir vakıf vardır.⁴⁴¹

تُطْعُهُ ح وَافْتَرَبَ ح

Kadir Sûresi

Şam ve Mekke âlimlerine göre üçüncü لَيْلَةُ الْقَدْرِ bir âyet olarak kabul etmişlerdir. Ebû Amr, İbn Abbâs, Ebi'l-Âliye, İkrime, Ebî İmrân, Ebî Husayn, Kelbî

⁴³⁴Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 82a.

⁴³⁵Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 83a.

⁴³⁶Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 83a.

⁴³⁷Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 83a.

⁴³⁸Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 83a.

⁴³⁹Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 83a.

⁴⁴⁰Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 83a.

⁴⁴¹Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 83a.

ve diğerleri hemzenin vaslı, ن nın ve hemzenin kesrasıyla كُلِّ سَلَامٍ Selamı okumuşlardır ve سَلَامٌ kelimesinde vakıf yapmışlardır. Ahmed b. Mûsâ el-Lü'lûî'de سَلَامٌ de tam bir vakıf yapmak uygundur⁴⁴² demiştir.

(Lemyekün) Beyyine Sûresi

حَ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ حَ وَقِيلَ كَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ حَ الْبَيِّنَةُ
O, Allhtan bir peygamberdir demektir. ⁴⁴³ Rَسُولٌ مِنَ اللَّهِ yani

(Zelzele) Zilzâl Sûresi

⁴⁴⁴ أَوْحَىٰ هَا مَ خَيْرًا يَرَهُ كَ شَرًّا يَرَهُ مَ

Âdiyât Sûresi

⁴⁴⁵ لَكُنُودٍ مَ لَشْهِيْدٍ حَ لَخْبِيرٍ مَ

Kâria Sûresi

⁴⁴⁶ أَلْقَارَعُهُ مَ مَالْقَارَعُهُ مَا هِيَةُ كَ حَامِيَةُ مَ

(el-Hâküm) Tekâsür Sûresi

⁴⁴⁷ أَلْمَقَابِرُ حَ سَوَفَ تَعْلَمُونَ الْتَانِي كَ عِلْمُ الْيَقِيْنِ كَ عَنِ النَّعِيْمِ مَ

Asr Sûresi

Sûrenin sonunda tam bir vakıf yapılır yani tek nefeste okunur. ⁴⁴⁸

Hümeze Sûresi

Ahmed ve diğerlerine göre أُلْخَدَةُ de tam bir vakıf vardır. Nusayr, Muhammed b. İsa, Ebû Hâtim, Ebû Bekir, İbn Mücâhid ve İbnü'l-Enbârî'ye göre كَلَّا üzerinde vakıf (Vakfı muânaka) yapılır. ⁴⁴⁹

Fil Sûresi

de durmak bazı âlimlere göre caizdir, her ikisinde de veya تَضْلِيلِي Ebû Hâtim'e göre fil sûresinde vakıf yoktur, sonuna kadar okuyup فُرَيْشٍ مَّا كُولٍ لِإِيْلَافٍ ile bitirilmelidir. ⁴⁵⁰

⁴⁴²Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 83a.

⁴⁴³Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 83a.

⁴⁴⁴Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 83b.

⁴⁴⁵Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 83b.

⁴⁴⁶Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 83b.

⁴⁴⁷Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 83b.

⁴⁴⁸Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 83b.

⁴⁴⁹Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 83b.

⁴⁵⁰Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 83b.

Kureyş Sûresi

Kureyş sûresinin başındaki لا ile ilgili âlimler ihtilâfa düşmüşlerdir. Bazıları sıla demişler. Çünkü önceki sûre ile bağlantı kurmuşlardır. Ashab-ı filin halini göstermek için Mekke halkına bir nimet olarak söyledi. Nimeti hatırlatmak içinde لا يَلَافٍ denmiştir.⁴⁵¹

Mâûn Sûresi

⁴⁵²المُسْكِينُ مَ الْمَاعُونُ م

Kevser Sûresi

Kevser Sûresinde her âyetin başı hasen bir vakıftır, her âyetin başında vakıf yapılabilir.⁴⁵³

الْأَبْتَرُ م وَالنَّحْرُ م الْكُوْثَرُ م

Kâfirûn Sûresi

⁴⁵⁴أَعْبُدْ كِلَا هُمَا ح وَلِيَّ دِينٍ م

Nasr Sûresi

⁴⁵⁵بِحَمْدِ رَبِّكَ ح تَوَابًا م

Tebbet Sûresi

وَتَبَّ ح وَمَا كَسَبَ م ذَاتَ لَهَبٍ م وَأَمْرَأَتُهُ ح حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ل
حَمَّالَةُ الْحَطَبِ zem, şetm ile hal olarak nasb yapılır. Ref ile okunursa bir vasıf yapmış olur.

وَأَمْرَأَتُهُ kim haber olarak alırsa حَمَّالَةُ الْحَطَبِ de vakıf yapılabilir.

(Tevhîd) İhlâs Sûresi

⁴⁵⁶قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ كَ اللَّهُ الصَّمَدُ كَ كُفُّوا أَعْدًا م

Felak Sûresi

Sûrenin sonunda tam bir vakıf yapılır, ama her bir âyetin başında durulursa, bu caiz olur.⁴⁵⁷

Nâs Sûresi

Sûrenin sonunda tam bir vakıf yapılır, ama her bir âyetin başında durulursa, bu caiz olur.⁴⁵⁸ Hemedani eserin sonunda yaptığı dua aşağıda verilmiştir:

⁴⁵¹Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 83b.

⁴⁵²Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 85a.

⁴⁵³Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 85a.

⁴⁵⁴Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 85a.

⁴⁵⁵Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 85a.

⁴⁵⁶Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 85a.

⁴⁵⁷Hemedânî, *Kitâbü 'l-Hâdî*, vr. 85a.

Bu kitapta birçok şeyler söyledim, gizli, takdiri, mânâ ile ilgili yorumlar yaptım. Allah'ın kitabı ile ilgili hiç kimseye fazlalaştırmak veya noksanlaştırmak, kısmak veya değiştirmek caiz değildir, yapamaz haddine değildir. Çünkü o Kur'ân Allah'tan vahiy ile nazil olmuş, gayru mahlûk olan bir kelimadır. Kur'ân O'ndan indi ve ona döner. Yedi harf üzere nazil olmuştur, hepsine yeterli olur. Allah'ın kelimasında hiçbir kimsenin kendi görüşünü bildirmesi helal olmaz. Kim görüşünü bildirdiğinde hata yaparsa Allah'tan korksun bilmediği bir şey sorulursa bir şey söylemesin. Bildirdiği şeyleri biliyoruz bildirmediğini bilmiyoruz. Sorduklarımı bir ücret olarak istemiyorum ve zorlaştırmak için de gelmedim. Çok haberler, eserler var. Bunları Zâdü'l-Müsafir ve Sâlimü'l-Müsafir adlı kitaplarda zikrettik, kim öğrenmek istiyorsa bu kitaplara baksın. Allah'a dayanarak halis niyetle rızasına yaklaşmayı istiyoruz.

Kitap Hemedânî'nin آخر الكتاب الهادي معرفة المقاطع والمبادي sözlüleriyle sona ermiştir.⁴⁵⁹

Eserin Değerlendirilmesi

Hemedânî'nin eserlerinden bir tanesi de vakıf ve ibtidâ ile ilgili olan el- Hâdî ilâ Ma'rifeti'l-Mekâtî' ve'l-Mebâdî' adlı eseridir. Bu eserin ismi Keşfu'z-Zunûn'da el-Hâdî fi'l-Vakfve'l-İbtidâ olarak geçmektedir. Kitâbü'l-Hâdî'de, âyetlerde hangi vakfın bulunduğu bazan her kelimede verilmiş bazan da 3-5 kelime geçildikten sonra verilmiştir. Bu vakıflar, ilk başlarda isimleriyle, daha sonra sembollerle belirtilmiştir. Eser... آخر الكتاب الهادي ...sözlüleriyle bitirilmiştir.

15.3. Kitâbu Şerhu Ma'htelefe fihî Ashâbü Ebî Muhammed b. Ya'kûb b. İshâk el-Hadramî

Ebü'l-Alâ Hemedânî Kitâbü Şerh-u Mehtelefe fihî Ashâbü Ebî Muhammed İbn İshâk b. Zeyd İbn Abdillâh Ebî İshâk el-Hadramî adlı eserinde Ya'kûb el-Hadramî ve arkadaşları arasındaki usûl ve ferşe dâir ihtilafları kaleme almıştır. Bu sebeple eseri farklı bir şekilde (makale) değerlendirip bilim insanlarının istifadesine sunulacaktır.

⁴⁵⁸Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 85a.

⁴⁵⁹Hemedânî, *Kitâbü'l-Hâdî*, vr. 85b.

1.5.4. Kıra'âtü Ebî Hanîfeti'n-Nûmân

(İhtiyârâtü Min Kıraâti Ebî Hanîfe)

Bu risaleyi Tayyar Altıkulaç'ın İsam İslam Ansiklöpedisinde müellife ait Hemedânî maddesinde⁴⁶⁰ görülmüştür. Bu çalışmayla ilk defa müellifle ilgili bir çalışma yapılmış, bu vesilesiyle de Hemedânî'yi tanımış, risalenin de Hemedânî'ye âit olduğunu öğrenildi.

İkinci olarakta Ali Öge'nin kaleme aldığı Ebü'l-Alâ el-Hemedânî ve Kıra'âtü Ebî Hanîfetü'n-Nu'mân adlı makale.⁴⁶¹

Üçüncü olarakta Necattin Hanay'ın kaleme aldığı, Ebü'l-Fazl el-Huzâî ve "İhtiyârâtü Min Kıraâti Ebî Hanîfe" adlı makale.

Hanay bu makaleyle ilgili olarak, bundan yıllar önce Tayyar Altıkulaç'ın bu risaleyi Hemedânî'ye⁴⁶² nispet ettiğini, bunun hatalı olduğunu söylüyor yazısında. Bu hatanın risalenin Antalya Elmalı Halk Kütüphanesi 2548 numarada kayıtlı olan yazmanın en sonundaki sayfadaki sözlerin yanlış anlaşılması ve katalog kayıtlarının hatalı tutulmasından ve İlk sayfası kesilerek alındığı için başlangıç bilgileri eksik olmasından meydana geldiğini⁴⁶³ bildirmektedir. Risalenin sonunda istinsah sahibinin "ecâzenî" sözü mevcut risaleyle bir bağlantı kurarak Hemedânî'den icâzet kaydıyla alındığı şeklinde yorumlanmıştır⁴⁶⁴ diyor. Hanay yazının devamında, bu icâzet kaydının İmam el-Huzelî el-Biskrî'ye (ö.465/1073) âit el-Kâmil fi'l-Kırâât⁴⁶⁵ adlı eserle bir bağlantısının olduğunu, bu bağlantıya göre de, Hemedânî'nin bu eseri üstadı Ebü'l-Iz el-Vâsıtî'den (ö.521/1127), Vâsıtî'de eserin sahibi olan Biskrî'den Bağdat'ta iken okuduğunu⁴⁶⁶ bildirmektedir.

Hanay makalesinde yine: "Bu risalenin -Elmalı nüshasının ilk sayfası olmadığından- bu halinin pas geçilmiş olması da mümkündür. Çünkü bu risalenin

⁴⁶⁰Tayyar Altıkulaç, "Ebü'l-Alâ el-Hemedânî", DİA, (İstanbul: 1994), 10/286-287.

⁴⁶¹Ali Öge, "Kıraâtü Ebî Hanîfeti'n-Nûmân"

⁴⁶²Altıkulaç Tayyar, "Hemedânî", 287.

⁴⁶³Hanay Necattin, Ebü'l-Fazl el-Huzâî ve "İhtiyârâtü Min Kıraâti Ebî Hanîfe" Adlı Risalesi. (Aksaray:2016, Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi Dergisi, "Mütefekkir"), 3, 5, 101-127, 107-108.

⁴⁶⁴Hanay, "İhtiyârâtü Min Kıraâti Ebî Hanîfe". 107.

⁴⁶⁵Hüzelî, Ebü'l-KâsımYûsuf b. Ali el-Biskrî, el-Kâmil fi'l-kırââte'l-erbe'ine'z-Zâidete Aleyhâ, thk, Cemal b. es-Seyyid b. Rifâ'î eş-Şâyib, Müessesetü Semâ, I. bs. yy. 2007. Müellifin hayatı, eserin metodu ve içeriği ile ilgili bk. Abdülhafız b. Muhammed Nûr b. Ömer el-Hindî, el-İmâmü'l-Hüzelî ve menhecühû fi kitâbihi'l-kâmil fi'l-kırâati'l-hamsîn, Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Mekke 1429, Altıkulaç, Tayyar, "Hüzelî", DİA, 29/69-70.

⁴⁶⁶Hanay, "İhtiyârâtü Min Kıraâti Ebî Hanîfe" 107.

diğer nüshalarının ilk sayfası/girişinde Ebü'l-Kâsım et-Tenûhî (ö.447/1055) üstadı Ebü'l-Fadl el-Huzâî'den (ö.408/1017) bu risaleyi icâzetle nakletmektedir. Kaynaklarda Hemedânî'ye âit böyle bir eserin bulunmaması ve bu risalenin diğer/başka bir nüshasında Hemedânî isminin geçmemesi veya onun adına kayıtlı olmaması, ona âit diye bir nispetin yapılmasının hatalı olduğunu gösterir bir boyuttur. Ancak risalenin Hemedânî'ye âit olduğu hatalı bilgisinden hareketle bir çalışma yapılmış ve bu hal yinede gözden kaçırılmıştır. Her ne kadar çalışmada "Risalenin bulabildiğimiz tek nüshası budur"⁴⁶⁷ ibaresi geçmiş olsa da aşağıda görüleceği üzere risalenin Ebü'l-Fadl el-Huzâî'ye âit diğer nüshalarının da mevcudiyeti söz konusu"⁴⁶⁸ olduğunu belirtiyor.

Hemedânî ile mukayese imkânı olması açısından Ebü'l-Fadl el-Huzâî'nin hayatı kısaca aşağıda verilmiştir.

Huzâî Hicrî 4. asırda yaşamış kıraat âlimlerinden biridir. Asıl adı Muhammed b. Ca'fer b. Abdi'l-Kerîm b. Büdeyl el-Cürcânî'dir. Hicrî 332 yılında Esterâbâd (Cürcân)'da doğdu. Huzâî Irak, Şam, Mısır, Bağdat, Isfahan, Horasan, Âmul vb. bölgelere seyahatler gerçekleştirmiş ve dönemin büyük âlimlerine mülaki olarak onlardan hadis ve kıraat ilimlerini almıştır. İbnü'l-Cezerî (ö.833/1429) meşhur ve uzman bir kıraat imamı olarak nitelediği Huzâî'yi tabakatında kaydetmektedir.¹⁷ Gezgini bir âlim olması sebebiyle kaynaklarda elliye yakın hoca adı zikredilmektedir. Bu durum Huzâî'nin kıraat alanındaki yetkinliğini göstermesi bakımından ayrıca önem arz etmektedir. Huzâî (ö.408/1017) yılında Taberistan'ın Âmul şehrinde vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.⁴⁶⁹

Ebü'l-Fadl el-Huzâî'ye âit risalenin nüshaları aşağıdadır.

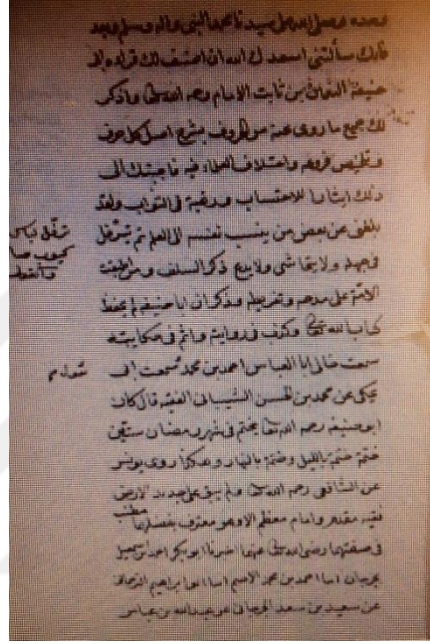
1-Yazmanın birinci nüshası Antalya'da Elmalı Halk Kütüphanesi koleksiyonu, 2548 nolu kayıtlı, içinde farklı risalelerin bulunduğu bir yazmanın 41a-46a varakaları arasında bulunmaktadır. Bu nüshanın ilk varağı kesilerek alındığı için eksiktir, yoktur. (Kimler tarafından neden alındığı da bilinmemektedir.) An itibariyle Konya'da Bölge yazma Eserler kütüphanesindedir. Hanay, Mısır'da yaşayan Dr.

⁴⁶⁷ Ali Öge, "Kıraâtü Ebî Hanîfeti'n-Nûmân", 10.

⁴⁶⁸ Hanay, "İhtiyârâtü min Kıraâti Ebî Hanîfe", 108.

⁴⁶⁹ Huzâî'nin hayatıyla ilgili geniş bilgi için bkz: Hanay, "İhtiyârâtü Min Kıraâti Ebî Hanîfe", 104, 105.

Muhammed Tevfik Hadîd (Ebû Yûsuf el-Kefrâvî)⁴⁷⁰ adlı bir araştırmacı ile yaptığı yazışmalar neticesinde Elmalı Halk Kütüphanesi koleksiyonunda bulunan nüshasının sadece bu sayfasını göndermiştir. Bu sayfa “bize Elmalı nüshasının kesik/eksik sayfasını tamamlama fırsatını vermiş ve ayrıca böyle bir çalışmanın tarihte mevcut olduğu ve bilindiği bilgisini sunmuştur.”⁴⁷¹ Bu eksik sayfanın görseli aşağıda verilmiştir.

Elmalı nüshasının kesilen ilk sayfası

Bu araştırman Mısır’da, Ebü’l-Fazl el-Huzâî ile ilgili bir neşriyat oluşturma düşüncesiyle, Huzâî’nin “bütün eserlerini ve başka âlimlerinde yazma eserlerini tahkik projesi hazırlamıştır. Elinde Ebü’l-Fazl el-Huzâî’nin bu risalesinin farklı bir nüshası bulunmaktadır. Bu yazma, Diyarbakır nüshasıyla benzerlik arz etmektedir.”⁴⁷²

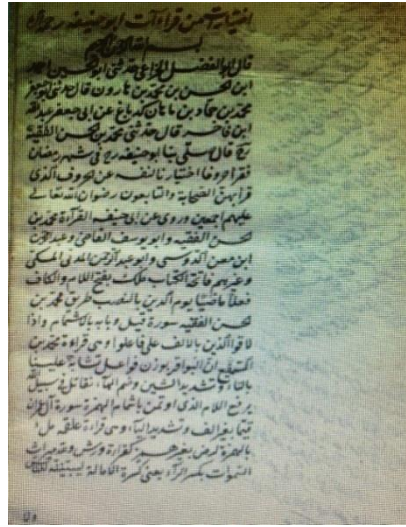
2- Yazmanın ikinci nüshası Mısır’da Dr. Muhammed Tevfik Hadîd (Ebû Yûsuf el-Kefrâvî) kitaplığında/kitapları arasında bulunmaktadır. Bu kişinin elinde Ebü’l-Fazl el-Huzâî’nin bu risalesinin farklı bir nüshası bulunmaktadır⁴⁷³.

⁴⁷⁰“Ezher Üniversitesinde “Kütübi’l-vakfve’l-ibtidâ hattâ nihâyeti’l-karni’r-râbi’i’l-hicrî, dirâse lüğaviyye tahliliyye” başlıklı çalışmasıyla 2014’te doktor oldu.”

⁴⁷¹Hanay, “İhtiyârâtü Min Kiraâti Ebî Hanîfe”, 110.

⁴⁷²Hanay, “İhtiyârâtü Min Kiraâti Ebî Hanîfe”, 110.

⁴⁷³Hanay, “İhtiyârâtü Min Kiraâti Ebî Hanîfe”, 110.

Mısır nüshasının ilk sayfası

3- Diyarbakır'da Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi 487 nolu kayıtlı, içinde birden çok risalenin bulunduğu bir yazmanın 54b-56b varakları arasında bulunmaktadır.

Diyarbakır nüshasının ilk sayfası

Bu risalenin, “Ebü'l-Kâsım et-Tenûhî'nin, üstadı Huzâî'den Ebû Hanîfe'ye âit rivayete konu olmuş bütün kıraatlerini tasnif etmesini istemesi üzerine yazılmıştır.”⁴⁷⁴ Cümleleriyle ilgili risalenin giriş kısmında kısaca şu malumat

⁴⁷⁴Hanay, “İhtiyârâtü Min Kıraâtü Ebî Hanîfe, 111.

verilmektedir: Kadı Ebü'l-Kâsım et-Tenûhî'nin icâzetle bildirdiğine göre: Ebü'l-Fadl Muhammed b. Ca'fer el-Huzâî'ye h. 384 yılı, şevval ayında (25. pazar günü) (yazdıklarını) okudum. Risalede o: (Hamdele, salveleden sonra, İmdi kendin için, benden Ebû Hanîfe'nin kıraatlerini bir araya getirmemi ve ondan kıraat namına ne varsa nakledilenleri şerhiyle de detaylandırmamı ve ulemanın ondaki ihtilafları zikretmemi istedin. Ben de rızâ-i bârî'yi umarak bu isteğini yerine getirdim.⁴⁷⁵

İlim dünyasının tarihi seyr-i içerisinde yapılan araştırma ve çalışmalar, önceden görülemeyen, farkedilemeyen, yanlış olarak bilinen doğruları, doğru olarak bilinen yanlışları sonradan ortaya çıkarmaktadır. Yapılan çalışmalarla DİA maddesi (1994) ve Elmalî nüshası üzerinde yapılan çalışma ve yazılan makaleyle (2013) Kıraâtü Ebî Hanîfetü'n-Nu'mân adlı risalenin Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'ye âit olduğunu şeklinde kaleme alınmıştı. Daha sonra üzerinde yapılan araştırmalarda ve yazılan makale ve diğer iki nüshasından (Mısır, Diyarbakır) elde edilen bilgilerden, isminin de İhtiyârâtü Min Kıraâtü Ebî Hanîfe olan bu risalenin, aslında Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'ye değil, Ebü'l-Fazl el-Huzâî'ye âit olduğu anlaşıldı.

1.5.5. Ğâyetü'l-İhtisâr fî'l-Kıra'âtü'l-Aşerati E'immeti'l-Emsâr

Ebü'l-Alâ Hasan b. Ahmed b. Hasan el-Hemedânî'nin eserlerinden bir diğeri de Ğâyetü'l-İhtisâr fî Kıraâtü'l-Aşerati Eimmeti'l-Emsâr adlı çalışmasıdır. Bu eserin üç nüshası bulunmaktadır. Bunlardan iki nüshası İstanbul/Süleymaniye Kütüphanesinde, (Nûr-u Osmaniye ve Vahit Paşa kataloglarında), üçüncü nüshası da S. Arabistan/Riyad'ta, Kral Melik Üniversitesi Kütüphanesinde⁴⁷⁶ bulunmaktadır.

Tezde, M.Ü. İlahiyat Fakültesi kütüphanesi, 37 no'lu rafta kayıtlı bulunan Eşref Muhammed Fuad Tal'at'ın tahkikini yaptığı ve iki cilt halinde Cidde de basılan, üçüncü nüsha⁴⁷⁷ esas alındı.

Eser muhakkık Eşref Muhammed Fuad Tal'at'ın inceleme mukaddimesiyle başlamaktadır.⁴⁷⁸ Birinci kısımda müellifin: ismi, nesebi, doğumu, ilim için yaptığı

⁴⁷⁵Hanay, "İhtiyârâtü Min Kıraâtü Ebî Hanîfe, 112.

⁴⁷⁶688 nolu rafta kayıtlı, 120 varak, 21 satır, nesih hattıyla yazılmış, tahkiki yapılan nüsha.

⁴⁷⁷Hemedânî, Ğâye fî Kıraâtü'l-Aşerati E'immeti'l-Emsâr, (S. Arabistan/Cidde: el-Cemaatü'l-Hayriyyeli't-Tahfizi'l-Kur'ânî'l-Kerîm, I. Basım, 1414/1994), I-II.

⁴⁷⁸Hemedânî, Ğâye, 7.

yolculukları, hocaları, öğrencileri, çocukları, torunları, vefatı, eserleri, bulunmaktadır.⁴⁷⁹ İkinci kısımda ise, aşağıdaki bölümler bulunmaktadır:

- 1-Hemedânî'nin, eserlerini te'lîf ederken etkilendiği kıraat bilginleri,⁴⁸⁰
  - 2-Kitabın ismi, Eserin Hemedânî'ye ait olduğunun ispatı,⁴⁸¹
  - 3-Mevcut nüshanın içeriğinin esas alınan asıl/orijinal nüsha ile (Ğâyetü'l-İhtisâr) aynı olduğunun ispatı,⁴⁸²
  - 4-Farklı kütüphanelerde bulunan diğer yazma nüshalar, (Bu nüshaların ilk ve son sayfalarının fotoğrafları),⁴⁸³
  - 5-Hemedânî'den her bir kıraat imamına kadar olan kıraat silsilesinin tablosu⁴⁸⁴
  - 6-Kıraat-ı Aşera imamlarının isim/nesepleri ve senetleri,⁴⁸⁵ (I.cilt, II. bölüm)
  - 7-Kıraat imamları arasındaki usûl farklılıkları,⁴⁸⁶
  - 8-Kıraat imamları arasındaki kıraat/okuyuş farklılıkları,⁴⁸⁷ (Ferşü'l-Hurûf), (II. cilt)
  - 9-Fihristler Ğâyetü'l-İhtisâr'da geçen (okunmayan veya senedi kesik) şâz kıraatler,⁴⁸⁸ Hadîs-i Şerîf,⁴⁸⁹ Ahbâru'l-Kavliyye,⁴⁹⁰ Meşhûr Kişiler,⁴⁹¹ Ülkeler ve Mekânlar,⁴⁹² Müracaat edilen Kaynak Eserler, (Mahtût-Matbû)⁴⁹³ Konular, (eserin genelinin içindekiler kısmı) ⁴⁹⁴ el-Cemaatü'l-Hayriyyeli't-Tahfizi'l-Kur'âni'l-Kerîm adlı yayınevinde basılmış ve basılacak Eserler.⁴⁹⁵
- Kıraat-i Seb'a'yı' Kıraat-i Aşera'ya çıkaran Hemedânî'nin, ma'rûf on imamın kıraat ve usûl farklılıklarını konu edindiği bu eseri tefsîr/kıraat ilminde önemli bir

⁴⁷⁹Hemedânî, Ğâye, 11-73.

⁴⁸⁰Hemedânî, Ğâye, 74.

⁴⁸¹Hemedânî, Ğâye, 79-80.

⁴⁸²Hemedânî, Ğâye, 80-82.

⁴⁸³Hemedânî, Ğâye, 83-96.

⁴⁸⁴Hemedânî, Ğâye, 100-127.

⁴⁸⁵Hemedânî, Ğâye, 7-162.

⁴⁸⁶Hemedânî, Ğâye, 163-402.

⁴⁸⁷Hemedânî, Ğâye, 403-729.

⁴⁸⁸Hemedânî, Ğâye, 732-737.

⁴⁸⁹Hemedânî, Ğâye, 738.

⁴⁹⁰Hemedânî, Ğâye, 739-743.

⁴⁹¹Hemedânî, Ğâye, 744-784.

⁴⁹²Hemedânî, Ğâye, 785-786.

⁴⁹³Hemedânî, Ğâye, 787-794.

⁴⁹⁴Hemedânî, Ğâye, 795-812.

⁴⁹⁵Hemedânî, Ğâye, 813-815.

yere sahiptir. Bu eserin senetlerinin âlî ve sahih olması, kıraat ilminin en meşhur eser ve âlimlerini takip etmesi⁴⁹⁶ (Cezerî'nin sözü) ve muhteviyatından dolayı, tefsîr/kıraat bilim insanlarının onunla ilgili çalışmalar yapmaları, referans almaları bu önemi göstermektedir.

Nitekim İbnü'l-Cezerî'nin kıraat ilminin en sağlam kaynaklarından, “en-Neşr” adlı eserinde geçen “*Önce yazarak, sonra da onu edâ etmek şartıyla, rivâyet ediyorum,*” cümleleriyle Ğâyetü'l-İhtisâr'a işaret etmesi, yine bu eserde (Ğâyetü'l-İhtisâr) geçen 47 tarîk ve (Hemedânî'nin) diğer eserlerinde geçen 4 tarîkı de alarak, toplamda 51 tarîkin kârîlerinin senet zincirini zikretmesi⁴⁹⁷ ve kârîlerin hayatlarını ele aldığı “*Ğâyetü'n-Nihâye*” adlı eserinin mukaddimesinde: “*Kim bu eserden ilim, bilgi tahsîl ederse rivâyet ve dirâyeti bir araya getirir*”⁴⁹⁸ şeklindeki cümleleri ve bu eserinde geçen yaklaşık 244 şahsın hayatıyla ilgili bilgilerde Ğâyetü'l-İhtisâr'ı referans göstermesi, eserin değerini ortaya koyması açısından önemlidir.

Hemedânî ve eserini zikreden kaynaklar üç kısımda incelenebilir:

1-Kaynakların bir kısmı sadece kıraatlerde zikretti. Ne kıraatlerin sayısını, ne de kitabının ismi zikretmedi. (Hemedânî kıraatla meşgul olmuştur.)

2-Kaynakların bir kısmı Kıraat-ı Aşere'de zikretti. Kitabının ismi zikredilmedi. (Hemedânî kıraat-ı aşere ile meşgul olmuştur.)

3-Kaynakların bir kısmı da Hemedânî'nin bir eseri var, ismi de Ğâyetü'l-İhtisâr diye zikretti. (Hemedânî Ğâyetü'l-İhtisâr adlı eserinde kıraat-ı aşere ile meşgul olmuştur.)

Eserlerinde Hemedânî'den bahseden kıraatçilerin başında İbnü'l-Cezerî gelmektedir. İbnü'l-Cezerî, “Ğâyetü'n-Nihâye fî Tabakâtü'l-Kübrâ” adlı eserinde⁴⁹⁹ “Ğâyetü'n-Nihâye” adlı eserim bana çok yüksek senetle (Ebü'l-Alâ Hasan b. Ahmed b. Hasan el-Hemedânî'den) geldi derken “en-Neşr” Adlı eserinde de⁵⁰⁰ Hemedânî'ya atfen, bu kitap Hemedânî'yeâittir deyip isnadını vererek, eserin ona âidiyetini bildirmiştir. Müncidi'l-Mukriîn adlı eserinde de⁵⁰¹ yine Hemedânî'den bahsetmiştir.

⁴⁹⁶İbnü'l-Cezerî. *en-Neşr*, 1/88, Hemedânî, *Ğâye*, 1/63-64.

⁴⁹⁷İbnü'l-Cezerî. *en-Neşr*, 1/98.

⁴⁹⁸Hemedânî, *Ğâye*, 1/70.

⁴⁹⁹İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/204.

⁵⁰⁰İbnü'l-Cezerî, *En-Neşr*, 1/87.

⁵⁰¹İbnü'l-Cezerî. *Müncidi'l-Mukriîn*, 19.

Eserlerinde Hemedânî'den bahseden kıraatçilerden biri de: Şihâbüddîn el-Kastalânî'dir. (ö.851/448) Kastalânî, “*Letâîfü'l-İşârât li Funûni'l-Kirâe*” adlı eserinde⁵⁰² Hemedânî'den bahsetmiştir.

Eserlerinde Hemedânî'den bahseden kıraatçilerden bir başkası da: Ömer Rızâ Kehhâle'dir. (ö.1408/1987) O da eserlerinde Hemedânî'den bahsetmektedir.⁵⁰³

Eserin Muhteviyâtı İtibâriyle Hemedânî'ye Âidiyeti

Eserin farklı kütüphanelerde üç tane el yazma nüshası bulunmaktadır. Bunlar incelendiğinde, eserin isim ve içeriği birbirine muvafık ve Hemedânî'ye ait olduğu ortaya çıkmaktadır:

1- Hemedânî'ye ait bu eserin bütün nüshalarında kitabın ve müellifin ismi zikredilmiştir.⁵⁰⁴

2-Kitabın sahibi (Hemedânî), kıraatini rivâyet ettiği bazı hocalarının isimlerini eserinde zikretmiştir. Terâcîm kitaplarından kontrol ederek karşılaştırdığımızda, bu bilgilerin birbiriyle örtüştüğü, uygunluğu ortaya çıkmaktadır.

3-Hemedânî, eserlerinin sonunda.نجر كتاب ibaresini kullanmaktadır. Bütün eserlerinin nihayetinde, son varak/sayfada bu ibare mevcuttur.

1-İbnü'l-Cezerî'nin en-Neşr adlı eserinin, birinci cilt, 38. sayfasında yazdıklarıyla, Hemedânî'ninĞâyetü'l-İhtisâr adlı eserinin 1. sayfasındaki bilgiler aynıdır.

2-İbnü'l-Cezerî'nin BâbuHemzetü'l-Müfred adlı eserinin, I, 392. sayfasında yazdıklarıyla, Hemedânî'ninĞâyetü'l-İhtisâr adlı eserinin 237. sayfasındaki bilgiler aynıdır.

3-İbnü'l-Cezerî'nin Bâbü't-Tekbîr adlı eserinin, birinci cilt, 421. sayfasında yazdıklarıyla, Hemedânî'ninĞâyetü'l-İhtisâr adlı eserinin 1700 ve 1701. sayfalarındaki bilgiler aynıdır.

4-İbnü'l-Cezerî'nin Ğâyetü'n-Nihâye (terceme: İdris b. Abdülkerim) adlı eserinin, birinci cilt, 154. sayfasında yazdıklarıyla, Hemedânî'nin Ğâyetü'l-İhtisâr adlı eserinin 169. sayfasındaki bilgiler aynıdır.

⁵⁰²Kastalânî, *Letâîfü'l-İşârât li Funûni'l-Kirâe*, 1/115, 119, 120 (ve farklı 18 yerde)

⁵⁰³Bu kısım sadece konuyla ilgili bilgi vermektedir. Bunun için kaynaklar ayrı ayrı verilmemiştir. *Hemedânî, Ğâye*, 1/80. *Kehhâle, Mu'cemü'l-Müellifin*, I2/197.

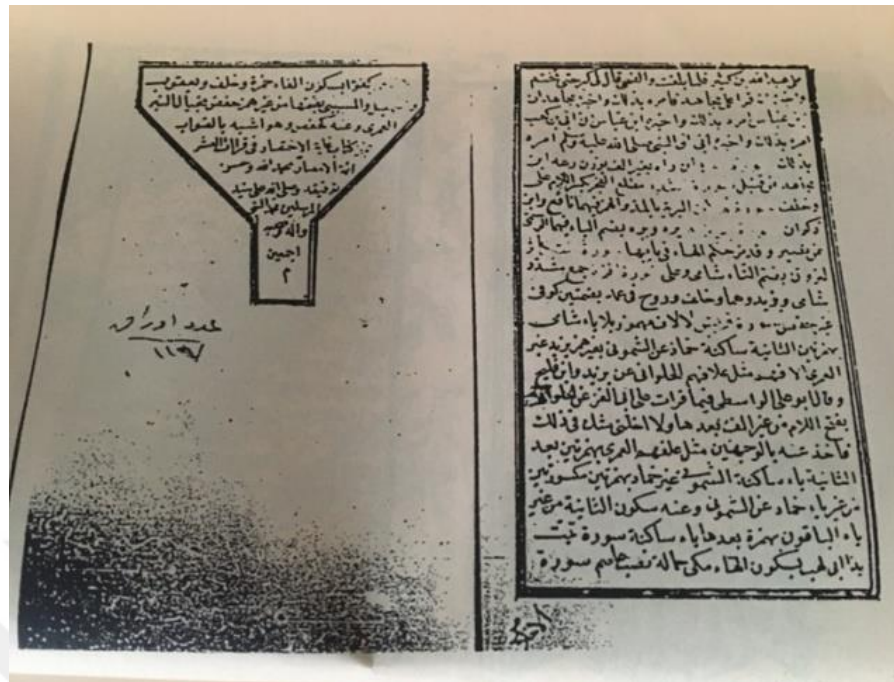
⁵⁰⁴Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye nu.86, Kütahya Yazma Eserler Kütüphanesi, Vahid Paşa nu. 2819, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, nu. 72-37.(S. Arabistan/Riyad'ta, Kral Melik Üniversitesi Kütüphanesinde (688 nolu rafta kayıtlı) (MÜ'deki ile aynı nüsha)

5-İbnü'l-Cezerî'nin el-Kisâî adlı tercemesinin, birinci cilt, 540. sayfasında yazdıklarıyla, Hemedânî'nin Ğâyetü'l-İhtisâr adlı eserinin 64. sayfasındaki bilgiler aynıdır.

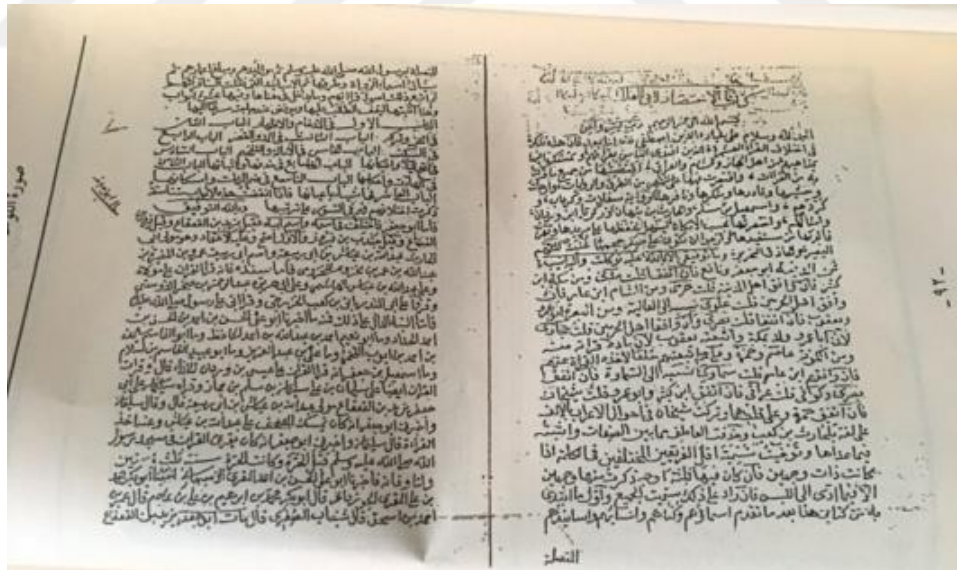
“Ğâyetü'l-İhtisâr'ın Türkiye'de İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesinde, Kütahya, Yazma Eserler kütüphanesinde ve S. Arabistan, Riyad'da yazma nüshaları bulunmaktadır”. Şimdi bu yazmaların ilk ve son sayfalarının sûreti aşağıda verimiştir.

Süleymaniye Kütüphanesindeki Nüshanın ilk Sayfası

Süleymaniye Kütüphanesindeki Nüshanın son Sayfası

Kütahya Yazma Eserler Kütüphanesindeki Nüshanın ilk Sayfası

Kütahya Yazma Eserler Kütüphanesindeki Nüshanın son Sayfası

Hemedânî'den Her bir Kıraat İmamına Kadar Uzanan Kıraat Silsilesinin Şeması

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) “Ğâyetü'l-İhtisâr” adlı Kitabındaki, Nâfi'
Kıraatinin”İsmâil ve Müseyyebî” Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri

Nâfi' ibnAbdurrahmânî'l-Medenî (ö.169)			
İsmâîl b. Ca'fer b. ebîKesîr (ö.180)		Ebû Muhammed el-Müseyyebî İshâk b. Muhammed b. Abdurrahmân (ö.206)	
Ebû Ömer ed-Dûrî Hafs b. Ömer (ö.246)		Ebû Hamdûn ez-Zühli et-Tayyib b. İsmâîl (ö.240yaklaşık)	Ebû Abdullâh el-Müseyyebî Muhammed b.İshâk b. Muhammed (ö.236)
Ahmed b. Ferah ebûCa'fer el-Müfessir ed-Darîr (ö.303)	Ebu'z-Zerrâi'd-Dekkâk Abdurrahmân b. Abdûs (ö.280-290 arası)	Ebû Ali es-Savvâf el-Hasan b.el-Hüseyn (ö.310)	Abdullâh b.es-SakrEbû'l-Abbâs es-Sukkerî (ö.302)
	Ebû Bekir ibnMücahid Ahmed b. Mûsâ b. el Abbâs (ö.324)		
Ebü'l-Kâsımibnebî Bilâl el-Kûfi Zeyd b. Ali b. Ahmed (ö.358)	Ebü'l-Hasan ibnebî Ömer en-Nakkâş et-Tûsî Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed b. Merre (ö.352)	Bekkâr b. Ahmed b. Bekkârebû Mûsâ el Bağdâdî (ö.353)	
Ebü'l-Hasan el-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer (ö.417)	Ebü'l-Hüseyn es-Sûsencirdî Ahmed b. Abdullâh b. el-Hadar (ö.402)	Ebü'l-Hasani'l-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer (ö.417)	
Ebû Ali el-VâsıtîÇulâm el-Harrâs el-Hasan b. Kâsım b. Ali (ö.468)	Ebû Bekir el-Hayyâd Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö.467).	Ebû Ali el-VâsıtîÇulâm el-Herrâs el-Hasan b. Kâsım b. Ali (ö.468)	
Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsıtî Muhammed b. el-Hüseyn b. Bündâr (ö.521)	Ebû Bekir el-Faradî eş-Şeybânî el-Mezrefî Muhammed b. el-Hüseyn b. Ali (ö.527)	Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsıtî Muhammed b. el-Hüseyn b. Bündâr (ö.521)	
Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)			

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) “Ğâyetü'l-İhtisâr” adlı Kitabındaki, “Nâfi”
Kıraatinin “Kâlûn ve Verş” Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.

Nafî' b. Abdurrahmân el-Medenî (ö.169)				
Kâlûn İsa b. Mina (ö.220)			Verş Osman b. Saîd el-Misrî (ö.197)	
Ebü Neşîd el Mervezî Muhammed b. Hârûn (ö.258)	Ebü'l-Hasan el-Hulvânî Ahmed b. Yezîd (ö.260- 250 arası)	Ahmed b. Kâlûn	Ebü'l- Eşati'l- Harasî Âmir b. Suayd.	Ebü Rabi' ibnebîRişdîni Süleyman b. Dâvud b. Hammâd (ö.253)
Ebü Hassânibnü'l-Eş'ati'l- Anezî Ahmed b. Muhammed b. Yezîd (ö.300 den önce)	Ebü Ali ibnebîMihrân el-Cemmâl er- Râzî Hasan ibn Abbâs (ö.289)		Ebü Bekir İsbehânî Muhammed b. Abdurrahim b. İbrâhîm b. Şeybe (ö.296)	
Ebü'l-Hüseyn ibnBüyânî'l- Harabî Ahmed b. Osman b. Muhammed b. Ca'fer (ö.344)	Ebü Bekir en-Nakkâş Muhammed b. el-Hasan b. Muhammed b. Ziyâd (ö.351)		Hibetullâh b. Ca'ferebü'l-Kâsım el Bağdadi 350	
Ebü Ahmed el- FaradîUbeydullâh b. Muhammed b. Ahmed (ö.406)	Ebü'l-Hasani'l-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer(ö.417)		Ebü'l-Hasani'l-Hammâmî Ali b. Ahmed (ö.417)	Ebü'l-Ferec en-Nehrevânî el-Kattân Abdülmelik b. Bekrân (ö.404)
Ebü Bekir el-Hayyâd Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö.467)	Ebü'l-Hayyâd es-Safavî Ahmed b. Ali b. Abdullâh (ö.476)		Ebü Bekir el-Hayyâd Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö.467)	
Ebü Ali el-VâsitîGulâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)				
Ebü Mansur el- Bezzâz en-Nehrî Yahya b. el-Hattâb İbn Ubeydullâh	Ebü Bekir el- Mezrâfî Muhammed b.el-Hüseyn ibn Ali (ö.527)	Ebü Ğalib el- BağdâdîAbdullâh b. Mansur	Ebü Bekir el- Faradî eş-Şeybânî el-Mezrefî Muhammed b. el- Hüseyn (ö.527)	Ebü'l-Izz el-Kalânisi el-Vâsitî Muhammed b. el-Hüseyn b. Bündâr (ö.521)
Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)				

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) “Ğâyetü'l-İhtisâr” adlı Kitabındaki, “İbn Kesîr” Kıraatinin “el-Bezzî” Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.

Abdullâh b. Kesîr el-Mekkî (ö.120)		
el-Kustaİsmâil b. Abdullâh b. Konstantinî (ö.170)	Şibli b. Abbâd (ö.160 yaklaşık)	
İkrime b. Süleyman (ö.200 den önce)		
Ebü'l-Hasan el-Bezzî Ahmed b. Muhammed b. Abdullâh (ö.250)		
Ebû Ca'fer el-Lehebî Muhammed b. Muhammed b. Ahmed	Ebû Abdurrahmân el- LehebîAbdullâh b. Ali b. Abdullâh (ö.300 yaklaşık)	Ebû Rebîa er-Rebeî Muhammed b. İshâk b. Veheb (ö.294)
Hîbetullâh b. Ca'ferEbü'lKâsım el-Bağdadî (ö.350)	Ebû Bekir en-Nakkâş Muhammed b. el-Hasan b. Muhammed (ö.351)	
... Ve'n-Neşr 1/115, en-Neşr.1/ 116		
Ebü'l-Hasan el-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer (ö.417)	Ebû Muhammed el-Fahhâm el-Hasan b. Muhammed b. Yahyâ (ö.408)	
Ebû Ali el-VâsıtîGulâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)		
Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsıtî Muhammed b. el-Hüseyyin b. Bündâr (ö.521)		
Ebü'l-Alâ el-Hemezâni'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)		

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) “Ğâyetü'l-İhtisâr” adlı Kitabındaki, “İbn Kesîr” Kıraatinin “Kunbûl” Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.

Abdullâh b. Kesîr el-Mekkî (ö.120)				
Ma'rûf b. Müşkân (ö.165)			Şibli b. Abbâd (ö.160 yaklaşık)	
	elKustalsmâil b. Abdullâh b. Konstantini (ö.170)			
Ebû'l-IhrîdVehb b. Vâdh (ö.190)				
Ebû'l-Hasan en-Nebbâli'l-Kuvvâs Ahmed b. Muhammed b. Alkame b. Avn (ö.240)				
Ebû Ömer Kunbûl Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed b. Hâlid (ö.291)				
Ebü Bekir ez-Zeynebî Muhammed b. Mûsâ b. Muhammed b. Süleyman (ö.318)				
Bekkâr b. Ahmed b. Bekkâr (ö.353)				Ebü Hafs el-Kettânî Ömer b.İbrâhîm b. Ahmed (ö.390)
Ebû Bekir ibnMücâhid Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs (ö.324)				
Ebü'l-Ferec eş-Şenebûzî Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm (ö.388)	en-Nehrevânî Abdülmelik b. Bekrân el-Kattân (ö.404)	Ebü'l-Hasan el-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer (ö.417)	Bekrîn b. Şâzân el-Vâiz (ö.405)	Ebü'l-Hüseyn es-Süsencirdî Ahmed b. Abdullâh b. el-Hadar (ö.402)
Ebü'l-Hasan el-Hayyâd Ali b. el-Kâsım	İbn'îMürde el-İsbehânî Ahmed b. Muhammed ibn Yusuf			
Ebü'l Hasan el Hayyâd Ali b. el-Kâsım				
Ebû Ali el-VâstîGulâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)				
Ebü Ali el-Haddâd el-Hasan b. Ahmed (ö.515)	Ebû'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâstî Muhammed b. el-Hüseyn b. Bündâr (ö.521)			Ebü Ali el-Haddâd el-Hasan b. Ahmed b. el-Hasan (ö.515)
Ebû'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)				

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) "Ğâyetü'l-İhtisâr" adlı Kitabındaki, "İbn Kesîr" Kıraatinin "İbn Fülehy" Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.

Abdullâh b. Kesîr el-Mekkî (ö.120)

elKustaîsmâîl b. Abdullâh b. Konstantinî (ö.170)

Dâvud b. Şibli b. Abbâd el-Mekkî	Muhammed b. Seb'ûn el-Mekkî (ö.170 den sonra)

Abdolvahhâb b. Fülîh (ö.250 yaklaşık)			
Ebü Bekir ed-Dîneverî Muhammed b. İmran.	Ebü Ali el-Haddâd el-Hüseyin b. Muhammed	Ebû Muhammed el-Huzzâî İshâk b. Ahmed b. İshâk (ö.308)	
Ebû Bekir en-Nakkâş Muhammed b. el-Hasan b. Muhammed b. Ziyâd (ö.351)		Ebû Bekir ez-Zeynebî Muhammed b. Mûsâ b. Muhammed b. Süleyman (ö.318)	
Ebü Muhammed es-Sâbüri el-Hasan b. Ali b. Muhammed b. Beşşâr	eş-Şerîfebû Muhammed el-Alevî Abdullâh b. el-Hüseyin b. Muhammed	Ebü Bekir et-Tikritî Muhammed b. Nezzâr b. el-Kâsım.	Ebü'l-Ferec eş-Şenebûzî Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm (ö.388)
Ebû Ali el-Vâsitî Gûlâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)			Ebü'l-Hasan el-Hayyâd Ali b. el-Kâsım b. İbrâhîm
Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsitî Muhammed b. el-Hüseyin b. Bûndâr (ö.521)			Ebü Ali el-Haddâd el-Hasan b. Ahmed b. el-Hasan (ö.515)

Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) "Ğâyetü'l-İhtisâr" adlı Kitabındaki, "Ebî Amr" Kıraatinin "ed-Dûrî" Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.4/1

Ebû Amr b. el-Alâî'l-Basrî (ö.154)
Ebû Muhammed el-Yezîdî Yahyâ b. el-Mübârek (ö.202)

Ebû Ömer ed-DûrîHafs b. Ömer (ö.246)

Ebû Ze'ra Abdurrahmân b. Abdûs (ö.280- 290 arası)

Ebû Bekir ibnMücâhid Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs (ö.324)

Ebü'l-Hasan ibnebî Ömer en-Nakkâş Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed (ö.352)	MukrîebîKurrâUbeydullâh b. İbrâhîm b. Muhammed (ö.389 dan sonra)	Ebû Abdullâh el-Mücâhidî el-Hüseyn b. Osman b. Ali (ö.400)	Ebü'l-Ferec eş-Şenebûzî Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm (ö.388)
Ebü'l-Ferec en-NehrevânîKattân Abdülmelik b. Bekrân (ö.404)			
Ebû Ali el-Vâsitî Ğulâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)		Ebü'lFadl er Râzî Abdurrahmân b. Ahmed b. el-Hasan (ö.454)	Ebû Muhammed es-SevvâkAbdullâh b. Muhammed b. Mekkî (ö.444)
Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsitî Muhammed b. el-Hüseyn b. Bündâr (ö.521)		Ebü'l-Feth es-Serrâç el-İsbehânîİsmâîl b. el-Fadl b. Ahmed	Ebû Gâlib en-Nehrî el-Bağdâdî Ahmed b. Ubeydullâh b. Muhammed.

Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyî'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) "Ğâyetü'l-İhtisâr" adlı Kitabındaki, "Ebî Amr" Kıraatinin "ed-Dûrî" Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.4/2

Ebû Amr b. el-Alâî'l-Basrî (ö.154)

Ebû Muhammed el-Yezîdî Yahya b. el-Mübârek (ö.202)

Ebû Ömer ed-DûrîHafs b. Ömer (ö.246)

Ahmed b. Ferah Ebû Ca'fer el-Müfessir (ö.303)

Ebü'l-Kâsimibnebî Bilâl el-Kûfî Zeyd b. Ali b. Ahmed (ö.358).	Ebû Abdullâh el-Verrâk Ahmed b. Muhammed b. Abdullâh

Ebü'l-Hasan el-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer (ö.417)	Ebû Muhammed el-Fahhâm el-Hasan b. Muhammed b. Yahyâ (ö.408)	Bekir b. Şâzân el-Vâız (ö.405)	Ebü'l-Ferec en-NehrevânîKattân Abdülmelik b. Bekrân (ö.404)	Ebû Hafs el-Kettânî Ömer b.İbrâhîm b. Ahmed (ö.390)

Ebû Ali el-VâsıtîĞulâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsim b. Ali (ö.468)	Ebû Muhammed es-SevvâkAbdullâh b. Muhammed b. Mekkî (ö.444)

Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsıtî Muhammed b. el-Hüseyn b. Bündâr (ö.521)	Ebû Gâlib en-Nehrî el-Bağdâdî Ahmed b. Ubeydullâh b. Muhammed
Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)	

Ebu'l-Alâ el-Hemedânî'nin(h.569) “Ğâyetü'l-Ihtisâr” adlı Kitabındaki, “el-Kisâî”
Kıraatinin “ed-Dûrî” Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.4/3

El-Kisâî Ali b. Hamza (ö.189)					
Ebû Amr ed-Dûrî Hafs b. Ömer (ö.246)					
İbn Beşâr en-Nehavî el-Hasan b. Ali (ö.318)	Ebû Abdullâh el-Haddâd	Ebû Ali es-Savvâf el-Hasan b. El-Hüseyin (ö.310)	Ahmed b. Ferah ebûCa'fer el-Müfessir(ö.303)	Ebû Osman ed-Darîr Saîd b Abdurrahîm (ö.310 dan sonra)	Ebu'z-Zerrâi'd-Dekkâk Abdurrahmân b. Abdûs (ö.280-290 arası)
Ebü'l-Ferec eş-Şenebûzî Muhammed b. Ahmed ibn. İbrâhîm (ö.388)	Bekkâr b. Ahmed b. Bekkârebû Mûsâ el Bağdâdî (ö.353)	Ebû Abdullâh el-Verrâk Ahmed b. Abdullâh b. Hârûn(ö.286)	İbn ebî Bilâl el-Kûfî Zeyd b. Ali b. Ahmed (ö.358)	Mut'ab b. Muhammed b. YûsufEbû'l-Kâsım el-Bahrânî	
Ebû Tâhîr ibnebî Hâşim Abdolvâhidibn Ömer (ö.349)					
Ebû Bekir ibnMücâhid Ahmed b. Mûsâ (ö.324)					
Ebü'l-Hasan el-Hayyâd Ali b. el-Kâsımibnİbrâhîm	Ebû'l-Hasan el-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer (ö.417)				
Ebû'l-Hüseyin es-Sûsencirdî Ahmed b. Abdullâh b. el-Hadar (ö.402)					
			Ebû Bekir el-Hayyâd Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö.467).		
Ebü'l-Feth es-Serrâç el-İsbehânî İsmail b. el-Fadl b. AhmedEbû Bekir eş-Şeybânî el-Mezrefî Muhammed b. el-Hüseyin b. Ali (ö.527)Ebû Mansûr en-Nehrî Yahyâ b. Hattâbibn-i UbeydullahEbû Ali el-VâsîtîGülâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)					
Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsîtî Muhammed b. el-Hüseyin b. Bündâr (ö.521)					
Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)					

Ebû'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) “Ğâyetü'l-İhtisâr” adlı Kitabındaki, “Ebî Amr” Kıraatinin “EbîYezîd ve Şucâ” Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.4/4

Ebû Amr b. el-Alâî'l-Basrî (ö.154)			
Ebû Yezîd el-Ensârî en-Nehavî Saîd b. Evs b. Sâbit (ö.215)		Şucâ' b. ebîNasrebûNuaym el- Belhî(ö.190)	
el-Hasan b. Rıdvân	Ebû Abdullâh el-Kudaî Muhammed b. Yahyâ b. Mihrân	Muhammed b. el-Ğâlib Ebû Ca'fer el-Enmâdî (ö.254)	
MerdeveyhMedyen b. Şuayb (ö.300)		Ebû Ali es-Savâf el-Hasan b. el-Hüseyn (ö.310)	
Ebû Bekir en-Nakkâş Muhammed b. Hasan b. Muhammed b. Ziyâd (ö.351)		Ebû'l-Hasan el el-Hilâl Ahmed b. Ca'fer b. Muhammed	Bekkâr b. Ahmed b. Bekkârebûİlsâ el-Bağdâdî (ö.353)
Ebû'l-Kâsım el-Basrî eş-Şâfiî Ali b. el-Hüseyn b. Abdullâh		Ebû'l-Fadl el-Huzzâî Muhammed b. Cafer b. Abdulkerim (ö.408)	Ebû Hafs el-Kettânî Ömer b.İbrâhîm b. Ahmed (ö.390)

Ebû Ali el-VâsitîĞulâm el-Herrâs el-Hasan b. el- Kâsım b. Ali (ö.468)		Ebû Bekir el-Bâtırkânî Ahmed b. el-Fadl b. Muhammed (ö.460)	Ebû'l-Hasan el-Hayyâd Ali b. el-Kâsım b. İbrâhîm
Ebû'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsitî Muhammed b. el- Hüseyn b. Bündâr (ö.521)		Ebû Bekir el-İsbehânî Ahmed b. Ali b. Muhammed	Ebû Ali el-Haddâd el- Hasan b. Ahmed b. el- Hasan (ö.515)

Ebû'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)			

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) “Ğâyetü'l-İhtisâr” adlı Kitabındaki, “İbn Âmir” Kıraatinin “Hişâm” Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.3/1

Abdullâh b. Âmir el-Yahsubî (ö.118)

Yahyâ b. el-Hâris ez-Zemârî (ö.145)

Eyyûb b. Temîm (ö.219)

Hişâm b. Ammâr es-Sülemî (245)			
İsmâîlibnHuveyris	Ebû Muhammed el-Beysanî Ahmed b. Muhammed	Ebü'l-Hasan ibnMâmûyeed-Dımişkî Ahmed b. Muhammed	Ebü'l-Hasani'l-Hulvânî Ahmed b. Yezîd (ö.250-260 arası)
Ebû Bekir ed-Dâcûnî er-Remlî Muhammed b. Ahmed b. Ömer (ö.324)		Ca'fer b. Muhammed el-HeysemieEbûCa'fer el-Bağdâdî (ö.290 yaklaşık)	
Ebü'l-Kâsımibnebî Bilâl el-Kûfî Zeyd b. Ali b. Ahmed (ö.358)		Hîbetullâh b. Ca'fer b. Muhammed el-HeysemiEbü'l-Kâsım el-Bağdâdî (ö.350)	
Ebü'l-Ferec en-Nehrevânî el-Kattân Abdülmelik b. Bekrân (ö.404)		Ebû Bekir et-Tikritî Muhammed b. Nezzâr	Ebü'l-Hasan ibnAllâf Ali b. Muhammed b. Yûsuf (ö.396)
Ebû Ali el-VâsitîGulâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)		Ebû Ali el-Vâsitî el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)	Ebü'l-FethibnŞeydâAbdulvâhid b. el-Hüseyn (ö.405)
Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsitî Muhammed b. el-Hüseyn b. Bündâr (ö.521)		Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsitî Muhammed b. el-Hüseyn b. Bündâr (ö.521)	Ebû Ali el-Bâkarhî el-Hasan b. Muhammed b. İshâk

Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) “Ğâyetü'l-İhtisâr” adlı Kitabındaki, “İbn Âmir” Kıraatinin “Hişâm” Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.3/2

Abdullâh b. Âmir el-Yahsubî(ö.118)
Yahyâ b. el-Hâris ez-Zemârî (ö.145)

Eyyûb b. Temîm (ö.219)	
İbn ZekvânAbdullâh b. Ahmed b. Beşer (ö.242)	
Ebü’l-Abbâs es-Sûrî Muhammed b. Mûsâ (ö.307)	Ebü Abdullâh el-AhfeşHârûn b. Mûsâ b. Şerîk (ö.292)

Ebû Bekir ed-Dâcûnî er-Remlî Muhammed b. Ahmed b. Ömer (ö.324)	Hibetullâh b. Ca'ferEbû'l-Kâsım el-Bağdâdî (ö.350)	Ebû'l-Hasan ibni'l-Ehramî'r-Rabâî Muhammed b. en-Nazar b. Mürre (ö.341)

Ebü Bekir ibnFûrek el-KabbâbAbdullâh b. Muhammed b. Muhammed (ö.370)	Ebü'l-Ferec en-Nehrevânî el-Kattân Abdülmelik b. Bekrân (ö.404)	Ebü'l-Hasan ed-Dârânî Ali b. Dâvud b. Abdullâh (ö.402)			
Ebü'l-KâsımAbdullâh b. Muhammed b.Ahmed (ö.358)	Ebü Ali el-Vâsıtî el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)	Ebü'l-Fadl er-Râzî Abdurrahmân b. Ahmed b. el-Hasan (ö.454)			
Ebü Ali el-Haddâd el-Hasan b. Ahmed b. Hasan(ö.515)	Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsıtî Muhammed b. el-Hüseyyin b. Bündâr (ö.521)	Ebü Sehl el-Müzekkî Muhammed b. İbrâhîm b. Muhammed	Ebü'l-Vefâel-İsbehânîMansûr b. Muhammed	Ebü'l-Feth es-Serrâç el-İsbehânîİsmâîl b. el-Fadl	Ebü Ali el-Haddâd el-Hasan b. Ahmed ibnu'l-Hasan(ö.515)

Ebû'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) "Ğâyetü'l-Ihtisâr" adlı Kitabındaki, "İbn Âmir" Kıraatinin "Hişâm" Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.3/3

Abdullâh b. Âmir el-Yahsubî(ö.118)

Yahyâ b. el-Hâris ez-Zemârî (ö.145)

Eyyüb b. Temîm (ö.219)

İbn ZekvânAbdullâh b. Ahmed b. Beşer (ö.242)

Ebü Abdullâh el-AhfeşHârûn b. Mûsâ b. Şerîk (ö.292)

Ebü Bekir en-Nakkâş Muhammed b. el-Hasan b. Muhammed b. Ziyâd (ö.351)

Ebü'l-Kâsım ez-Zeydî el-Harrânî Ali b. Muhammed b.Ali (ö.433)	Ebü'l-Hasan el-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer (ö.417)	BekrînŞâzânEbü'l- Kâsım el-Vâiz (ö.405)	Ebü'l-Ferec en-Nehrevânî el-Kattân Abdülmelik b. Bekrân (ö.404)	Ebü Muhammed el-Ulvî Abdullâh b. el-Hüseyn

Ebü Ma'ser et-Taberî Abdulkерim b. Abdussamed(ö.478)	Ebü'l-Hattâb es- SüffAhmedb. Ali b. Abdullâh (ö.476)	Ebü Ali el-VâsitîĞulâm el-Herrâs el-Hasan b. el- Kâsım b. Ali (ö.468)

Ebü Abdullâh el-Ezcâhî el- Ebyeverdî Muhammed b. İbrâhîm	Ebü Ğalib el- BağdâdîAbdullâh b. Mansur	Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsitî Muhammed b. el- Hüseyn b. Bündâr (ö.521)
Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)		

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) "Ğâyetü'l-İhtisâr" adlı Kitabındaki,
"Âsım" Kıraatinin "Şu'be" Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.5/1

Âsım b. ebî en-Necûdu'l-Kûfî (ö.127)		
Ebû Bekir Şu'be b. Ayyâş el-Kûfî (ö.193)		
Yahyâ b. Âdem es-Selhî (ö.203)		
Ebû İbrâhîm el-Vekî'î Ahmed b. Ömer b. Hafs (ö.235)	Ebû'l-Buhteriyî'l-AbdîAbdullâh b. Muhammed b. Şâkir (ö.469)	Ebû Hamdûn ez-Zühelî et- Tayyib b. İsmâîl (ö.240 Yaklaşık)
Ebû İshâk el-Vekî'îİbrâhîm b. Ahmed b. Ömer(ö.289)		
Ebû Ali es-Savvâf el-Hasan b.el- Hüseyn (ö.310)		

Kur'ân'ın başından Kehfsûresinin sonuna kadar

Ebû Bekir ibnMücahid Ahmed b. Mûsâ b. el Abbâs (ö.324)			Bekkâr b. Ahmed b. Bekkârebû Mûsâ el Bağdâdî (ö.353)	
Ebû Saîd ibnHayrân eş-Şeybânî Abdurrahmân b. Muhammed	Ebû Hafs el-Kettânî Ömer b.İbrâhîm b. Ahmed (ö.390)	Ebû Hafs el-Kettânî Ömer b.İbrâhîm b. Ahmed (ö.390)	Bekir b. ŞâzânEbû'l- Kâsım el-Vâız (ö.405)	
Hamdi b. SehlEbû'l-Ferec el-Müveddib	Ebû'l-Hasan el- Hayyâd Ali b. el-Kâsım	Ebû Muhammed el- HatîbAbdullâh b. Muhammed (ö.469)	Ebû'l-Fevâris es- Sarîfinî Muhammed b. el-Abbâs	Ebû Bekir el-Hayyâd Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö.467).
Ebû Ali el- Hemezânî Nâsır b. Mehdî	Ebû Ali el- Haddâd el- Hasan b. Ahmed (ö.515)	Ebû Bekir el- Faradî eş- Şeybânî Muhammed b. el- Hüseyn b. Ali (ö.527)	Ebû'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsitî Muhammed b. el-Hüseyn b. Bündâr (ö.521)	Ebû Bekir el-Faradî eş- Şeybânî Muhammed b. el-Hüseyn b. Ali (ö.527)
Ebû'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)				

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) “Ğâyetü'l-İhtisâr” adlı Kitabındaki,
“Âsım” Kıraatinin “Şu'be” Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.5/2

Âsım b. ebî en-Necûdu'l-Kûfî (ö.127)			
Ebû Bekir Şu'be b. Ayyâş el-Kûfî (ö.193)			
Ebû Yûsuf el-A'sâYa'kû b. Muhammed b. Halife (ö.200 yaklaşık)		Ebû Salih el-BürceîAbdulhamid b. Salih (ö.230)	
Ebû Ca'fer eş-Şemûnî Muhammed b. Habîb (ö.240 tan sonra)	Muhammed b. ĞâlibebûCa'fer es-Sayrafi (ö.254)		İbn ebî Ali el Hayyâdİsmâîl b. Sehl Ebû Muhammed el-Yeşküriyyi's-SekûnîCa'fer b. Anbese (ö.275)
Ebû Muhammed el-Kameliyyi'l-Hayyâd el-Kâsım b. Ahmed b. Yûsuf (ö.291)		Ebü'l-Hasan et-Temîmî el-Kisâî Ali b. el-Hasan Muhammed b. Abdurrahmân Ebü'l-Kâsım es-Sevvâk el-BecelîAbdullâh b.Ca'fer b. el-Kâsım	
Hammâd b. Ahmed ed-Darîr	Ebû Ali en-Nakkâr el-Hasan b. Dâvud b. el-Hasan (ö.350 den önce)	Ebü'l-Abbâs el-Hezelî Muhammed b. el-Hasan b. Yûnus (ö.332) Ebü'l-Kâsımibnebi Bilâl el-Kûfî Zeyd b. Ali b. Ahmed (ö.358)	
el-KâdîebûAbdullâh el-Cu'fî el-Herevânî Muhammed b. Abdullâh (ö.402)	Ebü'l-Hasan en-Neccâr Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed (ö.402)	el-Kâdî Ebû Abdullâh el-Cu'fî el-Herevânî Muhammed b. Abdullâh b. el-Hüseyn (ö.402)	Ebü'l-Hasan es-Sâbûnî Ali b. Muhammed b. Mûsâ
Ebû Ali el-VâsıtîĠulâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)			
Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsıtî Muhammed b. el-Hüseyn b. Bûndâr (ö.521)			
Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)			

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) "Ğâyetü'l-İhtisâr" adlı Kitabındaki,
"Âsım" Kıraatinin "Şu'be" Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.5/3

Âsım b. ebî en-Necûdu'l-Kûfî (ö.127)

Ebü Bekir Şu'be b. Ayyâş el-Kûfî (ö.193)

Hammâd b. ebîZiyâdŞu'be (ö.190)

Ebü Muhammed el-Uleymî Yahyâ b. Muhammed b. Kays (ö.243)

Ebü Bekir el-Vâsitî el-EsamYûsuf b. Ya'kûb b. el-Hüseyn (ö.313)

İbn Halî' el-Kalânîsî el-HayyâdAli b.
Muhammed b. Ca'fer(ö.356)

Ebü'l-Ferec es-SirâcMuhammed b. el-Hüseyn b. Alân
(ö.390 yaklaşık)

Ebü'l-Hasani's-Sûsencirdî Ahmed b. Abdullâh b. el-
Hadar (ö.402)

Ebü AbdullâhibnYezde'l-Milenciyyi'l-Hayyâd Ahmed
b. Muhammed b. el-Hüseyn (ö.437).

Ebü Bekir el-Hayyâd Muhammed b. Ali b.
Muhammed (ö.467).

Ebü Ali el-Haddâd el-Hasan b. Ahmed b el-Hasan
(ö.515)

Ebü Bekir el-Faradî eş-Şeybânî el-Mezrefî
Muhammed b. el-Hüseyn b. Ali (ö.527)

Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) “Ğâyetü'l-İhtisâr” adlı Kitabındaki,
“Âsım” Kıraatinin “Şu'be” Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.5/4

Âsım b. ebî en-Necûdu'l-Kûfî (ö.127)	
Hafs b. Süleyman ebû Ömer el-Bezzâz (ö.180)	
Amr b. SabbâhebûHafsed-Darîr(ö.221)	Ubeyt b. Sabbâhebû Muhammed el-Kûfî (ö.219)

Zer'ân b. Ahmed b. İsâEbü'l-Hasan ed-Dekkâk (ö.290 yaklaşık)	El-Filû'l-FâmîAhmed b. Muhammed b. Hamîd(ö.289)	Ebü'l-Abbâs el-Eşnânî Ahmed b. Sehl b. Fîrûzân (ö.307)

Ebü'l-KâsımibnHalî' el-Kalânîsî el-HayyâdAli b. Muhammed b.Ahmed (ö.358)	Ebü Bekir el-Veliyyi'l-Buhterî Ahmed b. Abdurrahmân b. el-Fadl (ö.355)	Ebü Bekir ibnSüveyd	Ebü'l-Kâsım el-Harakîİbrâhîm b. Ahmed ibn.Ca'fer (ö.374)	Ebü'l-Hasan el-Ensârî el-Hâşimî el-Cevhânî Ali b. Muhammed b. Sâlih (ö.368)

Bekir b. Şâzân el-Vâiz (ö.405)	Ebü'l-Hüseyn es-Sûsencirdî Ahmed b. Abdullâh b. el-Hadar (ö.402)	Ebü'l-Hasan el-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer (ö.417)		
Ebü Bekir el-Hayyâd Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö.467).	Ebü Ali el-Vâsıtî el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)	Ebü Muhammed el-Cevherî el-Hasan b. Ali b. Muhammed	ibnYezde'l-Milencî Ahmed b. Muhammed b. el-Hüseyn (ö.437).	
Ebü Mansûribnü'l-Ferrâ Muhammed b Ali b. Mansûr	Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsıtî Muhammed b. el-Hüseyn b. Bündâr (ö.521)	Ebü Ğalib en-Nehrî el-Bağdâdî Ahmed b. Ubeydullâhb. Muhammed	Ebü Ali el-Haddâd el-Hasan b. Ahmed b. el-Hasan (ö.515)	

Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) "Ğâyetü'l-İhtisâr" adlı Kitabındaki,
 "Âsım" Kıraatinin "Şu'be" Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.5/5

Âsım b. ebî en-Necûdu'l-Kûfî (ö.127)	
el-Mufaddal b. Muhammed ebû Muhammed ed-Dabbî (ö.168)	
Hable b. Mâlik b. Hable	Ebü Yezîd el-Ensârî en-Nehavî Saîd b. Evs b. Sâbit (ö.215)
Ebü Yezîd en-Nemîrî Ömer b. Şu'be b. Ubeyde (ö.262)	Ebü Abdullâh el-Kudâî Muhammed b. Yahyâ b. Mihrân
Ebü Muhammed er-Rakkî Abdullâh b. Süleyman b. Muhammed	
Ebü'l-Hasan ibn Şenbûz Muhammed b. Ahmed b. Eyyûb b. es-Salt (ö.328)	Merdeveyh Medyen b. Şuayb (ö.300)
Ebü'l-Hasan el-Meletî Ahmed b. el-Hasan b. Abdullâh	Ebü Bekir en-Nakkâş Muhammed b. el-Hasan b. Muhammed b. Ziyâd (ö.351)
Ebü Muhammed el-Halebî el-Hasan b. Mülâib b. Abdullâh (ö.421)	Ebü Muhammed es-Sâbûrî el-Hasan b. Ali b. Muhammed b. Beşşâr
Ebü Ali el-Vâsıtî Ğulâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)	
Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsıtî Muhammed b. el-Hüseyn b. Bündâr (ö.521)	
Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)	

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) “Ğâyetü'l-İhtisâr” adlı Kitabındaki,
“Hamza” Kıraatinin “Halef ve Dûrî” Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.3/1

Hamza b Habîb ez-Zeyyât (ö.156)			
Süleym b. İsâ el-Hanefî (ö.189)			
Ebü Hamdûn ez-Zühli et-Tayyib b. İsmâîl (ö.240 yaklaşık)	Ebü Ömer ed-Dûrî Hafs b. Ömer (ö.246)		Halef b. Hişâmebü Muhammed el- Bezzâz(ö.229)
Ali b. el-HeysemAllun el Bağdadî Muhammed b. Ali	Ahmed b. Ferah ebûCa'fer el-Müfessir ed-Darîr (ö.303)	Ebu'z-Zerrâi'd- Dekkâk Abdurrahmân b. Abdûs (ö.280-290 arası)	Ebü'l-Hasan el- Haddâdİdrîs b. Abdulkerîm(ö.292)
Ebü Bekir ibnAllunMuhammed b. Ali b. el-Heysem (ö.350)	Ebü'l-Kâsimibnebî Bilâl el-Kûfî Zeyd b. Ali b. Ahmed (ö.358)	Ebü Bekir ibnMücâhid Ahmed b. Mûsâ b. el Abbâs (ö.324)	Ebü Bekir ibnMuksim el-Attâr Muhammed b. Hasan b. Ya'kûb(ö.354)
Ebü'l-Hasan el-Hammâmî Ali b. Ahmed ibn-i. Ömer(ö.417)			
Bekir b. ŞâzânEbü'l-Kâsim el-Vâız (ö.405)			
Ebü'l-Ferec en-Nehrevânî el-Kattân Abdülmelik b. Bekrân (ö.404)			
Ebü'l-Ferec el-Mesâhîfî Ubeydullah b. Ömer b. Muhammed(ö.401)			
Ebü Tâhir ibnebîHişâmAbulvâhid b. Ömer. (ö.349)			
Ebü'l-Hasan el-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer (ö.417) Ebü'l-Hasan el-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer (ö.417)			
bü Ali el-VâsîfîĞulâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsim b. Ali (ö.468)			Ebü Abdullâh el-Hûlânî el-Hüseyn b. el-Hasan el-Muvassîlî
Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsîfî Muhammed b. el-Hüseyn b. Bündâr (ö.521)			Ebü Bekir eş-Şeybânî el- Mezrefî Muhammed b. el-Hüseyn b. Ali (ö.527)
Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyî'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)			

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) "Ğâyetü'l-İhtisâr" adlı Kitabındaki,
"Hamza" Kıraatinin "Halef ve Dûrî" Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.3/2

Hamza b Habîb ez-Zeyyât (ö.156)
Süleyym b. İsâ el-Hanefî (ö.189)

Hallâd b. Hâlid Ebû İsâ es-Sayrafî (ö.220)	Ca'fer b. Muhammed el-Hoşkenî (ö.210-220 arasında)

Ebü Muhammed el-Vezzân el-Kâsım b. Yezîd b. Kelîb(ö.250 yaklaşık)

Ebü Ali es-Savvâf el-Hasan b.el-Hüseyn (ö.310)

Muhammed sûresine kadar

Bekkâr b. Ahmed b. Bekkârebû Mûsâ el-Bağdâdî (ö.353)	Ebü Ali es-Semerkandî Muhammed b. Ahmed b. Hâmid	Ebü'l-Hasan ibnebî Ömer en-Nakkâş et-Tûsî Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed b. Mürre(ö.352)

Ebü Muhammed el-Fahhâm el-Hasan b. Muhammed b. Yahyâ (ö.408)	Bekir b. Şâzân Ebü'l-Kâsım el-Vâız (ö.405)	Ebü'l-Hasan el-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer (ö.417)	Ebü Bekir ibnMihrân Ahmed b.el-Hüseyin (ö.381)
Ebü Ali el-VâsîtîGulâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)			Ebü Saîd el-Mukrî Ahmed b. İbrâhîm b. Mûsâ

Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsîtî Muhammed b. el-Hüseyn b. Bûndâr (ö.521)	Ebü Saîd el-Hâkim en-Nisâbûrî Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Sâid

Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyî'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) "Ğâyetü'l-İhtisâr" adlı Kitabındaki,
 "Hamza" Kıraatinin "Süleym ve İbn Kalûka ve Hazzâz" Rivâyetleriyle İsnad
 Zincirleri.3/3

Hamza b Habîb ez-Zeyyât (ö.156)		
Yahyâ b. Ali el-Hazzâz	Abdurrahmân b. Kalûkâ	Süleym b. İsâ el-Haneî (ö.189)

İbrâhîm b. Zürbî	Türk el-Hazzâî Muhammed b. Harb el-Muaddel (ö.220 den önce)

Recâi b. İsâEbü'l-Müsteyir el-Cevherî (ö.231)	Recâi b. İsâEbü'l-Müsteyir el-Cevherî (ö.231)

Ebü Eyyûb ed-Dabbî Süleyman b. Yahyâ b. Eyyûb (ö.291)	Ebü Eyyûb ed-Dabbî Süleyman b. Yahyâ b. Eyyûb (ö.291)

Ebü'l-Abbâs el-Hezelî Muhammed b. el-Hasan b. Yûnus (ö.332)	Ebü Muhammed ibn el-Vâsık-ı Billâh el-Hâşimî Abdulazîz b. Muhammed b. İbrâhîm (ö.350 den önce)

el-Kâdî Ebû Abdullâh el-Cu'fî el-Herevânî Muhammed b. Abdullâh b. el-Hüseyn (ö.402)	Ebü'l-Hasan el-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer (ö.417)

Ebü Ali el-Vâsîfî Gûlâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)

Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsîfî Muhammed b. el-Hüseyn b. Bündâr (ö.521)

Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) “Ğâyetü'l-İhtisâr” adlı Kitabındaki, “el-Kisâî” Kıraatinin “Kuteybe” Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.4/1

El-Kisâî Ali b. Hamza (ö.189)		
Kuteybe b. Mihrân el-Ezâzânî (ö.200 den sonra)		
el-Abbâs b. el-VelîdEbü'l-FadlibnMerdâs (ö.250 den sonra)	Ebû Amr es-SakaffBişr b. İbrâhîm b. Hakîm	
Ebû Ca'feribnHavseri'l-Esam Ahmed b. Muhammed		
Mümşâz b. Sîmeveyh el-HaffâfMuhammed b. İsmâîl b. Zeyd		
Ebû Abdullâh el-Cerevânî el-Hayyâd Muhammed b. el-Hasan b. Ziyâd	Ebû Ya'kûb en-NeccârYûsuf b. Ca'fer b. Ma'rûf(ö.290)	
Ebû Ali ibnSelmeveyh Ahmed b. Ahmed (ö.350)	Ebû Bekir el-MutarrazAbdullâh b Ahmed b. Abdullâh (ö.351)	
Ebû Ali en-Nehâvendîİsmâîl b. Şuayb (ö.350)		
Ebü'l-Hasan el-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer (ö.417)	Ebû Muhammed el-KisâîAbdulazîzb. Muhammed b. Abdulazîz(ö.388)	
Ebü Ali el-VâsıtîĞulâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)	Ebû Bekir el-Bâtürkânî Ahmed b. el-Fadl b. Muhammed (ö.460)	
Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsıtî Muhammed b. el-Hüseyin b. Bündâr (ö.521)	Ebû'l-Vefâ el-İsbehânî Ali b. Yezîd b. Ali b. Şehriyâr	
Ebû'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)		

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) “Ğâyetü'l-İhtisâr” adlı Kitabındaki, “el-Kisâî” Kıraatinin “Nusayr ve EbîHamdûn” Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.4/2

El-Kisâî Ali b. Hamza (ö.189)	
Ebü Hamdûn ez-Zühî et-Tayyib b. İsmâîl (ö.240yaklaşık)	Nusayr b. YûsufEbü'l-Münzir en-Nehavî (ö.240 yaklaşık)

Ebü Ali es-Savvâf el-Hasan b.el-Hüseyn (ö.310)	Ebü Ca'fer et-Taberî er-Rüstemî Ahmed b. Muhammed b. Rüstem	Ali b. ebîNasrebûCa'fer en-Nehavî	Ebü Abdullâhed-Dendânî Muhammed b. İdris

El-Ezrak el-Cemâl er-Râzî el-Hüseyn b. Ali b. Hammâd (ö.300 yaklaşık)

Bekkâr b. Ahmed b. Bekkârebû Mûsâ el Bağdâdî (ö.353)	Bekkâr b. Ahmed b. Bekkârebû Mûsâ el Bağdâdî (ö.353)	Ebü Bekir en-Nakkâş Muhammed b. el-Hasan b. Muhammed b. Ziyâd (ö.351)

Ebü'l-Hasan el-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer (ö.417)	Ebü Muhammed el-Fahhâm el-Hasan b. Muhammed b. Yahyâ (ö.408)	Ebü Muhammed es-Sâbü'rî el-Hasan b. Ali b. Muhammed b. Beşşâr

Ebü Ali el-VâsıtîĞulâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)	
Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsıtî Muhammed b. el-Hüseyn b. Bündâr (ö.521)	
Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyî'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)	

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) “Ğâyetü'l-İhtisâr” adlı Kitabındaki, “el-Kisâî” Kıraatinin “ed-Dûrî” Rivâyetleriyle İsnad Zincirleri.4/3

El-Kisâî Ali b. Hamza (ö.189)					
Ebû Amred-Dûrî Hafs b. Ömer (ö.246)					
İbn Beşâr en-Nehavî el-Hasan b. Ali (ö.318)	Ebû Abdullâh el-Haddâd	Ebû Ali es-Savvâf el-Hasan b.el-Hüseyin (ö.310)	Ahmed b. Ferah ebûCa'fer el-Müfessir(ö.303)	Ebû Osman ed-Darîr Saîd b Abdurrahîm (ö.310 dan sonra)	Ebu'z-Zerrâî'd-Dekkâk Abdurrahmân b. Abdûs (ö.280-290 arası)
Ebü'l-Ferec eş-Şenebûzî Muhammed b. Ahmed ibn. İbrâhîm (ö.388)	Bekkâr b. Ahmed b. Bekkârebû Mûsâ el Bağdâdî (ö.353)	Ebû Abdullâh el-Verrâk Ahmed b. Abdullâh b. Hârûn(ö.286)	İbn ebî Bilâl el-Kûfî Zeyd b. Ali b. Ahmed (ö.358)	Mut'ab b. Muhammed b. YûsufEbü'l-Kâsım el-Bahrânî	
Ebû Tâhir ibnebî Hâşim Abdolvâhidibn Ömer (ö.349)					
Ebû Bekir ibnMücâhid Ahmed b. Mûsâ (ö.324)					
Ebü'l-Hasan el-Hayyâd Ali b. el-Kâsımibnİbrâhîm	Ebü'l-Hasan el-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer (ö.417)				
	Ebü'l-Hüseyin es-Sûsencirdî Ahmed b. Abdullâh b. el-Hadar (ö.402)				
	Ebû Bekir el-Hayyâd Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö.467).				
Ebü'l-Feth es-Serrâç el-İsbehânî İsmail b. el-Fadl b. Ahmed					
Ebû Bekir eş-Şeybânî el-Mezrefî Muhammed b. el-Hüseyin b. Ali (ö.527)					
Ebû Mansûr en-Nehrî Yahyâ b. Hattâbibn-i Ubeydullah					
Ebû Ali el-VâsıtîĞulâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)					
Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsıtî Muhammed b. el-Hüseyin b. Bündâr (ö.521)					
Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)					

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) “Ğâyetü'l-İhtisâr” adlı Kitabındaki, “el-Kisâî” Kıraatinin “Ebi'l-Hârisve'l-Berberî ve İbn Medan ve Hamdevi” Rivâyetleriyle
İsnad Zincirleri.4/4

el-Kisâî Ali b. Hamza (ö.189)

Hamdeviye ez-Zeccâc Hamdûn b. Meymûn	İsmâîl b. Medân	Ebû Ahmed el-Berberî Hâşim b. Abdulazîz	Ebü'l-Hâris el-Leys b. Hâlid (ö.240)
			El-Kisâî es-Sağîr Muhammed b. Yahyâ (ö.288)
Ebü'l-Abbâs ibn ehî'l-Irkî's-Simsâr Ahmed b. Ya'kub b. İbrâhîm (ö.301)			Ebû İshâk el-Kantarî İbrâhîm b. Ziyâd (ö.310)
Bekkâr b. Ahmed b. Bekkâr ebû İsâ el-Bağdâdî (ö.353)			Ebü'l-Hasan ibn ebî Ömer en-Nakkâş et-Tûsî Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed b. Mürre(ö.352)
Ebü'l-Hasan el-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer (ö.417)			Ebü'l-Hüseyn es-Sûsencirdî Ahmed b. Abdullâh b. el-Hadar (ö.402)
Ebû Ali el-VâsîtîGulâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)			Ebû Bekir el-Hayyâd Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö.467)
Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsîtî Muhammed b. el-Hüseyn b. Bündâr (ö.521)			Ebû Bekir eş-Şeybânî el-Mezrefî Muhammed b. el-Hüseyn b. Ali (ö.527)

Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) “Ğâyetü'l-İhtisâr” adlı Kitabındaki,
“Ebû Ca'fer” Kıraatinin İsnad Zincirleri.

Ebû Ca'fer el-Medenî Yezîd b. Ka'ka' (ö.130)

İsâ b. Verdân el-Haddâd (ö.160 yaklaşık)	Nâfi' ibnAbdurrahmânî'l-Medenî (ö.169)

Kâlûn İsâ b. Minâ (ö.220)

Ebû'l-Hasan el-Hulvânî Ahmet b. Yezîd (ö.250- 260 arası)

El-Fadl b. Şâzân Ebü'l-Abbas er-Râzî (ö.290 yaklaşık)
Ebû Abdurrahmân el-Ömerî ez-Zübeyr b. Muhammed b. Abdullâh (ö.270 den sonra)

Ebû Bekir ibn-i Şeybe er-Râzî Ahmed b. Muhammed b. Osman (ö.312)

Ebû Bekir et-Tâcûnî er-Remlî Muhammed b.Ahmed b. Ömer (ö.324)	
Ebü'l-Fadl ibn Midyâr Ca'fer b. Muhammed b. Kûfî (ö.330 den sonra)	
Ebü'l-Kâsimibnebî Bilâl el-Kûfî Zeyd b. Ali b. Ahmed (ö.358)	Ebü Ca'fer et-Temimî es-Sâbûnî Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed
Ebü'l-Ferec en-Nehrevânî el-Kattân Abdülmelik b. Bekrân (ö.404)	Ebü'l-Kâsım el-Attâr el-İsbehânî Abdullâhb. Muhammed b. Ahmed
Ebü Ali el-VâsıtîGulâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)	
Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsıtî Muhammed b. el-Hüseyin b. Bündâr (ö.521)	Ebü Ali el-Haddâd el-İsbehânîel-Hasan b. Ahmed b. el-Hasan (ö.515)
Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)	

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) “Ğâyetü'l-İhtisâr” adlı Kitabındaki,
“Ya'kûb” Kıraatinin İsnad Zincirleri.

Ya'kûb b. İshâk el-Hadramî (ö.205)				
Ravh b. Abdülmü'minEbü'l-Hasan en-Nehavî (ö.234)			Ruveys Muhammed b. Mütevekkil el-Lü'lûî (ö.238)	
Ebü Bekir es-Sakafî el-Kazzâz Muhammed b. Vehb b. Yahyâ (ö.270)		Ebü Abdullâh ez-Zübeyrî ez-Zübeyr b. Ahmed b. Süleyman (ö.317)	Ebü Bekir et-Temâr Muhammed b. Hârûn b. Nâfi' (ö.310 dan dan sonra)	
Ebü'l-Abbâs el-Muaddel Muhammed b. Ya'kûb b. el-Haccâc (ö.320 den sonra)				
Ebü'l-Hasan ibnHuşnâmi'l-Mâlikî Ali b. Ahmed b. İbrâhîm (ö.377)		Ebu't-Tayyib el-BağdâdîGulâmibnŞenbûz Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf (ö.350-360 arası)		Ebü'l-Kâsım en-NuhâsAbdullâh b. el-Hasan b. Süleyman (ö.386)
El-KâdîEbü'l-Hüseyin eş-ŞinizîAhmed b. Abdulkerîm b. Abdullâh	Ebü Bekir et-Tikritî Muhammed b. Nezzârîbn el-Kâsım	Ebü'l-Hasan ibnEbûle el-Fakîh ez-Zâhid Ali b. Muhammed b. Abdullâh	Ebü Ca'fer et-Temîmî es-Sâbûnî Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed	Ebü'l-Hasan el-Hammâmî Ali b. Ahmed b. Ömer (ö.417)
Ebü Ali el-VâsıtîGulâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)		Ebü'l-Kâsım el-AttârAbdullâhb. Muhammed b. Ahmed		Ebü Ali el-VâsıtîGulâm el-Herrâs el-Hasan b. el-Kâsım b. Ali (ö.468)
Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsıtî Muhammed b. el-Hüseyin b. Bündâr (ö.521)		Ebü Ali el-Haddâd el-İsbehânî el-Hasan b. Ahmed b. el-Hasan (ö.515)		Ebü'l-Izz el-Kalânîsî el-Vâsıtî Muhammed b. el-Hüseyin b. Bündâr (ö.521)
Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)				

Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin (ö.569/1173) “Ğâyetü'l-İhtisâr” adlı Kitabındaki,
“İhtiyâr Halef el-Bezzâr'ın” İsnad Zincirleri.

Halef b. Hişâmebü Muhammed b. Bezzâr (ö.229)	
Ebü Ya'kûb el-Merveziyyi'l-Verrâk İshâk b. İbrâhîm b. Osman (ö.286)	Ebü'l-Hasan el-Haddâdİdrîs b. Abdulkerîm (ö.292)
Ebü'l-Hasan ibnebî Ömer en-Nakkâş et-Tûsî Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed b. Mürre (ö.352)	Ebü İshâk en-Nâci'ş-Şeddîlbrâhîmel-Hüseyn b. Abdullâh(ö.370)
Ebü'l-Hüseyn es-Sûsencirdî Ahmed b. Abdullâh b. el-Hadar (ö.402)	Ebü'l-Hasan el-Hızâî Ali b. Muhammed b. Abdullâh (ö.415)
Ebû Bekir el-Hayyâd Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö.467)	
Ebû Bekir el-Faradî eş-Şeybânî el-Mezrefî Muhammed b. el-Hüseyn b. Ali (ö.527)	
Ebü'l-Alâ el-Hemezânî'yyi'l-Attâr el-Hasan b Ahmed b. el-Hasan (ö.569)	

Bu bölümde kıraat-ı aşera imamlarının hayatı, isim ve senetleriyle, buna delalet eden haberler ve vefatlar verilecek, devamında da usûl farklılıkları ele alınacaktır.

Ğâyetü'l-İhtisâr'da en dikkat çeken özellik ise: Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin Kıraat imamları sıralamasında sekizinci sırada bulunan, yani kırâat-i seb'a imamları arasında bulunmayan Ebü Ca'fer Yezid b. Ka'ka' el- Kârî'yi (ö.130/748) birinci sırada zikretmiş olmasıdır. Yine Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'nin Kıraat imamları sıralamasında dokuzuncu sırada bulunan Ya'kûb b. el- Hadramî'yi (ö.205/821), beşinci sıradaki Ebû Bekir Âsım b. Ebi'n- Nucûd'den (ö.128/746), altıncı sıradaki Hamza b. Habîb'den (ö.156/773) ve yedinci sıradaki Ebü'l-Hasen Alib. Hamza el- Kisâî (ö.189/805)den önce zikretmiştir.⁵⁰⁵

Müellif (Hemedânî) mukaddimeye besmele, hamdele ve salvele ile başlamış, kıraatleriyle iknâ ettiği, (aralarında otorite sahibi oldukları), Hicaz, Şâm ve Irak halkından⁵⁰⁶ olan insanların da görüşlerine sarıldıkları on kıraat imamının ihtilâfları hakkında bir açıklama ile devam etmiştir. Bu kısımda kıraatlerle ilgili okuduklarının hepsini, tarîk ve rivâyetlerden en meşhur olanları seçerek kısaltmış, (kıraatlerden) insanların az itibar ettiği, okumadıkları, nadir olanları, rivâyetlerinde kopukluk olanları, merdûd olanları, (insanların ters düştükleri) (Seklâb,⁵⁰⁷ Kerdâb,⁵⁰⁸ Kerdem,⁵⁰⁹ İsmail b. Müslim,⁵¹⁰ Hâris b. Nebhân,⁵¹¹ Zekerîyya b. Verdân⁵¹² kıratları gibi)

⁵⁰⁵ Şihabüddin, Kastallânî, *Letâifü'l-İşârât li Fünûni'l-Kıraât*, (Kahire, thk, Âmir Seyyid Osman, Abdussabûr Şahin, *Meclisü'l-Â'lâ Li'l-Şuûni'l-İslâmiyye Lecnetü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî*, 1972/1392), 88-89, İsmâil Karaçam, "Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kıraatların Yorum Farklılıklarına Etkisi", (İstanbul, MÜ. İlahiyat Fakültesi Yay. nu. 128, 2013, 102.

⁵⁰⁶ İbnü'l-Cezerî, *En-Neşr*, 1/38.

⁵⁰⁷ Seklâb b. Şüneyne, Ebû Saîd el-Mısırî. Kur'an'ı Nâfi'ye arz yoluyla okumuştur. Kur'an Mısır'da Verş tarikiyle okunuyordu. Ezrak, Yûnus b. Ebü'l-Alâ kıraatlerini Seklâb'dan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 191 de vefat etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/308, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/160.

⁵⁰⁸ Hüseyin b. Ali b. Abdussamed. Künyesi Ebû Abdullah el-Basrî el-Mukalleb "Kerdâb"dır. Ruveys'ten şaz ve ğarîbrivâyetleri vardır. Senet zinciri ise ihtilâflı tartışmalıdır. Ruhâvî'nin hocası İbnü'z-Züff kıraatini Kerdâb'tan rivâyet etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/244.

⁵⁰⁹ Kerdem b. Hâlid el-Mağribî el-Tûnisî, Kıraatini Medîne'de Nâfi'ye arz yoluyla okumuştur. Ahmed b. Cübeyr kıraatini Kerdem'den rivâyet etmiştir. Dâni: Ahmed b. Cübeyr'den başka birinin, ondan rivâyet ettiğini bilmiyorum demiştir. Hemedânî, *Ğâye* 2/32.

⁵¹⁰ Ebû İshâk el-Mahzûmî, Mekki ismiyle bilinmektedir. Kıraatini İbn-i Kesîr'e okumuştur. İbn-i Kesîr'in kıraatına katkı yapan haleflerinden biridir. Abdulvahhâb b. Atâ ve Mahbûb b. el-Hasan kıraatlerini İsmail b. Müslim'den okumuşlardır. İbn-i Sümeife', Künyesi İbrahim b. Muhammed b. İshâk el-Medenîdir. Ondan rivâyet etmeyi tercih etmiştir. Hicrî 160 da vefat etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/169.

⁵¹¹ Hâris b. Nebhân el-Cermî, Kıraatini Âsım'dan rivâyet etmiştir. Muhammed b. Züreyk de kıraatini ondan rivâyet etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/202.

erteleyerek/sona bırakarak kaleme almıştır.⁵¹³ Müellif bu eseri, rivâyetleri üzerine ezberlenmesi kolay olsun diye imkânlar dâhilinde faydalanılmasını umarak özetlemiştir. Ayrıca anlayış için zenginlik ve kıraat alanında uzmanlık olsun diye de hacminin kısa olmasını ümit etmiş⁵¹⁴ ve öyle yapmıştır. Hemedânî bütün eserlerini aynı düşünceden hareketle, anlaşılması, usandırmaması için kısa tutmaya özen göstermiş ve o şekilde uygulamıştır.

Bu bölümde kıraat imamlarının yaşadıkları mekânlar/coğrafyalar ve bu mekânlara göre isimlendirilmeleri konularına değinilecektir. Eserin bazı kısımları alıntılarla, bazı kısımları da yorumlarla ve iki bilginin harmanlanmasıyla paragraflar oluşturulacaktır.

Ebû Ca'fer ve Nâfi' Medîne'de meskûndurlar. Medîne'de bulunan bu imamlara ittifâkla "Medenî" denmiştir. Mekke'de İbn-i Kesîr bulunmaktadır ve birçok noktada Medîne'lilere uymuştur. Buna da "Haramî" denmiştir. Şâmda İbn-i Âmir vardır. O da Mekke ve Medîne halkına ittifâk etti. Bölgesine nisbetle (Mekke-Medîne aşağıda, Şâm daha yukarıda bulunduğu için) "Ulvî" diye adlandırılmıştır. Basra'da Ebû Amr ve Ya'kûb vardır. Onlarda ittifat ettiler. Bu iki imama "Basrî" denildi. Haremeyn (Mekke-Medîne) halkına uyumlarından dolayı "Hicâzî" denildi. Ebû Amr Mekke doğumludur. Onun için bazı âlimler onu Mekke imamlarından sayıyorlar. Ya'kûb'u takip etmiş ve Müellif'te (Hemedânî) Ya'kûb'tan sonra okumuştur.. Kûfe İmamları: Âsım, Hamza ve Ali (Kisâî) dir. Halefû'l-Âşir onları takip etmiştir. Çünkü kıraatini bu imamlardan almıştır. İbn-i Âmir onlara muvâfakat ettiğinden dolayı "Semâvî" denmiştir. (Kûfe ve Şâm arasındaki bir vâdiye nisbetle). Basra'lılar ve Kûfe'liler ittifâk ettiği için "İrâkî" denildi. İbn-i Kesîr ve Ebû Amrittifâk ettiğinden "Şeyhân" denildi. Hamza ve Ali (Kisâî) ittifâk ettiği için "Humâ" denildi.⁵¹⁵

⁵¹²Zekeriyya b. Verdân, künyesi Ebû Yahyâ es-Sülemîdir. Kıraatini Kisâî'den rivâyet etmiştir. Abdullah b. Muhammed b. Yahyâ el-Ezdî ve Ahmed b. Osman b. Mahrez kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/294.

⁵¹³Hemedânî, *Ğâye*, 1/3.

⁵¹⁴Hemedânî, *Ğâye*, 1/4.

⁵¹⁵Hemedânî, *Ğâye*, 1/5.

Müellif (Hemedânî) elifin i'râbı noktasında Belhâris b. Ka'b lügatına göre şeyhânı bıraktığını ifade etmektedir. Sıfatlar arasında âtîfî hazfetmiş ve bunun dışındakileri tesbit etmiştir. (Şehirlerine nispetle, Medenî, Şâmî gibi) Müellif bir kelime hakkında iki farklı görüş olduğu zaman iki farklı fırkayı (dağınık olmasın diye) az şekilde isimlendirmeyi hedeflemiş ve üç görüş ortaya çıktığı zaman iki görüşü zikretmiştir. (Eddâ'danlebs'e kadar kısım hariç). Bunun üzerine artırılrsa cemi diye isimlendirilir. Müellif eserine başlarken evvelâ girizgâhta imamların isimlerini, künyelerini, ensâbları, Hz. Peygamber'e (sav) kadar olan senet zincirlerini, doğumlarını, ölüm tarihlerini, tarîk ve rivâyetlerinin isimlerini, sonra bize nakil olarak ulaşan kıraatlerinin senetlerini sonra onları kıraatlerinin usûlü ve o usûllerin içine giren mânâları da takip ettirdiğini bildirmektedir.⁵¹⁶

Onda (Gâyetü'l-İhtisâr) on bab/başlık (bölüm) vardır, Müellif ilim talipleri üzerinde dursun, onunla uğraşsın ve ihtiyacı olduğunda hızlıca ona ulaşsın diye bunu (on babı) tespit ettiğini nakletmektedir.

1. Bab: İdğâm ve izhâr,
2. Bab: Hemze ve terk hali,
3. Bab: Med ve Kasr,
4. Bab: Sekte,
5. Bab: İmâle ve tefhîm,
6. Bab: Yâ'lar ve sükûn halleri,
7. Bab: Hazf ve ispatı,
8. Bab He'ler ve hükümleri,
9. Bab: Zammeli mîmler ve sükûn halleri,
10. Bab: Harekeler üzerine vakıflar.

Müellif bu babları düzenli bir şekilde harekelediğini sûrelerin de tertipleri üzerine ihtilâflarını zikretmektedir.⁵¹⁷

⁵¹⁶Hemedânî, *Ğâye*, 1/5.

⁵¹⁷Hemedânî, *Ğâye*, 1/6.

Kıraat İmamları

Ebû Ca'fer (Medenî) (ö.130/748)

Müellifin bildirdiğine göre Ebû Ca'fer ve babasının isimlerinde ihtilâfa düşülmüştür. Bazıları Yezîd b. Ka'kâ', bazıları Fîrûz b. Ka'kâ', bazıları da Cündeb b. Fîrûz demişlerdir. İlk önce zikredilen Yezîd b. Ka'kâ' ismi üzerinde bu gerçektir denilerek, üzerinde ittifak edilmiş, görüş birliğine varılmıştır. Ebi'l-Hâris Abdillâh b. Ayyâş b. ebî Rebî'a,⁵¹⁸ İsmi Ebî Rebî'a: (Künyesi) Amr ibnü'l-Muğîra b. Abdillâh b. Ömer b. Mahzûm (Mahzûmî) Onun (Ebû Ca'fer) hocasıdır.

Ebû Ca'fer hocası Abdullâhibn-i Abbâs el-Hâşimî'den⁵¹⁹ okumuş, o da Ebû Hureyre Abdurrahmân ibn-i Sahri'd-Devsî'den,⁵²⁰ onlar da Ebî Münzir Übeyyibn-i Ka'b el-Hazrecî'den⁵²¹, Übeyy'de Hz. Peygamber'den(sav) kıraatini okumuştur.. (almıştır.) Bunun üzerine (senet zinciri) delâlet eden habere gelince: Ebû Ali el-Hasan b. Ahmed b. Hasan b. Ahmed el-Haddâd'ın⁵²², Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed el-Hâfız'dan⁵²³ bildirdiğine göre, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed ibn-i Eyyûb el-Lahmî'nin⁵²⁴ onunda haberine göre, Ali b. Abdülazîz'in de⁵²⁵

⁵¹⁸Tâbiînin önde gelenlerindendir. Hz. Peygamber'i (sav) gördüğü söylenmektedir. Bir görüşe göre hicretten 70 sene, başka bir görüşe göre de 78 sene sonra vefat etmiştir. Yaşadığı zamanda Medîne'nin en önde gelen kâriyelerinden idi. Hemedânî, *Ğâye*, 1/439, Zehebî, *Ma'rîfetü'l-Kurrâ*, 1/57.

⁵¹⁹Tefsîrde deniz gibi (engin bilgiye sahip) ve ümmetin âlimlerindendir. Hicretten 3 sene evvel doğmuştur. Hicrî 68 de Taif'te vefat etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/420, Zehebî, *Ma'rîfetü'l-Kurrâ*, 1/45.

⁵²⁰Sahabenin önde gelenlerindendir. Hicrî 57 veya 58 senesinde vefat etmiştir. İki görüşte kabul edilmiştir. 59 diyenler de vardır. Vefat ettiğinde 78 yaşında idi. Hemedânî, *Ğâye*, 1/370, Zehebî, *Ma'rîfetü'l-Kurrâ*, 1/43.

⁵²¹O, kurrâların efendisi olmayı hak etmektedir. Bu ümmetin en güzel okuyanı idi. Kur'ân-ı Kerîm'i Hz. Peygamber'e (sav) okumuştur. Hz. Peygamber'de (sav) bazı Kur'ânâyatleriniirşâd ve ta'lîm için ona okumuştur. Hz. Osman şehîd edilmeden önceki Cuma veya (sahîh görüşe göre) bir ay önce vefat etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/3, Zehebî, *Ma'rîfetü'l-Kurrâ*, 1/28.

⁵²²Asbahan âlimlerindendir. Kıraat ve hadîslere dayanılarak muâsırlarınanisbetle uzun zaman yaşamıştır. Kıraatini Ebû Bekir el-Bâtırkânî, Abdullah b. Muhammed el-Attâr, Ebû'l-Hasan el-Hayyâd, Ebi'l-Fadl er-Râzî, Ahmed b. Muhammed b. Yezid'den sema yoluyla, Kıraat-ı *Seb'a* üzere İbn-i Mücâhid ve Ahmed b. Muhammed b. Merde'den okumuştur. Hâfız Ebû'l-Alâ kıraatini ondan okumuştur. Hicrî 515 te vefat etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/206, Zehebî, *Ma'rîfetü'l-Kurrâ*1/471.

⁵²³Kıraatleritasnîf edenlerdendir. Kıraatini sema yoluyla Süleyman b. Ahmed et-Taberânî'den almıştır. Ebû'l-Kâsım el-Hüzeli kıraatini sema yoluyla ondan rivâyet etmiştir. Hicrî 430 da vefat etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/71.

⁵²⁴Lügat sahibi, hâfız. Taberânî kıraatini sema yoluyla Ali b. Abdülazîz el-Bağavî'den almıştır. Ebû Nuaym el-Hâfız kıraatini sema yoluyla ondan rivâyet etmiştir. Hicrî 360 da vefat etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/311.

ondan bildirdiği habere göre, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın da⁵²⁶ haberine göre: İsmail b. Ca'fer'in de⁵²⁷ onlardan naklettiği habere göre: Kıraatini (Kur'an'ı) İsa b. Verdân el-Hazzâi'den⁵²⁸ okumuştur.

İsmail b. Ca'fer dedi ki: Ben de Kur'an'ı (kıraatimi) Süleyman b. Ali b. Süleyman b. Müslim b. Cemmâz'dan okudum. İbn-i Verdân da Kur'an'ı (kıraatini) Süleyman Ali Ebî Ca'fer Yezîd b. el-Ka'kâ' ve onun hocası Abdullah b. Ayyâş b. EbîRebîa'dan okudu. İsmail b. Ca'ferin dediğine göre Süleyman dedi ki: Abdullah b. Ayyâş eliyle mushafı tutarken Ebû Ca'fer ondan kıraatı aldı.(okudu).⁵²⁹ Ve yine Süleyman dedi ki: Ebû Ca'fer'in bildirdiğine göre Harre vakasına⁵³⁰ kadar Mescid-i Nebî de Kur'an okunmaya devam etti. Harre vakası hicrî. 63/683'te meydana gelmiştir.

Ebû Ali el-Hasan b. Ahmed el-Mükriü'l-Esbehânî ve Ebû Bekir Muhammed b. Ali el-Mükriü'l-Cüzdânî⁵³¹ dediler ki: Ebû Bekir Muhammed b. İbrahim b. Ali b. Âsım⁵³² da onlardan naklen dedi ki: Ömer b. Ahmed b. İshâk den naklen, Şebâb el-Usferî⁵³³ de dedi ki: Hocası Abdullah b. Ayyâş b. EbîRebia şöyle dedi: Ebû Ca'fer Yezîd b. el-Ka'ka hicrî 130 senesinde vefat etti. Ca'fer b. Abdülazîz es-Sekafî -kıraat

⁵²⁵ Mekke'de ikâmet eden, Müsnedinüstâdı, Bağdatlı Ebû'l-Hasan el-Bağavî, Ebû Ubeyde el-Kâsım b. Sellâm'dan Kur'an harfleriyle ilgili rivâyette bulunmuştur. Ebû'l-Kâsım et-Taberânî ondan Kur'an harfleriyle ilgili rivâyette bulunmuşlardır. Hicrî 287 de vefat etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/ 549.

⁵²⁶ Hâfiz, âlim, İmamların önde gelenlerinden. Kıraatini arz ve sema yoluyla Kisâî, İsmail b. Ca'fer'den almıştır. Ebû'l-Hasan el-Bağavî kıraatini ondan rivâyet etmiştir. Hicrî 223 te 63 yaşında vefat etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 2/17, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*1/171.

⁵²⁷ Medîneli, Kıraatini Ebû İshâk el-Ensârî, Nâfî, İbn-i Cemmâz, İbn-i Verdân'dan okumuştur. Kisâî, Kuteybe, Ebû Ubeyde el-Kâsım b. Sellâm ve Dürî kıraatlerini sema ve arz yoluyla ondan rivâyet etmişlerdir. Allâme İbnü'l-Cezerî hâfiz Ebû'l-Alâ'dan naklettiğine göre İsmail'de kıraatini Kuteybe el-Celâle Kadrihi'den okumuştur. Hicrî 180 de vefat etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/163, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/144.

⁵²⁸ Kârî, hâzık, muhakkık, Kıraatini arz yoluyla Ebû Ca'fer, Şeybeye, daha sonra da Nâfî'ye arz yoluyla okumuştur. İsmail b. Ca'fer ve Kâlun ondan arz yoluyla rivâyette bulunmuşlardır. İbnü'l-Cezerî'nin dediğine göre Hicrî 160 ın sonunda vefat etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/616, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/111.

⁵²⁹ Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/73. İbn-i Mucâhid, *Seb'a*, 58.

⁵³⁰ Hicrî 63 senesinde Yezîd b. Muâviye zamanında meydana gelen savaş. Hamevî, Mu'cemü'l-Buldân, 2/249, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 8/217. Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "*Harre Savaşı*". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/245-247.

⁵³¹ Muhammed b. Ali b. Ahmed b. el-Hüseyn b. Behrâm ve Ebû Bekir el-Cüzdânî'l-Mükri kıraatlerini Muhammed b. İbrahim b. Ali b. el-Mükri'den almışlardır. Oda kıraatini Ebû Ali el-Haddâd'dan almıştır. Hemedânî, *Ğâye*, 2/198.

⁵³² Âsım kıraatini Muhammed b. Muhammed b. Süleyman el-Bâğandî'den, oda Ebû Bekir el-Cüzdânî'den almıştır. Hemedânî, *Ğâye*, 2/44.

⁵³³ Halife b. Hayyâd, Ebû Amr el-Usfurî kıraatini Ebî Amribn-i Alâ'dan almıştır. Oda kıraatini Ahmed b. İbrahim el-Verrâk'tan almıştır. Hicrî 230 senesinde vefat etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/275.

yoluyla-, Abdürrezzâk b. Ahmed b. Abdurrahman'dan -icâzet yoluyla- naklen: O da Abdullah b. Muammed b. Ca'fer b. Hayyân'dan, O da Ömer b. Ahmed'den naklettiğine göre: Hocası Abdullah b. Ayyâş b. Ebî Rebia:"Ebû Ca'fer Yezîd b. el-Ka'ka hicrî 130 senesinde vefat etti."⁵³⁴ dedi.

Nâfi' (ö.169/786)

Künyesiyle ilgili farklı görüşler vardır. Bazıları: Ebû Abdurraman: Ebü'l-Hasan, bazıları: Ebû Ruveyh,⁵³⁵ bazıları: Ebû Nuaym, bazıları: Ebû Muhammed, bazıları: Ebû Abdullah demişlerdir. En meşhur olanı da Ebû Abdurraman'dır. En çok sevdiği ise Ebü'l-Hasan'dır. Ahmed b. Ali el-Esbehânî'nin şöyle dediğini işittim.(müellif): O da Ahmed b. Fadl el-Bâtırkânî'den işitti. O da Muhammed b. Ca'fer el-Mükriü'l-Cürcânî'den işitti. O da Ebe'l-Abbâsi'l-Hasan b. Saîd'den Cûr'da⁵³⁶ iken işitti. O da Muhammed Bedir el-Bâhilî'den⁵³⁷ Mısır'da bulunduğu işitti. O da Ebâ Ömer ed-Dûrî'den⁵³⁸ işitti. O da İsmail b. Ca'fer'den işittiğine göre Nâfi şöyle dedi:

-Hocam Ebû Ca'fer bana dedi ki:

- İsmi biliyoruz da künyen nedir? Dedim ki:

- Babam bana Nâfi' ismini verdi. Lakap olarak bana neyi uygun görürsünüz.

(Hocam Ebû Ca'fer) dedi ki: Sen yakışıklı, ahlakı güzel okuyuşu (kıraatı) güzel birisin. Sen Ebü'l-Hasan'sın.

⁵³⁴Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/76, Halife b. Hayyâd'a göre Ebû Ca'fer'in vefat tarihi hicrî 230 dur. Mûsânnif Ebû Ca'fer'in doğum tarihini belirtmedi. Zehebî'nin *Ma'rifetü'l-Kurrâ*'da bildirdiğine göre Ebû Ca'fer 90 sene yaşamıştır.

⁵³⁵Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*1/107. Bu künye Zehebî'ye göre Nâfi'nin en meşhur künyesidir.

⁵³⁶Cûr: Fars bölgesinde Şîrâz ile arasında, uzaklığı 20 fersah olan bir şehirdir. Hamevî, *Mu'cemü'l-Buldân*, 2/181.

⁵³⁷Kur'ân harflerini Dûrî'den arz yoluyla rivâyet etmiştir. Hicrî 314 senesinde vefat etmiştir. Muttavvî'de ondan rivâyet etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 2/242.

⁵³⁸Dûrî ismiyle, Bağdatın doğu bölgesinde tanınan, yaşadığı zamanda insanların şeyhi, lideri, kıraat âlimi. Hafs b. Ömer. İsmail b. Ca'fer, Yezîdî, Selîm ve Kisâî kıraatlerini ona okumuşlardır. İbn-i Ferah, Ebû'z-Ze'râ, Ebû Osman ed-Darîr, Ebû Ali Savvâf ve Hasan b. Ali b. Beşşâr kıraatlerini ondan okumuşlardır. Hicrî 246 senesinde vefat etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/255.

İsmi Ebû Abdurrahman Nâfi' b. Abdurrahman b. Ebî Nuaym'dır. Hocası Ca'vene b. Şuûb el-Leysî.⁵³⁹ Halefi Hamza b. Abdülmuttalib⁵⁴⁰ aslen İsbahan'lıdır. Ebü'l-Fadl'ın Ca'fer b. Abdulvâhid'den, o da Abdurrazzâk b. Ahmed el-Hatîb'den, o da bir yerden okuyarak, Abdullah b. Muhammed'den: o da Ebü'l-Abbas el-Herevî'den, o da Ebû Hâtım es-Sicistânî'den⁵⁴¹, o da Asmaî'den⁵⁴² bildirdiğine göre, Nâfi'b. Ebî Nuaym bana dedi ki: ben İsbahan'lıyım.⁵⁴³

Kıraatini Ebî Dâvûd Abdurrahman b. Hüzmüzü'l-A'rac'dan okumuştur.. Hocası EbîErvâRebâibn-i'l-Hâris b. Abdülmuttalib b. Hâşim el-Kuraşî'dir. Bazıları onun hocası bizzat Muhammed b. Rebîa b. Hâris b. Abdülmuttalip'tir⁵⁴⁴ demişlerdir. Aynı zamanda Kârî Ebû Ca'fer'den, Ebî Nisâh Şeybe b. Nisâh b. Serces ibn-i Ya'kûp'tan (hocası, Hz. Peygamber'in(sav) zevcesi Ümm-ü Seleme'dir.)⁵⁴⁵ Ebî Abdillh Müslim ibn-i Cündeb el-Hüzelî'den, Ebî Ravh Yezîd ibn-i Rûmâne'l-Esedî ve diğerlerinden kıraat okumuştur. Ebû Kurrate Mûsâ ibn-i Târik el-Yemânî kıraatini ondan (Nâfi') rivâyet etmiş ve şöyle demiştir: Tâbiînden yetmiş kişiden kıraat okudum.⁵⁴⁶ A'ac'a⁵⁴⁷ gelince, O, İbn-i Abbas'tan ve Ebî Hureyre'den okumuştur.. Ebû Ca'fer'e gelince, onun senedi önceki sayfada geçtiği için tekrar etmiyoruz.

Şeybe'ye⁵⁴⁸ gelince, O, Tâbiînin kurrâlarından ki, onlar da kıraatlerini Ashâb-ı Rasûlulah (sav) tan okumuşlardır. Ümmü'l-Mü'minîn Âişe⁵⁴⁹ ve Ümm-ü Seleme'ye

⁵³⁹ Hz. Peygamber'e (sav) ulaşmıştır. Kısa ve şişman olan kişiye ca'vene denilmektedir. Askalânî, el-İsâbe, 1/274, İbn-i Hallikân, *Vefeyâtü'l-Âyân*, 5/369.

⁵⁴⁰ Hz. Peygamberin amcası, Bedirde şehîd olmuş, Allahın Aslanı. Hicrî 3 senesinde vefat etmiştir. Askalânî, *el-İsâbe*, 2/285.

⁵⁴¹ Kıraat, lügat ve arûzda uzman, Basra İmamlarından. Sehl b. Muhammed. Kıraatini Ya'kûb el-Hadramî'den arz yoluyla almıştır. AsmaîKur'ân harflerini ondan rivâyet etmiştir. Yemût b. Muzarra' kıraatini ondan almıştır. Hicrî 255 senesinde vefat etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/320.

⁵⁴² Abdülmelik b. Kureyb, Ebû Saîd el-Asmaî, Lügat âlimi. Nâfi' ve Ebû Amr kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Kur'ân harflerini Kisâî'denrivâyet etmiştir. Ebû Hâtım es-Sicistânî'deKur'ân harflerini ondan rivâyet etmiştir. Hicrî 215 veya 216 da 91 yaşında vefat etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/470.

⁵⁴³ Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/76, Hemedânî, *Ğâye*, 1/470.

⁵⁴⁴ Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ* 1/77-78.

⁵⁴⁵ Mü'minlerin annesi, Hind binti Ebû Ümeyye el-Mahzûmî Hicrî 61 senesinde vefat etmiştir. Zehebî, *Siyerü'l-A'lâm*, 2/201.

⁵⁴⁶ İbn-i Mihrân, *Ğâye*, İbn-i Mihrân maddesi, 3, 2/5, İbn-i Bâziş, *İknâ'*, 1/72, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/107, İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 2/319-330, İbn-i Mücâhid, *Seb'a*, 61.

⁵⁴⁷ Abdurrahman b. Hüzmü. Tâbiîndendir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/381, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/77.

⁵⁴⁸ Şeybe ibn-i Nisâh ibn-i Serceşî'l-Medenî. Sika imamlardan, Abdulahibn-i Ayyâş'a arz yoluyla kıraatini okumuştur. Hicrî 130 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/329, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/79.

(zevceti'n-Nebî) ulaşmış ve onları görmüştür ve onlardan Kur'ân-ı öğrenmek için Allaha duâ etmiştir. Ebû Ca'fer'in damadı idi ve kızı Sükeyne⁵⁵⁰ ile evli idi. (Müslim) İbn-i Cündeb'e⁵⁵¹ gelince, O, ekâbir-i kurrâ ve fusahâi'l-ulemâdır. Kıraatini Abdullah ibn-i Ömer ve Abdullah ibn-i Ayyâş'tanokumuştur. Başka bir riayete göre, Zeyd ibn-i Sâbit'ten⁵⁵² okumuştur. Yezîd b. Rûmân'a⁵⁵³ gelince, O, Medînekurrâlarının gözdelerinden ve önde gelenlerindedi. Kıraatini İbn-i Ayyâş ve diğerinen almıştır. Bir rivâyete göre, kıraatini Ömer ibn-i Hattâb'tan⁵⁵⁴ ve Zeyd ibn-i Sâbit'tenokumuştur.. Ebû Bekir, Abdullah ibn-i Zübeyribn-i Avvâm⁵⁵⁵ el-Esedî ve Ebû Hamza, Enes ibn-i Mâlik el-Ensârî⁵⁵⁶ ve diğer ikisinden da rivâyetlerde bulunmuştur.

Ebû Bekir Muhammed ibn-i Müslim ibn-i Ubeydullah ibn-i Abdullah Şihâb ez-Zühri⁵⁵⁷ Ebû Münzir Hişâm ibn-i Urve ibn-i Zübeyr⁵⁵⁸ el-Kuraşî, Ebû Osman Ubeydullah b. Ömer b. Hafs el-Adevî⁵⁵⁹, Ebû Abdullah b. Mâlik ibn-i Enes el-Asbahî⁵⁶⁰ ve diğerleri kıraatlerini ondan (Yezîd ibn-i Rûmân) rivâyet etmişlerdir.

Hasan ibn-i Ahmed ibn-i Hasan el-Haddâd, Ahmed ibn-i Abdullah el-Hâfız ve Muhammed ibn-i Ahmed ibn-i Hasan ibn-i Savvâ⁵⁶¹ tan gelen haberde şöyle

⁵⁴⁹Bint-i Ebû Bekri's-Siddîk, Hicrî 57 senesinde vefat etmiştir. Zehebî, *Siyerü'l-A'lâm*, 2/135.

⁵⁵⁰Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/79-80.

⁵⁵¹Tâbiînün meşhûrlarındandır. Kıraatini İbn-i Ayyâş'a arz yoluyla okumuştur. Hicrî 130 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, I 297, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/80.

⁵⁵²Kârî. Kıraatini Rasûlulah'tan (sav) okumuştur. Hicrî 45 veya 48 de vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/296, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/36.

⁵⁵³Fakîh, muhaddis, kârî. Hicrî 120 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/38, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/76.

⁵⁵⁴Mü'minlerin emîri, Kur'ân harfleriyle ilgili rivâyetler ondan gelmiştir, Hicrî 23 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/591.

⁵⁵⁵Hem babası, hem de kendisi sahabîdir. Kur'ân harfleriyle ilgili rivâyetler ondan gelmiştir. Hicrî 8 de doğmuş, 73 teşhîd edilmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/419.

⁵⁵⁶Hâdim-i Rasûl ve sahabesindendir. Kıraatini Rasûlullah'tan(sav) sema yoluyla almıştır. Kur'ân harfleriyle ilgili rivâyetler ondan gelmiştir, Hicrî 91 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/172.

⁵⁵⁷Tâbiînün önde gelenlerindendir. Kur'ân harfleriyle ilgili rivâyetler ondan gelmiştir. Hicrî 23 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/262.

⁵⁵⁸Sika imamlardandır. Kıraatini Yezîd ibn-i Rûmân'dan sema yoluyla almıştır. Hicrî 146 senesinde vefat etmiştir. Zehebî, *Siyerü'l-A'lâm*, 5/34.

⁵⁵⁹Önemli bir yeri olan, hâfız ve kıraat âlimlerindendir. Tâbiînün küçüklerindendir. Hicrî 147 senesinde vefat etmiştir. Zehebî, *Siyerü'l-A'lâm*, 5/304.

⁵⁶⁰Dârü'l-Hicret (Medine) imamlarındandır. Kıraatini Nâfi'den arz yoluyla almıştır. Hicrî 179 senesinde vefat etmiştir. Zehebî, *Siyerü'l-A'lâm*, 8/49.

⁵⁶¹Muhaddis, sika İmamlardandır. Kıraatini İdris ibn-i Abdilkerim'den sema yoluyla almıştır. Hicrî 359 senesinde vefat etmiştir. Zehebî, *Siyerü'l-A'lâm*, 16/184.

dedi: İdris ibn-i Abdulkerim el-Haddâd'dan⁵⁶² Halef ibn-i Hişâm'dan ve İshak ibn-i Muhammed ibn-i Abdurahman b. Abdullah b. Müseyyeb el-Müseyyebî el-Mahzûmî'den⁵⁶³ gelen haberde şöyle dedi: Nâfi' ibn-i Abdurraman ibn-i Ebî Nuaym el-Medenî'den şöyle işittim: Hz. Pegamber'in(sav) hayatta iken Medîne'de bulundum. Kurrâların hepsi de: Abdurahman el-A'rac ibn-i Hürmüz, Yezîd ibn-i Rûmân, Şeybe ibn-i Nisâh, Kârî Ebû Ca'fer ve Müslim ibn-i Cündeb kıraatlerini onun gibi okuyor, onu taklit ediyorlardı. İnsanlar yazmıyordu. Nâfi': Bir topluluk vardı. Onlardan iki kişiye baktım ve o ikisinden (kıraatımı) aldım. Ondaki şüpheleri de terk ettim. Sonra bu kıraata ülfet ettim. (alıştım, âşinâ oldum) dedi.

Kârî Hasan ibn-i Ahmed, Ahmed ibn-i Abdullah el-Hâfız'dan, O da, Ebû Bakir el-Âcuriyyi'den⁵⁶⁴, o da, el-Mufaddalibn-i Muhammed el-Cenedî'den⁵⁶⁵, o da, Ebû Humete'den⁵⁶⁶, o da, Mûsâ b. Târik'tan aldığı habere göre, İmam Nâfi'b. Ebû Nuaym'ın şöyle dediğini işittim: O dedi ki: "Kıraatimi tâbîinden yetmiş kişiden okudum."⁵⁶⁷ Hasan ibn-i Ahmed, Ebû Tâhir Muhammed ibn-i Ahmed ibn-i Muhammed ibn-i Ahmed ibn-i Abdurrahim'den⁵⁶⁸ bildirmiştir. Ca'fer ibn-i Abdulvahid es-Sakafî -kıraat yönünden- Muhammed ibn-i Ahmed ibn-i Muhammed ibn-i Ahmed ibn-i Abdurrahim' el-Kâtib'ten, -icâzet yönünden- o da, Ebû Bekir Muhammed ibn-i İbrahim ibn-i Ali ibn-i Âsımibn-i Zâzân ibn-i Mukrî'den, o da, el-Mufaddal ibn-i Muhammed el-Cenedî'den, o da, Ebû Humete Muhammed b. Yûsuf

⁵⁶²Güvenilir, mazbut imamlardandır. Kıraatini Halef ibn-i Hişâm, el-Bezzâr ve Muhammed ibn-i Habîb eş-Şemûnî'den okumuştur. İbn-i Mucâhid, Ebû Bakir ibn-i Muksim ve İbrahim b. el-Hüseyn eş-Şattî kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 292 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/154, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/254.

⁵⁶³Nâfi kıraatinin kayyımı, (yönetici, koruyucu, danışman), Kıraatini Nâfi'ye okumuştur. Velid Muhammed, Halef el-Bezzâr, Ebû Hamdûn et-Tayyip ve diğerleri kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdi. (h.206), İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/157, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/147.

⁵⁶⁴Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdullah, Muhaddis, kârî, te'lif sahibi, Ebû Nuaym el-Hâfız ondan bahsetmektedir. Hicrî 306 senesinde vefat etmiştir. Zehebî, *Siyerü'l-A'lâm*, 16/133.

⁵⁶⁵Kıraatini Ali ibn-i Ziyâd ve Ebû Humete Muhammed b. Yûsuf'tan almıştır. İbn-i Mucâhid ve diğer kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 308 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/307.

⁵⁶⁶Muhammed b. Yûsuf b. Muhammed el-Cemhî, Ebû Humete diye bilinir. Kur'an Harflerini Ebû Kurrate, Mûsâibn-i Târik'tanrivâyet etmiştir. el-Mufaddalibn-i Muhammed el-CenedîKur'an Harflerini ondan rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/287.

⁵⁶⁷İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 3, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/107.

⁵⁶⁸Kâtip el-Asbahânî, Kıraatini Ebu Bekir ibnül-Mukrî ve Abdullah ibn-i Muhammed el-Asbahânî'denrivâyet etmiştir. Ca'fer ibn-i Abdulvahid es-Sakafî ve Ebû Ali el-Haddâd kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 445 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/81.

ve Ali ibn-i Ziyâd⁵⁶⁹ ve el-Lahmî'den gelen haberde şöyle dediler: Ebû Kurrate Mûsâ ibn-i Târik dedi ki: Kıraatımı Nâfi' b. Abdurrahman b. Ebî Nuaym el-Medenî'den Medîne'de okudum. Nâfi' bana: Kıraatı tâbiînden yetmiş kişiden okuduğunu söyledi.

Ebû Ali Nâsır ibn-i Mehdî el-Hemedânî⁵⁷⁰ Ebû'l-Ferec Hamed ibnü's-Sehlibnü'l-Müeddib'den,⁵⁷¹ oda Ebû Saîd Abdurrahman b. Muhammed b. Hayrân eş-Şeybânî'den⁵⁷² oda Ebû Bekir Ahmed ibn-i Mûsâ ibn-i Abbas ibn-i Mücâhid'den⁵⁷³ oda, Abdullah ibn-i Sakr'dan⁵⁷⁴ oda, Muhammed ibn-i İshak el-Müseyyebî'den⁵⁷⁵ oda babasından, naklen, el-Müseyyî'den şöyle işittiğini söylemiş "Nâfi' hicrî 169 senesinde vefat etti"⁵⁷⁶ demiştir.

İbn Kesîr (ö.75/695)

Künyesiyle ilgili ihtilâflar: İbn-i Kesîr'in künyesi bir rivâyette Ebû Ma'bed, başka bir rivâyette Ebû Mahmûd, diğer bir rivâyette Ebû Bekir, farklı bir rivâyette Ebû Abbâd, en son rivâyette ise Ebû'l-Muttalib olarak geçmektedir. En meşhûr olanı ise Ebû Ma'bed'dir. Nesebiyle ilgili ihtilâflara gelince: İbn-i Kesîr'in nesebi bir rivâyette Abdullah İbn-i Kesîred-Dârîdir. Hocası Amr b. Alkame el-Kinânî onu "Dârî" diye adlandırmıştı. Çünkü o, Dârî'bn-i Hânîibn-i Habîb b. Nemmâr b. lahm'ın oğludur. Lahm ismi: Mâlik, -ibn-i Adevî b. el-Hâris b. Merra b. İdrîs (ibn-i) Yeşceb

⁵⁶⁹ Kıraatini Mûsâibn-i Târik'tan (Oda Nâfi'den) rivâyet etmiştir. el-Mufaddalî'l-Cenedî kıraatini onda rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/81.

⁵⁷⁰ Kıraatini *Seb'a* sahibi İbn-i Mücâhid'den, oda Hamedibn-i Sehl el-Müeddib'tenrivâyet etmiştir. el-Hâfız Ebû'l-Alâ el-HemedânîHemedan'da kıraatini ondan rivâyet etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/257-2/330.

⁵⁷¹ Hamed ibnü's-Sehl ve Ebû'l-Ferec ibnü'l-Müeddib kıraatlerini "*Seb'a*" sahibi İbn-i Mücâhid'den, sema yoluyla, oda Abdurrahman b. Muhammed b. Hayrân'danrivâyet etmiştir. Nâsır b. Mehdî ve Seyh el-Hâfız Ebi'l-Alâ kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/257.

⁵⁷² O ikisi kıraatlerini "*Seb'a*" sahibi İbn-i Mücâhid'den, sema yoluyla rivâyet etmişlerdir. Hamedibn-i Sehl el-Müeddib kıraatini ondan rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/377.

⁵⁷³ Sanatkâr. Kıraatini Ebu'z-Za'râi, Abdurrahman b. Abdûs, Kunbûl, Abdullah ibn-i Muhammed b. Şâkir, İbrahim ibn-i Ahmed el-vekiî, Abdullah b. es-Sakr'dan okumuştur. Bekkâr b. Ahmed, Hüseyin b. Osman el-Mücâhidî, Abdurrahman b. Hayrân, Ebû Tâhir b. EbîHişâm, Ebû Hafs el-Kettânî, Ebû'l-Ferec eş-Şenebüzî ve İbn-i Ebî Ömer en-Nakkâş kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Kur'ân harflerini de yine ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 324 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/14, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/269.

⁵⁷⁴ Ebû'l-Abbâs el-Bağdâdî. Kıraatini Muhammed ibn-i İshak el-Müseyyebî babasından, oda Nâfi'den almıştır. İbn-i Mücâhid, Bekkâribn-i Ahmed ve diğer ikisi kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 302 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/423.

⁵⁷⁵ Muhammed b. İshak b. Muhammed, Ebû Abdullah el-Müseyyebî el-Medenî. Kıraatini arz yoluyla babasından, oda Nâfi'den almıştır. Abdullah ibn-i Sakr ve diğer kıraatini ondan rivâyet etmiştir. Hicrî 236 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/98, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/216.

⁵⁷⁶ İbn-i Mücâhid, *Seb'a*, 63, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/111.

b. Arîb'dir. , Başka bir rivâyette Lahm b. Adevî b. Amr b. Sebe'. Sebe' ismi: Âmir, b. Yeşceb b. Yu'ra b. Kahtân. Yemenlilerin hepsi Kahtân'ın çocuklarıdır. Humeyd b. Üveysed-Dârî'de onlardandır. Farklı bir rivâyette Dârî diye isimlendirilmiştir. Çünkü o Attâr⁵⁷⁷ idi. En son rivâyette ise, O San'a'da⁵⁷⁸ Fârisî'dir, denilmiştir.

İbn-i Kesîr kıraatini Ebî Haccâc Mücâhid ibn-i Cebri'l-Mahzûmî'ye⁵⁷⁹, Hocası Abdullah b. es-Sâib'e,⁵⁸⁰ Dirbas'a⁵⁸¹, hocası İbn-i Abbâs'a okumuştur.. Bu ikisi de İbn-i Abbâs Abdillahiribn-i Abbâs ibn-i Abdulmuttalib'e okumuşlardır. İbn-i Abbâs'ta Ebi'l-Münzir Ubeyyibn-i Ka'b ve Sahabeden diğerine okumuştur.. Hepsi de Rasûlullah'a (sav) okumuşlardır. Zayıf bir tarîktan gelen rivâyet, İbn-i Kesîr kıraatini Ebî Abdurrahman Abdullah b. es-Sâib Mahzûmî'ye okumuştur.. Abdullah b. es-Sâib'te Ubeyyibn-i Ka'b'e okumuştur.. Fakat bu haber bize göre meşhûr⁵⁸² değildir. Eğer Abdullah İbn-i Kesîr olsaydı Abdullah ibn-i Zübeyr ve diğer sahabilerden de bahsedirdi.

Ebü'l-Kâsım Zâhir b. Tâhir b. Muhammed b. Muhammed en-Nisâbûrî Hemedân'da iken bize şöyle bildirdi, yine Ebû Ya'lâ İshâk ibn-i Abdurrahman b. Ahmed b. İsmail b. Âbidibn-i Âmir b. Mutarrif es-Sâbûnî'de⁵⁸³ haber verdi, Ebû Saîd Muhammed b. el-Hüseyin b. Mûsâ b. Mahmeveyh b. Fevribn-i Abdillahir es-Simsâr⁵⁸⁴ Ebû Bekir Muhammed ibn-i İshâk b. Huzeyme es-Sülemî⁵⁸⁵

⁵⁷⁷ Attâr, Dâreyn ismine nispetle Araplar Dâriyyen diye isimlendirilirdi. İbnü'l-Bâziş'tebu sebepten dolayı Dâriyyi diye isimlendirilmeyi tercih etti. Dâni'de bunu tercih etti. Dâni, *Câmiü'l-Beyân*, 1/98. İbnü'l-Cezerî'de bunu tercih etti. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/443.

⁵⁷⁸ Kisrâ, ordulara saldırmak, onları yok etmek için gemilerini San'a'ya göndermişti. Dâni, *Câmiü'l-Beyân*, 1/99, İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/443, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/87, İbnü'l-Bâziş, *İkn'a*, 1/77.

⁵⁷⁹ Tâbiînin önde gelenlerinden ve müfessirlerdendi. Kıraatini Abdulah b. es-Sâib'e, İbn-i Abbâs'a okudu. Abdulahiribn-i Kesîr kıraatini ona okudu. Hicrî 103 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/41, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/66.

⁵⁸⁰ Mekkeli vekârilereindir. Kıraatini Ubeyyibn-i Ka'b ve Ömer ibnü'l-Hattab'a arz yoluyla okumuştur. Mücâhidibn-i Cebr ve İbn-i Kesîr kıraatlerini arz yoluyla ona okumuşlardır. Hicrî 70 li yılların sonunda vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/419, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/47.

⁵⁸¹ Kıraatini hocası İbn-i Abbâs'a arz yoluyla okumuştur. Abdullah ibn-i Kesîr kıraatini ondan rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/280.

⁵⁸² İbnü'l-Cezerî İbn-i Kesîr tercümesinde, o kıraatini Abdullah b. es-Sâib'ten arz yoluyla almıştır. Ebû Amred-Dâni bu kat'dır demiştir. Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'de zayıftır ve bize göre meşhûr değildir demiştir. Sahabeden bir kişi bile buna vakıf olmamıştır. Sadece İbn-i Mücâhid Şâfitarıkıyla rivâyet etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/443.

⁵⁸³ Müsnedin üstâdı. Kıraatini Muhammed b. Hüseyin'den dinledi. Zâhir b. Tâhir'de kıraatini ondan dinlemiştir. Hicrî 455 senesinde vefat etmiştir. Zehebî, *Siyerü'l-A'lâm*, 18, 75-76.

⁵⁸⁴ Nisâbûr'ludur. Kıraatini İbn-i Huzeyme'den dinlemiştir. Hicrî 380 senesinde vefat etmiştir. Zehebî, *Siyerü'l-A'lâm*, 18, 75-76.

Ahmed ibn-i Muhammed ibn-i Kâsım⁵⁸⁶ ki Mescid-i Haramın müezzini idi ve onun için şöyle diyordu: İbn-i Ebî Bezze dedi ki: İkrime b. Süleyman el-Mekkî'den işittim, hocası Benî Şeybe şöyle diyordu: “Kıraatımı İsmail b. Abdullah el-Mekkî'den okudum.” Duhâ vaktine ulaştığımda bana:

Seni tebrik ederim, Kur'ân-ı Kerîm'i hatmettin dedi. Kıraatımı Abdullah ibn-i Kesîr'e bana bildirdiği şekilde okudum. Abdullah bana kıraatini kendisine bildirdiği şekilde Mücâhid'e okuduğunu söyledi. O da bildirdiği şekilde İbn-i Abbâs'a okumuş, İbn-i Abbâs'ta bildirdiği şekilde Ubeyyibn-i Ka'b'e okumuş, o da bildirdiği şekilde Rasûlullah'a (sav) okumuştur.⁵⁸⁷

Bu haberi aynı zamanda Kârî Ebû Ali Hasan b. Ahmed ve Ebû Tâhir Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdurrahim'de bildirmiştir. Ca'fer b. Abdulvahid b. Muhammed b. Mahmûd es-Sakafî –kıraat yoluyla- Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ibn-i Abdurrahim (kâtip) –icâzetyoluyla- Muhammed ibn-i İbrahim b. Ali ibn-i Âsım, Mufaddalibn-i Muhammed el-Cenedî, Ebû Hûmete ve Ali ibn-i Ziyâd el-Lahmî dediler ki: Ebû Kurrate İsmail b. Abdullah Konstantinî'nin “Kıraatini Abdullah İbn-i Kesîr'den okuduğunu bildirdi: Abdullah İbn-i Kesîr'de kıraatini Mücâhid b. Cebr el-Mekkî'den. Mücâhid'in de kıraatini Abdullah ibn-i Abbâs'tan okuduğunu, Abdullah'ın da Ubeyyibn-i Ka'b'tan, onunda Rasûlullah'tan (sav) okuduğunu bildirdi.

Kârî Muhammed b. el-Hüseyin b. Bündâr⁵⁸⁸, kârî Hasan b. el-Kâsım b. Ali,⁵⁸⁹ Hasan b. Ali b. İbrahim el-Mukriü'l-Ahvâzî⁵⁹⁰, Muhammed b. Ahmed b. İbrahim eş-

⁵⁸⁵Hocaların hocası. Kıraatini İmrân ibn-i Mûsâ el-Kazzaz'a arz yoluyla okumuştur. Nakkâş kıraatini arz yoluyla ondan okumuştur. (h.311), İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/97.

⁵⁸⁶Ahmed ibn-i Muhammed b. Abdullah b Kâsım b. EbîBezze, Ebü'l-Haseni'l-Bezziyyi'l-Mekkî. Mekke kâriplerinden ve Mescid-i Haram müezzinlerindendir. Kıraatini İkrime b. Süleyman'dan okudu. Ebû Rebîa Muhammed b. İshâk, Ebû Abdurrahman Abdullah b. Ali ve Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali el-Lehebiyyân kıraatini ondan okudular. Hicrî 250 senesinde vefat etmiştir. 80 sene yaşamıştır. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/119, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/173.

⁵⁸⁷Dânî bu haberi Câmiü'l-Beyân adlı eserin 1/373 nolu sayfasında zikretmiştir. İbnü'l-Cezerî'de en-*En-Neşr* adlı eserinde, senedini Bezzî'ye dayandırarak, 2/413. sayfada bildirmiştir.

⁵⁸⁸Ebü'l-Izz el-Vâsıtî, el- Kastalânî. Irak ulemâsından, âlim ve Mûsânnif. Hicrî 435 senesinde Vâsıt'ta doğdu. Kıraatini Ebû Ali Gûlâm el-Herrâs, Ebü'l-Kâsım el-Hüzelî ve Muhammed İbn-i Abbâs el-Avânî'den okumuştur. Ebü'l-Alâ el-Hemedânî ve diğeri kıraatini ondan okumuştur. Hicrî 521 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/128, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/473.

Şenebûzî⁵⁹¹, Ebû'l-Hasan ibn-i Şenbûz⁵⁹², Kunbûl b. Abdurrahman⁵⁹³, Ahmed b. Muhammed. b. Avnü'l-Kavvâs⁵⁹⁴, Vehb b. Vâdih, Şibl b. Addâd dediler ki: “Abdullah ibn-i Kesîr, hicrî 45 senesinde Mekke’de, Muâviye ibn-i Süfyân zamanında doğdu. Hişâm b. Mâlik zamanında, hicrî 75 senesinde vefat etmiştir. Muhammed b. Hasan b. Muhammed el-Hâfız, İsmail b. Zâhir b. Muhammed, Muhmmmed b. el-Hüseyn b. el-Fadl, Abdullah b. Ca’fer en-Nehavî, Ya’kûb ibn-i İshâk, Ebû Bekir el-Humeydî Süfyân:⁵⁹⁵Kâsım Er-Rihâl -Abdullah ibn-i Kesîr- bana hicrî 120 senesinde ben 13 yaşında iken,⁵⁹⁶Dârî’nin⁵⁹⁷ cenazesinde anlattı. dedi

İbn Âmir (ö.118/736)

İbn-i Âmir’in künyesiyle ilgili bazıları Ebû İmrân, bazıları Ebû Osman, bazıları Ebû Ma’bed, bazıları Ebû Nuaym, bazıları Ebû Uleyym, bazıları Ebû

⁵⁸⁹Üstaz Ebû Ali el-Vâsitî, nâm-ı diğer Biğulâmi'l-Herrâs. Irak ulemâsından. Hicrî 374 senesinde dünyaya geldi. Kıraatini Kârî Ubeydullah b. İbrahim -Ebû Kurrate-, Abdullah el-Ulvî, Nehrevânî, Sûsencirdî, Kadı Ebû'l-Alâ, Ali b. Muhammed es-Sâbûnî, Bekir b. Şâzân, Hammâmî, Hasan b. Mülâib, Kadı Cü'fî, Hasan b. Muhammed el-Fahhâm, Ebû Hasan en-Nehavî -İbni'n-Neccâr, Muhammed b. Nizâr et-Tikritî, Ebû Ali Ahvâzî, Hasan b. Ali b. Beşşâr, Ebû Abdullah el-Lâlekî, Ebû Kâsım Ali b. el-Hüseyn b. Abdullah, Ahmed ibn-i Abdulkarim eş-Şinîzî, Muhammed ibn-i Abbâs es-Sarîfinî, Ubeydullah b. Ömer el-Mesâhîfî ve Ebû'l-Izz el-Kastalânî'den okumuştur. Hicrî 468 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/228, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/428.

⁵⁹⁰Üstaz Ebû Ali el-Ehvâzî. Hicrî 362 senesinde doğdu. Kıraatini Ebi'l-FerecŞenebûzî ve Ebû Hüseyin Ali b. Ahmed el-Heceri'den okumuştur. Ebû Ali Ğulâmi'l-Herrâs kıraatini ondan okumuştur. Hicrî 446 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/221, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/403.

⁵⁹¹Ebû'l-Ferec eş-Şenebûzî, eş-Şatavî. Hicrî 300 senesinde doğdu. Kıraatini arz yoluyla İbn-i Mücâhid, İbn-i Şenbûz, -çevresinin çok geniş olduğu nispet edilir- Muhammed b. Mûsâ ez-Zinî ve Hasan b. Ali İbn-i Beşşâr'dan almıştır. Ebû Ali el-Ahvâzî, Ali b. Kâsım el-Hayyâd kıraatlerini ondan almışlardır. Hicrî 388 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/50, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/333.

⁵⁹²Muhammed b. Ahmed b. Eyyûb b. es-Salt b. Şenbûz, Ebû'l-Haseni'l-Bağdâdî. Iraktaşeyhu'l-kurrâ. Kıraatini arz yoluyla Kunbûl, Abdullah b. Ahmed b. Süleyman et-Tikritî, Abdullah ve Süleyman b. Muhammed er-Rakkî'den almıştır. Ebû'l-Hasan Ahmed b. Hasan el-Malatî, Muhammed b. Ahmed b. İbrahim eş-Şenebûzî, Muhammed ibn-i Ca'fer el-Meğâzilî, Ebû Bekir Şâzân, kıraatlerini ondan almışlardır. Hicrî 328 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/52, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/276.

⁵⁹³Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed b.Hâlid, Ebû Ömer el-Mekkî. Hicaz bölgesi şeyhu'l-kurrâsı. Hicrî 195 te doğdu. Kıraatini arz yoluyla en-Nebâli'l-Kavvâs ve Bezzi'den almıştır. İbn-i Mücâhid, İbn-i Şenbûz ve Zinî kıraatlerini ondan almışlardır. Hicrî 291 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/165, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/230.

⁵⁹⁴Ebû'l-Hasan en-Nebbâl el-Mekkî, Mekke'de kıraat âlimi. Kıraatini Ebi'l-Ihrît'ten okumuştur. Kunbûl ve Hulvânî kıraatlerini ondan okumuşlardır. Hicrî 240 veya 245 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/165, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/230.

⁵⁹⁵Süfyânibn-i Uyeyne, Ebû Muhammed el-Kûfî. Hicrî 107 de doğdu. Kıraatini Humeydibn-i Kays ve İbn-i Kesîr'e arz yoluyla okumuştur. Sellâm b. Süeyman kıraatini ona okumuştur. Hicrî 198 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/308.

⁵⁹⁶İbn-i Mücâhid, *Seb'a*, 66.

⁵⁹⁷Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/88, . İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/445, Zehebî, *Siyerü'l-A'lâm*, 5/320.

Muhammed, bazıları Ebû Mûsâ, bazıları Ebu Abdullah derken, Ebû İmrân en sahîh olanıdır.⁵⁹⁸ dediler.

Abdullah b. Âmir b. Yezîd b. Temîm b. Rebîa el-Yahsabî, Yahsab b. Dühmân b. Âmir b. Hımeyr b. Sebe' b. Yeşcüb b. Yü'rab b. Kahtân. Bazıları Yahsab b. Mâlik b. Asbah b. Ebrehe ibn-i Sabbâh'tır dediler. Bazıları da Yahsab b. Mâlik b. Yezîd b. Avf b. Sa'd b. Avf b. Adevî b. Mâlik'tir dediler. Araştırmacılar ve soy bilgileri (nüssâb) Yahsab b. Dühmân b. Âmir önceden bahsedildiği gibi asıl olan budur demişlerdir.

İbn-i Âmir'in senediyle ilgili on iki tane farklı görüş, söz vardır.

Birincisi: Kur'ân'ı Kerîm-i bütünüyle Hz. Osman'a okumuştur.

İkincisi: Kur'ân'ı Kerîm'in yarısından fazlasını Hz. Osman'a okumuştur.

Üçüncüsü: Kur'ân'ı Kerîm'i Hz. Osman'dan dinlemiştir.

Dördüncüsü: Kur'ân'ı Kerîm'i Muâviye ibn-i Ebî Süfyan'a okumuştur..

Beşincisi: Kur'ân'ı Kerîm'i Muazibn-i Cebel'e⁵⁹⁹ okumuştur. Bu uzak bir ihtimaldir.

Altıncısı: Kur'ân'ı Kerîm'i Ebi'd-Derdâ'ya⁶⁰⁰ okumuştur.

Yedincisi: Kur'ân'ı Kerîm'i Vâsile⁶⁰¹ b. el-Eskâ'ya okumuştur.

Sekincisi: Kur'ân'ı Kerîm'i Fedâle ibn-i Ubeyd'e okumuştur.

⁵⁹⁸Zehebî, İbn-i Âmirin dokuz künyesi vardır. En meşhûru Ebû İmrân'dır demiştir. Zehebî, *Siyerü'l-A'lâm*, 5/293.

⁵⁹⁹Ebû Abdurrahman el-Ensârî. Hz. Peygamber(sav) zamanında Kur'ân'ı Kerîm'i ezberleyenlerdendi. Kur'ân harfleriyle ilgili rivâyetler ondan gelmiştir. Hicrî 18 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Âmir'in kıraatinin Muaz'dan geldiği bildirilmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/301.

⁶⁰⁰Uveymir b. Yezîd, Ebû'd-Derdâ'l-Ensârî, el-Hazrecî. Hz. Peygamber(sav) zamanında Kur'ân'ı Kerîm'i ezberleyenlerdendi. Abdullah ibn-i Âmir arz yoluyla kıraatini okumuştur. Hicrî 32 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/606, Zehebî, *Ma'rîfetü'l-Kurrâ*, 1/40. Zehebî'nin Ebi'd-Derdâ adlı tercemesinde denilmiştir ki: Abdullah ibn-i Âmir ona Kur'ân'ı okumuştur. Zehebî, *Ma'rîfetü'l-Kurrâ*, 1/41.

⁶⁰¹Vâsile b. el-Eskâ'el-Leysî, Ehl-i Suffadan. Kur'ân'ı Kerîm'i Hz. Peygamber'den (sav) almıştır. Yahyâ b. el-Hâris ez-Zimârî'ye Okudu. İbrahim b. ebîAblete ondan okumuştur. Mekhûl, Yunus ibn-i Meysere ondan rivâyet etmiştir. Hicrî 85 senesinde vefat etmiştir. Vefat ettiğinde 98 yaşında idi. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/358.

Dokuzuncusu: Kur'ân'ı Kerîm'i Muğîre b.(ebî) Şihâb⁶⁰² el-Mahzûmî'ye okumuştur.

Onuncusu: Kur'ân'ı Kerîm'i herhangi bir kişiye okumuş, o da Hz. Osman ibn-i Affân'a okumuştur.

Onbirincisi: Kur'ân'ı Kerîm'i bazı harflerle okuyor, sonra bu okuyuş, Şâmehlî'nin okuyuşudur diyordu.

Onikincisi: Bu Harfler Şâm ehline âittir diyor ve onlar bu harflerle okuyor diyor.

Ebü'l-Abbâs Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali el-Bağdâdî, Ebû İshâk İbrahim b. Ömer ibn-i Ahmed,⁶⁰³ Ali b. Hafîf b. Abdullah b. Dekkâk,⁶⁰⁴ Ebü'l-Hasan Ahmed b. Saîd ed-Dımişkî, Hişâmibn-i Ammâr,⁶⁰⁵ Irâkü'bn-ü Hâlid b. Yezîd el-Mürrî,⁶⁰⁶ Yahyâ b. Hâris ez-Zimarî'nin şöyle dediğini nakletti: Kıraatımı Abdullah ibn-i Âmir el-Yahsabî'den okudum. Abdullah'ta Muğîreibn-i (ebî) Şihâb'tan okudu. Muğîreibn-i Şihâb'ta Osman ibn-i Affân'dan okudu. Hişâm dedi ki: Irâk konusu -bize göre sahîhtir- bu kişi de Velîd b. Müslimdir.⁶⁰⁷ Yahyâ b. el-Hâris ez-Zimarî'den, o da Abdullah ibn-i Âmir'den, o da Osman ibn-i Affân'dan okudu.

⁶⁰²Muğîre b.(ebî) Şihâb, Abdullah b. Amr, Ebû Hâşim Eş-Şâmî. Kur'ân'ı Kerîm'i Hz. Osman'dan arz yoluyla almıştır. Abdullah b. Amr Kur'ân'ı Kerîm'i ondan arz yoluyla almıştır. Hicrî 91 senesinde vefat etmiştir. Vefat ettiğinde 90 yaşında idi. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/305, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/48.

⁶⁰³Ebü İshâk el-Bermekî. Kıraatini Ebâ Bekir el-Katîden dinlemiştir. Hanbelî mezhebine mensup fakîh bir kişi. Hicrî 361 senesinde doğdu, 445 te vefat etti. Hatîb Bağdâdî, *Târîh-i Bağdâd*, 6/139.

⁶⁰⁴Ebü'l-Hasan el-Hâşimî. Ebü'l-Kâsım el-Begavî'den bahsetmektedir. Kadı Ebü'l-Alâ el-Vâsıtî kendisinden bahsetmektedir. Hicrî 291 de doğmuş, 372 de vefat etmiştir. Hatîb Bağdâdî, *Târîh-i Bağdâd*, 10/423.

⁶⁰⁵Ebü'l-Velîd es-Sülemîed-Dımişkî, Şâm bölgesi imamlarından, hatîb, kârî, muhaddis, müftî. Hicrî 153 te doğdu. Kıraatini arz yoluyla Eyyûb b. Temîm, Irâk b. Hâlid, Velîdibn-i Müslim ve Süveyd ibn-i Abdulazîz den okumuştur. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, Ahmed b. Yezîd el-Hulvânî, İsmail b. Huveyris, Amed b. Muhammed el-Beysânî, Ahmed b. Mameveyh, kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 244 veya 245 te vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/355, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/195.

⁶⁰⁶Ebü'd-Dahhâked-Dımişkî. Zamanın Şâmulemâsından, Kıraatini arz yoluyla Yahyâ b. Hâris ez-Zemârîden okumuştur. Hişâm b. Ammâr kıraatini arz yoluyla ondan almıştır. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/51, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/150.

⁶⁰⁷Ebü'l-Abbâs ed-Dımişkî, Şâmulemâsından. Hicrî 119 da doğdu. 195 te vefat etti. Kıraatini Yahyâ ez-Zimarî ve Nâfî'den okumuştur. Hişâmibn-i Ammâr kıraatini ondan okumuştur. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/360-355.

Ebü'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîtî, Ebû Ali Hasan ibnü'l-Kâsım el-Vâsîtî'den, o da Ebû Hasan ibn-i Ali b. İbrahim el-Mukriü'l-Ehvâzî'den, o da Ebû İshâk İbrahim b. Ahmed et-Taberî⁶⁰⁸ ve Ebû Bekir Nakkâş'tan, bunlar da Ahmed b. Enes'ten, o da Abdullah ibn-i Zekvan'dan, o da Eyyûb ibn-i Temîm'den,⁶⁰⁹ o da Yahyâ ez-Zimârî'den verdiği haberde şöyle diyor: İbn-i Âmir hicretin evvelinde 21 senesinde doğdu. 118 senesinde Muharrem ayında aşûra günü vefat etti. Aynı gün 97 yaşında iken defnedildi. Üç kardeşi vardı. Abdullah, Abdurrahman, Ubeydullah. Âmir b. Yezîd b. Temîm ibn-i Rebîa'nın çocukları: Abdurrahman hicrî 120 senesinde, Ubeydullah 130 senesinde vefat etti. Aynı şekilde Yahyâ dedi ki: Hâlid ibn-i Yezîd onun halefîydi. Onun dediğine göre: hicretin sekizinci senesinde doğdu. 110 yaşında vefat etti.

Ebû Amr (ö.154/771)

Ebu Amr'ın ismiyle ilgili bazı görüşlerde, Zebbân, bazılarında Uryân, bazılarında Yahyâ, bazılarında Muhammed, bazılarında Cebr, bazılarında Cüz', bazılarında Uyeyne, bazılarında ismi Künyete⁶¹⁰, Mekke'de doğdu. Basra'da yaşadı. Kufe'de vefat etti. Muhammed b. Süleyman el-Hâşimî zamanında. Asıl memleketi Kâzerûndur.⁶¹¹ Hasan ibn-i Ahmed el-Mukrî,⁶¹² Ahmed b. Abdullah el-Hâfız, Muhammed b. Abdurrahman ibnü'l-Fadl dediler ki: Abdullah Hüseyin b. Şârik b. Abdullah el- Mukrî'den şöyle işittik: O dedi ki: Ebû Hammâd, Tayyib b. İsmail, Yahyâ b. el-Mübârek el-Yezîd'den naklen şöyle dedi: İsmi Ebû Amr b. el-AlâZebbân b. Alâ b. Ammâr b. Uryân b. Husayn b. el-Hârisb. Celhem b. Hucr b. Huzâî b. Mâzen b. Mâlik b. Amr ibn-i Temîm'dir. Alâ'nın dört çocuğu vardır. Onlardan Ebû Süfyân,

⁶⁰⁸İbrahim b. Ahmed b. Muhammed Ebû İshâk et-Taberî el-Mâlikî, el-Bağdâdî. Hicrî 324 te doğdu. 393 te vefat etti. Kiraatini Ebû Bekir Nakkâş'dan okudu. Ebû Ali el- Ehvâzî kiraatini ondan okudu. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/5-22, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/358.

⁶⁰⁹Ebû Süleyman et-Temîmî. Hicrî 120 yılının evvelinde doğdu. Hicrî 198 te vefat etti. Kiraatini Yahyâ ez-Zimârî'ye okudu. İbn-i Zekvân ve Hişâm kiraatlerini ondan okudular. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/17, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/148.

⁶¹⁰Dânî'nin Ömer b. Şebbeh'ten naklettiğine göre: O şöyle dedi: İsmi Künyete'dir ve başka ismi yoktur. Asmaî'da dedi ki: onun ismi Ebû Amr b. Alâ'dır. Başka ismi yoktur. Onun ismi: Mahbûb, Cüneyd, Osman, Abbâd'dır denildi. Dâni, *Câmiü'l-Beyân*, 1/107-110, Hamevî, *Mu'cemü'l-Udebâ*, 11/159.

⁶¹¹Kâzerûn, İran'da Bahr ve Şiraz arasında bir şehir. Hamevî, *Mu'cemü'l-Buldân*, 4/429.

⁶¹²Ebû Bekir el-Cevherî, herkesçe bilinen bir kârî. Kiraatini Muhammed b. Ahmed b. Hasani'l-Üşnânî el-Kisâî ve Ya'kûb ibn-i İbrahim'den okumuştur. Ebû'l-Hüseyin el Habbâzî ve Abdullah b. Muhammed ez-Zârî kiraatlerini arz yoluyla ondan okumuşlardır. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/165.

İsmi Süfyân b. Alâ ve Ebû Hafs Ömer b. Alâ ve Ebû Amr b. Alâ. Sonuncusu Ebû Amr b. Alâ ölmüştür. Ebû Amr Ebî Ca'ferî'l-Mansûr'dan iki sene önce vefat etmiştir. Aynı şekilde Muhammed b. Abdurrahman ibnü'l-Fadl İbn-i Şârik'ten naklen dedi ki: O Ebû Hammâd, Ebû Hamdûn Muaz ibnü'l-Alâ'nın⁶¹³ sözünü ihlal etmiştir.

Ali b. Yezîd b. Ali el-Asbahânî⁶¹⁴, Ahmed b. Fadl el-Bâtürkânî, Muhammed b. Ca'fer el-Mukrî el-Cürcânî dediler ki: Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. İbrahim, Ebü'l-Hasan Ali b. Hasan b. Ca'fer el-Ensârî Basra'da ve Hasan ibn-i Saîd⁶¹⁵ şöyle dediler: Ebû Abdullah Hüseyin b. Şârik, Ebû Hamdûn et-Tayyib b. İsmail, Ebû Muhammed Yahyâ b. el-Mübârek el-Yezîdî dedi ki: EbîAmr'ın ismi Zebbân b. Alâ b. Ammâr b. Uryân b. Abdullah b. Husayn b. el-Hâris b. Celheme b. Hucr b. Huzâî b. Mâzin b. Mâlik b. Amr İbn-i Temîmdir. Alâ b. Ammâr'ın dört çocuğu vardı. Onlardan Ebû Süfyân ismi Süfyân ibn-i Alâ, Muaz b. Alâ, Ebû Hafs Ömer b. Alâ. Alâ'nın son çocuğu Ebû Amr ölmüştür. Ebû Amr Ebû Ca'fer el-Mansûr'dan iki sene önce vefat etmiştir.⁶¹⁶

Ebû Amr kıraatini kârîlerin merkezi Hicaz ve Irâk ulemâsından okumuştur.. Bu sayacağımız kârîler Mekke'lidir. Bunlar: Ebü'l-Haccâc Mücâhid ibn-i Cebr el-Mahzûmî, Ebû Abdullah Saîd b. Cübeyr, İbn-i Hişâm el-Vâlibî, İkrime b. Hâlid b. Saîd b. Âs b. Hişâm el-Mahzûmî, Ebû Abdullah İkrime, hocası İbn-i Abbâs, Ebû Muhammed Atâ b. Ebî Rabâh el-Fihri, Ebû Ma'bed Abdullah ibn-i Kesîr el-Kinânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdurrahman b. Muhaysin es-Sehmî,⁶¹⁷ Ebû Safvân Humeyd b. Kays el-A'rac el-Esedî.⁶¹⁸

⁶¹³Ebû Ğassân el-Basarî el-Mâzinî. Kıraatini Nâfî'nin hocası İbn-i Âmir'den okumuştur. Asmaî kıraatini ondan okumuştur. Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 7/487, 10/192.

⁶¹⁴Ali b. Yezîd b. Ali b. Şehriyâr, Ebü'l-Vefâ el-Asbahânî. Kıraatini Ahmed b. Fadl el-Bâtürkânî'den okumuştur. Hasan b. Ahmed el-Hemedânî kıraatini ona okumuştur. Kuteybe Kisâî'denrivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/543.

⁶¹⁵Hasan ibn-i Saîd b. Ca'fer, Ebü'l-Abbâs el-Mutavviî. *Târih-i Bağdâd*, 2/385.

⁶¹⁶Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 7/488.

⁶¹⁷Kârî. İbn-i Kesîr ile muâsır. Kıraatini arz yoluyla Mücâhidibn-i Cebr, İdrîs, Saîd ibn-i Cübeyr'den almıştır. Ebû Amr b. ibnü'l-Alâ kıraatini arz yoluyla ondan almıştır. Hicrî 123 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/265, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/97.

⁶¹⁸Kıraatini Mücâhidibn-i Cebr'den almıştır. Ebû Amr b. ibnü'l-Alâ kıraatini ondan almıştır. Hicrî 130 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/167, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/98.

Bu sayacağımız kâîler de Medîne'lidir. Ebû Ca'fer Yezîd b. el-Ka'ka el-Kârî, Ebû Nisâh Şeybe b. Nisâh b. Serces b. Ya'kûb hocası Hz.Peygamber'in (sav) zevcesi Ümm-ü Seleme, Ebû Ravh Yezîd b. Rûmân el-Kuraşî'l-Esedî. Bu sayacağımız kâîler de Basra'lıdır: Ebû'l-Âliye Rufeyu'bnü Mihrân, er-Riyâhî,⁶¹⁹ Ebû Saîd el-Hasan ibn-i ebi'l-Hasan el-Ensârî,⁶²⁰ Ebû Süleyman Yahyâ b. Ya'mer el-Advânî.⁶²¹ Nasr b. Âsım el-Leysî,⁶²² Ebû Muhammed Abdullah b. ebi İshâk el-Hadramî,⁶²³ Ebû Ubeyd el-Velîd b. Yesâr -İbn-i Beşşâr- el-Hazâî⁶²⁴

Bu sayacağımız kâîler de Basra'lıdır: Ebû Bekir Âsım b. Ebî en-Nücûd el-Esedî. Mücâhid ve Saîd'e gelince: O ikisi kıraatlerini Ebi'l-Abbâs Abdullah İbn-i Abbâs b. Abdulmuttalib el-Hâşimî'ye okumuşlardır. İbn-i Abbâs'ta kıraatini Rasûlullah (sav) zamanında kuvvetlendirmiştir. Muhkem hale getirmiştir. Kur'ân'ın tamamını Ebû Münzir Ubeyyibn-i Ka'b en-Neccâr'a ve Ebî Saîd Zeyd ibn-i Sâbit el-Ensârî'ye, başka bir rivâyette de, Kur'ân'ın tamamını Mü'minlerin emîri Ebi'l-Hasan Ali ibn-i EbîTâlib el-Hâşimî'ye⁶²⁵ ve Ebî Abdurrahman Abdullah ibn-i Mesûd el-Hüzelî'ye okumuştur.⁶²⁶ Hepsî de Kur'ân'ı Rasûlullah'a (sav) okumuşlardır. İkrime

⁶¹⁹Tâbiînin önde gelenlerindendir. Kıraatini arz yoluyla Ubeyyibn-i Ka'b, Zeyd ibn-i Sâbit, İbn-i Abbâs'tan almıştır. Kıraatini Ömer'den arz yoluyla (sahîh kılmış) onaylatmıştır. Ebû Amr kıraatini ondan okumuştur. Hicrî 90 veya 96 yılında vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/284, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/60.

⁶²⁰Hasan ibn-i ebi'l-Hasan Yesâr, es-Seyyid İmâm Ebû Saîdî'l-Basarî. Asrının meşhur ilmî ve amelî imamı, Kıraatini Hittân er-Rikâşî, Ebû'l-Âliye'ye okumuştur. Ebû Amr kıraatini ondan rivâyet etmiştir. Hicrî 21 yılında doğmuş, 110 yılında da vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/235, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/65.

⁶²¹Tâbiînin önemli simâlarındandır. Kıraatini Ebû Amr, İbn-i Abbâs, Ebi'l-Esveded-Düvelî'ye arz yoluyla okumuştur. Ebû Amr b. ibnû'l-Alâ kıraatini arz yoluyla ondan almıştır. Hicrî 90 yılından önce vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/38, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/67.

⁶²²Tâbiîndendir. Kıraatini Ebi'l-Esed'e arz yoluyla okumuştur. Ebû Amr b. ibnû'l-Alâ kıraatini arz yoluyla ondan rivâyet etmiştir. Hicrî 90 veya 100 den önce vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/236, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/71.

⁶²³Ya'kûb ibn-i İshâk el-Hadramî'nin dedesi ve on kıraat imamından biridir. Kıraatini Yahyâ b. Ya'mer ve Nasribn-i Âsım'dan arz yoluyla almıştır. Ebû Amr b. ibnû'l-Alâ kıraatini ondan rivâyet etmiştir. Hicrî 129 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/410.

⁶²⁴Velîd ibn-i Beşşâr, Ebû Beşşâr el-Basarî. Kur'ân harflerini EbîAmr'danrivâyet etmiştir. Ebû Amr kıraatini ondan arz yoluyla okumuştur. Kıraatini Hasan Basrî'denrivâyet etmiştir İbnû'l-Cezerî: Asmaî kıraatini ondan rivâyet etmiştir. Velîd ibn-i Beşşâr Basra ulemâsındandır. Ebû Amr kıraatini ondan okumuştur. Velîd kıraatini EbîAmr kıraatinin üzerine bina etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/359.

⁶²⁵Kur'ân'ı Rasûlullah'a (sav) arz yoluyla okumuştur. Ebû Abdurrahman es-Sülemî ve Ebi'l-Esveded-Düvelî kıraatlerini ona arz yoluyla okumuşlardır. Hicrî 40 senesinde şehîd edilmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/546, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/25.

⁶²⁶Kur'ân'ı Rasûlullah'a (sav) arz yoluyla okumuştur. Esved, Zirribn-i Hubeys, Ubeyd ibn-i Kays, Ubeyd ibn-i Nufeyle, Abîdtü'bn-ü Selmânî, Ebû Abdurrahman es-Sülemî kıraatlerini ondan arz yoluyla okumuşlardır. Hicrî 32 senesinde vefat etmiştir İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/485, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/32.

ibn-i Hâlid'e gelince: Kıraatini İbn-i Ömer ve İbn-i Abbâs'tan⁶²⁷ almıştır. İkrime kıraatini hocası İbn-i Abbâs'a okumuştur.

Atâ ibn-i EbîRabâh'a gelince: Abdullah İbn-i Abbâs ve Câbiribn-i Abdullah'a,⁶²⁸ Ebû Hureyre'ye, Ubeyd ibn-i Umeyr'e⁶²⁹ Urvetü'bn-ü Zübeyr⁶³⁰ ve diğerlerine yetişmiş, onları görmüştür ki, onlar sahabeden ve tâbiînden kurrâ fakîh olan kimselerdir. Birçok kişi ondan kıraatlerini almış ve ondan rivâyetler yapmışlardır. Ondan sonra Mekke ulemâsındanMücâhid'e kadar fetvâ kapısı kapanmış, fetvâ veren kimse olmamıştır. Amr ibn-i Dînâr,⁶³¹ Zührî, Katâde,⁶³² Eyyûb es-Sıhtıyânî,⁶³³ İbn-i Şüreyh ve diğerleri. İbn-i Kesîr ve İbn-i Muhaysın'a gelince: Her ikisi de kıraatlerini Mücâhid e Dirbâs ve İbn-i Abbâs'tan okumuşlardır. İbn-i Humeyd'e gelince: Kıraatini Mücâhid'den okumuştur. Ebû Ca'fer'e gelince: Medîne kurrâlarından sayılmıştır. Fakat onun senedi öne geçmiştir. Bazılarına göre onun senedi, aslında EbîAmr'ın senedidir.

Ebü'l-Âliye'ye gelince: Kıraatini mü'minlerin emîri Ebî Hafs Ömer ibnü'l-Hattâb el-Adevî, Ubeyyibn-i Ka'b, Zeyd ibn-i Sâbit'ten okumuştur. Hepside Kur'an'ı Rasûlullah'a (sav) okumuşlardır. Kıraatini Aynı zamanda İbn-i Abbâs'tan okumuştur. Hasan'a gelince: Kıraatini Ebü'l-Âliye ve Hittân b. Abdullah er-Rakâşî'ye⁶³⁴ okumuştur. Hittân Ebî Mûsâ Abdullah b. Kays el-Eş'ârî'ye, Ebû

⁶²⁷İbnü'l-Cezerİkrimeyle ilgili tercemesinde: (1/515) O kıraatini Sahabeden İbn-i Abbâs'a arz yoluyla okumuştur. Hâfız Ebü'l-Ala'da İbn-i Ömer'e de okumuştur, dedi.

⁶²⁸Ebü Abdullah el-Ensârî Sahabenin önemli şahsiyetlerindendir. Hicrî 78 senesinde vefat etmiştir. Zehebî, *Siyerü'l-A'lâm*, 3/189.

⁶²⁹EbüÂsım el-Leysî. Kur'an harfleriyle ilgili rivâyetler ondan vârid olmuştur, aktarılmıştır. Kıraatini Ömer İbnü'l-Hattâb, Ubeyyibn-i Ka'b'tanrivâyet etmiştir. Mücâhid, Atâ, Amr. b. Dînâr kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 73 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/496.

⁶³⁰Ebü Abdullah el-Medenî. Kur'an harfleriyle ilgili rivâyetler ondan vârid olmuştur, aktarılmıştır. Hicrî 93 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/511.

⁶³¹Ebü Muhammed el-Mekkî. Bâzâm'ın hocası, Kur'an harfleriyle ilgili rivâyetler ondan vârid olmuştur, aktarılmıştır. Kıraatini İbn-i Abbâs'tan rivâyet etmiştir. Yahyâ b. Sabîh kıraatini ondan rivâyet etmiştir. Hicrî 126 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/600.

⁶³²Katâde b. Diâme, Ebü'l-Hattâbi's-Südûsiyyi'l-Basariyyi'l-Müfessir. Kur'an harflerini rivâyet eden imamlardan biridir. Kıraatini Ebî'l-Âliye, Enes ibn-i Mâlik'ten rivâyet etmiştir. Ebân b. Yezîd el-AttârKur'an harflerini ondan rivâyet etmiştir. Hicrî 117 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/25.

⁶³³Eyyûb b. Keysân es-Sıhtıyânî. Tâbiînin küçüklerindendir. Hicrî 131 senesinde vefat etmiştir. Zehebî, *Siyerü'l-A'lâm*, 6/15.

⁶³⁴Kıraatini Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'ye arz yoluyla okumuştur. Hasan Basrî kıraatini ondan okumuştur. Hicrî 90 küsur senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/253, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/49.

Mûsâ'da Rasûlullah'a (sav) okumuştur. Hasan Sahabeden bir kişiyle bile karşı karşıya gelmedi, karşılaşmadı. Yahyâ b. Ya'mer'e gelince: Kıraatini İbn-i Ömer ve İbn-i Abbâs'ın senetlerine dayanarak okudu. Aynı şekilde Ebi'l-Esvad Zâlim b. Amr b. Süfyâne'd-Düelî'den okumuştur. Ebi'l-Esvad'de kıratını mü'minlerin emîri: EbîAmr ve Osman b. Affâni'l-Emevî'ye, Ebi'l-Hasan Ali b. Ebî Tâlib el-Hâşimî'ye, onlarda Rasûlullah'a (sav) okumuşlardır. Bazı rivâyetlerde Hz. Ömer ve Ali Kur'ân'dan bazı sûreleri hayatta iken Hz. Peygamber'e (sav) okumuşlar. Hz Peygamber'den (sav) sonra hâfızlıklarını tamamlamışlardır.

Nasribn-i Âsım'a gelince: Kıraatini Ebi'l-Esvad'e senetleriyle okumuştur.. İbn-i Ebî İshâk'a gelince: Kıraatini Yahyâ b. Ya'mer ve Nasr ibn-i Âsım'ın karşısında okumuştur. Bazı rivâyetlerde İbn-i Ebî İshâk kıraatini Mücâhid'e okumuştur. Velîd'e gelince: Kıraatini Tâbiînün kurrâlarına okumuştur. Mücâhid, Hasan ve Velîd, Ebî Amr'ın rivâyetteki zabt ve senedinin sağlamlığını görünce, kıraatlerini Ebî Amr'a okumuşlardır. Âsım'ın senedi daha sonra gelecektir.

Ebû Ali Nâsır b. Mehdiyyi'l-Hemedânî, Ebû'l-Ferec Hamdû'bnü Sehl el-Hemedânî, Ebû Saîd b. Hayrân eş-Şeybânî, Ebû Bekir Ahmed b. Mûsâ ibn-i Abbâs ibn-i Mücâhid dediler ki: Hasan b. Mahled⁶³⁵ şöyle bildirdi: Muhammed b. İsmail,⁶³⁶ İbnü'l-Mübârek'ten⁶³⁷ naklen dedi ki: Kıraatimi Ebî Amr ibn-i Alâ'ya okudum. Ebû Amr'da, Mücâhid'e, Mücâhid'de Abdullah İbn-i Abbâs'a, Abdullah İbn-i Abbâs'ta Ubeyyibn-i Ka'b'a, Ubeyy'de Rasûlullah'a (sav) okumuştur.

Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-Asfahânî, Ebû Bekir Ahmed b.Fadl el-Bâtirkânî, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Ca'fer el-Cürcânî dediler ki: Hasan b. Abdullah⁶³⁸ Sûfi,⁶³⁹

⁶³⁵Hasan ibnü'l-Hıbâb b. Mahled. Ebû Al ed-Dekkâk el-Bağdâdî. Ünlü ve kârî bir kişidir. Kıraatini Muhammed b. İsmail'den dinlemiştir. İbn-i Mücâhid kıraatini ondan dinlemiştir. 90 yaşına yaklaştığında hicrî 301 de vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/209, .Hatîb Bağdâdî, *Târîh-i Bağdâd*, 7/301.

⁶³⁶Muhammed b. İsmail el-Mübârekî. Hatîb onu, Hasan ibnü'l-Hıbâb konusu içerisinde zikretmiştir. Hatîb Bağdâdî, *Târîh-i Bağdâd*, 7/301.

⁶³⁷Abdullah İbn-i Mübârekibn-i Vâdih. Ebû Abdurahman el-Mervezî. Kıraatini arz yoluyla Ebû Amr'dan almıştır. Kur'ân harfleriyle ilgili rivâyetler ondan vârid olmuştur, aktarılmıştır. Hicrî 118 de doğmuş, 281 de de vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/446.

⁶³⁸Hasan b. Abdullah b. el-Merzübân, Ebû Saîd es-Sîrâfî, nahivde nâm salmıştır. Kıraatini İbn-i Mücâhid'e okumuştur. Kur'ân harfleriyle ilgili rivâyetler ondan gelmiştir. Hicrî 368 te vefat etmiştir.

⁶³⁹Kim olduğu tam olarak bilinmemektedir.

Kâsım ibn-i İsmail,⁶⁴⁰ Hasan b. Ali el- Hırmazî, Ebî Ubeyde'den⁶⁴¹ rivâyetle şöyle dedi: Ebû Amr ibn-i Alâ hicrî 90 senesinde doğdu. 154 senesinde Halife Mansûr'un hilafetinin son günlerinde vefat etti. Zamanında dört tabakadan biri olmuştu.

Ya'kûb (ö.205/821)

Ebû Muhammed Ya'kûb b. İshâk b. Zeyd b. Abdullah b. Ebî İshâk el-Hadramî, onların hocası. Kıraat ve ilimde otoriterdir. On kıraat imamının -onun ki gibi- ilimle bağlantısı, yoktur. Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsıtî⁶⁴² Ebû Ali el-Hasan b. el-Kâsım el- Vâsıtî, Ebû Ali el-Hasan b. Ali el-Mukri'ü'l-Ehvâzî dediler ki: Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Lâlekî⁶⁴³ -yani Ya'kûb- bize şu şiiri okudu:

Babası kurrâlardandı, dedesi de, Ya'kûb kurrâ idi İnci gibi parlayan yıldızlar gibi, Asâlette benzeri yok, tektir dediler, belki de haklılar, huzurunda, yüzüne karşı, "Kim vakti kullanmada onun gibi olursa, O hal Mahşere kadar devam eder."

Kıraatini hocası Ebi'l-Münzir Sellâm b. Süleyman el-Müzenî ve bir başka hocası ed-Davîlü'l-Horasânî,⁶⁴⁴ Şihâb b. Şürrüfe,⁶⁴⁵ el-Müşâcîî ve Mesleme b. Muhârib'ten⁶⁴⁶ okumuştur. Kıraatini aynı zamanda Ebi'l-Eşheb Ca'fer b. el-Utâridiyyi's-Sa'dî,⁶⁴⁷ Ebî Yahyâ Mehdiyyi'bn-i Meymûn,⁶⁴⁸ el-Ma'velî'ye okumuştur. Rivâyet edildiğine göre kıraatini Ebû Amr'a bizzat kendisi

⁶⁴⁰Ebî Zekvân olarak bilinmektedir. Hamevî, *Mu'cemü'l-Udebâ*, 16/236.

⁶⁴¹Allâme Ma'mer b. el-Müsennâ, et-Teymî, en-Nehavî, el-Basarî. Sâhibü't-Tasnîf, Ebû Amribn-i Alâ ve ahâlisinden bahsedilmektedir. Hicrî 110 senesinde doğmuş, 209 veya 210 senesinde vefat etmiştir. Zehebî, *Siyerü'l-A'lâm*, 9/445.

⁶⁴²Vâsıt'a ilim talebi için ikinci defa yaptığı yolculuk.

⁶⁴³Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdullah, Ebû Abdullah el-Lâlekî, el-Mukrî.

⁶⁴⁴Önemli güvenilir bir kişi ve büyük kârikerdendir. Kıraatini arz yoluyla Âsım b. Ebi'n-Nücûd, EbîAmr b. Alâ, Âsım el-Cühderî, Şihâb b. Şürrüfe ve Yunus b. Ubeyd'dan almıştır. Ya'kûb el-Hadramî kıraatini ona okumuştur. Hicrî 171 de vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/309, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/132.

⁶⁴⁵EbîAmr'dan sonra önde gelen ve önemli kurrâlardandır. Kıraatini EbîRacâi'l-Utâritî'den okumuştur. Hâfizlardan müteşekkil bir cemaattandı Harun ibn-i Mûsâ el-A'ver, Mesleme b. Muhârib, Muallâ b. İshâ'yada arz yoluyla okumuştur. Sellâmed-Davîl, Sa'idibn-i Mes'adeti'l-Ahfeş, Ya'kûb el-Hadramî kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. İbnü'l-Cezer'i Hicrî 160 senesinde vefat etmiştir dedi. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/328.

⁶⁴⁶es-Süddûsî. Küfelidir. Kıraatini babası ve Ya'kûb el-Hadramî'ye arz yoluyla okumuştur. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/298.

⁶⁴⁷Kıraatini EbîRacâi'l-Utâridiyyi'ye okumuştur. Ya'kûb el-Hadramî kıraatini ona okumuştur. Hicrî 70 de doğmuş, 165 veya 162 de vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/192.

⁶⁴⁸Güvenilir ve meşhûr bir kişidir. Kıraatini arz yoluyla Şuayb b. el-Habbâb'a okumuştur. Hasan, İbn-i Sîrîn'denrivâyet etmiştir. Ya'kûb el-Hadramî'den arz yoluyla okumuştur. İbnü'l-Mübârek ve Vekî' kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 171 de vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/316.

okumuştur..Sellâm'a gelince: Kıraatini Âsım b. Ebi'n-Nücûdi'l-Esediyyi'l-Kufî, Ebû Amribn-i Alâi'l-Mâzinî, Ebi'l-Müşeccir, Âsım b. el-Accâc el-Cühderiyyi'l-Basrî,⁶⁴⁹ Ebî Abdillâh Yûnus ibn-i Ubeyd Dînârî'l-Abkasiyyi'l-Basrî'den⁶⁵⁰ okumuştur.

İbn-i Ebi'n-Nücûd'a gelince: Onun isnadı sonra gelecek. Ebû Amr'a gelince: Onun da senedi geçti. Âsım el-Cühderî'ye gelince: Hasan el-Basrî'ye senediyle okumuştur.. Süleyman ibn-i Kattate et-Teymî, Basralıların hocası, Süleyman ibn-i Kattate İbn-i Abbâs'tan okumuş ve ondan tefsîr dersleri almıştır. Abdullah ibn-i Ömer el-Adevî ve Ebû Saîd el-Hudrî'den dinlemiştir. Humeýded-Davîl, Mûsâ İbn-i EbîÂişe ondan rivâyet etmişlerdir. Yûnus İbn-i Ubeyd'e gelince: Hasan el-Basrî'ye zikredilen senediyle, okumuştur. Şihâb'a gelince: Kıraatini Ebî Abdillâh Harun ibn-i Mûsâ el-Atkiyyi'l-A'ver en-Nahavî,⁶⁵¹ Muallâ ibn-i Îsâ'ya⁶⁵² okumuştur. Harun kıraatini Âsım el-Cehderî, Abdullah ibn-i Ebî İshâk el-Hadramî'ye senediyle okumuştur. Harun yine kıraatini Ebî Amr ve kıraat-ı seb'a'dan diğer imama okumuştur. Muallâ'da Âsım el-Cühderî'ye okumuştur. Mesleme'ye gelince: İleri gelen kurrâ âlimlerdendir. Kıraatini Şihâb b. Şümrüfe'ye tlaffuz etmiştir.

Ebü'l-Eşhebe gelince: Kıraatini Ebî Racâ İmrân ibn-i Milhân el-Utârî'ten,⁶⁵³ Ebî Racâ'da Ebû Mûsâ el-Eş'arî ve İbn-i Abbâs'tan senetleriyle birlikte okumuştur. Muhadram⁶⁵⁴ idi. Cahiliyye döneminde yaşamıştır. Hz. Peygamber (sav) hayatta iken Müslüman olmuş, fakat onu görememiştir. Fakat Ebû Bekir Sıddîk⁶⁵⁵ ile karşılaşmış, onunla buluşmuştur. Sahabeden Ömer ibn-i Hattâb ve

⁶⁴⁹Kıraatini Süleyman ibn-i Kattate ve İbn-i Abbâs'tan almıştır. Aynı şekilde Nasr b. Âsım, Hasan, Yahyâ b. Ya'mer'den de almıştır. Ebü'l-Münzir Sellâm b. Süleyman ed-Davîl ve Îsâ b. Ömer es-Sakafî'ye arz yoluyla okumuştur. Muallâ ibn-i Îsâ, Harun el-A'ver Kur'ân harflerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 130 da vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/349.

⁶⁵⁰Önemli bir hoca, âlimdir. Kıraatini Hasan el-Basrî'ye arz yoluyla okumuştur. Sellâmed-Davîl'e de arz yoluyla okumuştur. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/407.

⁶⁵¹Âsım el-Cühderî. Abdullah ibn-i Ebî İshâk ve Ebû Amribn-i Alâ'danrivâyet etmiştir. Şihâb b. Şümrüfe ondan rivâyet etmiştir. İbnü'l-Cezerî hicretten iki yıl evvel vefat etti demiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/348.

⁶⁵²Basralıdır. Kıraatini Âsım el-Cühderî ve Avn el-Akîlî'denrivâyet etmiştir. Ali b. Nasîr, Beşir ibn-i Ömer, Ubeyd ibn-i Akîl ondan rivâyet etmişlerdi. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/304.

⁶⁵³Tâbiînün önde gelenlerindendir. Kıraatini İbn-i Abbâs'a arz yoluyla okumuştur. Hicrî 105 te vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/604.

⁶⁵⁴Muhadram: Câhiliye zamanında ve İslâm döneminde yaşadığı halde Hz. Peygamber'i müslüman olarak göremeyen kimselere verilen ad. Efendioğlu Mehmet, "*Muhadramûn*". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Ankara: TDV Yayınları, 1/2020), 30/393-394.

⁶⁵⁵Abdullah b. Osman. Hz. Peygamber'in (sav) sahabe ve halifesidir. Kur'ân harflerinin rivâyeti ondan varid olmuştur. Hicrî 13 te vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/431.

diğerleriyle konuşmuştur. Mehdî'ye gelince: Kıraatini Şuayb b. el-Habhâb'dan almıştır. Şuayb'da Ebi'l-Âliye er-Riyâhî'den senediyle almıştır. Ebû Osman Bekir b. Habîb el-Mâzinî⁶⁵⁶ Ya'kûb'a:

---Ey Ebâ Muhammed kıraatini kimden okudun? Kıraatımı ona, o da ona, o da ona, o da Rasûlullah'a (sav) okudu.⁶⁵⁷ dedi.

Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-Asbahânî, Ebû Bekir Ahmed b. Fadl el-Bâtirkânî, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Ca'fer el-Mukrii'l-Cürcânî'den gelen haberlere göre şöyle dedi: Kur'ân-ı Kerîm'i başından sonuna kadar Ebi'l-Kâsım Abdillâh b. el-Hasan b. Süleyman en-Nehhâs'a⁶⁵⁸ hicrî 365 yılında okudum. Ebû Bekir Muhammed b. Harun et-Temmâr el-Basrî'nin⁶⁵⁹ verdiği haberde o şöyle dedi: Muhammed b. Harun kıraatini Ebû Bekir Muhammed ibnü'l-Mütevekkil'e -ki o Ruveys'tir- okudu. Yine dedi ki: Kıraatımı -Ebû Muhammed Ya'kûb ibn-i İshâk el-Hadramî'ye, Ya'kûb ibn-i İshâk b. Zeyd b. Abdullah b. Ebî İshâk el-Hadramî'de Ebî Münzir Sellâm b. Süleyman ed-Davîl'e, -Basra camiinin imamı- Sellâm'da Âsım b. Behdele'ye, Âsım'da Ebî Abdurrahman es-Sülemî'ye, Ebû Abdurrahman'da mü'minlerin emîri Ali ibn-i Ebî Tâlib'e, Ali'de Rasûlullah'a (sav) okudu. Sellâm kıraatini aynı zamanda Âsım el-Cühderî'ye, Âsım'da Hasan b. Ebi'l-Hasan el-Basrî'ye, Hasan'da Ebi'l-Âliye er-Riyâhî'ye, Ebi'l-Âliye'de Ömer ibn-i Hattâb'a, Ömer'de Rasûlullah'a (sav) okudu.

Ahmed b Abdullah b. Ahmed Rıdvan et-Temîmî diğerleriyle beraberdi, şöyle dediler: Ebû Muhammed Hasan b. Ali b. Muhammed el-Cevherî,⁶⁶⁰ Ebû Bekir

⁶⁵⁶Bekir b. Muhammed b. Adıyy b. Habîb. Ebû Osman el-Mâzinî en-Nehavî el-Basrî. Kıraatini Asmaî ve Ebî Zeyd'den rivâyet etmiştir. Hicrî 249 da Basra'da vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 68. Hicrî 130 da vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/349.

⁶⁵⁷Burada ki ona, oda onadan murad şudur: Ya'kûb Mehdî'ye, Mehdî Şuayb'a, Şuayb Ebi'l-Âliye'ye, Ebi'l-Âliye Ubeyyibn-i Ka'b'a, Ubeyy Rasûlullah'a (sav) okumuştur.

⁶⁵⁸Meşhûr kâriflerdendir. Kıraatini Muhammed b. Harun et-Temmâr'a -onun hocası da Ruveystir- okumuştur. Ebû'l-Hasan el-Hammâmî ve Ebû'l-Fadl el-Hizâi Kıraatlerini ona okumuşlardır. Hicrî 290 da doğmuş, 368 te vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/414, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/324.

⁶⁵⁹Basra'lıkâriflerdendir. Kıraatini Ruveys'ten -o ki arkadaşları arasında önemli bir yere sahip, mazbut bir kişidir- arz yoluyla okumuştur. Abdullah b. Hasan b. Süleyman en-Nahhâs, Ebû't-Tayyib Muhammed b. Ahmed el-Bağdâdî kıraatlerini ondan arz yoluyla okumuşlardır. Hicrî 310 da vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/271, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/266.

⁶⁶⁰Kıraatini İbrahim b. Ahmed el-Hırakî ve Ebî Bekir b. Süveyd'denrivâyet etmiştir. Ahmed b. Ubeydullah en-Nehrî kıraatini ondan rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/225.

Ahmed b. Ca'fer el-Katî ve Muhammed b. Yûnus el-Kuraşî'nin⁶⁶¹ dediklerine göre: Ebû Âmir el-Akadî ve Ya'kûb el-Hadramî pazar günü hicrî 205 senesinde vefat etti.

Âsım (ö.127/745)

Ebû Bekir Âsım b. Ebi'n-Nücûd-ismi Ebi'n-Nücûd Behdele- el-Esedî. Bazıları Behdele annesinin ismidir dediler. Bazıları da hocası ibn-i Cezîme b. Mâlik b. Nasr b. Kuayn ibnû'l-Hâris b. Sa'lebe b. Dûdân b. Esed b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Ma'd b. Advân, dediler.

Kıraatini Ebû Abdurrahman Abdullah b. Habîbîbn-i Rebîâtü's-Sülemî⁶⁶² ve Ebî Meryem Zirribn-i Hubeyş b. Hubâşetü'l-Esedî'den⁶⁶³ okumuştur..Abdurrahman, Osman, Ali, Abdullah ibn-i Mes'ûd, Ubeyyibn-i Ka'b, Zeyd ibn-i Sâbit'e, hepsi de Rasûlullah'a (sav) okudular. Zirr kıraatini Osman, Ali ibn-i Mes'ûd ve senette önce geçen kişilere okumuştur..

Ebü'l-Feth İsmail b. Fadl b. Ahmed el-İhşînîzî,⁶⁶⁴ Ebû Tâhir Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdurrahim, Ebü'l-Hüseyin Hasan b. Muhammed b. Dâvûd, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Sabîh el-Medînî, Ebû Muhammed el-Haccâc b. Yûsuf b. Kuteybe el-Hemdânî,⁶⁶⁵ Ebü'l-Hasan Ali b. Hamza el-Kisâi dediler ki: Ebû Bekir'in haber verdiği göre, Âsım'a:

---Kime okudun? Dedim. KıraatımıEbî Abdurrahman es-Sülemî'ye okudum dedi. Ve kıraatımıZirr b. Hubeyş kıraatı gibi kıldım. Ebî Abdurrahman'da Ali'ye okudu. Zirr'de Abdullah ibn-i Mes'ûd'a okudu. Dedi. Âsım'a güvenli oldun dedim. Hasan b. Ahmed b. Hasan el-Haddâd, Ahmed b. Muhammed b. Yûsuf b. Mürde, Ali

⁶⁶¹Ebü'l-Abbâs el-Kudeymî. el-Muammer. Hicrî 183 veya 185 senesinde doğdu. Ebû Bakir el-Katî ondan bahsetmektedir. Hicrî 286 da vefat etti, Zehebî, *Siyerü'l-A'lâm*, 13/ 302.

⁶⁶²Kûfekârîlerindendir. O, Kıraatitecvîd ve zabt altına alarak bitirdi. Kıraatini Osman, Ali, İbn-i Mesûd, Zeyd ibn-i Sâbit, Ubeyy'e arz yoluyla okumuştur. Hasan, Hüseyin ve Âsım kıraatlerini ondan arz yoluyla okumuşlardır. Hicrî 73 veya 74 te vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/413, Zehebî, *Ma'rîfetü'l-Kurrâ*, 1/52.

⁶⁶³Önemli kişilerdendir. Kıraatini Abdullah İbn-i Mesûd, Osman b. Affân, Ali b. Ebî Tâlib'e arz yoluyla okumuştur. Âsım b. Ebi'n-Nücûd ve A'meş kıraatlerini arz yoluyla ona okumuşlardır. Hicrî 82 de vefat etti. . İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/294.

⁶⁶⁴Ebü'l-Fadl, Ebü'l-Feth, es-Sirâc. İhşîz ismiyle bilinmektedir. Kur'ân harflerini Ebü'l-Fadl Abdurrahman b. Ahmed er-Râzî, Abdullah b. Şebîb el-Asbahânî. Kıraatini Ali b. Kâsım el-Hayyâd'danrivâyet etmiştir. Hâfız Ebü'l-Alâi'l-Hasan b. Ahmed el-HemedânîKur'ân harflerini ondan rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/167.

⁶⁶⁵Kıraatini Kisâi'denrivâyet etmiştir. Muhammed b. Ya'kûb ve Abdulvahhâb el-Halebî kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/203.

ibn-i Kâsım b. İbrahim el-Hayyâd,⁶⁶⁶ dediler ki: Ben Ömer b. İbrahim b. Ahmed el-Kettânî'yim.⁶⁶⁷ Ebû Ali Nâsır b. Mehdî, Hamed b. Sehl el-Müeddib, Abdurrahman b. Muhammed Hayrân eş-Şeybânî dediler ki: Ahmed b. Mûsâ b. Abbâs ibn-i Mücâhid dedi: Abdullah b. Muhammed b. Şâkir bana bahsetti. Yahyâ b. Âdem,⁶⁶⁸ Ebû Bekir b. Ayyâş'a Âsım dedi ki: Bana bir harf öğreten Abdurrahman es-Sülemî'dir. Abdurrahman'a da Ali b. Ebî Tâlib öğretti. Abdurrahman'dan döndüğüm zaman öğrendiklerimi Zirr b. Hubeyş'e anlatıyordum. Zirr'de Abdullah'a okuyordu. Ebû Bekir b. Ayyâş Âsım'a güvenilir oldun dedi.

Ca'fer b. Abdulvahid es-Sakafî –Kıraat yoluyla- Abdurrazzâk b. Ahmed el-Hatîb –icâzet yoluyla- Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân, Ömer b. Ahmed, Şebâb bildirdiler ki: Ebû Racâ Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, Ebü'l-Fadl Abdurrazzâk b. Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed, Ebû Bekir Muhammed b. İbrahim b. Ali ibn-i Âsım, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. İshâk el-Ehvâzî, Ebû Amr halîfetü ibn-i Hayyâd Şebâbü'l-Usfiriyyi dedi ki: Âsım b. Ebi'n-Nücûd -ismi Ebi'n-Nücûd Behdele- Benî Esed'in hocası, hicrî 127 senesinde vefat etti.

Hamza (ö.156/773)

Ebû Umâre Hamza b. Habîb b. Umâre b. İsmail ez-Ziyâtî't-Teymî.

Kıraatini bir topluluktan (cemaatten) okudu. Onlar da: Ebû Abdullah Ca'fer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib el-Hâşimî,⁶⁶⁹ Ebû Muhammed Süleyman ibn-i Mihrân el-A'meş el-Kâhilî'den okudular, hocaları Kûfe'lidir.⁶⁷⁰ Ebû

⁶⁶⁶Ebül-Hasan el-Asbahânî. Hâfiz ve kârî. Kıraatini Ebi'l-FerecŞenebûzî'den az yoluyla rivâyet etmiştir. İbn-i Mücâhid'in*Seb'a* adlı eserini Ömer b. İbrahim el-Kettânî'den dinlemiştir. Ebû Ali el-Haddâd'da ondan dinlemiştir. İsmail b. Fadl es-Sirâc'a okumuştur. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/561.

⁶⁶⁷Ebûl-Hafs el-Kettânî el-Bağdâdî. Güvenilir, Muhaddis, Kurrâ, Hicrî 300 senesinde doğdu. Kıraatini İbn-i Mucâhid, Bekkar, Ahmed b. Muhammed b. Harun el-Verrâk'a arz yoluyla okumuştur. Abdullah b. Muhammed b. Mekkiyyî's-Sivvâk ona okumuşlardır. *Seb'a* adlı eseri Abdullah b. Hezârmerd es-Sarîfinî, Ahmed b. Muhammed b. Yûsuf, Ali b. el-Kâsım b. İbrahim ondan dinlemişlerdir. Hicrî 390 da vefat etti İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/587, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/356.

⁶⁶⁸Ebû Zekeriyâ es-Silhî. Hâfiz önde gelen imamlardan. Kıraatini Ebû Bekir b. Ayyâş'tanrivâyet etmiştir. Ahmed b. Ömer el-Vekîî, Ebû Hamdûn, İbn-i Şâkir kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. . Hicrî 203 te vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/363, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/166.

⁶⁶⁹Ca'fer-i Sâdık olarak bilinen kişi. Hicrî 148 te vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/196.

⁶⁷⁰Hicrî 60 senesinde doğdu. Kıraatini Zirr b. Hubeyş, Yahyâ b. Vessâb ve Mucâhid'den arz yoluyla almıştır. Hamza, Muhammed b. Adurrahman b. Ebî Leylâ ve Talhâ b. Mûsârrîf kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 148 te vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/315, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/94.

Abdurrahman Muhammed b. Abdurrahman ibn-i Ebî Leylâ el-Ensâri, Ebû A'yenHumrân b. A'yen el-Kûfî,⁶⁷¹ Ebû Muhammed Talha b. Mûsârri'î'l-Yâmî,⁶⁷² Ca'fer-i Sâdik'a gelince: Kıraatini babası Ebû Ca'ferMuammed b. Ali el-Bâkır'a okumuştur. Babası da Ebî Hüseyin Ali b. Hüseyin Zeynelabidin'e okudu. Ali b. Hüseyin'de babası Hüseyin'e okudu. Hüseyin'de babası Ali b.Ebî Tâlib'e okudu. Ali'de Rasûlullah'a (sav) okudu. Hüseyin aynı zamanda Ebî Abdurrahman es-Sülemî'ye senetleriyle okudu.

A'meş ve Talha'ya gelince: Kıraatlerini Ebî Muammed Yahyâ b. Vessâb el-Esedî'ye okudular. Yahyâ da Ebî Şibl Alkame b. Kays b. Abdullah en-Nehaî'ye,⁶⁷³ kardeşinin oğlu Ebî Abdurrahmani'l-Esvedî b. Yezîd b. Kays'a⁶⁷⁴ Ebî Meryem Zirr b. Hubeyş el-Esedî'ye, Ebî Süleyman Zeyd b. Vehb el-Hemdânî'ye,⁶⁷⁵ Ebî Amr Ubeyde ibn-i Amr es-Selmânî'ye,⁶⁷⁶ Ebî Âişe Mesrûk ibn-i'l-Ecda' el-Hemdânî'ye,⁶⁷⁷ Bu imamların hepsi de Ebî Abdurrahman Abdullah ibn-i Mes'ûd el-Hüzelî'ye, İbn-i Mes'ûd'da Rasûlullah'a (sav) okudu.

İbn-i Ebî Leylâ'ya gelince: Kıraatini Minhâl b. Amr'a,⁶⁷⁸ Minhâl Saîd b. Cübeyr'e, Saîd'de İbn-i Abbâs'a okumuştur. İbn-i Ebî Leylâ aynı zamanda kardeşi İsâ'ya da okumuştur. Kardeşi babası Ebî İsâ Abdurrahman İbn-i Ebî Leylâ'ya,⁶⁷⁹ babası da Ali'ye okumuştur. İbn-i Ebî Leylâ yine kıraatini Ebî Amr, Âmir b. Şürahil

⁶⁷¹Kurrâların büyüklerinden. Hicrî 130 larda veya öncesinde vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/26, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/70.

⁶⁷²Tâbiînin önde gelenlerindendir. Kendisine nisbet edilen kıraatı seçti. Hicrî 114'te vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/343.

⁶⁷³Büyük fakihlerdendir. Hz. Peygamber (sav) hayatta iken doğdu. Hicrî 62 de vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/516, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/51.

⁶⁷⁴NehaîKûfe'lidir. Önemli bir yere sahiptir. Hicrî 75 te vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/17, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/51. İkisinin de künyesi Ebû Amr'dır. Burada zikredilen de doğrudur. Esved b. Yezîd'in oğlu Abdurraman diye çağrılıyordu. Zehebî'de, oğlundan: (Abdurraman b. Esved) rivâyet etmiştir şeklindedir. dedi.

⁶⁷⁵Hz. Peygamber'in (sav) yanına giderken yolda vefat etti. Kıraatini İbn-i Mes'ûd'a arz yoluyla okudu. A'meş'te ona arz yoluyla okudu. Hicrî 96 da vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/299.

⁶⁷⁶Tâbiînin önde gelenlerindendir. Hz Peygamber (sav) zamanında müslüman oldu. Fakat göremedi. Hicrî 72 senesinde vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/498.

⁶⁷⁷Mesrûkibn-i'l-Ecda' b. Mâlik, Ebî Âişe el-Hemdânî, el-Kûfî. Hicrî 148 senesinde vefat etti. . İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/294.

⁶⁷⁸Ensârdan, Kûfeli âlim. Kıraatini Saîd b. Cübeyr'e arz yoluyla okumuştur. Muhammed b. Adurrahman İbn-i Ebî Leylâ kıraatini arz yoluyla ona okumuştur. A'meş ondan rivâyette bulunmuştur. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/315.

⁶⁷⁹Kûfeli, Tâbiînin önde gelenlerinden, Ensârdan. Hicrî 83 senesinde vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/376.

b. Abd b. Kays⁶⁸⁰ en-Nehaî'ye, Şa'bî olması muhtemeldir. Ve sahabelerden bazılarına okudu. Fakat rivâyetinin sıhhatı noktasında, sahabeden 500 ü ile karşılaşmış ve buluşmuştur. Ebû'l-(Fadl) Ca'fer b. Abdulvahid b. Muhammed b. Mahmud es-Sakafî bildirdi ki: Mansur b. el-Hüseyn b. Ali ibn-i Kâsım, Muhammed b. İbrahim b. Ali b. Âsım b. Zâzânibn-i'l-Mukrî, Muhammed b. Abdullah b. Abdurrahman sâhibü's-Şâme, Ukayl b. Yahyâ,⁶⁸¹ Ebû Davud⁶⁸² Şu'be'den,⁶⁸³ Mansûr b. Abdurrahman Şa'bî'den rivâyetle şöyle dedi: Ashâb-ı Rasûlullah'tan (sav) 500 ünü gördüm, görüşüm. Hepsî Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali'dir.⁶⁸⁴

Humrân'a gelince: Kiraatini Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali el-Bâkır'dan senetleriyle, Humrân aynı zamanda Ebi'l-Esveded-Düvelî'den senetleriyle, Yine Ebû Muâviye Ubeyd b. Nudayle el-Hızâî'den,⁶⁸⁵ Ubeyd Alkame'den, Abdullah'tan ve Rasûlullah'tan (sav) okumuştur.

Hasan b. Ahmed b. Hasan el-Haddâd, Ahmed b. Abdullah el-Hâfız, Muhammed b. Ahmed b. Hasan ibn-i Savvâf, İdris b. Abdülkerim el-Haddâd dedi ki: Halef ibn-i Hişâm'ın şöyle dediğini duydum: Kur'an'ı Süleym b. İsâ el-Kûfî'ye⁶⁸⁶ okudum. Yine şöyle dediğini işittim: Kur'an'ı Hamza'ya on defa okudum. Hamza Süleym'in bu sözüne muhalefet etmedi, bir şey söylemedi. Bir daha şöyle dediğini işittim: Hamza A'meş ve İbn-i Ebî Leylâ'ya okudu. Buda A'meş'in kiraatıydı. O da İbn-i Mes'ûd'dan okumuştur. İbn-i Ebî Leylâ'da kiraatini Ali'den okumuştur.

⁶⁸⁰ Âmir b. Şurahil b. Abd. Ebû Amr eş-Şa'bî. Kiraatini Ebû Abdurrahman es-Sülemî ve Alkame b. Kays'a okumuştur. Muhammed İbn-i Ebî Leylâ kiraatini arz yoluyla ondan rivâyet etmiştir. Hicrî 105 te 77 yaşında vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/350. Zehebî, *Siyerü'l-A'lâm*, 4/294.

⁶⁸¹ Kiraatini Kuteybe'den rivâyet etmiştir. Muhammed b. İshâk b. Yahyâ ibn-i Münde kiraatini ondan rivâyet etmiştir. Hicrî 258 senesinde vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/514.

⁶⁸² Süleyman b. el-Eş'at, Ebû Davud es-Sicistânî. Sünen sahibi, Hicrî 202 senesinde doğdu, 275 senesinde de vefat etti. Zehebî, *Siyerü'l-A'lâm*, 13/203.

⁶⁸³ Şu'be b. el-Haccâcibnû'l-Verdî, Hicrî 80 senesinde doğdu, 160 senesinde de vefat etti. *Siyerü'l-A'lâm*, 7/202/Hatîb Bağdâdî, *Târih-i Bağdâd*, 9/255.

⁶⁸⁴ Görüşüğüm tüm sahabeler Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali gibidirler.

⁶⁸⁵ Tabîinden sika bir imamdır. Kiraatini İbn-i Mes'ûd ve Alkame b. Kays'tan arz yoluyla almıştır. Yahyâ b. Vessâb ve Humrân b. A'yan kiraatlerini ondan arz yoluyla rivâyet etmişlerdir. Hicrî 75 senesi sınırında vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/497.

⁶⁸⁶ Ebû İsâ, Ebû Muhammed, Kûfeli, kârî... Hicrî 130 senesinde doğdu. Kur'an'ı Hamza'ya arz yoluyla okudu. Dürî, Halef ibn-i Hişâm, Türk Hazzâ, İbrahim b. Zerbî, Hallâd b. Hâlid, Ebû Hamdûn Tayyib b. İsmail kiraatlerini ona arz yoluyla okumuşlardır. Hicrî 188 senesinde vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/318, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/138.

Muhammed b. Hüseyin b. Ali eş-Şeybânî,⁶⁸⁷ Abdullah b. Muhammed b. Abdullah el-Hatîb,⁶⁸⁸ Ömer b. İbrahim b. Ahmed el-Mukrî, Ebû Ali Nâsır b. Mehdî, Hamed b. Sehl el-Müeddib, Ebû Saîd b. Hayrân eş-Şeybânî dediler ki: Ahmed b. Mûsâ İbn-i Abbâs ibn-i Mücâhid dedi ki: İbn-i Ebi'd-Dünyâ,⁶⁸⁹ Muhammed b. Nasrel-Becelî⁶⁹⁰ el-Mukrî dedi ki: Hamza hicrî 156 senesinde vefat etti. Hamza Abdulmelik ibn-i Mervân zamanında hicrî 80 yılında doğdu.

Kisâî (ö.189/805)

Ebü'l- Hasan b. Hamza b. Abdullah b. Behmen b. Feyzûru'l-Esedî, hocası el-Kisaîyyi'l-Kûfî.

Kisaî kıraatini Hamza b. Habîb ez-Ziyât'a ki, o hocasıdır. Ebû Bekir b. Ayyâş, İsa b. Ömer,⁶⁹¹ İsmail b. Ca'fer ve Hamza'ya senetlerini de sunarak, kontrollü bir şekilde okumuştur.

İsmail b. Fadl b. Ahmed es-Sirâc diğerlerinden haber verdi. Şöyle dediler: Ali ibni'l-Kâsım el-Hayyâd, Ömer b. İbrahim el-Mukrî, Ahmed b. Mûsâ ibn-i Abbâs, Muhammed b. Abdurahman el-Asbahânî el-Mukrî,⁶⁹² Muhammed b. İsa el-Mukrî'l-Asbahânî,⁶⁹³ Muhammed b. Süfyân'dan, Kisâî şöyle dedi: Mekkelilerden şeyh, kurrâ,

⁶⁸⁷Ebü Bekir el-Bağdâdî el-Mezrefî, Hicrî 437 senesinde doğdu. Kıraatini Ebû Bekir el-Hayyâd, Hüseyin b. Hasan el-Mevsilî'ye tilavet etti. Hâfız Ebû'l-Alâ kıraatini ona okudu. Hicrî 527 senesinde vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/13, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/484. Hamevî, *Mu'cemü'l-Buldân*, 5/121.

⁶⁸⁸Ebü Muhammed ibn-i Hezârmerd es-Sarîfînî el Hatîb. Kıraatini İbn-i Mücâhid, Ömer b. İbrahim el-Kettânî'den dinledi. Ebû Bekir eş-Şeybânî kıraatini ondan dinledi. Hicrî 384 senesinde doğdu, 469 senesinde de vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/452.

⁶⁸⁹Abdullah b. Muhammed ibn-i Ubeyd el-Bağdâdî, Hicrî 282 senesinde vefat etti. Zehebî *Siyerü'l-A'lâm*, 13/397.

⁶⁹⁰Kıraatini Süleyman b. Yahyâ, Abdullah b. Muhammed İbn-i Ebi'd-Dünyâ'ya okumuştur. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/269.

⁶⁹¹Ebü Ömer el-Hemdânî el-Kûfî. Hamza'dan sonra Kûfekârîlerindendir. Kıraatini Âsım b. Ebi'n-Nücûd, Talha b. Mûsârrîf ve A'meş'e arz yoluyla okumuştur. Kisâî kıraatini ona arz yoluyla okumuştur. Hicrî 156 senesinde vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/612, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/119.

⁶⁹²Ebü Bekir Esedî'l-Asbahânî. Iraklılara göre Verş'inrivâyet zincirindedir. Bağdatta ikâmet etmektedir. Kıraatini Verş'ten arz yoluyla almıştır. Ebû Bekir el-Asbahânî'den dinlemiştir. İbn-i Mücâhid ve Hibetullah b. Ca'fer kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 296 senesinde vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/169, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/332.

⁶⁹³Muhammed b. İsa b. İbrahim b. Rizzîn, Ebû Abdullah et-Teymî el-Asbahânî. Kıraattameşhûr ve büyük âlimledendir. Kıraatini arz ve semâ yoluyla Hallâd b. Hâlid ve Davud b. EbîTayyib'ten almıştır. Fadl b. Şâzân ve Ebû Bekir el-Asbahânî kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. . Hicrî 242 veya 253 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/223, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/223.

fakîh ki onlar: İbn-i Ebî Leylâ, Eban b. Tağlib, Haccâc b. Ertât,⁶⁹⁴ İsâ b. Ömer el-Hemdânî, Hamza ez-Ziyât'tır.

Hasan b. Ahmed b. Hasan el-Haddâd haber verdi, Ebû Nasr İbrahim b. Muhammed b. Ali el-Kisâî, Ebû Bekir Muhammed b. Ali b. Ahmed es-Sahhâf,⁶⁹⁵ Ebû Bekir Abdullah b. Ahmed b. Abdullah el-Mutarriz,⁶⁹⁶ Ebû Abdullah Ca'fer b. Abdullah,⁶⁹⁷ Ebû Ömer ed-Dûrî, dedi ki: Kisâîemiri'l-mü'minin Halife Harun Reşid zamanında Rey şehrinde öldü. Kasaba ki oraya Erenbûye denir. Hasan b. Ahmed el-Haddâd, Ahmed b. Muhammed b. Abdullah,⁶⁹⁸ Ebû'l-Kâsım Mansûr b. Muhammed ibn-i es-Sindî,⁶⁹⁹ Ebû'l-Abbâs İbn-i'l-Kâdî, Ömer b. Ali b. el-Heysem, Tarsûs 'ta, Ebû Ca'fer Ahmed b. Cübeyr,⁷⁰⁰ Antakya'da ikâmet ediyor. Dedi ki: Kisâî Halife Harun Reşid ile Tûs'a gitmek için yola çıktı. Fakat yolda iken Rey şehrinin kasabası Renbûye'de hicrî 189 senesinde vefat etti. Ebû Ali Nâsır b. Mehdî el-Hemedânî, Ebû'l-Ferec Hamed b. Sehl el-Müeddib, Ebû Saîd Abdurrahman b. Muhammed b. Hayrân eş-Şeybânî, Ebû Bekir İbn-i Mücâhid dedi ki: Kisâî Kûfe'de ikâmet etmiyor, şehir şehir geziyordu. Rey şehrinin kasabası Renbûye'de Hicrî 189 senesinde vefat etti. Ali b. Hamza el- Kisâî'nin 70 sene yaşadığını öğrendim.

Halef (ö.229/844)

Halef'in nesebiyle ilgili bazı görüşlerde, Ebû Muhammed Halef b. Hişâm b. Sa'leb, el-Bezzâri'l-Bağdâdî, bazılarında Halef ibn-i Hişâm b. Tâlib, bazılarında Halef ibn-i Hişâm b. Ğâlib b. Ğurâbşeklinde geçmektedir. Ebû Ali Hasan ibnü'l-

⁶⁹⁴Ebû Hanîfe'yle beraber Kûfe müftülüğü yapmıştır. Hicrî 145 senesinde vefat etti. *Siyerü'l-A'lâm*, 7/68.

⁶⁹⁵Kıraatini Abdullah b. Ahmed el-Mutarriz'e okumuştur. Muhammed b. Abdullah ibnü'l-Merzibân kıraatini ona okumuştur. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/214.

⁶⁹⁶Kıraatini Muhammed b. el-Hasan b. Ziyâd, İbn-i Şenbûz ve Yûsuf b. Ca'fer en-Neccâr'dan rivâyet etmiştir. İbn-i Eşte ve Sahâf kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 351 senesinde vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/407.

⁶⁹⁷Ebû Abdullah İbn-i Sabbâh el-Ensârî. el-Asbahânî. Kıraatini Dûrî'ye okumuştur. Muhammed b. Ahmed b. Abdulvahhâb kıraatini ondan okumuştur. Hicrî 294 veya 295 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/192.

⁶⁹⁸Ebû'l-Abbâs el-İskâfî. Kıraatini ibni's-Sindî'den rivâyet etmiştir. Ebû Ali el-Haddâd kıraatini ondan rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/122.

⁶⁹⁹el-Varrâku'l-Asbahânî. Kıraatini Muhammed b. Ca'fer es-Sâbûnî'den arz yoluyla almıştır. Ahmed b. Muhammed el-İskâfî Kur'ân harflerini ondan rivâyet etmiştir. Ebû'l-Fadl el-Hızâî kıraatini ona tilâvet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/314.

⁷⁰⁰Ebû Cübeyr el-Kûfî Antakya'da ikâmet ediyor. Kurraimamlardan. Kıraatini arz ve semâ yoluyla Kisâî'den almıştır. Mûsâ b. Cumhûr kıraatini ona okumuştur. Hicrî 258 senesinde vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/42/Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/208.

Kâsım b. Ali el-Vâsîtî, Ebû Ali Hasan b. Ali b. İbrahim el-Ehvâzî dedi ki: Ebû Bekir Muhammed es-Sülemî ve İdrîs b. Abdulkerîm el-Haddâd şöyle dediler: O Ebû Muhammed Halef b. Hişâm b. Sa'leb b. Halef ibn-i Hüseyim b. Sa'leb b. Davud b. Muksim b. Ğâlib el-Esedî'dir.

Halef kıraatini Süleyim b. Îsâ'ya okumuştur. Aynı zamanda kıraatini Ebî Zeyd Saîd b. Evs el-Ensârî'ye,⁷⁰¹ Ebî Amr Ubeyd b. Ukayl el-Helâlî'ye, Ebî Nasr Abdulvahhab ibn-i Atâ el-İclî'ye okumuştur. Bazıları da Halef kıraatini İshâk el-Müseyyeb'e, Kisâî'ye ve Yahyâ b. Âdem'e senetleriyle okumuştur, dediler. Ahmed b. Abdurrahman, Abdullah b. Muhammed b. Ziyâd, Muhammed b. İshâk es-Sakafî ve İdrîs b. Abdulkerîm el-Haddâd şöyle dediklerini işittim: Halef b. Hişâm diyor ki: Kur'ân'ı on yaşında iken ezberledim. 13 yaşından itibaren on sene insanlara okudum. Hasan b. Ahmed b. Hasan el-Haddâd, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed el-Hâfız, Muhammed b. Ahmed b. Hasan ibnü's-Savvâf ve İdrîs b. Abdulkerîm el-Haddâd şöyle dediler: Halef b. Hişâm Ebâ Muhammed diyor ki: Kur'ân'ı Süleyim b. Îsâ el-Kûfî'ye sağlam bir şekilde okudum. Kur'ân'ın sonunda anlamsız bir şekilde ona soruyordum. Hamza ez-Ziyât hakkında sana okuduğum bu kıraatı anlatayım mı? O da evet diyordu.

Ahmed b. Abdurrahman, Abdullah b. Muhammed (b. Ziyâd), b. İshâk es-Sakafî dedi ki: İdrîs b. Abdulkerîm el-Haddâd'ın şöyle dediğini işittim: Halef b. Hişâm diyor ki: Âilem bana sen Hicrî 150 senesinde Ramazan ayında doğdun diyordu. Hicrî 229 senesinde, Cumâde'l-Âhır ayında öldü. Hasan b. Ahmed el-Haddâd, Ahmed b. Abdullah el-Hâfız, Ahmed b. Ca'fer ve Ahmed b. Ali el-Ebbâr: Halef b. Hişâm 229 senesinde öldü dediler.

Ravilerin İsimlerinin Bağlamı ve Tarîkleri

Tarik: lügatte, yol demektir ve çoğulu turuk gelir. İstilahta ise, kıraat imamlarının ravilerinden gelen rivayetlerdir. Eğer rivayet; on imama yahut onlar gibi kıraat imamı kabul edilenlere ait olursa kıraat, onların ravilerinden birine ait olursa rivayet denir. Eğer rivayet, ravilerden sonra gelen ve aşağıya doğru devam edip

⁷⁰¹Ebû Zeyd el-Ensârî en-Nehavî. Hicrî 120 senesinde doğdu. Kıraatini Mufaddal, Ebî Amr ve Ebi's-Semmâl'dan rivâyet etmiştir. Halef, Muhammed b. el-Kutaî, Hasan b. Rıdvân kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 210 senesinde vefat etti. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/305.

gidenlere ait olursa, buna tarik denir. Rivayetler, ister kitap yazan müelliflerden, ister başkalarından gelsin değişmez. Yani onlardan gelene de Tarık denir. Nitekim bununla ilgili yapılan izah şöyledir: "Eğer ihtilaf; yedi, on veya diğer kıraat imamlarından birine ait olur. Rivayet ve tarikler bunun üzerinde birleşirlerse, buna kıraat denir. Eğer ihtilaf, bir raviden rivayet eden raviye göre ise bu, rivayet'dir. Eğer ihtilaf bu raviden sonra gelenlere ait ise bu, tarik'dir. Bunlardan hiç biri bulunmayıp kıraat, tamamen kari'nin ihtiyarına kalmışsa bu da vecih'dir"denmektedir. Kısaca bu ve benzer ifadelerden anlaşılan şu ki; yedi veya on imam'ın kıraat ve kıraat ihtilaflarını, sonrakilere nakleden ravilerinin ravilerinden gelen ve aşağıya doğru devam eden rivayet ve vecihlerin tümüne tarik denmektedir.⁷⁰²

Kıraat-i Ebû Ca'fer

Ebû Ca'fer kıraatini Ömerî⁷⁰³ ve Hulvânî⁷⁰⁴ rivâyet etmişlerdir. Ömerî ibn-i Midyâr⁷⁰⁵ tarîkıyla, Hulvânî'deFadl⁷⁰⁶ tarîkıyla bildirmiştir.

Kıraat-i Nâfi'

Nâfi' kıraatini İsmail, Kâlûn,⁷⁰⁷ Müseyyebî ve Verş'ten⁷⁰⁸ rivâyet etmiştir. İsmail Dûrîtarîkıyla, ondan da: Ebi'z-Za'râi'den⁷⁰⁹ İbn-i Mucâhid tarîkıyla, İbn-i

⁷⁰²Mehmet Adıgüzel, "Kıraat ilminde Tarık-Senet Boyutu ve Konu ile İlgili Te'lif Edilen Eserler", *Erzurum: Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 233-257.

⁷⁰³Zübeyr b. Muhammed b. Abdullah, Medine cami imamı. Kıraatini Ebû Ca'fer kanalıyla Kalun'dan okumuştur. İbn-i Midyâr ve İbn-i Şenebûz kıraatlerini ondan okumuşlardır. Hicrî 270 senesinden sonra vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/293.

⁷⁰⁴Ahmed b. Yezîd, Ebû'l-Hasan Hulvânî es-Safâr Kıraatini Ahmed b. Muhammed el-Kavvâs, Kâlûn, Halef, Hallâd, Dûrî ve Hişâm'dan okumuştur. Fadl b. Şâzân, Abbâs b. Fadl, Hasan b. Abbâs el-Cemmâl ve Ca'fer b. Muhammed b. el-Heysem kıraatlerini ondan okumuşlardır. Hicrî 250 küsur senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/149, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/222.

⁷⁰⁵Ca'fer b. Muhammed b. Kûfî, Ebû'l-Fadl el-Medenî. Kıraatini Ömerî, Kâlûn ve Ebû Ca'fer'den okumuştur. Muhammed b. Ca'fer es-Sâbûnî kıraatini ondan okumuştur. Hicrî 330 senesinden sonra vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/197.

⁷⁰⁶Fadl b. Şâzân, Ebû'l-Abbâs er-Râzi. Kıraatini Hulvânî'den arz yoluyla almıştır. Oğlu Abbâs, Ahmed b. Muhammed b. Osman b. Şeybe ve Hasan b. Şu'be er-Râzi kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 290 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/10, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/234.

⁷⁰⁷İsâ b. Mînâ, Ebû Mûsâ el-Mukalleg "Kâlûn", Hicrî 120 senesinde doğmuştur. Kıraatini Nâfi' ve İsâ b. Verdân'a okumuştur. Ahmed b. Kâlûn, Ahmed b. Sâlih el-Misrî, Ahmed b. Yezîd el-Hulvânî ve Ebû Neşîd'den kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 220 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/615, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/155.

⁷⁰⁸Osman b. Saîd, Ebû Saîd el-Misrî, el-Mukalleg "Verş", Döneminde Mısır'da Reîsü'l-Kurrâlık onunla bitmiştir. Hicrî 110 senesinde doğmuştur. Kıraatini Nâfi' ye okumuştur. Ebû Rebîaibn-i Ehî'r-Rişdîni, Âmir b. Süayd el-Harasî kıraatlerini ondan arz yoluyla rivâyet etmişlerdir. Hicrî 197 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/502, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/152.

Ravh'tan⁷¹⁰ Zeyd⁷¹¹ (Dûrîle beraber) tarîkıyla bildirmiştir. Kâlûn'a gelince: Rivâyetini Ahmedeyn,⁷¹² Ebî Neşîd tarîkıyla, ondan da: el-Müseyyebîoğlu ve EbîHamdûntarîkıyla, ondan da: Verş Asbahânî tarîkıyla bildirmiştir.

Kıraat-i İbn-i Kesîr

İbn-i Kesîr kıraatini Bezzî, Kunbûl, İbn-i Fuleyh⁷¹³ kendi ricâlerinden rivâyet etmişlerdir. Bezzî'ye gelince: Rivâyetini Ebî Rebîa⁷¹⁴ ve Lehebiyyen tarîkıyla bildirmiştir. Kunbûl'e gelince: Rivâyetini İbn-i Mücâhid ve Zeynebî⁷¹⁵ tarîkıyla bildirmiştir. İbn-i Fuleyh'e gelince: Rivâyetini Haddâd⁷¹⁶ ve Dîneverî⁷¹⁷ tarîkıyla bildirmiştir.

Kıraat-i İbn-i Âmir

İbn-i Âmir kıraatini Hişâm ve İbn-i Zekvân rivâyet etmişlerdir. Hişâm'a gelince, Rivâyetini Hulvânî tarîkıyla, babasından ve Hulvânî'den naklen

⁷⁰⁹Abdurrahman b. Abdûs el-Bağdâdî. Kıraatini Dûrî'den arz yoluyla almıştır. İbn-i Mücâhid kıratını ondan arz yoluyla almıştır. Hicrî 280 kûsür senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/374, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/238.

⁷¹⁰Ahmed b. Ferah, Ebû Ca'fer b. el-Müfessir. Kıraatini Dûrî'ye okumuştur. İbn-i Ebî Bilâl, İbn-i Mücâhid, Ahmed b. Muhammed b. Harun el-Verrâk kıraatlerini ondan okumuşlardır. Hicrî 303 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/95, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/238.

⁷¹¹Zeyd b. Ali b. Ahmed b. Ebî Bilâl, Ebû'l-Kâsım el-İclî el-Kûfî. Kıraatini Ahmed b. Ferah, Abdullah b. Ca'fer es-Sivâk ve Muhammed b. Ahmed ed-Dâcûnî'den okumuştur. Hammâmî, el-Mesâhıfî, Hasan b. Muhammed el-Fahhâm, Ali b. Muhammed b. Mûsâ es-Sâbûnî, Ebû'l-Ferec en-Nehravânî, Ahmed b. Abdullah b. Harun ve Bekir b. Şâzân kıraatlerini ondan okumuşlardır. Hicrî 358 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/298, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/314.

⁷¹²Onlar: Ahmed b. Zeyd el-Hulvânî ve Ahmed İsâKâlûnibn-i Mînâ el-Medenî. Kıraatini babası Kâlûn'dan arz yoluyla almıştır. Hasan b. EbîMihrân er-Râzî kıraatini ondan rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/94.

⁷¹³Abdulvahhab İbn-i Fuleyh, İbn-i İshâk el-Mekkî. Kıraatini Davud b. Şibl ve Muhammed b. Seb'un'dan hem arz hem de sema yoluyla almıştır. İshâk b. Ahmed el-Hızâî, Hüseyin b. Muhammed el-Haddâd ve Muhammed b. Imrâned-Dîneverî kıraatlerini ondan okumuşlardır. Hicrî 250 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/480, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/180.

⁷¹⁴Muhammed b. İshâk b. Vehb b. A'yan, Ebû Rebiati'r-Rabaî el-Mekkî el-Müeddib. Kıraatini Bezzî ve Kunbûl'dan arz yoluyla almıştır. Muhammed b. Hüseyin en-Nakkâş kıraatini ondan arz yoluyla okumuştur. Hicrî 294 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/99, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/228.

⁷¹⁵Muhammed b. Mûsâ, b. Muhammed, Ebû Bekir Zeynebî el-Hâşimî. Kıraatini Kunbûl'a okumuştur. Muhammed b. Ahmed eş-Şenebûzî kıraatini ondan okumuştur. Hicrî 318 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/267, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/285.

⁷¹⁶Hüseyin b. Muhammed, Hasan b. Muhammed diyenler de olmuştur. Ebû Ali el-Haddâd. Kıraatini İbn-i Fuleyh'ten arz yoluyla almıştır. Ebû Bekir en-Nakkâş kıraatini ondan arz yoluyla rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/252.

⁷¹⁷Muhammed b. Imrân, Ebû Bekir ed-Dîneverî. Kıraatini Abdulvahhab İbn-i Fuleyh'ten almıştır. Muhammed b. Hasan en-Nakkâş kıraatini ondan rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/222.

Hibetullah⁷¹⁸ tarîkıyla, Hişâm'dan naklen Dûcânî tarîkıyla bildirmiştir. İbn-i Zekvân'a gelince: Rivâyetini Ahfeş⁷¹⁹ ve es-Sûrî⁷²⁰ tarîkıyla bildirmiştir. Ahfeş'e gelince: Rivâyetini İbnü'n-Nadr,⁷²¹ Hibetu ve Nakkaş tarîkıyla bildirmiştir. Sûrî'ye gelince: Dûcânîtarîkıyla bildirmiştir.

Kıraat-i Ebî Amr

EbîAmr kıraatini Yezîdî,⁷²² Şucâ' ve Ebî Zeyd rivâyet etmişlerdir. Yezîdî'ye gelince: Rivâyetini Dûrî tarîkıyla, Ebî'z-Za'râî'den İbn-i Mücâhid tarîkıyla, İbn-i Ferah'tan Verrâk ve Zeyd tarîkıyla, hepsi de Dûrî'den rivâyet etmişlerdir. Babasının⁷²³ tarîkıyla bildirmiştir. Ebî Tâhir⁷²⁴ tarîkıyla, İbn-i Yezîdî'den naklen Âdemîtarîkıyla, Sûsî⁷²⁵ tarîkıyla ve Rakkî tarîkıyla bildirmiştir. Şucâa gelince:

⁷¹⁸Hibetullah b. Ca'fer b. Muhammed, b. el-Heysem, Ebû Kâsım el-Bağdâdî. Kıraatini babası Ca'fer, Ebî Abdurrahman Abdullah b. Ali, Muhammed b. Muhammed b. Ahmed, lehebiyyen, Harun b. Mûsâ el-Ahfeş ve Ebî Bekir el-Asbahânî'den arz yoluyla almıştır. Ebû'l-Hasan el-Hammâmî, Abdumelik b. Bekrân en-Nehravânî ve Ebû Bekir et-Tikritî kıraatlerini ondan arz yoluyla rivâyet etmişlerdir. Hicrî 350 senesinde vefat etmiştir İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/350, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/314.

⁷¹⁹Harun b. Mûsâ eş-Şerîk, Ebû Abdullah el-Ahfeşed-Dımişkî, Kıraatini İbn-i Zekvân'dan hem arz hem de sema yoluyla almıştır. Muhammed b. en-Nadr b. el-Ahram, Ebû Bekir en-Nakkâş ve Hibetullah b. Ca'fer kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 292 senesinde vefat etmiştir İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/348, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/247.

⁷²⁰Muhammed b. Mûsâ, Ebû'l-Abbâs es-Sûrîed-Dımişkî, Kıraatini İbn-i Zekvân'a okumuştur. Ebû Bekir ed-Dûcânî kıraatini ondan okumuştur. Hicrî 308 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/268, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/254.

⁷²¹Muhammed b. Nadr b. Mürre, Ebû'l-Hasan ed-Dımişkî. Hicrî 260 senesinde doğdu. Harun el-Ahfeş'ten kıraatini arz yoluyla almıştır. Ali b. Davud ed-Dârânî kıraatini ondan arz yoluyla rivâyet etmiştir. Hicrî 341 veya 342 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/270, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/290.

⁷²²Yahyâ b. Mübârek, Ebû Muhammed. Kıraatini EbîAmr'dan arz yoluyla almıştır. Babası Abdullah, Dûrî ve Sûsî, kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 202 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/375, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/151.

⁷²³Abdullah b. Yahyâ b. Mübârek, Ebû Abdurrahman b. Ebî Muhammed el-Yezîdî el-Bağdâdî. Kıraatini babası ve EbîAmr'dan arz ve sema yoluyla almıştır. İbn-i Abbâs, Abdullah Muhammed b. Muhammed, Ca'fer b. Muhammed el-Âdemî kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/463.

⁷²⁴Abdulvahid b. Ömer, Ebû Tâhir ibn-i EbîHişâm el-Bağdâdî. Kıraatini İbn-i Mücâhid, Ebî Osman ed-Darîr'e okumuştur. Sûsîcirdî ve Hammâmî kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 349 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/475, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/312.

⁷²⁵Sâlih b. Ziyâd, Ebû Şuayb es-Sûsî. Kıraatini Yezîdî'den arz ve sema yoluyla almıştır. Mûsâ b. Cerîr er-Rakkî kıraatini ondan rivâyet etmiştir. Hicrî 261 senesinde vefat etmiştir. 90 yaşına yaklaşmıştı. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/332/Zehabî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/193.

Rivâyetini İbn-i Ğâlib⁷²⁶ tarîkıyla bildirmiştir. Ebû Yezîd'e gelince: Rivâyetini İbn-i Kut'î'e⁷²⁷ ibn-i Rıdvân⁷²⁸ tarîkıyla bildirmiştir.

Kıraat-i Ya'kûb

Ya'kûb kıraatini Ravh⁷²⁹ ve Ruveys rivâyet etmişlerdir. Ravh'a gelince: Rivâyetini Zübeyrî⁷³⁰ tarîkıyla, Sekafî ve Ravh'tan naklen Muaddel tarîkıyla bildirmiştir. Ruveys'e gelince: Rivâyetini Temmâr tarîkıyla, Ebi't-Tayyib⁷³¹ tarîkıyla, Temmâr'dan naklen Nahhâs tarîkıyla bildirmiştir.

Kıraat-i Âsım

Âsım kıraatini Ebî Bekir, Hammâd, Hafs⁷³² ve Mufaddal⁷³³ rivâyet etmişlerdir. Ebû Bekir'e gelince, rivâyetini Yahyâ tarîkıyla, Ebû Hamdûn tarîkıyla, Yahyâ'dan naklen İbn-i Mücâhid tarîkıyla, A'sâ tarîkıyla, İbn-i Ğâlib tarîkıyla, İbn-i Ğâlib'te naklen Teymî tarîkıyla, A'sâ'dan naklen Şemûnî tarîkıyla, Nakkâr tarîkıyla, Şemûnî ve Hayyâd'dan naklen Hammâded-Darîr tarîkıyla, Bürcüm îtarîkıyla, Yeşkürî tarîkıyla, Bürcümî'den naklen Hayyâd tarîkıyla bildirmiştir. Hammâd'a gelince, Rivâyetini İbn-i Huley' tarîkıyla, Yûsuf, Uleymî ve Hammâd, Âsım'ın kendisinden, Ebî Bekir'den naklen Serrâc tarîkıyla bildirmiştir. Hafs'a gelince,

⁷²⁶Muhammed b. Ğâlib, Ebû Ca'ferEnmâdî el-Bağdâdî. Kıraatini Şücâ' ve EbîAmr'dan arz yoluyla almıştır. Ebû Ali es-Savvâf kıraatini ondan rivâyet etmiştir. Hicrî 254 senesinde vefat etmiştir. 90 yaşına yaklaşmıştı. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/226, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/218.

⁷²⁷Muhammed b. Yahyâ b. Mihrân, Ebû Abdullah el-Kut'î. Kıraatini Ebû Yezîd el-Ensârî'denrivâyet etmiştir. Medyen b. Şuayb kıraatini ondan rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/278.

⁷²⁸Hasan b. Rıdvân, Kıraatini Ebî Zeyd Saîd b. Evs'ten rivâyet etmiştir. Medyen b. Şuayb ve Mürâcili kıraatini ondan rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/213.

⁷²⁹Ravh b. Abdulmümin, Ebû'l-Hasan el-Basrî en-Nahavî. Kıraatini Ya'kûb el-Hadramî'ye arz yoluyla okumuştur. Muhammed b. Vehb es-Sakafî ve Zübeyr b. Ahmed ez- Zübeyrî Kıraatlerini ona arz yoluyla okumuşlardır.

⁷³⁰Zübeyr b. Ahmed b. Süleyman, Ebû Abdullah ez- Zübeyrî Kıraatini Ravh'a okumuştur. Muhammed b. Ahmed Ebü't-Tayyib el-Bağdâdî kıraatini ondan okumuştur. Hicrî 300 kûsür senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/292.

⁷³¹Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf, Ebü't-Tayyib el-Bağdâdî, Ğulâmibn-i Şenbûz. Kıraatini ibn-i Şenbûz, Zübeyrî, Temmâr'dan arz yoluyla almıştır. Muhammed b. Ca'fer el-Meğâzilî Ali b. Muhammed b. Abdullah ez-Zâhidkıraatlerini ondan okumuşlardır. Hicrî 350 kûsür senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/92.

⁷³²Hafs b. Süleyman, Ebû Ömer el-Kûfî. Kıraatini Âsım'dan arz ve telkîn yoluyla almıştır. Amr, Ubeyd b. es-Sabbâh kıraatlerini ondan arz ve sema yoluyla rivâyet etmişlerdir. Hicrî 90 senesinde doğmuştur. Hicrî 180 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/254, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/140.

⁷³³Mufaddal b. Muhammed, Ebû Muhammed ed-Dabbî. Kıraatini Âsım ve A'meş'ten arz yoluyla almıştır. Cebele b. Mâlik, Saîd b Evs kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 168 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/307, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/131.

Rivâyetini Ubeyd⁷³⁴ tarîkıyla, Amr⁷³⁵ ve İki kardeş tarîkıyla bildirmiştir. Ubeyd'e gelince: Rivâyetini Üşnânî⁷³⁶ tarîkıyla bildirmiştir. Amr'a gelince, Rivâyetini Fâmî ve Zerân⁷³⁷ tarîkıyla bildirmiştir. Mufaddal'a gelince, Rivâyetini Ebî Zeyd ve Cebelete⁷³⁸ tarîkıyla bildirmiştir.

Kıraat-i Hamza

Hamza kıraatini Süleym, İbn-i Kalûka⁷³⁹ ve Hazzâz⁷⁴⁰ rivâyet etmişlerdir. Süleym'e gelince, Rivâyetini Halef tarîkıyla, Dûrîtarîkıyla, Ebû Hamdûntarîkıyla, Hallâdtarîkıyla, Türk⁷⁴¹ tarîkıyla, İbn-i Zerbî tarîkıyla, hepsi de Süleymtarîkıyla bildirmiştir. Halef'e gelince, Rivâyetini Haddâd tarîkıyla bildirmiştir. Dûrî'ye gelince: Rivâyetini Ebi'z-Za'râi'den naklen İbn-i Mücâhid tarîkıyla, İbn-i Ferah'tan naklen Zeyd tarîkıyla -Dûrî ile beraber- bildirmiştir. Ebû Hamdûn'a gelince: Rivâyetini İbn-i Allûn⁷⁴² tarîkıyla bildirmiştir. Hallâd'a gelince, Rivâyetini Vezzân tarîkıyla bildirmiştir. Türk ve İbn-i Zerbî'ye gelince: Rivâyetini Recâ'dan naklen Dabbî⁷⁴³ tarîkıyla bildirmiştir. İbn-i Kalûka ve Hazzâz'a gelince, Rivâyetini Recâ'dan naklen Dabbî tarîkıyla bildirmiştir.

⁷³⁴Ubeyd b. Sabbâh b. Ebî Şureyh, Ebû Muhammed el-Kûfî. Kıraatini Âsım ve Hafs'a arz yoluyla okumuştur. Ahmed b. Sehl el-Üşnânî'ye de okumuştur. Hicrî 219 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/495, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/204.

⁷³⁵Amr b. Sabbâh, b. Sabîh, Ebû Hafsed-Darîr. Kıraatini Hafs'dan arz ve sema yoluyla almıştır. Zerân b. Ahmed, Ahmed b. Muhammed b. Hamîd el-Fîl. Hicrî 221 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/601, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/203.

⁷³⁶Ahmed b. Sehl b. Feyrûzân, Ebû'l-Abbâs el-Üşnânî. Kıraatini Ubeyd b. Sabbâh'a okumuştur. Ali b. Muhammed el-Hâşimî el-Cevhânîkıraatı, ondan arz yoluyla rivâyet etmiştir. Hicrî 302 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/59, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/248.

⁷³⁷Zerân b. Ahmed b. İsa, Ebû'l-Hasan el-Dakkâk el-Bağdâdî. Kıraatini Amr b. Sabbâh'a arz yoluyla okumuştur. Ali b. Muhammed b. Huley' el-Kalânîsi'ye de arz yoluyla okumuştur. Hicrî 290 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/294.

⁷³⁸Cebelete b. Mâlik b. Cebelete, Ebû Ahmed el-Kûfî. Kıraatini Mufaddaled-Dabbî'ye okumuştur. Ebû Zeyd Ömer b. Şeybe en-Nemîrî kıraatini ondan rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/190.

⁷³⁹Abdurrahman b. Kalûka el-Kûfî. Kıraatini Süleym ve Hamza'dan arz yoluyla almıştır. Recâibn-i İsa el-Cevherî kıraatini ondan arz yoluyla rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/376.

⁷⁴⁰Yahyâ b. Ali el-Hazzâz. Kıraatini Hamza ve Süleym'den arz yoluyla almıştır. Recâibn-i İsa el-Cevherî kıraatini ondan arz yoluyla rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/375.

⁷⁴¹Türk el-Hazzâz -Muhammed b. Harb- en-Niâlî, Kûfî. Kıraatini Süleym'e okumuştur. Recâ ibn-i İsa kıraatini ona okumuştur. Zehebî'ye göre Halef ve Hallâd'dan önce vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/187-2/110.

⁷⁴²Muhammed b. Ali b. el-Heysem, Ebû Bekir ibn-i Allûn el-Bağdâdî. Hicrî 260 senesinde doğdu. Kıraatini babasına okumuştur. Hammâmî, Nehrevânî, Bekir b. Şâzân kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 350 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/212.

⁷⁴³Süleyman b. Yahyâ b. Eyyûb, Ebû Eyyûb et-Temîmî el-Bağdâdî. Hicrî 200 senesinde doğdu. Kıraatini Recâibn-i İsa'ya arz yoluyla okumuştur. Abdulazîz b. Muhammed b. İbrahim b. el-Vessâk

Kıraat-i Kisâi

Kisâi kıraatini Kuteybe,⁷⁴⁴ Nusayr, Dûrî, Ebî Hamdûn Ebi'l-Hâris, Hâşim Berberî,⁷⁴⁵ İsmail b. Müdân ve Hamdeveyh⁷⁴⁶ rivâyet etmişlerdir. Kuteybe'ye gelince: Rivâyetini Bişr⁷⁴⁷ tarîkıyla, Abbâs⁷⁴⁸ tarîkıyla, Mutarrız kendi -ravilerinden- Kuteybe'den naklen Esamm⁷⁴⁹ tarîkıyla Mutarrız tarîkıyla, Esamm'dan naklen Nihâvendî⁷⁵⁰ tarîkıyla bildirmiştir. Rivâyet-i Nusayr'a gelince: Rivâyetini Rüstümî⁷⁵¹ tarîkıyla: Bekkâr tarîkıyla bildirmiştir. Dendâvî⁷⁵² tarîkıyla, İbn-i Ebî Nasr tarîkıyla, Cemmâl⁷⁵³ tarîkıyla bildirmiştir. Dûrî'ye gelince: Rivâyetini Ebi'z-Za'râi'den naklen İbn-i Mücâhid tarîkıyla, Zeyd ve Verrâktarîkıyla, İbn-i Ferah'tan naklen Zeyd tarîkıyla -Dûrî ile beraber- bildirmiştir. Dûrî'den naklen Ebî Osman⁷⁵⁴ tarîkıyla, Ebî Osman'dan naklen Ebî Tâhir⁷⁵⁵ ve Met'ab tarîkıyla bildirmiştir. Savvâf, Haddâd,

---

billâh, Muhammed b. Hasan b. Yûnus kıraatlerini ondan rivâyet etmişlerdir. Hicrî 297 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/317, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/256.

⁷⁴⁴Kuteybe b. Mihrân, Ebû Abdurahman el-Ezâzânî. Kıraatini Kisâi'den arz ve sema yoluyla almıştır. Ahmed b. Muhammed b. Havsere, Abbâs b. el-Velîd, Bişr b. İbrahim b. el-Cehm. Kıraatlerini ondan arz ve sema yoluyla rivâyet etmişlerdir. Hicretten 200 sene sonra vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/26, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/212.

⁷⁴⁵Hâşim b. Abdulazîz, Ebû Muhammed el-Berberî. Kıraatini Kisâi'denrivâyet etmiştir. Ahmed b. Ya'kûbîbî'n-i ehi'l-Irk kıraatini ondan rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/348.

⁷⁴⁶Hamdeveyh b. Meymûn. Kıraatini Kisâi'ye okumuştur. İbn-i ehi'l-Irak kıraatini ondan okumuştur. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/261.

⁷⁴⁷Bişr b. İbrahim b. Hakîm b. el-Cehm, Ebû Amr es-Sakafî. Kıraatini Kuteybe'ye okumuştur. Yûsuf b. Ca'fer b. Ma'rûf es-Sakafî kıraatini ondan rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/176.

⁷⁴⁸Abbâs b. Velîd b. Mirdâs, Ebû'l-Fadl el-Asbahânî. Kıraatini Kuteybe'den arz yoluyla almıştır. Yûsuf b. Ca'fer b. Ma'rûf kıraatini ondan arz yoluyla almıştır. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/355.

⁷⁴⁹Ahmed b. Muhammed b. Havsere, , Ebû Ca'fer el-Esamm. Kıraatini Kuteybe'den arz yoluyla almıştır. Muhammed b. İsmail el-Haffâf kıraatini ondan arz yoluyla almıştır. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/112.

⁷⁵⁰İsmail b. Şuayb, Ebû Ali en-Nihâvendî. Kıraatini Ahmed b. Muhammed b. Selmaveyh'a okumuştur. Hammâmî kıraatini ondan okumuştur. Hicretten 350 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/164.

⁷⁵¹Ahmed b. Muhammed b. Rüstem, Ebû Ca'fer et-Taberî el-Bağdâdî. Kıraatini Nusayr'a okumuştur. Bekkâr b. Ahmed kıraatini ondan rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/114.

⁷⁵²Muhammed b. İdris, Ebû Abdullah el-Eş'arî. Kıraatini Nusayr'danrivâyet etmiştir. Hüseyin b. Ali b. Hammâd el-Cemmâl kıraatini ondan rivâyet etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/97.

⁷⁵³Hüseyin b. Ali b. Hammâd, , Ebû Abdullah el-Cemmâl el-Ezrak er-Râzî. Kıraatini Muhammed b. İdris ed-Dandanî ve Ali b. Ebî Nasr'a okumuştur. Muhammed b. Nakkâş kıraatini ondan okumuştur. Hicretten 300 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/244, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/236.

⁷⁵⁴Saîd b. Abdurrahim, Ebû Osman ed-Darîr el el-Bağdâdî. Kıraatini Dûrî'ye arz yoluyla okumuştur. Abdulvahid b. Ebî Hâşim kıraatini ondan arz yoluyla okumuştur. Hicretin 310 senesinden sonra vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/306, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/242.

⁷⁵⁵Abdulahid b. Ömer b. Muhammed, Ebû Tâhir ibn-i Ebî Hâşim el-Bağdâdî. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/78.

İbn-i Beşşâr⁷⁵⁶ tarîkıyla, hepsi de Dûrî'den bildirmiştir. Ebû Hamdûn'a gelince: Rivâyetini Savvâf tarîkıyla bildirmiştir. Ebü'l-Hâris'e gelince: Rivâyetini Muhammed b. Yahyâ⁷⁵⁷ tarîkıyla: Ebî Yahyâ'n naklen Kantarîtarîkıyla bildirmiştir. Rivâyet-i Hâşim ve Sâhibeyh'e gelince: Rivâyetini İbn-i ehi'l-Irk⁷⁵⁸ tarîkıyla bildirmiştir.

Halef'in Tercihi, Halef kıraatini Haddâd ve Verrâk'tan⁷⁵⁹ rivâyet etmişlerdir.

Kârîlerin Kıraatlerinin Günümüze Ulaşan Senetleri

Kıraat-i Ebî Ca'fer

Kur'ân'ın tamamını Ebî Ali Hasan b. Ahmed b. Hasan b. Ahmed b. Muhammed ibn-i Mihrati'l-Haddâd el-Asbahânî'ye okudum. Kur'ân'ın tamamını Ebî'l-Kâsım Abdillâh b. Muhammed b. Ahmed el-Mukrii'l-Attâr'a⁷⁶⁰ okudu. Kur'ân'ı Ebî Abdurrahman ez-Zübeyr b. Muhammed b. Abdullah b. Sâlim b. Abdullah b. Ömer İbnü'l-Hattâb el-Ömerî'ye Medine mescidinde, Minber ile Mihrâb arasında okudu. Kur'ân'ı İsmâ b. Mînâ, Nâfi', Ebî Nuaym ve İsmâ b. Verdân'a okudum. Nâfi' İsmâ b. Ebî Ca'fere okudu.

Bu rivâyet önemli, değerli ve isnâdı sahîhtir.⁷⁶¹ Benim için Hocamız Ebû Ali Yûsârî ve Ebe'l-Fadl el-Hazâî'nin değeri yüksektir. O Kur'ân'ı Ebî'l-Kâsım Mansûrb. Muhammed el-Asbahânî'ye okudu. Ebü'l-Kâsım Kur'ân'ı Ebî Ca'fer et-Temîmî'ye okudu. Ebü'l-Fadl el-Hazâî hicrî 408 senesinde vefat etti. Hocamız Ebû

⁷⁵⁶ Hasan b. Ali b. Beşşâr, Ebû Bekir el-Bağdâdî. Kıraatini Dûrî'ye okumuştur. Ebü'l-Ferec Şenebûzî kıraatini ondan okumuştur. Hicretin 318 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/222/Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/243.

⁷⁵⁷ Muhammed b. Yahyâ, Ebû Abdullah el-Kisâ es-Sağîr el-Bağdâdî. Kıraatini Ebî'l-Hâris el-Leys b. Hâlid ve Hâşim Berberî'den arz yoluyla almıştır. İbrahim b. Ziyâd el-Kantarî kıraatini ondan arz yoluyla okumuştur. Hicretin 189 senesinde doğdu. 288 senesinde de vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 2/279, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/256.

⁷⁵⁸ Ahmed b. Ya'kûb b. İbrahim b. ehi'l-Irk, Ebü'l-Abbâs el-Bağdâdî. Kıraatini Hâşim el-Berberî, İsmail b. Müdân, Hamdeveyh b. Meymûn'a okumuştur. Bekkâr kıraatini ondan okumuştur. Hicretin 301 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/150.

⁷⁵⁹ İshâk b. İbrahim b. Osman, Ebû. Ya'kûb el-Mervezî el-Bağdâdî, Verrâk Halef. Kıraatini Halef'e okumuştur. İbn-i Ebî Ömer en-Nakkâş kıraatini ondan okumuştur. Hicretin 286 senesinde vefat etmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/155.

⁷⁶⁰ Abdullah b. Muhammed b. Ahmed, Ebî'l-Kâsım Attâr el-Asbahânî. Kıraatini Muhammed b. Ca'fer es-Sâbûnî'ye okumuştur. Ebû Ali Hasan b. Ahmed el-Haddâd kıraatini ondan okumuştur. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/447.

⁷⁶¹ Bu sözü İbnü'l-Cezerî Hâfız Ebî'l-Alâ'dan nakletmiştir. İbn-i Mihrân, *Ğâye*, 1/294.

Ali Yüsârî hicri 515 senesi zilhicce ayında Perşembe öğleden sonra vefat etti. O ikisinin vefatı arasında 107 sene vardır.

Kur'ân'ı Ebî'l-İzz Muhammed b. Hüseyin b. Bündâr el-Mukrii'l-Kalâsinî el-Vâsitî'ye okudum. O Kur'ân'ı Ebî Ali Hasan İbnü'l-Kâsım b. Ali el-Mukrii'l-Vâsitî'ye okudu. Kur'ân'ı Ebî'l-Ferec Abdulmelik b. Bekrân b. Abdullah b. Alâî'l-Kattân en-Nerevânî'ye, Nehrevân'da okudu. Kur'ân'ı Ebü'l-Kâsım Zeyd b. Ali b. Ahmed İbn-i Muhammed b. Imrân b. Ebî Bilâl el-Kûfî'ye okudu. Kur'ân'ı Ebü-i'l-Hâris ve İsâ İbn-i Verdân el-Hazzâî'ye okudu. Oda Ebî Ca'fer'e okudu.

Kıraat-ı Nâfi'

Kur'ân'ın tamamını hocamız Ebû Bekir Muhammed b. Hüseyin b. Ali b. İbrahim İbn-i Abdullah el-Mukrii'l-Faradî eş-Şeybânî'ye Selâm şehrinde (Medine) okudum. Kur'ân'ı Ebû Bekir Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Mûsâ b. Ca'fer el-Bağdâdî el-Hayyât'a okudu. Kur'ân'ı Ebî İbrahim İsmail b. Ca'fer İbn-i Ebî Kesîr el-Ensârî'ye okudu. Kur'ân'ı Ebî Abdurrahman b. Ebî Nuaym'a okudu.

Kur'ân'ın tamamını Ebî'l-Izz Muhammed b. Hüseyin el-Vâsitî'ye okudum. Kur'ân'ı Ebî Ali Hasan b. el-Kâsım el-Vâsitî'ye okudu. Kur'ân'ı Ebî Hasan Ali b. Muhammed b. Ömer b. Hafs el-Hammâmî'ye okudu. Kur'ân'ı Ebî'l-Kâsım Zeyd b. Ali el-Kûfî'ye okudu. Kur'ân'ı Ebû Ca'fer Ahmed b. Ferâh b. Cibrîl el-Askerî ed-Darîr el-Müfessir'e okudu. Kur'ân'ı Ebû Ömer ed-Dûrî'ye okudu. Kur'ân'ı İsmail ve Nâfi'ye okudu.

Kur'ân'ın tamamını Ebû Bekir b. Muhammed b. Hüseyin eş-Şeybânî'ye okudum Kur'ân'ı Ebû Bekir Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Hayyât'a okudu. Kur'ân'ın tamamını Ebû Gâlib Abdullah b. Mansûr b. Ahmed b. el-Hattâb İbn-i Saîd el-Bağdâdî'ye⁷⁶² okudum. Kur'an'ı Ebî Hattâb Ahmed b. Ali b. Abdullah es-Sûfî'ye okudu. Ebû Bekir Hayyât ve Ebü'l-Hattâb es-Sûfî dediler ki: Kur'an'ı Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Hammâmî'ye okuduk. Ebü'l-Hasan da şöyle dedi: Kur'an'ı Ebû

⁷⁶²el-Bağdâdî kıraatini Ebü'l-Hasan el-Hammâmî'ye okudu. Ebû Gâlib el-Hattâb Kıraatini Şeyh Ebî'l-Ala el-Hemedânî'ye okudu. Hicri 292 senesinde doğdu. 476 senesinde de vefat etti. Hemedânî, *Ğâye* 1/85 Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/446.

Bekir Muhammed b. Hasan b. Muhammed en-Nakkâş'a okudum. Kur'ân'ı Ebû Ali Hasan b. Abbâs, Ali Ebî Mihrân er-Râzî'ye okudu.⁷⁶³

Kur'ân'ın tamamını Ebû Bekir Muhammed Hüseyin eş-Şeybânî'ye, Ebû Mansûr Yahyâ b. el-Hattâb b. Ubeydullâh el- Bezzâz en-Nehrî'ye⁷⁶⁴ Bağdat'ta okudum. Kur'ân'ı Ebû Bekir Muhammed b Ali b. Muhammed el-Hayyât'a okudu. Kur'ân'ı Ebû Ahmed Ubeydullâh b. Muhammed b. Ahmed b. Ebî Müslim el-Farazî'ye okudu.⁷⁶⁵ Kur'ân'ı Ebî'l Hüseyin Ahmed b. Osman Ca'fer b. Büyân el-Harabî'ye okudu.⁷⁶⁶ Kur'ân-ı Ebî Hassan Ahmed b. Muhammed b. el-Eşât el-Ganezî'ye okudu. Kur'ân-ı Ebî Neşîd Muhammed b. Harun el-Mervezî'ye okudu. Kur'ân-ı Kâlûn ve Nâfî'ye okudu.

Kur'ân'ın tamamını Ebû'l-Izz Muhammed b. Hüseyin el-Vâsîtî'ye okudum. Kur'ân'ı Ebû Ali Hasan b. el-Kâsım el-Vâsîtî'ye okudu. Kur'ân-ı Ebû Hasan Ali İbn-i Muhammed el-Hammâmî'ye okudu. Kur'ân-ı Ebû İsa Bekkâr b. Muhammed b. Bekkâr İbn-i Bünân'a okudu. Kur'ân'ı Ebû Abbâs Abdullah. Es-Sakr b. Nasr es-Sükrî'ye okudu. Kur'ân'ı Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk el-Müseyyebî'ye okudu. Kur'ân'ı babası Ebû Muhammed İshâk b. Muhammed el-Müseyyebî'ye okudu. Kur'ân'ı Nâfî'ye okudu.

Kur'ân'ın tamamını Ebû'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîtî'ye okudum. Kur'ân'ı Ebû Ali Hasan b. el-Kâsım el-Vâsîtî'ye okudu. Kur'ân'ı Ebû Hasan Ali b. Ahmed el-Hammâmî'ye okudu. Kur'ân'ı Bekkâr b. Ahmed'e okudu. Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan b. Hüseyin el-Savvâf'a okudu. Kur'ân'ı Ebî Hamdûn et-Tayyib b. İsmail Zühli'ye okudu. Kur'ân'ı Ebû Muhammed İshâk b. Muhammed el-Müseyyebî'ye okudu. Kur'ân'ı Nâfî'ye okudu.

Kur'ân'ın tamamını Ebû'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîtî'ye okudum. Kur'ân'ı Ebî Ali el-Hasan ibn-i Kâsım el-Vâsîtî'ye okudu. Kur'ân'ı Ebî'l-

⁷⁶³ Ebî Mihrân er-Râzî kıraatini Ahmedeyn İbn-i Kâlûn ve Hulvanî'ye okudu. Kıraatini Ebû Bekir Nakkâş'a okudu. Hicri 289 senesinde vefat etti. *Ğâye*, 1/216, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/235.

⁷⁶⁴ en-Nehrî kıraatini rivâyetle Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Hayyât'tan okudu. Kıraatini hafız Ebû'l-Alâ el-Hemedânî'ye okudu. Hemedânî, *Ğâye*, 1/369.

⁷⁶⁵ Ebû Müslim el-Farazî Bağdat'lıdır. Kıraatini arz ve sema yoluyla Ebû Hüseyin İbn-i Büyân'dan almıştır. Muhammed b. Ali el-Hayyât kıraatini arz yoluyla ondan almıştır. Hicri 406 senesinde vefat etmiştir. Vefat ettiğinde 82 yaşında idi. Hemedânî, *Ğâye*, 1/491, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 364.

⁷⁶⁶ Harabî Bağdat'lıdır. Kıraatini Ahmed b. el-Eş'âd'dan almıştır. Ubeydullâh b. Muhammed b. Ebî Müslim el-Farazî kıraatini ondan okumuştur. Hicri 260 senesinde doğdu. 344 senesinde de vefat etti. Hemedânî, *Ğâye*, 1/179.

Ferec Abdülmelik b. Bekrân el-Kattân en-Nehrevânî'ye okudu. Kur'ân'ı Ebî Hasan Ali b. Ahmed el-Hammâmî'ye okudu. Kur'ân'ı Ebû'l-Kâsım Hibetullâhibn-i Ca'fer b. Muhammed b. el-Heysem'e okudu. Ebû Bekir Muhammed b. Abdurrahim b. Şeybe el-Asbahânî'ye okudu. Kur'ân'ı Ebi'Rebî' ibn-i Ehî er-Rişdîni'ye Mısır'ın Fusdâd⁷⁶⁷ şehrinde okudum. Meherete'de⁷⁶⁸ okudum Kur'an'ı Ebi'l-Eş'âd Âmir b. Suayd el-Harasî'ye 31 defa okuyarak hatmettim. Messîse'de⁷⁶⁹ iki defa hatim yaptım, bazen de 3. Kur'ân'ı Ebû Saîd Osman b. Saîd el-Mukalleb'e "Verş" okudum. Kur'ân'ı Nâfi'ye okudum.

Kur'ân'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsitî'ye okudum. Kur'ân'ı Ebû Ali Hasan b. Kâsım el-Vâsitî'ye okuduğunu haber verdi. Yine Kur'ân'ı Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Hammâmî'ye, Ebî Muhammed Hasan b. Muhammed el-Fahhâm'a⁷⁷⁰ okudu. Yukarıda ismi geçen iki kişi Kur'an'ı Ebû Bekir Muhammed b. Hasan b. Muhammed ibn-i Ziyâd en-Nakkâş'a okumuşlardır. Bu ikisi ayrıca Ebî Rebî'a Muhammed b. İshâk b. Vehb b. A'yen b. Sinân er-Rebeî'ye okumuşlardır. Yine bildirdiğine göre Kur'ân'ı Ebi'l Hasan Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. Kâsım b. Nâfi' b. Ebî Bezzî'ye okudu. Kur'ân'ı İkrime b. Süleyman ibn-i Kesîr ibn-i Âmir'e okudu Kur'ân'ı Şiblî b. Abbâd'a, İsmail b. Abdullah b. Konstantin'e okudu. O ikisi de, Abdullah İbn-i Kesîr'e⁷⁷¹ okudu.

Kur'ân'ın tamamını Ebî'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsitî'den okudum. Yine bildirdiğine göre Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan b. Kâsım el-Vâsitî'ye okumuştur. Kur'ân'ı Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Hammâmî'ye okumuştur. Yine Kur'ân'ı Ebi'l-Kâsım Hibetullâh İbn-i Ca'fer'e okumuştur. Kur'ân'ı Lehebî'ye ve Ebû'l-Hasan El-Bezzî'ye okumuştur. Hammâmî dedi ki: Ebi'l-Kâsım Hibetullâh'a Leheb'in ismini sordum. O da, bilmiyorum dedi. Hocamız Muhammed b. el-Hüseyin dediki: O, Ebû Abdurrahman Abdullah b. Ali İbn-i Abdullah'tır. Hocamız diğer konu

⁷⁶⁷Fusdûd, ف harfinin ötre veya kesrası ile okunur. Şiirin meşhur olduğu bir şehirdir. Cemisi fesâdîd'dır. Fusdâd Mısır'da eski bir şehirdir. Bazıları bütün şehirlerin birleşmiş şekline Fusdâd diyorlardı. Feyyûmî, Misbâhu'l-Münîr, 472.

⁷⁶⁸Meheret Yemen'de bir kabîlenin ismidir. Hamevî, *Mu'cemü'l-Buldân*, 5/234.

⁷⁶⁹Messîse Şâm'ın bilinen şehirlerinden birisidir, *Mu'cemü'l-Buldân*, 5/144.

⁷⁷⁰Kârî ve fakîh. Bağdatlıdır. Kıraatini Ebû Bekir Nakkâş Bekkâr b. Ahmed Zeyd ibn-i Ebî Bilâl'a okumuştur. Ebû Ali Gûlâmü'l-Herrâs kıraatini ondan okumuştur. Hicri 408 senesinde vefat etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/232, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/372, vefatı *Ğâyetü'n-Nihâye* adlı eserde 340 olarak geçmektedir, fakat bu yanlıştır.

⁷⁷¹Bu isnâdı Hafız Ebî Âlâ'nın hocası Ebül-Izzel-Kalâsinî'den Bezzî isnâdı ile yapmıştır. Bunu da İbn-i Cezeri *en-Neşr* adlı eserine *Ğâye*'den alarak bildirmiştir.

Hibetullâh hususunda: Kur'ân'ı Lehebiyyîn'den okudum, dedi. O ikisi dediler ki: Kur'ân'ı Ebü'l-Hasan el-Bezzî'den okuduk. Hocamız Muhammed b. Hüseyin el-Vâsıtî: Hammâmî o ikisinin ismini bilmiyor, dedi. Onlar Ebû Abdurrahman Abdullah b. Ali ve Ebû Ca'fer Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Hâşimiyyândır. Onlar Ebû Leheb b. Abdulmuttalib'in çocuklarındandır.

Hammâmî Hibetullâhın kıraati ile ilgili olarak ondan şüphe etmiştir ikisine veya o ikisinden birine fakat bana göre sahihtir -Tarîkı hariç- O ikisi arasında ihtilaf olmaksızın onlara kıraatini okumuştur. O ikisi de Bezziye okumuşlardır.

Dedim ki: Bunun sıhhatini Ebü'l-Feth İsmail b. Fadl b. Asbahânî bana bildirdi. Dediler ki: Abdurrahman b. Hasan b. el-Hüseyin el-Mukrî er-Râzî bununla ilgili bize haberler verdi ve dedi ki: Kur'ân'ı Ali b. Ahmed'e okudum. O da Hibetullâh'a okudu. Hibetullâh'ta Lehebiyyîn'e okudu. Onlar Ebû Abdurrahman Abdullah b. Ali ve Ebû Ca'fer Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Hâşimiyyeyn'dir. Onlar Ebî Leheb b. Abdülmuttalib'in çocuklarındandır. Ali b. Ahmed hususunda: hibetullâh kıraatini o ikisine mi? İkisinden birine mi? okuduğu noktasında şüphe vardır, bana göre sahip olan -tarîkı hariç- hibetullâh kıraatini o ikisine okumuştur.

Kur'ân'ın tamamını Ebü'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsıtî'ye okudum. Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan b. Kâsım el-Vâsıtî'ye okudu. Kur'ân'ı Ebî'l-Hüseyin b. Abdullah b. el-Hadâri's-Sûsencirdî, Ebü'l-KâsımBikr b. Şâzân el-Vâiz,⁷⁷² Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Hammâmî ve Ebî'l-Ferec Abdülmelik b. Bekrân en-Nehrevânî'ye okumuştur. Onlar da kıraatlerini EbîlsâBekkâr b. Ahmed b. Bekkâr b. Bünân'a okumuşlardır. Onların bildirdiklerine göre Kıraatini Ebû Bekir Ahmed b. Mûsâ ibn-i Abbâs İbn-i Mücâhid'e okumuştur.⁷⁷³

Kur'ân'ı Ömer Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed Hâlid b. Saîd b. Cürcete'l-Mahsûmî Kunbûl'e okumuştur. Bunu Hasan ibn-i Ahmed b. Hasan el-Haddâd Ahmed b. Muhammed b. Yûsuf ve Ali b. Kâsım b. İbrahim bildirmişlerdir. Demişlerdir ki: Bunu Ebû Hafs Ömer b. İbrahim el-Kettânî ve Ebû Bekir Ahmed b.

⁷⁷²Ebü'l-Kâsım Bağdâdî el-Harabî, Kıraatini Muhammed b. Ali b. el-Heysem b. Allûn, Bekkâr b. Ahmed ve Zeyd ibn-i Ebî Bilal'e okudu. Ebû Ali Ğulâmü'l-Herrâs ve Ebû Bekir el-Hayyâd kıraatlerini ona okumuşlardır. Hicrî 405 senesinde vefat etmiştir. Hemedânî, *Ġâye*, 1/178, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, 1/371.

⁷⁷³Bu İbn-i Mücâhid'in *Seb'a* adlı eserinin 92.sayfasında belirtilen isnâttır.

Mûsâ İbn-i Abbâs İbn-i Mücahid'den bildirmişlerdir. Ve dedi ki: Abdullah İbn-i Kesîr kıraatına gelince, ben bu kıraati Ebû Ömer Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed b. Hâlid İbn-i Saîd b. Cürcete'l-Mahzûmî el-Mekkî'ye hicrî 278 senesinde Mekke'de okudum. Yani Kunbûl'e Kur'ân'ı Ahmed b. Muhammed b. Avn en-Nebbâl el-Kavvâs'a okudu. Kunbûl'dediki: Ahmed b. Muhammed bana şu şekilde bildirdi. Kur'ân'ı Ebi'l-Ahrîd Vehb b. Vâdih'a okudu ve Vehb'de Kur'ân'ı İsmail b. Abdullah el-Kusd'a okudu. İsmail de Kur'ân'ı Şibl b. Abbâd ve bilinen İbn-i Müşkân'a okumuştur. O ikisi de Kur'ân'ı Abdullah İbn-i Kesîr'e okumuşlardır. Konu ile ilgili olarak Nebbâl Vehb Kur'ân'ı İbn-i Müşkân olarak bilinen kişi ve Şibl b. Abbâd'a okumuştur.. Bu da Ahmed b. Mûsâ ve Ebû Bekir ez-Zeynebî isnâdı ile bildirilmiştir.

Kur'ân'ın tamamını Ebî Ali el-Hasan b. Ahmed el-Hammâm'a okudum. Kur'ân-ı Ebû'l-Hasan Ali b. Kâsım b. İbrahim el-Hayyâd'a okuduğunu bildirdi. Yine Kur'ân'ı Ebi'l-Ferec Muhammed b. Ahmed b. İbrahim b. Yûsuf eş- Şenebûzi'ye okumuştur.

Kur'ân'ın tamamını Ebû'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsitî'ye okudum. Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan b. Kâsım el- Vâsitî'ye okuduğunu bana bildirdi. Kur'ân'ı Ebû Muhammed Abdullah b. el-Hüseyin el-Alevî'ye Vâsit şehrinde, Ebû Bekir Muhammed b. Nizâr b. Kâsım ibn-i Yahyâ ibn-i Abdullah b. Nizâr et-Tikritî'ye Camedet⁷⁷⁴ şehrinde Muhammed el-Hasan b. Ali ibn-i Muhammed b. Beşşâr es-Sâbûri'ye Basra şehrinde okumuştur. Bunların hepsi de kıraatlerini Ebû Bekir Muhammed b. el-Hasan b. Muhammed en-Nakkâş'a okumuşlardır. Ona dedim ki: Kur'ân'ı Ebû Bekir Muhammed b. İmrân ed-Dîneverî'ye okudum, o da bana: Sen Kur'ân'ı Ebî İshâk Abdulvahap ibn-i Fuleyh'e okudun, dedi. Hasan b. Ahmed b. Hasan el-Haddâd, Ali ibnü'l-Kâsım İbrahim el-Hayyâd, Muhammed b. Ahmed b. İbrahim eş- Şenebûzi, Muhammed ibn-i Mûsâ b. Muhammed ibn-i Süleyman ez-Zeynebî şöyle bildirdiler:

Kur'ân'ı Ebû Muhammed Kâsım ibn-i Ahmed el-Hızâî'ye okudum, yine dedi ki: Kur'ân'ı Abdullah ibn-i Fuleyh b. Rabâh el-Mekkî'ye hocası Abdullah b. Âmir b.

⁷⁷⁴Camedet Kârîlerindendir. Kıraatini Ebû Bekir Nakkâş, Hibetullâh ibn-i Ca'fer ve İbn-i Hişâm'a okumuştur. Ebû Ali Gülâm el-Herrâs kıraatini ondan okumuştur. Hemedânî, *Ğâye*, 2/269.

Küreyz'e okudum. Kur'an'ı Muhammed b. Sâbûn'a ve Şibl b. Abbâd'a⁷⁷⁵ Mekkiyyeyn şehrinde okudum. O ikisi de kıraatlerini İsmail b. Abdullah b. Konstantinin'e, İsmail b. Abdullah'da kıraatini Abdullah ibn-i Kesîr'e okumuştur. İbn-i Kesîr de kıraatini Mücâhid b. Cebr ve Dirbâs'a -onun hocası İbn-i Abbâs- okumuştur.. Mücâhid ve Dirbâs kıraatlerini İbn-i Abbâs'a okumuşlardır. İbn-i Abbâs'ta kıraatini Ubey ibn-i Ka'b'a okumuştur. Ubeyibn-i Ka'b'da Rasulullah'a (sav) okumuştur. Rasulullah'ta (sav) Ubey ibn-i Ka'b'a okumuştur.⁷⁷⁶

Kıraat-ı İbn Kesîr

Kur'an'ın tamamını Ebü'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsıtî'ye okudum. Kur'an-ı Ebû Ali el-Hüseyin b. el- Kâsım el-Vâsıtî'ye okudu. Kur'an'ı Ebî Hasan Ali b. Muhammed b. Ömer b. Hafs el-Hammâmî'ye okudu. Kur'an'ı Ebi'l Kâsım Zeyd b. Ali el-Kûfî'ye okudu. Kur'an'ı Ebû Ca'fer Ahmed b. Ferâh b. Cibrîl el-Askerî ed-Darîr el-Müfessir'e okudu. Kur'an'ı Ebû Ömer ed-Dûrî'ye okudu. Kur'an'ı İsmail ve Nâfî'ye okudu. Kur'an'ı ikrime b. Süleyman b. Kesîr b. Âmirê okudu. Kur'an'ı Şibl b. Abbâd'a okudu. Kur'an'ı İsmail b. Abdullah b. Konstantin'e okudu. O ikisi de Abdullah b. Kesîr'e okudu.⁷⁷⁷

Kur'an'ın tamamını Ebü'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsıtî'ye okudum. Kur'an-ı Ebû Ali el-Hüseyin b. el- Kâsım el-Vâsıtî'ye okudu. Kur'an'ı Ebû Abdullah b. Hüseyin el-Alevî'ye Vâsıt'ta okudu.⁷⁷⁸ Kur'an'ı Abdullah b. Âmir el Kureyz'in hocası Abdulvahhab b. Fülehy b. Rabâh el-Mekkî'ye okudum.

Kur'an'ı Ebû Muhammed Kâsım ibn-i Ahmed el-Hızâî'ye okudum, yine dedi ki: Kur'an'ı Abdullah ibn-i Fuleyh b. Rabâh el-Mekkî'ye hocası Abdullah b. Âmir b. Küreyz'e okudum. Kur'an'ı Muhammed b. Sâbûn'a ve Şibl b. Abbâd'a⁷⁷⁹ Mekkiyyeyn şehrinde okudum. O ikisi de kıraatlerini İsmail b. Abdullah b. Konstantinin'e, İsmail b. Abdullah'da kıraatini Abdullah ibn-i Kesîr'e okumuştur. İbn-i Kesîr de kıraatini Mücâhid b. Cebr ve Dirbâs'a -onun hocası İbn-i Abbâs-

⁷⁷⁵Kıraatini arz yoluyla İsmail el-Kust'a okumuştur. Abdulvahab ibn-i Fuleyh kıraatini ondan rivâyet etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/279

⁷⁷⁶İrşâd ve ta'lîm niyetiyle. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/31.

⁷⁷⁷Bu isnadı Ebi'l-Alâ Hocası Ebi'Izz Kalâsinî'den, O da isnadını da Bezzî'den yapmıştır.

⁷⁷⁸Vâsıt'ta önemli âlimlerden. Kur'an'ı Ebû Bekr Nakkâş ondan aldı. Ebû Ali Ğulâmü'l-Herrâs Kur'an'ı ondan okudu. Hemedânî, *Ğâye*, 1/95.

⁷⁷⁹Kıraatini arz yoluyla İsmail el-Kust'a okumuştur. Abdulvahab ibn-i Fuleyh kıraatini ondan rivâyet etmiştir. Hemedânî, *Ğâye*, 1/98.

okumuştur. Mücâhid ve Dirbâs kıraatlerini İbn-i Abbâs'a okumuşlardır. İbn-i Abbâs'ta kıraatini Ubey ibn-i Ka'b'a okumuştur. Ubey ibn-i Ka'b'da Rasulullah'a (sav) okumuştur. Rasulullah'ta (sav) Ubey ibn-i Ka'b'a okumuştur.⁷⁸⁰

Kıraat-ı İbn Âmir

Kur'ân'ın tamamını Ebü'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîti'ye okudum. Kur'ân-ı Ebû Ali el-Hüseyin b. el- Kâsım el-Vâsîti'ye okudu. Yine Ebû Bekir Muhammed ibn-i Nizâr et-Tikritî'ye Kur'ân'ın tamamını okudu. O da Kur'an'ı Ebi'l-Kâsım Hibetullâh b. Ca'fer b. Muhammed b. el-Heysem'e okudu. O da Kur'ân-ı Ahmed b. Yezîd el-Hulvânî'ye okudu. O da Ebi'l-Velîd Hişâm b. Ammâr b. Nusayr b. Ebân b. Meysere ibn-i Harîs'e okudu. O da Abdullah ibn-i Âmir'e okudu. Kur'ân'ın tamamını Ebi'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîti'ye okudum. O da Kur'ân'ı Ebû Ali Hasan b. el-Kâsım el-Vâsîti'ye okudu. O da Ebi'l-Ferec Abdülmelik b. Bekrân Nehrevânî'ye okudu. O da Kur'ân-ı Ebi'l-Kâsım Zeyd b. Ali el-Kûfî'ye okudu. O da Kur'ân-ı Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed ed-Dâcûnî'ye okudu. O da Kur'ân-ı Ebü'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. Mâmeveyh'e okudu.⁷⁸¹ O da Kur'ân-ı Ebû Muhammed Ahmed b. Muhammed el-Beysânî'ye okudu. O da Ebî Ali İsmail b. el-Huveyris'e okudu. Yukarıda ismi geçen kârîlerin hepsi de Ebi'l-VelîdHişâm b. Ammâr b. Nusayr es-Sülemî'ye okudular.

Kur'ân'ın tamamını Ebî Ali Hasan b. Ahmed b. Hasan el-Haddâd'a okudum. O da dedi ki: Kur'ân-ı Isfahân'da Abdurrahman b. Ahmed b. Hasan el-Mukrii'r-Râzî'ye okudum. O da Kur'ân-ı İsmail b. el-Fadl b. Ahmed es-Serrâc'a, Mansûr b. Muhammed b. Hasan b. Muhammed ibn-i Süleym'e, Muhammed b. İbrahim b. Muhammed el-Müzekkî'ye okudu.⁷⁸² Kendisine Kur'ân okunan bu kârîler dediler ki: Ebü'l-Fadl Abdurrahman b. Ahmed b. Hüseyin el-Mukrî bize şöyle dedi: Kur'an'ı Şâm'da Ebü'l-Hasan Ali b. Dâvûd b. Abdullah ed-Dârânî'ye okudum. O da Kur'ân-ı Ahrâm diye bilinen Ebü'l-Hasan Muhammed b. en-Nadr er-Rabî'ye okudu. O da Kur'ân-ı Ebû Abdullah Harun b. Mûsâ b. Şerîki'l-Aheş'e okudu.

⁷⁸⁰İrşâd ve ta'lîm niyetiyle. Hemedânî, *Ğâye*, 1/101.

⁷⁸¹Kıraatini Hişâm'a okudu. Ebu Bekr Dâcûnî'de Kur'ân'ı Ona okudu. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/128, Hemedânî, *Ğâye*, 1/103.

⁷⁸²Ebû Sehl el-Asbahânî, Kıraatini Ebü'l-Fadl er-Râzî'den rivayet etmiştir. Ebi'l-Alâ el-Hemedânî kıraatini ondan rivayet etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 2/45, Hemedânî, *Ğâye*, 1/104.

Kur'ân'ın tamamını Ebî'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsıtî'ye okudum.⁷⁸³ O Kur'ân-ı Ebû Ali el-Hasan b. el-Kâsım el-Vâsıtî'ye okudu. O da Kur'ân-ı Ebü'l-Ferec Abdülmelîk b. Bekrân el-Kattân'a okudu. O da Kur'ân-ı Ebü'l-Kâsım Hibetullâh b. Ca'fer'e okudu. O da Kur'ân-ı Ebû Abdullah Harun b. Mûsâ el-Ahfeş'e okudu. Ahfeş'te Kur'ân-ı Ebî Amr Abdullah b. Ahmed b. Bîşr ibn-i Zekvân'a okudu.

Kur'ân'ın tamamını Ebü'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsıtî'ye okudum. Kur'ân-ı Ebî Ali el-Hasan b. el-Kâsım el-Vâsıtî'ye okuduğunu bildirdi. O da Kur'ân-ı Vâsıt'ta Muhammed Abdullah b. Hüseyin el-Alevî ye, Ebi'l-Ferec Abdülmelîk b. Bekrân el-Kattân'a, Ebü'l-Kâsım Bekir b. Şâzân el-Vâız'e ve Ebi'l Hasan Ali b. Ahmed el-Hammâmî'ye okudu.⁷⁸⁴ Kur'ân'ın tamamını Ebî Gâlib Abdullah b. Mensûr b. Ahmed el-Bağdâdî'ye okudum. O Kur'ân-ı Ebi'l-Hattâb Ahmed b. Ali es-Sûfî'ye, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Hammâmî'ye okudu. Kur'ân'ın tamamını Ebî Abdullah Muhammed b. İbrahim el-Ezcâî'l-Verdî'ye Bağdat'ta okudum. O Kur'an'ı Ebî Meş'âr Abdülkerîm b. Abdussamed ibn-i Muhammed et-Taberî'ye Mekke'de okudu.⁷⁸⁵ O da Kur'ân'ı Ebi'l-Kâsım Ali b. Muhammed b. Ali el-Alevî el-Harrânî'ye okudu.

Şu ana kadar ismi geçen âlimler dediler ki: Kur'ân-ı Ebû Bekir Muhammed b. el-Hasan b. Muhammed en-Nakkâş'a okuduk. O Kur'ân'ı Ebû Abdullah Harun b. Mûsâ el-Ahfeş'e okudum, dedi. O da Kur'ân-ı Ebî Amr Abdullah b. Ahmed b. Bîşr'e-İbn-i Zekvân- okudu. İbn-i Zekvân'da dedi ki: Kur'an'ı Eyyüb ibn-i Temîm et-Temîmî'ye okudum. O da Kur'ân-ı Yahyâ b. el-Hâris ez-Zemârî'ye okudum, dedi. O da Kur'ân-ı Ebî İmrân Abdullah b. Âmir el-Yahsabî'ye okudum, dedi.

Kur'ân'ın tamamını Ebî Ali Hasan b. Ahmed b. Hasan el-Haddâd'a okudum. O Kur'ân-ı Ebi'l-Kâsım Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Attâr'a okuduğunu söyledi. O da Kur'ân'ı Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Muhammed b. Fûrek b. Atâ b. Mihyâr'a -Gabbâb diye bilinen müfessir kârî- okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Bekir

⁷⁸³Kıraatini Ebi'l-Izz el-Kalânîsî isnadıyla almıştır.

⁷⁸⁴Ebi'l-Alâ el-Hemedânî isnadını hocası Ebi'l-Izz el-Kalânîsî'den İbn Zekvân isnadıyla rivayet etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/139, 140, Hemedânî, *Ğâye*, 1/106.

⁷⁸⁵Mekke İmamlarındandır. Kıraatini Ebü'l-Kâsım Ali b. Muhammed b. Ali ez-Zeydîyye'den Harrân'da okumuştur. Muhammed b. İbrahim el-Ezcâhî Liebîverdi kıraatini ondan okumuştur. H. 478'te vefat etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/401, Hemedânî, *Ğâye*, 1/106.

Muhammed b.Ahmedibn-i Ömer er-Remlî'ye -Dâcûnî- okudu. O da Kur'an'ı Ebi'l Abbâs Ebî Amr Abdullah b. Ahmed b. Beşîr İbn-i Zekvân ed-Dımişkî'ye okudu.⁷⁸⁶

Kıraat-ı Ebî Amr

Kur'an'ın tamamını Ebû Gâlib Ahmed ibn-i Ubeydullâh b. Muhammed el-Muâyir en-Nehrî el-Bağdâdî'ye okudum. O Kur'an'ı Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Mekki'bn-i Abdullah b. İbrahim es-Sevvâk'a okudu. O da Kur'an'ı Ebi'l-Ferec Muhammed b. Ahmed b. İbrahim eş-Şenebûzi'ye okudu.⁷⁸⁷ Kur'an'ın tamamını Ebül-Feth İsmail b. Fadl b. Ahmed es-Serrâc es-Asbahânî'ye okudum. Kur'an'ı Ebi'l-Fadl Abdurrahman b. Ahmed b. Hasan el-Mukrî er-Râzî'ye okuduğunu bildirdi. Kur'an'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed el-Hüseyin el-Vâsitî'ye okudum. Kur'an'ı Ebû Ali el-Hasan İbnü'l-Kâsım el-Vâsitî'ye okudu. Yine o Kur'an'ı Vâsit'ta hicrî 389 senesinde Ebi'l-Kâsım Beytullâh b. İbrahim b. Muhammed'e -Mukrî Ebî Kurrate- okudu.⁷⁸⁸

Yukarıda ismi geçen kıraat âlimleri dediler ki: Kur'an'ı Ebû Bekir Ahmed ibn-i Mûsâ b. Abbâs İbn-i Mücâhid'e okuduk. O da dedi ki: Kur'an'ı Ebîz-Za'râi Abdurrahman ibn-i Abdûsed-Dekkâk'a okudum. Kur'an'ı Ebî Ömer Hafsb. Ömered-Dûrî'ye okudu. O da dedi ki: Kur'an'ı Ebû Muhammed Yahyâ İbnü'l-Mübârek ibnü'l-Muğîre'ye el-Adevî-Yezîdî- okudum. O da dedi ki: Kur'an'ı Ebî Amr'a okudum.

Kur'an'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsitî'ye okudum. Kur'an'ı Ebû Ali el-Hasan İbnü'l-Kâsım el-Vâsitî'ye Okudu. O da Kur'an'ı Ebû Ali el-Hasan İbnü'l-Kâsım el-Vâsitî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebi'l-Ferec Abdülmelîk ibnü'l-Bekrân el-Kattân'a okudu. O da Kur'an'ı Ebû'l-Hasan Muhammed b. Abdullah b. Muhammed İbn-i Mürre en-Nakkâş'a okudu. O da Kur'an'ı Ebû Bekir ibn-i Mücâhid'e okudu. İbn-i Mücâhid'de Kur'an'ı Ebîz-Za'râ'ya okudu. O da

⁷⁸⁶Ebi'l-Alâ el-Hemedânî isnadını hocası Ebî Ali Haddâd'dan, O'da Sûrî'den, O'da İbn Zekvân'dan, Oda İbn Âmir'den rivayet etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/442, 140, Hemedânî, *Ğâye*, 1/107.

⁷⁸⁷Ebi'l-Alâ el-Hemedânî isnadını hocası Ebî Gâlib en-Nehrî'den, O'da ed-Dûrî'den, O'da Yezîd'den, Oda Ebî Amr'dan rivayet etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/126, 140, Hemedânî, *Ğâye*, 1/108.

⁷⁸⁸Tanınmış kâriilerdendir. Ebî Amr harflerle ilgili rivayetleri arz yoluyla Ebi Bekr İbn Mücâhid'den naklen yapmıştır. Hasan b. el-Kâsım el-Vâsitî kıraatını 389 senesinde ondan rivayet etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/483, Hemedânî, *Ğâye*, 1/109.

Kur'ân'ı Ebî Ömer ed-Dûrî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebî Muhammed el-Yezîdî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebî Amr'a okudu.⁷⁸⁹

Kur'ân'ın tamamını Ebû Gâlib Ahmed b. Ubeydullâh b. Muhammed en-Nehrî'ye okudum. O da Kur'an'ı Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Mekkî b. Abdullah İbn-i Sivvâk'a okudu. O da Kur'ân'ı Ebî Hafs Ömer b. İbrahim el-Kettânî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Abdullah Ahmed b. Abdullah b. Harun'a es-Saydalânî -Verrâk- okudu.

Kur'ân'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyn el-Vâsîtî'ye okudum. O Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan ibnü'l-Kâsım el-Vâsîtî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebü'l-Ferec Abdülmelîk b. Bekrân'a, Ebi'l-Kâsım Bekr b. Şâzân'a, Ebü'l-Hasan el-Hammâmî'ye, Ebû Muhammed el-Fahhâm'a okudu. Onlarda Kur'an'ı Ebü'l-Kâsım Zeyd b. Ali el-Kûfî'ye okudular. Onların bildirdiğine göre Kur'ân'ı Ahmed İbn-i Ferâh'a okudu. Dedi ki Kur'ân'ı Ebû Ömer Eddûrî'ye okudum. O'da Ebû Muhammed el-Yezîdî'ye okudu. Oda Ebî Ömer'e okudu.⁷⁹⁰

Kur'ân'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyn el-Vâsîtî'ye okudum. O da Kur'ân'ı Hasan İbnü'l-Kâsım el-Vâsîtî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed ibn-i Ömer el-Hammâmî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebî Tâhir Abdulvâhid b. Ömer b. Muhammed ibn-i Ebî Hâşim'e okudu. Ebû Tâhir bu arada dedi ki: Ebû Abdullah Muhammed İbn-i Abbâs b. Muhammed b. Ebî Muhammed el-Yezîdî bu haberi bize bildirdi. Bu da şuydu: Babamın kitaplarında şunlar yazılıydı: onda ne varsa onu gördük ve yazdık. o Ebû Abdurrahman Abdullah b. Ebî Muhammed el-Yezîdî, O da Ebû Muhammed el-Yezîdî'den bahsediyordu. Ve dedi ki, bütün bunları Ebû Amr'a okudum.

Kur'ân'ın tamamını Muhammed b. el-Hüseyn el-Vâsîtî'ye okudum. O da Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan İbnü'l-Kâsım el-Vâsîtî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Bekir Muhammed b. Nizâr İbnü'l-Kâsım b. Yahyâ et-Tikritî'ye bütünüyle, yine Kur'ân'ı Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed ibn-i Muhammed b. Abdullah b.

⁷⁸⁹Ebi'l-Alâ el-Hemedânî isnadını hocası Ebi'l-Izz el-Vâsîtî'den O'da ed-Dûrî'den, O'da Yezîd'den, Oda Ebî Amr'dan rivayet etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/124, Hemedânî, *Ğâye*, 1/110.

⁷⁹⁰Ebi'l-Alâ el-Hemedânî isnadını hocası Ebi'l-Izz el-Vâsîtî'den O'da ed-Dûrî'den, O'da Yezîd'den, Oda Ebî Amr'dan rivayet etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/128, 130, Hemedânî, *Ğâye*, 1/111.

Ya'kûb el-İclî el-Lâlekî'ye Basra'da okudu. O ikisi de Kur'an'ı Ebû Bekir Ahmed b. Nasr b. Mansûr b. Abdülmecîd eş-Şezâî'ye okumuşlardır.⁷⁹¹

Kur'an'ın tamamını Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyin eş-Şeybânî'ye okudum. Kur'an'ı Ebû Bekir Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Hayyâd'a okuduğunu haber verdi. O da Kur'an'ı Bağdat'ta Ebû Bekir Muhammed İbnü'l Muzaffer b. Ali b. Harbi'd-Dîneverî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebû Ali el-Hüseyin b. Muhammed b. Habeş b. Hamdâned- Dîneverî'ye okudu.⁷⁹² O da Kur'an'ı Ebî İmrân Mûsâ b. Cerîr er-Rakkî'ye okudu.

Kur'an'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîtî'ye okudum. Bana Kur'an'ı Ebû Ali el-Hüseyin İbnü'l-Kâsım el-Vâsîtî'ye okuduğunu haber verdi. O Kur'an'ı Kadı Ebi'l-Alâ Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Ya'kûb el-Vâsîtî'ye okudu. O da Kur'an'ı Hüseyin ibn-i Muhammed b. Habeş el-Mukrî Dîneverî'de hicrî 370 senesinde okudu. O da Kur'an'ı Rakka'da Ebî İmrân Mûsâ b. Cerîr er-Rakkî'ye hicrî 370 senesinde okudu. O da Kur'an'ı Ebû Şuayb Sâlih b. Ziyâd es-Sûsî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebû Muhammed el-Yezîdî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebû Amr'a okudu.⁷⁹³

Kur'an'ın tamamını Ebû Ali Hasan b. Ahmed b. Hasan el-Haddâd'dan okudum. O da Kur'an'ı Ebü'l-Hasan ibnü'l-Kâsım b. İbrahim el-Hayyâd'dan okudu. O da Kur'an'ı Ebî Hafs Ömer b. İbrahim b. Ahmed el-Kettânî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebû İsâ Bekkâr b. Ahmed b. Bekkâr'a okudu. O da Kur'an'ı Ebû Ali Hasan b. el-Hüseyin el-Savvâf'a okudu. O da Kur'an'ı Ebû Ca'fer Muhammed ibn-i Gâlib'e okudu. O da Kur'an'ı Ebû Nuaym Şucâ' bin ebî Asra'l-Belhî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebî Amr'a okudu.

Kur'an'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîtî'ye okudum. O da Kur'an'ı Ebû Ali Hasan İbnü'l-Kâsım el-Vâsîtî'ye okudu. O da Kur'an'ı

⁷⁹¹ Basra'nın meşhûr imamlarından. Kıraatini İbn Şenebûz'e okumuştur. Muhammed b. Nazzâr et-Tikritî ve Muhammed b. Ahmed el-Lâlikâî kırattlerini ona okumuşlardır. Hicrî 373 senesinde vefat etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/144, Hemedânî, *Ğâye*, 1/113.

⁷⁹² Âlim, muttakî bir kişidir. Kıraatini Musa b. Cerîr er-Rakkî'ye okudu. Muhammed b. Muzaffer ed-Dîneverî ve Kadı Ebü'l-Âlâ el-Vâsîtî kıraatlerini ona okumuşlardır. Hicrî 373 senesinde vefat etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/250, Hemedânî, *Ğâye*, 1/114.

⁷⁹³ Ebî'l-Alâ el-Hemedânî isnadını hocası Ebi'l-Izz el-Vâsîtî'den, O'da Sûsî'den, O'da O'da Yezîd'den, Oda Ebî Amr'dan rivayet etmiştir İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/132, 140, Hemedânî, *Ğâye*, 1/115.

Basra'da Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hüseyin b. Abdullah eş-Şaffî'ye okudu.⁷⁹⁴ O da Kur'an'ı Ebû Bekir Muhammed İbnü'l- Hasan b. Muhammed en-Nakkâş'a okudu. O da Kur'an'ı Ebû Abdurrahman Medyen b. Şuayb el-Cemmâl el-Basrî es-Sûfî - Merdeveyh- e okudu. O da Kur'an'ı Ebû Abdullah Muhammed b. Yahyâ el-Kutî'ye, Hasan ibn-i Rıdvân'a okudu. O ikisi de Kur'an'ı Ebû Zeyd Saîd b.Evs el-Ensârî ye - idgâm ve izhârla- okudular. Yine O ikisi Kur'an'ı Ebî Amr'a okudular.

Kıraat-ı Ya'kûb

Kur'an'ın tamamını Ebû Ali Hasan b. Ahmed b. Hasan el-Haddâd'a okudum. Kur'an'ı Ebü'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed b. Ahmed el- Attâr'a okuduğunu haber verdi. O da Kur'an'ı Ebû Ca'fer Muhammed b. Ca'fer Muhammed et Temîmî'ye, Ebü'l-Hasan Ali b Muhammed b. Abdullah ibn-i Abbâs'a fakîh, zâhid - İbn-i Ebûlete- okudu. O ikisi de Kur'an'ı Ebû Tayyip Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf el-Bağdâdî'ye okudular. Yine O ikisi Kur'an'ı Ebû Abdullah Zübeyr Ahmed b. Süleyman ez-Zübeyrî'ye okudular. O Kur'an'ı Ebü'l-Hasan Ravh b. Abdülmü'min en-Nahavî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebû Muhammed Ya'kûb ibn-i İshâk el-Hadramî'ye okudu.⁷⁹⁵

Kur'an'ın tamamını Ebü'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîtî'ye Okudum. O Kur'an'ı Ebû Ali Hasan ibnü'l-Kâsım el-Vâsîtî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebû Bekir Muhammed İbn-i Nizâr ibnü'l-Kâsım b. Yahyâ b. Abdullah b. Nizâr et-Tikritî'ye bütünüle, kadı Ebi'l-Hüseyin Ahmed ibn-i Abdülkerîm b. Abdullah eş-Şînzî'ye Basra'da okudu. O ikisi de Kur'an'ı Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. İbrahim b. Huşnâm el-Mâlikî'ye okudular. Yine o ikisi Kur'an'ı Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kûb b. Haccâc b. Muâviye b. Zebrakân b. Sahr et-Teymî el-Muaddel'e -Teymullâh b. Sa'lebe'den naklen- okudular. O Kur'an'ı Ebû Bekir Muhammed İbn-i Vehb b. Yahyâ b. Alâ b. Abdülhakim b. Ubey b. Hilâl es-Sakafî, el-Basrî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ravh b. Abdülmü'min'e okudu. O da Kur'an'ı Ya'kûb'a okudu.⁷⁹⁶

⁷⁹⁴Kıraatini Ebû Bekr Nakkâş'tan arz yoluyla almıştır. Ebû Ali Gûlâm el-Herrâs kıraatini ondan arz yoluyla almıştır. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/533, Hemedânî, *Ğâye*, 1/116.

⁷⁹⁵Ebi'l-Alâ el-Hemedânî isnadını hocası Ebî Ali Haddâd'dan, O'da Ravh'tan, O'da Ya'kûb'tan rivayet etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/185, 140, Hemedânî, *Ğâye*, 1/118.

⁷⁹⁶Ebi'l-Alâ el-Hemedânî isnadını hocası Ebi'l-Izz el-Vâsîtî'den O'da Ravh'tan, O'da Ya'kûb'tan rivayet etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/183, 140, Hemedânî, *Ğâye*, 1/119.

Kur'ân'ın tamamını Ebû Ali Hasan b. Ahmed b. Hasan el-Haddâd'a okudum. O da Kur'ân'ı Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed el-Attâr'a okuduğunu haber verdi. O da Kur'ân'ı Ebû Ca'fer Muhammed b. Ca'fer et-Temîmî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Hasan Ali b. Muhammed b. Abdullah ez-Zâhid'e okudu. O ikisi Kur'ân'ı Ebû Tayyib Muhammed b. Ahmed el- Bağdâdî'ye okudu. O ikisi Kur'ân'ı Ebû Bekir Muhammed b. Harun ibn-i Nâfi' et-Temmâr'a okuduklarını bildirdiler. O Kur'ân'ı Ebû Abdullah Muhammed b. Mütevekkil el-Lü'lüî'ye -Ruveys diye lakaplandırılan- okudu. O da Kur'ân'ı Ya'kûb'a okudu.⁷⁹⁷

Kur'ân'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed Hüseyin el-Vâsıtî'ye okudum. O Kur'ân'ın tamamını Ebû Ali Hüseyin Ebû'l-Kâsım el-Vâsıtî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'ân'ı Ebû Hasan Ali b. Ahmed b. Ömer el-Hammâmî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Hasan b. Süleyman en-Nahhâs'a okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Bekir Muhammed b. Harun b. Nâfi' et-Temmâr'a okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Abdullah Muhammed b. el-Mütevekkil el-Lü'lüî'ye -Ruveys- okudu. O da Kur'an'ı Ya'kûb'a okudu.⁷⁹⁸

Kıraat-ı Âsım

Kur'ân'ın tamamını Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyin b. Ali eş-Şeybânî'ye okudum. O Kur'ân'ın tamamını Ebû Bekir Muhammed b. Ali b. Muhammed El-Hayyât'tan okuduğunu haber verdi. O da Kur'ân'ı Ebû'l-Kâsım Bekr b. Şâzân'dan okudu. O da Kur'ân'ı Ebû İsâ Bekkâr b. Ahmed'den okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Ali Hasan b. el-Hüseyin el-Savvâf'tan okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Bekir'den okudu. Ebû Bekir'de Kur'ân'ı Âsım'dan okudu.⁷⁹⁹

Kur'ân'ın tamamını Ebû'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsıtî'den okudum. O Kur'ân'ı Ebû-Fevâris Muhammed İbn-i Abbâs es-Sarîfînî'ye -Ukberâ zamanında- okudu. O da Kur'an'ı Ebî Hafs Ömer b. İbrahim el-Kettânî'ye okudu. Ve dedi ki: Kur'an'ı Ebû Bekir b. Mûsâ İbn-i Abbâs İbn-i Mucâhid'e okudum. İbrahim b. Ahmed b. Ömer el-Vekîi Kur'ân'ı baştan sona babasından, Yahyâ'dan, Ebû Bekir'den ve son olarakta Âsım'dan okuduğunu haber verdi.

⁷⁹⁷Ebi'l-Alâ el-Hemedânî isnadını hocası Ebî Ali Haddâd'dan, O'da Ruveys'ten, O'da Ya'kûb'tan rivayet etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/182, 140, Hemedânî, *Ğâye*, 1/120.

⁷⁹⁸Ebi'l-Alâ isnadını seçkin tarikten yapmıştır. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/180, 140, Hemedânî, *Ğâye*, 1/121.

⁷⁹⁹Ebi'l-Alâ isnadını hocası Ebû Bekr eş-Şeybânî'den, O'da (Ebû Bekr) Şu'be'den, oda Âsım'dan rivayet etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/146, Hemedânî, *Ğâye*, 1/122.

Kur'ân'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed Hüseyin el-Vâsıtî'ye okudum. O Kur'ân'ın tamamını Ebû Ali Hasan Ebü'l-Kâsım el-Vâsıtî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'ân'ı kadı Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. el-Hüseyin b. Abdullah b. Yahyâ b. Hâlid el-Cu'fî'ye -İbn-i Herevân-⁸⁰⁰ Kûfe'li, Ebi'l-Hasan Muhammed ibn-i Ca'fer b. Muhammed b. Harun en-Nehâvî et-Temîmî-İbn-iNeccâr-a okudu. O ikisi de Kur'an'ı İbn-i Abbâs Muhammed b. el-Hasan b. Yûnus İbn-i Kesîr el-Hüzelî en-Nahavî'ye okumuşlardır. İbn-i Yûnus öyle dedi: İbn-i İmrân Kur'ân'ın tamamını bana harf harf öğretti. Secdelere varıncaya kadar, Fâtihatü'l-Kitaâb'a kadar, Kur'ân'ın tamamını lafzından aldım, öğrendim. Kur'ân'ı ona arz yoluyla okudum ve 13 defa hatim yaptım. Bu her seferinde başından sonuna kadar idi. İbn-i İmrân'a: Kur'ân'ı sana kim öğretti? Dedim. Muhammed İbn-i Gâlib es-Sayrafi dedi. O sika idi. dedi ki: Muhammed ibn-i GâlibKur'ân'ı Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. Halîfe b. Saîd b. Kaz'ate et-Temîmî el-A'sâ'dan öğrendiğini haber verdi. Ebû Yûsuf'ta Kur'ân'ı Ebû Bekir'den öğrendiğini haber verdi. Ebû Bekir'de Kur'ân'ı Âsım'dan öğrendiğini bildirdi.⁸⁰¹

Hocamız Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsıtîdediki: Hocam Ebû Ali bana şöyle dedi: Kadı Cu'fî: ben, Yezîdibn-i Ebî Bilâl başarıımızı Ebü'l-Abbâs ibn-i Yûnus'tan aldık. Cu'fî zamanının önemli şahsiyetlerinden biriydi, insanlar ondan Kur'an ve hadis öğrenmek için her taraftan yolculuk yapıyor, geliyorlardı.

Kur'ân'ın tamamını Ebü'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsıtî'ye okudum. O Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan Ebü'l-Kâsım el-Vâsıtî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'ân'ıEbü'l-Hasan Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed en-Neccâr'a Okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan b. Dâvûd b. Hasan b. Avn b. Münzir b. Sabîh el-Kuraşî el-Mukrî en-Nahavî -Nakkâr- a okudu. O da Kur'an'ı Ebû Bekir Şu'be b. Ayyâş'a okudu. O da Ebû Bekir Âsım İbn-i Ebî'n-Nücûd el-Esedî'ye okudu.

Kur'ân'ın tamamını Ebü'l-Izz Muhammed b. El-Hüseyin el-Vâsıtî'ye okudum. O Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan Ebü'l-Kâsım el-Vâsıtî'ye okuduğunu haber

⁸⁰⁰Güvenilir kârilardan. Kıraatini Muhammed b. el-Hasan b. Yûnus b. en-Nahvî ve Hammâd b. Ahmed el-Kûfî'den almıştır. Ebû Ali Ğulâm el-Harrâs kıraatini ondan arz yoluyla almıştır. Hicrî 402 senesinde vefat etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *Ġâyetü'n-Nihâye*, 2/177, Hemedânî, *Ġâye*, 1/124.

⁸⁰¹İbnü'l-Cezerî İbn Yûnus'tan nakletmiştir. İbnü'l-Cezerî, *Ġâyetü'n-Nihâye*, 2/530, Hemedânî, *Ġâye*, 1/125.

verdi. O da Kur'an'ı Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Cu'fî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebû Hasan Ammâd b. Ahmed b. Hammâded-Darîr'e okudu.⁸⁰² O da Kur'an'ı Ebû Bekir'e okudu. O da Âsım'a okudu.

Kur'an'ın tamamını Ebû'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsıtî'ye okudum. O Kur'an'ı Ebû Ali el-Hasan Ebû'l-Kâsım el-Vâsıtî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'an'ı Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Mûsâ es-Sâbûnî'ye Bağdat'ta okudu. O da Kur'an'ı Ebû Kâsım Zeyd b. Ali el-Kûfî'ye okudu.

Kur'an'ın tamamını Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyin b. Ali eş-Şeybânî'ye okudum. O Kur'an'ı Ebû Bekir Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Hayyâd'a okuduğunu haber verdi. O da Kur'an'ı Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Abdullah es-Sûsencirdî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebû Şuayb Hammâd b. ebîZiyâd el-Hammâmî'ye okudu. O da Kur'an'ı Âsım'a okudu. Hammâd aynı zamanda Kur'an'ı Ebû Bekir'e de okudu. Uleymî'de Kur'an'ı Ebû Bekir'e okudu.⁸⁰³

Kur'an'ın tamamını Ebû Ali el-Hasan b. Ahmed el-Haddâd'a okudum. O da Kur'an'ı Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. el-Hüseyin b. Yezdete el-Hayyâd el-Milencî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebû Muhammed Yahyâ b. Muhammed el-Ulemî'ye okudu. O da Kur'an'ı Hammâd b. Ebî Ziyâd'a okudu. O da Kur'an'ı Âsım'a okudu. Hammâd Kur'an'ı aynı zamanda Ebû Bekir ve Âsım'a okudu. Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Asbahânî'nin, Ahmed b. Fadl b. Muhammed el-Bâtırgânî'den, O da Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed el-Mukrî el-Cürcânî'den, O da Yûsuf ibn-i Muhammed'in⁸⁰⁴ böyle dediğini işitti: Kur'an'ı 90 yaşında iken Ulemî'ye okudum. Yûsuf dedi ki: Ulemî hicrî 150 senesinde doğdu. Kur'an'ı hicrî 170 senesinde Ebû Bekir b. Ayyâş'a okudu. Hicrî 243 senesinde vefat etti. Yûsuf dedi ki: Hicrî 218 senesinde doğdum. Kur'an'ı Ulemî'den hicrî 240 veya 241 senesinde okudum. Ulemî'nin vefatından iki sene önce.

Kur'an'ın tamamını Ebû Ali el-Hasan b. Ahmed el-Haddâd'a okudum. O da Kur'an'ı Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. el-Hüseyin b. Yezdete el-Hayyâd

⁸⁰²Hammâd ed-Darîr malum senedini *Ğâyetü'n-Nihâye*'de İbn Mihrân maddesinde sayfa 46'da sonuna kadar okumuştur.

⁸⁰³Ebi'l-Alâ isnadını hocası Ebû Bekr eş-Şeybânî'den, O'da Uleymî'den, oda Âsım'dan rivayet etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/150, Hemedânî, *Ğâye*, 1/128.

⁸⁰⁴Bağdatlıdır. Meşhur Kârilere dendir. Kıraatini Yûsuf b. Ya'kûb el-Esam'a okumuştur. Ebû'l-Fadl el-Huzâî kıraatini buna okumuştur. Hicrî 370 senesinde vefat etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 2/403, Hemedânî, *Ğâye*, 1/129.

el-Milencî'ye okudu. Milencî: Kur'an'ı Basra'da mescide Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed el- Ensârî'ye, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Sehl b. el-Feyrûzân el-Üşnânî'ye, Ebû Muhammed Ubeyd b. es-Sabbâh'a, Ebû Ömer Hafsîbn-i Süleyman el-Bezzâz'a ve Âsım'a okudum, dedi.⁸⁰⁵

Kur'an'ın tamamını Ebü'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin b. Bündâr el-Vâsîfî'ye okudum. Kur'an'ı Ebû Ali el-Hasan İbnü'l-Kâsım el-Vâsîfî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'an'ı Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Hammâmî'ye Okudu. O da Kur'an'ı Ebu Bekir Ahmed b. Abdurrahman b. Fadl b. Hüseyin el-Buhterî ed-Dekkâk –Velî'ye okudu. Kur'an'ı Hafs'a, O da Âsım'a okudu.⁸⁰⁶

Kur'an'ın tamamını Ebî Mansûr Muhammed b. Ali b. Mansûr b. Abdülmelîk b. İbrahim İbn-i Ferrâ'ya okudum. Kur'an'ı Ebû Bekir Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Mukrî el- el-Hayyâd'a okuduğunu haber verdi. O da Kur'an'ı Ebî'l-Hüseyin Ahmed b. Abdullah Sûsercîndî ve Ebü'l-Kâsım Bekr b. Şâzân el-Vâîz'e okudu. O da Kur'an'ı Ebû Hafs Amr ibn-i Sabbâh'a okudu. O da Hafs'a, Hafs'ta Âsım'a okudu.

Kur'an'ın tamamını Ebü'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîfî'ye okudum. Kur'an'ı Ebû Ali el-Hasan İbnü'l-Kâsım el-Vâsîfî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'an'ı Ebû Muhammed el-Hasan b. Ali b. Ahmed b. Beşşâr es-Sâbûrî Basra'da tahtadan yapılmış evinde okudu. O da Kur'an'ı Ebû Muhammed el-Mufaddal b. Muhammed ed-Dabbî'ye okudu. O da Kur'an'ı Âsım'a okudu.

Kur'an'ın tamamını Ebü'l-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîfî'ye okudum. Kur'an'ı Ebû Ali el-Hasan İbnü'l-Kâsım el-Vâsîfî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'an'ı Ebû Muhammed el-Hasan b. Mulâib b. Abdullah el-Halebî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ahmed b. Fadl ibn-i Muhammed el-Bâtırkanî'ye okudu. Ebû Osman el-Mâzinî,⁸⁰⁷ Ebû Zeyd en-Nahavî'den şöyle haber verdi: el-Mufaddal b. Muhammed dedi ki: Âsım'a gittim ve ona Kur'an'ı okudum.

⁸⁰⁵Ebî'l-Alâ isnadını hocası Ebî Ali Haddâd'dan, O'da Hafs'tan, O'da Âsım'dan rivayet etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *en-Neyr*, 1/152, 140, Hemedânî, *Ğâye*, 1/131.

⁸⁰⁶Güvenilir kâriyledir. Kıraatini Ahmed b. Muhammed b. Hamîd'den okumuştur. Ebü'l-Hasan el-Hammâmî kıraatini ona okumuştur. Hicrî 355 senesinde vefat etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/66, Hemedânî, *Ğâye*, 1/132.

⁸⁰⁷Bekr b. Muhammed b. Osman, Ebû Osman el-Mâzinî, Nahivde meşhur bir âlimdir. Hicrî 249 veya 306 senesinde vefat etti. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/179, Hemedânî, *Ğâye*, 1/135.

Kıraat-ı Hamza

Kur'an'ın tamamını Ebû Bekir Muhammed b. Hüseyin b. Ali eş-Şeybânî'ye okudum. Kur'an'ı Bağdat'ta Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Hasan b. Ahmed b. Garîb b. Ziyâd b. Ref'il el-Havlânî el-Mevsîlî'ye okuduğunu bildirdi.⁸⁰⁸

Kur'an'ı Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Hammâmî'ye okudu. O Kur'an'ı Ebû Îsâ Süleym b. Îsâ el-Hanefî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebî Umâre, Hamza b. Habîb ez-Zeyyâd'a okudu.

Kur'an'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîti'ye okudum. Kur'an'ı Ebû Ali el-Hasan Ebü'l-Kâsım el-Vâsîti'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'an'ı Ali ibn-i Ahmed el-Hammâmî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebû Tâhir Abdolvâhid İbn-i Ömer b Muhammed ibn-i Ebî Hişâm'a okudu. O da Kur'an'ı Ebû Ömer ed-Dûrî'ye okudu. O da Süleym'e okudu. O da Hamza'ya okudu.

Kur'an'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîti'ye okudum. Kur'an'ı Ebû Ali el-Hasan Ebü'l-Kâsım el-Vâsîti'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'an'ı Ebü'l-Ferec Abdülmelik b. Bekrân en-Nehrevânî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Hammâmî'ye ve Ebü'l-Ferec Ubeydullâh b. Ömer b. Muhammed b. Îsâ el-Mesâhîfi'ye okudu.⁸⁰⁹ O da Kur'an'ı Ebû Ömer ed-Dûrî'ye okudu. O da Süleym'e okudu. O da Hamza'ya okudu.

Kur'an'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîti'ye okudum. Kur'an'ı Ebû Ali el-Hasan Ebü'l-Kâsım el-Vâsîti'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'an'ı Ebü'l-Ferec en-Nehrevânî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebü'l-Kâsım Bekr b. Şâzân'a okudu. O da Kur'an'ı babası Ali b. El-Heysem'e okudu. O da Kur'an'ı Ebû Hamdûn et-Tayyib ibn-i İsmail ez-Zuhlî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebû Ömer ed-Dûrî'ye okudu. O da Süleym'e okudu. O da Hamza'ya okudu.

Kur'an'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîti'ye okudum. Kur'an'ı Ebû Ali el-Hasan Ebü'l-Kâsım el-Vâsîti'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'an'ı Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Hammâmî'ye, Ebü'l-Kâsım Bekr b. Şâzân el-Vâiz'e ve Ebû Muhammed el-Hasan İbn-i Muhammed el-Fahhâm'a okudu. O da

⁸⁰⁸ Meşhur ve güvenilir bir kâridir. Kıraatini Ebî'l-Hasan el-Hammâmî'ye okudu. Muhammed b. el-Hüseyin el-Mezrefî kıraatini ona okumuştur. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/240, Hemedânî, *Ğâye*, 1/136.

⁸⁰⁹ Bağdatlıdır. Meşhur bir kâridir. Kıraatini Zeyd b. Ebî Bilâl'e arz yoluyla okumuştur. Ebû Ali Ğulâm el-Herrâs kıraatini ondan arz yoluyla rivayet etmiştir. Hicrî 401 senesinde vefat etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/490, Hemedânî, *Ğâye*, 1/138.

Kur'ân'ı Ebû Îsâ Hallâd b. Hâlidî'l-Ahvâl -Sayrafî- ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Ömer ed-Dûrî'ye okudu. O da Süleym'e okudu. O da Hamza'ya okudu.⁸¹⁰ Hallâd bizzat Hamza vasıtasıyla kıraat-ı Hamza'ya tâbî oldu. Fakat ondan okumadı. Râvîsi Süleym'den okudu.

Ebû Muhammed el-Vezzân Süleyman Hamza'yla görüştü. Fakat ondan okumadı. Ebû Bekir Ahmed b. El-Hüseyin b. Mihrân'ın haber verdiğine göre o şöyle dedi: Kur'ân'ı Bağdat'ta Şâm kapısında başından sonuna kadar Ebû'l-Hasan Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Merre el-Mukrî'ye, Ebû ÎsâBekkâr b. Ahmed el-Mukrî'ye Semerkand'da Ebû Ali Muhammed b. Ahmed b. Hamîd el-Mukrî'ye okudum.⁸¹¹ Bunlar hep birlikte dediler ki: Kur'ân'ı Ebû Ali Hasan b. el-Hüseyin es-Savvâf'a okuduk. Yalnız Ebû Ali es-Semerkandî dediki: Ben Kur'an'dan Muhammed sûresine kadar okudum. Hatim yapmadım. Ebû Ali'nin de şöyle dediğini naklettiler: Kur'ân'ı Kâsım b. Zeyd ibn-i Küreyb el-Mukrî'ye -Vezzân- Hamza kıraatı ile okudum. Ve onda Kur'an-ı 10 defa hatmettim. Kâsım'ın razı olduğu bir grupla Kur'an okuduk. Kâsım'da Kur'ân'ı Hallâd ibn-i Hâlid ve Ca'fer b. Muhammed el-Haşekî'ye okudu. Kâsım Süleym ile görüştü. Fakat ondan okumadı. Hallâd Süleym'den okudu. Süleym'de Hamza'dan okudu.

Kur'ân'ın tamamını Ebûl-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîtî'ye okudum. Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan Ebû'l-Kâsım el-Vâsîtî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'ân'ı Ebi'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Hammâmî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Muhammed Abdülazîz b. Muhammed b. İbrahim b. Vâsıkı billâh el-Hâşimî'ye okudu.⁸¹² O da Kur'ân'ı Ebû Eyyûb Süleyman b. Yahyâ b. Eyyûb ed-Dabbî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Müstenîr Raca b. Îsâ'yaRaca'da Muhammed b. Harb el-Muaddel'e-Türkü'l-Hazza- ya, İbrahim ibn-i Zerbî'ye ve Süleym ve Hamza'ya okudu.

Kur'ân'ın tamamını Ebûl-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîtî'ye okudum. Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan Ebû'l-Kâsım el-Vâsîtî'ye okuduğunu haber verdi. O da

⁸¹⁰Ebi'l-Alâ isnadını Hammâmî ve Fahhâm tarîkıyla, Süleym ve Hamza'dan Hallâd'a ulaştırmıştır. İbnü'l-Cezerî, *en-Nesr*, 1/163, Hemedânî, *Ğâye*, 1/139.

⁸¹¹Güvenilir kârilere aittir. Kıraatini es-Savvâf'a okumuştur. Ebû Bekr ibn-i Mihrân kıraatini ona okumuştur. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 2/60, Hemedânî, *Ğâye*, 1/140.

⁸¹²Şeyh ve meşhur bir kâridir. Kıraatini Ebû Eyyûb ed-Dabbî'ye okumuştur. Hammâmî kıraatini ona okumuştur. Hicrî 350 senesinde vefat etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/395, Hemedânî, *Ğâye*, 1/142.

Kur'ân'ı kadı Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah İbn-i Hüseyin el-Cu'fî'ye -İbn-i Herevân- el-Kûfî okudu. O da Kur'ân'ı Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Hasan b. Yûnus el-Hüzelî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Eyyûb Süleyman b. Yahyâ ed-Dabbî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebî Müstenîr Raca b. İsbâbn-i Raca el-Cevherî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Abdurrahman İbn-i Kalûk'a ve Yahyâ b. Ali Hazzâz'a okudu. Bu ikisi de Hamza'ya okudular.

Kıraat-ı Kisâî

Kur'ân'ın tamamını Ebû'l Vefa Ali b. Zeyd b. Ali b.Şehriyâr Asbahânî'ye okudum. Kur'ân'ın tamamını Ebû Bekir Ahmed b. Fadl b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer el-mukrî el-Bâtırkânî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'ân'ı Ebî Muhammed Abdülazîz b. Muhammed Abdulazîz b. Muhammed el-Mukrî el-Kisâî'ye hicrî 387 senesinde okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Bekir Abdullah b. Ahmed b. Abdullah b. Mes'ûd el-Mukrî el-Mutarrız'a okudu. O da Kur'ân'ı Ebî Ya'kûb Yûsuf b. Ca'fer b. Ma'rûf'a okudu.⁸¹³ O da Kur'ân'ı Ebû Abdurrahman Kuteybe b. Mihrân el-Ezâzenî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû'l-Hasan Ali b. Hamza el-Kisâî'ye okudu.

Kur'ân'ın tamamını Ebû'l Vefa Ali b. Zeyd Asbahânî'ye okudum. Kur'ân'ın tamamını Ebû Bekir Ahmed b. Fadl el-Bâtırkânî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'ân'ı Ebî Muhammed Abdülazîz İbn-i Muhammed el-Kisâî, Ebû Bekir Abdullah b. Ahmed el-Mutarrız'a okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ca'fer'e okudu. O da Kur'ân'ı Ebû'l-Fadl Abbâs b. Velîd b. Mirdâs'a okudu. O da Kuteybe'ye okudu. O da Kisâî'ye okudu

Kur'ân'ın tamamını Ebû'l Vefa Ali b. Zeyd Asbahânî'ye okudum. Kur'ân'ın tamamını Ebû Bekir Ahmed b. Fadl el-Bâtırkânî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'ân'ı Ebî Muhammed Abdülazîz İbn-i Muhammed el-Kisâî, Ebû Bekir Abdullah b. Ahmed el-Mutarrız'a okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Abdullah Muhammed b. el-Hasan b. Ziyâd el-Mukrî el-Müezzîn'e okudu. O da Kur'ân'ı Muhammed b. İsmail b. Zeyd el-Haffâf'a okudu.⁸¹⁴ O da Kur'ân'ı Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Havseratî'l-Esamm'a okudu. O da Kuteybe'ye okudu. O da Kisâî'ye okudu.

⁸¹³en-Neccâr el-Asbahânî, mukrî, Kur'ân'ı Bîşr b. el-Cehm, Abbâs b. el-Velîd'e okudu. Mutaarrız ondan rivayette bulundu.

⁸¹⁴Muhammed Memşâz ممشاذ ve İsmail Sîmeveh'in babası olarak bilinir. Güvenilir bir kârîdir. Kıraatini Ahmed b. Havsera'den okumuştur. Muhammed b. el-Hasan b. Ziyâd kıraatini ondan okumuştur. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 2/101, Hemedânî, *Ğâye*, 1/146.

Yukarıda zikredilen tarîkler meşhur ve gözde tarîklerdir. Senetleri sahihtir. Yüksek seviyede vâkî olmuştur. Nihâvendî tarîkıyla kıyaslamaya gelince, hocalarımızla aynı seviyededir. Bu da Bişr ve Abbâs tarîkleridir. Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Allân ve Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Mihrân. Bunlar o beldenin kurrâları ile eşdeğer, yaşıt, müsâvîdirler. Ebû Bekir Muhammed b. Ali Hemedânî el-Kattân, Ebü'l-Fadl Muhammed b. Ca'fer el-Hazzâî ve Ebü'l-Hüseyn Ali b. Muhammed el-Habbâzî ye müsâvîdirler. Onlar Cürçânlılardır.⁸¹⁵ Esamm tarîkına gelince, hocalarımız Ebü'l-Hasan Ahmed b. Rıdvân ve Ebü'l-Fetih İbn-i Şiyet'e müsâvîdirler. Bağdatlılardır. Ebü'l-Fadl ve Ebû Ali Ğulam el-Herâs el-Vâsîti'ye müsâvîdirler.

Kur'ân'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyn el-Vâsîti'ye okudum. Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan Ebü'l-Kâsım el-Vâsîti'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'ân'ı Ebi'l Hasan Ali b. Ahmed b.Ömer el-Hammâmî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Ali İsmail ibn-i Şuayb en-Nihâvendî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebî Ali Ahmed b. Muhammedb. Selmeveyhi'l-Asbahânî'ye okudu.⁸¹⁶ O da Kur'ân'ı Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Havserati'l-Esamm'a okudu. O da Kuteybe'ye okudu. Kuteybe'de Kisâî'ye okudu. Kuteybe Kisâî'nin en çok değer verdiği, koruduğu saygın kişilerden birisiydi. Bu yakınlık 51 yıl devam etmişti. Dışarı çıktığında bu beraberlik bütün arkadaşları arasında aynıydı. Bu ihtişam ve düzenle iki hocasına okudu. Onlar: İsmail b. Ca'fer ve Kisaî Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Asbahânî ve diğer arkadaşlarının birbirinden işittikleri ve haber verdiklerine göre Kuteybe İbn-i Mihrân'a şöyle dedi: Kur'ân'ı başından sonuna kadar Kisâî'ye okudum. Kisâî'de Kur'ân'ı başından sonuna kadar -Muhammed- Kisâî'ye okudu. Bu haberi Ebû Abdullah Muhammed b. el-Hüseyn el-Kârezîni ve arkadaşlarının birbirinden rivâyet etmişlerdir.

Allah'a yemin ederim ki İdris bırakın onun hakkında okumak şöyle dursun, yalan yere yemin etmemiş olduğuna da yemin ederim.⁸¹⁷ Kuteybe Kur'ân'ı Kisâî'ye

⁸¹⁵Taberistan ve Horasan şehirleri gibi büyük bir şehirdir. Hamevî, Mu'cemü'l-Buldân, 2/119.

⁸¹⁶Güvenilir bir kâridir. Kıraatini Muhammed b. el-Hasan b. Ziyâd'a okumuştur. İsmail b. Şuayb en-Nihâvendî kıraatini ona okumuştur. Hicrî 336 senesinde vefat etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/116, Hemedânî, *Ğâye*, 1/148.

⁸¹⁷Kıraatini Kuteybe ve Kisâî'ye okumuştur. Hemedânî onun için, Allah'a yemin ederim ki İdris bırakın onun hakkında okumak şöyle dursun, yalan yere yemin etmemiş olduğuna da yemin ederim demiştir. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/154, Hemedânî, *Ğâye*, 1/150.

okumadan önce Süleyman b. Müslim b. Cemmâz'a okudu. Hocalarından biri İsmail b. Ca'fer b. Ebî Kesîr el-Ensârî. İsmail'in hocalarından biri de Kisâî'dir. Kuteybe aynı zamanda İsmail'e de okudu. Kuteybe Kur'an'ı İbn-i Cemmâz ve İsmail'e okuduktan sonra Kisâî'ye okudu. Ve beraberlikleri 51 sene devam etti. Kuteybe bu düzenli ve dikkatli bir biçimde hocaları İsmail ve Kisâî'ye Kur'an okudu. Kur'an'ı İbn-i Cemmâz ve İsmail'e okumak için memleketinden Medine'ye yolculuk yaptı, gitti. Sonra Kisâî'den okumak için Irak'a gitti. Böylece Kur'anla ilgili birçok şeyi öğrendi, maksadı hâsıl oldu.

Yapılan tarihi araştırmalarda birçok kıraatler tespit edildi. Bu kıraatler kâriflerin vefatından günümüze kadar durmadan devam etmiştir. Bu açıklama Kuteybe'nin ölümünden önce yapılmış bir açıklama değildir. Ebû Bişr Yûnus b. Habîb b. Abdülkâhir el-İclî ki,⁸¹⁸ Kuteybe'den sonraki râvîlerdendir. Hicrî 267 senesinde vefat etti. Bunu Ebû Bekir İbn-i Mücâhid sağlam senetle, Ebû Bekir b. Ebî Dâvûd, Yûnus b. Habîb, Kuteybe ve İbn-i Cemmâz'dan rivâyet etti.

Kur'an'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîfî'ye okudum. Kur'an'ı Ebû Ali el-Hasan Ebü'l-Kâsım el-Vâsîfî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'an'ı Ebû Muhammed Hasan b. Muhammed b. Yahyâ Dâvûd el-Fahhâm'a Samarra'da okudu. O da Kur'an'ı Ebû İsâ Bekkâr b. Ahmed'e okudu. Ona Kur'an'ı Ebü'l- Münzir Nusayr b. Yûsuf en-Nahâvî'ye okudu. O da Ebû Hasan el-Kisâî'ye okudu.

Kur'an'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsîfî'ye okudum. Kur'an'ı Ebû Ali el-Hasan Ebü'l-Kâsım el-Vâsîfî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'an'ı Basra'da Ebû Muhammed Hasan b. Ali b. Ahmed b. Beşşâr es-Sâbûrî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebû Bekir Muhammed b. Hasan b. Muhammed en-Nakkâş a okudu. O da Kur'an'ı Kazveyn'de Hüseyin b. Ali b. Hammâd b. Mihrân el-Erzâk el-Cemmâl er-Râzî'ye okudu. Ve dedi ki: Kur'an'ı Ebû Abdullah Muhammed b. İdris'ten ve Ebû Ca'fer Ali b. Asr en-Nahâvî'ye okudum. O ikisi dediler ki: Kur'an'ı Nusayr'a okuduk. Nusayr'da Kur'an'ı Kisâî'ye okudum dedi.

⁸¹⁸ Âdil, güvenilir bir kârifdir. Kıraatini Kuteybe İbn-i Mihrân'dan arz yoluyla almıştır. Abdullah b. ebî Davud ve Süleyman b. el-Eş'as kıraatlerini ondan okumuşlardır. Hicrî 267 senesinde vefat etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 2/406, Hemedânî, *Ğâye*, 1/151.

Kur'ân'ın tamamını Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyin Ali eş-Şeybânî'ye, Ebî Mansûr Yahyâ b. el-Hattâb b. Ubeydullâh en-Nehrî'ye okudu. O ikisi de Kur'ân'ı Ebû Bekir Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Hâyyât'a okudular. O ikisinin haber verdiği göre, Kur'ân'ı Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Abdullah es-Sûsencirdî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Ömer ed-Dûrî'ye okudu. Dûrî'de Kur'ân'ı Kisâî'ye okudu.

Kur'ân'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsıtî'ye okudum. Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan Ebü'l-Kâsım el-Vâsıtî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'ân'ı Ebi'l Hasan Ali b. Ahmed el-Hammâmî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebü'l-Kâsım Zeyd b. Ali el-Kûfî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Abdullah Ahmed b. Abdullah b. Harun -Verrâk- a okudu. O ikisi de Kur'ân'ı Ebû Ca'fer Ahmed b. Ferâh'a okudular. O ikisinin haber verdiği göre: O da kıratini Ebû Ömer ed-Dûrî'ye okudu. Dûrî'de Kur'ân'ı Kisâî'ye okudu. Verrâk Zeyd'e hiçbir zaman muhâlif olmadı, sadece ⁸¹⁹أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ âyetindeki bir harfe itiraz etmiştir. Verrâk imâle var derken, Zeyd fethalı demiştir.⁸²⁰

Kur'ân'ın tamamını Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyin Ali eş-Şeybânî'ye, Ebî Mansûr Yahyâ b. el-Hattâb b. Ubeydullâh en-Nehrî'ye okudu. O ikisi de Kur'ân'ı Ebû Bekir Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Hâyyât'a okudular. O ikisinin haber verdiği göre, Kur'ân'ı Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Abdullah es-Sûsencirdî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Tâhir Abdulvâhid ibn-i Ömer b. Muhammed b. Ebî Hişâm'a okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Ömer ed-Dûrî'ye okudu. Dûrî de Kur'ân'ı Kisâî'ye okudu.⁸²¹ Ebû Tâhir hatmini Teğâbün sûresinde bitirdi. Kur'ân'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsıtî'ye okudum. Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan Ebü'l-Kâsım el-Vâsıtî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'ân'ı Ebi'l-Hasan ibn-i Ali b. İbrahim b. Yezdâz el-Ehvâzî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Basra'da Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Osman el-Hecerî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Ömer ed-Dûrî'ye okudu. Dûrî'de Kur'ân'ı Kisâî'ye okudu.

⁸¹⁹Bakara, 2/41.

⁸²⁰Bu sözü Ebi'l-Alâ, İbnü'l-Cezerî'nin *Ğâyetü'n-Nihâye*, (1/120) adlı eserinin tercümesinde 416. sayfadan nakletmiştir.

⁸²¹Ebi'l-Alâ isnadını hocası Ebû Bekr eş-Şeybânî'den, O'da ed-Dûrî'den, oda Kisâî'den rivayet etmiştir. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/171, Hemedânî, *Ğâye*, 1/156.

Kur'ân'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsıtî'ye okudum. Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan Ebü'l-Kâsım el-Vâsıtî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'ân'ı Ebi'l Hasan Ali b. Ahmed b. Ömer el-Hammâmî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Îsâ Bekkâr b. Ahmed'e okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan b. Hüseyin es-Savvâf'a, Ebû Abdullah el-Haddâd'a okudu. O ikisi de Kur'ân'ı Ebû Ömer ed-Dûrî'ye okudu. Dûrî'de Kur'ân'ı Kisâî'ye okudu.

Kur'ân'ın tamamını Ebül-Feth İsmail b. Fadl b. Ahmed el-Asbahânî'ye okudum. Kur'an'ı Ebü'l-Hasan ibnü'l-Kâsım b. İbrahim eş-Şenebûzi'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'ân'ı Ebû Bekir Hasan b. Ali ibn-i Beşşâr en-Nahâvî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Ömer ed-Dûrî'ye okudu. Dûrî'de Kur'ân'ı Kisâî'ye okudu.

Kur'ân'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsıtî'ye okudum. Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan Ebü'l-Kâsım el-Vâsıtî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'ân'ı Ebi'l Hasan Ali b. Ahmed el-Hammâmî'ye, Ebû Muhammed ibn-i Muhammed el-Fahhâm.'a okudu. O ikisi de Kur'ân'ı Ebû Îsâ Bekkâr b. Ahmed'e okudu. O ikisinin bildirdiğine göre, Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan b. Hüseyin es-Savvâf'a okudu. O da Kur'ân'ı Tayyib ibn-i İsmail ibn-i Ebî Turâb- Ebû Hamdûn ez-Zühli- ye okudu.⁸²² O da Kur'ân'ı Kisâî'ye okudu.

Kur'an-ın tamamını Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyin Ali eş-Şeybânî'ye okudum. Kur'an'ı Ebû Bekir Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Hayyâd'a okudu. O da Kur'ân'ı Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Abdullah b. el-Hazri'l-Sûsencirdî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebü'l-Hasan Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Mürre en-Nakkâş'a okudu. O da Kur'ân'ı Ebî İshâk İbrahim b. Ziyad el- Kantarî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû Abdullah Muhammed b. Yahyâ el-Kisâiyyî's-Sağîr'e okudu. O da Kur'ân'ı Ebü'l-Hâris el-Leys b. Hâlid'e okudu. O da Kur'ân'ı Kisâî'ye okudu.

Kur'ân'ın tamamını Ebül-Izz Muhammed b. el-Hüseyin el-Vâsıtî'ye okudum. Kur'ân'ı Ebû Ali el-Hasan Ebü'l-Kâsım el-Vâsıtî'ye okuduğunu haber verdi. O da Kur'ân'ı Ebi'l Hasan Ali b. Ahmed el-Hammâmî'ye okudu. O da Kur'ân'ı Ebû 'Îsâ Bekkâr b. Ahmed'e okudu. O da Kur'ân'ı Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Ya'kûb es-Simsâr -İbn-i ehi'l-Irk- a okudu. O da Kur'ân'ı Hâşim b. Abdülazîz el-Berberî'ye,

⁸²² Âsım'dan şöyle bir ibare geldi: Kıraatini Ebî Muhammed et-Tayyib b. İsmail b. Ebî Tûrâb b. Ebî Hamdûn ez-Zühli'ye okudu. Kisâî'de ona muvafakat etti. Bu haber doğru, inşallah isabet etti dediler. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, 1/343, Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâ*, (1/211), Hemedânî, *Ğâye*, 1/159.

İsmail b. Medân, Hamdeveyhibn-i Meymûn'a okudu. Onlar da Kur'ân'ı Ebû'l-Hasan el-Kisâî'ye okudu. Dedim ki: bu Hamdeveyh b. Meymûn var ya, onun için Hamdûn b. Meymûn ez-Zeccâc diyorlar.⁸²³

Kur'an-ın tamamını Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyn Ali eş-Şeybânî'ye okudum. O da Kur'an'ı Ebû Bekir Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Hayyâd'a okudu. O da Kur'an'ı Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Abdullah el-Hızâî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebû İshâk İbrahim b. el-Hüseyn b. Abdullah en-Nessâc -Şattî- ye okudu. O da Kur'an'ı Ebû'l-Hasan İdris b. Abdülkerîm el-Haddâd'a okudu. O da Kur'an'ı Ebû Muhammed ibn-i Hişâm el-Bezzâr'a okudu.

Kur'an'ın tamamını Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyn Ali eş-Şeybânî'ye okudum. Kur'an'ı Ebû Bekir Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Hayyâd'a okudu. O da Kur'an'ı Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Abdullah b. el-Hazri'l-Sûsencirdî'ye okudu. O da Kur'an'ı Ebû'l-Hasan Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Mürre en-Nakkâş'a okudu. O da Kur'an'ı ibn-i Ya'kûb İshâk b. İbrahim b. Osman el-Mervezî el-Verrâk'a okudu. O da Kur'an'ı Halef'e okudu.

Hemedânî bu bölümde kıraat imamlarının Kur'ân ta'lîmlerini kimlerden, nasıl, nerede yaptıklarını ayrıntılı bir şekilde kaleme almıştır.

Eserde Geçen Usûl Farklılıkları

Hemedânî *Ğâyetü'l-İhtisâr fî Kıraati'l-Aşereti'l-Emsâr* adlı eserinin bu bölümünde kıraat farklılıklarına bağlı olarak meydana gelen farklı okuma şekilleri ve çeşitli kategorileri ele almaktadır. Kur'ân kelimelerinde oluşan bu değişikliği izah eden bu farklılıklar iki bölümden meydana gelmektedir. 1) Usûl yönündeki farklılıklar, 2) Ferş yönündeki farklılıklar.

1)Usûl yönündeki farklılıklar: Bu bölümdeki farklılıklarının menşei, bölgesel değişikliğe dayalı kelimelerin söyleniş boyutudur. Bölgesel değişiklikle ortaya çıkan bu kelimeler Kur'ân'da karşımıza çıkan her yerde aynı kıraat imamına göre aynı tarzda okunmaktadır. Bu da bir kıraat imamının kur'ân'ın tamamında farklı sûrelerde geçmesine rağmen, tatbik ettiği değişmeyen temel kuralları ortaya çıkarmasıdır. Bu

⁸²³Bu sözü Ebi'l-Alâ, İbnü'l-Cezerî'nin *Ğâyetü'n-Nihâye*, (1/261) adlı eserinden nakletmiştir.

kurallarda bazı kıraat imamlarının, diğerleri ile ortak oldukları kurallardır.⁸²⁴ Bu durum da kıraat ekolleri açısından ilke, prensip olarak bir yöntemin oluşmasına imkân sağlamaktadır.⁸²⁵ Bir başka deyişle, bu prensipler kıraatlere âit olan kuralların genel adıdır ve bu şekilde adlandırılmalarının sebebi, kur'an'ın tamamında aynı kaide ile uygulanmalarından dolayıdır.⁸²⁶

Bu durum, Kur'ân'ın bütünündeki aynı kelimelerin, geçtiği her yerde aynı usûlde okunmalarından dolayı “usûl farklılıkları”, yine Kur'ân'daki kelimelerin telaffuzu ve sesleri yönünden ve mânâyı değiştirmemelerinden dolayı da “fonetik farklılıklar” ismini almalarına neden olmuştur.⁸²⁷ Kelimelerdeki bu tarz değişikliklerin iki temel özelliği vardır. Biri, bütünüyle seslendirme ile alakalı olması, diğeri de aynı biçim altına giren bütün Kur'ân kelimelerinde geçerli olması.⁸²⁸ Kur'ân'daki kelimelerin telaffuzuyla alakalı bu farklılıklar, tahfîf, terkîk, tağlîz, imâle, sekte, idğâm, teshîl, işmâm gibi konulardır ve Kur'ânâyetlerindeki mânâlarda herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Kıraat-ı aşeredeki kıraat farklılıklarının büyük bir kısmını bu bölümdeki ihtilâflar teşekkül ettirmektedir.⁸²⁹

Kıraat âlimlerince usûl farklılıkları arasında ve Ğâyetü'l-İhtisâr'da geçen konuların başlıcaları şunlardır, İdğâm, idğâm-ı sağîr ذ edâtındaki ذ harfinin idğâmı, قد edâtındaki ذ harfinin idğâmı, tâ-i te'nîs'in hali هل ve بل edatlarındaki ل harfinin idğâmı, tensvîn ve sâkin nûn'un' idğâmı, İzhâr-ı nûn (طسم), idğâmı التفعّل ve التفاعل kalıplarındaki şeddeli ت harfinin idğâmı, idğâm-ı kebîr, hemze'nin halleri: Med ve kasr halleri, sekte, (hemzenin mâkablindekisâkin harf üzerine sekt ve sekte dair diğer hususlar, fetha ve imâle, izâfet ve zâidyâ'ları, te'nîsha'sının hükümleri, (hâü'l-kinâye, hâü's-sekt), dammelimîm'in halleri, kelimelerin son harfleri üzerine vakıf, tecvîd, sıfât, istiâze, âmîn.

⁸²⁴ Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 105.

⁸²⁵ Muhammed İsa Yüksel, *Kıraat Disiplinindeki Metodolojik Alan Tanımlaması*, 103, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 103.

⁸²⁶ Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 104.

⁸²⁷ Mehmet Dağ, *Tarihsel Perspektif ve Problematik-Sorgulaması Bağlamında Kıraat İlminde İhticac Olgusu*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), 2005, 29).

⁸²⁸ Mehmet Dağ, *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, (İstanbul: İsam Yayınları 2011), 57-58.

⁸²⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/1-205, *Dimyâtî, İthâf*, 16-29-156.

2) Ferş yönündeki farklılıklar. Ferş kelimesi lügatte, Serme, yayma, açma gibi mânâları taşımaktadır.⁸³⁰ Istılahta ise, Tilâvetinde farklılıklar bulunan, üzerine kıyas yapılamayan,⁸³¹ belli bir kurala uymayan, Kur'ân'da dağınık halde bulunan farklılıklar⁸³² olarak geçmektedir. Ferşü'l-hurûfta meydana gelen kıraat ihtilâfları Kur'ân âyetlerinin mânâ ve yapısında değişiklik oluşturabilmektedir. Bu şekilde oluşan ihtilâfların başlıca özellikleri herhangi bir kaide ile ifade edilememeleridir. Ferşî ihtilâfların belli bir kaideye göre belirlenemeyen bu özelliği, "Kıraatta tabi olunan bir sünnettir, geldiği şekil üzere mebnidir, o konuda görüş beyan edilemez,"⁸³³ cümleleriyle beyan edilmiştir. Kıraat imamı Bakara sûresinden nâs sûresinin sonuna kadar olan bütün ihtilâflı kelimelere -farklılık oluşturanlara- gerekçeleriyle işaret etmişlerdir. Biz de bu âyetlerdeki farklılıkları evvela Ğâyetü'l-İhtisâr'dan ve diğer kaynaklardan verilecek örneklerle ele alınacaktır.

Fiil kalıplarının değişiklik arz etmesinden kaynaklı farklılıklar, aynı fiilin mastar, sülâsî, rubâî ve emir sîgalarıyla okunmaya müsâit olması, muzârî fiilinin hem mütekellim, hem de ğâip müzekker sîgalarında okunmaya müsâit oluşu, dolayısıyla bu kelimelerden sonra gelen isimlerin de i'râbında değişiklikler oluşturmaktadır. Kelimelerin harekesiz oluşundan kaynaklanan anlam farklılığıdır ki, sûrede çokça rastlanılan bir durumdur. Kelimenin harekesiz oluşu, kelimeyi ism-i fâil ve ism-i mef'ûl sîgaları şeklinde okunmaya müsâit hale getirmektedir. Aynı ismi, bir fiil için fâil veya mef'ûl kılabilir. Bu yönüyle saymış olduğumuz bu kıraat farklılıklarının tefsîre de etkisi olabilmektedir. Ancak sûredeki farklı okuyuş yönlerinin tamamı anlama etki etmemektedir. Öncelikle bu sûrede anlama etki etmeyen kıraatleri inceleyeceğiz. Burada 114 sûrenin âyetlerinde geçen farklılıkların tamamını değil, Mekkî-Medenî âyetlerin, Ahkâm âyetlerinin, kelam ile ilgili âyetlerin, tefsîrle ilgili öne çıkan, dikkat çeken âyetlerin bazıları tercih edilerek, bu âyetler üzerindeki ferşî farklılıklar verilmeye çalışılacaktır.

⁸³⁰İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, Dâr Sâder, Beyrut, 1993, 6, 326.

⁸³¹Zürkânî, *Menahil*, 1/441.

⁸³²Nihat Temel, *Kıraat ve Tecvîd İstılahları*, 51.

⁸³³Muhammed Salim Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kıraati'l-Asr*. (Beyrut: Dâru l-Cil, 1997), 3/4.

Buraya kadar yapılan bilgilendirmeden sonra Ğâyetü'l-İhtisâr'da geçen usûl yönünden farklılıklar ele alınacak olursa, Hemedânî Ğâyetü'l-İhtisâr fî Kıraati'l-Aşereti'l-Emsâr adlı eserinde usûl konularını sırayla şu şekilde vermiştir: İdğâm, izhâr, hemze, med ve kasr, sekte, fetha ve imâle, izâfet ve zâidyâ'ları, te'nîshâ harfinin hükümleri, hâ-ü kinaye, hâ-ü sekt, dammel imâm harfî, vakıf, tecvîd, sıfât, istiâze, âmîn.

İdğâm

İdğâm, lügatte kaplamak, içine almak, bir harfî diğer bir harfin içine koymak mânâlarına gelir.⁸³⁴ Istilahta ise, aynı cinsten olan iki harften, birinci harfî ikinci harfe katıp şeddeli olarak, aynı mahreçten çıkararak okumaya denir.⁸³⁵ Kıraat imamlarının ihtilâfına sebep olan idğâm ile sıfat-ı ârızalardan olan tecvîdde kiidğâm arasında benzerlik vardır. Tecvîdde kiidğâm, burada ele alınan idğâmın içinde bir bölümdür. İdğâm, idğâm edilen harfin harekeli veya sakin olmasına bağlı olarak idğâm-ı sağîr ve idğâm-ı kebîr olmak üzere iki kısma ayrılır:

İdğâm-ı sağîr:⁸³⁶ Müdğâm olan birinci harf sakin, müdğâmün fih olan kendisine idğâm edilen ikinci harf müteharrik (harekeli) olursa bu idğâma idğâm-ı sağîr denir. Bu idğâma idğâm-ı sağîr denmesinin sebebi az bir amel ile yapılması veya kapsamının daha dar olması nedeniyledir.⁸³⁷ Hemedânî Ğâyetü'l-İhtisâr fî Kıraati'l-Aşereti'l-Emsâr adlı eserinde idğâm-ı sağîrle ilgili olarak şu bilgileri vermektedir:

Mahreçlerinde veya sıfatlarında ve yahutta hem mahreç hem de sıfatlarında birbirine yakınlığı olan harflerden, (birincisi sakin, ikincisi harekeli olan) şu dokuz harfte: *الذال والذال والتاء والراء والباء واللام والظاء والفاء والتاء* idğâm yapılmasında ihtilâf edilmiştir.⁸³⁸ ثوابيذكر⁸³⁹ âyetlerindeki د harfini Haremeyn imamları (Nâfi', İbn

⁸³⁴İbn-i Manzûr Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*, (Beyrut: Dâr Saâdet. 1993), 15/Necati Tetik. *Kıraat Ilminin Ta'limi*, (İstanbul: İşaret Yayınları 1990), 180, Demirhan Ünlü, *Kur'ân-ı Kerîm Tecvîdi*. (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 91- 93.

⁸³⁵İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/274, Suyûtî, *İtkân*, 1/292.

⁸³⁶Geniş bilgi için bkz: İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/993.

⁸³⁷İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/274, Temel, *Kıraat*, 70.

⁸³⁸Hurûf-u hucâ'dan د, ص (صاد), sâd'ındâl'ı, Âl-i İmrân, 3/145.

⁸³⁹Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/163, Meryem, 38/1-2.

Kesîr ve Ebû Ca'fer), Âsım ve Ya'kûbizhâr ile okumuşlar. Diğer imamların hepsi idğâm ile okumuşlardır.⁸⁴⁰

İbaresindeki د'ın İdğâmı⁸⁴¹

Kur'ân'ı Kerîm'de ق idaresinden sonra ط ث غ harfleri, hiç bir şekilde gelmezler.⁸⁴² ق kelimesindeki د'ın idğâmı üç bölümde incelenmektedir:

- 1) İdğâmında ittifâk edilen harfler,
- 2) İzhârında ittifâk edilen harfler,
- 3) İdğâm ve izhârında ihtilâf edilen harfler.⁸⁴³

İdğâmında İttifak Edilen Harfler

Bu harfler iki tanedir. Birincisi د ikincisi de ت'dir.⁸⁴⁴ ، لَقَدْ تَابَ اللَّهُ ، وَقَدْ دَخَلُوا

İzhârında İttifak Edilen Harfler

Bu harfler on beş tanedir. (ء ب ح خ ر ع ف ق ك ل م ن وهـ) (العفو خيرٌ بحقِّك نُمه).

Birincisi ء harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de yetmiş iki sûrede geçmektedir.⁸⁴⁵ وَلَقَدْ أَرَيْنَاهُ

İkincisi: ب harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de on sûrede geçmektedir.⁸⁴⁶ قَدْ بَعَثَ

Üçüncüsü: ح harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de dört sûrede geçmektedir.⁸⁴⁷ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ

⁸⁴⁰ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/164.

⁸⁴¹ Geniş bilgi için bkz: İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/997.

⁸⁴² Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/163.

⁸⁴³ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/163.

⁸⁴⁴ Kur'ân-Kerîm'de altı sûre, yedi yerde geçmektedir. Bakara, 2/256, En'âm, 6/94, Tevbe, 9/117, Ankebût, 29/35-38, Kamer, 54/15, Saf, 61/5.

⁸⁴⁵ ء geçtiği sûreler: Bakara, 2/99-246-269, Âl-i İmrân, 3/154-165-192, Nisâ, 4/21-60-72-80, Mâide, 5/12-70, En'âm, 6/42, A'raf, 7/26-59-79-93-130, Tevbe, 9/50, Yûnus, 10/13-89, Hûd, 11/25-57-96, Yûsuf, 12/80-100, Ra'd, 13/38, İbrâhim, 14/5, Hıcr, 15/10, Nahl, 16/63, İsrâ, 17/77, Kehf, 18/91, Meryem, 19/94, Tâhâ, 20/36-48-56-64-77-80, Enbiyâ, 21/10, Mü'minûn, 23/1-23-76, Nûr, 24/34-46, Furkân, 25/29-40, Neml, 27/45, Kasas, 28/78, Ankebût, 29/14, Rûm, 30/47, Yâsîn, 36/62, Sâffât, 37/72, Zümer, 39/65, Ğâfir (Mü'min), 40/23-78, Zuhurf, 43/46, Ahkâf, 46/27, Feth, 48/21, Kamer, 54/36-51, *Hadîd*, 57/8-25-26, Mücâdele, 58/5, Talak, 65/10-11-12, Nûh, 71/24, Cîn, 72/28, A'lâ, 87/14, Şems, 91/9.

⁸⁴⁶ ب harfinin geçtiği sûreler: Bakara, 2/118-247, Âl-i İmrân, 3/40-118, Enfâl, 8/16, Yûnus, 10/93, Nahl, 16/36, Kehf, 18/76, Meryem, 19/8, *Hadîd*, 57/17.

Dördüncüsü: خ harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de otuz beş sûrede geçmektedir.⁸⁴⁸ قَدْ خَلَتْ

Beşincisi: ر harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de dokuz sûrede geçmektedir.⁸⁴⁹ لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ

Altıncısı: ع harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi bir sûrede geçmektedir.⁸⁵⁰ وَلَقَدْ عَلِمْتُمْ

Yedincisi: ف harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de on üç sûrede geçmektedir.⁸⁵¹ وَلَقَدْ فَصَّلْنَا

Sekizincisi: ق harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de sekiz sûrede geçmektedir.⁸⁵² قَدْ قُفِّرَ

Dokuzuncusu: ك harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de kırk sûrede geçmektedir.⁸⁵³ قَدْ كَانَتْ

Onuncusu: ل harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de üç sûrede geçmektedir.⁸⁵⁴ لَقَدْ لَقِينَا

On birincisi: م harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de on iki sûrede geçmektedir.⁸⁵⁵ وَلَقَدْ مَكَرُوا

On ikincisi: ن harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de on iki sûrede geçmektedir.⁸⁵⁶ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ

⁸⁴⁷ ح harfinin geçtiği sûreler: Mâide, 5/5-72, Yâsîn, 36/7, Gâfir (Mü'min), 40/48.

⁸⁴⁸ خ harfinin geçtiği sûreler: Bakara, 2/134-141, Âl-i İmrân, 3/137-144, Nisâ, 4/119, Mâide, 5/61-75, En'âm, 6/31-140, A'râf, 7/11-38-53, Enfâl, 8/71, Yûnus, 10/45, Ra'd, 13/6-30, Hicr, 15/13-26, Meryem, 19/9, Tâhâ, 20/61-111, Mü'minûn, 23/12-17, Gâfir (Mü'min), 40/85, Fussilet, 41/25, Ahkâf, 46/17-18-21, Feth, 48/23, Kâf, 50/16, Nûh, 71/14, Beled, 90/4, Şems, 91/10, Tin, 95/4.

⁸⁴⁹ ر harfinin geçtiği sûreler: Âl-i İmrân, 3/143, En'âm, 6/16, Yûsuf, 12/32, Gâfir (Mü'min), 40/9, Feth, 48/18, Necm, 53/13-18, Kamer, 54/37, Tekvîr, 81/23.

⁸⁵⁰ ع harfinin geçtiği sûreler: Bakara, 2/102, Âl-i İmrân, 3/152-155, Mâide, 5/116, A'râf, 7/160, Yûnus, 10/91, Hûd, 11/79, Yûsuf, 12/73, Hicr, 15/24, İsrâ, 17/102, Tâhâ, 20/75-115, Enbiyâ, 21/65, Nûr, 24/41, Ahzâb, 33/50, Sâffât 37/158, Kâf, 50/4, Vâkıa, 56/62.

⁸⁵¹ ف harfinin geçtiği sûreler: Bakara, 2/237, Âl-i İmrân, 3/185, En'âm, 6/97-98-119-126, İsrâ, 17/55, Tâhâ, 20/85, Ankebût, 29/3, Ahzâb, 33/71, Sâd, 38/34, Duhân, 44/17, Tahrîm, 66/2.

⁸⁵² ق harfinin geçtiği sûreler: Nisâ, 4/164, Tevbe, 9/74, Kehf, 18/14, Tâhâ, 20/90, Zümer, 39/50, Fussilet, 41/43, Kâf, 50/28, Kamer, 54/12.

⁸⁵³ ك harfinin geçtiği sûreler: Bakara, 2/75, Âl-i İmrân, 3/13-143-184, Mâide, 5/17-72-73, En'âm, 6/5-34, Yûnus, 10/51, Hûd, 11/62, Yûsuf, 12/7-110-111, Hicr, 15/80, İsrâ, 17/70-74, Tâhâ, 20/125, Enbiyâ, 21/54-97-105, Hicr, 22/42, Mü'minûn, 23/66, Furkân, 25/19-77, Şuarâ, 26/6, Ankebût, 29/18, Ahzâb, 33/15, Sebe', 34/15-53, Fâtûr, 35/4, Kâf, 50/22, Mümtehine, 60/1-4-6, Mülk, 67/18, Kalem, 68/43.

⁸⁵⁴ ل harfinin geçtiği sûreler: Yûnus, 10/16, Kehf, 18/62, Rûm, 30/56.

⁸⁵⁵ Mîm harfinin geçtiği sûreler: Âl-i İmrân, 3/140-164, A'raf, 7/10-95, Enfâl, 8/38, Yûsuf, 12/26-27-28-90, Ra'd, 13/42, İbrâhim, 14/46, Nahl, 16/26, Tâhâ, 20/37, Nûr, 24/35, Sâffât, 37/114, Ahkâf, 46/26.

On üçüncüsü: و harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de sekiz sûrede geçmektedir.⁸⁵⁷ قَدْ وَفَع
عَلَيْكُمْ

On dördüncüsü: ه harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de dört sûrede geçmektedir.⁸⁵⁸ وَقَدْ
هَدَان

On beşincisi: ي harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de sekiz sûrede geçmektedir.⁸⁵⁹ وَلَقَدْ
يَسِّرْنَا

İdğâm ve İzhârında İhtilâf Edilen Harfler

Bu harfler sekiz tanedir. ط ض ص ش س ذ ز ج

Birincisi: ج harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de elli yedi sûrede geçmektedir.⁸⁶⁰ قَدْ
جَاءَكُمْ

İkincisi: ذ harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de bir sûrede geçmektedir.⁸⁶¹ وَلَقَدْ ذَرَأْنَا

Üçüncüsü: ز harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de bir sûrede geçmektedir.⁸⁶² وَلَقَدْ زَيَّنَّا

Dördüncüsü: س harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de on bir sûrede geçmektedir.⁸⁶³ لَقَدْ
سَمِعَ اللَّهُ

Beşincisi: ش harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de bir sûrede geçmektedir.⁸⁶⁴ قَدْ شَغَفَهَا

Altıncısı: ص harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de on iki sûrede geçmektedir.⁸⁶⁵ وَلَقَدْ
صَرَّفْنَا

⁸⁵⁶ ن harfinin geçtiği sûreler: Bakara, 2/17-144, Âl-i İmrân, 3/123, Nisâ, 4/140-161, En'âm, 6/33, Tevbe, 9/25-40-94, Hıcr, 15/97, Nahl, 16/103, Sâffât, 37/75, Duhân, 4/30.

⁸⁵⁷ و harfinin geçtiği sûreler: Nisâ, 4/100-131, En'âm, 6/89, A'raf, 7/44-71, Mü'minûn, 23/83, Neml, 27/68, Kasas, 28/51.

⁸⁵⁸ ه harfinin geçtiği sûreler: Âl-i İmrân, 3/101, En'âm, 6/80, Yûsuf, 12/24, İbrâhim, 14/12, Tâhâ, 20/81.

⁸⁵⁹ ي harfinin geçtiği sûreler: Nûr, 24/63-64, Ahzâb, 33/18, Kamer, 54/17-22-32-40, Mümtehine, 60/13.

⁸⁶⁰ ج harfinin geçtiği yerler: Bakara, 2/92, Âl-i İmrân, 3/49-173-183, Nisâ, 4/170-174, Mâide, 5/15-19-32, En'âm, 6/34-94-104-157, A'raf, 7/43-52-53-73-85-101-105, Enfâl, 8/19, Tevbe, 9/128, Yûnus, 10/57-94-108, Hûd, 11/32-69-76, Yûsuf, 12/100, Hıcr, 15/16, Nahl, 16/91-113, İsrâ, 17/33, Kehf, 18/48-71-74, Meryem, 19/24-27-43-89, Tâhâ, 20/ 47, Ankebût, 29, 39, Zümer, 39/59, Gâfir (Mü'min), 40/28-34, Zuhruf, 43/63, Duhân, 44/13, Muhammed, 47, 18, Necm, 53/23, Kamer, 54/4-41, Talak, 65/3, Mülk, 67/9.

⁸⁶¹ ذ harfinin geçtiği yerler: A'raf, 7/179.

⁸⁶² ز harfinin geçtiği yerler: Mülk, 67/5.

⁸⁶³ س harfinin geçtiği yerler: Âl-i İmrân, 3/181, Nisâ, 4/22-23-153, Mâide, 5/102, Enfâl, 6/31-38, Yûsuf, 12/77

Tâhâ, 20/ 99. Sâffât, 37/171, Mücâdele, 58/1.

⁸⁶⁴ ش harfinin geçtiği yerler: Yûsuf, 12/30.

Yedincisi: ض harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de on dört sûrede geçmektedir.⁸⁶⁶ وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ

Sekizincisi: ظ harfidir. Kur'ân-ı Kerîm'de üç sûrede geçmektedir.⁸⁶⁷ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ

İdğâm ve izhârında ihtilâf edilen sekiz harfle ط ض ص ش ذ ز س ج idğâm yapan kıraat imamları: Ebû Amr, Hamza, Kisâî, Halef, Hişâm. Hişâm. Ebû Ca'fer لَقَدْ ظَلَمَكَ kelimesinde idğâmı hulf ile yapmaktadır.⁸⁶⁸

Kıraat imamlarından Verş ج İbn Zekvân م ve A'sâ⁸⁶⁹ قَد kelimesinin ض'ını ض ve ظ harfine idğâm yapmaktadır.⁸⁷⁰ İbn Zekvân, A'sâ, -Nakkâr⁸⁷¹ hariç- İbnü'n-Nadr⁸⁷² ض ve ظ harflerine idğâm yaparlarken, İbnZekvân ز harfine hulf ile idğâm yapmaktadır.

قَد kelimesinden sonra gelen harflere, hangi imamların idğâm yaptığını ayrıca şu şekilde verebiliriz: صَرْفُنَا⁸⁷³, سَمِعَ اللَّهُ قَد⁸⁷⁴ Ebû Amr, Hişâm, Hamza, Kisâî ve Halef قَد kelimesini جَشْشَصْ harflerine جَاءَكُمْ⁸⁷⁵ Verş, Ebû Amr, İbn Âmir, Hamza, Kisâî ve Halef قَد kelimesinin ض ve ظ harflerine, قَدْ ضَلُّوا⁸⁷⁶ Ebû Amr, İbn Âmir, Hamza, Kisâî ve Halef قَد kelimesini ذ harfine, وَلَقَدْ ذَرَأْنَا⁸⁷⁷ Hamza, İbn Zekvân, Ebû Amr, Hişâm, Kisâî ve Halef قَد kelimesini ز harfine زَيْتًا⁸⁷⁸ idğâm yapmaktadırlar.⁸⁷⁹

⁸⁶⁵ ص harfinin geçtiği yerler: Âl-i İmrân, 3/152, Mâide, 5/113, Yûsuf, 12/72, İsrâ, 17/41-89, Kehf, 18/54, Furkân, 25/ 50, Sebe', 34/20, Sâffât, 37/105, Feth, 48/27, Kamer, 54/38, Tahrîm, 66/4.

⁸⁶⁶ ض harfinin geçtiği yerler: Bakara, 2/108, Nisâ, 4/116-136-167, Mâide, 5/12-77, En'âm, 6/56-140, A'raf, 7/149, Rûm, 30/58, Ahzâb, 33/36, Sâffât, 37/71, Zümer, 39/27, Mümtehine, 60/1.

⁸⁶⁷ ظ harfinin geçtiği yerler: Bakara, 2/231, Sâd, 38/24, Talak, 65/1.

⁸⁶⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/4, Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları 1/1/164, sâd, 38,24.

⁸⁶⁹ Bunu A'sâ Ebu Bekir'den, o da Âsım'dan rivâyet etmektedir. Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/164.

⁸⁷⁰ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/164.

⁸⁷¹ Hasan b. Davud en-Nakkâr, Ebû Bekir'in tarîklerinden biri, oda Âsım'dan rivâyet etmektedir.

⁸⁷² Muhammed b. Nadr, Ebü'l-Hasan ibnü'l-Ahram. Ahfeş'ten, o da İbn Zekvân'dan rivâyet etmektedir. Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/164. Recep Koyuncu, *Kıraat İlmi&Takrîb Usûlü*, Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı, 2018, Konya, 118-120.

⁸⁷³ Âl-i İmrân, 3/ 181.

⁸⁷⁴ İsrâ, 17/ 41.

⁸⁷⁵ Tevbe, 9/128.

⁸⁷⁶ A'raf, 5/12.

⁸⁷⁷ A'raf, 5/179.

⁸⁷⁸ Mülk, 67/5.

⁸⁷⁹ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/164.

ذ Kelimesindeki ذ in İdgâmi⁸⁸⁰

ذ kelimesindeki ذ harfinden sonra gelen şu harflerde (safir harfleri) ت ج د ve ص ز idğâm yapılmasında ihtilâf edilmiştir. ⁸⁸¹فَنَبَذْتُهَا، عُدْتُ، إِتَّخَذْتُ، أَخَذْتُ

Ebû Amr ve Hişâm ذ harfini bu altı harfe idğâm yapmaktadırlar. Hallâd ve Kisâc harfi hariç diğer harflerde idğâm yapmaktadırlar. İbn Zekvân ذ deki ذ harfini د harfine hulf ile idğâm yapmaktadır. Kıraat imamlarından Halef ve Hamza ذ deki ذ harfini د ve ت harfleriyle idğâm yapmışlardır.⁸⁸²

⁸⁸³تَخَذْتُمْ، إِ، أَخَذْتُمْ kelimelerini Mekkî âlim İbn Kesîr, Hafs, ve Ruveys -Ebi't-Tayyib hariç- izhâr ile okumaktadırlar. A'şâ burada bu okumalarda muvâfakat etmiştir. ⁸⁸⁴فَنَبَذْتُهَا kelimesini Haremeyn imamları Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Ca'fer, 'Âsım, Ya'kûb, -Sûrî hariç-⁸⁸⁵ izhâr ile okumuşlardır.⁸⁸⁶

قد kelimesinden sonra gelen harflere, hangi imamların idğâm yaptığını ayrıca şu şekilde verebiliriz: ⁸⁸⁷صَرَفْنَاوَلَقَدْ، سَمِعَ اللهُ لَقَدْ، Ebû Amr, Hişâm, Hamza, Kisâc ve Halef قد kelimesini جَشَشَ harflerine، ⁸⁸⁸جَاءَكُمْوَلَقَدْ Verş, Ebû Amr, İbn Âmir, Hamza, Kisâc ve Halef قد kelimesini ض ve ظ harflerine، ⁸⁸⁹قَدْ ضَلُّوا Ebû Amr, İbn Âmir, Hamza, Kisâc ve Halef قد kelimesini ذ harfine، ⁸⁹⁰وَلَقَدْ ذَرَأْنَا، Hamza, İbn Zekvân, Ebû Amr, Hişâm, Kisâc ve Halef قد kelimesini ز harfine ⁸⁹¹وَلَقَدْ زَيَّنَّا idğâm yapmaktadırlar.

Müennes ت sının İdgâmi⁸⁹²

Müennes tâ'sından sonra gelen şu harflerde (safir harfleri) ص س ز د ظ ثج idğâm yapmakta ihtilâf edilmiştir. ⁸⁹³دَعَوْتُ اللهُ، دَعَوْتُكُمْأَجِيبَتْ

⁸⁸⁰Geniş bilgi için bkz: İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/993

⁸⁸¹Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/165, Fâtır, 35/26, Furkân, 25, 27, Ğâfir (Mü'min), 40/ 27, Tâhâ, 20/96,

⁸⁸²Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/165. Recep Koyuncu, *Kıraat İlmi*, 1/117.

⁸⁸³Âl-i İmrân, 3/81, Enfâl, 6/68, Bakara, 2/51.

⁸⁸⁴Tâhâ, 20/ 96.

⁸⁸⁵Sûrî İbn Zekvân'dan rivâyetle idğâm ile okumuştur. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/16, Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/167.

⁸⁸⁶Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/167.

⁸⁸⁷Âl-i İmrân, 3/181, İsrâ, 17/41.

⁸⁸⁸Tevbe, 9/128.

⁸⁸⁹A'raf, 7/12.

⁸⁹⁰A'raf, 7/179.

⁸⁹¹Mülk, 67/5.

⁸⁹²Geniş bilgi için bkz: İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/100.

Müennes ت sından sonra gelen müteharrik harfte idğâm yapmak üç bölümde incelenmiştir:

1-İdğâmında ittifak edilen harfler,

2-İdğâmında ihtilâf edilen harfler,

3-İdğâm ve izhârında ihtilâf edilen harfler.⁸⁹⁴

Hamza, Kisâi ve Ebû Amr müennes سından sonra gelen şu harflerde idğâm yapmışlardır. ⁸⁹⁵أَجِيْبْتُ دَعْوَتَكُمْ Nâfi'nin ravisi verş müennes سından sonra gelen altı harften tek ظ harfine idğâm yapmıştır.⁸⁹⁶ حُرِّمَتْ طُهُورُهَا Halef'te ث harfi hariç diğer harflere idğâm yapmıştır. ⁸⁹⁷أَنْبَيْتُ سَبْعَ İbn Âmir müennes سından sonra gelen harflerden sadece ص ve ظ harflerinde idğâm yaparken, ⁸⁹⁸نَضِجْتُ جُلْدُهُمْ Hişâm müennes سından sonra gelen harflerden سجر harflerinde hulf⁸⁹⁹ ile idğâm yapmaktadır. أَقَلْتُ سَحَابًا Yine Hişâm, bu harflerden ث harfinde idğâmıhulfsuz yapmıştır. İbn Zekvân ise م bu harflerden ث harfinde idğâmı hulf ile yapmıştır.⁹⁰⁰ مُؤَدَّكَتَبَت Müennes ت sından sonra gelen harflere, hangi imamların idğâm yaptığını ayrıca şu şekilde verebiliriz:

Hişâm, Ebû Amr, Hamza, Kisâi ve Halef müennes سını س ج ز harflerine, ⁹⁰¹أَنْبَيْتُ İbn Zekvân م Kisâi, Hamza, Hişâm ve Ebû Amr müennes سını ث harfine, ⁹⁰²كُذِّبَت İbn Âmir, Ebû Amr, Hamza, Kisâi ve Halef müennes سını ص harfine, ⁹⁰³حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ Verş, İbn Âmir, Ebû Amr, Hamza, Kisâi ve Halef müennes سını ظ harfine ⁹⁰⁴حُرِّمَتْ طُهُورُهَا idğâm yapmışlardır.

⁸⁹³ A'raf 7, 189, Yûnus, 10/89.

⁸⁹⁴ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/167-168, Recep Koyuncu, *Kıraat İlmi*, 122.

⁸⁹⁵ Yûnus, 10/89.

⁸⁹⁶ En'âm, 6/138.

⁸⁹⁷ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/168, Bakara, 2/261.

⁸⁹⁸ Nisâ, 4/56.

⁸⁹⁹ Hulf: İmam veya ravinin kendi kıraat veya rivâyetinin dışında, diğer ravilere muvafakat ettiği, ikinci vecih için kullanılan bir terimdir. A'raf, 7/57.

⁹⁰⁰ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/168. Recep Koyuncu, *Kıraat İlmi*, 122, Şuarâ, 26/141.

⁹⁰¹ Bakara, 2/261.

⁹⁰² Şuarâ, 26/141.

⁹⁰³ Nisâ, 4/90.

⁹⁰⁴ En'âm, 6/138.

هَلْ ve بَلْ İbârelerinin İdğâmı⁹⁰⁵

İhtilâf tr zsn ط ظ ض şu sekiz harfte بلْ kelimesinden sonra gelen edilmıştır.⁹⁰⁶ Kisâî ve ل harfini ت س ث harfleriyle idğâm yapmaktadır. Hamza بل ve ل kelimelerindeki lâ m harfini تنس harfleriyle hulfuz, ط harfind e hulf ile idğâm yapmaktadır. سَوَّلْتُ . Mülk, 67, 3 ve Hâkka, 69, 8. sûrelerinde geçen هَلْ kelimesinde sadece Ebû Amridğâm ile okurken, diğer imamlar izhâr ile okumaktadırlar.⁹⁰⁸ Hamza ve Hişâm ت ا م harflerinde idğâm yaparlar, fakat Hişâm Ra'd, 13,16'da geçen هَلْ تَسْتَوِي kelimesini istisna olarak izhâr ile okur.

هَلْ ve هَلْ kelimelerinden sonra gelen harflere, hangi imamların idğâm yaptığını ayrıca şu şekilde verebiliriz:

هَلْ ve ت harflerine Hamza, Kisâi, Hişâm ve Halef بَلْ ve هَلْ kelimelerini
 (Kisâi, ⁹¹⁰بَلْ سَوَّلَتْ) Hamza, Kisâi ve Hişâm بَلْ ve هَلْ kelimelerini س harfine,
 Hişâm ve Hamza بَلْ ve هَلْ kelimelerini ط harfine, ⁹¹¹بَلْ طَبَعَ اللَّهُ Hişâm ve Kisâi هَلْ ve بَلْ kelimelerini
 نَحْنُ, ض ve ن harfine, ⁹¹²طَنَنْتُمْ Kisâi بَلْ ve هَلْ kelimelerini ز ve ظ harfine,
⁹¹³بَلْ

Mahreçleri Yakın Olan Harflerin İdğâmı

ب harfinden sonra gelen ف ve م harflerinde idğâm yapılmasında ihtilâf edilmiştir.⁹¹⁴ ب beş yerde⁹¹⁵ ف ile beraber gelir اَوْ يَغْلِبُ فَسَوْفَ اَوْ Bu beş yerde Ebû Amr, Kisâî, Dûrî, Dabbî (Hamza'dan rivâyetle), Hulvânî (Hişâm'dan rivâyetle) ve Sûrî (İbn Zekvân'dan rivâyetle) idğâm ile okumaktadırlar.⁹¹⁶ ب iki yerde⁹¹⁷ م ile beraber gelir. وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ kelimesini Verş, Hulvânî (Kâlûn'dan rivâyetle), Zeyd (İsmail'den, o da

⁹⁰⁵ Geniş bilgi için bkz: İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/1005.

⁹⁰⁶Hemedânî, *Gâye*, Usûl farklılıkları, 1/169.

⁹⁰⁷Bakara, 2/170, Kâf, 18, 48, Fetih, 48, 12.

⁹⁰⁸Hemedânî, *Gâye*, Usûl farklılıkları, 1/170, Yûsuf, 12/18,

⁹⁰⁹Mudaffifin, 83, 36.

⁹¹⁰Yûsuf, 12/18, Meryem, 19/7.

⁹¹¹Nisâ, 4/155.

⁹¹²Feth, 48/12.

⁹¹³H₁cr, 15/15.

⁹¹⁴Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/171.

⁹¹⁵Nisâ, 4/74, Ra'd, 13/5, İsrâ, 17/63, Tâhâ, 20/ 97, Hucurât, 49/1.

⁹¹⁶Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/171.

⁹¹⁷ Bakara, 2/284, Hûd, 11/42.

Nâfi'den rivâyetle), İbn Fülejh (İbn Kesîr'den rivâyetle), Ebû Rebîa (Bezzî'den rivâyetle) izhâr ile okumuşlardır.⁹¹⁸ اِرْكَبْ مَعَنَا kelimesini Basra imamları: Ebû Amr, ve Ya'kûb, Kisâî Nâfi' -Hulvânî hariç-(Kâlûn'dan rivâyetle), Zeyd (Nâfi'den rivâyetle), İsmail, Kattân⁹¹⁹ (Verş'ten rivâyetle), İbn Mücâhid (Kunbul'den rivâyetle), Hafs, Yahyâ (Âsım'dan rivâyetle), Dûrî (Süleymden rivâyetle) idğâm ile okumuşlardır.⁹²⁰

ر harfinden sonra ل harfi geldiğinde, Ebû Amr -Ebî Zeyd hariç- idğâm ile okumaktadır. ث 921 اِرْكَبْ مَعَنَا harfinden sonra ت harfi geldiğinde, Mekkî imamlar İbn Kesîr-Nâfi', Âsım, Ya'kûb ve Halef izhâr ile okumaktadır. اُرْكَبْ مَعَنَا , اُرْكَبْ مَعَنَا 922 Ebû Amr, Hamza, Kisâî ve Şâm imamları: İbn Âmir -Ahfeş hariç- اُرْكَبْ مَعَنَا kelimesini idğâm ile okumuşlardır. Medine imamları: Nâfi' ve Ebû Ca'fer, -EbiNeşîd hariç- Mekke imamları: İbn Kesîr -İbn Fülejh ve Zeynebî hariç- Hişâm ve Bürcümî⁹²³ اُرْكَبْ مَعَنَا kelimesini izhâr ile okumuşlardır.⁹²⁴

Tenvîn ve Nûn-u Sâkin'in İdğâmı⁹²⁵

Tenvîn ve (kelimenin aslından olan) nûn-u sâkin dört yerde bulunur: İzhâr, idğâm, ihfâ, iklâb.

İzhâr

Boğaz harflerinden dört tanesiyle هـعع yapılır. خ ve غ harflerine gelince, Hamza, Kisâî, Yezîd, (b. Ka'ka'), (Ebû Ca'fer Medenî), (İshak b. Muhammed) Müseyyebî, Nâfi'den rivâyetle iki yerde يَكُنْ غَيَّانَ ve فَسَيُغَضُّونَ ihfâ ile okunur.⁹²⁶

İdğâm

نَيْرْمُلُو kelimesinde toplanan altı harfte idğâm yapılır. م ve ن harflerinde maalğunne ile tam olarak gösterilir. ل ve ر harflerini Müseyyebî Nâfi'den rivâyetle,

⁹¹⁸Hemedânî, *Ğâye Usûl* farklılıkları, 1/171, Hûd, 11/42.

⁹¹⁹İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/12.

⁹²⁰Hemedânî, *Ğâye Usûl* farklılıkları, 1/171.

⁹²¹Meryem, 19/65.

⁹²²Bakara, 2/259, Tâhâ, 20/ 40, Şuarâ, 26/18, İsrâ, 17/52, A'raf, 7/43, Zuhurf, 43/72.

⁹²³Ebû Bekir'den, oda Âsım'dan rivâyetle, Hemedânî, *Ğâye Usûl* farklılıkları, 1/173.

⁹²⁴Hemedânî, *Ğâye Usûl* farklılıkları, 1/173, A'raf, 7/176.

⁹²⁵Geniş bilgi için bkz: İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/1035.

⁹²⁶Hemedânî, *Ğâye Usûl* farklılıkları, 1/174, Nisâ, 4/135, İsrâ, 17/51.

Hulvânî, Ömerî'de ona ل harfinin izhârında muvafakat etti. Sûrî'de Ebû Ca'fer'den rivâyetle ر da izhâr yapılmasında muvafakat etti.⁹²⁷

ل ve ر nin edâsında bütün kıraat imamları ğunneyi -Müseyyebî ve Sûsî hariç- hazfetmişlerdir. Nasslar zikredildiği gibidir.⁹²⁸ Hafs, Müseyyebî, Zeyd, İsmail'den rivâyetle, ikisi de Nâfi'den rivâyetle, Sûrî, İbn Zekvân'dan rivâyetle, Sûsî مَنْ رَاقٍ⁹²⁹ kelimesini izhâr ile okumuşlardır. و harfinde -Hallâd, Dabbî hariç- sadece Hamza ğunnenin hazfiyle okumuştur. ي harfinde ise Hamza -Hallâd hariç- Kuteybe, Nusayr Kisâî'den rivâyetle, Saîd ve İbn Beşşâr Dûrî ve Kisâî'den rivâyetle, ğunnenin hazfiyle okumuşlardır.⁹³⁰

İhfâ

Tenvîn ve sâkinnûnun olduğu yerlerde ب harfi hariç diğer harflerle ihfâ yapılır.

İklâb

ب nin bulunduğu yerlerde de, م harfine kalbedilir, döndürülür.⁹³¹ Şuarâ ve Kasas sûrelerinin başında bulunan hurûf-u mukatta'a'dan طسم lerdeki س harfini م e idğâm yapmadan Hamza ve Ebû Ca'fer izhâr ile okumuşlardır.⁹³² Yâsîn sûresinin başındaki hurûf-u mukatta'asındaki sâkin olan س harfini vasl halinde sonraki âyetin başındaki و a Kisâî, Halefû'l-Âşir, Ya'kûb ve Hişâm idğâm yaparak okurlar. İbn Zekvân, Âsim, Nâfi' ve Bezzî hulf ile idğâm yaparak okumaktadırlar.⁹³³ Kalem sûresindeki hurûf-u mukatta'a olan ن u vasl ederken, sonraki gelen âyetteki و harfine Kisâî, Halefû'l-Âşir, Ya'kûb ve Hişâm hulf­süz idğâm yaparak okurlar. İbn Zekvân, Âsim, Nâfi' ve Bezzî hulf ile idğâm yaparak okurlar.⁹³⁴

⁹²⁷Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/175.

⁹²⁸Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/176.

⁹²⁹Kıyâme 75, 27.

⁹³⁰Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/176.

⁹³¹Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/176.

⁹³²İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/424-425, 2/19, Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/177.

⁹³³İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/19, Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/177.

⁹³⁴Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/178.

İbn Fülejh, Ebû Bekir'den, o da Âsım'dan rivâyetle, Lehebî, Bezzî'den riâyetle, الرَّفْعُ الْفَعْلُ kalıplarında şedde ile geldiğinde muzârîtâ'larını idğâm ile okumuşlardır.⁹³⁵ Bu da Kur'ân-ı Kerîm'de otuz bir sûrede geçmektedir.⁹³⁶ لَا تَيْمَمُوا

لَا تَفْرُقُوا

Yezid (b. Ka'ka), Ebû Ca'fer'den rivâyetle, تَنَاصَرُونَ⁹³⁷ âyetine muvafakat etti. Ya'kûb'ta⁹³⁸ تَلَطَّانَا⁹³⁹ âyetine muvafakat etti. Ya'kûb tek olarak şedde ile رَبَّكَ şeklinde okumuştur. Ruveys'te yine şedde ile (artırarak) تَتَفَكَّرُوا⁹⁴¹ şeklinde okumuştur.⁹⁴² Diğer kıraat imamları bu iki sûreyi şeddesiz ت ların izhârıyla okumaktadırlar.⁹⁴³

Sıfat ve makreci aynı (mütekâribeyn) فَاغْبُوهُ⁹⁴⁴ veya sıfatı farklı mahreci aynı (mütecâniseyn) دُ تَمَيَّرُكَ⁹⁴⁵ olan iki harfin ayrı ayrı kelimelerde harekeli olarak bir araya gelmeleriyle oluşan idğâmaidğâm-ı kebîr denir. Bununla ilgili iki görüş vardır. ya izhâr ya da idğâm ile okunurlar.⁹⁴⁶ İzhâr: Birinci görüşe göre, okumayı izhâr ile yapabilir. İdğâm: İkinci görüşe göre, kıraatini Kur'ân okuma şekillerinden biriyle okuduğu zaman idğâm yapabilir. Buradaki görüşümüz Hz. Peygamber'in (sav) ahabının görüşüdür. Bu da tahkîk ve izhâr, tahfîf (şeddesiz okuma) ve idğâm konularındadır ve bu tek bir görüş ve rivâyet ki, gâlip olan görüştür.⁹⁴⁷ İdğâmla ilgili bazı şartlar ve istisnâlar vardır, bunları sırayla açıklayacağız. Sıfat ve makreci aynı olan iki harfin tek kelimede ki, harekeli olarak bir araya geldiği şu iki sûrede سَيَكُونُ⁹⁴⁸ Ebû Amr ve Ya'kûb idğâm yapmışlardır. Şücâ', İbn Yezîd, Sûsî, Bekir,

⁹³⁵ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/179.

⁹³⁶ Bakara, 2/267, Âl-i İmrân, 3/103, Nisâ, 4/97, Mâide, 5/2, En'âm, 6/153, A'raf, 7/117, Enfâl, 8/20-46, Tevbe, 9/52, Hûd, 11/3-57-105, Hıcr, 15/8, Tâhâ, 20/ 69, Nûr, 24, 15-54, Şuarâ, 26/45-221-222, Ahzâb, 33/33-52, Sâffât, 37/25, Hucurât, 49/11-12-13, Mümtahine, 60/9, Mülk, 67/8, Kalem (Nûn), 68/38, Abese, 80/10, Leyl, 92/14, Kadr, 97/3-4.

⁹³⁷ Sâffât, 37/ 25.

⁹³⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/234, Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/180.

⁹³⁹ Leyl, 92/14.

⁹⁴⁰ Necm, 53/55.

⁹⁴¹ Sebe', 34/46.

⁹⁴² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/180-185, Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/180.

⁹⁴³ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/180.

⁹⁴⁴ Âl-i İmrân, 3/51.

⁹⁴⁵ Mülk, 67/8.

⁹⁴⁶ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/181.

⁹⁴⁷ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/181.

⁹⁴⁸ Bakara, 2/200, Müddessir, 74/42.

İbn Ferah'tan, O da Ebî Amr'dan rivâyetle, ⁹⁴⁹نَّ وَلِيَّيَ اللّٰهِ âyetini idğâm ile okumuşlar, diğer kıraat imamaları izhâr ile okumuşlardır.⁹⁵⁰

İdğâm mütekâribeyn ve mütecâniseyn yapılan harfler on altı tanedir: ج ب ت ث ح. ح د ذ ر س ش ض ق ك ل م ن. Bu harflerle idğâm yapabilmek için şu şartların olması gerekir:

1- ⁹⁵¹ذِكْرُ الْأَشَدِّ ve ⁹⁵¹مِيقَاتِنَّمْ âyetlerinde olduğu gibi birinci harfin şeddeli olmaması gerekir.

2- ⁹⁵²طَلَمَاتٌ ثَلَاثٌ ve ⁹⁵²وَأَسْعُ عَلِيمٌ âyetlerinde olduğu gibi birinci harfin tenvinli olmaması gerekir.

3- ⁹⁵³خَلَقْتَ طِينًا ve ⁹⁵³كُنْتُ تُرَابًا âyetlerinde olduğu gibi birinci harfin zamir sı olmaması gerekir.

4- ⁹⁵⁴وَلَمْ يُوْتِ سَعَةً âyetinde olduğu gibi birinci harfin cezimli olmaması gerekir.⁹⁵⁵

Harflerin Birbirine İdğâmı

ق harfinin ك harfine, ك harfinin ق harfine idğâmı: Bu iki harfin bir kelimedede bulunması ve evvelki harfin harekeli olması gerekir. ⁹⁵⁶وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ Eğer idğâm yapılan harfin evveli cezimli yada cemîmîmi bulunmazsa idğâm yapılmaz. ⁹⁵⁷بِالَّذِي خَلَقَكَ Sadece ⁹⁵⁸طَلَقْنَاكُمْ kelimesinde idğâm yapılır. Eğer bu harfler tek değil de, ayrı ayrı kelimelerde gelirse, evvellerinin harekeli olması idğâm yapmak için kâfidir. ⁹⁵⁹فَوْقَ كُلِّ

ب harfinin م harfine idğâmı: ⁹⁶⁰يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ sadece âyetindeki kelimedede geçen م harfine idğâm yapılır. Başka bir yerde ب ya idğâm yapılamaz. ن harfinin idğâm yapılması: Nûn harekeli olan bir harften sonra geldiğinde, yalnızca ل ve ر

⁹⁴⁹A'raf, 7/196.

⁹⁵⁰Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/182.

⁹⁵¹A'raf, 7/142, Bakara, 2/200.

⁹⁵²Mâide, 5/54, Zümer, 39/6.

⁹⁵³Nebe, 78/40, İsrâ, 17/61.

⁹⁵⁴Bakara, 2/247.

⁹⁵⁵Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/182-183.

⁹⁵⁶Nahl, 16/70.

⁹⁵⁷Kehf, 18/37.

⁹⁵⁸Tahrîm, 66/5.

⁹⁵⁹Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/184, Yûsuf, 12/76.

⁹⁶⁰Âl-i İmrân, 3/129.

harflerine idğâm yapılır. ⁹⁶¹لِّلنَّاسِ زُيِّنَ تَأَذَّنَ رَبِّكَ harfinin idğâm yapılması: د on harfle idğâm yapılır. Bunlar ظ ض ص ش س ز ج ذ ث ت harfleridir. ت harfinin idğâm yapılması: ت harfi د ile birlikte yukarıda ismi geçen on harf ve ط harfiyle de idğâm yapılır. ⁹⁶³ذ harfinin idğâm yapılması: ث harfi ص ش س ز ج ذ harfleriyle idğâm yapılır. ⁹⁶³ذ harfinin idğâm yapılması: ذ harfi ص ص harfleriyle idğâm yapılır.

ح harfinin idğâm yapılması: ح harfi sadece ع harfine tek yerde idğâm yapılır. ⁹⁶⁴فَمَنْ زُحِرَ ض harfinin idğâm yapılması: ض harfi ش harfine tek yerde idğâm yapılır. ⁹⁶⁵لِيَعْلَمَ شَأْنَهُمْ ش harfinin idğâm yapılması: ش harfi س harfine tek yerde idğâm yapılır. ⁹⁶⁶ذِي الْعَرْشِ س harfinin idğâm yapılması: س harfi ز ve ش harflerine idğâm yapılır. ⁹⁶⁸وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ج harfinin idğâm yapılması: ج harfi ت ve ش harflerine idğâm yapılır. ⁹⁶⁹ذِي الْمَعَارِجِ تَعْرُجُ ve خُرَجَ شَطَاهَا م harfinin idğâm yapılması: م harfinden sonra ب harfi harekeli gelirse ihfâ olur. ⁹⁷⁰أَعْلَمِيْمَا Eğer ب harfi cezimli harften sonra gelirse ihfâ olmaz. ⁹⁷¹إِبْرَاهِيمَ بَنِيهِ م harfi ب ile yanyana ve harekeden sonra geliyorsa ihfâ yapılır. ⁹⁷²يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ e, nin م e, ⁹⁷³نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا ve م in م e ⁹⁷⁴مَا يَعْلَمُ uğradığı kelimelerin dışında işmâm veya ravm yapılır. Bazı imamlar da ف yı bunun dışında tutmuşlardır. ⁹⁷⁵

İdğâm-ı mütekâribeyn’de müdğâm olan harfler 546 tanedir: İdğâm-ı misleyn de bu baba eklendiği zaman 38 tanesi tek kelimede, diğerleri iki kelimede meydana gelmektedir. 296 tanesi elif harfiyle meydana gelmektedir. Kıraat imamları 13 harfte ihtilâf etmişlerdir. Bu harflerden 9 tanesi aşağıda zikredilecek cümlelerde gelmektedir, dört tanesi de ayrıca verilecektir. ⁹⁷⁶ Dokuz harf şunlardır:

⁹⁶¹ Araf, 7/167.

⁹⁶² Âl-i İmrân, 3/14.

⁹⁶³ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/185.

⁹⁶⁴ Âl-i İmrân, 3/185.

⁹⁶⁵ Nûr, 24/62.

⁹⁶⁶ İsrâ, 17/42.

⁹⁶⁷ Meryem, 19/4.

⁹⁶⁸ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/186, Tekvîr, 81/7.

⁹⁶⁹ Fetih, 48/29, Meâric, 70/4-5.

⁹⁷⁰ İsrâ, 17/25.

⁹⁷¹ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/187, Bakara, 2/132.

⁹⁷² Âl-i İmrân, 3/129.

⁹⁷³ Yûsuf, 12/56.

⁹⁷⁴ Enâm, 6/3.

⁹⁷⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/297, Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/188.

⁹⁷⁶ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/189.

1-Şucâ' ve Sûsî'nin üzerinde ittifâk ettikleri, Ra'd sûresinde geçen وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمٌ 977 cümlesinin sonundaki ب harfi.

2. Yezîd (Sûsî hariç) ve Ebû Zeyd'in üzerinde ittifâk ettikleri Kadr sûresinde geçen هِيَ مَطْلَعُ الْفَجْرِ 978 cümlesinin sonundaki ر harfi ve Beyyine sûresinde geçen يَكُنْ 979 cümlesinin sonundaki ل harfi.

3. Şucâ', Ebû Zeyd ve Sûsî'nin üzerinde ittifâk ettikleri ve Kattân'ın Dûrî'den, onunda Amr'dan rivâyet ettikleri, hicr (2 tane), Neml ve Kamer sûrelerinde geçen ءَالَ لُوطٍ 980 cümlesinin sonundaki ل harfi. İbn Yezîd ve İbn Mücâhid Yûsuf sûresinde geçen لَكُمِخْل 981 cümlesindeki ل harfinde idğâm yapmışlardır. 982

4. Arka arkaya gelen ve 18 yerde geçen iki vâv harfinin a)3 tanesinde öncesi sakın olan و harfinden sonra gelen fethalı و harfi izhâr üzere okunur. وَلِيَّهِمْفَهُو 983 b)15 tanesi Şucâ', İbn Yezîd ve Bekr İbn Ferah'tan, o da Dûrî'den, oda Amr'dan rivâyet etti ve bu yerlerde 984 idğâm yaptılar. Geriye kalan kıraat imamı iki yerde iki harfte idğâm yaptılar. خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ مِنَ اللَّهِ وَمِنَ النَّارِ 985

5. Şucâ', İbn Yezîd, Sûsî ve Bekr İbn Ferah'tan, o da Dûrî'den, oda Amr'dan rivâyet ettiğine göre, فَمَنْ زُحْرَجَ عَنِ النَّارِ 987 cümlesindeki ح harfinde idğâm yapmışlardır.

6. Sûsî ikisinde de نحن له 986 cümlesindeki ن harfini izhâr ile okumuştur..

7. Şucâ', İbn Yezîd, Sûsî ve Bekr İbn Ferah'tan, o da Dûrî'den, oda Amr'dan rivâyet ettiğine göre, فَمَنْ زُحْرَجَ عَنِ النَّارِ 987 cümlesindeki ح harfinde idğâm yapmışlardır.

8. Şucâ', İbn Yezîd العَرْشِ 988 cümlesindeki ش harfinde idğâm yapmışlardır.

⁹⁷⁷Ra'd, 28/43.

⁹⁷⁸Kadr. 97/5.

⁹⁷⁹Beyyine, 98/1.

⁹⁸⁰Hicr, 15/59-61 Neml, 27/56, Kamer, 54/34.

⁹⁸¹Yûsuf, 12/9.

⁹⁸²Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/189.

⁹⁸³Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/190, En'âm, 6/127, Nahl, 16/63, Şûrâ, 42/22.

⁹⁸⁴Bakara, 2/249, Âl-i İmrân, 3/18, En'âm, 6/17-59-106, A'râf, 7/27-199, Yûnus, 10/107, Nahl, 16/76, Tâhâ, 20/98, Neml, 27/42, Kasas, 28/39, Cuma, 62/11, Teğâbün, 64/3, Müddessir, 74/31,

⁹⁸⁵Hûd, 49/114, Nisâ, 4/102.

⁹⁸⁶Bakara, 2/133.

⁹⁸⁷Âl-i İmrân, 3/180,

9. Şucâ', İbn Yezîd, Sûsî ve Bekr İbn Ferah'tan rivâyet ettiğine göre لِبَعْضٍ 988 cümlesindeki ض harfinde idğâm yapmışlardır. 990

Diğer 4 tanesi de şunlardır:

1. Sûsî ث 991 cümlesindeki ث harfinde ve فَكُنْتُ جِدَالًا 992 cümlesindeki ث – ج harflerinde idğâm yapmıştır.

2. 993 cümlesinde idğâm ile okunur. مُخْرَجٌ صِدْقٍ ض – ص – ج

3. 994 cümlesinde idğâm ile okunur. دَارُ الْخُلْدِ جَزَاءً ج – د

4. 995 cümlesinde, ذ harfi ذُوبِهِمْ 996 cümlesinde, بَعْضٍ 997 cümlesinde, وَ الْأَرْضُ شَيْئًا 998 cümlesinde, bütünüde idğâm yapmada İbn Yezîd yalnız kalırken, Sadece Sûsî ض – ه harflerinde idğâm yapmada ona muvâfakât etmiştir. 999 Hamza, Ya'kûb, EbâAmr bu harfler üzerine idğâm yapmada ona muvâfakât etmişlerdir. Hamza, 1000 Ya'kûb 1001 ve Nahrâs 1002 idğâm yapmada muvâfakât etmişlerdir. Bu rivâyetleri Irâk (ehli) kıraat imamları Ravh ve Ruveys'ten rivâyet etmişlerdir. Ebû Kâsım el-Attâr'da 1003 Ravh ve Ruveys'ten rivâyet etmiştir. 1004

Hemze 1005 ve Halleri (şeddeli, şeddesiz, müteharrik, istifhâmeyn, vakf)

Hemze iki kısımdır: Münferid (yalnız, tek), Müctemi' (toplu). Münferid tekrar içinde ikiye ayrılır: Sâkin ve Harekeli. Hemze'yi sâkin ve şeddesiz okuyanlar:

988İsrâ, 17/42.

989Nûr, 24/62

990Hemedânî, Ğâye, Usûl farklılıkları, 1/191.

991Bakara, 2/83.

992Hûd, 49/32, Kehf, 18/39.

993İsrâ, 17/80, Nâziât, 79/29.

994Fussilet. 41/28.

995Şûrâ, 42/11.

996Mâide, 5/49, Târik, 86/12,

997Zilzâl, 99/1.

998Nahl, 16/73, Abese, 80/26.

999Hemedânî, Ğâye, Usûl farklılıkları, 1/192, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 1/293.

1000Nisâ, 4/81, Sâffât, 37/1-2-3, Zâriyât, 51/1.

1001Nisâ, 4/36, Mü'minûn, 23/101, Tâhâ, 20/33-34-35,

1002Hemedânî, Ğâye, Usûl farklılıkları, 1/193, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 1/301, Bakara, 2/20,-176, Neml, 27/37, Nahl, 16/72-78-80-81, Necm, 53/43-44-48-49, A'râf, 7/41.

1003Abdullah b. Muhammed b. Ahmed, Ebü'l-Kâsım el-Attâr el-Asbahânî.

1004Hemedânî, Ğâye, Usûl farklılıkları, 1/194, Tâhâ, 20/ 32-33-34-35.

1005Hemedânî, Ğâye, Usûl farklılıkları, 1/195.

Zeyd b. Ka'ka', Verş rivâyetiyle Nâfi', A'şâ rivâyetiyle Âsım ve Ebû Amr. Zeyd b. Ka'ka'ya gelince: Ömerî rivâyetiyle tüm isim ve fiillerde uygulamaktadır. Hulvânî'ye gelince: O'da Ömerî rivâyetiyle, أَلْبَابُ babında 4yer¹⁰⁰⁶ hariç tüm isim ve fiillerde uygulamaktadır. Verş'e gelince: 10 hemze, 5 isim ve 5 fiil hariç tüm isim ve fiillerde uygulamaktadır.¹⁰⁰⁷ Hammâd وَرِغِيَّ lafzını iki halden dolayı şeddeyle okudu. Birincisi: takdim üzerine te'hîr yapıldığı zaman, aynel-fi'l de ل harfi وَرِغِيَّ vezninde geldiği zaman hemzeyi şeddeyle, ikincisi ise: ر harfinden sonra ىymüşdede ile okumuştur.. 1. Okuyuş: وَرِيَّأ, 2. Okuyuş: وَرِيَّأ şeklidir.¹⁰⁰⁸ İbn Ğâlîbe gelince: O'da Yezîd'den naklen Hulvânî gibi أَلْبَابُ babında 4 yer¹⁰⁰⁹ hariç tüm isim ve fiillerde uygulamaktadır.¹⁰¹⁰

Kıraat imamlarından Ebû Ca'fer, Verş rivâyetiyle Nâfi', A'şâ rivâyetiyle Âsım ve Ebû Amr (şartlı) hemzeyi şeddesiz okumuşlar, diğerleri de şeddeli olarak okumuşlardır. Kıraat imamlarından hemzeyi şeddesiz okuyanlar, bir, iki, en fazla birkaç yerde şeddeli okuyanlara muvafakat ettiler. Şeddeli veya şeddesiz okumada yalnız kalmaktan uzak dururlar. Bütün kıraat imamları sâkin olan şeddesiz hemzeyi faa'l-fi'l olduğu zaman, başlangıçta vasıl hemzesi olarak okumasında görüş birliğindedirler.¹⁰¹¹

Harekeli hemze üzerindeki harekeye bağlı olarak, isim ve fiillerde üç kısma ayrılır. Şeddesiz olma hali de 4 yönden oluşmaktadır: 1-Hazf, 2-Kalb, 3. Hemzelerde birinin Harf-i lîne yakınlaşması (teshîl ile okunması), 4-Hemzenin harekesinin makabline nakledilmesi. Bu da iki çeşittir: a. Makablinin sâkin olması. b. Makablinin harekeli olması. Makabli sâkin olması: ya bir kelimede ya da iki kelimede olmaktadır. Bir kelimede olan iki çeşittir: 1. Lamü't-ta'rîfîn sâkin olması, 2. Başka bir harf olması. Lamü't-ta'rîf olduğu zaman Ömerîler (Ebû Ca'fer) ve Verş'e göre hemze hazfolur ve harekeler ل harfine naklolunur. أَوَّخَرَى ve أَلَاخَرَةَ¹⁰¹² örneklerinde

¹⁰⁰⁶İbnü'l-Cezerî, *Neşr*, 1/391, Bakara, 2/33, Yûsuf, 12/36, Hıcr, 15/51, Kamer, 54/28.

¹⁰⁰⁷Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/195. İsim, fiil ve hemzeler için bkz Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/196.

¹⁰⁰⁸Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/197.

¹⁰⁰⁹Bakara, 2/72, Kehf, 18/94, Meryem, 19/74, Enbiyâ, 21/96.

¹⁰¹⁰Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/197.

¹⁰¹¹Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/201.

¹⁰¹²Bakara, 2/282, Zümer, 39/42, Necm, 53/47.

olduğu gibi. İsmail'den¹⁰¹³ naklen Yezîd ve Yezîd'den naklen Hulvânî لَنْ lafzında onlara muvafakat etmişlerdir.¹⁰¹⁴

İki hemzenin makablinde istifhâm hemzesi varsa لَنْ كُنْتُمْ عَصِيَّتْ وَفَدَ hemzenin makablinde istifhâm hemzesi varsa لَنْ كُنْتُمْ عَصِيَّتْ وَفَدَ örneklerinde olduğu gibi, Yezîd (Ebû Ca'fer), Kâlûn'dan¹⁰¹⁶ naklen Nâfi'-Hulvânî hariç-o ikisinden hemzeyi hazfetmişlerdir. Zeynebîler¹⁰¹⁷ sadece الْأَرْضُ لَنْ lafzında muvafakat ettiler. Lamü't-ta'rîf olmadığı zaman ki hali iki çeşittir: 1. Hemzenin makablinin sâkin, sonra da harf-i med olması 2. Başka bir harf bulunmaması. Hemzenin makablinin sâkinsahîh bir harf ve harf-i med olduğu zaman لَمْ لَمْ örneklerinde hemze-i hayâlî¹⁰²⁰ şeklinde ki Ömerîler (Ebû Ca'fer) bunları rivâyet etmişlerdir. Hakîkî olduğu zaman –şifâhî olarak okuma hariç, muvafakat etmemişlerdir. Yezîd'den naklen Hulvânî hemzenin hazfî ve harekesinin ُ harfine katılması ki sadece لَمْ الْأَرْضِمْ örneğinde infirâd (yalnız kalma) etmiştir.¹⁰²¹ Hemzenin makablinin sâkin, harf-i med olduğu hali ki Ömerîler'e (Ebû Ca'fer) göre لَمْ لَمْ örneklerinde olduğu gibi hemze-i hayâlî, harf-i med gelir.¹⁰²³

Hemzenin makabli müteharrik olduğunda iki çeşit gelir: 1. Tek kelimede iki harekeli, 2. iki kelimede, birinci kelimede mürekkeb, ikinci kelimenin başında olması.¹⁰²⁴ Tek kelimede harekesi üstün olduğu zaman önceki harekesi, ötre, esre veya üstün gelebilir.¹⁰²⁵ Harekesi ötre olduğu zaman önceki harekesi üstün, esre veya ötre gelebilir.¹⁰²⁶ Harekesi esre olduğu zaman önceki harekesi, esre, üstün veya ötre gelebilir.¹⁰²⁷ İki kelimede geldiği zaman iki şekilde okunur: 1. Üzerinde ittifak edilen

¹⁰¹³ Nâfi'den naklen İsmail.

¹⁰¹⁴ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/203.

¹⁰¹⁵ Yûnus, 10/51-91.

¹⁰¹⁶ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/204, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/410,

¹⁰¹⁷ Kunbûl'den, o da İbn Kesîr'den naklen, Burada Ömerîler (Ebû Ca'fer) ve Verş muvafakat etti.

¹⁰¹⁸ Âl-i İmrân, 3/91.

¹⁰¹⁹ İsrâ, 17/34, Âl-i İmrân, 3/91, Tekvîr, 81/8, Kehf, 18/58, Meâric, 70/10, Kıyâme, /6, Bakara, 2/282, Fussilet, 41/38-49, Mü'minûn, 23/64.

¹⁰²⁰ Belli belirsiz, teshîl ile okuma.

¹⁰²¹ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/205, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/414.

¹⁰²² Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/206-207, Bakara, 2/5-31-158, Mâide, 5/97, En'âm, 6/104, A'râf, 7/20-203, Ra'd, 13/33, Hacc, 22/32-36.

¹⁰²³ Zâid bir harf eklemeksizin sadece medd-i tabî yapılır.

¹⁰²⁴ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/208-209.

¹⁰²⁵ bkz, Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/210- 211-212-213.

¹⁰²⁶ bkz, Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/215-216-217.

¹⁰²⁷ bkz, Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/217-218.

2. Üzerinde ihtilâf edilenler. Üzerinde ittifak edilenler: yan yana iki üstün (tenvin değil), iki ötre, iki esre. ¹⁰²⁸ءَامُّوْاْذِيْنَالْجَنَّةُ اُرْلَفْتُ لَدَيْنِ اِيَّاكَ örneklerinde olduğu gibi.

Üzerinde ihtilâf edilenler altı yönden ele alınmaktadır: 1. Harekesi üstün, öncesi ötre olunca,¹⁰²⁹ 2. Harekesi ötre, öncesi üstün olunca,¹⁰³⁰ 3. Harekesi esre, öncesi üstün olunca,¹⁰³¹ 4. Harekesi üstün, öncesi esre olunca,¹⁰³² 5. Harekesi ötre, öncesi esre olunca,¹⁰³³ Harekesi esre, öncesi ötre olunca,¹⁰³⁴ örneklerinde hemze-i hayâlî¹⁰³⁵ şeklinde ki Ömerîler (Ebû Ca'fer) bu hemzeleri beyne beyne (teshîl ile) okumuşlardır.¹⁰³⁶

Hemzeyi anlatmaya başladığımız andan itibaren bu kısma kadar anlattıklarımızda, münferid olan hemzeleri çeşitli kategorilerde ele aldık, anlattık. Buradan itibaren de müctemi' olan hemzeleri ele alıp, anlatacağız. Müctemi' olan hemzelere gelince: İki kısma ayrılmaktadır. 1. Tek kelimede, 2. iki kelimede. Tek kelimede geldiği zaman iki şekilde okunur: 1. Üzerinde ittifak edilen 2. Üzerinde ihtilâf edilenler. Üzerinde ittifak edilenler: Sadece iki üstün olan yerler¹⁰³⁷. Üzerinde ihtilâf edilenler ise Harekesi üstün, sonrası ötre veya esre olan yerler.¹⁰³⁸

İstifhâmeyn, iki hemzeden sonra, onların bir benzerinin gelmesi. اءَءَءَ Bu şekilde Kur'ân'da 9 sûrede, 11 yerde¹⁰³⁹ gelmektedir. Bu zikri geçen her bir yerde aynısı gibi 11 daha konu içermektedir. Bu şekilde 22 konu oluşmaktadır. Bu 22 yerden ikisinde¹⁰⁴⁰ istifhâmla ilgili ihtilâf yoktur. Aralarında ihtilâf olanlar üç kısımda incelenmektedir: 1. İhbâr (bildirim, ilan), 2. İstifhâm, 3. İki istifhâmı birleştirme. Sonra usûl-u dairesinde 6 yerde devam edecektir. 5 tanesinde ihtilâf

¹⁰²⁸Bakara, 2/14, Tekvîr, 81/13, Fâtiha, 1/5.

¹⁰²⁹Yûsuf, 12/46.

¹⁰³⁰Bakara, 2/134-141.

¹⁰³¹Bakara, 2/30.

¹⁰³²Bakara, 2/96.

¹⁰³³Bakara, 2/159.

¹⁰³⁴Bakara, 2/80, Âl-i İmrân, 3/24.

¹⁰³⁵belli belirsiz, teshîl ile okuma.

¹⁰³⁶bkz, Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/219.

¹⁰³⁷bkz, Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/220-225, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/367

¹⁰³⁸bkz, Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/225-230.

¹⁰³⁹Ra'd, 13/5, İsrâ, 17/49-98, Mü'minûn, 23/82, Neml, 27/67, Ankebût, 29/28, Secde, 32/10, Sâffât, 37/16-53, Vâkıa, 56/47, Nâziât, 79/10.

¹⁰⁴⁰Ankebût, 29/29, Vâkıa, 56/47.

vardır. 6 tanesi şunlardır:¹⁰⁴¹ Hemzeyi şeddeli, leyyin (teshîl) ve ayrı ayrı okumada ihtilâf ettiler. İki hemzeyi tüm istifhâmlarda 6 yerde Semâvî¹⁰⁴² ve Ravh şeddeli, Hişâm ise iki hemze arasını elifle ayırarak okumuşlardır.¹⁰⁴³ İkincisi leyyin okuyanlarda: Hicâzî¹⁰⁴⁴ -Ravh hariç-, iki hemze arasını elifle ayırarak okuyanlar ise: İbn Kesîr, Verş ve Ruveys hariç diğerleri. 5 tanesine gelince:¹⁰⁴⁵ hemzeyi şeddeli okuyanlar: Âsım, Hamza, Halef ve Ravh. İkinci gruptaki diğerleri leyyin okumaktadırlar. iki hemze arasını elifle ayırarak okuyanlar ise, Medenî¹⁰⁴⁶ Verş hariç ve Ravh.¹⁰⁴⁷

Hemze üzerine vakf yapmakla ilgili kıraat imamlarından Hamza'nın görüşlerine değineceğiz.¹⁰⁴⁸ Hemze kelimenin sonunda sâkin üstünden sonra sükûnü lâzım olarak bulunduğunda elife dönüşür. اِفْرَا اِفْرَا Hemze kelimenin sonunda sâkin esreden sonra sükûnü lâzım olarak bulunduğunda ى ya dönüşür. ن بِي هَبِي Hemze kelimenin sonunda sâkin ötreten sonra sükûnü lâzım olarak geldiğinde 4 şekilde okunur. 1- و a dönüşür. 2-İşmâm yapılır. 3-Revm yapılır. 4. Teshîlle birlikte Revm yapılır.¹⁰⁴⁹ Hemze kelimenin sonunda üstünden sonra ötre olarak يَسْتَهْرُ geldiğinde iki türlü okunur: 1-Elife dönüşür. 2. Teshîlle birlikte Revm yapılır. Hemze kelimenin sonunda üstünden sonra ötre olarak يُنْشَوُ geldiğinde beş türlü okunur: 1. Elife dönüşür. 2. Revm yapılır. 3. İskân yapılır. 4. İşmâmla birlikte iskân yapılır. 5. Teshîlle birlikte Revm yapılır. İçinde medd-i muttasıl bulunan bir kelime ve bu kelimenin sonunda hemze ötre veya esreli olursa شُرَكَاء 5 türlü okunur.¹⁰⁵⁰ İçinde medd-i munfasıl bulunan bir kelime ve bu kelimenin sonunda hemze ötre veya esreli olursa قَالُوا أَنُجْعَلُ 3 türlü okunur. شَيْءٌ lafzında vakıf yapıldığı zaman 6 türlü okunur: 1. Hazf yapılır. 2. Hazflebaraberişmâm yapılır. 3. Hazflebaraberrevm yapılır. 4. İdğâm yapılır. 5. İdğâmla beraber işmâm yapılır. 6. İdğâmla beraber revm yapılır. شَيْءٌ lafzında vakıf

¹⁰⁴¹Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/231, Ra'd, 13/5, İsrâ, 17/49-98, Mü'minûn, 23/82, Secde, 32/10, Sâffât, 37/16-53.

¹⁰⁴² İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâi ve Halef.

¹⁰⁴³Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/232.

¹⁰⁴⁴Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca'fer ve Ya'kûb.

¹⁰⁴⁵Neml, 27/67, Ankebût, 29/28, Sâffât, 37/16, Vâkıa, 56/47, Nâziât, 79/10.

¹⁰⁴⁶Nâfi' ve Ebû Ca'fer.

¹⁰⁴⁷Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/233-242.

¹⁰⁴⁸Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/243.

¹⁰⁴⁹Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/246.

¹⁰⁵⁰Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/248.

yapıldığı zaman 4 türlü okunur: 1. Hazf yapılır. 2. Hazfle beraber revm yapılır. 3. İdğâm yapılır. 4. İdğâmla beraber revm yapılır. شَيْئًا lafzında vakıf yapıldığı zaman 2 türlü okunur: 1. Nakil yapılır. 2. İdğâm yapılır.¹⁰⁵¹

Sonunda hemze bulunan bir kelimedede, hemze üzerine vakıf yapıldığında tahfif¹⁰⁵² ile okunur. Harf-i medlerden ikisi و ve ى sülâsî fiillere zâid olarak gelirse, öncelikle, öncesinin harekesine dönüşüm ve sonrakine de idğâm yapılır. Yukarıda anlatılan haller haricindeki hemzenin beyne beyne şeklinde okunacağı يُطْفُوا örneğinde olduğu gibi. Esreden sonraki ötreli hemze ى ya dönüştürülür. سُئِلَ örneğinde olduğu gibi.¹⁰⁵³ Hemze فعيل veya فعول vezinlerinde gelen fillerde bulunursa tek şekilde okunur. Hemze kendi cinsinden bir harfe kalbolur ve idğâm yapılır. خَطِيئَةً هَيَامَرِيًا¹⁰⁵⁴ örneğinde olduğu gibi. Esreden sonraki üstünlü hemzeyi ى ya نَاشِيَةً örneğinde olduğu gibi, ötreten sonraki üstünlü hemzeyi و a dönüştürülür. مُؤَخَّرًا¹⁰⁵⁵ örneğinde olduğu gibi.

Kıraat İmamları hemzenin öncesi med harflerinden birisi varsa, med yapıyorsa burada vakf yapmakta ihtilâf ettiler. أَوْلِيَاءُ، السَّمَاءِ مِنْ¹⁰⁵⁶ örneklerinde olduğu gibi. Haremeyn,¹⁰⁵⁷ Şâm¹⁰⁵⁸ imamları, Âsım, Ebû Ğâlib¹⁰⁵⁹ hariç-, Ya'kûb bütün bu şekildeki hemzelerde işmâmsızvakf yaptı. Diğer imamlar Ebû Amr, Ali, Halef (İbn Ğâlib), merfu' ve mecrûr olduğunda işmâm ile vakf yaptılar. Mansûb olduğunda Haremeyn imamları gibi vakf yaptılar. Bunu da İbn Ğâlib'ten, o da Âsım'dan nakletti ve işmâm ile vakf yaptı. Vakfla ilgili ondan yapılan en meşhûru ise sükûn üzere yapılandır. Konunun sonunda müellif hemedânî mührünü vuruyor.¹⁰⁶⁰ فِيمَا سَلَفَكَ مَذْهَبَ حَمَزٍ قَوْقَدَ

¹⁰⁵¹Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/250-252.

¹⁰⁵²Burada tahfif ile: nakil, idğâm, teshîl gibi yapılacak pratikler kastedilmektedir.

¹⁰⁵³Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/253.

¹⁰⁵⁴Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/254-255, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/380, Nisâ, 4/112, Nüh, 71/25, Yûnus, 10/18-41, Âl-i İmrân, 3/184.

¹⁰⁵⁵Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/256-257, Âl-i İmrân, 3/145, Yûsuf, 12/46, Bakara, 2/240.

¹⁰⁵⁶Mâide, 5/19-51, Bakara, 2/19-171.

¹⁰⁵⁷Nâfi', İbn Kesîr ve Ebû Ca'fer.

¹⁰⁵⁸İbn Âmir.

¹⁰⁵⁹Muhammed ibn Ğâlib, Ebû Ca'fer es-Sayrafi, A'sâ'dan, o da Ebî Bekr'den. O da Âsım'dan naklen.

¹⁰⁶⁰Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/258.

Med ve Temkîn¹⁰⁶¹

Med: “Lügatte uzatmak, çekmek, yükseltmek akmak” mânâsınadır. Terim olarak ise, “Bir harfî medd-i tabî denilen normal uzatmanın üzerinde bir uzatmayla okumaya denir”. Kasr da: “Sözcükte uzatmanın terk edilmesi medd-i tabînin kendi haline bırakılmasıdır.”¹⁰⁶²

Med üç kısımdır: Med ve Kasr¹⁰⁶³ Bunlar bir veya iki kelimedeki hemzelerin uzatılmasıdır. Ya da bu ikisi arasında bir uzatmadır. Yani medd-i lâzım yapmaktır. Birincisi: elifin öncesinde vâv-ı sâkine-i mazmûm varsa veya yâ-yi sâkine-i meksûr varsa, hemze sonraki kelimenin tarafında ise medd-i munfasıl olur. *فِي أَنْفُسِكُمْ أَنْزَلَ* ¹⁰⁶⁴ örneklerinde olduğu gibi. Hicâzî,¹⁰⁶⁵ Hişâm’dan naklen, Hulvânî Âsım’dan naklen, Velî med yapmaksızın temkîn ile okumuşlardır. Mekî (İbn Kesîr) meddi kısaltarak okumuştur.. Ömerî (Ebû Ca’fer) harf-i meddin sükûnüyle hemzeyi leyyin olarak temkîn ile aslı üzere okumaktadır. Diğer imamlarda bunların hepsinde meddi değiştirerek temkîn ile hemzeyi uzatarak okurlar.¹⁰⁶⁶ A’sâ ve Kuteybe’de aynı şekilde okumaktadır.

Bütün kıraat imamları hemze ve harf-i med bir kelimedede bulunduğunda, meddi açık bir şekilde yapmaktadırlar. *مَاءٌ وَ نِدَاءٌ دُعَاءُ أَنْبِيَاءَ* ¹⁰⁶⁷ örneklerinde olduğu gibi. Halef Süleyym’dan, oda Hamza’dan medlerdetemyîz ile farklı bir şekilde okudu ve bu okumayı üç kısma ayırdı: 1-Hamza’ya göre meddi uzun bir şekilde okudu. *أَمْرُنَا جَاءَ* ¹⁰⁶⁸ 2. Meddi orta bir şekilde okudu. *نَفِينِ خَا* ¹⁰⁶⁹ 3. Meddi orta bir şekilde okudu. *أُولَئِكَ* ¹⁰⁷⁰ Hallâdmed hepsi de birdir dedi. Nusayr ise, sadece *الْمَلَئِكَةُ* lafzında meddi kısa

¹⁰⁶¹ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/259.

¹⁰⁶² Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu'l-Muhîd*, 1/336, Mehmet Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 107.

¹⁰⁶³ Burada medden kastedilen, harf-i med üzerine veya medd-i tabî üzerine yapılan zâidmedlerdir. Harf-i med olmadan med yapılmaz. Kasr ile de, Bu ziyadeliklerin terkedilmesidir. Medd-i tabînin hali üzere kalmasıdır. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/313.

¹⁰⁶⁴ Bakara, 2/14-90-235.

¹⁰⁶⁵ Nâfi', İbn Kesîr, Ya'kûb ve Ebû Ca'fer.

¹⁰⁶⁶ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/260.

¹⁰⁶⁷ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/261-262, Bakara, 2/171, Âl-i İmrân, 3/28, En'âm, 6/61, Mülk, 67/27, Mâide, 5/29.

¹⁰⁶⁸ Hûd, 11/40.

¹⁰⁶⁹ Bakara, 2/114.

¹⁰⁷⁰ Bakara, 2/5.

okudu.¹⁰⁷¹ İki sâkinin bir araya gelmesiyle yapılan med iki kısımdır: 1. Harflerin şeddelenerek med yapılması. ¹⁰⁷²الحاقّة الطامة الضالّين örneklerinde olduğu gibi. Bunlara medd-i muaddel¹⁰⁷³ denir. 2-Hurûf-u Hecâ'dan üç tanesi ki: ¹⁰⁷⁴لامممينون ortadaki harf kendi cinsinden olan harflerdir.

Sekte¹⁰⁷⁵

Sekte: lügatte, susmak, iki sözcük arasını nefes almadan ayırmak mânâsındadır. Terim olarak ise: Kur'ân okurken iki sözcük veya harf arasında nefes alıp vermeden çok kısa bir sûre duraklamak demektir.¹⁰⁷⁶

Hamza sektede tam bir med (tahkîk ile) yapmaktadır. Hemzeden önce sâkin bir harf üzerine sekte yaptığı zaman kolay olması için, ifrata gitmeden nefes almaksızın sesi keser. ¹⁰⁷⁷أَنْزَلِمَا, ¹⁰⁷⁸ءَامَنَّا قَالُوا örneklerinde olduğu gibi. Süleym'den naklen, Halef: Harf bir miktar uzatılır sonra hemzeye geçilir. Bu arada cüz'i bir sekte yapılır. Bu okuyuş Irak ehlinin/kârîlerinin tercihidir. Hamza, A'sâ, -EbîBekr'den, o da Âsım'dan naklen. İbn Zekvân, Ebû Muhammed Alevî¹⁰⁷⁸ tarîkıyla, Nihâvendî Kuteybe'den (Kis'âî) naklen: İki kelimedden birinin son harfî sâkin, ikinci harf hemze olduğunda nefesini kesmeksizin tahkîk ile okunur. ¹⁰⁷⁹إِلْيَحْلُوَابْنِيْ ءَادَمَ örneklerinde olduğu gibi. Haddâd'da onlara destek vermiştir. Halef: Harf ¹⁰⁸⁰قَدْ أَفْلَحَ sâkin olmadığı zamansekte yapar, ¹⁰⁸¹لَاخِرَةَ لَأَسْمَاءُ örneklerinde olduğu gibi. Hamza ve A'sâ, -Ebî Bekr'den, o da Âsım'dan naklen sekteyi tamamlayarak bitirirler.¹⁰⁸²

¹⁰⁷¹Bu rivâyet şâz ve bugün okunmamaktadır.

¹⁰⁷²Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/263, Hâkka, 69/1-2-3, Nâziât, 79/34, Fâtiha, 1/7, Sâffât, 37/1.

¹⁰⁷³Aynı zamanda Medd-i lâzım kelime-i müsakkal de denir.

¹⁰⁷⁴Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/264, Bakara, 2/1, Kalem, 68/1.

¹⁰⁷⁵Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/265.

¹⁰⁷⁶Çetin, Abdurrahman, "Sekte", TDV İslam Ansiklopedisi1/İstanbul: TDV Yayınları, 36/335, 2009.

¹⁰⁷⁷Bakara, 2/14-19-95.

¹⁰⁷⁸Abdullah b. el-Hüseyn b. Muhammed, Ebû Muhammed b. Alevî.

¹⁰⁷⁹Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/265, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/240-241, Bakara, 2/14, Mâide, 5/27-32.

¹⁰⁸⁰Tâhâ, 20/64, Mü'minûn, 23/1, A'lâ, 87/14, Şems, 91/9.

¹⁰⁸¹Bakara, 2/20-25-94.

¹⁰⁸²Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/266, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/241.

İmâle ve Tefhîm¹⁰⁸³

İmâle: “Lügatte, bir şeye yönelmek, bir tarafa çekmek mânâsındameyl sözcüğünden türemiş,¹⁰⁸⁴ elif-i ى harfine doğru meylettirerek, iki harf arası bir ses çıkararak, üstün olan harekeyi esreye yaklaştırarak okumaktır.”¹⁰⁸⁵ Tefhîm: “Lügatte, bir şeyi büyütmek ve kalın yapmak mânâsındadır.¹⁰⁸⁶ Terim olarak ise, harfleri okurken dilin kökünün üst damağa kalkması sebebiyle harfe bir kalınlık gelmesine ve ağzın içinin ses ile dolmasına, harfin kalın okunmasına denir.”¹⁰⁸⁷

İmâle dört kısımda incelenmektedir. İmâle-i mahza: Beyne beyne (teshîl ile) üstüne veya esreye meylettirerek okumak.¹⁰⁸⁸ Eğer kelime bu şekilde yapılamazsa tefhîme dönüşür. Kıraat imamı imâleyle ilgili ihtilâfı üç kısma ayırmışlardır. Onlardan bir kısmı tek harfe meyletmeden okudular: Haramî, -Zeyd ve Verş hariç. Ve Zeynebî. Onlardan bir kısmı asgarî اقل oranda meylettiler: Yezîd, Şâmî, Âsım, Ya’kûb, Verş ve Zeynebî. Onlardan bir kısmı azamî مكثر oranda meylettiler: Ebû Amr, Hamza, Ali, Halef.

Asgarî اقل oranda meylettirerek okuyanlar:

Ebû Ca’fer’in (Yezîd) yaptığı imâle: İsim ve fiillerde eliften önceki ر harfi geldiğinde asgarî اقل oranda meylettiler.¹⁰⁸⁹ örneklerinde olduğu gibi. Zeynebî’nin¹⁰⁹⁰ yaptığı imâle: كَمِشْكَوْلَاْأَرْكُمُ¹⁰⁹¹ sûrelerindeki örnekleri ve şu beş sûrenin¹⁰⁹² başındaki huruf-u hecâleri asgarî اقل oranda okudular.¹⁰⁹³ İbn Âmir’in yaptığı imâle: Hişâm’dan naklen Hulvânî tarîkıyla هَانَاوَمَشَارِبُ¹⁰⁹⁴ örneklerindeki ve altı

¹⁰⁸³ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/267.

¹⁰⁸⁴ İbn Manzûr, *Lisân*, 14/159.

¹⁰⁸⁵ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/30, Süyûtî, *İtkân*, 1/248, Necati Tetik, *Kıraat*, 1/181, Mehmet Ünal, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 110.

¹⁰⁸⁶ Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, IV/428, Mehmet Ünal, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 108.

¹⁰⁸⁷ Nihat Temel, *Kıraat*, 131.

¹⁰⁸⁸ İmâle normalde üç kısma ayrılır: 1- Üstüne meylettirerek, 2- Esreye meylettirerek, 3- Beyne beyne (teshîl ile) okumak, 4 kısma ayırmayı musannıf yapmıştır. Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/267 dipnottan.

¹⁰⁸⁹ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/268-269, Âl-i İmrân, 3/126-153, *Hadîd*, 57/12, Nisâ, 4/102, Muhammed, 47/18, En’âm, 6/69,

¹⁰⁹⁰ Muhammed b. Musa, Ebû Bekr Zeynebî, Kunbûl’dan, o da İbn Kesîr’den rivâyet etti.

¹⁰⁹¹ Nûr, 24/35, Yûnus, 10/16.

¹⁰⁹² Yûnus, Hûd, Yûsuf, Ra’d, İbrahim ve Hicr.

¹⁰⁹³ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/272.

¹⁰⁹⁴ Yâsin, 36/73, Ahzâb, 33/53.

sûrenin¹⁰⁹⁵ -Meryem ûresinde sadece ى harfinde başındaki huruf-u hecâleri asgarî اقل oranda okudular.¹⁰⁹⁶ İbn Zekvân'dan naklen Hibetullâh ve Nakkâştârîkiyle yapılan imâle: Hemzeyle birlikte ر nin fethasıyla sadece zahirî harekeli olan yedi yerdeki¹⁰⁹⁷ ر harfinde, Meryem sûresinde ise ى ye meylettirerek okudular. Hibetullâh altı isim ve fiili de ekledi.¹⁰⁹⁸ İbn Nadr ve Sûrî tarîkiyle yapılan imâle: Hemzenin öncesinde ر nin fethasıyla altı yerdeki ر harfinde, yedi yerdeki حم in حا sında Meryem sûresinde ise ى ye meylettirerek okudular.¹⁰⁹⁹

Âsım'ın yaptığı imâle: Hafs rivâyetiyle yapılan imâle, sadece Hûd sûresinde مَجْرَهَا elife meylettirerek okudu. Yahyâ tarîkiyle Ebî Bekr rivâyetiyle yapılan imâle: هَارِ اُغْمِي¹¹⁰⁰ Hemzenin öncesinde ر nin fethasıyla altı sûredeki huruf-u hecâlerin ر harfinde, Meryem ve Tâhâ sûrelerinde ه harfinde, Meryem ve Yâsin sûrelerinde ى harfinde, yedi sûredeki حم in حا sında, Fethalı ر harfi ve elif رَاءَ الْقَمَرَا الَّذِينَ¹¹⁰¹ örneklerinde ve 22 yerde, yan yana رءا şeklinde geldiğinde açık ve gizli harekelendiği zaman ve vakıf halinde ayrı ve sâkin olarak okunur. 22 yerden 7 tanesi açık, 9 tanesi gizli, geriye kalan 6 tanesi sâkin olarak okunmaktadır.¹¹⁰² A'sâ'dan naklen İbn Ğâlib tarîkiyle yapılan imâle, marife ve nekra kelimelerde eliften sonra esreli ر harfi geldiğinde farklı şekillerde, vakıf halinde ise özellikle (hâssaten) okunur. اَلْبَوَارِ بِمِقْدَارِ¹¹⁰³ örneklerinde olduğu gibi. İmâle ile okunan. ü't-tenîsten önce şu 15 harften¹¹⁰⁴ birisi geldiğinde veya ك harfinden önce ى veya esre olduğunda veya ر harfinden önce ى veya esre veya öncesi esreli olup uygulanmayan sükûn olduğunda veya ه harfinden önce esre olduğunda vakf yapılacağı rivâyet edildi.¹¹⁰⁵ Şemûnî'den¹¹⁰⁶ naklen Hammâd'ın yaptığı imâle: Öncesinde ص veya غ اَلْبَصَارِ اَلْغَارِ جَبَّارِينَ¹¹⁰⁷ harfî olmayan bütün eliflerden sonra esreli ر harfî geldiğinde

¹⁰⁹⁵Yûnus, Hûd, Yûsuf, Ra'd, İbrahim ve Hicr ve Meryem.

¹⁰⁹⁶Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/273.

¹⁰⁹⁷En'âm, 6/76, Hûd, 11/70, Tâhâ, 20/10, Yûsuf, 12/24-28, Necm, 53/11-18.

¹⁰⁹⁸Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/273-274.

¹⁰⁹⁹Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/274-277.

¹¹⁰⁰Tevbe, 9/109, İsrâ, 17/sadece 72. Ayette.

¹¹⁰¹En'âm 6/77-78, Nahl, 16/85, Kehf, 18/53, Ahzâb, 33/22.

¹¹⁰²Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/278-279-280.

¹¹⁰³İbrahim, 14/28, Ra'd, 13/8.

¹¹⁰⁴فَجَنَّتْ رَيْبٌ لِّوَدِّ شَمْسٍ

¹¹⁰⁵Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/280.

¹¹⁰⁶A'sâ'dan, o da Ebî Bekr'den, o da Âsım'dan naklen.

¹¹⁰⁷Tevbe, 9/40, Mâide, 5/22, Şuarâ, 26/130.

örneklerindeki gibi okurlar. Mufaddal'ın yaptığı imâle: Yukarıda ismi geçen yedi sûredeki huruf-u hecâlardan sonra yan yana راء şeklinde fethalı ve harekesi açık olarak geldiklerinde, geriye kalan 6 tanesi sâkin olarak ve ر vasil ر ve hemze vakıf halinde olduklarında imâleyle okur. Hemzenin öncesinde ر nın fethasıyla altı sûredeki huruf-u hecâların ر harfinde, Meryem ve Tâhâ sûrelerinde ه harfinde, Meryem ve Yâsin sûrelerinde ی harfinde, yedi sûredeki¹¹⁰⁸ حم in ح sını da imâle ile okur.

Ya'kûb'un yaptığı imâle:¹¹⁰⁹ اَعْمِي¹¹¹⁰ lafzında imâle yaptı. Ruveys ve Ravh¹¹¹¹ کافِرِينَ¹¹¹² lafızlarındaki ی lerde imâleyi artırdı. Ayrıca Ravh یس lafzındaki ی de imâleyi artırdı.¹¹¹²

Azamî مكثر oranda meylettirerek okuyanlar:

Ebû Amr –Sûsî ve Kutaî¹¹¹³ hariç-isimlerde marife, nekra, tek, izâfetle gelen kelimelerde eliften asıl veya değil sonra esreli ر harfi geldiğindeki bu 11 cümle üzerine bina edilmiştir: هَارِ الْأَبْصَارِ الْعَفَّارِ بِقُطَارِ جَبَّارِينَ¹¹¹⁴ örneklerindeki gibi okurlar.

Hamza, Ali¹¹¹⁵ ve Halef'in yaptığı imâle: İsimler iki kısma ayrılır: (sülasi ve üzerine ziyade edilenler). Sülasi iki kısma ayrılır: 1- ی aâit olanlar, 2. و a âit olanlar. ی a âit olanlara gelince: Hamza, Ali ve Halef marife, nekra, tek, izâfetle gelen -muzaaf olan nefis-i mütekellim yâ'sı ve muzaaf olan müennesler hariç. Kelimelerde eliften asıl veya değil sonra esreli ر harfi geldiğinde imâle yaparlar.¹¹¹⁶ Ali'nin¹¹¹⁷ yaptığı imâle Kıraat imamlarından Ali 12 isim, 5 fiil¹¹¹⁸ ve harf-i vâhidlerde imâle yapmaktadır.¹¹¹⁹

¹¹⁰⁸Fussilet, Şûrâ, Zuhûf, Duhân, Câsiye, Ahkâf.

¹¹⁰⁹Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/281-282.

¹¹¹⁰İsrâ 17/26.

¹¹¹¹Bakara, 2/34, Neml, 27/43.

¹¹¹²Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/282.

¹¹¹³Muhammed b. Yahyâ el-Kutaî, Zeyd'den, o da Ebî Amr'dan naklen.

¹¹¹⁴Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/283-291.

¹¹¹⁵Kisâî.

¹¹¹⁶Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/292-311.

¹¹¹⁷Kisâî.

¹¹¹⁸Bakara, 2/15, En'âm, 6/110, A'râf, 7/186, Yûnus, 10/11, Mü'minûn, 23/75.

¹¹¹⁹Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/312-330.

İzâfet Yâ'ları¹¹²⁰

Fethalı Yâ'lar

İzâfet yâ'sı sözcüklerin sonlarına eklenen mütekellim yâ'sıdır. “Mütekellim yâ's نَفْسِي gibi isim, فَطَرَنِي gibi fiil ve لِي gibi harflere bitişir.” İsme bitişince mahallen mecrûr, fiile bitişince mahallen mensûb, harfe bitişince de mahallen mecrûr veya mahallen mensûb olur.¹¹²¹

Yâ'lar iki kısımdır: 1-Sâbit yâ'lar, 2. Mahzûf yâ'lar. Sâbit yâ'lar iki kısma ayrılmaktadır: a. Fethasında ihtilâf edilen yâ'lar, b. Fethasında icma' edilen yâ'lar. Bu ikisinin toplamı 220 dir. İbn Kesîr, İbn Âmir ve Ebî Amr kıraatine göre yâ'ların toplamı 882, Yezîd (Ebû Ca'fer) ve Nâfi' kıraatine göre yâ'ların toplamı 83, Ehl-i Kûfe¹¹²² ve Ya'kûb kıraatine göre yâ'ların toplamı 81 dir. Üzerinde İhtilâf edilen yâ'ların 33 tanesi fiile bitişenler, geriye kalanlar ise isim ve fiillere bitişen yâ'lardır. ¹¹²³اَلَاتَّبِعَنَّ اَتَانِ لِلْهَمَاعِبَادِ الدِّينِ örneklerinde olduğu gibi. Bu yâ'lar 4 kısma ayrılmaktadır:1. Öncesi ve sonrası sâkin olan yâ'lar, 2.Öncesi sâkin, sonrası harekeli olan yâ'lar, 3. Öncesi harekeli, sonrası sâkin olan yâ'lar, 4. Öncesi ve sonrası harekeli olan yâ'lar.

İlk gruptaki öncesi ve sonrası sâkin olan yâ'lar' da sadece dört ayet¹¹²⁴ vardır. İkinci gruba giren yâ'lar İbn Kesîr kıraatinde 68 tane, Yezîd kıraatinde 69 tane, Ehl-i Kûfe'ye¹¹²⁵ göre 67 tane yâ bulunmaktadır. Bu gruptaki iki yâ'da ihtilâf vardır:1. ¹¹²⁶وَمَحْيَا Medenî¹¹²⁷ -Ömerî hariç- iskân ile okumuştur. 2. ¹¹²⁸بِمُصْرَشَخِي Hamza esre ile tek olarak okumuştur. Üçüncü gruba girenler de 37 tane olup, iki kısımdır: 1. Fâ'ü'l-Fiil, 2. Lâmu't-ta'rîf ¹¹²⁹اِنِّي اصْطَفَيْتُكَ اَشْدُّدُ مِنْ بَعْدِي ا سُمُّهُ رِافُ gibi. ¹¹³⁰Dördüncü gruba girenler ise 771 tane olup iki çeşittir: 1. Kendisi harekeli,

¹¹²⁰Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/331.

¹¹²¹Koyuncu Recep, *Kıraat İlmi*, 1/146.

¹¹²²Âsım, Hamza, Kisâî, Halef.

¹¹²³Tâhâ, 20/93, Neml, 27/36, Yâsin. 36/23, Zümer, 39/10, Zuhrûf, 43/68.

¹¹²⁴Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/331, Yûsuf,12/87, Hacc, 22/48, Lokmân,31/14, Neml,27/10.

¹¹²⁵Âsım, Hamza, Kisâî, Halef.

¹¹²⁶En'âm, 6/162.

¹¹²⁷İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/173, Nâfi', Ebû Ca'fer.

¹¹²⁸Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/332-333, İbrahim, 14/22.

¹¹²⁹A'raf, 7/144, Tâhâ, 20/30-31-41-42, Furkân, 25/27-30, Saff, 61/6.

¹¹³⁰Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/334.-336.

sonrası da hemzeli olanlar, 2. Kendisi harekeli, sonrası da başka bir harf olanlar. Bu grupta olan 103 yâ'dan sonra üstünlü hemze gelmektedir. Onlardan ikisinin sükûnunda ihtilâf yoktur. ¹¹³¹أَلَا وَلَا تَقْنِيُولَا تَرْحَمْنَشِي الْكُنْ örneklerinde olduğu gibi. İbn Âmir, Hulvânî ve Yezîd kıraatinde 104 yâ'da ziyadelik söz konusudur. ¹¹³²أَخِي أَشَدُّ örneklerinde olduğu gibi. ¹¹³³

Yâlardan ikincisi Mahzû yâ'lar ve bunların isbâtıdır. Mahzûf yâ'lar iki kısma ayrılmaktadır: 1. Nidâlardaki mahzûf yâ'lar. Bunlar sadece isimlere bitişmektedir. 2. Nidâların dışındaki mahzûf yâ'lar. Bunlar da isim ve fiillere bitişmektedir. Birinci grupta 130 yâ bulunmaktadır. Ondan 17 tanesinde ihtilâf edilmiştir. İki isme bitişen 113 tanesinde ihtilâf edilmemiştir. ¹¹³⁴

He'ler ve Ahkâmı ¹¹³⁵

Hemedânî bu bölümde he'leri işlemiştir. Bulunduğu yere göre farklılık gösteren He'lerin hallerini sırayla ele alalım. Beş kısımda incelenmiştir: 1. Tesniye ve cemi he'leri, Müzekker ve müennes he'den sonra sâkin bir hemze veya illetten dolayı hazfedilmiş ى geldiğinde, 2. Mansûb zamir veya muttasıl mecrûr olarak geldiğinde, 3. Munfasıl merfû zamir veya müzekker, müennes olarak geldiğinde, 4. Heü's-Sekte olarak geldiğinde, 5. Vakıf halinde tâü't-Te'nîsten bedel olarak geldiğinde. İlkinde he sâkin bir hemzeden veya sâkin bir ى den sonra geldiğindeki halinde ihtilâf edilmiştir. ¹¹³⁶وَنَبِّهْمَا نَبِّهْمَا örneklerinde olduğu gibi. Hişâm'dan naklen Dâcûnî'ye göre hemze ى a kalbolur. He sâkin bir ى den sonra geldiğinde: ¹¹³⁷عَلَيْهِمَا إِلَيْهِمَا نَبِّهْمَا örneklerinde olduğu gibi. he'nin harekesi ötre sonra vakıf hali olduğu veya cezimli mahzûf bir fiile muttasıl olduğu zaman Ruveys okuyuşta

¹¹³¹Tevbe, 9/49, Hûd, 11/47.

¹¹³²Tâhâ, 20/30-31.

¹¹³³Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/337-354.

¹¹³⁴Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/355-372.

¹¹³⁵Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/374.

¹¹³⁶Bakara, 2/33, Hıcr, 15/51, Kamer, 54/28.

¹¹³⁷Fâtiha, 1/7, Bakara, 2/129-197-219-228-229, Âl-i İmrân, 3/44-77, Yûsuf, 12/31-33, Mümtehine, 60/12.

mübâlağa yapmıştır. 15 yerde gelmektedir. ¹¹³⁸وَإِنْ يَنْتَهِمِ عَنْهُمْ اللَّهُ فَاسْتَفْتِهِمْ örneklerinde olduğu gibi. ¹¹³⁹

Mazmûm Mîm'ler

Hemedânî burada da ötreli mîm ve hükümlerini ele almıştır. Konuya cemi mîm'indeki kıraat imamlarının ihtilâfları ve mîm'in kısımlarıyla giriş yapalım. Kıraat imamları cemi mîm'inde ihtilâf etmişlerdir 4 kısıma ayırmışlardır. 1. Munfasıl merfû zamir, Muhatap ت sindenn ğayb هـ sinden sonra geldiğinde. ¹¹⁴⁰أَنْتُمْ örneklerinde olduğu gibi. 2. Munfasıl mansûb zamir. ¹¹⁴¹إِيَّاكُمْ örneklerinde olduğu gibi. 3. Muttasıl zamir veya sülasi ya da zâid bir fiille geldiğinde. ¹¹⁴²فَتَمُخَّرْ جُتْمَا سَتَكْبَرْتُمْ örneklerinde olduğu gibi. 4. Muttasıl mansûb zamir hurûf-u nasb fiil-i mazi veya muzari ile mecrûr zamir hurûf-u cer ile ve isimle geldiğinde. ¹¹⁴³إِن كُنْتُمْ لَعَلَّكُمْ تُخْرِجُونَهُمْ örneklerinde olduğu gibi.

Hemedânî eserin birinci cildinin son konusu olarak öne çıkan/ileri gelen bazı şeyleri/nesneleri ele almıştır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: 1. Harekeliler üzerine vakıf, 2. Kur'ân'ın kıraatinde tecvîdin gerekliliği konusunda kıraat imamlarını görüşleri, 3. Kur'ân tilâvetinin kıraat imamlarına göre nasıl yapılacağına dair, 4. Kur'ân'ı okumaya başlarken istiâze'nin kıraat imamlarına göre okunuş şekil/tarzları, 5. Kur'ân'ın kıraat imamlarına göre isimlendirilmesi, 6. Namazda Fâtiha'dan sonra آمين denmesinin kıraat imamlarına göre hükmü, 7. Müellifin son sözü.

Birinci madde olan harekeliler üzerine vakıf konusunda kıraat imamlarının görüşleri: Ebû Amr, Hamza ve Kisâî, mureb ve mebnilerden -tâû't-te'nîsten bedel olarak gelen هـ hariç- ötreli gelen harflerde vakıf yapmışlardır. ¹¹⁴⁴أَلَيْمَعْدًا بِأَلَدَيْنَسْتَعِينُ örneklerinde olduğu gibi. Diğerleri -sâkin هـ zamirleri وَهَذَا أَجْتَبَهُ hariç- sükûn üzere vakıf yapmışlardır. İbn Mücâhid tüm imamlar gibi işmâmı tercih etmiştir.

¹¹³⁸ A'raf, 7/38-169-203, Tevbe, 9/14-70, Yûnus, 10/39, Hıcr, 15/3, Tâhâ, 20/133, Nûr, 24/32, Ankebût, 29/51, Ahzâb, 33/68, Sâffât, 37/11-149, Mû'min (Ğâfir), 40/7-9, Enfâl, 8/16.

¹¹³⁹ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/375-388.

¹¹⁴⁰ Bakara, 2/4-22.

¹¹⁴¹ Sebe', 34/40, En'âm, 6/151.

¹¹⁴² Mâide, 5/6, Mümtehine, 60/1, Hâkka, 69/24, Tâhâ, 20/86, Bakara, 2/87, Nisâ, 4/103.

¹¹⁴³ Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/389-398, Nisâ, 4/140, Bakara, 2/12-21-50-75-186, Tâhâ, 20/55, Nûr, 24/24, Nahl, 16/62.

¹¹⁴⁴ Hacc, 22/25, Ahkâf, 46/31, Saff, 61/10, Mülk, 67/28, Fussilet, 41/29, Fâtiha 1/5, Rûm, 30/4.

İşmâm: Vakıf yapıldığında, sükûndan sonra ses çıkarmadan dudakları yummağa denir. Ravm da ise ses kısık/gizli bir şekilde çıkartılır.¹¹⁴⁵ Kur'ân'ın kıraatinde tecvîdin gerekliliği konusunda müellifin görüşleri: Harflerin çıkış yerlerinden sahih bir şekilde çıkarılması, bunun da mutlaka bir alanda uzman hocayla/fem-i muhsin ile yapılması. Müellif bu konuyla ilgili geniş malumatı التمهيد في معرفة التجويد adlı eserinde vermiştir. Bizde tezimizin eserlerin tanıtımıyla ilgili bölümünde bu konuyu genişçe izah ettik. Kur'ân tilâvetinin kıraat imamlarına göre nasıl yapılacağını açıklayalım: Haremeyn ve Basra ekolü/imamları Hadr¹¹⁴⁶ usûlünde okunması görüşündedirler. Âsım ise Kur'ân tilâvetinin tahkîk¹¹⁴⁷ ve tertîl¹¹⁴⁸ üzere olmasını tercih etmiştir. Hamza hem hadr hem de tahkîk ile okumayı tercih etmiştir. İbn Âmir, Ali (Kisâî) ve Halef hadr ve tahkîk arası bir okumayı tercih etmişlerdir.¹¹⁴⁹

Kur'ân'ı okumaya başlarken istiâze'nin kıraat imamlarına göre okunuş şekillerine gelince: Irak ekolüne göre hadis'te¹¹⁵⁰ geçtiği أعوذ بالله من الشيطان الرجيم gibi okumuşlardır. Medine, Şâm ekolleri ile Ali (Kisâî) ve Halef'te أعوذ بالله من الشيطان الرجيم şeklinde okumuşlardır. İbn Kesîr أعوذ بالله العظيم من الشيطان الرجيم şeklinde okurken, Hamza نستعيز بالله من الشيطان الرجيم şeklinde okumuştur.. Kur'ân'ın kıraat imamlarına göre isimlendirilmesi bölümünde ise: Basralılar, -Şücâ' hariç- Sûsî, Hamza ve Halef Kur'ân'ın فاتحة الكتاب ismi hariç diğer isimlerini ilğâ/geçersiz, iptal etmişlerdir.¹¹⁵¹ Namazda fâtiha'dan sonra kıraat imamlarına göre أمين denmesiyle ilgili kısım da: İki görüş vardır: 1. Dualarda söylendiği bildirilmiş/haber verilmiştir. Hadis'te¹¹⁵² de geçmektedir. 2. Kıraat imamlarının bunun söylenmesiyle ilgili bir nass/delilleri yoktur. İbn Âmir, Kûfiyyîn'in görüşlerine göre bazılarının uzattığını söylemişlerdir.¹¹⁵³

¹¹⁴⁵Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/399.

¹¹⁴⁶Hadr: Kur'ân okuma çeşitlerinden en hızlı olanıdır.

¹¹⁴⁷Tahkîk: Kur'ân okuma çeşitlerinden en ağır/yavaş olanıdır.

¹¹⁴⁸Teressül/Tertîl: Kur'ân'ın hem yavaş yavaş, hemdemânâsı düşünülerek okunmasıdır. Tahkîkta'lim, tertîl tefekkürdür.

¹¹⁴⁹Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/400, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/205-210.

¹¹⁵⁰صحيحين قال النبي صلعم إني لا أعلم كلمة لو قالها لذهب عنه ما يجده لو قال أعوذ بالله من الشيطان الرجيم

¹¹⁵¹Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/401.

¹¹⁵²قال ابن شهاب وكان رسول الله صلعم يقول آمين صحيح البخاري

¹¹⁵³Hemedânî, *Ğâye*, Usûl farklılıkları, 1/402.

Hemedânî aşağıdaki cümleleriyle eseri bitirmiştir:

وأنا الان*علي بركة الله وعونه*أذكر الحروف المختلف فيها في السور من غير إعادة شيء من الأصول إلا
مادعت إليه الحاجة وماتو فيقي إلا بالله عليه توكلت وإليه أنيب

Eserin Değerlendirilmesi

Kıraatla ilgili Ğâyetü'l-İhtisâr fî Kıraâtî'l-Aşarati Eimmeti'l-Emsâr adlı eserde inceleme mukaddimesiyle başlamakta, sonra müellifin: doğumu, ilim için yaptığı yolculukları, hocaları, öğrencileri, eserleri, âlimlerin onunla ilgili övgüleri, vefatıyla devam etmektedir.

Sonraki gelen bölümde de Ğâyetü'l-İhtisâr'ın kıraat ilmine etkisi, müellifin eserlerinde kendisinden etkilendiği yazarlar, eserin müellife âit olduğu, eserin içeriğinin, ismile aynı olduğunun isbatı, tahkîk yapılırken takip edilen, metot, Hemedânî'den kıraâtı aşereye kadar olan kıraat imamlarının senedinin şemasının verilmesi. kitabda bulunan terim ve sembollerin açıklanması gibi konular bulunmaktadır.

Ğâyetü'l-İhtisâr'ın birinci cildinin baş tarafında muhakkıkın değerlendirmelerinden sonra, müellifin mukaddimesiyle başlamış, Kıraat imamlarının hayatı, isim ve senetleriyle buna delâlet eden haberler ve vefatı verilmiştir. Daha sonra kıraat imamlarının arasındaki usûl farklılıklarından idğam ve izhâr, hemze ve terki, med ve kasr, sekte, imâle ve tefhîm, fethalı yâ'ların sükûn kılınması, hazf ve isbâtı, he'ler ve hükümleri, zammeli vav'ların sükûn kılınması gibi konular 10 bab/bölümde ele alınmıştır.

Çalışmanın başında tezle ilgili teknik açıklamalar yapılmış olup, sonrasında Tefsîr ve Kıraat ilmiyle ilgili genel bilgiler aktarılmıştır. İlerleyen kısımlarda da Hemedânî'nin hayatı ve eserleriyle ilgili bilgiler ele alınarak, klasik kaynaklardan başlayıp çağdaş yaklaşımlarla desteklenerek konular anlatılmaya çalışılmış ve her bölümün kendi içinde değerlendirilmesi yapılmıştır. İkinci bölümde de Hemedânî'nin Ğâyetü'l-İhtisâr adlı eserinde yer alan kıraat vecihlerinin değerlendirilmesi yapılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

EBÜ'l-ALÂ el-HEMEDÂNÎ'NİN (ö.569/1173) ĞÂYETÜ'L-İHTİSÂR ADLI ESERİNDE YER ALAN KIRAAT VECİHLERİNİN TEFSİR İLMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde Hemedânî'nin kıraatle ilgili Ğâyetü'l-İhtisâr adlı eserindeki kıraat vecihleri tefsir ilmi yönünden incelenerek, sözcüklerin değişmesi anlamına gelen ferşü'l-hurûf olarak kabul edilen kıraat farklılıkları ve bu farklı kıraatlerin tefsirde işlevsel hale gelmesiyle anlam değişikliklerine yol açmasının âyetler üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi yapılacaktır.

2.1. Fâtiha Sûresi

Fâtiha sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ

“Din ve ceza gününün tek hâkimi” (Fâtiha 1, 4)

Fâtiha sûresinin dördüncü âyetinde yer alan مَالِكِ kelimesini kıraat imamlarından Kisâî, Âsım, Halefû'l-Âşir ve Ya'kûb elif ile مَالِك şeklinde okurken, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebû Ca'fer Hamza, Nâfi' ve İbn, Kesîrelifsiz مَلِك şeklinde okumuştur.¹¹⁵⁴ Mâlik, milk masterından ism-i fâil olmuştur Sahip olduğu mülkü istediği gibi kullanan mânâsınadır. Melik ise, mülk masterından sıfat-ı müşebbehe olarak hükümdar, güç ve otorite sahibi, bütün, herkese karşı istediğini yapabilen, tasarruf sahibi demektir.¹¹⁵⁵

¹¹⁵⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/403, Ebû Amr ed-Dânî, *et-Tefsîr fî'l-Kırââtî's-Seb'a*, 18, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-Kırââtî'l-Aşr*, 1/270.

¹¹⁵⁵Râğıb Isfehânî, *el-Müfredât*, 472, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/56, Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/8.

Mâlik ve Melik kavramları “kuvvet” mânâsında ortak sözcüklerdir.¹¹⁵⁶ Mâlik ile melik sözcüklerinden hangisinin daha geniş bir kapsama sahip olduğuyla ilgili iki düşünce mevcuttur. Bütün mülke sahip olanlar, doğal olarak ta istediği şeylere mâlik (sahip) olabilir, lakin bu hal bu melik (hükümdar) olacak demek değildir. Hükümdar zaten üstün ve istediği şeylere mâliktir. Bundan dolayı melik sözcüğü daha şümullüdür. Mâlik sözcüğü daha şümullüdür diyenler, eşyaya mâlik olan insanlığa da melik olur. Yani “Allah her şeyin mâlikidir” diye söylerler de “her şeyin melikidir” diye söylemezler,¹¹⁵⁷ şeklinde izah etmişlerdir.

Kur’ân’da Allah Teâlâ için “mâlik” kelimesi ¹¹⁵⁸قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكِ الْمُلْكِ âyetinde, “melik” sözcüğü ¹¹⁵⁹فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ve ¹¹⁶⁰الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ âyetlerinde, “melik” kelimesi ise ¹¹⁶¹عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ âyetinde ihtilafsız şekilde geçmektedir.

Bu durumda farklı okuyuşlar sebebiyle değişik iki anlam oluşmaktadır:

- a) Birinci anlam: “Din gününün (mâliki) sahibidir”
- b) İkinci anlam ise, “Din gününün (meliki) hükümdarıdır” şeklindedir.

Böylece iki farklı kıraat ile Allah Teâlâ’nın hem din gününün mâliki hem de meliki olduğu ortaya çıkmaktadır.

Fatiha sûresinden itibâren sûrelerden seçerek tahlilleri yapılan âyetlerin tamamı mânâyâ etki eden âyetler olacaktır. Kıraat imamlarına göre bu okuyuşlar ve farklılıklar ortaya konularak zengin, geniş bir bakış, okuyuş ağı sergilenecektir. Yine bütün sûrelerde zaman zaman âyetlerin sadece nasıl okuduklarını yani ferşü’l-hurûfu verilecektir. Müellif’te bu metodu takip etmiştir.

2.2. Bakara Sûresi

Bakara sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

¹¹⁵⁶Elmalılı, *Kur’ân Dili*, 1/92.

¹¹⁵⁷Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 1/65, İbn Hâleveyh, *İ’râbü’l-Kirââtî’s-Seb’a*, 1/47, Mâverdî, *en-Nüketive’l-Uyûn*, 56, İbn Zencele, *Huccetü’l-Kirâât*, 77, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 1/40, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 1/66, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 2/59, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 1/137, Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, 1/137.

¹¹⁵⁸Âli İmrân 3/26.

¹¹⁵⁹Mü’minûn 23/116.

¹¹⁶⁰Haşr 59/23, Cuma 62/1.

¹¹⁶¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/403, Kamer 54/55.

يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

“Akıllarınca Allah’ı ve iman edenleri aldatmaya kalkışıyorlar, hâlbuki onlar farkında olmadan yalnızca kendilerini aldatmış oluyorlar.” (Bakara, 2, 9)

İbn Kesîr, Ebû Amr ve Nâfi’ âyetinde bulunan وَمَا يَخْدَعُونَ sözcüğünü يَخَادِعُونَ şeklinde, diğer imamlar da üstteki gibi وَمَا يَخْدَعُونَ şeklinde okumuşlardır.¹¹⁶² يَخَادِعُونَ şeklindeki okuyuşuyla münafıkların kandırmaları karşılık olarak Allah’ın onların bu davranışları nedeniyle dünyada da, ahrette de cezaya çarptıracağı, bundan dolayı onların sadece kendilerini kandırdıkları bildirilmektedir.¹¹⁶³

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَرَآدَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ

“Onların kalplerinde bir bozukluk vardır, Allah da onlardaki bozukluğu arttırmıştır. Yalan söylemeleri yüzünden, kendilerine acı veren bir azap da vardır.” Bakara(2, 10)

Münafıkların hallerinden bahsedilen bu âyetteki يَكْذِبُونَ sözcüğünü Ebû Amr, İbn Kesîr, Ebû Ca’fer, İbn Âmir, Ya’kub ve Nâfi’ يَكْذِبُونَ şeklinde Kisâî, Hamza, Halefû’l-Âşir ve Âsım, يَكْذِبُونَ şeklinde mütalaa etmişlerdir.¹¹⁶⁴ Yukarıda verilen âyetin öncesinde münafıklar “Allah’a ve âhiret gününe inandık” diyorlardı. يَكْذِبُونَ kıraatıyla münafıkların bu sözlerinin yalan olduğu anlaşılmaktadır.

يَكْذِبُونَ kıraatıyla da, onların yalanlarında aşırı oldukları anlaşılmaktadır. Lakin buradan Kur’ân’ı ve peygamberi inkâr anlamı da çıkarılabilmektedir. Bu durumda her iki kıraatten ortaya çıkan anlam şöyledir:

- Yalancılıkları nedeniyle onlar acı bir azaba çarptırılacaklardır.
- İnkârları nedeniyle onlar acı bir azaba çarptırılacaklardır.¹¹⁶⁵

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمَيِّنْكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

¹¹⁶²Hemedânî, *Ğâye*, 2/405, Dâni, *et-Teyssir*, 72, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/207.

¹¹⁶³Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 1/118-119, İbn Hâleveyh, *I’râb*, 64, Ebû Zür’a, *Huccet*, 77, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 2/63.

¹¹⁶⁴Dâni, *et-Teyssir* 72, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/207.

¹¹⁶⁵Ebû Zür’a, *Huccet*, 88, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 1/50, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/178, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 1/117, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 2/65, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 1/198, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/8, Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhîd*, 1/60, İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, 1/48, Kamhâvî, *Talâiu’l-Beşer*, 20.

“Sizler cansız iken size O hayat verdiği halde Allah’ı nasıl inkâr edebiliyorsunuz? Sonra sizi öldürecek, sonra diriltecek, sonra O’na döndürüleceksiniz.” (Bakara 2, 28)

Kıraat imamlarından Ya’kûb âyetinde ki son kelimesi تَرْجَعُونَ şeklinde okumuştur.¹¹⁶⁶ تَرْجَعُونَ okuyuşuna göre okunduğunda “Sonra O’na döneceksiniz” anlamı ortaya çıkar. Âyetteki (تَرْجَعُونَ) döndürüleceksiniz anlamıyla imam Ya’kûb’un kıraat ettiği (تَرْجَعُونَ) döneceksiniz anlamı birbirine yakındır.

(Bakara, 2, 28) تَرْجَعُونَ... ثُمَّ إِلَيْهِ تَرْجَعُونَ

Âyetinde geçen تَرْجَعُونَ kelimesini Ya’kûb تَرْجَعُونَ şeklinde muzari harfini fetha, ج harfini kesra ile okumuştur. Ebû Amr Bakara sûresinin başka bir âyetinde bu lafzı Ya’kûb gibi okumuştur.¹¹⁶⁷ Hamza, Kisâi ve Halef Mü’minîn ve Kasas sûresinde böyle okumuşlardır.¹¹⁶⁸ Nâfi’ de Kasas sûresinde böyle okuyarak onlara destek vermiştir.¹¹⁶⁹

(Bakara, 2, 34) وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا...

Ebû Ca’fer âyetinde geçen الْمَلَائِكَةُ kelimesini ت harfinin ötresiyle تَرْجَعُونَ şeklinde okumuştur.¹¹⁷⁰

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ...

“Şeytan oradan onların ayağını kaydırды da bulundukları yerden onları çıkardı...” (Bakara 2, 36)

İmam Hamza âyetdeki فَأَزَلَّهُمَا kelimesini فَأَزَلَّهُمَا şeklinde, diğerleri ise فَأَزَلَّهُمَا şeklinde okumuşlardır.¹¹⁷¹

a) فَأَزَلَّهُمَا okuyuşuna göre buradaki anlam: “İkisinin ayaklarını kaydırды, bulundukları durumdan uzaklaştırdı.”

¹¹⁶⁶ Hemedânî, *Ğâye*, 2/406, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/208, Dimyâtî, *İthâf*, 1/383.

¹¹⁶⁷ Bakara 2/281.

¹¹⁶⁸ Hemedânî, *Ğâye*, 2/406, Mü’minûn 23/115, Kasas 28/39.

¹¹⁶⁹ Kasas 28/39.

¹¹⁷⁰ A’râf 7/11, İsra 17/61, Kehf 18/50, Tâhâ 20/116.

¹¹⁷¹ Dâni, *et-Teyisîr*, 73, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/211.

b) فَآزَاهُمَا okuyuşuna göre ise çıkan: “İkisini oradan uzaklaştırdı, yerlerinden etti” anlamına ulaşılmaktadır.¹¹⁷² Bu şekildeki okuyuşlarla daha geniş bir anlam üretilmiştir.

فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

“Âdem rabbinden bazı kelimeler aldı (bunlarla tövbe etti), rabbi de onun tövbesini kabul buyurdu. Şüphesiz O tövbeleri kabul buyuran ve rahmeti sınırsız olandır.” (Bakara 2, 37)

İbn Kesîr âyetteki آدَمُ kelimesini آدَمُ şeklinde, كَلِمَاتٍ kelimesini de كَلِمَاتٍ şeklinde okumuştur. Diğerleri ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹¹⁷³ Kıraat âlimlerinden çoğunluğunun okuduğuna göre fâil “Âdem” iken, İbn Kesîr’in okuyuşuna göre “kelimât” kelimesi fâil olmuştur. Her iki kıraata göre şu anlamlar ortaya çıkmakta olup mânâ bakımından birbirine yakınlığı vardır.

a) آدَمُ kelimesinin fâil olması durumunda anlam: “Âdem, Rabbinden bir takım kelimeler aldı.”

b) كَلِمَاتٍ kelimesinin fâil olması durumunda ise anlam: “Rabbinden birtakım kelimeler Âdemi kuşattı” şeklindedir.¹¹⁷⁴

وَإِذْ وَاَعَدْنَا... (Bakara, 2, 51)

Ebû Amr, Ya’kûb ve Ebû Ca’fer وَعَدْنَا şeklinde elif olmaksızın okumuştur.¹¹⁷⁵

أَوْ نُنْسِيهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا...

“Biz bir âyetin hükmünü unutturursak, mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz.” (Bakara 2, 106)

¹¹⁷²Hemedânî, *Ğâye*, 2/407, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 1/234, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 94, Mâverdî, *en-Nüket*, 106, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/273, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 1, /187, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, I2/7, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 1/311, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/71, Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl*, 1/43, Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhîr*, 1/161, İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ân*, 1/80.

¹¹⁷³Dânî, *et-Teyssîr*, 73, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/211.

¹¹⁷⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/407, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, I2/19, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 1/323, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/71, İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ân*, 1/81.

¹¹⁷⁵Hemedânî, *Ğâye*, 2/408, A’raf 7/142, Tâhâ 20/80.

Ebû Amr ve İbn Kesîr âyetteki *أَوْ نُنْسِئُهَا* kelimesini *أَوْ نُنْسِئُهَا* şeklinde, Hamza, İbn Âmir, Nâfi', Ya'kûb, Ebû Ca'fer, Âsım ve Halefû'l-Âşir, ise *أَوْ نُنْسِئُهَا* şeklinde okumuşlardır.¹¹⁷⁶

أَوْ نُنْسِئُهَا kelimesi *نَسَى* kökünden ve if'al babından olup “unutturmak” anlamındadır. *أَوْ نُنْسِئُهَا* kelimesi de *نَسَا* kökünden “tehir etmek, ertelemek” anlamındadır.¹¹⁷⁷

a) *أَوْ نُنْسِئُهَا* okuyuşuna göre anlam: “(Biz, neshettiğimiz) veya unutturduğumuz bir âyetin yerine ya ondan hayırlısını ve yahut onun benzerini getiririz”

b) *أَوْ نُنْسِئُهَا* okuyuşuna göre ise anlam: “(Biz, neshettiğimiz) veya ertelediğimiz bir âyetin yerine ya ondan hayırlısını ya da onun gibisini getiririz” şeklinde olur.¹¹⁷⁸

...فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (Bakara, 2, 117)

İbn Âmir Âl-i İmrân ve En'âm sûresi dışında *يَكُونُ* kelimesini fetha ile *فَيَكُونُ* şeklinde okumuştur.¹¹⁷⁹ Kisâi Nahl ve Yâsin sûresinde İbn Âmir'e destek vermiştir.¹¹⁸⁰

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْأَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ

“Doğrusu (Ey peygamber) , biz seni hak ile desteklenmiş bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. Yakıcı azaba mahkûm olanlardan sen sorumlu değilsin.” (Bakara 2, 119)

¹¹⁷⁶Dânî, *et-Teyşîr*, 76, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/220.

¹¹⁷⁷Hemedânî, *Ğâye*, 2/415, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/476, Cassâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 1/73, Isfehânî, *el-Müfredât*, 490-491, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 1/104, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/303, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 1/319, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 12/226, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 2/68, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/104, Nesefî, *Medârik*, 1/68, Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîd*, 1/343, İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an*, 1/150.

¹¹⁷⁸Hemedânî, *Ğâye*, 2/415, “Bu ikinci kıraatten hareketle şu açıklamalar ortaya çıkmıştır: Neshedilen âyetin hükmü, bir bakıma ortadan kaldırılmamakta, başka bir zamana ertelenmektedir. O hükmü gerektiren şartlar doğunca tekrar o hüküm tatbik edilecektir. Mesela: “Nereye yönelirseniz Allah'ın vechi oradadır” (Bakara 2, 115) âyet, “Yüzünü Mescid-i Haram'a çevir” (Bakara 2, 144) âyetiyle neshedilmiştir. Fakat birinci âyetin hükmü tamamen ortadan kaldırılmış değil, tatbikini gerekli kılan şartların doğmasına ertelenmiştir. Kiblenin bilinmediği şartlar doğunca, “nereye yönelirseniz Allah'ın vechi oradadır” âyetinin hükmü uyarınca, kible olduğu tahmin edilen tarafa dönülüp namaz kılınabilir. Demek ki mensuh (hükmü yürürlükten kaldırılmış) âyetler, bir bakıma münse' (ertelenmiş)dir, onların hükümleri gerekli şartlara ertelenmiştir.” (Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/214).

¹¹⁷⁹Âli İmrân 3/59-60, En'âm 6/73.

¹¹⁸⁰Nahl 16/40, Yâsin 36/82.

Nâfi' ve Ya'kûb âyetteki وَلَا تُسْأَلُ kelimesini وَلَا تُسْأَلُ şeklinde okumuşlardır.¹¹⁸¹ Bu okuyuş “sorma” anlamına gelmekte olup nehiy anlamı çıkmaktadır. İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî, Ebû Ca'fer ve Halefû'l-Âşir ise وَلَا تُسْأَلُ şeklinde okumuşlardır. Bu da ”sen sorumlu değilsin” mânasındadır.

a) وَلَا تُسْأَلُ okuyuşuna göre anlam: “Cehennemliklerden sen sorumlu değilsin” anlamındadır. Hz. Peygamber'in(sav) kâfirlerin inkârından sorumlu tutulmayacağı ve bu nedenle hüznlenmemesini bildirilmiştir.

b) وَلَا تُسْأَلُ okuyuşuna göre anlam: “Cehennemliklerden sen sorma” anlamındadır. Bu okuyuşla, inkârcıların karşılaşacakları azabın büyüklüğüne dikkat çekilmiştir.¹¹⁸²

Böylece bu iki okuyuş yardımıyla geniş anlamlar elde edilmiştir.

وَإِذْ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ... (Bakara, 2, 124)

İbn Âmir إِبْرَاهِيمَ kelimesini otuz üç yerde إِبْرَاهِيمَ şeklinde elif ile okumuştur.¹¹⁸³

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى...

“Biz o evi (Kâbe'yi) insanların gidip gelip ziyaret edecekleri bir makam ve bir güvenlik yeri yaptık. Siz de İbrâhim'in makamından kendinize namaz kılacak bir yer edinin...(Bakara 2, 125)

İbn Âmir ve Nâfi' âyetteki وَاتَّخِذُوا kelimesini haber şeklinde mâzî sigasıyla وَاتَّخِذُوا şeklinde, Ya'kûb, Halefû'l-Âşir, Ebû Amr, Ebû Ca'fer, Hamza, İbn Kesîr, Âsım ve Kisâî, ise وَاتَّخِذُوا şeklinde emir kipinde okumuşlardır.¹¹⁸⁴

a) وَاتَّخِذُوا okuyuşuna göre anlam: “Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin (ve orada namaz kılın)”

¹¹⁸¹Dânî, *et-Teyssîr*, 75, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/221.

¹¹⁸²Hemedânî, *Ğâye*, 2/415, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/515, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/308, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 1/344, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 4/30, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 2/93, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/109, Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, 1/367, İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an*, 1/162, Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, 1/371, Kamhâvî, *Talâilü'l-Beşer*, 35.

¹¹⁸³Hemedânî, *Ğâye*, 2/415, Bakara 2/124-125-126-127-130-132-133-135-136-140-258-260, Nisâ 4/125-163, En'âm 6/161, Tevbe 9/114, İbrâhîm 14/35, Nahl 16/120-123, Meryem 19/41-46-58, Ankebût 29/31, Şûrâ 42/13, Zâriyât 51/24, Necm 53/37, *Hadîd* 57/26, Mümtetine 60/4.

¹¹⁸⁴Dânî, *et-Teyssîr*, 76, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/222.

b) وَأَتَّخَذُوا okuyuşuna göre anlam: “Onlar da İbrâhim’in makamını namazgâh edindiler” şeklindedir.¹¹⁸⁵

...وَأَرْنَا مَنَاسِكَنَا... (Bakara, 2, 128)

İbn Kesîr, Ya’kûb, Şucâ’ ve Bekr b. Şâzân أَرْنَا kelimesini ر harfini sakın olarak okumuştur.¹¹⁸⁶ İbn Âmir Fussilet sûresinde onlara destek vermiştir.¹¹⁸⁷

وَوَصَّىٰ بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ

“İbrâhim de bu dini oğullarına vasiyet etti, Ya’kûb da. Oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti, öyleyse yalnız O’na teslim olmuş müminler olarakcan verin.” (Bakara 2, 132)

Ebû Ca’fer, Nâfi’ ve İbn Âmir âyetteki وَوَصَّىٰ kelimesini وَوَصَّىٰ şeklinde, Hamza, İbn Kesîr, Kisâî, Âsım, Halefû’l-Âşir, Ya’kûb ve Ebû Amr ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹¹⁸⁸

وَوَصَّىٰ sigası azlık ve çokluk için kullanılırken, وَوَصَّىٰ sigası ise sadece çokluk için kullanılmaktadır. Buna göre, çoğunluğun telaffuz ettiği kıraatle, bu nasihatlerin çoğu zaman yapıldığı anlaşılmaktadır.¹¹⁸⁹ Bu ise herkese yapılacak olan tavsiyelerin sürekli bildirilmesi lüzûmiyyetini ortaya çıkarmaktadır.

...وَمَنْ تَطَوَّعَ * ...فَمَنْ تَطَوَّعَ... (Bakara, 2, 158)

Hamza, Kisâî ve Halef يَطَوَّع şeklinde muzari harfini ع harfini şeddeli, ع harfini de sakın olarak okumuştur. Ya’kûb Bakara sûresinin bir âyetinde onlara destek vermiştir.¹¹⁹⁰

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَخْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

¹¹⁸⁵ Hemedânî, *Ğâye*, 2/416, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 1/534, Mâverdî, *en-Nüket*, 186-187, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 113, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/310, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 1/352, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 2/111, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzil*, 1/112, Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhîr*, 1/380.

¹¹⁸⁶ Hemedânî, *Ğâye*, 2/417, Bakara 2/260, Nisâ 4/153, A’râf 7/143, Fussilet 41/29.

¹¹⁸⁷ Fussilet 41/29.

¹¹⁸⁸ Dâni, *et-Teyssîr*, 77, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/222-223.

¹¹⁸⁹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/417, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 115, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 4/72.

¹¹⁹⁰ Hemedânî, *Ğâye*, 2/419, Bakara 2/158.

“Kuşkusuz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanlara fayda veren yüklerle denizde seyreden gemilerde, Allah’ın gökten indirerek onunla ölü haldeki toprağa can verdiği ve orada her çeşit canlının yetişmesini sağladığı yağmurda, rüzgârları ve gökle yer arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirip yönlendirmesinde aklını işleten bir topluluk için elbette nice deliller vardır.” (Bakara 2, 164)

Kisâî, Halefû’l-Âşir ve Hamza âyetteki الرِّيح kelimesini müfred الرِّيح şeklinde, Âsım, Ebû Amr, İbn Kesîr, Ya’kûb Ebû Ca’fer İbn Âmir ve Nâfi’, ise الرِّيح şeklinde okumuşlardır.¹¹⁹¹ Müfred okuyuşun (الرِّيح) azlık ve çokluğa da işaret edebilmektedir.¹¹⁹²

...وَتَصْرِيفِ الرِّيحِ... (Bakara 2, 164)

الرِّيح lafzı on sekiz yerde elif ا ve lam ل ile okunmaktadır. Rûm ve Zâriyât sûrelerinde herhangi bir hilaf söz konusu değildir.¹¹⁹³ Ebû Ca’fer’e göre geri kalan on altı yerde bu lafız cemî’ (çoğul) olarak okunmaktadır.¹¹⁹⁴ Halvenî Hac sûresinde müfred olarak okumuştur.¹¹⁹⁵ Hamza ve Halef Furkân sûresi dışında bu lafzı her yerde müfred olarak okunmaktadır.¹¹⁹⁶ Kisâî sadece hicr sûresinde buna destek vermektedir.¹¹⁹⁷

...وَلَا تَقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُفَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ...

¹¹⁹¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/419, Dâni, *et-Teyssir*, 78, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/223.

¹¹⁹²Hemedânî, *Ğâye*, 2/419, “Müjde ve rahmet ifade eden âyetlerde bu kelime cemi olarak (الرِّيح), azab ve olumsuzluk bildiren durumlarda ise müfred olarak (الرِّيح) kullanılmıştır. (bkz: Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 4/223, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 2/198-199, Zerkeşî, *el-Bürhân*, 4/9-11, Suyûtî, *el-İtkân*, 1/192-193), Fakat bunun Âsımkıraatı göz önüne alınarak yapılan bir değerlendirme olduğu anlaşılmaktadır. Kur’ân-ı Kerim’de 29 defa geçen bu kelime Âsım kıraatına göre 19 yerde müfred, 10 yerde cemi olarak geçmektedir. Ancak, Âsımkıraatındamüfred olarak okunan bazı yerler diğer bazı kıraatlarda cemi, cemi olarak okunan yerler de müfred olarak okunmuştur. Yukarıda geçen ayette bu durum görülmektedir. Bu bakımdan ayet içindeki konuma göre bir değerlendirmede bulunmak gerekir.”

¹¹⁹³Rûm 30/46, Zâriyât 51/41.

¹¹⁹⁴Bakara 2/164, A’râf 7/57, İbrâhîm 14/18, Hicr 15/22, İsra 17/69, Kehf 18/45, Enbiyâ 21/81, Hac 22/31, Furkân 25/48, Neml 27/63, Rûm 30/48, Sebe’ 34/12, Fâtır 35/9, Sâd 38/36, Şûrâ 26/33, Câsiye 45/5.

¹¹⁹⁵Hac 22/31.

¹¹⁹⁶Furkân 25/48.

¹¹⁹⁷Hicr 15/22.

“...Mescid-i Harâm civarında onlar sizinle savaşılmadıkça siz de orada onlarla savaşmayın. Şayet sizinle savaşmaya kalkıştırlarsa o zaman onları öldürün...” (Baraka 2, 191)

Halefü'l-Âşir, Hamza ve Kisâî bu âyeti هُمْ يُقْتُلُوكُمْ فِيهِ حَتَّى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقْتُلُوكُمْ فِيهِ هُمْ قَتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ şeklinde, Ebû Amr, Âsım, Ebû Ca'fer, İbn Âmir, Ya'kûb, Nâfi' ve İbn Kesîr âyetteki gibi okumuşlardır.¹¹⁹⁸

...إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ... (Bakara, 2, 173)

Ebû Ca'fer Bakara sûresi de dâhil olmak üzere toplam dokuz yerde الْمَيْتَةَ kelimelerini الْمَيْتَةَ şeklinde şedde ile müennes olarak okumuştur.¹¹⁹⁹ Nâfi' sadece Yâsin sûresinde buna destek vermiştir.¹²⁰⁰

...فَمَنْ اضْطُرَّ... (Bakara, 2, 173)

Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Ca'fer, Kisâî, Halef ve Hişam فَمَنْ اضْطُرَّ kelimelerini فَمَنْ اضْطُرَّ şeklinde harfini ötre ile okumuşlardır. Ebû Ca'fer ت harfini kesra ile okumuştur.¹²⁰¹ Halvenî En'âm sûresinde ت harfini kesra ile okumuştur.¹²⁰²

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفْتٌ وَلَا فُسُوقٌ وَلَا جِدَالٌ فِي الْحَجِّ...

“Hac bilinen aylardandır. Kim o aylarda hacca karar verip niyet ederse, bilsin ki hac sırasında kadına yaklaşmak, günaha sapmak ve tartışıp çekişmek yoktur...” (Bakara 2, 197)

Ya'kûb, Ebû Amr ve İbn Kesîr bu âyeti الْحَجَّ فِي الْجِدَالِ وَلَا فُسُوقٌ وَلَا رَفْتٌ şeklinde, İbn Âmir, Ebû Ca'fer, Âsım, Halefü'l-Âşir, Hamza, Nâfi' ve Kisâî ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹²⁰³

a) الْحَجَّ فِي الْجِدَالِ وَلَا فُسُوقٌ وَلَا رَفْتٌ şeklindeki kıraata göre, iki kelime tenvinli, üçüncü kelime ise fethalı okunmuştur. Bu da nefyedilen halin genel olduğuna işaret eder. Şu halde durumda anlam: “Hacda kadına yaklaşmak, günah işlemek ve kavganın her türlü yasaktır.” gibi olur.

¹¹⁹⁸ Hemedânî, *Gâye*, 2/427, Dâni, *et-Teyssir*, 80, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/227.

¹¹⁹⁹ Mâide 5/3, Nahl 16/115, Yâsin 36/33, En'âm 6/139-145, Furkân 25/49, Zuhurf 43/11, Kâf 50/11.

¹²⁰⁰ Hemedânî, *Gâye*, 2/421, Yâsin 36/33.

¹²⁰¹ Bakara 2/173, Mâide 5/3, En'âm 6/145, Nahl 16/115.

¹²⁰² Hemedânî, *Gâye*, 2/421, En'âm 6/119.

¹²⁰³ Dâni, *et-Teyssir*, 79, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/224.

- b) فَلَا رَفْتَ وَلَا فَسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ şeklinde okuyuşa göre de, üç yasak için de aynı özellik belirtilmektedir ki, anlam ayetteki gibidir.¹²⁰⁴

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُواتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

“Ey iman edenler! Hep birden barışa (İslâm’a) girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin, çünkü o, apaçık düşmanınızdır.” (Bakara 2, 208)

İbn Kesîr, Ebû Ca’fer, Nâfi’ ve Kisâî âyetteki السِّلْمُ kelimesini السِّلْمُ şeklinde, İbn Âmir, Âsım, Halefû’l-Âşır, Ebû Amr, Ya’kûb ve Hamza ise âyetteki gibi السِّلْمُ şeklinde okumuşlardır.¹²⁰⁵ Kimilerine göre bu kelimeler eş anlamdadır.¹²⁰⁶ Kimlerine göre de, silm (السِّلْمُ) İslâm anlamında selm (السِّلْمُ) ise sulh, barış anlamındadır.¹²⁰⁷

- a) السِّلْمُ okuyuşuna göre anlam: “Hep birlikte barışa (İslâm’a) girin, Allah’a teslimiyet gösterin, her zaman Müslüman kalmaya çalışın, İslâm’da sebat edin, dînî hükümleri yerine getirmede gevşeklik göstermeyin, İslâm’ı bir bütün olarak benimseyin, tam müslüman olun.”
- b) السِّلْمُ okuyuşuna göre ise anlam: “Hep birlikte barışa girin, sulh içinde yaşayın” demektir.

Yukarıdaki iki değişik okuyuşla, müslümanlardan İslâm’ı bir bütün halinde kabullenmeleri ve birlik beraberlik içinde yaşamaları emredilmekle, daha geniş bir anlama varılmıştır.

...فِي السِّلْمِ... (Bakara, 2, 208)

Nâfi’, İbn Kesîr, Ebû Ca’fer ve Kisâî السِّلْمُ şeklinde fetha ile okumuşlardır.¹²⁰⁸ Hamza ve Halef Bakara ve Muhammed sûrelerinde kesra, Enfâl sûresinde fetha ile okumuşlardır. İbn Âmir, Ebû Amr, Ya’kûb ve Hafs Bakara ve Muhammed sûrelerinde kesra, iki sûrede de fetha ile okumuşlardır.

¹²⁰⁴ Hemedânî, *Ğâye*, 2/427, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/347, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 2/121, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 5/163, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 2/408, Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, 2/88, İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ân*, 1/237, Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 2/86.

¹²⁰⁵ Dâni, *et-Teyisr*, 79, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/225.

¹²⁰⁶ Mâverdî, *en-Nüket*, 268, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 5/206.

¹²⁰⁷ Hemedânî, *Ğâye*, 2/427, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 2/328, Mâverdî, *en-Nüket*, 106, Ebû Zür’a, *Huccet*, 130, Isfehânî, *el-Müfredât*, 240, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/353, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 2/144, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 5/206, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 12/23, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/148, Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, 2/120, Fîrûzâbâdî, *Besâir*, 12/254.

¹²⁰⁸ Enfâl 8/61, Muhammed 47/35.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ

“Onlar, ille de Allah’ın ve meleklerin, bulutların gölgeleri arasından çıkıp gelmesini ve işin bitirilmesini mi bekliyorlar?” (Bakara 2, 210)

Ebû Ca’fer âyetteki وَالْمَلَائِكَةُ kelimesini esre ile الْمَلَائِكَةُ şeklinde, diğerleri de âyetteki gibi وَالْمَلَائِكَةُ şeklinde okumuşlardır.¹²⁰⁹

- a) وَالْمَلَائِكَةُ okuyuşuna göre anlam: “Onlar Allah’ın buluttan gölgeler ve melekler içinde gelmesini mi beklerler?”¹²¹⁰
- b) وَالْمَلَائِكَةُ okuyuşuna göre anlam: “Allah’ın ve meleklerin, bulutların gölgeleri arasından çıkıp gelmesini mi beklerler?” şeklindedir.

وَالِلَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ

“Bütün işler Allah’a dönecektir.” (Bakara 2, 210)

Halefü’l-Âşir, Hamza, Ya’kûb, İbn Âmir ve Kisâî âyetteki تُرْجَع kelimesini تُرْجَع şeklinde okumuşlardır.¹²¹¹ Bu okuyuşa göre anlam: “Bütün işler Allah’a döner” anlamına gelmektedir. Âyetteki gibi تُرْجَع kelimesinin anlamı ise, “Bütün işler Allah’a döndürülecektir” anlamındadır.

...لِيُحْكَمَ بَيْنَ النَّاسِ... (Bakara, 2, 213)

Halvenî için لِيُحْكَمَ şeklinde şharfini ötre, هـ harfini fetha ile okumuştur.¹²¹² Umerî sadece Bakara sûresinde ona destek vermiştir.¹²¹³

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخُمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا

“Sana içkiyi ve kumarı soruyorlar. De ki: Bu ikisinde insanlar için büyük zarar ve faydalar vardır, zararları da faydalarından büyüktür...” (Bakara 2, 219)

Bu âyet içkinin kesin olarak yasaklandığını bildiren âyetten önce nâzil olmuştur. Hamza ve Kisâî bu âyetteki إِثْمٌ كَبِيرٌ kelimesini إِثْمٌ كَثِيرٌ şeklinde, İbn Âmir,

¹²⁰⁹ Hemedânî, *Gâye*, 2/428, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/227.

¹²¹⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/353, Elmalılı, *Hak Dini*, 1/737.

¹²¹¹ Dâni, *et-Teyisr*, 80, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/208-227.

¹²¹² Âli İmrân 3/23, Nûr 24/48-51.

¹²¹³ Hemedânî, *Gâye*, 2/428, Bakara 2/213.

Ebû Amr, Âsım, Nâfi', Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Halefû'l-Âşir ve İbn Kesîr ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹²¹⁴

- a) Kıraat imamlarından çoğunun okudukları كَبِيرٌ İNŞEKLİNDEKİ okuyuşa göre anlam: "Her ikisinde de (içki ve kumar) büyük bir günah vardır."
- b) Kisâî ve Hamza'nın okudukları İِنْ كَثِيرٌ İNŞEKLİNDEKİ okuyuşuna göre ise anlam: "Her ikisinde de birçok günah vardır"¹²¹⁵ şeklindedir.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَأَعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهَرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

"Sana kadınların âdet dönemi hakkında soru soruyorlar. De ki: O sıkıntılı bir haldir. Bu sebeple âdet günlerinde kadınlardan ayrı durun, temizlenmedikçe onlarla cinsel ilişkide bulunmayın. İyice temizlendiklerinde onlara Allah'ın emrettiği şekilde yaklaşın. Allah çok tövbe edenleri sever ve içi dışı temiz olanları sever." (Bakara 2, 222)

Âsım'ın râvîlerinden Ebû Bekr Şu'be ve Kisâî, Halefû'l-Âşir ve Hamza âyetteki حَتَّى يَطْهَرْنَ حَتَّى şeklinde, Ebû Amr, İbn Âmir, Hafs, Ebû Ca'fer, Nâfi', Ya'kûb ve İbn Kesîr ise âyetteki gibi حَتَّى يَطْهَرْنَ şeklinde okumuşlardır.¹²¹⁶

- a) حَتَّى يَطْهَرْنَ okuyuşuna göre, hayız kanının kesilmesi anlamı anlaşılır. Bu halde iken kadının gusl almadan eşiyile ilişkiye girmesinde bir beis yoktur.
- b) حَتَّى يَطْهَرْنَ (Kelimenin aslı: يَطْهَرْنَ) kıraatıyla da, kadının hayız kanının kesilmesinden sonra eşiyile ilişkiye girmeden önce gusl almasının vücûbiyeti ortaya çıkar.

Bu sözcüklere "Hayız kanının kesilmesi" veya "Hayız kanı kesildikten sonra gusl alınması" şeklinde anlam verenler olmuştur. Lakin âlimlerden bazıları يَطْهَرْنَ kelimesine hayız kanının kesilmesi anlamını yüklerken يَطْهَرْنَ kelimesi için gusl

¹²¹⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/428, Dâni, *et-Teyisîr*, 81, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/227

¹²¹⁵Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 2/360, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/356, İbn Atrıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 2/171, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 6/50, Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, 1/154, Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, 2/157.

¹²¹⁶Dâni, *et-Teyisîr*, 82, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/227.

alınması gerekliliği anlamını yüklemişlerdir.¹²¹⁷ Bu değişik okumalara göre mezheplerin bakışları da değişik olmuştur.¹²¹⁸

...مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ (Bakara, 2, 236)

Hamza, Kisâî ve Halef ثَمَّاسُوهُنَّ kelimesini ت harfini ötre, م harfinden sonra da elifin gelmesiyle böyle okumuştur.¹²¹⁹

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

“Kim Allah’a güzel (karşılık beklemeden) bir borç verirse Allah da bunu kat kat fazlasıyla öder. Daraltan da genişleten de Allah’tır ve O’na döndürüleceksiniz.”
(Bakara 2, 245)

Kisâî, Ebû Amr, Halefû’l-Âşir, Nâfi’ ve Hamza âyetteki فَيُضَاعِفَهُ kelimesini فَيُضَاعِفُهُ, şeklinde, İbn Ebû Ca’fer ve Kesîr فَيُضَعِّفُهُ, şeklinde, Ya’kûb ve İbn Âmir فَيُضَعِّفُهُ, şeklinde, Âsım da âyette geçtiği gibi فَيُضَاعِفُهُ şeklinde okumuştur.¹²²⁰ Kiraatların farklı olması anlam bakımından da mühim bir fark olduğunu göstermektedir. Lakin şeddeli okuyuştan tekrar ve kesret sözkonusu olduğu ifade edilmiştir.¹²²¹

...فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً (Bakara, 2, 245)

İbn Âmir, Âsım ve Ya’kûb فَيُضَاعِفُهُ şeklinde fetha ile okumuşlardır.¹²²² İbn Kesîr, İbn Âmir, Ebû Ca’fer ve Ya’kûb فَيُضَعِّفُهُ şeklinde elif olmaksızın ve ع harfini şeddeli şeklinde okumuşlardır. Ebû Amr Ahzâb sûresinde onlara destek vermiştir.¹²²³ İbn Kesîr ve Ebû Ca’fer Bakara ve Hadîd sûresinde فَيُضَعِّفُهُ şeklinde ötre ve şedde ile okumuşlardır.

¹²¹⁷ Mâverdî, en-Nüket, 283, Ebû Hayyân, Tuhfetü’l-Erîb, 209.

¹²¹⁸ Hemedânî, Ğâye, 2/429, İbn Kuteybe, Tefsîru Ğarîbi’l-Kur’ân, 84, Taberî, Câmiu’l-Beyân, 2/385, Cassâs, Ahkâmü’l-Kur’ân, 2/37, Vâhidî, el-Basît, 4/175-178, Zemahşerî, el-Keşşâf, 1/361, İbnü’l-Arabî, Ahkâmü’l-Kur’ân, 1/165, İbn Atıyye, el-Muharraru’l-Vecîz, 2/180, Râzî, Mefâtihu’l-Ġayb, 6/72, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’ân, 12/88, Beydâvî, Envâru’t-Tenzîl, 1/156, Ebû Hayyân, el-Bahru’l-Muhîr, 2/168, İbn Kesîr, Tefsîru’l-Kur’ân, 1/259, Âlûsî, Rûhu’l-Meânî, 2/122, Sâbûnî, Tefsîru Âyâtî’l-Ahkâm, 1/301-302, Ateş, Çağdaş Tefsîr, 1/385-386.

¹²¹⁹ Hemedânî, Ğâye, 2/430, Ahzâb 33/49.

¹²²⁰ Dâni, et-Teyîs, 81, İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/228.

¹²²¹ Hemedânî, Ğâye, 2/431, Mekki b. Ebî Tâlib, el-Keşf an Vücûhi’l-Kırââtî’s-Seb’, 1/300, Ebû Zûr’a, Huccet, 138-139, Beğavî, Meâlimü’t-Tenzîl, 1/225.

¹²²² Hadîd 57/11.

¹²²³ Ahzâb 33/30.

...وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ... (Bakara, 2, 251)

Nâfi', Ebû Ca'fer ve Ya'kûb دَفْعُ اللَّهِ şeklinde harfini kesra, ف harfini fetha ile okumuştur.¹²²⁴

... وَانْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِرُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا ...

“...Kemiklere bak, onları nasıl düzeltiyor ve üzerini etle kaplıyoruz...”
(Bakara 2, 259)

Hamza, Âsım, Halefü'l-Âşır, Kisâi ve İbn Âmir, نُشِرُهَا kelimesini âyette geçtiği gibi bu şeklide, Ebû Ca'fer, Ebû Amr, Ya'kûb, Nâfi' ve İbn Kesîr ise نُشِرُهَا şeklinde okumuşlardır.¹²²⁵

نُشِرُهَا okuyuşuyla, “yaratmak için kemikleri birbiri üzerine koyarak birleştirmek, üst üste inşâ etmek” anlamı, نُشِرُهَا okuyuşuyla da, “diriltmek, ölüye can vermek” anlamı tahakkuk etmektedir.¹²²⁶

- a) نُشِرُهَا okuyuşuyla, anlam: “Kemiklere bak, onları nasıl birbiri üzerine koyup birleştiriyor, sonra da üzerini etle kaplıyoruz”
- b) نُشِرُهَا okuyuşuyla, ise anlam: “Kemiklere bak, onları hayata nasıl atıyoruz (diriltiyoruz) da, sonra onlara et giydiriyoruz” şeklindedir.¹²²⁷

...فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ...

“...Artık o adam için durum açıkça ortaya çıkınca: Biliyorum ki Allah kesinlikle her şeye kadirdir” dedi.” (Bakara 2, 259)

Kisâi ve Hamza âyetteki أَعْلَمُ kelimesini اَعْلَمُ şeklinde emir sigasıyla, İbn Âmir, Ebû Amr, Âsım, Nâfi', Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Halefü'l-Âşır ve İbn Kesîr ise âyetteki gibi اَعْلَمُ şeklinde okumuşlardır.¹²²⁸

¹²²⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/434, Hac 22/40.

¹²²⁵Dânî, *et-Teyssîr*, 82, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/231.

¹²²⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/435, İbn Kuteybe, *et-Tefsîr*, 95, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I2/43, Mâverdi, *en-Nüket*, 332-333, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 1/245, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I/391, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 2/298, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 7/39, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, I2/295, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/179, Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîd*, 2/293, İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an*, 1/314.

¹²²⁷Hemedânî, *Ğâye*, 2/436, Elmalılı, *Hak Dini*, 2/886.

¹²²⁸Hemedânî, *Ğâye*, 2/436, Dâni, *et-Teyssîr*, 83 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*.

- a) اَعْلَمُ okuyuşuna göre anlam: “Allah’ın her şeye kâdir olduğunu biliyorum”
 b) اَعْلَمُ okuyuşuna göre ise anlam: “Durum kendisine açıkça belli olunca, Cenâb-ı Hak: Bil ki Allah her şeye kâdirdir, buyurdu”, yahut âyette anlatılan şahıs kendi kendine: “Bil ki Allah her şeye kâdirdir, dedi” şeklindedir.¹²²⁹

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أُولَمْ تُؤْمِنُ قَالَ بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قُلُوبِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِيَنَّكَ سَعْيًا وَاعْلَمَنَّ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“İbrâhim: “Rabbim! Ölülere nasıl diriltiyorsun, bana göster!” deyince, rabbi “Yoksa inan mıyor musun?” demişti. O “Hayır inanıyorum, fakat kalbim tam kanaat getirsin diye” cevabını verdi. Rabbi “Kuşlardan dört tane al, onları kendine alıştır, sonra (parçalayıp) her bir tepeye onlardan bir parça bırak, sonra onları çağır. Koşarak sana gelecekler ve şunu bil ki, Allah hep galiptir ve hikmet sahibidir” buyurdu. (Bakara 2, 260)

Âyette, evvelki âyette işaret edilen hakikate vurgu yapılmaktadır. İbrahim peygamber’in düşüncesi ve Allah’ın on gösterdiği mucize dile getirilmiştir. İbrahim peygamber Allah’tan ölümlere nasıl can verdiğini göstermesini ister, Allah’ta onun yerine getirmesi gerekenleri emreder. Bu şekilde diriliş hakikati muhataba anlatılır.¹²³⁰

Halefü’l-Âşir, Hamza, Ruveys ve Ebû Ca’fer âyetteki فَصُرْهُنَّ kelimesini فَصُرْهُنَّ şeklinde, diğerleri de âyetteki gibi فَصُرْهُنَّ şeklinde okumuşlardır.¹²³¹ Bu okuyuşların ikisinin de aynı anlamda olduğunu bildirmişlerdir.¹²³² Bununla birlikte فَصُرْهُنَّ okuyuşuyla “onları yanına al, alıştır” anlamı فَصُرْهُنَّ okuyuşuyla da “onları kes, parça parça et” anlamı çıkmaktadır. Cumhura göre İbrahim peygamberden kuşları parçalaması istenmiş o da parçalamıştır. Asıl maksat ise burada kesilme değil

¹²²⁹Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 12/46, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/391, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 2/300, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 7/39, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 12/296, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/179, Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhîd*, 2/296.

¹²³⁰Elmalılı, *Hak Dini*, 2/887-894.

¹²³¹Dânî, *et-Teyisr*, 84, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/232.

¹²³²Mâverdî, *en-Nüket*, 334.

onun alıştırılması istenmiştir. Bu da ruhların alıştıkları bedenlere kolaylıkla döneceklerini göstermektedir.¹²³³

...مِنْهُمْ جُزْءًا...

Onlardan bir parça bırak... (Bakara, 2, 260)

Ebû Bekr ve Cebele جُزْءًا şeklinde ze harfini ötre ile okumuştur.¹²³⁴

...فَنِعْمًا هِيَ...

O, ne güzel!.. (Bakara, 2, 271)

İbn Âmir, Hamza, Kisâî ve Halef فَنِعْمًا şeklinde ن harfini fetha ile okumuşlardır.¹²³⁵

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلُمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ

“Bunu yapmazsanız (faizden vazgeçmezseniz) Allah ve resulü tarafından size bir savaş açıldığını bilin. Eğer tövbe ederseniz, haksızlık etmemek ve haksızlığa uğramamak üzere anaparanız sizindir. Ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz.” (Bakara 2, 279)

Hamza ve Ebû Bekr Şu’be âyetteki فَأْذَنُوا kelimesini فَأْذَنُوا şeklinde, İbn Âmir, Ya’kûb, İbn Kesîr, Halefû’l-Âşîr, Kisâî, Nâfi’, Ebû Ca’fer, Hafs ve Ebû Amr ise âyetteki gibi فَأْذَنُوا şeklinde okumuşlardır.¹²³⁶

- a) فَأْذَنُوا okuyuşuna göre anlam: “Eğer böyle yapmazsanız Allah’a ve Peygamberine karşı savaşa girdiğinizi bilin” veya “Allah ve Peygamberlerden aleyhinize harp açılmış olduğunu bilin”¹²³⁷
- b) فَأْذَنُوا okuyuşuna göre ise anlam: “Allah ve Peygamberin onlara karşı açacağı harbi bildirin”¹²³⁸

¹²³³ Hemedânî, *Ğâye*, 2/436, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 3/55, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/392, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 3/301, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/179.

¹²³⁴ Hemedânî, *Ğâye*, 2/436, Hicr 15/44, Zuhurf 43/15.

¹²³⁵ Hemedânî, *Ğâye*, 2/438, Nisâ 4/58.

¹²³⁶ Dâni, *et-Teyşîr*, 84, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/236.

¹²³⁷ Çantay, *Çağdaş Kur’ân*, 1/78.

¹²³⁸ Hemedânî, *Ğâye*, 2/441, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 12/107, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 1/264, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/401, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 2/352, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 7/106,

...وَاسْتَشْهَدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رَجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى... إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ

“...Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki de kadın olsunlar...” (Bakara 2, 282)

Ân تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ kelimesini Ebû Amr, Ya’kûb ve İbn Kesîr, âyetteki اِنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ şeklinde, Hamza اِنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ şeklinde, İbn Âmir, Ebû Ca’fer, Halefû’l-Âşir, Nâfi’, Âsım ve Kisâî, ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹²³⁹

- a) اِنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ okuyuşuna göre anlam: “Bu kadınlardan birinin yanılması halinde diğerinin ona hatırlatması içindir,”
- b) اِنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ okuyuşuna göre ise anlam: “Eğer birisi şaşırırsa, diğeri ona hatırlatır” demektir. Burada her iki mânâ birbirine yakındır.¹²⁴⁰

...كُلُّ أَمْنٍ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ...

“...Her biri Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandılar...” (Bakara 2, 285)

Halefû’l-Âşir, Kisâî ve Hamza âyetteki كُتُبِهِ kelimesini كِتَابِهِ şeklinde müfred olarak, Ebû Amr, İbn Âmir, Ya’kûb, Ebû Ca’fer, Nâfi’, Âsım ve İbn Kesîr, ise âyetteki gibi كُتُبِهِ şeklinde cemi olarak okumuştur.¹²⁴¹

- a) كُتُبِهِ şeklindeki müfred okuyuşa göre kitaptan maksat Kur’ân’dır. Bu haliyle anlamı: “Hepsi Allah’a, meleklerine, Kitâbına ve peygamberine inandılar” şeklindedir. Aynı şekilde kitaptan maksadın bütün ilâhi kitaplar olabileceğini bildirenlerde vardır.
- b) كُتُبِهِ şeklindeki çoğul okuyuşa göre ise anlamı: “Hepsi Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandılar” şeklindedir. Yani buradaki maksat Kur’ân da içinde ilâhi kitapların hepsidir.¹²⁴²

Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'an*, I2/364, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/186, Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, 2/338.

¹²³⁹ Dâni, *et-Teysîr*, 85, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/236.

¹²⁴⁰ Hemedânî, *Gâye*, 2/442, Ebû Zûr'a, *Huccet*, 150.

¹²⁴¹ Hemedânî, *Gâye*, 2/443, Dâni, *et-Teysîr*, 86, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/237.

...لَا تُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ...

“...O’nun elçileri arasında ayırım yapmayız...” (Bakara 2, 285)

Kıraat imamlarından İmam Ya’kûb âyetteki تَفَرَّقْ kelimesini لَا يَفَرِّقُ şeklinde ى ile diğerleri İbn Kesîr, Kisâî, Ebû Ca’fer, Âsım, Hamza, Halefû’l-Âşir, Nâfi’, Ebû Amr ve İbn Âmir ise âyetteki gibi “ن” ile okumuşlardır.¹²⁴³

Kıraat imamlarından İmam Ya’kûb’un okuyuşuna göre fâil كَلَّ kelimesine döner. Bu halde iken “ayırım yapmayız (dediler)” sözündeki “dediler” takdirine gerek kalmadan, “Hepsi de O’nun elçileri arasında ayırım yapmaz” anlamı hâsıl olur.¹²⁴⁴ Nihai noktada bu kıraatlara göre peygamberler arasında ayırım yapılmadığı ortaya çıkmıştır.

2.3. Âl-i İmrân Sûresi

Âl-i İmrân sûresinde anlama etki eden kıraat ayrılıkları:

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ...

“Kuşkusuz Allah katında din İslâm’dır...” (Âl-i İmrân 3, 19)

Kıraat imamlarından Kisâî âyetteki إِنَّ edatını أَنَّ şeklinde fethalı olarak diğerleri de âyetteki şekilde kesreli olarak okumuşlardır.¹²⁴⁵ İmam Kisâî’nin okuyuşuna göre anlamı, bir önceki âyetle irtibatı vardır. Önceki âyette Allah kendisinden başka hiçbir Allah olmadığı hakikatına şahitlik yapmıştır. Haliyle bu okuyuşla da: “Allah, kendisinden başka Allah olmadığına ve Allah katında gerçek dinin İslâm olduğuna şahitlik etmiştir” anlamı ortaya çıkmaktadır.¹²⁴⁶

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّنَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

“Allah’ın âyetlerini inkâr edenler, haksız yere peygamberlerin canlarına kıyanlar ve adalet isteyen insanları öldürenler var ya, onlara can yakan bir azabı müjdele!” (Âl-i İmrân 3, 21)

¹²⁴²Mâverî, *en-Nüket*, 362, Ebû Zür’a, *Huccet*, 152-153.

¹²⁴³Hemedânî, *Ğâye*, 2/444, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*.

¹²⁴⁴Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 7/144.

¹²⁴⁵Dânî, *et-Teyssîr*, 87, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/238.

¹²⁴⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/446, İbn Hâleveyh, *Îrâbü’l-Kırââtî’s-Seb’*, 1/109, Ebû Zür’a, *Huccet*, 157-158, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 7/222.

İmam Hamza âyetteki يَأْمُرُونَ الَّذِينَ يَقْتُلُونَ وَيَقَاتِلُونَ kelimesini يَأْمُرُونَ şeklinde, diğer imamlar ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹²⁴⁷

- a) يَأْمُرُونَ الَّذِينَ يَقْتُلُونَ okuyuşuna göre anlam: “Adalet isteyen insanları öldürenler”,
- b) يَأْمُرُونَ الَّذِينَ يَقَاتِلُونَ okuyuşuna göre ise anlam: “Adaleti emredenlerle savaşanlar” şeklindedir.¹²⁴⁸

...وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ...

Ölüden diriye çıkarırsın, diriden ölüyü çıkarırsın... (Âli İmrân, 3, 27)

Nâfi’ ve Ebû Ca’fer المَيِّتِ şeklinde ya harfini şedde ve kesra ile okumuştur..¹²⁴⁹

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ...

“Onu doğurunca dedi ki:”Rabbim! Onu kız doğurdum. Oysa Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir...” (Âl-i İmrân 3, 36)

İbn Âmir, Ebû Bekr Şu’be ve Ya’kûb âyetteki وَضَعْتَ kelimesini وَضَعْتُ şeklinde, İbn Kesîr, Ebû Ca’fer, Halefû’l-Âşir, Hamza, Kisâî, Nâfi’, Ebû Amr ve Hafs ise âyetteki gibi وَضَعْتَ şeklinde okumuşlardır.¹²⁵⁰

- a) وَضَعْتَ okuyuşuna göre anlam: “Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir” şeklindedir. Dolayısıyla bu Allah Teâlâ’ya âit bir söz olduğunu gösterir.
- b) وَضَعْتُ okuyuşuna göre anlam: “Allah ne doğurduğumu daha iyi bilendir” şeklindedir. Bu söz de Hz. Meryem’in annesine âit bir söz olduğunu gösterir.¹²⁵¹

Bu okuyuşlara göre de Allah Teâlâ’nın olan-i biteni bildiği hakikatini ifade etmiştir.

¹²⁴⁷ Dâni, *et-Teyssîr*, 87, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/238.

¹²⁴⁸ Hemedânî, *Ğâye*, 2/446, Ebû Zür’a, *Huccet*, 158, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 7/230.

¹²⁴⁹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/446, En’âm 6/95, Yûnus 12/31, Rûm 30/19/En’âm 6/122, Hucurât 49/12, A’râf 7/57, Fâtır 35, 9.

¹²⁵⁰ Dâni, *et-Teyssîr*, 87, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/239.

¹²⁵¹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/447, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 12/237, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 1/295, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/425, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 12/65, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 8/28, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 4/67.

فَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا...

“Bunun üzerine Rabbi ona hüsnükabul gösterdi ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekerıyyâyı’da onun bakımı ile görevlendirdi...” (Âl-i İmrân 3, 37)

Âsım, Halefû'l-Âşir, Kisâî ve Hamza âyetteki كَفَّلَهَا kelimesini âyetinde geçtiği gibi şeddeli olarak, Ya'kûb, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir ve Ebû Ca'fer ise bu kelimesi كَفَّلَهَا olarak şeddesiz okumuşlardır.

Hafs, Halefû'l-Âşir, Kisâî ve Hamza âyetteki زَكَرِيَّا kelimesini âyetinde geçtiği gibi hemzesiz okurken, Ebû Bekir Şu'be bu kelimeyi زَكَرِيَّاء şeklinde fethalı hemze ile Ya'kûb, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir ve Ebû Ca'fer ise زَكَرِيَّاء şeklinde ötreli hemze ile okumuştur.¹²⁵²

- a) زَكَرِيَّاء كَفَّلَهَا okuyuşuna göre anlam: “Allah Zekerıyyâ’yı onun (Meryem’in) bakımıyla görevlendirdi.”
- b) زَكَرِيَّاء كَفَّلَهَا okuyuşuna göre anlam: “Zekerıyyâ’da onun (Meryem’in) bakımını üstlendi...” anlamındadır.¹²⁵³

...أَنَّ اللَّهَ يَبْشُرُكَ... (Âli İmrân,3, 39)

Hamza Hicr sûresi dışında يَبْشُرُكَ şeklinde şin harfini şeddesiz ve ötre ile okumaktadır.¹²⁵⁴ Kisâî Tevbe, Hicr ve Meryem sûresi dışında ona destek vermiştir.¹²⁵⁵ İbn Kesîr ve Ebû Amr Şûrâ sûresinde destek vermiştir.¹²⁵⁶

Bu okuyuşlara göre de Hz. Meryem’in bakımını üstlenen şahsın Zekerıyyâ (a.s) olduğu belli olmaktadır.

وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَىٰ اللَّهِ أَنْ يُؤْتَىٰ أَحَدٌ مِّثْلَ مَا أُوتِيْتُمْ أَوْ يُحَاجُّوْكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“Kendi dininize uyanlardan başka hiç kimseye inanmayın. De ki: “Doğru olan yol ancak Allah’ın gösterdiği yoldur. Birine, size verilenin benzeri veriliyor diye

¹²⁵²Hemedânî, Ğâye, 2/447, Dâni, et-Teyisîr, 87, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/239, Paluvî, Zübtetü'l-İrfân, 40.

¹²⁵³Hemedânî, Ğâye, 2/447, Ebû Zür'a, Huccet, 161, Beğavî, Meâlimü't-Tenzîl, 1/296, Râzî, Mefâtihu'l-Ğayb, 8/31, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an, 4/70, Muhaysîn, el-Mühezzeb, 1/120.

¹²⁵⁴Hemedânî, Ğâye, 2/448, Hicr 15/54.

¹²⁵⁵Tevbe 9/21, Hicr 15/54, Meryem 19/7-97.

¹²⁵⁶Şûrâ 26/23.

mi veya Rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getirecekler diye mi(böyle davranıyorsunuz)?” De ki: “Kuşkusuz lütuf Allah’ın elindedir, onu dilediğine verir.” Allah (zatında ve sıfatlarında)sınırsızdır ve her şeyi bilmektedir.” (Âl-i İmrân 3, 73)

İbn Kesîr âyetteki أَنْ يُؤْتَى kelimesini أَنْ يُؤْتَى şeklinde hemzeli istifham ile okumuştur.¹²⁵⁷ Bu durumda âyet şu anlamdadır: “(Ehli- Kitaptan bir grup) “Sizin dininize uyandan başkasına inanmayın” dediler. De ki:” Şüphesiz hidayet Allah’ın hidayetidir. Birine (Hz. Muhammed’e), size verilenin benzerinin verilmesinden veya (müminlerin) Rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getireceklerinden ötürü mü (böyle söylüyorsunuz)?” De ki: “Lütuf Allah’ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”¹²⁵⁸

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ

“Ne hayır yaparlarsa bilsinler ki karşılıksız bırakılmayacaklardır. Allah kötülükten sakınanları bilir.” (Âl-i İmrân 3, 115)

Hafs, Halefû'l-Âşir, Kisâi ve Hamza âyetteki يَفْعَلُوا ve يُكْفَرُوهُ lafızlarını âyetle geçtiği gibi ى ile diğer kıraat imamları ise تَفْعَلُوا ve تُكْفَرُوهُ şeklinde ت ile okumuşlardır.¹²⁵⁹ Bir öncek, âyetlerde ehl-i kitaptan müslüman olanlar methedilmişlerdir.¹²⁶⁰ Bundan dolayı kelimelerin ى ile okunmasından maksadın ehl-i kitaba inananlar olduğu belli olmaktadır. Kelimelerin ت ile okunması halinde ise maksadın ehl-i kitaptan Müslüman olanlar ve diğer bütün inananlardır.

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمَدِّدَ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُنْزَلِينَ

“O zaman inananlara şöyle diyordun: “Rabbinizin indirilen üç bin melekle size yardım etmesi sizin için yeterli değil mi?” (Âl-i İmrân 3, 124)

¹²⁵⁷Hemedânî, *Ğâye*, 2/450, Dâni, *et-Teysîr*, 89, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/240.

¹²⁵⁸Mekki, *el-İbâne*, 1/347, Ebû Zûr'a, *Huccet*, 165-166, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 1/316, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 8/101-102, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 4/112-114, Dimyâtî, *İthâf*, 1/482, Komisyon, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 58.

¹²⁵⁹Hemedânî, *Ğâye*, 2/452, Dâni, *et-Teysîr*, 90, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/241.

¹²⁶⁰Âyetlerin meali şu şekildedir: “Ehl-i kitabın hepsi bir değildir: Onlardan öyle bir topluluk var ki, geceleri ibadete durup Allah’ın âyetlerini okur, secdeye kapanırlar. Bunlar Allah’a ve ahret gününe inanırlar, iyiliği emrederler, kötülükten men ederler ve hayırda yarışırlar. İşte bunlar iyi kimselerdendir.”

İbn Âmir âyetteki مُنْزَلِينَ kelimesini مُنْزَلِينَ şeklinde şeddeli, diğerleri de âyetteki gibi okumuşlardır.¹²⁶¹ Şeddeli sözcükler anlamda kesret, tekrîr ve tedricilik anlamını taşımaktadır. Nitekim bu âyetin devamında gelen âyetle Allah Teâlâ'nın gerekirse beş bin meleklerle yardım edeceği anlamı çıkarılabileceği gibi, meleklerin grup grup indikleri anlamı da çıkarılabilir.¹²⁶²

إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ...

“Eğer siz (Uhud'da) bir yara aldıysanız bilin ki o topluluk da benzeri bir yara almıştı...” (Âl-i İmrân 3, 140)

Hamza, Ebû Bekir Şu'be, Halefû'l-Âşir ve Kisâî âyetteki قَرْح kelimesini قَرْح şeklinde, Hafs, İbn Kesîr, Nâfi', Ya'kûb, Ebû Ca'fer, Ebû Amr ve İbn Âmir ise âyetteki gibi قَرْح şeklinde okumuşlardır.¹²⁶³ Tefsir ve Arap dili âlimi olan Ferrâ'ya (207/822) göre, قَرْح kelimesi bizzat yaranın kendisi anlamına gelmekte iken, قَرْح kelimesi yaranın acısı anlamına gelmektedir.¹²⁶⁴

- a) قَرْح okuyuşuna göre anlam: “Eğer siz (Uhud'da) bir yara aldıysanız bilin ki o topluluk da benzeri bir yara almıştı”
- b) قَرْح okuyuşuna göre anlam: “Eğer size bir acı dokunduysa bilin ki o topluluğa da benzeri bir acı dokunmuştur.”

وَكَايْنٍ مِنْ نَبِيِّ قَاتَلْ مَعَهُ رَبِّيُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ

“Nice peygamber vardır ki, onunla birlikte birçok Allah erleri savaştılar. Allah yolunda başlarına gelenlerden ötürü gevşemediler, yılmadılar, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever.” (Âl-i İmrân 3, 146)

¹²⁶¹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/453, Dâni, *et-Teysîr*, 90, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/242.

¹²⁶² Ebû Zûr'a, *Huccet*, 172-173, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 2/127, 8/228, Kamhâvî, *Talâilü'l-Beşer*, 58.

¹²⁶³ Hemedânî, *Ğâye*, 2/453, Dâni, *et-Teysîr*, 90, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/242.

¹²⁶⁴ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, 1/234. Ayrıca bkz: Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 4/103, İbn Hâleveyh, *I'râb*, 1/119, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 1/355, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/465, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 12/242, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 9/14, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 4/217, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/234, Neseî, *Medârikü't-Tenzîl*, 1/184, Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, 4/67.

Ebû Amr, İbn Kesîr, Ya'kûb ve Nâfi' âyetteki قَاتِلَ kelimesini قُتِلَ şeklinde, İbn Âmir, Hamza, Halefû'l-Âşir, Ebû Ca'fer, Kisâî ve Âsım ise âyetteki gibi قَاتِلَ şeklinde okumuşlardır.¹²⁶⁵

- a) قَاتِلَ okuyuşuna göre anlam: “Nice peygamber vardır ki, onunla birlikte birçok Allah erleri savaştılar,”
- b) قُتِلَ okuyuşuna göre anlam: “Nice peygamber vardır ki, onlar ve onlarla birlikte birçok ribbî öldürülmüş, şehid edilmiştir.”¹²⁶⁶

وَكَايْنُ مِنْ نَبِيِّ... (Âli İmrân, 3, 146)

İbn Kesîr ve Ebû Ca'fer وكَايْنُ şeklinde ماء vezni ile okumuşlardır. Kattân Ankebût sûresinde onlara destek vermiştir.¹²⁶⁷ Bu lafız biri Âli İmrân'da olmak üzere yedi yerde geçmektedir.¹²⁶⁸

...الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ... (Âli İmrân, 3, 151)

İbn Âmir, Ebû Ca'fer, Kisâî ve Ya'kûb الرُّعْبَ şeklinde ع harfini ötreli olarak okumuştur.. Bu lafız biri Âli İmrân'da olmak üzere beş yerde geçmektedir.¹²⁶⁹

وَلَيْنُ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مِتُّمْ لَمَغْفِرَةً مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةً خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ

“Andolsun ki Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz biliniz ki Allah'tan gelecek bir bağışlama ve bir rahmet, onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.” (Âli İmrân 3, 157)

İmam Âsım'ın râvilerinden Hafs âyetteki يَجْمَعُونَ kelimesini âyette geçtiği gibi, diğerleri de تَجْمَعُونَ şeklinde okumuşlardır.¹²⁷⁰

- a) يَجْمَعُونَ okuyuşuna göre anlam: “Biliniz ki Allah'tan gelecek bir bağışlama ve bir rahmet, onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır,”

¹²⁶⁵Hemedânî, *Ğâye*, 2/454, Dâni, *et-Teyşir*, 92, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/243.

¹²⁶⁶İbn Kuteybe, *et-Teyşir*, 113, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 4/116, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/469, Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 9/25, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 4/229, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/236, Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, 1/186, Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akl*, 1/95.

¹²⁶⁷Ankebût 29/60.

¹²⁶⁸Hemedânî, *Ğâye*, 2/453, Yûsuf 12/105, Hac 22/45-48, Ankebût 29/60, Muhammed 47/13, Talâk 65/8.

¹²⁶⁹Hemedânî, *Ğâye*, 2/454, Enfâl 8/12, Kehf 18/18, Ahzâb 33/26, Haşr 59/2.

¹²⁷⁰Dâni, *et-Teyşir*, 91, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/243.

b) تَجْمَعُونَ okuyuşuna göre anlam: “Allah’ın bağışlama ve rahmeti sizin topladığınız dünyalıklardan daha hayırlıdır” şeklindedir.

يَجْمَعُونَ okuyuşuna göre münafıklar muhatap alınırken, تَجْمَعُونَ okuyuşuna göre de müminler muhatap alınmaktadır. Her ikisi de sahih ve haktır.¹²⁷¹

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغُلَّ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

“Hiçbir peygamber savaşanların hakkını zimmetine geçirmez. Kim böyle bir haksızlık yaparsa kıyamet günü, zimmetine geçirdiğini yüklenmiş olarak gelir, sonra herkese kazanmış olduğunun karşılığı, kimse haksızlığa uğratılmaksızın tastamam ödenir.” (Âl-i İmrân 3, 161)

Ebû Amr Âsım ve İbn Kesîr, âyetteki أَنْ يَغُلَّ kelimesini âyetteki gibi, İbn Âmir, Hamza, Nâfi’, Halefû’l-Âşir, Ebû Ca’fer, Ya’kûb ve Kisâî ise يُغَلَّ şeklinde okumuşlardır.¹²⁷²

- a) أَنْ يَغُلَّ okuyuşuna göre anlam: “Hiçbir peygamber savaşanların hakkını zimmetine geçirmez”
- b) يُغَلَّ okuyuşuna göre anlam: “Bir peygambere hainlik edilmesi yakışık olmaz.”¹²⁷³ Burada nehiy anlamı vardır. Yani “Hiç kimse peygambere hainlik etmesin” denilmektedir.

...الَّذِينَ قُتِلُوا... (Âli İmrân, 3, 169)

İbn Âmir قُتِلُوا şeklinde harfini şedde ile okumuştur.¹²⁷⁴ İbn Kesîr Âli İmrân ve En’âm sûresinde ona destek vermiştir.¹²⁷⁵

يَسْتَنْبِشُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ

“Onlar Allah’tan gelen bir nimet, bir lütuf sebebiyle ve Allah’ın müminlerin ecrini zayi etmeyeceği müjdesi ile de sevinç içerisindeler.” (Âl-i İmrân 3, 171)

¹²⁷¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/455, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 4/149, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/479, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 9/58, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/240, Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl*, 1/190.

¹²⁷²Dânî, *et-Teyssîr*, 90, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/244.

¹²⁷³Hemedânî, *Ğâye*, 2/455, İbn Kuteybe, *et-Tefsîr*, 115, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 4/154, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 12/283, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 9/69, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 4/256, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/241, Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl*, 1/191.

¹²⁷⁴Âli İmrân 3/195, En’âm 6/140, Hac 22/58.

¹²⁷⁵Hemedânî, *Ğâye*, 2/455, Âli İmrân 3/195, En’âm 6/ 140.

İmam Kisâî âyetteki **وَأَنَّ** kelimesini **وَأَنَّ** şeklinde hemzeye kesreli okurken, diğerleri âyetteki gibi okumuşlardır.¹²⁷⁶

a) **وَأَنَّ** okuyuşuna göre anlam: “Onlar Allah’tan gelen bir nimet, bir lütuf sebebiyle ve Allah’ın müminlerin ecrini zayı etmeyeceği müjdesi ile de sevinç içerisinde,”

b) **وَأَنَّ** okuyuşuna göre anlam: “Onlar Allah’ın nimetine ve lütfuna sevinirler. Şüphesiz Allah, müminlerin ecrini zayı etmeyecektir” şeklindedir.¹²⁷⁷ **وَأَنَّ** okuyuşuna göre müminler Allah’tan gelen nimet, lütuf ve ecirlerinin zayı olmayacağına sevinirken, **وَأَنَّ** okuyuşuna göre Allah’ın nimet ve lütfuna kavuşacaklarından dolayı sevinmektedir.

...حَتَّى يَمِيزَ الْخَيْبَ... (Âli İmrân, 3, 179)

Hamza, Kisâî, Ya’kûb ve Halef **يَمِيزَ** şeklinde birinci **ي** harfini ötre, ikinci **ي** harfini şedde ile okumuşlardır.¹²⁷⁸

...فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ...

“...Hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların, benim yolumda eziyete uğratılanların, savaşanların ve öldürülenlerin, işte onların günahlarını elbette sileceğim. Andolsun ki, Allah katından bir mükâfat olarak onları altından ırmaklar akan cennetlere koyacağım...” (Âl-i İmrân 3, 195)

Halefî’l-Âşîr, Kisâî ve Hamza âyetteki **وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا** kelimesini **وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا** şeklinde takdim-tehir ile İbn Kesîr, İbn Âmir, Nâfi’, Ya’kûb, Ebû Amr, Ebû Ca’fer ve Âsım, ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹²⁷⁹

وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا okuyuşuna göre anlam, “savaştlar ve öldürüldüler” şeklinde, **وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا** okuyuşuna göre ise “bir kısmı öldürüldü ama diğerleri savaşmaya devam etti” şeklindedir.

...وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا...

¹²⁷⁶ Dâni, *et-Teyssîr*, 91, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/244.

¹²⁷⁷ Hemedânî, *Ğâye*, 2/456, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 9/96.

¹²⁷⁸ Hemedânî, *Ğâye*, 2/456, Enfâl 8/37.

¹²⁷⁹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/457, Dâni, *et-Teyssîr*, 93, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/246.

“...Savaştlar ve öldürüldüler...” (Âl-i İmrân 3, 195)

İbn Âmir ve İbn Kesîr âyetteki وَقْتُلُوا kelimesini وَقْتُلُوا şeklinde şeddeli şeklinde okumuştur. Şedde mübalağa anlamı taşır. Bu yüzden وَقْتُلُوا kelimesi “kesilip doğrandılar” anlamındadır.¹²⁸⁰

2.4. Nisâ Sûresi

Nisâ sûresinde anlama etki eden kıraat ayrılıkları:

...وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

“Adını anarak birbirinizden dilek ve istekte bulunduğunuz Allah’a saygısızlıktan ve haklarına riayetsizlikten sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.” (Nisâ 4, 1)

Kisâî, Hamza ve Âsimâyetdeki تَسَاءَلُونَ kelimesini âyette geçtiği gibi, Ebû Amr, Ya’kûb, Halefû’l-Âşir, Nâfi’, Ebû Ca’fer, İbn Kesîr ve İbn Âmir ise تَسَاءَلُونَ şeklinde okumuşlardır.¹²⁸¹

وَالْأَرْحَامَ kelimesini ise İmam Hamza وَالْأَرْحَامَ şeklinde kesreli olarak, diğerleri ise âyetteki gibi وَالْأَرْحَامَ şeklinde okumuşlardır.¹²⁸²

a-وَالْأَرْحَامَ şeklinde okuyanlara göre anlam: “Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten sakının.”

b-وَالْأَرْحَامَ kesra ile okuyanlara göre ise: “Allah’tan korkun ki, ona ve rahimlere söz vererek her birinizden dilekte bulunabilesiniz.”

...فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً...

“...Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın ile yetinin...” (Nisâ 4, 3)

İmam Ebû Ca’fer âyetteki فَوَاحِدَةً kelimesini فَوَاحِدَةً şeklinde, Ebû Amr, İbn Kesîr, Nâfi’, Ya’kûb, Âsim, Halefû’l-Âşir Kisâî, İbn Âmir ve Hamza ise âyetteki gibi فَوَاحِدَةً şeklinde okumuşlardır.¹²⁸³

¹²⁸⁰ Ebû Zûr’a, *Huccet*, 187, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 9/151.

¹²⁸¹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/459, Dâni, *et-Teysîr*, 93, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/247.

¹²⁸² Hemedânî, *Ğâye*, 2/459, Dâni, *et-Teysîr*, 94, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/248.

¹²⁸³ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/247, Muhaysin, *el-Mühezzeb*, 1/150.

- a) فَوَاحِدَةً okuyuşuna göre anlam: “Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın ile yetinin”
- b) فَوَاحِدَةً okuyuşuna göre anlam: “Aralarında adalet yapamayacağınızdan korkarsanız bir kadın yeter” şeklindedir.¹²⁸⁴

(Nisâ, 4, 13)...يُدْخِلُهُ جَنَّاتٍ...

Nâfi', Ebû Ca'fer ve İbn Âmir نُدْخِلُهُ şeklinde ile okumuşlardır.¹²⁸⁵

وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِيهَا... (Nisâ, 4, 16)

İbn Kesîr وَالَّذَانِ şeklinde harfini şedde ile okumuştur.¹²⁸⁶ Ebû Amr ve Ruveys Kasas sûresinde ona destek vermiştir.¹²⁸⁷

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا...

“Ey iman edenler! Kadınlara zorla vâris olmanız size helal değildir...” (Nisâ 4, 19)

Halefû'l-Âşir, Kisâî ve Hamza âyetteki كَرِهًا kelimesini كَرِهًا şeklinde, Ya'kûb, İbn Kesîr, Ebû Ca'fer, Ebû Amr, İbn Âmir, Nâfi' ve Âsım ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹²⁸⁸

İbn Abbâs ve Ferrâ, كَرِهًا kelimesinin fetha ile okunuşunda ikrah, zamme ile okunuşunda ise meşakkat, zorlama olmaksızın kişinin istemeden yaptığı şey anlamına geldiğini ifade etmişlerdir.¹²⁸⁹

...وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْنَهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ...

“...Apaçık bir edepsizlik yapmadıkça, onlara verdiğinizin bir kısmını ele geçirmek için -evlenme ve boşanma konusunda- engel çıkarmayın...” (Nisâ 4, 19)

¹²⁸⁴ Hemedânî, *Ğâye*, 2/459, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 4/238, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 4/16, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 9/176, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 5/20, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/257, Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akl*, 1/142, Kamhâvî, *Talâilü'l-Beşer*, 65, Elmalılı, *Hak Dini*, 2/1281.

¹²⁸⁵ Hemedânî, *Ğâye*, 2/460, Nisâ 4/14, Fetih 45/17, Teğâbün 64/9, Talâk 65/11.

¹²⁸⁶ Hemedânî, *Ğâye*, 2/460, Tâhâ 20/63, Hac 22/19, Kasas 28/27-32, Fussilet 41/29.

¹²⁸⁷ Kasas 28/32.

¹²⁸⁸ Dâni, *et-Tefsîr*, 95, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/248.

¹²⁸⁹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/461, İbn Kuteybe, *et-Tefsîr*, 122, Ebû Zür'a, *Huccet*, 195, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 4/59, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 9/10, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/265, Kamhâvî, *Talâiu'l-Beşer*, 67.

Ebû BekrŞu'be ve İbn Kesîr âyetteki مُبَيَّنَةٍ kelimesini مُبَيَّنَةٍ şeklinde, diğerleri âyette geçtiği gibi مُبَيَّنَةٍ şeklinde okumuşlardır.¹²⁹⁰

- a) مُبَيَّنَةٍ okuyuşuna göre anlam: “Apaçık bir edepsizlik yapmaları dışında”
- b) مُبَيَّنَةٍ okuyuşuna göre anlam: “Edepsizlik yaptıkları tespit edilip ortaya çıkarılmış olanlar dışında” şeklindedir.¹²⁹¹

(Nisâ 4, 31) مُدْخَلًا...

كَرِيمًا

Nâfi' ve Ebû Ca'fer مَدْخَلًا şeklinde fetha ile okumuştur.¹²⁹²

إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا

“Eğer size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi değerli bir yere koyarız.” (Nisâ 4, 31)

Allah Teâlâ büyük günahlardan kaçınan kimselerin küçük günahlarını bağışlayıp cennete koyacağını vaad etmektedir.

Nâfi' ve Ebû Ca'fer âyetteki مُدْخَلًا kelimesini مَدْخَلًا şeklinde, Ebû Amr, Halefü'l-Âşir, Âsım, Hamza, Kisâî, Ya'kûb, İbn Âmir ve İbn Kesîr ise âyetteki gibi مُدْخَلًا şeklinde okumuşlardır.¹²⁹³

- a) مُدْخَلًا okuyuşuna göre anlam: “Sizi değerli bir yerleştirme ile bir yere koyarız”,
- b) مُدْخَلًا okuyuşuna göre anlam: “Sizi değerli bir yere yerleştiririz” şeklindedir.¹²⁹⁴

(Nisâ, 4, 37) وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ...

Hamza, Kisâî, Halef ve Mufaddal بِالْبُخْلِ şeklinde fetha ile okumuşlardır.¹²⁹⁵

لَا مَسْتَنْمُ النِّسَاءَ (Nisâ 4, 43)

¹²⁹⁰ Dâni, *et-Teysîr*, 95, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/248.

¹²⁹¹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/461, Ebû Zûr'a, *Huccet*, 196, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 10/12, Dimyâtî, *İthâf*, 1/507, Muhaysin, *el-Mühezzeb*, 154.

¹²⁹² Hemedânî, *Ğâye*, 2/462, Hac 22/59.

¹²⁹³ Hemedânî, *Ğâye*, 2/462, Dâni, *et-Teysîr*, 96, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/249.

¹²⁹⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/45, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/522, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 4/95, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 10/79, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/272, Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akl*, 1/171.

¹²⁹⁵ Hemedânî, *Ğâye*, 2/463, *Hadîd* 57/ 24.

Hamza, Kisâî, Halef ve Mufaddal لَمَسْتُمْ şeklinde elif olmaksızın okumuştur.¹²⁹⁶

...وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا...

“...Eğer hasta olur veya yolculuk halinde bulunursanız yahut sizden biriniz ayakyolundan gelirse ya da kadınlara dokunup da –bu durumlarda- su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin)...” (Nisâ 4, 43)

Suyun bulunmadığı veyahut suyun kullanılmadığı durumlarda abdest almak isteyen bir Müslüman, toprak vb. cinsten bir şey ile teyemmüm eder. Bu da hem abdest hem de gusül yerine geçer. Halefî’l-Âşir, Kisâî ve Hamza âyetteki لَمَسْتُمْ kelimesini لَمَسْتُمْ şeklinde elifsiz olarak, İbn Kesîr, Ebû Amr, Nâfi’, Ya’kûb, Âsım, Ebû Ca’fer ve İbn Âmir ise âyetteki gibi لَامَسْتُمْ şeklinde elif ile okumuşlardır.¹²⁹⁷

- a) لَمَسْتُمْ şeklindeki medli kıraata göre anlam: “Karşılıklı olarak erkek ve kadının birbirine dokunması”
- b) لَمَسْتُمْ şeklindeki medsizkıraata göre anlam: “Erkeğin tek başına dokunması” anlaşılmaktadır.

Âyetteki “dokunma” ile kastedilenin ne olduğuyla ilgili birbirinden farklı yorumlar öne çıkmıştır. Bazıları “cinsî birliktelik” derken, bazıları da “erkek ve kadının tenlerinin birbirine temasıdır” şeklinde yorumlamışlardır.¹²⁹⁸ Mezheplerin bu konu ile ilgili yorumları şu şekildedir:

Hanefîlere göre, “dokunma” ile kastedilen cinsi birliktelik olduğundan, erkeğin teninin kadının tenine değmesi ile abdest bozulmaz. Şâfiilere göre , “dokunma” ile ten teması anlaşılmaktadır. Bu yüzden Şâfiiler, kadın ve erkeğin birbirlerine dokunmasıyla abdestin bozulacağına hükmetmişlerdir. Mâlikî ve Hanbelîlere göre, “dokunma” ile cinsel haz meydana gelirse abdest bozulur. Zâhirîlere göre, erkeğin kadına dokunması halinde erkeğin abdesti bozulur. Evzâîlere göre ise, kadına sadece el ile dokunmayla abdest bozulur.¹²⁹⁹

¹²⁹⁶ Mâide 5/ 6.

¹²⁹⁷ Hemedânî, *Ğâye*, 2/464, Dâni, *et-Teyisîr*, 96, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/250.

¹²⁹⁸ Isfehânî, *el-Müfredât*, 454.

¹²⁹⁹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/464, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 5/108, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 1/433, İbnü’l-Arabî, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 1/443, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 10/112, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/277, İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ân*, 1/502, Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, 2/291-292, Komisyon, *İlmihal*, 1/199-200.

...فَمَالٍ هُوَ لَا... (Nisâ, 4, 78)

Ebû Amr ve Kisâî فَمَالٍ lafzında مَا'nın üzerinde durmuşlardır.¹³⁰⁰ Diğerleri ل harfinde durmuşlardır.

...فَتَنَّبَّأُوا... (Nisâ 4, 94)

Hamza ve Kisâî فَتَنَّبَّأُوا şeklinde ث harfi ile okumuştur.¹³⁰¹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَنَّبَّأُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا...

“Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selâm verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek “sen mümin değilsin” demeyin...” (Nisâ 4, 94)

Halefû'l-Âşir, Kisâî ve Hamza âyetteki فَتَنَّبَّأُوا kelimesini فَتَنَّبَّأُوا şeklinde, İbn Kesîr, Ebû Ca'fer, Nâfi', Ya'kûb, İbn Âmir, Âsım ve Ebû Amr ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹³⁰²

- a) فَتَنَّبَّأُوا okuyuşuna göre anlam: “İyi anlayıp dinleyin”
- b) فَتَنَّبَّأُوا okuyuşuna göre anlam: “Acele ile değil, teennî ile hareket edin, işin sâbit olup olmadığının açıklanmasını isteyin” şeklindedir.¹³⁰³

...وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا...

“...Size selâm verene “sen mümin değilsin” demeyin...” (Nisâ 4, 94)

İbn Âmir, Ebû Ca'fer, Halefû'l-Âşir, Hamza ve Nâfi' âyetteki السَّلَام kelimesini السَّلَام şeklinde, İbn Kesîr, Ya'kûb, Kisâî, Ebû Amr ve Âsım ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹³⁰⁴

- a) السَّلَام okuyuşuna göre anlam: “Size selam verene ‘sen mümin değilsin’ demeyin”

¹³⁰⁰ Hemedânî, Ğâye, 2/465, Kehf 18/49, Furkân 25/7, Meâric 70/36.

¹³⁰¹ Hemedânî, Ğâye, 2/466, Hucurât 49/6.

¹³⁰² Dâni, et-Teysîr, 97, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/251.

¹³⁰³ Taberî, Câmiu'l-Beyân, 5/225, Ebû Zûr'a, Huccet, 209, Zemahşerî, el-Keşşâf, 1/554, İbn Atıyye, el-Muharraru'l-Vecîz, 4/217, Râzî, Mefâtîhu'l-Ġayb, 11/2, Nesefî, Medârikü't-Tenzîl, 1/244, Ebu's-Suûd, İrşâdû'l-Akl, 2/218.

¹³⁰⁴ Hemedânî, Ğâye, 2/466, Dâni, et-Teysîr, 98, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/253.

- b) يَدْخُلُونَ السَّلَامَ okuyuşuna göre anlam: “Size itaat eden, boyun eğen kimseye”¹³⁰⁵, veya “tevhidini ilân ederek, sizin dininize girdiğini bildiren kimseye”¹³⁰⁶ ‘sen mümin değilsin’ demeyin” şeklindedir.¹³⁰⁷

(Nisâ 4, 124)...يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ...

İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca’fer, Ebû Bekr, Mufaddal ve Ravh يَدْخُلُونَ şeklinde harfini ötre, ha harfini de fetha ile okumuşlardır.¹³⁰⁸ Ruveys sadece Nisâ sûresinde destek vermiştir.¹³⁰⁹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلُوتُوا أَوْ تُعْرَضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

“Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine bile olsa adaleti ayakta tutun, Allah için şahitlik eden kimselerden olun. (İnsanlar) zengin olsunlar yoksul olsunlar Allah onlara sizden daha yakındır. Öyleyse siz hislerinize uyup adaletten ayrılmayın. Eğer adaletten sapar veya üzerinize düşeni yapmaktan geri durursanız bilin ki Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.” (Nisâ 4, 135)

İbn Âmir ve Hamza âyetteki تَلُّوا kelimesini تَلَّى kökünden تَلَّى şeklinde, İbn Kesîr, Halefû'l-Âşir, Ebû Amr, Âsım, Ya'kûb, Ebû Ca'fer, Nâfi' ve Kisâi ise âyetteki şekilde تَلَّى kökünden okumuşlardır.¹³¹⁰

- a) تَلُّوا okuyuşuna göre anlam(lam cezmlî): “Şahitlik etmekten kaçınmak, şahitlikte yalan söylemek”
- b) تَلُّوا okuyuşuna göre anlam(lam cezmsiz): “Şahitliği yerine getirirseniz veya bundan kaçınırsanız, şüphesiz Allah yaptıklarınızı bilmektedir” şeklindedir.

Şahitliği yerine getirmek, vaktinde tanıklık yapmak gerekmektedir. Zira Allah Teâlâ'nın emrine uyanlara mükâfat, uymayanlara ise ceza verileceği anlaşılmaktadır.¹³¹¹

¹³⁰⁵Elmalılı, *Hak Dini*, 2,1425.

¹³⁰⁶Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, 2/441.

¹³⁰⁷Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/226, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/554, İbn Atıyye, *el-Muharrarü'l-Vecîz*, 4/218, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 11/2, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/295.

¹³⁰⁸Meryem 19/60, Mü'min 40/40.

¹³⁰⁹Hemedânî, *Ğâye*, 2/467, Nisâ 4/124.

¹³¹⁰Dânî, *et-Tefsîr*, 97, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/252.

...وَأَتَيْنَا دَاوُدَ زُبُورًا (Nisâ 4, 163)

Hamza ve Halef زُبُورًا şeklinde zharfini ötre ile okumuştur.¹³¹²

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَأَتَيْنَا دَاوُدَ زُبُورًا

“Biz Nûh’a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve İbrâhim’e, İsmail’e, İshak’a, Ya’kûb’a, torunlara, Îsâ’ya, Eyyûb’a, Yûnus’a, Hârûn’a ve Süleyman’a vahyettik. Dâvûd’a da Zebûr’u verdik.” (Nisâ 4, 163)

Hamza ve Halefû’l-Âşir âyetteki زُبُورًا kelimesini زُبُورًا şeklinde okumuştur.¹³¹³ Hikmetli sözler içeren kitap anlamına gelen “Zebûr”, Hz. Dâvûd’a (a.s) indirilen kitabın ismidir.¹³¹⁴ زُبُورًا kelimesinin çoğulu زُبُورًا kelimesidir. Bu da “kitaplar, sayfalar” anlamına gelmektedir. Bu kıraatla Hz. Dâvûd’a (a.s), hikmetli sözler içeren bir kitap (Zebûr) verildiği anlaşılmaktadır.¹³¹⁵

2.5. Mâide Sûresi

Mâide sûresinde anlama etki eden kıraat ayrılıkları:

...وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا...

“...Mescid-i Harâm’a girmenizi engellediler diye bir topluma karşı duyduğunuz kin, sakın aşırı gitmenize sebep olmasın...” (Mâide 5, 2)

Ebû Ca’fer, Ebû Bekr Şu’be ve İbn Âmir âyetteki شَنَاٰنُ kelimesini شَنَاٰنُ şeklinde okumuştur. Bu okuyuş anlamda pek bir değişiklik meydana

¹³¹¹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/467, Ebû Zür’a, *Huccet*, 216, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 11/74, Elmalılı, *Hak Dini*, I2/1495-1496.

¹³¹² Hemedânî, *Ğâye*, 2/468, İsrâ 17/55, Enbiyâ 21/105.

¹³¹³ Dâni, *et-Teyssîr*, 98, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/253.

¹³¹⁴ Aynı kelime İsrâ 17/55 ile Enbiyâ 21/105’de geçmektedir.

¹³¹⁵ Hemedânî, *Ğâye*, 2/468, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 6/28, Ebû Zür’a, *Huccet*, 219, Münteceb, *el-Ferîd fî İ’râbi’l-Kur’âni’l-Mecîd*, 1/380, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 11/109, Dimyâtî, *İthâf*, 1/526.

getirmemektedir.¹³¹⁶ İbn Kesîr ve Ebû Amr *أَنْ صَدُّوكُمْ* kelimesindeki *أَنْ* edatını *أَنْ* şeklinde okumuştur.¹³¹⁷

- a) *أَنْ صَدُّوكُمْ* (En) okuyuşuna göre anlam: “Mescid-i Harâm’a girmenizi engellediler diye bir topluma karşı duyduğunuz kin, sakın aşırı gitmenize sebep olmasın.”
- b) *أَنْ صَدُّوكُمْ* (In) okuyuşuna göre anlam: “Eğer sizi Mescid-i Harâm’dan men ederlerse, engellerlerse” şeklindedir.¹³¹⁸

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ...

“Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın, başlarınızı meshedin, ayaklarınızı da topuk kemiklerine kadar yıkayın...” (Mâide 5, 6)

İbn Âmir, Ya’kûb, Kisâî, Hafs ve Nâfi’ âyetteki *وَأَرْجُلَكُمْ* kelimesini *وَأَرْجُلَكُمْ* şeklinde lââm’ı fetha ile Ebû Ca’fer, Ebû Amr, Halefû’l-Âşir, Hamza, Ebû Bekr Şu’be ve İbn Kesîr ise *وَأَرْجُلَكُمْ* şeklinde lââm’ı kesre ile okumuşlardır.¹³¹⁹

- a) *وَأَرْجُلَكُمْ* okuyuşuna göre anlam: “Ayaklarınızı topuk kemiklerine kadar yıkayın”
- b) *وَأَرْجُلَكُمْ* okuyuşuna göre anlam: “Ayaklarınızı topuk kemiklerine kadar meshedin” şeklindedir.¹³²⁰

Ehl-i Sünnet mezhepleri ile Şîa’dan Zeydiyye mezhebi yıkama görüşünü benimserken, Şîa’dan İmâmiyye mezhebi başta olmak üzere bazı Sünnî müfessir ve fakihler mesh etme görüşünü benimsemiştir. Diğer görüşlerin mezhep anlamında takipçileri bulunmamakla birlikte, bazı müfessir ve fakihler tarafından savunulmaktadır. Her bir görüşün savunucuları, âyeti kendi görüşü istikametinde okumakta ve yorumlamakta; kendi görüşünü destekleyen rivâyetleri ön plana

¹³¹⁶ Muhaysin, *el-Mühezzebe*, 1/179, Kamhâvî, *Talâilü’l-Beşer*, 74.

¹³¹⁷ Hemedânî, *Ğâye*, 2/469, Dâni, *et-Teyisîr*, 99, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/253-254, Paluvî Abdülfettah, *Zübdetü’l-İrfân*, İstanbul, ts, 50.

¹³¹⁸ Ebû Zûr’a, *Huccet*, 220, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 11/134, Muhaysin, *el-Mühezzebe*, 1/180, Kamhâvî, *Talâilü’l-Beşer*, 76.

¹³¹⁹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/469, Dâni, *et-Teyisîr*, 98, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/254.

¹³²⁰ Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, 2/477-481.

çıkarmakta; diğer rivâyetleri görmezden gelmekte veya te'vil etmektedir. Belli bir mezhebe bağlı olan müfessir ve fakihlerin genelde bu tutumu sergiledikleri görülmektedir.¹³²¹

...وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا...

“...Şayet hasta veya yolculuk halinde veya içinizden biri ayakyolundan gelirse yahut kadınlarla cinsel ilişkide bulunursa, bu hallerde su bulamadığınız takdirde temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin)...” (Mâide 5, 6)

Halefü'l-Âşir, Kisâî ve Hamza لَمَسْتُمْ kelimesini âyette geçtiği şekilde medsiz olarak, İbn Kesîr, Ebû Ca'fer, Ebû Amr, Ya'kûb, Âsım, Nâfi' ve İbn Âmir ise لَامَسْتُمْ şeklinde medli okumuşlardır.¹³²² لَمَسْتُمْ kıraatıyla, “erkek ve kadının karşılıklı olarak birbirine dokunması” لَمَسْتُمْ kıraatıyla da, “erkeğin tek başına dokunması” anlaşılmıştır. “Dokunma” ile kastedilen, cinsî birliktelik veya mutlak olarak dokunmak, yani erkek ile kadının tenlerinin birbirine değmesi şeklinde farklı îzahlar yapılmıştır.¹³²³

Hanefilere göre, “dokunma” ile kastedilen cinsi birliktelik olduğundan, erkeğin teninin kadının tenine değmesi ile abdest bozulmaz. Şâfiilere göre, “dokunma” ile ten teması anlaşılmaktadır. Bu yüzden Şâfiiler, kadın ve erkeğin birbirlerine dokunmasıyla abdestin bozulacağına hükmetmişlerdir. Mâlikî ve Hanbelîlere göre, “dokunma” ile cinsel haz meydana gelirse abdest bozulur. Zâhirîlere göre, erkeğin kadına dokunması halinde erkeğin abdesti bozulur. Evzâîlere göre ise, kadına sadece el ile dokunmayla abdest bozulur.¹³²⁴

فِيمَا نَقُضُهُمْ مِّثَاقَهُمْ لَعْنَاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً...

“...Ahidlerini bozdukları için onları lânetledik ve kalplerini katılaştırdık...” (Mâide 5, 13)

¹³²¹ Ayşe Ulya Özek, “Mâide Süresi 6. Âyet Bağlamında Ayağa Mesh Meselesi”, İstanbul: İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013, 2.

¹³²² Dâni, et-Teyisr, 99, Muhaysin, el-Muhezzeb, 1/181.

¹³²³ Isfehânî, el-Müfredât, 454.

¹³²⁴ Hemedânî, Ğâye, 2/469, Taberî, Câmiu'l-Beyân, 5/108, Beğavî, Meâlimü't-Tenzil, 1/433, İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kur'an, 1/443, Râzî, Mefâtihu'l-Ğayb, 10/112, Beydâvî, Envâru't-Tenzil, 1/277, İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'an, 1/502, Ateş, Çağdaş Tefsîr, 2/291-292, Komisyon (DİB), İlmi hal, 1/199-200.

İbn Âmir, Ebû Amr, Âsım, Nâfi', Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Halefû'l-Âşir ve İbn Kesîr âyetteki قَاسِيَةً kelimesini bu şekilde, Hamza ve Kisâi ise قَاسِيَةً şeklinde okumuşlardır.¹³²⁵ قَاسِيَةً okuyuşu قَاسِيَةً kelimesinin mübalağalı hali olabileceği gibi, “kalplerini âdî, değersiz ve bozuk yaptık” şeklinde de olabilir.¹³²⁶

(Mâide 5, 45)...وَالَّذِينَ بِالْأَذْنِ...

Nâfi' Nâfi' şeklinde harfini sükûn ile okumuştur.¹³²⁷

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرِّ مِنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتِ...

“De ki: “Allah katında cezası bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi? Onlar Allah’ın lânetlediği ve gazap ettiği, bir kısmını maymunlara ve domuzlara çevirdiği, tâğuta yapan kimselerdir...” (Mâide 5, 60)

İmam Hamza âyetteki وَعَبَدَ الطَّاغُوتِ kelimesini وَعَبَدَ الطَّاغُوتِ şeklinde, diğer kıraat imamları ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹³²⁸ İmam Hamza bu kıraatın mübalağa ifadesi içerdiğini belirtmiştir. Bu okuyuşa göre anlam: “Tâğuta ibadette zirveye ulaşanlar” şeklindedir.¹³²⁹

(Mâide 5, 67)...فَمَا بَلَغَتْ رَسُولَاتُهُ...

İbn Âmir, Ebû Bekr, Mufaddal ve Ruveys رسالته şeklinde cemi olarak okumuşlardır.¹³³⁰ İbn Kesîr müfred olarak okumuştur.¹³³¹ Ebû Ca'fer ve Ravh En'âm sûresinde müfred olarak okumuştur.¹³³² Hafs ise bunun aksine sadece A'râf sûresinde cemi olarak okumuştur.¹³³³ Ebû Amr, Hamza, Kisâi ve Halef yukarıda yazılan âyetten müfred olarak, En'âm ve A'râf sûresinde ise cemi olarak okumuşlardır.¹³³⁴

¹³²⁵ Dâni, et-Teyssir, 100, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/254.

¹³²⁶ Hemedânî, Ğâye, 2/469, Taberî, Câmiu'l-Beyân, 6/154, Isfehânî, el-Müfredât, 404, İbn Atıyye, el-Muharraru'l-Vecîz, 5/59, Râzî, Mefâtihu'l-Ġayb, 11/186, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an, 5/91, Beydâvî, Envâru't-Tenzil, 1/329, Nesefî, Medârikü't-Tenzil, 1/275, Ebu's-Suûd, İrşâdü'l-Akli's-Selîm, 2/16.

¹³²⁷ Hemedânî, Ğâye, 2/470, Lokmân 31/7, Tevbe 9/61.

¹³²⁸ Dâni, et-Teyssir, 100, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/255.

¹³²⁹ Hemedânî, Ğâye, 2/472, Râzî, Mefâtihu'l-Ġayb, 22/36-37.

¹³³⁰ En'âm 6/124, A'râf 7/144.

¹³³¹ Mâide 5/67, En'âm 6/124, A'râf 7/144.

¹³³² En'âm 6/124.

¹³³³ A'râf 7/144.

¹³³⁴ Hemedânî, Ğâye, 2/472, En'âm 6/124, A'râf 7/144.

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْغُرَبَاءِ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ...

“Allah Kâbe’yi, Beytü’l-Harâm’ı insanlar için (hayat ve güven) durağı yapmıştır...” (Mâide 5, 97)

...إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ (Mâide 5, 110)

Hamza, Kisâi ve Halef سِحْرُ kelimesini سَاحِرْ şeklinde elif ile okumuşlardır.¹³³⁵ İbn Kesîr ve Âsım sadece Yûnus sûresinde onlara destek vermiştir.¹³³⁶

İbn Âmir âyetteki قِيَامًا kelimesini قِيَمًا şeklinde uzatmadan okumuştur.¹³³⁷ Diğer kıraat imamı ise âyetteki gibi قِيَامًا şeklinde okumuşlardır. İbn Âmir kıraatı ile mübalağalı bir anlam elde edilir.¹³³⁸ Kâbe’nin insanlar için maddî mânevî güç kaynağı taşıdığı anlaşılır.

...فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ

“...İnkâr edenler, ‘bu düpediz bir büyü!’ dediler.” (Mâide 5, 110)

Halefü’l-Âşir, Kisâi ve Hamza âyetteki سِحْرُ kelimesini سَاحِرْ şeklinde, Ya’kûb, Ebû Amr, Âsım, İbn Âmir, Ebû Ca’fer, İbn Kesîr ve Nâfi’ ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹³³⁹

- a) سِحْرُ okuyuşuna göre anlam: “İnkâr edenler, ‘bu düpediz bir büyü!’ dediler”
- b) سَاحِرْ okuyuşuna göre anlam: “Bu apaçık bir sihirbazdan başka bir şey değildir” şeklindedir.¹³⁴⁰ “سِحْرُ” kıraatıyla Hz. İsâ’nın mucizeleri sihir olarak nitelendirilirken, “سَاحِرْ” kıraatıyla Hz. İsâ’nın kendisi sihirbaz olarak nitelendirilmiştir.

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

¹³³⁵Yûnus 10/2, Hûd 11/7, Saff 61/6.

¹³³⁶Yûnus 10/2.

¹³³⁷Hemedânî, *Ğâye*, 2/474, Dâni, *et-Teysîr*, 100, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/256.

¹³³⁸Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 22/99.

¹³³⁹Dâni, *et-Teysîr*, 101, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/256.

¹³⁴⁰Hemedânî, *Ğâye*, 2/474, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 7/128, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 5/232, Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 22/127, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/365.

“Havârilere “Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi?” diye sormuşlardı. O şöyle cevap verdi: “Eğer iman etmiş kimseler iseniz Allah’a saygılı olun.” (Mâide 5, 112)

İmam Kisâî âyetteki يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ kelimesini تَسْتَطِيعُ رَبُّكَ şeklinde, diğer kıraat imamları ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹³⁴¹

- a) يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ okuyuşuna göre anlam: “Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi?”
- b) تَسْتَطِيعُ رَبُّكَ okuyuşuna göre anlam: “Rabbinin gökten bize bir sofrayı indirmesini isteyebilir misin?” şeklindedir.

İmam Kisâî’nin okuduğu kıraat ile Allah Teâlâ’nın değil, Hz. İsa’nın gücü konusunda şüpheye düşülmüş olunur. Kelimesin âyette geçtiği şekilde okunması halinde ise, Allah Teâlânın gücü, kudreti hakkında şüpheye düşülebileceğinden dolayı anlamının: “Gökten bize bir sofrayı indirme talebine Rabbin muvafakat eder mi?” şeklinde anlaşılması gerektiği belirtilmiştir.¹³⁴²

...أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ...

“...Gökten bize bir sofrayı indirmeye...” (Mâide 5, 112)

Ya’kûb İbn Kesîr ve Ebû Amrâyetteki يُنَزَّلُ أَنْ kelimesini يُنَزَّلُ şeklinde, Nâfi’, İbn Âmir, Hamza, Kisâî, Ebû Ca’fer ve Halefû’l-Âşir ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹³⁴³ يُنَزَّلُ kıraatı ile “bir defa indirmek”, أَنْ يُنَزَّلُ kıraatı ile de “tekrar tekrar indirmek” anlamı anlaşılmaktadır.¹³⁴⁴

قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ...

“Allah şöyle buyurdu: Onu size mutlaka indireceğim...” (Mâide 5, 115)

Ya’kûb, Halefû’l-Âşir, Kisâî, Ebû Amr ve Hamza, âyetteki مُنَزِّلُهَا kelimesini مُنَزَّلُهَا şeklinde, Nâfi’, İbn Kesîr, İbn Âmir, Âsım ve Ebû Ca’fer ise âyetteki gibi okumuşlardır.

¹³⁴¹Dânî, *et-Teyssîr*, 102, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/255.

¹³⁴²Hemedânî, *Ğâye*, 2/475, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 7/129, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/654, İbn Atrıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 5/234, Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 22/129, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/365, Elmalılı, *Hak Dini*, 12/1845.

¹³⁴³Dânî, *et-Teyssîr*, 101, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/256.

¹³⁴⁴Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 7/129, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/366.

şeklinde okumuşlardır.¹³⁴⁵ مُنْزَلُهَا kıraatı ile “bir defa indireceğim”, مُنْزَلُهَا kıraatı ile de “tekrar tekrar indireceğim” anlamı anlaşılmaktadır.¹³⁴⁶ Her iki kıraatın aynı anlama geldiğini söyleyenler de vardır.¹³⁴⁷

قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمٌ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ...

“Allah şöyle buyurur: Bugün doğrulara doğruluklarının fayda vereceği gündür...” (Mâide 5, 119)

İmam Nâfi’ âyetteki يَوْمٌ kelimesini يَوْمٌ şeklinde fetha ile diğer imamlar ise âyetteki gibi يَوْمٌ şeklinde zamme ile okumuşlardır.¹³⁴⁸

- a) يَوْمٌ okuyuşuna göre anlam: “Bugün doğrulara doğruluklarının fayda vereceği gündür”
- b) يَوْمٌ okuyuşuna göre anlam: “Sâdıklara, sadâkatlerinin menfaat vereceği gündedir, o gün vaki olacaktır” şeklindedir.¹³⁴⁹

2.6. En’âm Sûresi

En’âm sûresinde anlama etki eden kıraat ayrılıkları:

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ... (En’âm 6, 22)

Ravh يَفْقُولُ ve يَحْشُرُهُمْ şeklinde ya ile okumuştur.¹³⁵⁰ Ruveys En’âm sûresinin sonlarındaki âyet dışında ona destek vermiştir.¹³⁵¹ Hafs En’âm sûresinin bu âyeti dışında ona destek vermiştir.¹³⁵² Yûnus sûresinin sonlarında ya ile okuyarak ondan ayrılmıştır.¹³⁵³ İbn Kesîr ve Ebû Ca’fer sadece Furkân sûresinde destek vermiştir.¹³⁵⁴

¹³⁴⁵ Hemedânî, *Ğâye*, 2/475, Dâni, *et-Teysîr*, 103, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/257.

¹³⁴⁶ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 22/132, Elmalılı, *Hak Dini*, 12/1847.

¹³⁴⁷ İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 5/237.

¹³⁴⁸ Dâni, *et-Teysîr*, 102, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/257,

¹³⁴⁹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/475, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 7/140, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 2/82, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/658, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 5/241, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 22/138, Elmalılı, *Hak Dini*, 12/1855.

¹³⁵⁰ En’âm 6/128, Furkân 25/ 17, Sebe’ 34/40.

¹³⁵¹ En’âm 6/128.

¹³⁵² En’âm 6/22.

¹³⁵³ Yûnus 10/45.

¹³⁵⁴ Furkân 25/17.

Diğer imamlar ise bu zikredilen sûrelerde ن harfi ile okumuştur. Yûnus sûresinin başlarında geçen bu lafzın ن ile okunmasında herhangi bir ihtilâf yoktur.¹³⁵⁵

ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِئْتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ

“Sonra onların mazeretleri “Rabbimiz Allah’a andolsun ki biz ortak koşanlardan değildik” demekten başka bir şey olmadı.” (En’âm 6, 23)

Halefû'l-Âşir, Kisâi ve Hamza âyetteki رَبَّنَا kelimesini رَبَّنَا şeklinde, Ya’kûb, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Ebû Ca’fer, İbn Kesîr ve Nâfi’ ise âyetteki gibi رَبَّنَا şeklinde okumuşlardır.¹³⁵⁶

- a) رَبَّنَا okuyuşuna göre anlam: “Rabbimiz Allah’a andolsun ki biz ortak koşanlardan değildik”
- b) رَبَّنَا okuyuşuna göre anlam: “Rabbimiz, vallahi biz ortak koşanlardan olmadık.” Şeklindedir.¹³⁵⁷

...أَفَلَا تَعْقِلُونَ (En’âm 6, 32)

Nâfi’, Ebû Ca’fer ve İbn Âmir âyette geçtiği gibi تَعْقِلُونَ şeklinde okumuştur.¹³⁵⁸ Hafs ve Halvenî Yâsin sûresi dışında onlara destek vermiştir.¹³⁵⁹ Hammâd ve Yahya Yûsuf sûresinde onlara destek vermiştir.¹³⁶⁰ Şamevnî da sadece Yâsin sûresinde onlara destek vermiştir.¹³⁶¹ Diğerleri ise bu zikredilen sûrelerde ğaib yâ’sı ile okumuşlardır.

فَدَعَلُمُ إِنَّهُ لَيَحْزَنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ

“(Resulüm!) Onların söylediklerinin gerçekten seni üzmekte olduğunu biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler açıkça Allah’ın âyetlerini inkâr ediyorlar.” (En’âm 6, 33)

¹³⁵⁵Hemedânî, Ğâye, 2/476, Yûnus 10/28.

¹³⁵⁶Dânî, et-Teyssîr, 101-102, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/257.

¹³⁵⁷Hemedânî, Ğâye, 2/476, Beğavî, Meâlimü't-Tenzîl, 2/90, Râzî, Mefâtihu'l-Ğayb, 22/182.

¹³⁵⁸A'râf 7/169, Yûsuf 12/109, Yâsin 36/68.

¹³⁵⁹Yâsin 36/68.

¹³⁶⁰Yûsuf 12/109.

¹³⁶¹Yâsin 36/68.

İmam Nâfi' ve Kisâi âyetteki لَا يُكْذِبُونَكَ kelimesini لَا يَكْذِبُونَكَ şeklinde, İbn Kesîr, Halefû'l-Âşir, Ebû Ca'fer, Âsım, Hamza, Ya'kûb, Ebû Amr ve İbn Âmir ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹³⁶²

- a) لَا يَكْذِبُونَكَ okuyuşuna göre anlam: “Onlar seni yalanlamıyorlar (İnkâr etmiyorlar, hased ve inatçı davrandıkları için böyle söylüyorlar),
- b) لَا يَكْذِبُونَكَ okuyuşuna göre anlam: “Onlar sana yalancı demiyorlar, çünkü senin doğru sözlü ve güvenilir olduğunu biliyorlar” şeklindedir. Her iki kıraatın aynı anlama geldiğini söyleyenler de vardır.¹³⁶³

...فَتَحْنَاهُمْ عَلَيْهِمْ... (En'âm 6, 44)

İbn Âmir, Halvenî ve Nuhhâs فَتَحْنَاهُمْ şeklinde şeddeli olarak okumuştur.¹³⁶⁴ Umerî ve Ravh Enbiyâ ve Kamer sûresinde onlara destek vermiştir.¹³⁶⁵ Ebû Tayyib sadece Enbiyâ sûresinde destek vermiştir.¹³⁶⁶ Diğerleri ise zikredilen sûrelerde şeddesiz olarak okumuşlardır.

فَلَمَّا تَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَاهُمْ عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ

“Onlar, kendilerine yapılan uyarıları unutunca her şeyin kapılarını onlara açtı. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımarıdıkları zaman onları ansızın yakaladık! Böylece onlar birden bire bütün ümitlerini yitirdiler.” (En'âm 6, 44)

İbn Âmir, Ebû Ca'fer ve Ruveys âyetteki فَتَحْنَاهُمْ kelimesini فَتَحْنَاهُمْ olarak okumuşlardır.¹³⁶⁷ Şedde tekrar ve çokluk ifade ettiğinden şeddeli kıraat ile şu anlam anlaşılır: “Önceki peygamberlere karşı çıkan inkârcılar, kendilerine defalarca rahatlık bolluk ve çeşitli nimetler verildiği halde, inkârda direnmeleri sebebiyle cezalandırılmışlardır.”¹³⁶⁸

...يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ... (En'âm 6, 52)

¹³⁶² Dâni, *et-Teyşîr*, 102, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/257-258.

¹³⁶³ Hemedânî, *Ğâye*, 2/478, İbn Kuteybe, *et-Teyşîr*, 153, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 7/180, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/14, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 5/39, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 22/204, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/376, Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, 2/10, Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akl*, 12/126, Elmalılı, *Hak Dini*, 12/1913.

¹³⁶⁴ A'râf 7/96, Enbiyâ 21/96, Kamer 54/11.

¹³⁶⁵ Enbiyâ 21/96, Kamer 54/11.

¹³⁶⁶ Enbiyâ 21/96.

¹³⁶⁷ Dâni, *et-Teyşîr*, 102, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/258.

¹³⁶⁸ Hemedânî, *Ğâye*, 2/479, Ebû Zür'a, *Huccet*, 250.

İbn Âmir بِالْغُدُوَّةِ olarak و ile okumuştur.¹³⁶⁹

وَكَذَلِكَ نَقُصِّلُ الْآيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ

“Böylece suçluların yolu belli olsun diye âyetlerimizi iyice açıklıyoruz.”
(En’âm 6, 55)

İmam Nâfi’ ve Ebû Ca’fer âyetteki وَلِتَسْتَبِينَ kelimesini muhatap sigası kabul ederek sonrasında gelen kelimeyi fetha olarak (سَبِيلٍ) okumuşlardır.¹³⁷⁰ Bu durumda anlam şu şekilde olur: “Böylece sen, suçluların yolunu belli edesin diye âyetlerimizi açıklıyoruz.” İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Hafs ve Ya’kûb وَلِتَسْتَبِينَ kelimesindeki “tâ”yı müenneslik tâ’sı kabul ederek sonrasında gelen kelimesi merfû olarak (سَبِيلٍ) okumuşlardır. Bu durumda anlam yukarıda geçtiği şekilde olur. Ebû Bekir Şu’be, Halefû’l-Âşîr, Kisâî ve Hamza ise, سَبِيلٍ kelimesini müzekker kabul ettiklerinden dolayı fiili de müzekker olarak وَلِتَسْتَبِينَ şeklinde okumuşlardır.¹³⁷¹ Anlam yine yukarıda geçtiği şekildedir.

...إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ

“...Hüküm ancak Allah’ındır ve Allah hakkı anlatır, O doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır.” (En’âm 6, 57)

Nâfi’, İbn Kesîr, Âsım ve Ebû Ca’fer âyetteki يَقُصُّ kelimesini âyette geçtiği şekilde, Ya’kûb, İbn Âmir, Halefû’l-Âşîr, Kisâî, Ebû Amr ve Hamza ise يَقُصُّ şeklinde okumuşlardır.¹³⁷² Bir haberi duyup nakletmek genelde sözle olur. Bunun için قَصَّ kelimesi kullanır. قَضَى kelimesi ise bir şeyi kesip atmak, ayırıp bitirmek için kullanılır. Bu da hem söz hem de fiille birlikte oluşur.

a) يَقُصُّ okuyuşuna göre anlam: “O, hakkı anlatır”,

¹³⁶⁹Hemedânî, *Gâye*, 2/480, Kehf 18/28.

¹³⁷⁰Dânî, *et-Teyssîr*, 103, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/258.

¹³⁷¹Hemedânî, *Gâye*, 2/480, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 7/209, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/23, Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 22/6, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/381, Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl*, 2/14, Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akl*, 12/141.

¹³⁷²Dânî, *et-Teyssîr*, 104, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/259.

- b) يُقْضَى okuyuşuna göre anlam: “O, hakkıyla hüküm verir” ya da “O, gerçeği yapar” şeklindedir.¹³⁷³

(En'âm 6, 63)...فُلٌ مِّنْ يُنَجِّيكُمْ

Ya'kûb يُنَجِّيكُمْ şeklinde şeddesiz olarak okumuştur. Bu lafız bir tanesi zikredilen âyette olmak üzere on bir yerde geçmektedir.¹³⁷⁴ Âsım, Hamze, Kisâî, Halef, Ebû Ca'fer ve Hişâm En'âm sûresinde bu lafzı şeddeli olarak okumuştur.¹³⁷⁵ Ya'kûb ve Kuteybe Yûnus sûresinde şeddesiz olarak okumuştur.¹³⁷⁶ Ya'kûb ve Rustumî Yûnus sûresinin ortasında geçen âyeti şeddesiz olarak okumuşlardır.¹³⁷⁷ Kisâî, Ya'kûb ve Hafs Yûnus sûresinin sonunda geçen âyeti şeddesiz olarak okumuşlardır.¹³⁷⁸ Hamze, Kisâî, Halef ve Ya'kûb Hicr ve Ankebût sûresinde şeddesiz olarak okumuşlardır.¹³⁷⁹ İbn Kesîr ve Âsım onlara Ankebût sûresinde geçen ikinci âyette destek vermişlerdir.¹³⁸⁰

فُلٌ مِّنْ يُنَجِّيكُمْ مِّنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُوهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لِّئِنْ أَنجَيْنَا مِنْ هَذِهِ لَنُكَوِّنَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ

“De ki: “Karanın ve denizin karanlıklarından sizi kim kurtarır?” O’na açık gizli yalvararak, “Eğer bizi bundan kurtarırsa andolsun şükredenlerden olacağız” diye dua edersiniz.” (En'âm 6, 63)

Allah Teâlâ bu ve bundan sonra gelen âyette, insanların tehlike anında ve sonrasında yaşadığı çelişkiye dikkat çekerek uyarıda bulunmaktadır. İmam Ya'kûb âyetteki يُنَجِّيكُمْ kelimesini يُنَجِّيكُمْ şeklinde, diğer kıraat imamları âyetteki gibi okumuşlardır. Şeddeli okuyuşta Allah Teâlâ'nın kurtarmasının çok kere olduğu

¹³⁷³Hemedânî, *Ğâye*, 2/480, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 7/211, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 2/101, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/24, Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 22/7, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/382.

¹³⁷⁴En'âm 6/64, Yûnus 10/92-103, Hicr 15/59, Meryem 19/72, Ankebût 29/32-33, Zümer 39/61, Saff 61/10.

¹³⁷⁵En'âm 6/64.

¹³⁷⁶Yûnus 10/92.

¹³⁷⁷Yûnus 10/103.

¹³⁷⁸Yûnus 10/103.

¹³⁷⁹Hicr 15/59, Ankebût 29/32-33.

¹³⁸⁰Ankebût 29/33.

anlaşılmaktadır.¹³⁸¹ Ebû Bekir Şu'be âyetteki خُفِيَّةً kelimesini خُفِيَّةً şeklinde okumuştur. Kıraatlerin ikisinde de aynı anlama gelmektedir.¹³⁸²

لَئِنْ أَجَبْنَا مِنْ هَذِهِ...

“...Eğer bizi bundan kurtarırsa...” (En'âm 6, 63)

Kûfe kıraat imamlarından İmam Âsım, Halefû'l-Âşır, Kisâî ve Hamza âyetteki أَجَبْنَا kelimesini Kûfemushafına göre bu şekilde, diğer kıraat imamları da beldelerinin mushafına göre أَجَبْنَا şeklinde okumuşlardır.¹³⁸³ Kûfeli imamların okuyuşuna göre “eğer O bizi kurtarırsa”, diğer imamların okuyuşuna göre ise “eğer Sen bizi kurtarırsan” mânâsı anlaşılır.¹³⁸⁴

نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ... (En'âm 6, 83)

Âsım, Hamze, Kisâî ve Halef âyette geçtiği gibi tenvin ile okumuşlardır.¹³⁸⁵ Ya'kûb En'âm sûresinde onlara destek vermiştir.¹³⁸⁶

وَالْيَسَعَ... (En'âm 6, 86)

Hamze, Kisâî ve Halef وَالْيَسَعَ şeklinde iki ل ile okumuştur.¹³⁸⁷

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

“Bu (Kur'ân), Ümmülkurâ (Mekke) ve çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz, kendisinden öncekileri doğrulayıcı mübarek bir kitaptır. Âhirete inananlar buna da inanırlar ve onlar namazlarını kılmaya hakkıyla devam ederler.” (En'âm 6, 92)

İmam Âsım'ın râvilerinden Ebû Bekir Şu'beâyetteki وَلِتُنْذِرَ kelimesini وَلِتُنْذِرَ şeklinde, diğer kıraat imamları ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹³⁸⁸ Kıraat

¹³⁸¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/481, Dâni, *et-Teyisîr*, 103, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/259, Muhaysin, *el-Muhezzeb*, 1/211.

¹³⁸²Dimyâtî, *İthâf*, 2/16.

¹³⁸³Hemedânî, *Ğâye*, 2/483, Dâni, *et-Teyisîr*, 103, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/259, Muhaysin, *el-Muhezzeb*, 1/211.

¹³⁸⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/483, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/26, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 5/68, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 22/20, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/305, Elmalılı, *Hak Dini*, 12/1952.

¹³⁸⁵Yûsuf 12/76.

¹³⁸⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/484, En'âm 6/83.

¹³⁸⁷Hemedânî, *Ğâye*, 2/484, Sâd 38/48.

imamlarının çoğunluğuna göre anlam yukarıda geçtiği şekilde, Hz. Peygamber'e (sav) hitabendir. Ebû Bekir Şu'be'nin okuyuşuna göre ise kast edilen, Kur'an-ı Kerîm'dir.¹³⁸⁹ Bu kıraata göre anlam şu şekildedir: "İşte bu (Kur'an) da bereket kaynağı, kendinden öncekileri doğrulayan ve Ümmülkurâ'yı (Mekke) ve çevresindekileri uyarsın diye indirdiğimiz bir kitaptır. Âhirete inananlar Kur'an'a da inanırlar ve onlar namazlarını kılmaya hakkıyla devam ederler. Hz. Peygamber (sav) insanları Kur'an-ı Kerîm ile uyardığı için Kıraatlerin ikisinde de hakikatin ifadesidir. Şöyle ki, Allah Teâlâ bu sûrede yine Hz. Peygamber'e (sav) Kur'an ile uyarmayı emretmiştir.¹³⁹⁰

...لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَرْغُمُونَ

"...Andolsun, aranız açılmış, (tanrı) sandığınız şeyler sizi bırakıp gitmiştir." (En'âm 6, 94)

Ebû Ca'fer, Kisâî, Nâfi' ve Hafs âyetteki بَيْنَكُمْ kelimesini bu şekilde, İbn Kesîr, Ya'kûb, İbn Âmir, Halefû'l-Âşir, Hamza, Ebû Amr ve Ebû Bekr Şu'be ise بَيْنَكُمْ şeklinde okumuşlardır.¹³⁹¹

- a) بَيْنَكُمْ okuyuşuna göre anlam: "Aranızdaki bağlar bitmiştir",
- b) بَيْنَكُمْ okuyuşuna göre anlam: "Aranız açılmıştır (onlara ulaşmanız mümkün değildir)" şeklindedir.¹³⁹²

فَالْقُلُوبُ الْإِصْبَاحَ وَجَعَلَ اللَّيْلُ سَكَنًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

"Sabahı aydınlatan o'dur. Ve O, geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, aziz ve alim olan Allah'ın takdiridir." (En'âm 6, 96)

İmam Âsım, Halefû'l-Âşir, Kisâî ve Hamza âyetteki وَجَعَلَ اللَّيْلُ kelimesini bu şekilde, Ya'kûb, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir ve Ebû Ca'fer ise وَجَعَلَ اللَّيْلُ şeklinde okumuşlardır.¹³⁹³

¹³⁸⁸ Hemedânî, *Gâye*, 2/484, Dâni, *et-Teysîr*, 105, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/260, Dimyâtî, *İthâf*, 2/22.

¹³⁸⁹ Ebû Zûr'a, *Huccet*, 261, Dimyâtî, *İthâf*, 2/22, Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 22/82.

¹³⁹⁰ "...O'nun huzurunda toplanmanın kaygısını duyan insanları onunla (Kur'an) uyar ki günahlardan sakınsınlar." (En'âm 6/51)

¹³⁹¹ Dâni, *et-Teysîr*, 105, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/260.

¹³⁹² Hemedânî, *Gâye*, 2/484, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 7/279, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 5/113, Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 22/87, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/392, Elmalılı, *Hak Dini*, 12/1983.

- a) *وَجَعَلَ اللَّيْلَ* okuyuşuna göre anlam: “O, geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı birer hesap ölçüsü kılmıştır”
- b) *وَجَاعِلُ اللَّيْلِ* okuyuşuna göre anlam: “O, geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı birer hesap ölçüsü kılandır” şeklindedir. Kelimenin bu şekilde okunması süreklilik ifade eder. Allah Teâlâ’nın bütün tasarruflarının geçmişte olduğu gibi, şimdi ve gelecekte de devam edeceğini bildirir. Böylece kıraatlerin ikisi ile geniş anlam elde edilmektedir.¹³⁹⁴

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ...

“O, sizi tek bir nefisten yaratmıştır. (Sizin için) bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır...” (En’âm 6, 98)

İbn Kesîr, Ebû Amr ve Ravh âyetteki *فَمُسْتَقَرٌّ* kelimesini *فَمُسْتَقَرٌّ* şeklinde ق harfini kesre ile Ruveys, Halefû’l-Âşir, Hamza, Kisâi, Nâfi’, Âsım, Ebû Ca’fer ve İbn Âmir ise âyette geçtiği gibi kâf harfini fetha ile okumuşlardır.¹³⁹⁵

- a) *فَمُسْتَقَرٌّ* okuyuşuna göre anlam: “karar kılma yeri”. “(Sizin için) bir karar kılma yeri, bir de emanet olarak bırakılacağınız yer vardır”
- b) *فَمُسْتَقَرٌّ* okuyuşuna göre anlam: “karar kılan, istikrar halinde olan”. “Kiminiz istikrar halinde, kiminiz de emanet halindedir” şeklindedir.

...إِلَى ثَمَرِهِ... (En’âm 6, 99)

Hamze, Kisâi ve Halef *ثَمَرِهِ* şeklinde ötre ile okumuştur.¹³⁹⁶

وَكَذَلِكَ نُنْصِرُكَ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

“Böylece biz âyetleri, duruma göre farklı tarzlarda gönderiyoruz ki, “iyi öğrenmişsin” desinler ve biz, anlayan topluluk için Kur’ân’ı iyice açıklamış olalım.” (En’âm 6, 105)

¹³⁹³ Dâni, *et-Teysîr*, 105, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/260.

¹³⁹⁴ Hemedânî, *Ğâye*, 2/484, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 7/283, Dimyâtî, *İthâf*, 2/23.

¹³⁹⁵ Hemedânî, *Ğâye*, 2/484, Dâni, *et-Teysîr*, 105, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/260.

¹³⁹⁶ Hemedânî, *Ğâye*, 2/485, En’âm 6/141, Yâsin 36/35.

Halefû'l-Âşir, Âsım, Kisâî, Ebû Ca'fer, Hamza ve Nâfi', âyetteki دَرَسْتَ kelimesini bu şekilde, Ebû Amr ve İbn Kesîr دَارَسْتَ şeklinde, Ya'kûb ve İbn Âmir ise دَرَسْتُ şeklinde okumuşlardır.¹³⁹⁷

- a) دَرَسْتَ okuyuşuna göre anlam: “sen ders almışsın”
- b) دَارَسْتَ okuyuşuna göre anlam: “sen bunu başkalarından (ehl-i kitap) almışsın,
- c) دَارَسْتُ okuyuşuna göre anlam: “bu senin okuduğun şeylerin zamanı geçmiştir” şeklindedir.¹³⁹⁸

(En'âm 6, 111)...كُلُّ شَيْءٍ قُبُلًا...

Nâfi', Ebû Ca'fer ve İbn Âmir قُبُلًا şeklindekaf harfini kesra, ba harfini fetha ile okumuşlardır. Âsım, Hamze, Kisâî ve Halef Kehf sûresinde قُبُلًا şeklinde ötre ile okumuşlardır.¹³⁹⁹

...وَالَّذِينَ آمَنَّا هُمْ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ...

“...Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, Kur'an'ın gerçekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilirler...” (En'âm 6, 114)

Hafs ve İbn Âmir âyetteki مُنَزَّلٌ kelimesini bu şekilde, Ebû Bekr Şu'be, Ya'kûb, Halefû'l-Âşir, Ebû Amr, Hamza, Ebû Ca'fer, Kisâî, Nâfi' ve İbn Kesîr ise مُنَزَّلٌ şeklinde okumuşlardır.¹⁴⁰⁰ Hafs ve İbn Âmir'in okuduğu مُنَزَّلٌ okuyuşuna göre, Kur'an'ın parça parça, bölüm bölümnüzûlü malum olmaktadır.¹⁴⁰¹

وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرَرْتُمْ إِلَيْهِ

Oysa Allah, çaresiz yemek zorunda kalmanız dışında haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır. (En'âm 6, 119)

فَصَّلَ حَرَّمَ kelimelerini:

¹³⁹⁷ Dâni, et-Teyssîr, 105, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/261.

¹³⁹⁸ Hemedânî, Ğâye, 2/485, Taberî, Câmiu'l-Beyân, 7/305, Zemahşerî, el-Keşşâf, 2/42, İbn Atıyye, el-Muharraru'l-Vecîz, 5/124, Râzî, Mefâtihu'l-Ġayb, 22/135, Beydâvî, Envâru't-Tenzîl, 1/396, Elmalılı, Hak Dini, 12/2020, Ateş, Çağdaş Tefsîr, 12/216.

¹³⁹⁹ Hemedânî, Ğâye, 2/486, Kehf 18/55.

¹⁴⁰⁰ Dâni, et-Teyssîr, 106, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/262.

¹⁴⁰¹ Hemedânî, Ğâye, 2/486, Râzî, Mefâtihu'l-Ġayb, 22/159, Ebu's-Suûd, İrşâdü'l-Akl, 12/177.

فَصَلَّ ve مَا حَرَّمَ kelimelerini Âsım. Hamza, Kisâî ve Halef fethalı ve zammeli olarak okumuşlardır.

فَصَلَّ kelimelerini İbn Âmir, İbn Kesîr, Ebû Amr, Mufaddal, Nâfi' ve Ebû Ca'fer zammeli olarak okumuşlardır.

فَصَلَّ kelimelerini Hafs ve Ya'kûb fethalı olarak okumuşlardır.¹⁴⁰²

...وَإِنَّ كَثِيرًا لِّيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ

“...Doğrusu birçokları bilgisizce kendi kötü arzularına uyarak saptırıyorlar. Muhakkak ki Rabbin haddi aşanları çok iyi bilir.” (En'âm 6, 119)

Hamza, Âsım, Halefû'l-Âşır ve Kisâî âyetteki لِّيُضِلُّونَ kelimesini bu şekilde, Ya'kûb, Ebû Ca'fer, İbn Kesîr, Ebû Amr ve İbn Âmir ise لِّيُضِلُّونَ şeklinde okumuşlardır.¹⁴⁰³

- a) لِّيُضِلُّونَ okuyuşuna göre anlam: “Arzularına uyarak saptırıyorlar”,
- b) لِّيُضِلُّونَ okuyuşuna göre anlam: “Arzularına uyarak sapıyorlar” şeklindedir.¹⁴⁰⁴

...لِّيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِمْ... (En'âm 6, 119)

Âsım, Hamze, Kisâî ve Halef âyette geçtiği gibi ya harfini ötre ile okumuşlardır.¹⁴⁰⁵ İbn Kesîr ve Ebû Amr dipnotta zikredilen sûrelerde fetha ile okumuştur. Mufaddal Yûnus sûresinde destek vermiştir.¹⁴⁰⁶ Ruveys Lokmân sûresi dışında destek vermiştir.¹⁴⁰⁷ Nâfi', Ebû Ca'fer, İbn Âmir ve Ravh En'âm ve Yûnus sûresinde ya harfini fetha¹⁴⁰⁸ diğer sûrelerde ötre ile okumuşlardır.¹⁴⁰⁹

...يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا... (En'âm 6, 125)

İbn Kesîr ضَيِّقًا şeklinde sükûn ile okumuştur.¹⁴¹⁰

بِصَعْدُ kelimesini İbn Kesîr şeddesiz olarak okumuştur.

¹⁴⁰²Hemedânî, *Ğâye*, 2/486, 487.

¹⁴⁰³Hemedânî, *Ğâye*, 2/487, Dâni, *et-Teysîr*, 106, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/262.

¹⁴⁰⁴Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 8/13, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/47, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 22/166, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/400, Neseî, *Medârikü't-Tenzîl*, 2/31, Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akl*, 12/170.

¹⁴⁰⁵Yûnus 10/88, İbrâhîm 14/30, Hac 22/9, Lokmân 31/6, Zümer 39/8.

¹⁴⁰⁶Yûnus 10/88.

¹⁴⁰⁷Lokmân 31/6.

¹⁴⁰⁸En'âm 6/119, Yûnus 10/88.

¹⁴⁰⁹Hemedânî, *Ğâye*, 2/487, İbrâhîm 14/30, Hac 22/9, Lokmân 31/6, Zümer 39/8.

¹⁴¹⁰Hemedânî, *Ğâye*, 2/488, Furkân 25, 13.

يَصْعَدُ kelimesini Âsımdan naklen Ebû Bekr ve Mufaddal hariç diğerleri(Nâfi' ve Ebû Ca'fer) sad ve ayn harflerini şeddeli olarak okumuşlardır.

يَصْعَدُ kelimesini Ebû Bekr ve Mufaddal sad'ı şeddeli, ayn'ı şeddesiz okumuşlardır.¹⁴¹¹

...عَمَّا يَعْمَلُونَ(En'âm 6, 132)

İbn Âmir تَعْمَلُونَ şeklinde muhatap sigasıyla okumuştur.¹⁴¹² Ebû Ca'fer, Hafs ve Ya'kûb En'âm sûresinin bu âyeti dışında ona destek vermiştir.¹⁴¹³

...اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ...(En'âm 6, 135)

Ebû Bekr ve Ebû Zeyd مَكَانَتِكُمْ şeklinde ile okumuştur.¹⁴¹⁴

...مَنْ تَكُونُ لَهُ...(En'âm 6, 135)

Hamza, Kisâî ve Halef مَنْ تَكُونُ şeklinde müzekker ya'sı ile okumuştur.¹⁴¹⁵ Mufaddal Kasas sûresinde destek vermiştir.¹⁴¹⁶

وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادَهُمْ شُرَكَائُهُمْ...

“Bunun gibi, ortakları, müşriklerden birçoğuna çocuklarını öldürmeyi iyi bir şey gibi gösterdi...” (En'âm 6, 137)

İbn Âmir âyetteki زَيْنَ kelimesini قَتَلَ, زَيْنَ kelimesini قَتَلَ شُرَكَائُهُمْ kelimesini da شُرَكَائِهِمْ şeklinde okumuştur.¹⁴¹⁷ Bu kıraata göre anlam: “Müşriklerin çoğuna, ortaklarının, müşriklerin çocuklarını öldürmesi hoş gösterildi” şeklindedir. “شُرَكَاء” putlar ve şeytanlar anlamına geldiği gibi, putların bakıcı ve hizmetkârları anlamına da gelmektedir.¹⁴¹⁸

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ

“Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızkı, Allah adına yalan söyleyerek (kadınlara) yasaklayanlar,

¹⁴¹¹Hemedânî, *Gâye*, 2/488.

¹⁴¹²Hûd 11, 123, Neml 27, 93.

¹⁴¹³Hemedânî, *Gâye*, 2/488, En'âm 6, 132.

¹⁴¹⁴Hemedânî, *Gâye*, 2/488, Hûd 11/93-121, Yâsin 36/67, Zümer 39/39.

¹⁴¹⁵Kasas 28/37.

¹⁴¹⁶Hemedânî, *Gâye*, 2/489, Kasas 28/37.

¹⁴¹⁷Dânî, *et-Teyssîr*, 107, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/263.

¹⁴¹⁸Hemedânî, *Gâye*, 2/489, Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, 12/239-240.

muhabbâk ki ziyana uğramışlardır, bunlar yoldan sapmışlardır, doğruyu bulacak durumda değillerdir.” (En’âm 6, 140)

İbn Kesîr ve İbn Âmir âyetteki قَتَّلُوا kelimesini قَتَّلُوا şeklinde şeddeli olarak Halefû'l-Âşîr, Ya'kûb, Âsım, Hamza, Nâfi', Ebû Ca'fer, ,Kisâi ve Ebû Amr ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁴¹⁹ Şedde mübalağa ifade ettiğinden İbn Kesîr ve İbn Âmir'in kıraatı ile çok sayıda çocuğun öldürüldüğü anlaşılmaktadır.¹⁴²⁰

(En'âm 6, 158)...إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ...

Hamza, Kisâi ve Halef يَأْتِيَهُمْ şeklinde müzekker ى'sı ile okumuştur.¹⁴²¹

(En'âm 6, 159)...إِنَّ الَّذِينَ فَارَقُوا...

Hamza, Kisâi ve İbn Ğâlib فَارَقُوا şeklinde ا elif ile okumuştur.¹⁴²²

إِنَّ الَّذِينَ فَارَقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا لَسْتُ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ...

“Dinlerini bölüp gruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir alâkan yoktur...” (En'âm 6, 159)

İmam Hamza ve İmam Kisâi âyetteki فَارَقُوا kelimesini فَارَقُوا şeklinde, Ebû Amr, Ebû Ca'fer, Nâfi', Halefû'l-Âşîr, Ya'kûb, Âsım, İbn Âmir ve İbn Kesîr ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁴²³

- a) فَارَقُوا okuyuşuna göre anlam: “Dinlerini bölüp gruplara ayrıldılar”
- b) فَارَقُوا okuyuşuna göre anlam: “Dinlerinden ayrıldılar, uzaklaştılar” şeklindedir.¹⁴²⁴

قُلْ إِنِّي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

“De ki: “Rabbim beni doğru yola, sapasağlam bir dine, Allah'ı bir bilen İbrâhim'in dinine ilettiler. O, ortak koşanlardan değildi.” (En'âm 6, 161)

¹⁴¹⁹ Dâni, et-Teysîr, 93,107, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/266.

¹⁴²⁰ Hemedânî, Ğâye, 2/489, Ebû Zûr'a, Huccet, 275.

¹⁴²¹ Hemedânî, Ğâye, 2/490, Nahl 16/33.

¹⁴²² Hemedânî, Ğâye, 2/490, Rûm 30/32.

¹⁴²³ Dâni, et-Teysîr, 93,108, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/266.

¹⁴²⁴ Hemedânî, Ğâye, 2/491, Taberî, Câmiu'l-Beyân, 8/104, Zemahşerî, el-Keşşâf, 2/64, İbn Atıyye, el-Muharraru'l-Vecîz, 5/189, Râzî, Mefâtihu'l-Ğayb, 14/7, Beydâvî, Envâru't-Tenzîl, 1/412.

İbn Kesîr, Ya'kûb, Ebû Ca'fer, Ebû Amr ve Nâfi' âyetteki قَيِّمًا kelimesini قَيِّمًا şeklinde, İbn Âmir, Âsım, Halef'ül-Âşir, Kisâî ve Hamza ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁴²⁵ Kıraatlerin ikisi ile birbirine yakın anlamlar anlaşılır. Bir anlam, "sağlam, değerli bir din", diğer anlam ise, "sabit, dosdoğru din" şeklindedir.¹⁴²⁶

2.7. A'râf Sûresi

A'râf sûresinde anlama etki eden kıraat ayrılıkları:

(A'râf 7, 25) وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ...

Hamza, Kisâî ve Halef تُخْرَجُونَ şeklinde muzari harfini fetha, ر harfini ötre ile okumuşlardır.¹⁴²⁷ Ya'kûb ve İbn Zekvân A'râf sûresinde fetha ile okumuşlardır.¹⁴²⁸ İbn Zekvân Zuhurf sûresinde de böyle okumuştur.¹⁴²⁹

...قَالُوا نَعَمْ... (A'râf 7, 44)

Kisâî نَعَمْ şeklinde ع harfini kesra ile okumuştur.¹⁴³⁰

...يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ... (A'râf 7, 54)

Âsım, Hamza, Kisâî, Halef ve Ya'kûb يُغْشِي şeklinde şeddeli olarak okumuştur.¹⁴³¹

...وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٍ... (A'râf 7, 54)

İbn Âmir bu lafızları وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٍ şeklinde ötre ile okumuştur.¹⁴³² Hafs Nahl sûresinde ona destek vermiştir.¹⁴³³

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ...

"Rüzgârları rahmetinin önünde müjde şeklinde gönderen o'dur..." (A'râf 7, 57)

¹⁴²⁵ Dâni, *et-Teyşir* 109, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/267.

¹⁴²⁶ Hemedânî, *Ğâye*, 2/492, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 8/111, Ebû Zür'a, *Huccet*, 278, Isfehânî, *el-Müfredât*, 417, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, 2/146, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Veciz*, 5/192, Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, 1/412, Elmalılı, *Hak Dini*, 12/2114.

¹⁴²⁷ Rûm 30/19, Zuhurf 43/11, Câsiye 45/35.

¹⁴²⁸ A'râf 7/25.

¹⁴²⁹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/494, Zuhurf 43/11.

¹⁴³⁰ Hemedânî, *Ğâye*, 2/494, A'râf 7/114, Şuarâ 26/42, Sâffât 37/18.

¹⁴³¹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/495, Ra'd 13/3.

¹⁴³² Nahl 16/12.

¹⁴³³ Nahl 16/12.

İbn Kesîr, Halefû'l-Âşir, Kisâî ve Hamza âyetteki الرِّيح kelimesini الرِّيح şeklinde müfred olarak, Ebû Ca'fer, İbn Âmir, Ya'kûb, Âsım, Nâfi' ve Ebû Amr, ise âyetteki şekilde çoğul olarak okumuşlardır.¹⁴³⁴ İmam Âsım aynı âyetteki بُشْرًا kelimesini bu şekilde, Halefû'l-Âşir, Kisâî ve Hamza نُشْرًا, Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca'fer ve Ya'kûb نُشْرًا, İbn Âmir ise نُشْرًا şeklinde okumuşlardır.¹⁴³⁵ بُشْرًا müjde anlamına gelmekte ve بُشِيرِ kelimesinin çoğulu olarak ta kullanılabilmektedir. نُشْرًا mastar olup hâl makamında kullanılmıştır. نَاشِرَةٌ yayılmış anlamına gelir ve “hayat” anlamı da taşır. نُشْرٌ ve نُشْرٌ ise yayılmış, saçılmış anlamına gelmektedir. Aynı şekilde “güzel koku” anlamı da taşımaktadır.

...مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ... (A'râf 7, 59)

Ebû Ca'fer ve Kisâî غَيْرُهُ şeklinde okumuştur. Hamza ve Halef Fâtır sûresinde onlara destek vermişlerdir.¹⁴³⁶

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي... (A'râf 7, 62)

Ebû Amr أُبَلِّغُكُمْ şeklinde sükûn ile okumuştur.¹⁴³⁷

أَوْأَمِنْ أَهْلَ الْقُرَى... (A'râf 7, 98)

Nâfi', Ebû Ca'fer ve İbn Âmir أَوْأَمِنْ şeklinde vav harfini sükûn ile okumuşlardır.¹⁴³⁸ İbn Kesîr sadece A'râf sûresinin bu âyetinde destek vermiştir.¹⁴³⁹

حَقِيقٌ عَلَى أَنْ لَا أَقُولَ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقُّ...

“Allah hakkında gerçek olandan başkasını söylememek benim üzerime borçtur...” (A'râf 7, 105)

İmam Nâfi' âyetteki عَلَى kelimesini عَلَى şeklinde, diğer kıraat imamları ise عَلَى şeklinde okumuşlardır.¹⁴⁴⁰

a) عَلَى okuyuşuna göre anlam: “Allah hakkında gerçek olandan başkasını söylememek benim üzerime borçtur”

¹⁴³⁴ Dâni, *et-Teysîr*, 110, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/269.

¹⁴³⁵ Hemedânî, *Ğâye*, 2/495, Dâni, *et-Teysîr*, 111, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/270.

¹⁴³⁶ Hemedânî, *Ğâye*, 2/496, Fâtır 35/3.

¹⁴³⁷ Hemedânî, *Ğâye*, 2/496, A'râf 7/68, Ahkâf 46/23.

¹⁴³⁸ Sâffât 37/17, Vâkıa 56/48.

¹⁴³⁹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/496, A'râf 7/98.

¹⁴⁴⁰ Ebû Zûr'a, *Huccet*, 289, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/270.

b) عَالِي okuyuşuna göre anlam: “Allah hakkında sadece gerçeği söylemek bana vâciptir”

“Hakkı söylemek müstesna, Allah hakkında söz söylememem bana vâciptir” veya “Allah’a karşı haktan başkasını söylememem üzerime bir vazifedir” şeklindedir.¹⁴⁴¹

...سَاحِرٍ عَلِيمٍ (A'râf 7, 112)

Hamza, Kisâî ve Halef سَاحِرٍ vezninde سَاحِرٍ şeklinde okumuşlardır.¹⁴⁴²

يَا تُؤْكِبُ كُلَّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ

“Bütün bilgili sihirbazları sana getirsinler.” (A'râf 7, 112)

Halefü'l-Âşir, Kisâî ve Hamza âyetteki سَاحِرٍ kelimesini سَاحِرٍ şeklinde, Nâfî', İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Ebû Ca'fer, Ya'kûb ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁴⁴³

...فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ... (A'râf 7, 117)

Hafs تَلْقَفُ kelimesini âyette geçtiği gibi böyle okumuştur.¹⁴⁴⁴

...وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ (A'râf 7, 137)

İbn Âmir ve Âsım (Hafs dışında) يَعْرِشُونَ şeklinde ra harfini ötre ile okumuştur.¹⁴⁴⁵

...فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا...

“...Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Mûsâ da bayılıp düştü...” (A'râf 7, 143)

Halefü'l-Âşir, Kisâî ve Hamza âyetteki دَكًّا kelimesini دَكًّا şeklinde, Ya'kûb, Ebû Amr, İbn Kesîr, Âsım, Ebû Ca'fer, Nâfî' ve İbn Âmir ise âyetteki gibi

¹⁴⁴¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/496, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 9/13, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/100, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 14/191, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 7/256, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/438, Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, 2/68, Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akli's-selîm*, 12/257.

¹⁴⁴²Yûnus 10/79.

¹⁴⁴³Hemedânî, *Ğâye*, 2/496, Dâni, *et-Teyssir*, 112, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/270.

¹⁴⁴⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/497, Tâhâ 20/69, Şuarâ 26/45.

¹⁴⁴⁵Hemedânî, *Ğâye*, 2/497, Nahl 16/68.

okumuşlardır.¹⁴⁴⁶ دَكَّ yerle bir etmek demektir. دَكَّ ise hörgüçsüz deve veya tepe, sırt anlamına gelmektedir. دَكَّ kıraatı ile dağın paramparça olduğu, دَكَّ kıraatı ile de dağın yukarısının uçup, bir kısmının kaldığı, hörgüçsüz devenin sırtı gibi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴⁴⁷ Kıraatlerin ikisi ile elde edilen anlam'ya göre dağ paramparça olmuştur, fakat ibret alınması için orada bir dağın varlığını gösteren kalıntılar mevcuttur.

... قَالَ ابْنُ أُمٍّ... (A'râf 7, 150)

İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef أُم şeklinde م harfini kesra ile okumuşlardır.¹⁴⁴⁸

... يُلْحَدُونَ فِي أَسْمَائِهِ... (A'râf 7, 180)

Hamza يُلْحَدُونَ şeklinde ح ve ي harfini fetha ile okumuştur.¹⁴⁴⁹ Kisâî ve Halef Nahl sûresinde ona destek vermiştir.¹⁴⁵⁰

... أُمُّ لَهُمْ أَيْدٍ يَنْطُشُونَ بِهَا... (A'râf 7, 195)

Ebû Ca'fer يَنْطُشُونَ şeklinde ت harfini ötre ile okumuştur.¹⁴⁵¹

2.8. Enfâl Sûresi

Enfâl sûresinde anlama etki eden kıraat ayrılıkları:

مَرْدِفِينَ kelimesini Nâfi', Ya'kûb ve Ebû Ca'fer dal'ın fethasıyla okumuşlardır.

مَرْدِفِينَ kelimesini diğerleri dal'ın kesrasıyla okumuşlardır.¹⁴⁵²

إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسُ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رَجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ

“O zaman katından bir güven olsun diye sizi hafif bir uykuya daldırıyordu. Sizi onunla temizlemek, şeytanın pisliğini üzerinizden gidermek, cesaretinizi

¹⁴⁴⁶Dânî, *et-Teysîr*, 113, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/271.

¹⁴⁴⁷Hemedânî, *Ğâye*, 2/498, İbn Kuteybe, *et-Tefsîr*, 172, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 9/54, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 2/197, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/144, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 14/134, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/482.

¹⁴⁴⁸Hemedânî, *Ğâye*, 2/498, Tâhâ 20/94.

¹⁴⁴⁹Nahl 16/103, Fussilet 41/40.

¹⁴⁵⁰Hemedânî, *Ğâye*, 2/501, Nahl 16/103.

¹⁴⁵¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/501, Kasas 28/19, Duhân 44/16.

¹⁴⁵²Hemedânî, *Ğâye*, 2/503.

arttırmak ve o sayede ayaklarınızı yere sağlam bastırmak için gökten üzerinize su indiriyordu.” (Enfâl 8, 11)

İmam Nâfi’ ve Ebû Ca’fer âyetteki *إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسُ* kelimesini *إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسُ* şeklinde, İbn Kesîr ve Ebû Amr *إِذْ يَغْشَاكُمُ النُّعَاسُ* şeklinde, diğer kıraat imamaları ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁴⁵³

- Nâfi’ ve Ebû Ca’fer okuyuşuna göre fâil Allah’tır. Anlamı: “Hani Allah sizi bir uyku ile kaplıyordu” şeklindedir.
- İbn Kesîr ve Ebû Amr okuyuşuna göre *النُّعَاسُ* kelimesi fâildir. Anlamı: “Hani sizi bir uyku kaplıyordu” şeklindedir.
- Diğer kıraat imamalarına göre de fâil Allah Teâlâ’dır. Fakat mübalağa anlamı içermektedir. Anlamı: “Hani Allah sizi bir uyku ile iyice kaplıyordu” şeklindedir.¹⁴⁵⁴

Kıraatlar arasında herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Bu üç kıraat ile de Allah Teâlâ tarafından Bedir savaşında müminlere yapılan yardımdan bahsedilmektedir. Allah savaşın yorgunluğunu gidermek için müminleri hafif bir uykuya daldırarak kalplerini yatıştırmıştır.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لَا يُعْجِرُونَ

“İnkâra sapanlar sakın yakayı kurtardık sanmasınlar, çünkü ne yapsalar kurtulamayacaklardır.” (Enfâl 8, 59)

Ebû Ca’fer, İbn Âmir, Hafs, Hamza âyetteki *وَلَا يَحْسَبَنَّ* kelimesini bu şekilde, Ebû Bekr Şu’be *وَلَا تَحْسَبَنَّ* şeklinde “ت” ile Halefû’l-Âşir, İbn Kesîr, Ya’kûb, Ebû Amr, Nâfi’ ve Kisâî ise *وَلَا تَحْسَبَنَّ* şeklinde “ت” ile ve س harfini kesreleyerek okumuşlardır.¹⁴⁵⁵

- وَلَا يَحْسَبَنَّ* okuyuşuna göre anlam: “İnkâr edenler yakayı kurtardık sanmasınlar”,

¹⁴⁵³ Hemedânî, *Ğâye*, 2/503, Dâni, *et-Teyssîr*, 116, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/276.

¹⁴⁵⁴ Ebû Zûr’a, *Huccet*, 308-309, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 15/132, Dimyâtî, *İthâf*, 2/77, Muhaysin, *el-Mühezzeb*, 1/263.

¹⁴⁵⁵ Hemedânî, *Ğâye*, 2/504, Dâni, *et-Teyssîr*, 117, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/277.

- b) وَلَا تَحْسَبَنَّ ve وَلَا تَحْسَبَنَّ okuyuşuna göre anlam: Hz. Peygamber'e (sav) hitabendir. "İnkâr edenlerin bizden kurtulduklarını zannetme" şeklindedir.¹⁴⁵⁶

...إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ...

"...Onlar ne yapsalar kurtulamayacaklar..." (Enfâl 8, 59)

İbn Âmir âyetteki إِنَّهُمْ kelimesini اِنَّهُمْ şeklinde fethalı, diğer kıraat imamı ise âyetdeki gibi okumuşlardır.¹⁴⁵⁷

- a) اِنَّهُمْ okuyuşuna göre anlam: "İnkâr edenler bizden kurtulacaklarını zannetmesinler,"
- b) اِنَّهُمْ okuyuşuna göre anlam: "İnkâr edenler bizden kaçıp kurtulduklarını zannetmesinler" şeklindedir. İki anlam da birbirine yakındır.

...أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى... (Enfâl 8, 67)

Ebû Ca'fer ve Mufaddal اَسَارَى şeklinde elif ile okumuşlardır.¹⁴⁵⁸ Ebû Amr Enfâl sûresinde destek vermiştir.¹⁴⁵⁹

...وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّى يُهَاجِرُوا...

"...İman edip de hicret etmeyenlere gelince, göç edinceye kadar onlarla aranızdaki bağ (yakınlık) sebebiyle hiçbir sorumluluğunuz yoktur..." (Enfâl 8, 72)

İmam Hamza âyetteki وَلَايَتِهِمْ kelimesini وَلَايَتِهِمْ şeklinde, diğer kıraat imamı ise âyetdeki gibi okumuşlardır.¹⁴⁶⁰ Velâyet ve vilâyet kavramlarının aynı anlama geldiğini söyleyenler olmakla birlikte velâyet, yardım etmek, korumak, dostluk bağı gibi anlamlara gelirken, vilâyet sultanlık anlamına gelir. Bu durumda:

- a) وَلَايَتِهِمْ kıraatı "Hz. Peygamber (sav) zamanında çeşitli nedenlerden dolayı hicret etmeyenlerin hicret edenlerle bir bağı olmayacaktır veya dinî konular

¹⁴⁵⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/505, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 10/28, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/165, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 15/184, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 8/33, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/482, Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, 2,109.

¹⁴⁵⁷Hemedânî, *Ğâye*, 2/505, Dâni, *et-Teyssîr*, 119, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/278.

¹⁴⁵⁸Enfâl 8/70.

¹⁴⁵⁹Hemedânî, *Ğâye*, 2/506, Enfâl 8/70.

¹⁴⁶⁰Dâni, *et-Teyssîr*, 120, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/277.

dışında onlara karşı dostluk kurulmayacak ve ikramda bulunulmayacaktır” anlamına gelmektedir.

- b) وَلَا يَتَّبِعُهُمْ kiraatı ise, “Onların işlerine müdahalede bulunulmaması gerektiği veya onların işlerinde sorumlu olunmayacağı” anlamına gelmektedir.¹⁴⁶¹

2.9. Tevbe (Berâe) Sûresi

Berâe sûresinde anlama etki eden kıraat ayrılıkları:

وَإِنْ نَكُتُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعْنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَيْمَةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ

“Şayet antlaşma yaptıktan sonra yeminlerini bozarlar ve dininizi karalamaya kalkışırlarsa, siz de küfrün elebaşlarıyla vuruşun, çünkü onların yeminleri yok sayılır. (Böyle yaparsanız) belki vazgeçerler.” (Tevbe 9, 12)

İbn Âmir âyetteki لَا أَيْمَانَ kelimesini لَا لَيْمَانَ şeklinde, diğer kıraat imamları ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁴⁶²

- a) لَا أَيْمَانَ okuyuşuna göre anlam: “Onların yeminleri yok sayılır”
 b) لَا لَيْمَانَ okuyuşuna göre anlam: “Onları imanları yoktur” şeklindedir” veya “Onlara eman yoktur” şeklindedir.¹⁴⁶³

لَا أَيْمَانَ kıraatı ile İmam Âzâm Ebû Hanîfe, kâfirin ettiği yemine itibar edilmeyeceğini belirtmiştir. İmam Şâfiî ise, âyetin ilk kısmından hareketle bunun zıddı bir görüş belirtmiştir.¹⁴⁶⁴

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ...

“Müşrikler inkârlarına bizzat kendileri tanıklık edip dururken, Allah’ın mescidlerini onarıp şenlendiremezler...” (Tevbe 9, 17)

¹⁴⁶¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/506, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 10/53, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/170, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 15/210, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 8/56, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/486, Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 10/38, Kamhâvî, *Talâilü’l-Beşer*, 199, Elmalılı, *Hak Dinî*, 4/2434, Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, 12/540.

¹⁴⁶²Dânî, *et-Teysîr*, 117, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/278.

¹⁴⁶³Hemedânî, *Ğâye*, 2/507, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 10/89, Ebû Zür’a, *Huccet*, 315, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/177, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 15/234, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 8/85, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/491, Neseî, *Medârikü’t-Tenzîl*, 2/118, Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akl*, 4/48, Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 10/60.

¹⁴⁶⁴Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 15/235.

İbn Kesîr, Ebû Amr ve Ya'kûbâyeteki مَسَاجِدَ kelimesini مَسْجِدَ şeklinde müfred olarak, İbn Âmir, Ebû Ca'fer, Âsım, Halefû'l-Âşir, Hamza, Nâfi' ve Kisâi ise âyetteki gibi مَسَاجِدَ şeklinde cemi olarak okumuştur. Bu âyeti takip eden âyetteki مَسَاجِدَ kelimesi da ittifakla cemi olarak okunmuştur.¹⁴⁶⁵

- a) مَسْجِدَ kıraatı ile Mescid-i Harâm kastedilmiştir.
- b) مَسَاجِدَ kıraatı ile de bütün mescidlerin kıblesi olduğundan kastedilen Mescid-i Harâm'dır. Aynı şekilde bu kıraatla bütün mescidler bu hükme dâhil edilmiştir.¹⁴⁶⁶

...إِنَّا عَشَرَ شَهْرًا... (Tevbe 9, 36)

Ebû Ca'fer عَشَرَ شَهْرًا şeklinde ع harfini sükûn ile okumuştur.¹⁴⁶⁷ Halvenî elifi hazfederek عَشَرَ شَهْرًا şeklinde okumuştur.

إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا...

“Aylara ek yapmak, inkârcılığı arttırmaktan başka bir şey değildir, inkârcıların daha da sapmasına yol açmaktadır...” (Tevbe 9, 37)

Hafs, Kisâi ve Halefû'l-Âşirâyeteki يُضَلُّ kelimesini bu şekilde, Ya'kûb يُضِلُّ şeklinde, Ebû Ca'fer, Ebû Amr, Ebû Bekr Şu'be, İbn Âmir, Nâfi', İbn Kesîr, Hamza ve Ya'kûb ise يُضِلُّ şeklinde okumuşlardır.¹⁴⁶⁸

- a) يُضِلُّ okuyuşuna göre anlam: “Kâfirler onunla (aylara ay eklemekle) saptırılır”
- b) يُضِلُّ okuyuşuna göre anlam: “Allah onunla kâfirleri saptırır”,
- c) يُضِلُّ okuyuşuna göre anlam: “Kâfirler onunla saptırır” şeklindedir.¹⁴⁶⁹

...وَالْمُؤْتَفِكَاتِ أَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ... (Tevbe 9, 70)

Ebû Ca'fer, Verş, Ebû Neşîr, A'sâ, Şucâ, Ebû Zeyd ve Sûsî وَالْمُؤْتَفِكَاتِ şeklinde hemzesiz okumuştur.¹⁴⁷⁰

¹⁴⁶⁵ Hemedânî, *Gâye*, 2/507, Dâni, *et-Teysîr*, 118, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/278.

¹⁴⁶⁶ Hemedânî, *Gâye*, 2/507, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 10/93, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/178, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 16/7, Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, 1/493, Nesefî, *Medârikü't-Tenzil*, 2/119, Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akl*, 4/50, Elmalılı, *Hak Dini*, 4/2478.

¹⁴⁶⁷ Hemedânî, *Gâye*, 2/507, Yûsuf 12/4, Müddessir 74/30.

¹⁴⁶⁸ Dâni, *et-Teysîr*, 118, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/279.

¹⁴⁶⁹ Hemedânî, *Gâye*, 2/508, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 10/129, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, 2/291, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/189, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 16/57, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 8/139, Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, 1/500, Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akl*, 4/64.

...دَائِرَةُ السُّوءِ... (Tevbe 9, 98)

İbn Kesîr ve Ebû Amr السُّوءِ şeklinde sin harfini ötre ile okumuştur.¹⁴⁷¹

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُّ بِكُمُ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السُّوءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Bedevîlerden öyleleri vardır ki, hayır yolunda yaptığı harcamayı angarya sayar ve başınıza kötü hallerin gelmesini bekler durur. O kötü haller kendi başlarına gelsin! Allah her şeyi çok iyi işitir ve bilir.” (Tevbe 9, 98)

İbn Kesîr ve Ebû Amrâyetteki السُّوءِ دَائِرَةُ kelimesini السُّوءِ şeklinde, İbn Âmir, Hamza, Ya’kûb, Âsım, Halefû’l-Âşir, Ebû Ca’fer, Nâfi’ ve Kisâî ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁴⁷²

...إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ... (Tevbe 9, 103)

Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef صَلَاتَكَ şeklinde müfred olarak okumuştur.¹⁴⁷³

وَأَخْرُوعَ مَرْجُوعَ... (Tevbe 9, 106)

Nâfi’, Ebû Ca’fer, Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef âyette geçtiği gibi hemzesiz olarak okumuşlardır.¹⁴⁷⁴ Mufaddal ve Şemûnî Ahzâb sûresinde onlara destek vermiştir.¹⁴⁷⁵

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ...

“Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu, Allah’ın Tevrat’ta, İncil’de ve Kur’ân’da yer almış gerçek bir vaadidir...” (Tevbe 9, 111)

Halefû’l-Âşir, Kisâî ve Hamza âyetteki فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ kelimesini فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ şeklinde takdim-tehirle, diğer kıraat imamları ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁴⁷⁶

¹⁴⁷⁰ Hemedânî, *Ğâye*, 2/509, Necm 53/53.

¹⁴⁷¹ Fetih 48/6.

¹⁴⁷² Hemedânî, *Ğâye*, 2/510, Dâni, *et-Teyssîr*, 119, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/280.

¹⁴⁷³ Hemedânî, *Ğâye*, 2/510, Hûd 11/87, Mü’minûn 23/9.

¹⁴⁷⁴ Ahzâb 33/51.

¹⁴⁷⁵ Ahzâb 33/51.

¹⁴⁷⁶ Dâni, *et-Teyssîr*, 93, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/246, 281.

- a) *فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ* okuyuşuna göre anlam: “Onlar Allah yolunda çarpışırken öldürür ve ölünceye kadar da savaştan geri durmazlar”¹⁴⁷⁷
- b) *فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ* okuyuşuna göre anlam: “Öldürülür ve öldürürler. Yani bir kısmı şehid olurken, diğerleri savaştan geri durmaz” şeklindedir.

2.10. Yûnus Sûresi

Yûnus sûresinde anlama etki eden kıraat ayrılıkları:

قَالَ الْكَافِرُونَ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ...

“...İnkâr edenler, “Bu, kuşkusuz apaçık bir büyücü” demektedirler.” (Yûnus 10, 2)

İbn Kesîr, Âsım, Halefî'l-Âşir, Kisâî ve Hamza âyetteki *لَسَاحِرٌ* kelimesini bu şekilde, Nâfî', Ebû Amr, İbn Âmir, Kisâî, Ebû Ca'fer, Yakûb ise *لَسِحْرٌ* şeklinde okumuşlardır.¹⁴⁷⁸

- a) *لَسَاحِرٌ* okuyuşuna göre anlam: İnkâr edenler Hz. Peygamber (sav)'e “Bu bir büyücüdür” dediler,
- b) *لَسِحْرٌ* okuyuşuna göre anlam: İnkâr edenler Kur'ân-ı Kerîm için “Bu bir büyücüdür” dediler şeklindedir.¹⁴⁷⁹

...جَعَلَ الشَّمْسُ ضِيَاءً... (Yûnus 10, 5)

Kunbûl *ضِيَاءً* şeklinde dad harfinden sonra hemze ile okumuştur.¹⁴⁸⁰

قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُمْ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“Yine de ki:”Allah (öyle) dileyeydi ne ben onu size okuyabilirdim ne de siz onu anlayabilirdiniz, o gelmeden aranızda uzun bir sûre yaşadım, siz aklınızı kullanıp düşünmez misiniz?” (Yûnus 10, 16)

İbn Kesîr âyetteki *وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ* kelimesini *وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ* şeklinde okumuştur.¹⁴⁸¹

¹⁴⁷⁷ Hemedânî, *Ğâye*, 2/512, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 2/329, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 16/198.

¹⁴⁷⁸ Dâni, *et-Teyssîr*, 120, İbnü'l-Cezerî, *Neşr*, 2/246, 282.

¹⁴⁷⁹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/513, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 11/83, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/224, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 17/7, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 1/528, Elmalılı, *Hak Dini*, 4/2667.

¹⁴⁸⁰ Enbiyâ 21, 48, Kasas 28, 71.

¹⁴⁸¹ Dâni, *et-Teyssîr*, 121, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/282. İbn Kesîr'in râvisi Bezzî'den *وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ*

- a) وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ okuyuşuna göre anlam: “Allah dileseydi ne ben onu size okuyabilirdim ne de siz onu okuyabilirdiniz”
- b) وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ okuyuşuna göre anlam: “Allah dileseydi ben onu size okuyamazdım. Allah da onu size (başka birinin lisanıyla) bildirirdi”.AllahTeâlâ peygamberlik nimetini dilediği kuluna bahşeder. O, bu makama Hz. Peygamber (sav)i layık görerek O’na bahşetmiştir.¹⁴⁸²

...وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ (Yûnus 10, 18)

Hamza, Kisâî, Halef ve Ömerî تَشْرِكُونَ şeklinde muhatab sigasıyla okumuşlardır.¹⁴⁸³ Nâfi’, İbn Âmir ve Ebû Ca’fer Neml sûresinde onlara destek vermiştir.¹⁴⁸⁴ Ebû Amr, Ya’kûb ve Âsım ise ğaib sigasıyla يُشْرِكُونَ şeklinde okumuşlardır.

هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ...

Karada ve denizde yol alıp ilerlemenizi sağlayan o’dur... (Yûnus 10, 22)

İbn Âmir ve Ebû Ca’fer âyetteki يُسَيِّرُكُمْ kelimesini يَنْشُرُكُمْ şeklinde, İbn Kesîr, Nâfi’, Âsım, Halefû’l-Âşir, Kisâî, Ya’kûb, Hamza ve Ebû Amr ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁴⁸⁵

- a) يَنْشُرُكُمْ okuyuşuna göre anlam: “Karada ve denizde yol alıp ilerlemenizi sağlayan O’dur”
- b) يَنْشُرُكُمْ okuyuşuna göre anlam: “Karada ve denizde sizi yayan (yürümek için ayaklar, binmek için hayvanlar, taşıtlar) O’dur” şeklindedir.¹⁴⁸⁶

فَلَمَّا أَتَاهُمْ إِذَا هُم بِبُغُوعٍ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا...

¹⁴⁸²Hemedânî, *Ğâye*, 2/514, İbn Haleveyh, *İ’râbü’l-Kırâât*, 1/264, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 328-329, Mekki, *el-İbâne*, 1/514, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 2/347, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/223, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 17/58, Dâni, *et-Teyssîr*, 12/357-358, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 8/320-321, Dimyâtî, *İthâf*, 2/105-106, Muhaysin, *el-Mühezzeb*, 1/293.

¹⁴⁸³Nahl 16/1-3, Rûm 30/40, Neml 27/59.

¹⁴⁸⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/514, Neml 27/59.

¹⁴⁸⁵Dâni, *et-Teyssîr*, 121, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/282.

¹⁴⁸⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/515, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 11/100, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 2/349, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/231, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 17/68, Neseî, *Medârikü’t-Tenzîl*, 2/158, Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akl*, 4/134.

“(Allah) onları kurtardığında bir de görürsün ki bulundukları yerde hak hukuk tanımazlar! Ey İnsanlar! Taşkınlığınız ancak sizin zararınızdır. Bununla dünya hayatının geçici menfaatini elde edersiniz...” (Yûnus 10, 23)

İmam Âsım’ın ravisi Hafs âyetteki مَتَاع kelimesini bu şekilde fethalı, diğer kıraat imamları ise مَتَاع şeklinde zammeli okumuşlardır.¹⁴⁸⁷

- a) مَتَاع okuyuşuna göre anlam: “Taşkınlığınız ancak sizin zararınızdır. Bununla dünya hayatının geçici menfaatini elde edersiniz”
- b) مَتَاع okuyuşuna göre anlam: “Kendinize karşı taşkınlığınız dünya hayatının menfaatidir” veya “Taşkınlığınız kendi aleyhinizedir ki bu da dünya hayatının geçici menfaatidir” şeklindedir.¹⁴⁸⁸

هٰذَا لِكُتْلُو كُلِّ نَفْسٍ مَا أَسْلَفَتْ وَرُدُّوْا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمْ الْحَقَّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ

“İşte o gün her şahıs, dünyada yaptığıının karşılığını görececek, gerçek mevlâları olan Allah’ın huzuruna götürülecekler ve uydurup yakıştırdıkları putlar da onları yüzüstü bırakıp kaybolacaklardır.” (Yûnus 10, 30)

Halefü’l-Âşir, Kisâi ve Hamza âyetteki تَتْلُو kelimesini تَتْلُو şeklinde, diğer kıraat imamları da âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁴⁸⁹

- a) تَتْلُو okuyuşuna göre anlam: “O gün her şahıs, dünyada yaptığıının karşılığını görececek”
- b) تَتْلُو okuyuşuna göre anlam: “O her şahıs dünyada yaptıklarını (amel defterini) okur” veya “O gün her şahıs daha önce dünyada yaptığı amellere tabi olur” şeklindedir.¹⁴⁹⁰

(Yûnus 10, 33)...كَلِمَةً رَبِّكَ...

Nâfi’, Ebû Ca’fer ve İbn Âmir كَلِمَاتُ şeklinde ile okumuşlardır.¹⁴⁹¹

(Yûnus 10, 61)...وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ...

¹⁴⁸⁷ Hemedânî, *Ğâye*, 2/515, Dâni, *et-Teyssir*, 121, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/283.

¹⁴⁸⁸ Ebû Zûr’a, *Huccet*, 230, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 17/71.

¹⁴⁸⁹ Dâni, *et-Teyssir*, 121, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/283.

¹⁴⁹⁰ Hemedânî, *Ğâye*, 2/515, İbn Kuteybe, *et-Tefsîr*, 196, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 11/112, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/235, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 17/85, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/536, Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl*, 2/162, Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akl*, 4/140.

¹⁴⁹¹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/515, Yûnus 10/96, Mü’min 40/6.

Kisâîيَعْرُبُ şeklinde ز harfini kesra ile okumuştur.¹⁴⁹²

2.11. Hûd Sûresi

Hûd sûresinde anlama etki eden kıraat ayrılıkları:

...مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ... (Hûd 11, 40)

Hafs âyetinde geçtiği gibi tenvinle okumuştur.¹⁴⁹³

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ...

“Allah buyurdu ki: “Ey Nûh! O senin ailen değildir. Çünkü onun yaptığı iyi bir iş değildir...” (Hûd 11, 46)

Ya’kûb ve Kisâî âyetteki عَمَلٌ غَيْرُ kelimesini عَمِلَ غَيْرَ şeklinde, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir ve Ebû Ca’fer, Hamza, Nâfi’, Halefû’l-Âşir ve Âsım ise âyetdeki gibi عَمَلٌ غَيْرُ şeklinde okumuşlardır.¹⁴⁹⁴

- a) عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ okuyuşuna göre anlam: “O salih olmayan bir iştir”, (yani senin oğlun için yaptığın dua)
- b) عَمِلَ غَيْرُ صَالِحٍ okuyuşuna göre anlam: “O, iyi olmayan bir iş yaptı” şeklindedir.¹⁴⁹⁵

...أَلَا إِنَّ تَمُودَ... (Hûd 11, 68)

Hamza, Hafs ve Ya’kûb âyetinde geçtiği gibi tenvinsiz okumuşlardır.¹⁴⁹⁶ Ebû Bekr ve Ebû Zeyd Necm sûresinde onlara destek vermiştir.¹⁴⁹⁷

...قَالَ سَلَامٌ... (Hûd 11, 69)

Hamza ve Kisâîسَلَامٌ şeklinde elif olmaksızın ve س harfini kesra ile okumuştur.¹⁴⁹⁸ Ebû Zeyd Zâriyât sûresinde destek vermiştir.¹⁴⁹⁹

¹⁴⁹²Hemedânî, *Ğâye*, 2/516, Sebe’ 34/3.

¹⁴⁹³Hemedânî, *Ğâye*, 2/519, Mü’minûn 23/27.

¹⁴⁹⁴Dânî, *et-Teyisr*, 125, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/289.

¹⁴⁹⁵Hemedânî, *Ğâye*, 2/520, Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, 2/18, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 22/5, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 2/386, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 17/3, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/564, Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akl*, 4/212.

¹⁴⁹⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/522, Furkân 25/38, Ankebût 29/38, Necm 53/51.

¹⁴⁹⁷Necm 53/51.

¹⁴⁹⁸Zâriyât 51/25.

¹⁴⁹⁹Zâriyât 51/25.

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ

“Elçilerimiz İbrâhim’e müjdeyi getirip selâm vermişlerdi. O da “selâm” dedi, çok geçmeden (konuklarına) kızartılmış bir buzağı getirdi.” (Hûd 11, 69)

Kisâi ve Hamza âyetteki سَلَامٌ قَالَ kelimesini سَلَّمَ قَالَ şeklinde, İbn Âmir, Ebû Amr, Âsım, Nâfi’, Ebû Ca’fer, Ya’kûb, Halefû’l-Âşir ve İbn Kesîr ise âyetteki gibi سَلَّمَ قَالَ şeklinde okumuşlardır.¹⁵⁰⁰ kıraatı ile “elçilerin selâmını alması” anlamına geldiği gibi, “elçileri tanımadığı için, ‘benim işim barıştır’ anlamına da gelmektedir.¹⁵⁰¹

...فَأَسْرَ بِأَهْلِكَ... (Hûd 11, 81)

Nâfi’, İbn Kesîr ve Ebû Ca’fer فَاَسْرَ şeklinde vasıl hemzesiyle okumuşlardır. Bu lafzın geçtiği yer biri Hûd sûresi olmak üzere beş yerde vardır.¹⁵⁰²

...لَمَّا لُؤْيَفِيْنَهُمْ... (Hûd 11, 111)

Âsım, Hamza, Umerî ve Hişâm لَمَّا kelimesini âyette geçtiği gibi şeddeli okumuştur.¹⁵⁰³ Ebû Ca’fer Hûd ve Târik sûresinde onlara destek vermiştir.¹⁵⁰⁴ İbn Zekvân Zuhurf sûresi dışında destek vermiştir.¹⁵⁰⁵

...عَمَّا تَعْمَلُونَ (Hûd 11, 123)

Nâfi’, Ebû Ca’fer, İbn Âmir, Hafs ve Ya’kûb âyette geçtiği gibi muhatab sigasıyla okumuştur.¹⁵⁰⁶

2.12. Yûsuf Sûresi

Yûsuf sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ

¹⁵⁰⁰ Hemedânî, *Ğâye*, 2/522, Dâni, *et-Teysir*, 125, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/290.

¹⁵⁰¹ Ebû Zür’a, *Huccet*, 346.

¹⁵⁰² Hemedânî, *Ğâye*, 2/522, Hırc 15/65, Duhân 44/23, Tâhâ 20/77, Şuarâ 26/52.

¹⁵⁰³ Yâsin 36/32, Zuhurf 43/35, Târik 86/4.

¹⁵⁰⁴ Hemedânî, *Ğâye*, 2/523, Hûd 11/111, Târik 86/4.

¹⁵⁰⁵ Zuhurf 43/35.

¹⁵⁰⁶ Hemedânî, *Ğâye*, 2/524, Neml 27/93.

“Evinde bulunduğu kadın, onunla birlikte olmak istedi. Kapıları iyice kapattı ve “haydi gel!” dedi. O da “Hâşâ, Allah’a sığınırım! Kocan benim velînîmetimdir, bana iyilik edip evini açtı. Gerçek şu ki zalimler iflah olmaz!” dedi.” (Yûsuf 12, 23)

Nâfi’, Ebû Ca’fer ve İbn Zekvân âyetteki هَيْتَ kelimesini هَيْتَ şeklinde, İbn Kesîr هَيْتَ, Hişâm هَيْتَ ve هَيْتَ Halefû’l-Âşir, Hamza, Kisâî, Ya’kûb, Ebû Amr ve Âsım, ise âyetteki gibi هَيْتَ şeklinde okumuştur.¹⁵⁰⁷ Bunlar aynı anlama gelmekle beraber هَيْتَ kelimesinin “senin emrine hazırım” anlamına geldiği söylenmektedir.¹⁵⁰⁸

إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ

“...Şüphesiz o samimi kullarımızdandı.” (Yûsuf 12, 24)

Ebû Ca’fer, Nâfi’, Halefû’l-Âşir, Hamza ve Kisâî, âyetteki الْمُخْلَصِينَ kelimesini bu şekilde, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir ve Yâ’kûb ise الْمُخْلَصِينَ şeklinde lam harfini kesre ile okumuşlardır.¹⁵⁰⁹ Muhlâs, Allah’a boyun eğmek için seçilen kimse anlamına gelmektedir. Muhlis ise ihlâslı kimselere denmektedir.¹⁵¹⁰

- a) الْمُخْلَصِينَ okuyuşuna göre anlam: “O (Yûsuf) Allah’ın kendisini kötülüklerden tezkiye ettiği kimselerdendi”¹⁵¹¹
- b) الْمُخْلَصِينَ okuyuşuna göre anlam: “O, ihlaslı kullarımızdandı” şeklinde gelmiştir.

مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ (Yûsuf, 12, 24)

Nâfi’, Ebû Ca’fer, Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef âyette geçtiği gibi الْمُخْلَصِينَ şeklinde ل harfini fetha ile okumuştur. Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef Meryem sûresinde de ل harfini fetha ile okumuştur.¹⁵¹²

وَقَالَ لِفَتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رَحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

¹⁵⁰⁷ Dâni, *et-Teyisr*, 126, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/293.

¹⁵⁰⁸ Hemedânî, *Ğâye*, 2/528, Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, 2/40; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 22/178, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 2/417, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/310, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 17/113, Nesevî, *Medârikü’t-Tenzîl*, 2/216.

¹⁵⁰⁹ Dâni, *et-Teyisr*, 128, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/295, Paluvî, *Zübtetü’l-İrfân*, 73.

¹⁵¹⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, 4/2856.

¹⁵¹¹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/528, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 22/191, Ebû Zür’a, *Huccet*, 358-359, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 17/121.

¹⁵¹² Meryem 19/51.

“Yûsuf emrindeki gençlere dedi ki: “Ödedikleri bedeli yüklerinin içine koyun. Umarım ki ailelerine döndüklerinde bunun farkına varırlar ve umarım yine gelirler.” (Yûsuf 12, 62)

Halefû'l-Âşir, Hafs, Kisâi ve Hamza لِفْتِيَانِه kelimesini bu şekilde, Ebû Bekr Şu'be, Ya'kûb, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebû Ca'fer, Nâfi' ve İbn Kesîr, ise لِفْتِيَانِه şeklinde okumuştur.¹⁵¹³ Bu okuyuşların anlamında pek bir farklılık yoktur. Hatta her iki kıraatın aynı anlama geldiğini söyleyenler de olmuştur.¹⁵¹⁴

فَلَمَّا اسْتَيْسُّوْا... (Yûsuf, 12, 80)

Umerî ve Bezzî فَلَمَّا اسْتَيْسُّوْا şeklinde sonrasında hemze olmaksızın fethalı ی harfi ile okumuştur.¹⁵¹⁵

...تُوجِي إِلَيْهِمْ... (Yûsuf, 12, 109)

Hafsâyette geçtiği gibi تُوجِي şeklinde ile ve ha harfini kesra ile okumuştur.¹⁵¹⁶ Hamza, Kisâi ve Halef Enbiyâ sûresinde destek vermiştir.¹⁵¹⁷

حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ...

“Nihayet peygamberler ümitlerini yitirip de kendilerinin yalancı sayıldıklarını anladıkları sırada onlara yardımımız gelir ve dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirilir...” (Yûsuf 12, 110)

Ebû Ca'fer, Halefû'l-Âşir, Kisâi Âsım ve Hamza âyetteki كُذِّبُوا kelimesini bu şekilde, Ebû Amr, İbn Âmir, Ya'kûb, Nâfi' ve İbn Kesîr ise كُذِّبُوا şeklinde şeddeli olarak okumuşlardır.¹⁵¹⁸ Buna göre “yalana çıkarıldıklarını, kavimleri tarafından yalancılıkla itham edildiklerini sandılar” anlamı ortaya çıkmaktadır. Diğer anlama göre ise “inkâr edildiklerini zannettiler” anlamı ortaya çıkar.

2.13. Ra'd Sûresi

Ra'd sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

¹⁵¹³ Hemedânî, *Ğâye*, 2/529, Dâni, *et-Teyssir*, 129, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/295.

¹⁵¹⁴ Ebû Zûr'a, *Huccet*, 361, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 17/168, Kamhâvî, *Talâilü'l-Beşer*, 126.

¹⁵¹⁵ Hemedânî, *Ğâye*, 2/530, Yûsuf 12/87-110, Ra'd 13/31.

¹⁵¹⁶ Nahl 16/43, Enbiyâ 21/7-25.

¹⁵¹⁷ Hemedânî, *Ğâye*, 2/530, Enbiyâ 21/25.

¹⁵¹⁸ Hemedânî, *Ğâye*, 2/530, Dâni, *et-Teyssir*, 130, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/296.

...وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ... (Ra'd, 13, 33)

Âsım, Hamza, Kisâî, Halef ve Ya'kûbâyette geçtiği gibi وَصُدُّوا kelimesindeki ص harfini ötre ile okumuşlardır.¹⁵¹⁹

...بَلْ رُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ...

“...Doğrusu inkâr edenlere tuzakları güzel göründü de doğru yoldan saptırıldılar...” (Ra'd 13, 33)

Kisâî, Hamza, Halefü'l-Âşir, Âsım ve Ya'kûbâyetteki وَصُدُّوا kelimesini bu şekilde, Nâfi', Ebû Ca'fer, Ebû Amr, İbn Âmir ve İbn Kesîr ise وَصَدُّوا şeklinde okumuşlardır.¹⁵²⁰

- a) وَصُدُّوا okuyuşuna göre anlam: “Doğru yoldan saptırıldılar”,
- b) وَصَدُّوا okuyuşuna göre anlam: “Doğru yoldan saptılar” şeklinde gelmiştir.

وَصَدُّوا okuyuşuna göre fail Ehl-i sünnete göre Allah, Mu'tezile'ye göre ise şeytan veya inkâr eden kimsedir. Bu durumda anlam “inkârcılardan bazısı diğer bazısını saptırdı” demektir.¹⁵²¹

يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ

“Allah dilediğini siler, dilediğini de yerinde bırakır, ana kitap onun katındadır.” (Ra'd 13, 39)

Ebû Amr, İbn Kesîr ve Âsımâyetteki وَيُثَبِّتُ kelimesini bu şekilde, İbn Âmir, Halefü'l-Âşir, Ya'kûb, Nâfi', Kisâî, Ebû Ca'fer ve Hamza ise وَيُثَبِّتُ şeklinde şeddeli olarak okumuşlardır.¹⁵²² Bu okuyuşlara göre anlam aynı anlamı taşımakla birlikte şeddeli kıraatın teksir (çokluk) ifade ettiği bildirilmektedir.¹⁵²³

¹⁵¹⁹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/533, Mü'min 40/37.

¹⁵²⁰ Dâni, *et-Teyisîr*, 133, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/298.

¹⁵²¹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/533, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 22/161, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/362, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 10/45, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 29/57, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 9/323, Ebû Hayyân, *el-Bahr*, 5/395, Neseî, *Medârikü't-Tenzil*, 2/251, Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akl*, 5/24.

¹⁵²² Dâni, *et-Teyisîr*, 134, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/298.

¹⁵²³ Hemedânî, *Ğâye*, 2/533, Ebû Zür'a, *Huccetü'l-Kirâât*, 374, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 29/64.

2.14. İbrahim Sûresi

İbrahim sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

(İbrâhîm, 14. 19) ...اللَّهُ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ

Hamza, Kisâî ve Halef خَالِقِ السَّمَاوَاتِ şeklinde izafet ile okumuşlardır.¹⁵²⁴

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ يَئِيسًا يُذْهِبُكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ

“Allah’ın gökleri ve yeri hikmetli olarak yarattığını görmüyor musun? O, dilerse sizi yok edip yerinize yeni varlıklar getirir.” (İbrahim 14, 19)

Halefü’l-Âşir Hamza ve Kisâî خَالِقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ kelimelerini السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ şeklinde, Ebû Ca’fer, İbn Kesîr, Ebû Amr, Nâfi’, Ya’kûb, Âsım ve İbn Âmir ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁵²⁵

- a) خَالِقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ okuyuşuna göre anlam: “Allah’ın gökleri ve yeri hikmetli olarak yaratan olduğunu görmüyor musun?”
- b) خَالِقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ okuyuşuna göre anlam: “Allah’ın gökleri ve yeri hikmetli olarak yarattığını görmüyor musun?” şeklinde gelmiştir.¹⁵²⁶

وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ وَإِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ

“Tuzaklarını Allah bilip dururken onlar tuzaklarını kurmaya devam ettiler. Oysa onların tuzaklarıyla dağlar yıkılıp yok olacak değildi!” (İbrahim 14, 46)

Kisâî âyetteki لَتَزُولَ kelimesini لَتَزُولَ şeklinde, diğerleri ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁵²⁷

- a) لَتَزُولَ okuyuşuna göre anlam: “Onların tuzakları dağları yıkıp yok edecekti”,
- b) لَتَزُولَ okuyuşuna göre anlam: “Onların tuzaklarıyla dağlar yıkılıp yok olacak değildi” şeklinde gelmiştir. Buradan da onların yaptığı tuzakların boşa çıkarılacağı, dağlardan daha sağlam olan İslâm karşısında tutunamayacakları anlaşılır.¹⁵²⁸

¹⁵²⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/534, Nûr 24, 45.

¹⁵²⁵Dânî, *et-Teyisîr*, 134, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/298.

¹⁵²⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/534, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 22/198, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 12/30, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/372, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 10/75, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 29/106, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 9/354, Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl*, 2/258, Ebû Hayyân, *el-Bahr*, 5/416, Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akl*, 5/40.

¹⁵²⁷Dânî, *et-Teyisîr*, 135, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/300.

2.15. Hicr Sûresi

Hicr sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

مَا نُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ... (Hicr, 15, 8)

Hamza, Kisâî, Halef ve Hafsâyette geçtiği gibi الْمَلَائِكَةُ şeklinde okumuştur. Ebû Bekr ve Mufaddal تَنْزِلُ الْمَلَائِكَةُ şeklinde iki ت harfini de ötre ile okumuştur..Diğerleri ise تَنْزِلُ الْمَلَائِكَةُ şeklinde okumuşlardır.¹⁵²⁹

وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ لَقَالُوا إِنَّمَا سُكَّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ مَسْحُورُونَ

“Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar, yine de “Herhalde gözlerimiz perdelendi, hatta bize büyü yapmış olmalı! Derler.” (Hicr 15, 14-15)

İbn Kesîr âyetteki سُكَّرَتْ kelimesini سُكَّرَتْ şeklinde şeddesiz, diğerleri ise âyetteki gibi şeddeli olarak okumuşlardır.¹⁵³⁰ Sekr “gözlerin perdelenmesi, bakışın bozulması” gibi anlamlara gelir. Şedde teksir ifade ettiğinden bu işin defalarca meydana geleceği söylenmektedir. Failin cemi (çoğul) olması sebebiyle fiilin şeddeli olmasının daha uygun olacağı ifade edilmiştir.¹⁵³¹

قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ

“Allah da buyurdu ki: “İşte bana varan doğru yol budur (hâlis kulların yolu).” (Hicr 15, 41)

Ya’kûb âyetteki عَلَيَّ kelimesini عَلَيَّ şeklinde, diğerleri ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁵³²

a) عَلَيَّ okuyuşuna göre anlam: “İşte bana varan”

b) عَلَيَّ okuyuşuna göre anlam: “İşte bana varan dosdoğru yol budur” şeklinde gelmiştir.¹⁵³³

¹⁵²⁸ Hemedânî, *Ğâye*, 2/535, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 22/246, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/383, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 10/100, Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 29/144, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 9/381, Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, 2/266, *Tefsîru'l-Celaleyn*, 343, Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akl*, 5/59.

¹⁵²⁹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/536, Kadir 97/4.

¹⁵³⁰ Dâni, *et-Teyssîr*, 136, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/301.

¹⁵³¹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/536, Ebû Zûr'a, *Huccet*, 382, Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 29/167.

¹⁵³² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/301, Muhaysin, *el-Mühhezze*, 1/362.

Allah Teâlâ'ya giden yolun samimiyet olduğu, yapılan işlerin tamamı yalnızca Allah için yapılmasının vücûbiyyetini bildirilmektedir.

...وَمَنْ يَقْنُطْ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ... (Hicr, 15, 56)

Ebû Amr, Ya'kûb, Kisâi ve Halef يَقْنُطْ şeklinde ن harfini kesra ile okumuştur.¹⁵³⁴

إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَرْنَا... (Hicr, 15, 60)

Ebû Bekr ve Mufaddal قَدَرْنَا şeklinde د harfini şeddesiz olarak okumuştur.¹⁵³⁵

2.16. Nahl Sûresi

Nahl sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

يُنْزِلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ

“Allah, “Benden başka tanrı olmadığı hususunda insanları uyarın ve bana saygıda kusur etmeyin” hükmünü bildirmeleri için kullarından dilediğine, emri uyarınca vahyi taşıyan melekler indirir.” (Nahl 16, 2)

İbn Kesîr, Ebû Amr ve Ya'kûb'un ravisi Ruveys يُنْزِلُ الْمَلَائِكَةَ kelimesini يُنْزِلُ şeklinde şeddesiz olarak okumuştur. Bu kıraata göre anlam “Allah, melekleri indirir” şeklinde gelmiştir. Ya'kûb'un diğer ravisi Ravh ise تَنْزِلُ الْمَلَائِكَةَ şeklinde okumuştur. Bu şekildeki kıraata göre anlam “Allah'ın emriyle melekler iner” şeklinde gelmiştir.¹⁵³⁶

وَتَحْمِلُ أُنْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بِالْغَيْهِ إِلَّا يَشُقُّ الْأَنْفُسَ...

“Bu hayvanlar ancak kendinizi fazlasıyla yorarak ulaşabileceğiniz bir beldeye yüklerinizi taşır...” (Nahl 16, 7)

¹⁵³³Hemedânî, *Ğâye*, 2/537, Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, 2/89, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 14/33, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/391, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 29/189, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 10/28, Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, 2/273, Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akl*, 5/79.

¹⁵³⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/537, Rûm 30/36, Zümer 39/53.

¹⁵³⁵Hemedânî, *Ğâye*, 2/538, Neml 27/57.

¹⁵³⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/539, Ebû Zür'a, *Huccet*, 385.

“...Kaçınılmaz olarak onlara ancak ateş vardır ve onlar oraya sürüleceklerdir!” (Nahl 16, 62)

İmam Nâfi' âyetteki مُفْرَطُونَ kelimesini مُفْرَطُونَ, Ebû Ca'fer مُفْرَطُونَ, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî, Ya'kûb ve Halefû'l-Âşir ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁵⁴⁴

- a) مُفْرَطُونَ okuyuşuna göre anlam: “Onlar için ateş vardır ve haddi aşanlar, günah işlemekte ileri gidenlerdir”
- b) مُفْرَطُونَ okuyuşuna göre anlam: “...ve onlar Allah'a itaat etmekten geri kalmışlardır”
- c) مُفْرَطُونَ okuyuşuna göre anlam: “Onlar cehennemin öncüleridir, oraya sürüleceklerdir” şeklinde gelmiştir.¹⁵⁴⁵

(Nahl, 16, 66)...نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ...

İbn Âmir, Nâfi', Ebû Bekr, Mufaddal ve Ya'kûb نُسْقِيكُمْ şeklinde harfini fetha ile okumuşlardır.¹⁵⁴⁶

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا أَنْ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

“Öte yandan, bilesin ki Rabbin, eziyetlerle sınıandıktan sonra yurtlarından göçenlerin, ardından çabalarını sürdürüp sabır gösterenlerin yardımcısıdır, artık bu yapılanlardan sonra Rabbin elbette çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.” (Nahl 16, 110)

İbn Âmir فَتَنُوا kelimesini فَتَنُوا şeklinde, diğerleri ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁵⁴⁷

- a) فَتَنُوا okuyuşuna göre anlam: “Garip Müslümanlara işkence ve eziyet etmelerinden sonra iman edip hicret edenler” ve yahut “(Kendi kendilerini) fitneye düşürmelerinden sonra, hicret eden Müslümanlar”
- b) فَتَنُوا okuyuşuna göre anlam: “Eziyetlerle sınıandıktan sonra yurtlarından göçenler” şeklinde gelmiştir. Bununla iman eden kimselerin imanından

¹⁵⁴⁴Dânî, *et-Teyssîr*, 138, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/304.

¹⁵⁴⁵Hemedânî, *Ğâye*, 2/541, Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, 2/108, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 14/129, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/415, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 20/61, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 10/121, Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, 2/290, Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akl*, 5/123, Kamhâvî, *Talâilü'l-Beşer*, 135.

¹⁵⁴⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/541, Mü'minûn 23/21.

¹⁵⁴⁷Dânî, *et-Teyssîr*, 138, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/305.

dönmek için zorlandıkları, böyle kimselerin sorumlu olmayacakları anlaşılmaktadır.¹⁵⁴⁸

وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ

“Sen sabret, sabır göstermen de Allah’ın ihsanı sayesinde olacaktır.

Onlardan dolayı üzülme, kurdukları tuzaklardan kaygı duyma.” (Nahl 16, 127)

İbn Kesîr âyetteki فِي ضَيْقٍ kelimesini فِي ضَيْقٍ şeklinde, diğer imamlar ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁵⁴⁹ Her iki kıraat arasında fark olmadığını söyleyenler olmakla birlikte ضَيْقٍ kelimesinin gam, keder, üzüntü anlamına ضَيْقٍ kelimesinin da sıkıntı anlamına geldiği söylenmektedir. ضَيْقٍ lafzı ile geçim darlığı, ضَيْقٍ lafzı ile de kalpteki darlığın anlaşılabileceği bildirilmiştir.¹⁵⁵⁰

...وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ... (Nahl, 16, 127)

İbn Kesîr ضَيْقٍ şeklinde ض harfini kesra ile okumuştur.¹⁵⁵¹

2.17. İsrâ Sûresi

İsrâ sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا

“Eğer iyilik ederseniz kendiniz için iyilik etmiş olursunuz, kötülük ederseniz yine kendinize edersiniz. Nihayet ikinci cezalandırma vakti gelince, düşmanlarınız onurunuzu çiğnesinler, daha önce girdikleri gibi yine mescide girsinler ve ellerine geçirdikleri her şeyi yakıp yıksınlar istedik.” (İsrâ 17, 7)

Ebû Bekr Şu’be, Hamza, Halefû’l-Âşir ve İbn Âmir âyetteki لِيَسُوءُوا kelimesini لِيَسُوءَ şeklinde, Kisâî لِيَسُوءَ şeklinde, diğerleri de âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁵⁵²

¹⁵⁴⁸ Hemedânî, *Ğâye*, 2/543, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/430, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Veciz*, 10/239, Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 20/125, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 10/192, Neseî, *Medârikü’t-Tenzil*, 2/301, Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akl*, 5/144.

¹⁵⁴⁹ Dâni, *et-Teyisîr*, 139, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/305.

¹⁵⁵⁰ Hemedânî, *Ğâye*, 2/543, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 396, Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 20/142.

¹⁵⁵¹ Neml 27/70.

¹⁵⁵² Dâni, *et-Teyisîr*, 139, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/306.

okuyuşuna göre fail Yüce Allah'tır. لَيْسُوا kıratına göre de fail ya Allah Teala ya da gönderilen azaptır. لَيْسُوا okuyuşuna göre ise fail kullardır.¹⁵⁵³

- a) لَيْسُوا okuyuşuna göre anlam: “Düşmanlarınız onurunuzu çiğnesinler, yüzünüzü kara etsinler”
- b) لَيْسُوا ve لَيْسُوا okuyuşuna göre anlam: “Yüzünüzü kara etsinler , Yüzünüzü kara edelim diye” şeklinde gelmiştir.Allah Teâlâ tarafından ceza olarak İsrailoğullarının onurunun çiğnenmesi üzerine mescide girip ellerine geçirdikleri her şeyi yakıp yıktıkları anlaşılmaktadır.

وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُنْشَرِّفِيهَا فَفَسَّسُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاَهَا تَدْمِيرًا

“Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde oranın şıarmış yöneticilerine (iyiye yönlendirici) emirler veririz, onlar ise orada günah işlemeye devam ederler, sonuçta o ülke helâke müstehak olur, biz de oranın altını üstüne getiririz.” (İsrâ 17, 16)

Ya'kûb âyetteki أَمَرْنَا kelimesini أَمَرْنَا şeklinde hemzeyi med ile diğerleri ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁵⁵⁴ Ya'kûb'un okuyuşuna göre anlam “Biz bir ülkeyi helak etmek istediğimizde, oranın şıarmış yöneticilerini çoğaltırız da onlar orada günah işlemeye devam ederler ve Allah'ın buyruklarına muhalefet ederler, böylece o ülke cazaya müstehak olur, biz de oranın altını üstüne getiririz” şeklinde gelmiştir.¹⁵⁵⁵ Bu okuyuşlara göre de Allah'ın emirlerine itaat etmekten geri duranların, Allah'ın emir ve buyruklarını dinlemeyenlerin, kötülük işledikleri zaman topluca helaka uğrayacakları anlaşılmaktadır.

....فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ... (İsrâ, 17, 23)

¹⁵⁵³Hemedânî, Ğâye, 2/544, Ebû Zûr'a, Huccet, 297-298, Beğavî, Meâlimü't-Tenzîl, I2/106, Râzî, Mefâtihu'l-Ğayb, 20/160, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an, 10/223, Dimyâtî, İthâf, 2/193-194, Kamhâvî, Talâilü'l-Beşer, 127.

¹⁵⁵⁴Hemedânî, Ğâye, 2/545, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/306, Dimyâtî, İthâf, 2/195, Mehmet Ünal, Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü, 123.

¹⁵⁵⁵Hemedânî, Ğâye, 2/545, Ferrâ, Meâni'l-Kur'an, 2/119, Taberî, Câmiu'l-Beyân, 15/54-57, İbn Hâleveyh, İ'râb, 1/365-366, Beğavî, Meâlimü't-Tenzîl, I2/109, Râzî, Mefâtihu'l-Ğayb, 20/178, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an, 10/223, Muhaysin, el-Mühezzeb, 1/380.

İbn Kesîr, İbn Âmir ve Ya'kûb أَفَّ şeklinde tenvinsiz okumuşlardır.¹⁵⁵⁶ Nâfi', Ebû Ca'fer ve Hafs أَفَّ şeklinde iki esre ile okumuştur. Ebû Zeyd İsrâ ve Enbiyâ sûresinde أَفَّ şeklinde tenvinsiz,¹⁵⁵⁷ Ahkâf sûresinde أَفَّ iki esre ile okumuştur.¹⁵⁵⁸

...وَزُنُوا بِالْقِسْطِ الْمُسْتَقِيمِ... (İsrâ, 17, 35)

Hamza, Kisâî, Halef ve Hafsâyette geçtiği gibi بِالْقِسْطِ şeklinde kâf harfini kesra ile okumuşlardır.¹⁵⁵⁹

كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا

“Bütün bunların kötülüğü, Rabbinin katında istenmeyen şeyler olmasıdır.”

(İsrâ 17, 38)

Halefü'l-Âşîr, Hamza, Kisâî, İbn Âmir ve Âsım âyetteki سَيِّئُهُ kelimesini bu şekilde, Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca'fer ve Ya'kûb ise سَيِّئُهُ şeklinde okumuştur.¹⁵⁶⁰

- a) سَيِّئُهُ okuyuşuna göre anlam: “Bütün bunların kötülüğü, Rabbinin katında istenmeyen şeyler olmasıdır”
- b) سَيِّئُهُ okuyuşuna göre anlam: “Bütün bunlar Rabbinin katında kötü ve mekruhtur (hoş değildir)” veya “bütün bunlar mekruhtur ve Rabbinin katında kötüdür” şeklinde gelmiştir.¹⁵⁶¹

وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا

“Dediler ki: “Sen bizim için yerden bir kaynak fişkırtmadıkça sana asla inanmayacağız.” (İsrâ 17, 90)

İbn Âmir, Ebû Ca'fer, Ebû Amr, Nâfi' ve İbn Kesîr, âyetteki تَفْجُرَ kelimesini تَفْجُرَ şeklinde şeddeli, Kisâî, Ya'kûb, Halefü'l-Âşîr Âsım ve Hamza ise âyetteki gibi

¹⁵⁵⁶Enbiyâ 21/67, Ahkâf 46/17.

¹⁵⁵⁷İsrâ 17/23, Enbiyâ 21/67.

¹⁵⁵⁸Hemedânî, *Ğâye*, 2/546, Ahkâf 46/17.

¹⁵⁵⁹Hemedânî, *Ğâye*, 2/547, Suarâ 26/182.

¹⁵⁶⁰Dânî, *et-Teyşîr*, 140, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/307.

¹⁵⁶¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/547, Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, 2/124, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 15/89, Ebû Zûr'a, *Huccet*, 403, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 12/115, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/449, İbn Atıyye, *el-Muharrarü'l-Vecîz*, 10/296, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 20/211, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 10/262, Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, 15/76.

okumuşlardır.¹⁵⁶² Şeddeli kıraat teksir anlamı içerdiğinden fişkırmada tekrarlılık ve mübalağa anlaşılmaktadır.¹⁵⁶³

أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسْفًا أَوْ تَأْتِي بَالِ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا

“Yahut –iddia ettiğin gibi-göğü üzerimize parça parça düşürmelisin veya Allah’ı ve melekleri karşımıza getirmelisin.” (İsrâ 17, 92)

Âsım, Ebû Ca’fer, Nâfi’ ve İbn Âmir, âyetteki كِسْفًا kelimesini bu şekilde, İbn Kesîr, Halefû’l-Âşir, Kisâî, Ya’kûb, Ebû Amr ve Hamza ise كِسْفًا şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre anlam “Göğü bir tabaka gibi üzerimize düşüresin, düşürmelisin.”¹⁵⁶⁴

...كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسْفًا... (İsrâ, 17, 92)

Nâfi’, Ebû Ca’fer, İbn Âmir ve Âsım كِسْفًا kelimesini âyette geçtiği gibi س harfini kesra ile okumuşlardır. Hafs Şuarâ ve Sebe’ sûresinde س harfini fetha ile okuyarak onlardan ayrılmıştır.¹⁵⁶⁵ Ebû Ca’fer ve İbn Zekvân da Rûm sûresinde sükûn ile okumuştur.¹⁵⁶⁶ Tûr sûresinde sükûn ile okunmasında herhangi bir ihtilâf yoktur.¹⁵⁶⁷

قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنْزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ بَصَائِرَ وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا

“Mûsâ şöyle dedi: “Çok iyi biliyorsun ki, bunları birer ibret olmak üzere ancak göklerin ve yerin Rabbi indirdi. Ey Firavun! Ben de öyle düşünüyorum ki hakikaten senin işin bitik!” (İsrâ 17, 102)

Kisâî âyetteki عَلِمْتَ kelimesini عَلِمْتُ şeklinde, diğerleri ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁵⁶⁸

- a) عَلِمْتَ okuyuşuna göre anlam: “Firavun Hz. Mûsâ’nın gösterdiği mucizelerin Allah katından olduğunu bilmesine rağmen inkâr etmiştir”,

¹⁵⁶²Dânî, *et-Teyşîr*, 141, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/308.

¹⁵⁶³Hemedânî, *Ğâye*, 2/550, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 410, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 12/56.

¹⁵⁶⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/550, İbn Kuteybe, *et-Tefsîr*, 2/261, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 15/160, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 12/137, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/465, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 12/57, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 10/330, Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 4/168, Kamhâvî, *Talâilü’l-Beşer*, 143.

¹⁵⁶⁵Şuarâ 26/187, Sebe’ 34/9.

¹⁵⁶⁶Rûm 30/48.

¹⁵⁶⁷Hemedânî, *Ğâye*, 2/550, Tûr 52/44.

¹⁵⁶⁸Dânî, *et-Teyşîr*, 141, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/309.

- b) عَلِمْتُ okuyuşuna göre anlam: “Hz. Mûsâ mucizelerin Allah katından olduğunu kesin olarak bildiğini ifade etmiş, Firavun ise inkârında direndiği için uyarılmıştır”.

Bu okuyuşlarla ulaşılan anlam şu şekildedir: “Hz. Mûsâ’nın gösterdiği mucizelerin Allah katından olduğunda asla şüphe etmediği ve Firavunu bu hususta uyardığı, Firavunun da gerçeği bilmesine rağmen inkârda ısrarcı olduğu anlaşılmaktadır”.¹⁵⁶⁹

2.18. Kehf Sûresi

Kehf sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

...وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهْرًا (Kehf, 18, 33)

Cebele ve Kuteybe وَفَجَّرْنَا şeklinde şeddesiz okumuştur. Mufaddal Kamer sûresinde şeddesiz okumuştur.¹⁵⁷⁰

وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ ... *وَاجِيطٌ بِثَمَرِهِ... (Kehf, 18, 34-42)

Ebû Ca’fer, Âsım ve Ravh ثَمَرٌ kelimesini âyette geçtiği gibi fetha ile okumuşlardır. Ruveys Kehf sûresinin başlarında geçen âyette destek vermiştir.¹⁵⁷¹ Diğerleri bu lafzı ötre ile okumuştur. Ebû Amr ise م harfini sükûn ile okuyarak onlardan ayrılmıştır.

وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا

“Böylece adamın bol ürünü oluyordu. Bu yüzden arkadaşıyla konuşurken ona şöyle dedi: “Benim malım seninkinden daha çok, insan sayısı olarak da daha güçlüyüm.” (Kehf 18, 34)

Âsım, Ebû Ca’fer ve Ya’kûb âyetteki ثَمَرٌ kelimesini bu şekilde, Ebû Amr ثَمَرٌ, İbn Âmir, Halefû’l-Âşir, Kisâî, Nâfi’, İbn Kesîr ve Hamza ise ثَمَرٌ şeklinde okumuşlardır.¹⁵⁷² Dilbilimcilere göre “se” harfi ötreli olunca mal, altın, gümüş

¹⁵⁶⁹Hemedânî, *Ğâye*, 2/551, Ebû Zür’a, *Huccet*, 411, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 12/65, Kamhâvî, *Talâilü’l-Beşer*, 143.

¹⁵⁷⁰Hemedânî, *Ğâye*, 2/553, Kamer 54/12.

¹⁵⁷¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/553, Kehf 18/34.

¹⁵⁷²Dânî, *et-Teyşir*, 143, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/310.

anlamına, üstün olunca da ağacın meyvesi anlamına gelir. Aynı şekilde ötreli lafzın da “mal ve evlat” anlamına geldiği ifade edilmiştir.¹⁵⁷³

أَوْ يُصْبِحَ مَاؤُهَا غُورًا... (Kehf, 18, 41)

Burcumî şerhinde غ harfini ötre ile okumuştur.¹⁵⁷⁴

هٰذَاكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا

“İşte burada yardım ve dostluk, Hak olan Allah’a mahsustur. Mükâfatı en iyi olan O, en güzel âkıbeti veren yine O’dur.” (Kehf 18, 44)

Halefû’l-Âşir Hamza ve Kisâî âyetteki الْوَلَايَةُ kelimesini الْوَلَايَةُ şeklinde, Ebû Amr, Ya’kûb, İbn Âmir, Âsım, Ebû Ca’fer, Nâfi’ ve İbn Kesîr ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁵⁷⁵

- a) الْوَلَايَةُ okuyuşuna göre anlam: “İşte burada yardım ve dostluk, Hak olan Allah’a mahsustur”,
- b) الْوَلَايَةُ okuyuşuna göre anlam: “İşte burada hükümlanlık, Hak olan Allah’a mahsustur” şeklinde gelmiştir.¹⁵⁷⁶

هٰذَاكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا

“İşte burada yardım ve dostluk, Hak olan Allah’a mahsustur. Mükâfatı en iyi olan O, en güzel âkıbeti veren yine O’dur.” (Kehf 18, 44)

Ebû Amr ve Kisâî âyetteki الْحَقِّ kelimesini الْحَقِّ şeklinde ötreli, diğerleri ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁵⁷⁷

- a) الْحَقِّ okuyuşuna göre anlam: “Yardım ve dostluk, Hak olan Allah’a mahsustur”

¹⁵⁷³ Hemedânî, *Ğâye*, 2/553, Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, 2/144, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 15/245, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 2/162, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 10/401, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 12/125, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 10/403, Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 15/274.

¹⁵⁷⁴ Hemedânî, *Ğâye*, 2/554, Mülk 67/30.

¹⁵⁷⁵ Dâni, *et-Teyisîr*, 143, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/311.

¹⁵⁷⁶ Hemedânî, *Ğâye*, 2/554, Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, 2/145, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 15/251, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 12/163, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/486, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 12/129, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 10/411, Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akl*, 5/224, Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 15/285.

¹⁵⁷⁷ Dâni, *et-Teyisîr*, 143, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/311.

- b) الْحَقُّ okuyuşuna göre anlam: “Gerçek velayet, hükümrânlık Allah’ındır” gelmiştir.¹⁵⁷⁸

مَا أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُ مُتَّجِدَ الْمُضِلِّينَ عَصُدًا

“Ben onlara ne göklerin ve yerin yaratılışını ne de bizzat kendilerinin yaratılışını gösterdim. Ben yoldan çıkaranları yardımcı edinecek değilim.” (Kehf 18, 51)

Ebû Ca’fer مَا أَشْهَدْتُهُمْ kelimesini مَا أَشْهَدْتُهُمْ şeklinde okumuştur. Bu durumda anlam: “Biz yoldan çıkanları yardımcı edinmiş değiliz” şeklinde gelmiştir. Ebû Ca’fer âyetteki وَمَا كُنْتُ kelimesini وَمَا كُنْتُ şeklinde okumuştur.¹⁵⁷⁹ Bu durumda anlam: “Sen de yoldan çıkmışları yardımcı edinmiş değilsin” şeklinde gelmiştir.¹⁵⁸⁰

...وَجَعَلْنَا لِمِثْلِهِمْ مَوْعِدًا (Kehf, 18, 59)

Hafs ve Cebele âyette geçtiği gibi لِمِثْلِهِمْ şeklinde م harfini fetha ile okumuştur.¹⁵⁸¹

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَفَيَا غُلَامًا فَفَنَنَّهُ قَالَ أَفَتَأْتِي نَفْسًا رَّكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا

“Yine yola koyuldular. Nihayet bir gence rastladıklarında, o kul hemen onu öldürdü. Mûsâ dedi ki: “Mâsum bir insanı, bir cana karşılık olmaksızın katlettin ha! Gerçekten sen fena bir şey yaptın!” (Kehf 18, 74)

Ruveys, Ebû Ca’fer, Nâfi’, Ebû Amr ve İbn Kesîr, âyetteki رَّكِيَّةً kelimesini رَّكِيَّةً şeklinde, Kisâî, Ravh, Halefû’l-Âşîr, İbn Âmir, Âsım ve Hamza ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁵⁸² İki kıraatın da aynı anlama geldiği söylenmekle birlikte رَّكِيَّةً “günah

¹⁵⁷⁸ Hemedânî, Ğâye, 2/555, Ferrâ, Meâni’l-Kur’ân, 2/145-146, Taberî, Câmiu’l-Beyân, 15/251-252, Beğavî, Meâlimü’l-Tenzil, 12/163, Zemahşerî, el-Keşşâf, 2/486, Râzî, Mefâtihu’l-Gayb, 12/130, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an, 10/411, Ebu’s-Suûd, İrşâdü’l-Akl, 5/224, Âlûsî, Rûhu’l-Meânî, 15/285.

¹⁵⁷⁹ İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/311, Dimyâtî, İthâf, 2/217.

¹⁵⁸⁰ Hemedânî, Ğâye, 2/555, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an, 11/2, Dimyâtî, İthâf, 2/218, Muhaysin, el-Mühezzebe, 1/40 3.

¹⁵⁸¹ Neml 27/49.

¹⁵⁸² Hemedânî, Ğâye, 2/556, Dâni, et-Teysîr, 144, İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/313.

işleyip ardından tevbe eden kimseler için”, رَاكِبَةً ise “hiç günah işlemeyen kimse için” kullanıldığı ifade edilmiştir.¹⁵⁸³

...لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا (Kehf, 18, 74)

Nâfi’, Ebû Ca’fer, İbn Zekvân, Ebû Bekr, Mufaddal ve Ya’kûb نُكْرًا şeklinde ك harfini ötre ile okumuşlardır.¹⁵⁸⁴ İbn Kesîr Kamer sûresinde ك harfini sükûn ile okuyarak onlardan ayrılmıştır.¹⁵⁸⁵

فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا... (Kehf, 18, 81)

Nâfi’, Ebû Ca’fer ve Ebû Amr يُبْدِلَهُمَا أَنْ şeklinde şeddeli olarak okumuşlardır.¹⁵⁸⁶ İbn Kesîr, Ebû Bekr, Ebû Zeyd ve Ya’kûb Nûr sûresinde şeddesiz olarak okumuşlardır.¹⁵⁸⁷

فَأَتَّبَعَ سَبَبًا (Kehf, 18, 85)

İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef فَأَتَّبَعَ kelimesini kat’ hemzesiyle okumuşlardır.¹⁵⁸⁸

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ...

“Nihayet güneşin battığı yere varınca, onu kara bir balçıkla batar (gibi) buldu.” (Kehf 18, 86)

Hafs, Ya’kûb, Nâfi’, İbn Kesîr ve Ebû Amrâyeteki حَمِئَةٍ kelimesini bu şekilde, Ebû Ca’fer, Halefü’l-Âşir, Hamza, Kisâî, İbn Âmir ve Ebû Bekr Şu’be ise حَامِيَةٍ şeklinde okumuşlardır.¹⁵⁸⁹ حَمِئَةٍ lafzı “balçık”, حَامِيَةٍ lafzı ise “sıcak” anlamına gelmektedir. Güneşin battığı yerin bu iki özelliği taşıyan bir göze sahip olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵⁹⁰

¹⁵⁸³ Hemedânî, *Ğâye*, 2/557, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 15/286, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 12/174, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/493, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 10/429, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 12/155, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 11/21, Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl*, 12/20, Ebussuûd, *İrşâdü’l-Akl*, 5/236.

¹⁵⁸⁴ Kehf 18/87, Talâk 65/8.

¹⁵⁸⁵ Kamer 54/6.

¹⁵⁸⁶ Tahrîm 66/5, Kalem 68/32.

¹⁵⁸⁷ Hemedânî, *Ğâye*, 2/558, Nûr 24/55.

¹⁵⁸⁸ Hemedânî, *Ğâye*, 2/558, Kehf 18/89-92.

¹⁵⁸⁹ Dâni, *et-Teysîr*, 145, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/314.

¹⁵⁹⁰ Hemedânî, *Ğâye*, 2/558, Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, 2/158, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 16/11, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 12/179, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/497, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 10/443,

وَأَمَّا مَنْ أَمَّنْ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا

“İman edip iyi şeyler yapan kimseye gelince, onun için de en güzel karşılık vardır. Ve ona işimizden kolay olanını buyuracağız.” (Kehf 18, 88)

Ya’kûb, Halefû’l-Âşir, Hafs, Hamza ve Kisâî, âyetteki الْحُسْنَىٰ kelimesini bu şekilde, İbn Âmir, Ebû Bekr Şu’be, Ebû Ca’fer, Nâfi’, İbn Kesîr ve Ebû Amr ise الْحُسْنَىٰ şeklinde okumuşlardır.¹⁵⁹¹

- a) الْحُسْنَىٰ okuyuşuna göre anlam: “Onun için en güzel karşılık vardır”
 b) الْحُسْنَىٰ okuyuşuna göre anlam: “Onun için güzel fiilin mükafatı vardır” veya “en güzel mükafat onundur” şeklinde gelmiştir.¹⁵⁹²

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا

“Nihayet iki dağ arasına ulaştığında bunların ötesinde nerede ise hiçbir sözünü anlamayan bir kavim buldu.” (Kehf 18, 93)

Ya’kûb, Nâfi’, Ebû Ca’fer, İbn Âmir, Ebû ve Bekr Şu’beâyetteki السَّدَّيْنِ kelimesini السَّدَّيْنِ şeklinde, Kisâî, Halefû’l-Âşir, Hafs, Hamza, İbn Kesîr ve Ebû Amr ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁵⁹³ es-sedd ve es-südd “dağ, engel” anlamına gelen kelimelerdir.¹⁵⁹⁴ İnsanın önünde bulunan engel için “sedd”, gözünde bulunan engel içinse “südd” denilmiştir. “Südd” ism-i mef’ul anlamında olup Allah’ın yarattığı şey için kullanılmakta, “sedd” ise mastar anlamında olup insanların yaptığı şey için kullanılmaktadır.¹⁵⁹⁵

... لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا

Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 12/166, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 11/49, Neseî, *Medârikü't-Tenzil*, 12/24, Elmalılı, *Hak Dini*, 5/3283, Ateş, *Çağdaş Tefsir*, 5/320.

¹⁵⁹¹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/558, Dâni, *et-Teyssir*, 146, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/315.

¹⁵⁹² Hemedânî, *Ğâye*, 2/558, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 16/13, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, 12/179, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/497, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Veciz*, 10/445, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 12/168, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 11/52, Neseî, *Medârikü't-Tenzil*, 12/24, Ebussuûd, *İrşâdü'l-Akl*, 5/243.

¹⁵⁹³ Dâni, *et-Teyssir*, 145, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/315.

¹⁵⁹⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 16/15, Cevherî, *es-Sihâh*, 2/486, Muhaysin, *el-Mühezzeb*, 1/411.

¹⁵⁹⁵ Hemedânî, *Ğâye*, 2/558, Isfehânî, *el-Müfredât*, 227, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, 12/180, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/498, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Veciz*, 10/447, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 12/169, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 11/55, Neseî, *Medârikü't-Tenzil*, 12/25, İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 12/207, Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akl*, 5/244.

“...Nerede ise hiçbir sözü anlamıyorlar.” (Kehf 18, 93)

Halefû'l-Âşir, Hamza ve Kisâî âyetteki يُفْقَهُونَ kelimesini يُفْقَهُونَ şeklinde, İbn Âmir, Âsım, Ya'kûb, Nâfi', Ebû Ca'fer, İbn Kesîr ve Ebû Amr ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁵⁹⁶

- a) يُفْقَهُونَ okuyuşuna göre anlam: “Nerede ise hiçbir sözü anlamıyorlar”. Bununla hitapta bulunan kimsenin ne demek istediğini anlamadıkları ifade edilmektedir.
- b) يُفْقَهُونَ okuyuşuna göre anlam: “Onlar sözü güçlkle anlatırlar”.¹⁵⁹⁷ Bununla muhatap kitleye sözü güçlkle anlattıkları ifade edilmektedir.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ... (Kehf, 18, 93)

Nâfi', Ebû Ca'fer, İbn Âmir, Ebû Bekr, Ebû Zeyd ve Ya'kûb السَّدَّيْنِ şeklinde harfini ötre ile okumuşlardır.¹⁵⁹⁸ Hafs dört yerde de fetha ile okumuştur. İbn Kesîr ve Ebû Amr Kehf sûresinde fetha¹⁵⁹⁹ Yâsin sûresinde ötre ile okumuştur.¹⁶⁰⁰

...إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ... (Kehf, 18, 94)

Âsım âyette geçtiği gibi hemze ile okumuştur.¹⁶⁰¹

2.19. Meryem Sûresi

Meryem sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

...وَقَدْ بَلَغْتَ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا (Meryem, 19, 8)

Hamza ve Kisâîâyette geçtiği gibi عِتِيًّا ilk harfi kesra ile okumuştur.¹⁶⁰² Hafs sadece bir âyetinde ilk harfini ötre ile okumuştur.¹⁶⁰³ Diğer yerlerde onlara destek vermiştir.

¹⁵⁹⁶ Dâni, *et-Teyssir*, 145, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/315.

¹⁵⁹⁷ Hemedânî, *Ğâye*, 2/559, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 16/16, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 12/181, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/498, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 10/448, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 12/170, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 11/56, Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akl*, 5/244, Elmalılı, *Hak Dini*, 5/3287.

¹⁵⁹⁸ Kehf 18/94, Yâsin 36/9.

¹⁵⁹⁹ Kehf 18/93-94.

¹⁶⁰⁰ Hemedânî, *Ğâye*, 2/559, Yâsin 36/9.

¹⁶⁰¹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/560, Enbiyâ 296.

¹⁶⁰² Meryem 19/58-68-69-70-72.

¹⁶⁰³ Hemedânî, *Ğâye*, 2/562, Meryem 19/58.

قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا

“Melek, “Ben ancak sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamak için Rabbin tarafından gönderilmiş bir elçiyim” dedi.” (Meryem 19, 19)

Ya’kûb, Verş ve Ebû Amr âyetteki لَأَهَبَ لَكِ kelimesini لِيَهَبَ şeklinde, Hamza, Kisâi, Ebû Ca’fer, Halefû’l-Âşir, Kâlûn, İbn Kesîr, İbn Âmir ve Âsım ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶⁰⁴

- a) لَأَهَبَ لَكِ okuyuşuna göre anlam: “Sana hediye edeyim diye”
- b) لِيَهَبَ لَكِ okuyuşuna göre anlam: “Allah’ın sana hediye etmesi için” şeklinde gelmiştir.

Kıraat imamlarının çoğunluğuna göre burada mecaz söz konusudur. Çünkü çocuğu verecek olan Allah Teâlâ’dır.¹⁶⁰⁵

فَإِذَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا

“Aşağısından biri ona şöyle seslendi: “Tasalanma! Rabbin senin altında bir su kaynağı yaratmıştır.” (Meryem 19, 24)

İbn Âmir, Ebû Bekr Şu’be, Ruveys, İbn Kesîr ve Ebû Amr, âyetteki تَحْتِهَا مِنْ kelimesini تَحْتِهَا مِنْ şeklinde, Ebû Ca’fer, Ravh, Halefû’l-Âşir, Nâfi’, Hafs, Hamza ve Kisâi ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶⁰⁶ Bu âyette Hz. Meryem’e kimin seslendiği konusunda görüş farklılığı vardır. تَحْتِهَا مِنْ okuyuşuna göre seslenen Cebrâil (a.s), تَحْتِهَا مِنْ okuyuşuna göre de Hz. İsâ olduğu ifade edilmiştir.¹⁶⁰⁷ Âyette asıl anlatılmak istenen Hz. Meryem’in çektiği sıkıntının giderilmesi ve Allah’ın onun için çıkardığı kaynak suyundan içmesi, hurma meyvesinden yemesidir.

ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ

¹⁶⁰⁴Hemedânî, *Gâye*, 2/563, Dâni, *et-Teysîr*, 148, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/317.

¹⁶⁰⁵Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, 2/163, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 16/61, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzil*, 12/190, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/505, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 11/21, Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 12/198, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 11/91, Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akl*, 5/260.

¹⁶⁰⁶Dâni, *et-Teysîr*, 148, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/318.

¹⁶⁰⁷Hemedânî, *Gâye*, 2/563, İbn Hâleveyh, *I’râb*, 2/16, ayrıca bkz: Ebû Zür’a, *Huccet*, 441-442, Mekkî, *el-İbâne*, 2/87, Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 12/205, Muhaysin, *el-Mühezzeb*, 2/6, İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur’ân Tefsirindeki Yeri*, 202-203.

“İşte Meryem oğlu İsa bu, şüpheyeye düşüp tartışıkları konuda gerçek söz de bu.” (Meryem 19, 34)

İbn Âmir, Âsım ve Ya’kûb âyetteki قَوْلَ الْحَقِّ kelimesini bu şekilde, diğerleri ise قَوْلَ الْحَقِّ şeklinde okumuşlardır.¹⁶⁰⁸ قَوْل lafzı ötre veya üstün oluşuna göre farklı anlamlara gelebilmektedir.

- İşte, hakkında şüpheyeye düştükleri Allah’ın keliması, İsa b. Meryem budur.
- İşte, hakkında şüpheyeye düştükleri İsa b. Meryem’le ilgili olarak bu anlatılanlar gerçektir.
- Hakkında şüpheyeye düştükleri hak söze göre İsa b. Meryem, işte budur.
- İşte hakkında şüpheyeye düştükleri İsa b. Meryem –hak söz olarak-budur.¹⁶⁰⁹
- İşte hakkında şüpheyeye düştükleri İsa b. Meryem’le ilgili gerçek açıklama budur (O, babasız bir şekilde dünyaya gelmiştir).

أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا

“İnsan düşünmez mi ki, daha önce hiçbir şey değilken biz onu yaratmışızdır?” (Meryem 19, 67)

ÂsımNâfi’ ve İbn Âmir âyetteki يَذْكُرُ kelimesini bu şekilde, Hamza, Kisâi, Ya’kûb, Halefû’l-Âşir, Ebû Ca’fer, İbn Kesîr ve Ebû Amr ise يَذْكُرُ şeklinde okumuşlardır.¹⁶¹⁰

- يَذْكُرُ okuyuşuna göre anlam: “İnsan düşünmez mi, anlamaz mı?”,
- يَذْكُرُ okuyuşuna göre anlam: “İnsan düşünüp öğüt almaz mı?” şeklinde gelmiştir.¹⁶¹¹ İki kıraatın ifade ettiği anlam birbirine yakındır.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَانًا وَرِئِيَا

¹⁶⁰⁸Dânî, *et-Teyssîr*, 149, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/318.

¹⁶⁰⁹Hemedânî, *Ğâye*, 2/564, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 16/82-84, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 443, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 12/217, Dimyâtî, *İthâf*, 2/236, Komisyon, *Kur’ân Yolu*, 12/595-598, Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Mealı*, 306.

¹⁶¹⁰Dânî, *et-Teyssîr*, 149, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/317.

¹⁶¹¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/564, Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, 2/171, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 16/107, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 445-446, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 12/203, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/518, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 12/241, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 11/131, Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akl*, 5/274.

“Oysa onlardan önce de daha varlıklı ve daha gösterişli olan nice nesiller helâk ettik.” (Meryem 19, 74)

İbn Zekvân, Ebû Ca’fer ve Kâlûn, âyetteki وَرَبُّيَا kelimesini رَبِّيًا şeklinde okumuştur.¹⁶¹²

- a) وَرَبُّيَا okuyuşuna göre anlam: “Daha varlıklı ve daha gösterişli olan nice nesilleri yok ettik”
- b) رَبِّيًا okuyuşuna göre anlam: “Mal, mülk, bolluk bakımından daha iyi durumda olan nice nesilleri yok ettik” şeklinde gelmiştir.¹⁶¹³

...مَالًا وَوَلَدًا (Meryem, 19, 77)

Hamza ve Kisâî وَلَدًا şeklinde و harfini ötre, ل harfini sükûn ile okumuştur.¹⁶¹⁴ İbn Kesîr, Ebû Amr, Ya’kûb ve Halef Nûh sûresinde onlara destek vermiştir.¹⁶¹⁵

تَكَادُ السَّمَوَاتُ... (Meryem, 19, 90)

Nâfi’ ve Kisâî يَكَادُ şeklinde müzekker ي’sı ile okumuştur.¹⁶¹⁶

...يَنْقَطِرْنَ مِنْهُ... (Meryem, 19, 90)

Nâfi’, İbn Kesîr, Ebû Ca’fer, Kisâî ve Hafsâyette geçtiği gibi يَنْقَطِرْنَ şeklinde ت ile ve ت harfini şeddeli olarak okumuşlardır.¹⁶¹⁷ İbn Âmir, Hamza ve Halef Şûrâ sûresinde onlara destek vermiştir.¹⁶¹⁸

2.20. Tâhâ Sûresi

Tâhâ sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

...إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى (Tâhâ, 20, 12)

İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef âyette geçtiği gibi طُوًى şeklinde okumuşlardır.¹⁶¹⁹

¹⁶¹²Dânî, *et-Teyisr*, 149, Dimyâtî, *İthâf*, 2/239.

¹⁶¹³Hemedânî, *Ğâye*, 2/565, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 446-447, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 12/207, Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 12/247, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 11/143, Dimyâtî, *İthâf*, 2/240.

¹⁶¹⁴Meryem 19/88-91-92,

¹⁶¹⁵Hemedânî, *Ğâye*, 2/565, Nûh 71/21.

¹⁶¹⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/565, Şûrâ 26/5.

¹⁶¹⁷Şûrâ 26/5.

¹⁶¹⁸Hemedânî, *Ğâye*, 2/566, Şûrâ 26/5.

وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَى

“Ben seni seçtim, şimdi vahyedilecek olana kulak ver.” (Tâhâ 20, 13)

İmam Hamza âyetteki وَأَنَا اخْتَرْتُكَ kelimesini وَأَنَا اخْتَرْنَاكَ şeklinde, diğer kıraat imamlar ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶²⁰

- a) وَأَنَا اخْتَرْتُكَ okuyuşuna göre anlam: “Ben seni seçtim”
- b) وَأَنَا اخْتَرْنَاكَ okuyuşuna göre anlam: “Biz seni seçtik” şeklinde gelmiştir.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا... (Tâhâ, 20, 53)

Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef âyette geçtiği gibi مَهْدًا şeklinde elifsiz okumuşlardır.¹⁶²¹

فَأَجْمِعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا وَقَدْ أَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلَى

“O halde siz de hilelerinizi birleştirin ve saf düzeninde gelin. Bugün üstün gelen kendini kurtarmıştır.” (Tâhâ 20, 64)

Ebû Amrâyetteki فَأَجْمِعُوا kelimesini فَأَجْمَعُوا şeklinde, diğerleri ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶²²

- a) فَأَجْمِعُوا okuyuşuna göre anlam: “Hilenizi toplayın”,
- b) فَأَجْمَعُوا okuyuşuna göre anlam: “Toplamak, azmetmek” şeklinde gelmiştir.¹⁶²³

وَأَلْقَ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفَ مَا صَنَعُوا إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدٌ سَاجِرٌ وَلَا يُفْلِحُ السَّاجِرُ حَيْثُ أَتَى

“Sağ elindeki at da onların yaptıklarını yalayıp yutsun, onların yaptığı sihirbaz hilesinden ibaret. Sihirbaz ise amacı ne olursa olsun başarıya ulaşamaz.” (Tâhâ 20, 69)

İbn Zekvân تَلْقَفَ kelimesini تَلْقَفَ, Hafs تَلْقَفَ, Ebû Ca’fer, Ya’kûb, Nâfi’, İbn Kesîr, Ebû Bekr Şu’be, Hamza, Halefû’l-Âşîr, Kisâî, Ebû Amr ve Hişâm ise تَلْقَفَ şeklinde okumuşlardır. Hamza, Kisâî ve Halefû’l-Âşîrâyet geçiş kelimesini

¹⁶¹⁹Hemedânî, Ğâye, 2/567, Nâziât 79/16.

¹⁶²⁰Hemedânî, Ğâye, 2/568, Dâni, et-Teysîr, 151, İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/320.

¹⁶²¹Hemedânî, Ğâye, 2/568, Zuhuf 43, 10.

¹⁶²²Dâni, et-Teysîr, 152, İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/321.

¹⁶²³Hemedânî, Ğâye, 2/569, Ebû Zür’a, Huccet, 456, Beğavî, Meâlimü’t-Tenzîl, 12/223, Râzî, Meîâtü’l-Ğayb, 22/81, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an, 11/220-221.

كَيْدُ سِحْرُ şeklinde, Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Nâfi', İbn Âmir, Âsım, İbn Kesîr ve Ebû Amr ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶²⁴

- a) كَيْدُ سِحْرُ okuyuşuna göre anlam: “Yaptıkları sihirbaz hilesinden ibarettir”
- b) كَيْدُ سِحْرُ okuyuşuna göre anlam: “Yaptıkları sadece bir sihirbaz hilesidir” şeklinde gelmiştir.

قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلِكِنَا وَلَكِنَّا حُمِلْنَا أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ

“Şöyle cevap verdiler: “Sana verdiğimiz söze bilerek ve isteyerek aykırı davranmış değiliz, fakat şu kavmin (Mısır halkının) ziynet eşyalarından bir kısmını yüklenmiştik, onları (haram diye ateşe) attık, çünkü Samîrî de aynı şekilde atmıştı.” (Tâhâ 20, 87)

Hamza, Kisâî, Ravh, Halefû'l-Âşir, Ebû Amr ve Ebû Bekr Şu'be âyetteki حُمِلْنَا kelimesini حَمَلْنَا şeklinde, Ebû Ca'fer, Ruveys, Nâfi', İbn Kesîr, İbn Âmir ve Hafs ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶²⁵ حَمَلْنَا kıratıyla “biz taşıdık”, حُمِلْنَا kıratıyla taşıma işinin kendilerine emredildiğini anlamı anlaşılmaktadır.¹⁶²⁶

2.21. Enbiyâ Sûresi

Enbiyâ sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ

“De ki: “Ben sizi ancak vahiy ile uyarıyorum.” Fakat sağır olanlar, uyarılsalar da bu çağrıyı duymazlar.” (Enbiyâ 21, 45)

İbn Âmir âyetteki لَا يَسْمَعُ الصُّمُّ kelimesini لَا تُسْمِعُ الصُّمُّ şeklinde, diğerleri ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶²⁷

- a) لَا يَسْمَعُ الصُّمُّ okuyuşuna göre anlam: “Sağır olanlar çağrıyı duymazlar”
- b) لَا تُسْمِعُ الصُّمُّ okuyuşuna göre anlam: “Sağır olanlara işittiremezsin” şeklinde gelmiştir.¹⁶²⁸

¹⁶²⁴ Hemedânî, *Gâye*, 2/569, Dâni, *et-Teyssîr*, 152, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/321.

¹⁶²⁵ Dâni, *et-Teyssîr*, 153, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/322.

¹⁶²⁶ Hemedânî, *Gâye*, 2/570, Ebû Zûr'a, *Huccet*, 462.

¹⁶²⁷ Dâni, *et-Teyssîr*, 155, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/323.

...وَإِنْ كَانَ مُتَقَالًا حَبَّةً مِنْ خَرْدَلٍ... (Enbiyâ, 21, 47)

Nâfi' ve Ebû Ca'fer ¹⁶²⁹ şeklinde harfini ötre ile okumuştur.

2.22. Hac Sûresi

Hacc sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

...فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ... (Hac, 22, 5)

Ebû Ca'fer ¹⁶³⁰ şeklinde hemze ile okumuştur.

...يُحِلُّونَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا... (Hac, 22, 23)

Nâfi', Ebû Ca'fer ve Âsımâyetle geçtiği gibi ¹⁶³¹ şeklinde nasb ile okumuştur. Ya'kûb Hac sûresinin bu âyetinde destek vermiştir. ¹⁶³²

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنَسْكَ... (Hac, 22, 34)

Hamza, Kisâi ve Halef ¹⁶³³ şeklinde s harfini kesra ile okumuştur.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنَسْكَ لِيُذَكِّرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَيْمَةٍ الْأَنْعَامِ...

“Biz her ümmete kurban kesmeyi meşrû kıldık ki kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar...” (Hacc 22, 34)

Halefü'l-Âşir, Kisâi ve Hamza âyetteki مَنَسْكَ kelimesini ¹⁶³⁴ şeklinde, Ebû Amr, İbn Kesîr, İbn Âmir, Ya'kûb Âsım, Ebû Ca'fer ve Nâfi' ise âyetteki gibi okumuşlardır.

- a) مَنَسْكَ okuyuşuna göre anlam: “Biz her ümmete kurban kesmeyi meşrû kıldık”,
- b) مَنَسْكَ okuyuşuna göre anlam: “Biz her ümmete bir ibadet ve kurban kesme yeri veya zamanı yaptık” şeklinde gelmiştir. ¹⁶³⁵

¹⁶²⁸ Hemedânî, *Ğâye*, 2/574, Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, 2/205, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 17/32, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 12/246, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/574, İbn Atıyye, *el-Muharrarü'l-Vecîz*, 11/140, Râzî, *Meâtilhu'l-Ğayb*, 12/175, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 11/292, Neseî, *Medârikü't-Tenzîl*, 12/80, Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akl*, 5/70.

¹⁶²⁹ Lokmân 31/16.

¹⁶³⁰ Hemedânî, *Ğâye*, 2/577, Fussilet 41/39.

¹⁶³¹ Fâtır 35/33.

¹⁶³² Hemedânî, *Ğâye*, 2/577, Hac 22/23.

¹⁶³³ Hac 22/67.

¹⁶³⁴ Dâni, *et-Teyisr*, 157, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/326.

إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ

“Biliniz ki Allah iman edenleri korur. Şu da muhakkak ki Allah hiçbir haini, hiçbir nankörü sevmez.” (Hacc 22, 38)

Ya’kûb, İbn Kesîr ve Ebû Amrâyetteki يُدَافِعُ kelimesini يَدْفَعُ şeklinde, Kisâî, Ebû Ca’fer, Halefû’l-Âşir, Nâfi’, İbn Âmir, Âsım ve Hamza ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶³⁶

- a) يَدْفَعُ okuyuşuna göre anlam: “Allah iman edenleri koruyup savunur”
- b) يُدَافِعُ okuyuşuna göre anlam: “Allah inkâr edenleri defalarca defeder” anlamı çıkar. Aynı şekilde Allah Teâlâ’nın inkâr edenleri müminlerden defetmek için her şeyi yapacağı anlamına ulaşılır.¹⁶³⁷

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ

“Âyetlerimize karşı birbirleriyle yarışircasına çaba harcayanlar ise cehennemliktir.” (Hacc 22, 51)

İbn Kesîr ve Ebû Amrâyetteki مُعَاجِزِينَ kelimesini مُعَجِّزِينَ şeklinde, diğerleri ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶³⁸

- a) مُعَجِّزِينَ okuyuşuna göre anlam: “Allah’ın âyetlerini engellemeye çalışanlar” veya “insanların Allah’ın âyetlerine ve Peygambere inanmasına mani olanlar”
- b) مُعَاجِزِينَ okuyuşuna göre anlam: “Kâfirlerin Peygamberi ve müminleri aciz bırakmak için çalışmaları” şeklinde gelmiştir.¹⁶³⁹

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ... (Hac, 22, 51)

İbn Kesîr ve Ebû Amrâyetteki مُعَاجِزِينَ şeklinde şedde ile okumuşlardır.¹⁶⁴⁰

¹⁶³⁵Hemedânî, *Ğâye*, 2/579, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 17/160, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 12/287, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/14, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 22/34, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 22/58, Neseî, *Medârikü’t-Tenzîl*, 12/102, Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akl*, 5/106, Elmalılı, *Hak Dini*, 5/3403.

¹⁶³⁶Dânî, *et-Teyisr*, 157, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/326.

¹⁶³⁷Hemedânî, *Ğâye*, 2/579, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 478, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 12/38, Muhaysin, *el-Muhezzeb*, 2/50, Kamhâvî, *Talâilü’l-Beşer*, 178-179.

¹⁶³⁸Dânî, *et-Teyisr*, 158, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/327.

¹⁶³⁹Hemedânî, *Ğâye*, 2/580, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 480-481, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 12/47.

¹⁶⁴⁰Sebe’ 34/5-38.

...وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ... (Hac, 22, 62)

Ebû Amr, Âsım, Hamza, Kisâî, Ya'kûb, Halef ve Ebû Zeyd âyetinde geçtiği gibi *يَدْعُونَ* kelimesini *ى* ile okumuşlardır.¹⁶⁴¹

2.23. Mü'minûn Sûresi

Mü'minûn sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ... (Mü'minûn, 23, 8)

İbn Kesîr *لِأَمَانَاتِهِمْ* şeklinde müfred olarak okumuştur.¹⁶⁴²

وَقُلْ رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ

“Yine dedi: “Rabbim! Beni bereketli bir yere indir, en uygun şekilde indirip yerleştiren sensin.” (Mü'minûn 23, 29)

Ebû Bekr Şu'be âyetteki *مُنْزَلًا* kelimesini *مُنْزَلًا* şeklinde, diğerleri ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶⁴³

- a) *مُنْزَلًا* okuyuşuna göre anlam: “Beni bereketli bir inişli indir”
- b) *مُنْزَلًا* okuyuşuna göre anlam: “Beni mübarek yere indir” şeklinde gelmiştir.¹⁶⁴⁴

أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَّاجٌ رَبِّكَ خَيْرٌ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

“Sen onlardan bir karşılık mı istiyorsun ki! (İstemezsin, çünkü) Rabbinin vereceği karşılık daha hayırlıdır, O, rızık verenlerin en üstünüdür.” (Mü'minûn 23, 72)

İbn Âmir âyetteki *فَخَرَّاجٌ* kelimesini *فَخَرَجٌ* şeklinde Hamza, Halefû'l-Âşir ve Kisâî *فَخَرَجًا* şeklinde Âsım, Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Nâfî', İbn Kesîr ve Ebû Amr ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶⁴⁵

...سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ (Mü'minûn, 23, 87)

¹⁶⁴¹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/580, Lokmân 31/30.

¹⁶⁴² Hemedânî, *Ğâye*, 2/582, Meâric 70/32.

¹⁶⁴³ Dâni, *et-Teyssîr*, 159, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/328.

¹⁶⁴⁴ Hemedânî, *Ğâye*, 2/582, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 17/18, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, I2/307, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 11/230, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 22/95, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 22/119, Neseî, *Medârikü't-Tenzîl*, I2/118, Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akl*, 5/132.

¹⁶⁴⁵ Hemedânî, *Ğâye*, 2/584, Dâni, *et-Teyssîr*, 159, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/329.

Ebû Amr ve Ya'kûb الله şeklinde elif ile okumuştur.¹⁶⁴⁶

فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِحْرِيًّا... (Mü'minûn, 23, 110)

Nâfi', Ebû Ca'fer, Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef سُحْرِيًّا şeklinde ötre ile okumuşlardır.¹⁶⁴⁷ Cebele Sâd sûresinde destek vermiştir.¹⁶⁴⁸ Zuhurf sûresinde bu lafzın ötre ile okunmasında bir ihtilâf yoktur.¹⁶⁴⁹

قَالَ كَمْ لَبِئْتُمْ فِي الْأَرْضِ... (Mü'minûn, 23, 112)

Hamza ve Kisâî قَالَ kelimesini قُلْ şeklinde emir olarak okumuştur.¹⁶⁵⁰ İbn Kesîr Mü'minûn sûresinin bu âyetinde destek vermiştir.¹⁶⁵¹

2.24. Nûr Sûresi

Nûr sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Bu, âyetlerini kesin olarak belirleyip indirdiğimiz bir sûredir. Düşünesiniz diye onun içinde apaçık âyetler gönderdik.” (Nûr 24, 1)

İbn Kesîr ve Ebû Amr âyetteki وَفَرَضْنَاهَا kelimesini وَفَرَضْنَاهَا şeklinde Kisâî, Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Halefû'l-Âşır, Nâfi', İbn Âmir, Âsım ve Hamza ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶⁵² kıraatıyla teksir anlamı elde edilir, sûrede belirlenen helal ve haramların kişilere ömür boyu farz olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶⁵³

لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ...

“Düşünesiniz diye...” (Nûr 24, 1)

¹⁶⁴⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/584, Mü'minûn 23/89.

¹⁶⁴⁷Sâd 38/63.

¹⁶⁴⁸Sâd 38/63.

¹⁶⁴⁹Hemedânî, *Ğâye*, 2/585, Zuhurf 43/32.

¹⁶⁵⁰Mü'minûn 23/114.

¹⁶⁵¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/586, Mü'minûn 23/112.

¹⁶⁵²Dânî, *et-Teyssîr*, 161, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/330.

¹⁶⁵³Hemedânî, *Ğâye*, 2/587, Ebû Zûr'a, *Huccet*, 494, Mekki, *el-İbâne*, 2/133, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 22/129.

Kisâî, Halefû'l-Âşîr, Hamza ve Hafs âyetteki تَذَكَّرُونَ kelimesini bu şekilde, diğerleri ise تَذَكَّرُونَ şeklinde okumuşlardır.¹⁶⁵⁴ Şeddeli kıraat teksir ifade ettiğinden anlam şu şekilde olur: “İyice düşünüp belleyesiniz, ibret alınız.”

...وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ... (Nûr, 24, 2)

İbn Kesîr رَأْفَةٌ şeklinde hemzeye fetha ile okumuştur. Hadîd sûresinde farklı okumada bir ihtilâf yoktur.¹⁶⁵⁵

...أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ... (Nûr, 24, 31)

İbn Âmir أَيُّهُ harfini ötre ile okumuştur.¹⁶⁵⁶

“...Kandil bir cam içindedir, cam inciye andıran bir yıldızdır...” (Nûr 24, 35)

Ebû Amr ve Kisâî âyetteki دُرِّيْ kelimesini درِّيْ şeklinde, Hamza, Ebû Bekr ve Şu'be دُرِّيْ şeklinde, İbn Kesîr, Nâfi', Hafs, Halefû'l-Âşîr, Ebû Ca'fer, Ya'kûb ve İbn Âmir, ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶⁵⁷ دُرِّيْ “pırıl pırıl parlayan”, دُرِّيْ “ışıldayan, karanlığı defeden”, دُرِّيْ “inci gibi bir yıldız” anlamındadır.

2.25. Furkân Sûresi

Furkân sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلُ لَكَ قُصُورًا

“Allah, öyle aşkın ve cömerttir ki, eğer isterse sana bundan daha hayırlısını, içinden ırmakların aktığı şirin bahçeler verir, senin için saraylar yapar.” (Furkân 25, 10)

Hamza, Kisâî, Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Halefû'l-Âşîr, Nâfi', Ebû Amr ve Hafsâyetteki وَيَجْعَلُ لَكَ kelimesini bu şekilde, Ebû Bekr Şu'be, İbn Kesîr ve İbn Âmir ise وَيَجْعَلُ لَكَ şeklinde okumuşlardır.¹⁶⁵⁸

a) وَيَجْعَلُ لَكَ okuyuşuna göre anlam: “Dilerse senin için saraylar yapar”

¹⁶⁵⁴İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/330, Dimyâtî, İthâf, 2/291.

¹⁶⁵⁵Hemedânî, Ğâye, 2/587, Hadîd 57/27.

¹⁶⁵⁶Hemedânî, Ğâye, 2/588, Zuhuf 43/49, Rahmân 55/31.

¹⁶⁵⁷Hemedânî, Ğâye, 2/589, Ferrâ, Meâni'l-Kur'an, 2/252, Taberî, Câmiu'l-Beyân, 17/140, Beğavî, Meâlimü't-Tenzîl, 12/345, Râzî, Meâfâtihu'l-Ğayb, 22/236, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an, 22/261, Beydâvî, Envâru't-Tenzîl, 2/142.

¹⁶⁵⁸Dânî, et-Teyisîr, 163, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/333.

- b) وَيَجْعَلُ لَكَ okuyuşuna göre anlam: “Sana saraylar yapar, yapacaktır” veya “ahrette sana saraylar verecektir” şeklinde gelmiştir.¹⁶⁵⁹

فَقَدْ كَذَّبْتُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا

“İşte (ey müşrikler), bu taptığınız şeyler, sizin söylediklerinizin yalan olduğunu ortaya koydu. Artık ne cezanızı savabilirsiniz ne de kendinize bir yardım sağlayabilirsiniz. İçinizden kim haksızlık yoluna sapmış ise de ona büyük bir azap tattırırız!” (Furkân 25, 19)

Hafs âyetteki فَمَا تَسْتَطِيعُونَ kelimesini bu şekilde, diğerleri ise فَمَا يَسْتَطِيعُونَ şeklinde ya ile okumuşlardır.¹⁶⁶⁰

- a) فَمَا تَسْتَطِيعُونَ okuyuşuna göre anlam: “Kendinizden cezayı ne savmaya ne de kendinize yardım etmeye gücünüz yetmeyecek
- b) فَمَا يَسْتَطِيعُونَ okuyuşuna göre anlam: “Tanrı dediklerinizin sizden cezayı savmaya ne güçleri yeter ne de size yardımları dokunur” şeklinde gelmiştir.¹⁶⁶¹

Her iki kıraatla anlam genişlemektedir. “İnsanların haşr edilecekleri gün müşrikler ve taptıkları, azabı ne kendileri geri çevirebilecek ne de taptıkları geri çevirebilecektir.”

وَيَوْمَ تَشَقُّقُ السَّمَاءُ... (Furkân, 25, 25)

Âsım, Hamza, Kisâî, Halef ve Ebû Amr تَشَقُّقُ şeklinde شharfini şeddesiz okumuşlardır.¹⁶⁶²

تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا

“Gökte yıldız kümeleri oluşturan, yine orada bir ışık kaynağı ve aydınlatan bir ay yaratan (Allah) mübarektir, cömerttir.” (Furkân 25, 61)

¹⁶⁵⁹Hemedânî, *Ğâye*, 2/592, Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, 2/263, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 12/362, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/83, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 24/54, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 2/156.

¹⁶⁶⁰Dânî, *et-Teyssîr*, 163, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/334.

¹⁶⁶¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/592, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 17/192, Ebû Zür'a, *Huccet*, 510.

¹⁶⁶²Hemedânî, *Ğâye*, 2/592, Kâf 50/44.

Halefû'l-Âşir Hamza ve Kisâî âyetteki سِرَاجًا kelimesini سُرْجًا şeklinde, Âsım, Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr ve İbn Âmir ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶⁶³ سِرَاجًا kıraatıyla “kandil”, سُرْجًا kıraatıyla da “Güneş’in de kastedildiği büyük yıldızlar” anlaşılmaktadır.¹⁶⁶⁴

2.26. Şuarâ Sûresi

Şuarâ sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

(Şuarâ, 26, 56) وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ

İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî, Halef ve Cebele حَاذِرُونَ şeklinde elif ile okumuşlardır.¹⁶⁶⁵ Halvenî Şuarâ sûresinde destek vermiştir.¹⁶⁶⁶

وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ

“Biz de kuşkusuz tedbirli, tek vücut bir topluluğuz”(dedi).” (Şuarâ 25, 56)

Kisâî, Halefû'l-Âşir, İbn Zekvân, Âsım ve Hamza, âyetteki حَاذِرُونَ kelimesini bu şekilde, Hişâm, Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Nâfi', İbn Kesîr ve Ebû Amr ise حَذِرُونَ şeklinde okumuşlardır.¹⁶⁶⁷ حَذِرُونَ “Daima teyakkuzda bulunan”, حَذِرُونَ ise “tedbirli, uyanık” anlamındadır. Bununla birlikte “korkmak, endişelenmek” anlamına da gelmektedir. Muhaptan korkulduğu için uyanık ve tedbirli olunmaktadır.”¹⁶⁶⁸

إِنَّ هَذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ

“Bu, öncekilerin tuttuğu yoldan başkası değildir.” (Şuarâ 25, 137)

¹⁶⁶³Dânî, *et-Teyssîr*, 164, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/334.

¹⁶⁶⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/593, Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, 2/271, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 29/30, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 12/374, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/98, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 24/106, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 22/65, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 2/169, Elmalılı, *Hak Dini*, 5/3610.

¹⁶⁶⁵Şuarâ 26/149.

¹⁶⁶⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/596, Şuarâ 26/149.

¹⁶⁶⁷Dânî, *et-Teyssîr*, 165, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/335.

¹⁶⁶⁸Hemedânî, *Ğâye*, 2/596, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 29/77-78, Ebû Zür'a, *Huccet*, 517-518, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/114, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 24/137, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 22/101.

Hamza, Halefû'l-Âşir, Nâfi', İbn Âmir ve Âsım âyetteki خُلِّى kelimesini bu şekilde, Ebû Ca'fer, Ya'kûb, İbn Kesîr, Ebû Amr ve Kisâî ise خَلِّى şeklinde okumuşlardır.¹⁶⁶⁹

- a) خُلِّى okuyuşuna göre anlam: “Bu, öncekilerin tuttuğu yoldan başkası değildir”
- b) خَلِّى okuyuşuna göre anlam: “Bu öncekilerin uydurmasından başka bir şey değildir” şeklinde gelmiştir.

وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ

“Dağlardan ustaca evler oyup yapmaya devam edebileceğinizi mi sanıyorsunuz?” (Şuarâ 25, 149)

Kisâî Halefû'l-Âşir, İbn Âmir, Âsım ve Hamza âyetteki فَارِهِينَ kelimesini bu şekilde, Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Nâfi', İbn Kesîr ve Ebû Amr ise فَرِهِينَ şeklinde okumuşlardır.¹⁶⁷⁰

- a) فَارِهِينَ okuyuşuna göre anlam: “Dağlardan ustaca evler yontuyorsunuz”,
- b) فَرِهِينَ okuyuşuna göre anlam: “Dağlardan böbürlenerek, kendinize güvenerek, gururlanarak evler yontuyorsunuz” şeklinde gelmiştir.¹⁶⁷¹

كَذَّبَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ (Şuarâ, 26, 176)

Nâfi', İbn Kesîr, İbn Âmir ve Ebû Ca'fer¹⁶⁷² لَيْكَةِ şeklinde fetha ile okumuşlardır.

2.27. Neml Sûresi

Neml sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

...مِنْ سَبَأٍ نَبَسًا يَفِينِ (Neml, 27, 22)

Ebû Amr, Bezzî ve Cebele سَبَأً şeklinde hemzeyi fetha ile okumuştur.¹⁶⁷³

¹⁶⁶⁹Hemedânî, *Ğâye*, 2/598, Dâni, *et-Teyşir*, 166, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/335.

¹⁶⁷⁰Dâni, *et-Teyşir*, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/336.

¹⁶⁷¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/598, Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, 2/282, İbn Kuteybe, *et-Teyşir*, 319, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 39/100, İbn Hâleveyh, *İ'râb*, 2/137, Ebû Zür'a, *Huccet*, 519, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, 12/395, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/123, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 24/159, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 22/129, Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, 2/185.

¹⁶⁷²Hemedânî, *Ğâye*, 2/598, Sâd 38, 13.

¹⁶⁷³Hemedânî, *Ğâye*, 2/600, Sebe' 34, 15.

أَلَا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبَاءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ

“(Şeytan bunu) göklerde ve yerde gizli olanı açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah’a secde etmesinler, diye yapmış.” (Neml 27, 25)

İbn Âmir, Âsım, Hamza, Ravh, Halefü’l-Âşır, Nâfi’, İbn Kesîr ve Ebû Amrâyetteki أَلَا kelimesini bu şekilde, Ebû Ca’fer, Ruveys ve Kisâî ise أَلَا şeklinde okumuşlardır. Bu imamlar vakf durumunda الْآيَا diye durup, أَسْجُدُوا şeklinde okumaya devam ederler.¹⁶⁷⁴

- a) أَلَا okuyuşuna göre anlam: “Göklerde ve yerde gizli olanı açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah’a secde etmesinler diye”
- b) أَلَا okuyuşuna göre anlam: “Dikkat! Göklerde ve yerde gizli olanı açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah’a secde edin!” şeklinde gelmiştir.¹⁶⁷⁵

وَكَشَفْتُ عَنْ سَاقِهَا... (Neml, 27, 44)

Kunbül عَنْ سَاقِهَا şeklinde hemzeyi sükûn ile okumuştur.¹⁶⁷⁶

إِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْمَوْتَى وَلَا تَسْمَعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ

“Bil ki sen ölümlere işittiremezsin, arkalarını dönüp giderlerken sağırlara da çağırıyor duyuramazsın.” (Neml 27, 80)

İbn Kesîr âyetteki لَا تَسْمَعُ الصُّمَّ وَلَا تَسْمَعُ الصُّمَّ kelimesini لَا تَسْمَعُ الصُّمَّ şeklinde, diğerleri ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶⁷⁷

- a) لَا تَسْمَعُ الصُّمَّ okuyuşuna göre anlam: “Sağırlara çağırıyor işittiremezsin”,
- b) لَا يَسْمَعُ الصُّمَّ okuyuşuna göre anlam: “Sağırlar çağırıyor işitmez” şeklinde gelmiştir.¹⁶⁷⁸

¹⁶⁷⁴Dânî, *et-Teysîr*, 167-168, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/337.

¹⁶⁷⁵Hemedânî, *Ğâye*, 2/600, Ferrâ, *Meâni’l-Kur’an*, 2/290, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 39/149, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 12/415, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/145, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 24/191, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 22/104, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 22/185, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 2/196.

¹⁶⁷⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/601, Sâd 38, 33, Fetih 48, 29.

¹⁶⁷⁷Dânî, *et-Teysîr*, 169, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/339.

...وَلَا تَسْمِعُ الصُّمَّ... (Neml, 27, 80)

İbn Kesîr يَسْمِعُ şeklinde ve م harfini fetha ile الصُّمَّ kelimesini da ötre ile okumuştur.¹⁶⁷⁹

وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعُمَى... (Neml, 27, 81)

Hamza تَهْدِي şeklinde ت ile الْعُمَى kelimesini da nasb ile okumuştur.¹⁶⁸⁰

2.28. Kasas Sûresi

Kasas sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

...وَنُرِيْ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا... (Kasas, 28, 6)

Hamza, Kisâî ve Halef وَيَرَى şeklinde ile bu fiilden sonra gelen isimleri de ref ile okumuştur.¹⁶⁸¹

وَنُْمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيْ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمَا مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ

“Onları belli bir yere yerleştirmek, Firavun’a, Hâmân’a ve ordularına, sakındıkları şeyi onların eliyle başlarına getirip göstermek (istiyorduk).” (Kasas 28, 6)

Hamza, Kisâî ve Halefü’l-Âşîrâyetteki وَهَامَانَ وَنُرِيْ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا şeklinde, diğerleri ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶⁸²

- Kıraat imamlarının çoğunun okuyuşuna göre anlam: “Firavun’a, Hâmân’a ve ordularına, sakındıkları şeyi gösterelim”,
- Hamza, Kisâî ve Halefü’l-Âşîr’in okuyuşuna göre anlam: “Firavun ve askerleri de korktukları şeyi görürler” şeklinde gelmiştir.¹⁶⁸³

...أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَا أُوتِيَ مُوسَى مِنْ قَبْلِ قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا وَقَالُوا إِنَّا بِكُلِّ كَافِرُونَ

¹⁶⁷⁸Hemedânî, *Ğâye*, 2/603, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 12/428, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/159, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 22/131, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 22/232, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 2/206.

¹⁶⁷⁹Rûm 30/52.

¹⁶⁸⁰Hemedânî, *Ğâye*, 2/604, Rûm 30/53.

¹⁶⁸¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/606, Necm 53/35.

¹⁶⁸²Dânî, *et-Teyssîr*, 170, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/341.

¹⁶⁸³Hemedânî, *Ğâye*, 2/606, Ebû Zûr'a, *Huccet*, 542, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 24/226.

“...Peki daha önce Mûsâ’ya verileni de inkâr etmemişler miydi? “Birbirini destekleyen iki sihir!” demişler ve eklemişlerdi: “Doğrusu biz hiçbirine inanmıyoruz.” (Kasas 28, 48)

Kisâî, Halefû'l-Âşir, Âsım ve Hamza âyetteki سِحْرَان kelimesini bu şekilde, İbn Âmir, Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Nâfi', İbn Kesîr ve Ebû Amr ise سَاحِرَان şeklinde okumuşlardır.¹⁶⁸⁴

- a) سِحْرَان okuyuşuna göre anlam: “Birbirini destekleyen iki sihir”. Bundan kastedilen Tevrat ve Kur'ân-ı Kerîm olabilir.
- b) سَاحِرَان okuyuşuna göre anlam: “Birbirini destekleyen iki sihirbaz” şeklinde gelmiştir. Bundan kastedilen ise Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn ya da Hz. Mûsâ ile Hz. Peygamber olabilir.¹⁶⁸⁵

2.29. Ankebût Sûresi

Ankebût sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

...ثُمَّ اللَّهُ يُنْشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ... (Ankebût, 29, 20)

İbn Kesîr ve Ebû Amr النَّشْأَةَ şeklinde ش harfini fetha ile ve ش harfinden sonra elif med harfi ile okumuştur.¹⁶⁸⁶

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا...

“İbrâhim onlara şöyle demişti: “Sizler, sırf dünya hayatında aranızdaki sevgi ve (çıkar) ilişkisini sürdürmek için Allah'ı bırakıp kendinize birtakım putlar edindiniz.” (Ankebût 29, 25)

Ruveys, Ebû Amr, Kisâî ve İbn Kesîr âyetteki مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ kelimesini مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ, Ebû Ca'fer, Halefû'l-Âşir, Nâfi', İbn Âmir ve Ebû Bekr Şu'be, مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ, Hafs, Ravh ve Hamza ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶⁸⁷

¹⁶⁸⁴ Dâni, et-Teyisr, 172, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/341.

¹⁶⁸⁵ Hemedânî, Ğâye, 2/608, Ferrâ, Meâni'l-Kur'ân, 2/306, Taberî, Câmiu'l-Beyân, 20/83, Beğavî, Meâlimü't-Tenzîl, 12/448, Zemahşerî, el-Keşşâf, 12/184, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an, 22/294, Beydâvî, Envâru't-Tenzîl, 2/218, Ateş, Çağdaş Tefsîr, 5/446.

¹⁶⁸⁶ Hemedânî, Ğâye, 2/610, Necm 53/47, Vâkıa 56/62.

¹⁶⁸⁷ Dâni, et-Teyisr, 173, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/343.

- a) مَوَدَّةً بَيْنَكُمْ okuyuşuna göre anlam: “Sizler, sırf dünya hayatında aranızdaki sevgi ve (çıkar) ilişkisini sürdürmek için Allah’ı bırakıp kendinize birtakım putlar edindiniz”
- b) مَوَدَّةً بَيْنَكُمْ okuyuşuna göre anlam: “Sizin putlar edinmeniz sadece dünya hayatında aranızda bir sevgidir”
- c) مَوَدَّةً بَيْنَكُمْ okuyuşuna göre anlam: “Siz Allah’ı bırakıp putları dünya hayatında aranızda bir sevgi sebebi kıldınız” şeklinde gelmiştir.¹⁶⁸⁸

وَلَوْ طَأَّ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ

“Lût’a gelince o, kavmine demişti ki: “Siz, kesinlikle daha önce hiçbir millettten hiç kimsenin yapmadığı bir hayâsızlığı yapıyorsunuz.” (Ankebût 29, 28)

Hafs, Ebû Ca’fer, Ya’kûb, Nâfi’, İbn Kesîr ve İbn Âmir âyetteki إِنَّكُمْ kelimesini bu şekilde, diğerleri ise إِنَّكُمْ şeklinde soru edatı ile okumuşlardır.¹⁶⁸⁹ Bu durumda anlam: “Siz, kesinlikle daha önce hiçbir millettten hiç kimsenin yapmadığı bir hayâsızlığı yapıyorsunuz ha!” şeklinde gelmiştir.

يَا عِبَادِي الَّذِينَ آمَنُوا... (Ankebût, 29, 56)

Ebû Amr, Hamza, Kisâî, Ya’kûb ve Halef الدِّينِيَا şeklinde عِبَادِي harfini sakın olarak okumuştur.¹⁶⁹⁰

لِيُكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ

“Kendilerine bahsettiğiniz şeylere karşı nankörlük etsinler, zevk u safa sürsünler! Ama yakında anlayacaklar!” (Ankebût 29, 66)

Kisâî, Halefû'l-Âşir, Kâlûn, İbn Kesîr ve Hamza âyetteki وَلِيَتَمَتَّعُوا kelimesini وَلِيَتَمَتَّعُوا şeklinde, Âsım, Ebû Ca’fer, Ya’kûb, Verş, Ebû Amr ve İbn Âmir ise âyetteki

¹⁶⁸⁸ Hemedânî, Ğâye, 2/610, Ferrâ, Meâni'l-Kur'an, 2/315, Taberî, Câmiu'l-Beyân, 20/141, Beğavî, Meâlimü't-Tenzîl, 12/465, Zemahşerî, el-Keşşâf, 12/203, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an, 22/338, Beydâvî, Envâru't-Tenzîl, 2/331.

¹⁶⁸⁹ Hemedânî, Ğâye, 2/611, Dâni, et-Teysîr, 173, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/343.

¹⁶⁹⁰ Hemedânî, Ğâye, 2/611, Zümer 39/53.

gibi okumuşlardır.¹⁶⁹¹ وَلْيَتَمَتُّوا okuyuşuna göre “zevk u safa sürsünler bakalım” anlamı elde edilir. Yani bir tehdit söz konusudur.¹⁶⁹²

2.30. Rûm Sûresi

Rûm sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ أَصَاءُوا السُّوْأَىٰ أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ

“Sonunda, Allah’ın âyetlerini yalan saymak ve onları alaya almak suretiyle kötülükte ileri gidenlerin âkıbeti pek fena oldu.” (Rûm 30, 10)

Ebû Ca’fer, Ya’kûb, Nâfi’, İbn Kesîr ve Ebû Amrâyeteki عَاقِبَةُ kelimesini عَاقِبَةُ şeklinde, Kisâî, Halefû’l-Âşir, İbn Âmir, Âsım ve Hamza ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶⁹³

- a) عَاقِبَةُ okuyuşuna göre anlam: “Sonunda, Allah’ın âyetlerini yalan saymak ve onları alaya almak suretiyle kötülükte ileri gidenlerin âkıbeti pek fena oldu”,
- b) عَاقِبَةُ okuyuşuna göre anlam: “Sonra kötü âkıbet, Allah’ın âyetlerini yalan sayarak ve onları alaya almak suretiyle kötülük edenlerin âkıbeti oldu” şeklinde gelmiştir.¹⁶⁹⁴

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْوَاوِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ

“O’nun kanıtlarından biri de, gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olmasıdır. Kuşkusuz bunda bilenler için ibretler vardır.” (Rûm 30, 22)

Hafsâyeteki لِّلْعَالَمِينَ kelimesini bu şekilde, diğerleri ise لِّلْعَالَمِينَ şeklinde okumuşlardır.¹⁶⁹⁵

- a) لِّلْعَالَمِينَ okuyuşuna göre anlam: “Kuşkusuz bunda bilenler için ibretler vardır”

¹⁶⁹¹Dânî, *et-Teysîr*, 174, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/344.

¹⁶⁹²Hemedânî, *Ğâye*, 2/612, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 555, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 12/474, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 15/92.

¹⁶⁹³Dânî, *et-Teysîr*, 174, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/344.

¹⁶⁹⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/613, Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, 2/322, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 12/478, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/216, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 22/248, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 14/10, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 2/242.

¹⁶⁹⁵Dânî, *et-Teysîr*, 175, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*.

- b) لِّلْعَالَمِينَ okuyuşuna göre anlam: “Kuşkusuz bunda âlemler (herkes) için ibretler vardır” şeklinde gelmiştir.¹⁶⁹⁶

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ

“Bil ki sen ölümlere işittiremezsin, dönüp giderlerken sağırlara da çağırını duyuramazsın.” (Rûm 30, 52)

İbn Kesîr âyetteki وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ kelimelerini وَلَا يُسْمِعُ الصُّمَّ şeklinde, diğerleri ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁶⁹⁷

- a) وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ okuyuşuna göre anlam: “Sağırlara da çağırını duyuramazsın”,
b) وَلَا يُسْمِعُ الصُّمَّ okuyuşuna göre anlam: “Sağırlar çağırını duymaz” şeklinde gelmiştir.

...فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا (Rûm, 30, 57)

Âsım, Hamza, Kisâi ve Halef لَا يَنْفَعُ şeklinde ile okumuşlardır.¹⁶⁹⁸ Nâfi’ ve Umerî Mü’min sûresinde destek vermiştir.¹⁶⁹⁹

2.31. Lokman Sûresi

Lokman sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتُخْتَرِ لَهُوَ الْحَدِيثَ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ...

“İnsanlar arasında öyleleri vardır ki bilgisizlik yüzünden başkalarını Allah yolundan saptırırlar...” (Lokman 31, 6)

Ruveys, Ebû Amr ve İbn Kesîr âyetteki لِيُضِلَّ kelimesini لِيُضِلَّ şeklinde, Kisâi, Ebû Ca’fer, Ravh, Halefü’l-Âşir, Nâfi’, İbn Âmir, Âsım ve Hamza ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁷⁰⁰

- a) لِيُضِلَّ okuyuşuna göre anlam: “İnsanlar arasında öyleleri vardır ki bilgisizlik yüzünden başkalarını Allah yolundan saptırırlar”

¹⁶⁹⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/613, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, 12/481, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/218, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 22/252, Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl*, 2/244.

¹⁶⁹⁷Dânî, *et-Teyssîr*, 176, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/345.

¹⁶⁹⁸Mü’min 40/52.

¹⁶⁹⁹Hemedânî, *Ğâye*, 2/614, Mü’min 40/52.

¹⁷⁰⁰Dânî, *et-Teyssîr*, 176, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/346.

- b) لِيُضِلَّ okuyuşuna göre anlam: “İnsanlar arasında öyleleri vardır ki bilgisizlik yüzünden Allah yolundan saparlar” şeklinde gelmiştir.¹⁷⁰¹

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً...

“Allah’ın, göklerde ve yerde bulunan şeyleri hizmetinize verdiğini, nimetlerini gizli ve açık olarak önünüze bolca serdiğini görmez misiniz?.” (Lokman 31, 20)

Ebû Bekr Şu’be, Ebû Ca’fer, Nâfi’ ve Ebû Amr âyetteki نِعْمَةً kelimesini نِعْمَةً şeklinde, Hamza, Kisâî, Ya’kûb, Halefû’l-Âşîr, İbn Kesîr, İbn Âmir ve Hafs ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁷⁰²

- a) نِعْمَةً okuyuşuna göre anlam: “Nimetlerini gizli ve açık olarak önünüze serdi”
b) نِعْمَةً okuyuşuna göre anlam: “Nimetini gizli ve açık olarak önünüze serdi” şeklinde gelmiştir.

2.32. Secde Sûresi

Secde sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أُمَمَةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ

“Sabredip âyetlerimize kesin olarak iman ettikleri zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yolu gösteren rehberler çıkardık.” (Secde 32, 24)

Hamza, Kisâî ve Ruveys âyetteki لَمَّا kelimesini لَمَّا şeklinde, İbn Âmir, Âsım, Ebû Ca’fer, Ravh, Halefû’l-Âşîr, Nâfi’, İbn Kesîr ve Ebû Amr ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁷⁰³

- a) لَمَّا okuyuşuna göre anlam: “Sabredip âyetlerimize kesin olarak iman ettikleri zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yolu gösteren rehberler çıkardık”

¹⁷⁰¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/615, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 12/490, Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 12/230, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 14/56, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 2/252.

¹⁷⁰²Hemedânî, *Ğâye*, 2/615, Dâni, *et-Teysîr*, 177, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/346.

¹⁷⁰³Dâni, *et-Teysîr*, 177, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/347.

- b) لما okuyuşuna göre anlam: “Sabredip âyetlerimize kesin olarak iman ettikleri zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yolu ileten rehberler çıkardık” şeklinde gelmiştir.¹⁷⁰⁴

2.33. Ahzâb Sûresi

Ahzâb sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

...بِمَا تَعْمَلُونَ خَيْرًا (Ahzâb, 33, 2)

Ebû Amr تَعْمَلُونَ şeklinde ya ile okumuştur.¹⁷⁰⁵

...وَمَا جَعَلَ أَرْوَاجَكُمْ اللَّائِي... (Ahzâb, 33, 4)

İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef اللَّائِي şeklinde kendisinden sonra ى harfi gelen hemze ile okumuşlardır. Nâfi', Ya'kûb ve İbn Mücâhid اللَّائِي şeklinde kendisinden sonra ى harfi gelmeyen hemze ile okumuşlardır. Mücâdele ve Talâk sûresinde ihtilâf edilmiştir.¹⁷⁰⁶

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ... (Ahzâb, 33, 21)

Âsım âyette geçtiği gibi أُسْوَةٌ şeklinde okumuştur.¹⁷⁰⁷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ...

“Evlerinizde oturun ve daha önce Câhiliye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmayın, namazı güzelce kılın, zekâtı verin, Allah’a ve resulüne itaat edin...” (Ahzâb 33, 33)

Âsım, Nâfi' ve Ebû Ca'fer âyetteki وَقَرْنَ kelimesini bu şekilde, Hamza, Kisâî, Ya'kûb, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir ve Halefü'l-Âşir ise وَقَرْنَ şeklinde okumuşlardır.¹⁷⁰⁸

¹⁷⁰⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/616, Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, 2/332, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 12/113, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 12/503, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/246, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 14/109, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 2/262, Çantay, *Çağdaş Kur'an*, 2/738.

¹⁷⁰⁵Hemedânî, *Ğâye*, 2/617, Ahzâb 33/9.

¹⁷⁰⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/617, Mücâdele 58/2, Talâk 65/4.

¹⁷⁰⁷Hemedânî, *Ğâye*, 2/619, Mümtehine 60/4-6.

¹⁷⁰⁸Dânî, *et-Teyisîr*, 179, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/348.

- a) اُكُيُوشُنَا göre anlam: “Evlerinizde oturun”,
 b) اُكُيُوشُنَا göre anlam: “Evlerinizde oturun”, “vakarlı, ağırbaşlı olun” şeklinde gelmiştir.¹⁷⁰⁹

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ...

“Muhammed sizin adamlarınızdan hişbirinin babası değildir, fakat o Allah’ın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur...” (Ahzâb 33, 40)

İmam Âsımâyetteki خَاتَم kelimesini bu şekilde, diğerleri ise خَاتِم şeklinde okumuşlardır.¹⁷¹⁰

- a) خَاتَم okuyuşuna göre anlam: “Peygamberlerin damgasıdır”
 b) خَاتِم okuyuşuna göre anlam: “Peygamberlerin sonuncusudur” şeklinde gelmiştir.¹⁷¹¹

رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا

“Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları ağır bir şekilde lanetle!” (Ahzâb 33, 68)

İmam Âsımâyetteki كَبِيرًا kelimesini bu şekilde, diğerleri ise كَثِيرًا şeklinde okumuşlardır.¹⁷¹² كَثِيرًا kıraatıâyete “defalarca, birçok defa” anlamı katmaktadır.¹⁷¹³

2.34. Sebe’ S resi

Sebe’ s resinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ...

¹⁷⁰⁹Hemedânî, Ğâye, 2/620, Ebû Zür’a, Huccet, 577-578.

¹⁷¹⁰D n , et-Teysîr, 179, İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/348.

¹⁷¹¹Hemed n , Ğ ye, 2/620, Ferrâ, Meâni’l-Kur’ n, 2/344, Taberî, Câmiu’l-Beyân, 22/16, Beğavî, Meâlimü’t-Tenzîl, 12/533, Zemahşerî, el-Keşşâf, 12/264, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’ n, 14/196, Beydâvî, Envâru’-t-Tenzîl, 2/274.

¹⁷¹²D n , et-Teysîr, 179, İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/349.

¹⁷¹³Hemed n , Ğ ye, 2/621, Eb  Z r’a, Huccet, 580, Dimyâtî, İthâf, 2/378.

“İnkâr edenler, “Bize kıyamet gelmeyecek” dediler. De ki: “Bilâkis! Gaybı bilen Rabbime andolsun ki o size mutlaka gelecektir.” Göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey, O’nun bilgisi dışında kalamaz.” (Sebe’ 34, 3)

Ebû Ca’fer, Ruveys, Nâfi’ ve İbn Âmir âyetteki عَالِمٌ kelimesini عَالِمٌ şeklinde, Ravh, Halefû’l-Âşir, İbn Kesîr, Ebû Amr ve Âsım âyetteki gibi عَالِمٌ şeklinde, Hamza ve Kisâî ise عَلَامٌ şeklinde okumuştur.¹⁷¹⁴

- a) عَالِمٌ okuyuşuna göre anlam: “Gaybı bilen Rabbime andolsun ki o size mutlaka gelecektir”
- b) عَالِمٌ okuyuşuna göre anlam: “Rabbime andolsun ki, o mutlaka size gelecektir. O gaybı bilendir”
- c) عَلَامٌ okuyuşuna göre anlam: “Gaybı en iyi bilen Rabbime andolsun ki o mutlaka size gelecektir” şeklinde gelmiştir.¹⁷¹⁵

...مِنْ رَجَزِ الْيَمِّ (Sebe’, 34, 5)

İbn Kesîr, Hafs, Cebele ve Ya’kûb اَلْيَمِّ şeklinde ref’ ile okumuştur.¹⁷¹⁶

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رَجَزِ الْيَمِّ

“Âyetlerimizi boşa çıkarmak için çaba harcayanlara ise en kötüsünden elem verici bir azap vardır.” (Sebe’ 34, 5)

İbn Kesîr ve Ebû Amr âyetteki مُعَاجِزِينَ kelimesini مُعَجِّزِينَ şeklinde, Kisâî, Ebû Ca’fer, Ya’kûb, Halefû’l-Âşir, Nâfi’, İbn Âmir, Âsım ve Hamza ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁷¹⁷

- a) مُعَاجِزِينَ okuyuşuna göre anlam: “Âyetlerimizi boşa çıkarmak için çaba harcayanlar”
- b) مُعَجِّزِينَ okuyuşuna göre anlam: “Allah’ın âyetlerini engellemeye, hükümsüz kılmaya çalışanlar” şeklinde gelmiştir.¹⁷¹⁸

...أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رَجَزِ الْيَمِّ

¹⁷¹⁴Dânî, *et-Teyşîr*, 179-180, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/349.

¹⁷¹⁵Hemedânî, *Ğâye*, 2/622, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 581-582.

¹⁷¹⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/622, Câsiye 45/11.

¹⁷¹⁷Dânî, *et-Teyşîr*, 180, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/349.

¹⁷¹⁸Ebû Zûr’a, *Huccet*, 582.

“...Onlara en kötüsünden elem verici bir azap vardır.” (Sebe’ 34, 5)

Hafs, İbn Kesîr ve Ya’kûb âyetteki اَلَيْم kelimesini bu şekilde, Ebû Bekr Şu’be, Hamza, Kisâî, Ebû Ca’fer, Halefû’l-Âşîr, Nâfî’, Ebû Amr ve İbn Âmir ise اَلَيْم şeklinde okumuştur.¹⁷¹⁹

- a) اَلَيْم okuyuşuna göre anlam: “Onlar için elem verici rezillikten bir azap vardır”
- b) اَلَيْم okuyuşuna göre anlam: “Onlara en kötüsünden elem verici bir azap vardır” şeklinde gelmiştir.

فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَرَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَرِّقٍ...

“Onlar ise “Rabbimiz! Konak yerlerimizin arasını uzaklaştır” dediler ve kendilerine yazık ettiler. Biz de onları darmadağın ederek ibret kıssaları haline getirdik...” (Sebe’ 34, 19)

Kisâî, Ebû Ca’fer, Halefû’l-Âşîr, Nâfî’, İbn Zekvân, Âsım ve Hamza âyetteki رَبُّنَا بَاعِدْ kelimesini bu şekilde, Ebû Amr, İbn Kesîr ve Hişâm رَبُّنَا بَعِدْ, Ya’kûb ise رَبُّنَا بَاعِدْ şeklinde okumuştur.¹⁷²⁰

- a) رَبُّنَا بَاعِدْ ve رَبُّنَا بَعِدْ kıraatlarına göre anlam: “Rabbimiz! Konak yerlerimizin arasını uzaklaştır”,
- b) رَبُّنَا بَعِدْ okuyuşuna göre anlam: “Rabbimiz, konak yerlerimizin arasını uzaklaştırdı” şeklinde gelmiştir.¹⁷²¹

2.35. Fâtır Sûresi

Fâtır sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ

“Onların gireceği yer adn cennetleridir. Orada altın bilezikler ve incilerle süsleneceklerdir. Orada onların giysileri de ipektir.” (Fâtır 35, 33)

¹⁷¹⁹Hemedânî, *Ğâye*, 2/622, Dâni, *et-Teyssîr*, 180, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/349.

¹⁷²⁰Dâni, *et-Teyssîr*, 181, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/350.

¹⁷²¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/623, Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, 2/359, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 22/85, Ebû Zür’a, *Huccet*, 588, Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzil*, 12/555, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/286, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 14/290, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzil*, 2/288.

Ebû Ca'fer, Âsım ve Nâfi' âyetteki لَوْلَا kelimesini bu şekilde, Kisâî, Ya'kûb, Halefû'l-Âşır, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir ve Hamza ise لَوْلُ şeklinde okumuşlardır.¹⁷²²

- a) لَوْلَا okuyuşuna göre anlam: “Orada altın bilezikler ve incilerle süsleneceklerdir”
- b) لَوْلُ okuyuşuna göre anlam: “Orada altın bileziklerle süsleneceklerdir” şeklinde gelmiştir.¹⁷²³

2.36. Yâsin Sûresi

Yâsin sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ

“(Bu kitap) aziz ve rahmeti bol olan Allah tarafından indirilmiştir.” (Yâsin 36, 5)

Ebû Bekr Şu'be, Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Nâfi', İbn Kesîr ve Ebû Amr âyetteki تَنْزِيلَ kelimesini تَنْزِيلُ şeklinde, Kisâî, Halefû'l-Âşır, İbn Âmir, Hafs ve Hamza ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁷²⁴ Bu okuyuşun her ikisi beraber düşünüldüğünde şu anlamlar ortaya çıkmaktadır:

- a) “Azîz ve rahmeti bol olan Allah'ın indirdiği Kur'ân yolu üzeresin”,
- b) “Bu Kur'ân, Azîz ve rahmeti bol olan Allah'ın indirdiği kitaptır”,
- c) “(Bu Kur'ân) Azîz, rahmeti bol olan Allah tarafından indirilmiştir”,
- d) “Azîz ve rahmeti bol olan Allah'ın bu Kur'ân'ı sana indirmesi, insanları uyarman içindir”.¹⁷²⁵

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُم مُّرْسَلُونَ

¹⁷²²Dânî, *et-Teyssîr*, 182, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/352.

¹⁷²³Hemedânî, *Ğâye*, 2/626, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/310, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 2/303, İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 22/177.

¹⁷²⁴Dânî, *et-Teyssîr*, 183, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/353.

¹⁷²⁵Hemedânî, *Ğâye*, 2/629, Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, 2/272, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 22/149, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 4/5, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/314, Râzî, *Meâtilihu'l-Ğayb*, 26/42, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 15/6, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 2/306.

“Biz kendilerine iki kişi göndermiştik ama ikisini de yalancılıkla itham ettiler. Bunun üzerine bir üçüncüyle destekledik. Onlar “Biz size gönderilmiş elçileriz” dediler.” (Yâsin 36, 14)

Ebû Bekr Şu'be âyetteki فَعَزَّزْنَا kelimesini فَعَزَّزْنَا şeklinde şeddetsiz, diğerleri ise âyetteki gibi şeddeli olarak okumuşlardır.¹⁷²⁶ Ebû Bekr Şu'be'nin okuduğu kıraatta “galip geldik” anlamı vardır.¹⁷²⁷

(Yâsin, 36, 55) فِي شُغْلٍ فَاجْهُونَ

Ebû Ca'fer فَكَّهُونُ şeklinde elif med harfî olmaksızın okumuştur.¹⁷²⁸ Hafs ve Decûnî Mutaaffîfîn sûresinde destek vermiştir.¹⁷²⁹

لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ

“Diri olanları uyarsın ve inkârcılar hakkındaki o söz (ceza) gerçekleşsin diye (gönderilmiştir).” (Yâsin 36, 70)

Nâfî', Ya'kûb, Ebû Ca'fer ve İbn Âmir âyetteki لِيُنْذِرَ kelimesini لِيُنْذِرَ şeklinde, Kisâî, Halefû'l-Âşîr, İbn Kesîr, Ebû Amr, Âsım ve Hamza ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁷³⁰

- a) لِيُنْذِرَ okuyuşuna göre anlam: “Peygamber diri olanları uyarsın diye”
- b) لِيُنْذِرَ okuyuşuna göre anlam: “Diri olanları uyarman için”. Burada hitap Hz. Peygamberdir.¹⁷³¹

(Yâsin, 36, 70)...لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا

Nâfî', Ebû Ca'fer, İbn Âmir ve Ya'kûb لِيُنْذِرَ şeklinde okumuşlardır.¹⁷³² İbn Fülejh, Zînebî, Lehebî ve Cebele Yâsin sûresinin bu âyetinde destek vermiştir.¹⁷³³

(Yâsin, 36, 81)...بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ

¹⁷²⁶ Dâni, *et-Teyşîr*, 183, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/353.

¹⁷²⁷ Hemedânî, *Ğâye*, 2/629, Ebû Zûr'a, *Huccet*, 597, Mekki, *el-İbâne*, 2/214, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 26/51, Dimyâtî, *İthâf*, 2/399.

¹⁷²⁸ Duhân 44/27, Mutaaffîfîn 83/31.

¹⁷²⁹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/631, Mutaaffîfîn 83/31.

¹⁷³⁰ Dâni, *et-Teyşîr*, 185, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/355.

¹⁷³¹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/632, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 4/19, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/330, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 15/55, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 26/105, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 2/317.

¹⁷³² Ahkâf 46/12.

¹⁷³³ Yâsin 36/70.

Ruveys بِصُرُ vezninde يَقْرُ şeklinde okumuştur.¹⁷³⁴ Ravh Ahkâf sûresinde ona destek vermiştir.¹⁷³⁵

2.37. Sâffât Sûresi

Sâffât sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى وَيُقَذَّفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ

“Onlar artık o yüce topluluğu dinleyemezler, (bölgeden) uzaklaştırmak için üzerlerine her yönden atış yapılır.” (Sâffât 37, 8)

Kisâî, Hamza, Hafs ve Halefü'l-Âşirâyeteki لَا يَسْمَعُونَ kelimesini bu şekilde, Ebû Amr, Ya'kûb, Ebû Bekr Şu'be, Nâfi', Ebû Ca'fer, İbn Âmir ve İbn Kesîr, ise لَا يَسْمَعُونَ şeklinde şeddesiz okumuşlardır.¹⁷³⁶

- a) لَا يَسْمَعُونَ okuyuşuna göre anlam: “Dinlemek isteseler bile dinleyemezler”,
  - b) لَا يَسْمَعُونَ okuyuşuna göre anlam: “Dinlemek istemekten bile engellenirler”.
- Burada dinlemek anlamı var, fakat bundan engelledikleri anlaşılmaktadır.¹⁷³⁷

بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ

“Doğrusu sen hayranlık duydun, onlarsa alay etmektedirler.” (Sâffât 37, 12)

Halefü'l-Âşir, Hamza ve Kisâî âyetteki عَجِبْتَ kelimesini عَجِبْتُ şeklinde, Âsım, Ebû Amr, İbn Âmir, Ya'kûb, Ebû Ca'fer, Nâfi' ve İbn Kesîr ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁷³⁸

- a) عَجِبْتَ okuyuşuna göre anlam: “Sen Allah'ın kudretine hayranlık duydun,
- b) عَجِبْتُ okuyuşuna göre anlam: “Hayranlık duydum” şeklinde gelmiştir. Burada hayranlık duyanın kim olduğu konusunda ihtilaf vardır. Bazıları failin Hz. Peygamber olduğunu yahut vahiy meleği olduğunu veyahut da Allah olabileceğini

¹⁷³⁴ Ahkâf 46/33.

¹⁷³⁵ Hemedânî, *Ğâye*, 2/632, Ahkâf 46/33.

¹⁷³⁶ Hemedânî, *Ğâye*, 2/634, Dâni, *et-Teyisîr*, 186, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/356.

¹⁷³⁷ Ebû Zûr'a, *Huccetü'l-Kirâât*, 605-606, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 26/122.

¹⁷³⁸ Dâni, *et-Teyisîr*, 186, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/356.

ifade etmişlerdir. Allah Teâlâ'nın fail olması durumunda, insanların hayranlık duyması ile Allah'ın hayranlık duymasınının karıştırılmaması gereklidir.¹⁷³⁹

لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ

“İçenlere dokunmaz, ondan sarhoş da olmazlar.” (Sâffât 37, 47)

Halefû'l-Âşir, Hamza ve Kisâi âyetteki يُنْزَفُونَ kelimesini يُنْزَفُونَ şeklinde, Ya'kûb, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Ebû Ca'fer Nâfi' ve İbn Kesîr, ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁷⁴⁰

...وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ (Sâffât, 37, 47)

Hamza, Kisâi ve Halef يُنْزَفُونَ şeklinde ز harfini kesra ile okumuştur.¹⁷⁴¹ Âsım Vâkıa sûresinde ona destek vermiştir.¹⁷⁴² يُنْزَفُونَ kıraatıyla “içeceklerin tükenmeyeceği” anlamı elde edilir.¹⁷⁴³

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ

“Çocuk, babasıyla beraber iş güç tutacak yaşa gelince babası ona, “Yavrucuğum” dedi, “Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm, düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?” Dedi ki: “Babacığım! Sana buyrulmuş yap, inşallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın.” (Sâffât 37, 102)

Hamza, Halefû'l-Âşir ve Kisâi âyetteki مَاذَا تَرَى kelimesini مَاذَا تَرَى şeklinde, diğerleri ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁷⁴⁴

- a) مَاذَا تَرَى okuyuşuna göre anlam: “Sen bu işe ne dersin, düşün bakalım?”,
- b) مَاذَا تَرَى okuyuşuna göre anlam: “Bak bakalım, sen bu işe sabır gösterebilecek misin? Ne işaretle bulunacaksın?” şeklinde gelmiştir.¹⁷⁴⁵

¹⁷³⁹Hemedânî, *Ğâye*, 2/634, Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, 2/384, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 22/43, Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 4/5, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/314, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 26/42, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 15/6, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 2/306.

¹⁷⁴⁰Hemedânî, *Ğâye*, 2/634, Dâni, *et-Teysîr*, 186, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/357.

¹⁷⁴¹Vâkıa 56/19.

¹⁷⁴²Vâkıa 56/19.

¹⁷⁴³Hemedânî, *Ğâye*, 2/634, İbn Kuteybe, *et-Tefsîr*, 370, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 22/54, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/340, İbn Atrıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 22/223, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 26/137, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 15/77, Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akl*, 5/191.

¹⁷⁴⁴Dâni, *et-Teysîr*, 186-187, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/357.

سَلَامٌ عَلَىٰ آلِ يَاسِينَ

“İlyâs’a selam olsun!” (Sâffât 37, 130)

Ya’kûb, Nâfi’ ve İbn Âmir âyetteki آلِ يَاسِينَ kelimesini آلِ يَاسِينَ şeklinde, diğerleri ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁷⁴⁶

- a) آلِ يَاسِينَ okuyuşuna göre anlam: “İlyâs’a selam olsun”
- b) آلِ يَاسِينَ okuyuşuna göre anlam: “İlyâs ailesine selam olsun” şeklinde gelmiştir.

2.38. Sad Sûresi

Sâd sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

هَذَا مَا تُوْعَدُونَ... (Sâd, 38, 53)

İbn Kesîr يُوْعَدُونَ şeklinde ile okumuştur.¹⁷⁴⁷ Ebû Amr burada ona destek vermiştir.¹⁷⁴⁸ (Sâd 57) حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ...Hamza, Kisâî, Halef ve Hafs âyette geçtiği gibi غَسَّاقٌ şeklinde şeddeli okumuşlardır.¹⁷⁴⁹ Cebele Nebe’ sûresinde ona destek vermiştir.¹⁷⁵⁰

أَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمْ الْأَبْصَارُ

“Onları (haksız olarak) mı alaya almışsınız, yoksa (buradalar da) gözden mi kaçırdık?” (Sâd 38, 63)

İbn Âmir, Ebû Ca’fer, Âsım Nâfi’ ve İbn Kesîr âyetteki أَتَّخَذْنَاهُمْ kelimesini أَتَّخَذْنَاهُمْ şeklinde vasl ve vakıf durumundayken istifham hemzesi olmak üzere kat’ hemzesi, Halefû’l-Âşir, Kisâî, Ya’kûb, Ebû Amr ve Hamza ise, bir önceki kelimenin vasledilmesi durumunda okumayarak, vakıf halinden sonra ise ibtidâ halinde kesre

¹⁷⁴⁵ Hemedânî, *Ğâye*, 2/635, Ebû Zür’a, *Huccet*, 609, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 26/157.

¹⁷⁴⁶ Dâni, *et-Teyssir*, 187, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/360.

¹⁷⁴⁷ Kâf 50/32.

¹⁷⁴⁸ Sâd 38/53.

¹⁷⁴⁹ Nebe’ 78/25.

¹⁷⁵⁰ Hemedânî, *Ğâye*, 2/638, Nebe’ 78/25.

ile okuyarak vasl hemzesi kabul etmişlerdir.¹⁷⁵¹ Bu durumda anlamlar şu şekilde olur: “Alaya aldığımız onlar değil miydi?”, “Onlarla alay ederdik”.¹⁷⁵²

أَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا...

“Onları (haksız) mı alaya almışsınız...” (Sâd 38, 63)

Ebû Ca’fer, Kisâî, Halefû’l-Âşir, Nâfi’ ve Hamza âyetteki سِخْرِيًّا kelimesini سِخْرِيًّا şeklinde, Ya’kûb, İbn Âmir, Âsım, İbn Kesîr ve Ebû Amr, ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁷⁵³ سِخْرِيًّا “alay”, سِخْرِيًّا “zelil kılmak” anlamındadır. Bu durumda şöyle bir anlam ortaya çıkmaktadır: “Alay ettiğimiz, hor ve hakir gördüğümüz onlar değil miydi?”

2.39. Zümer Sûresi

Zümer sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا حَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نِسِيَ مَا كَانَ يُدْعُو إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ

“İnsanın başına bir sıkıntı geldi mi Rabbine yönelip o’na yalvarır, sonra Rabbi ona bir nimet verince, daha önce yalvardığını unutarak yolundan saptırmak için Allah’a eşler koşmaya kalkar. De ki ona: “İnkârcı t utumunla biraz eğlenedur bakalım! Gerçek şu ki sen ateşi boylayacaklardan birisin!” (Zümer 39/8)

İbn Kesîr, Ebû Amr ve Ruveys âyetteki لِيُضِلَّ kelimesini لِيُضِلَّ şeklinde, Ebû Ca’fer, Ravh, Halefû’l-Âşir, Nâfi’, İbn Âmir, Âsım, Hamza ve Kisâî ise âyetteki gibi لِيُضِلَّ şeklinde okumuşlardır.¹⁷⁵⁴

- a) لِيُضِلَّ okuyuşuna göre mânâ: “Allah’ın yolundan saptırmak için Allah’a eşler koşmaya kalkar”
- b) لِيُضِلَّ okuyuşuna göre mânâ: “Allah yolundan sapmak için O’na eşler koşar” şeklindedir¹⁷⁵⁵

¹⁷⁵¹Kıraat farklılıkları için bkz: Dâni, *et-Teyssîr*, 188, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/362.

¹⁷⁵²Hemedânî, *Ğâye*, 2/638, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 22/181, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/380, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 14/47, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 15/225, Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akl*, 5/233.

¹⁷⁵³Dâni, *et-Teyssîr*, 187, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/358.

¹⁷⁵⁴Dâni, *et-Teyssîr*, 189, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/362.

Her iki kıraat ile kastedilen, kişinin kendisiyle birlikte başkalarını da saptırarak günah yükünü daha da arttırmasıdır.

أَمْ مَنْ هُوَ قَانِثٌ أَنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ...

“(Bu adam mı) yoksa âhiret kaygısıyla ve Rabbinin rahmetine nâil olma ümidiyle gece vakitlerinde secde ederek, ayakta durarak kendini ibadete veren kişi mi (daha iyi)?..”(Zümer 39/9)

Hamza, İbn Kesîr ve Nâfi’ âyetteki مَنْ أَمْ kelimesini مَنْ şeklinde, Kisâî, Ebû Ca’fer, Ya’kûb, Halefû’l-Âşir, Ebû Amr, İbn Âmir ve Âsım ise âyetteki gibi gibi مَنْ şeklinde okumuşlardır.¹⁷⁵⁶

- a) مَنْ أَمْ okuyuşuna göre mânâ: “(Bu adam mı) yoksa âhiret kaygısıyla ve Rabbinin rahmetine nâil olma ümidiyle gece vakitlerinde secde ederek, ayakta durarak kendini ibadete veren kişi mi (daha iyi)”
- b) مَنْ أَمْ okuyuşuna göre mânâ: “Yoksa gece vakitlerinde secde ederek, ayakta durarak ibadet eden kişi (o inkârcı gibi) midir?” Baştaki elif harfinin nidâ harfî olması durumunda ise “Ey ibadet eden itaatkâr kişi, sevin!” şeklindedir.¹⁷⁵⁷

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ

“Allah kuluna kâfi değil mi? Öyleyken onlar kalkmış seni O’ndan başkalarıyla korkutuyorlar. Allah kimi şaşırtırsa artık ona doğru yolu gösterecek yoktur.”(Zümer 39/36)

Ebû Ca’fer, Halefû’l-Âşir, Kisâî ve Hamza, âyetteki عَبْدَهُ kelimesini عَبْدَهُ şeklinde, Âsım, Ya’kûb, Nâfi’, İbn Kesîr, Ebû Amr ve İbn Âmir ise âyetteki gibi gibi عَبْدَهُ şeklinde okumuşlardır.¹⁷⁵⁸

- a) عَبْدَهُ okuyuşuna göre mânâ: “Kul’dan kastedilen Hz. Muhammed (a.s)’dir,

¹⁷⁵⁵Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 12/200, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/389, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 14/66, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 26/249, Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akl*, 5/224.

¹⁷⁵⁶Dânî, *et-Teyssîr*, 189, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/362.

¹⁷⁵⁷Hemedânî, *Ğâye*, 2/640, Ebû Zür’a, *Huccet*, 14/620-621, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 26/250.

¹⁷⁵⁸Dânî, *et-Teyssîr*, 189, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/362-363.

- b) عِبَادَةُ okuyuşuna göre mânâ: “Ey Muhammed! Ben senden önceki Peygamberlere kâfi geldiğim gibi sana da kâfi gelirim” şeklindedir¹⁷⁵⁹

...فَتَحَّتْ أَبْوَابُهَا... (Zümer, 39, 71)

Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef âyetinde geçtiği gibi فَتَحَّتْ şeklinde şeddesiz olarak okumuştur.¹⁷⁶⁰

2.40. Mü'min Sûresi

Zümer sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ

“Firavun, “Bırakın beni de şu Mûsâ’yı öldüreyim! Tanrısına yalvarsın bakalım (kurtulabilecek mi) ? Çünkü onun, dinini değiştirmesinden yahut ülkede huzursuzluk çıkarmasından kaygı duyuyorum” dedi.” (Mü'min 40/26)

Kıraat imamlarının bu âyetteki kıraat ayrılıkları ve bu ayrılıkların mânâyâ etkisi şu şekildedir.¹⁷⁶¹

- Ebû Amr, Nâfi’ ve Ebû Ca’fer’e göre: وَالْأَرْضِ الْفَسَادَ : “Ve yeryüzünde huzursuzluk çıkarmasından korkuyorum”
- İbn Kesîr ve İbn Âmir’e göre: وَالْأَرْضِ الْفَسَادَ : “Ve yeryüzünde huzursuzluk çıkarmasından korkuyorum”
- Hafs ve Ya’kûb’a göre: وَالْأَرْضِ الْفَسَادَ : “Veyahut yeryüzünde huzursuzluk çıkarmasından korkuyorum”
- Kisâî, Halefû’l-Âşir, Ebû Bekr Şu’be ve Hamza’ya göre ise: وَالْأَرْضِ الْفَسَادَ : “Veyahut yeryüzünde huzursuzluk çıkarmasından korkuyorum”¹⁷⁶² şeklindedir.

İlk iki okuyuşa göre Firavun, Hz. Mûsâ’nın hem dinlerini değiştireceğinden hem de yeryüzünde huzursuzluk çıkaracağından korkmaktadır. Son iki kıraata göre

¹⁷⁵⁹Hemedânî, *Ğâye*, 2/640, Ebû Zür’a, *Huccet*, 622-623.

¹⁷⁶⁰Hemedânî, *Ğâye*, 2/642, Zümer 39/73.

¹⁷⁶¹Bkz: Dâni, *et-Teyssîr*, 191, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/365.

¹⁷⁶²Hemedânî, *Ğâye*, 2/644, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 24/56, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/423, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 14/131, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 27/54, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 15/305, Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akl*, 5/274, Karaçam, *Kıraat İlminin Kur’ân Tefsirindeki Yeri*, 209-210.

de Hz. Mûsâ'nın ya dinlerini değiştireceğinden ya da yeryüzünde huzursuzluk çıkaracağından korkmaktadır. Dolayısıyla burada Firavun'un Hz. Mûsâ'dan korktuğu iki şey vardır: Birincisi, Firavun'un bâtıl dininin bozulması, ikincisi de saltanatının yıkılmasıdır.¹⁷⁶³ İlk iki kıraata göre korkulan tehlikelerin birlikte gerçekleşmesi durumu söz konusuyken, son iki kıraata göre bu tehlikelerden en az birinin gerçekleşeceği endişesidir.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ. أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَى إِلَهِ مُوسَى...

“Firavun, “Ey Hâmân!” dedi, “Bana yüksek bir kule inşa et, belki bazı yollara ulaşırsam da bu sayede Mûsâ'nın ilâhını görebilirim!”. ” (Mü'min 40/36-37)

Hafs'ın dışındaki bütün kıraat imamları فَاطَّلِعَ kelimesini فَاطَّلِعَ şeklinde ötreli olarak okumuşlardır.¹⁷⁶⁴

- a) فَاطَّلِعَ okuyuşuna göre mânâ: “Belki bazı yollara ulaşırsam Mûsâ'nın Tanrısına görebilirim”
- b) فَاطَّلِعَ okuyuşuna göre mânâ: “ Belki bazı yollara erişirse Firavun'un, Mûsâ'nın Tanrısını görebileceğine inandığı” anlaşılmaktadır.¹⁷⁶⁵

...وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءَ عَمَلِهِ وَصَدَّ عَنْ السَّبِيلِ...

“...İşte böylece, yaptığı çirkin iş Firavun'a güzel göründü ve doğru yolu bulması engellendi...” (Mü'mim 40/37)

Âsım, Hamza, Kisâî ve Ya'kûb âyetteki وَصَدَّ kelimesini bu şekilde, Ebû Ca'fer, Halefû'l-Âşir, Nâfî', İbn Kesîr, Ebû Amr ve İbn Âmir ise وَصَدَّ şeklindesâd harfini fethayla okumuşlardır.¹⁷⁶⁶

- a) وَصَدَّ okuyuşuna göre mânâ: “Ve Firavun'un doğru yolu bulması engellendi”,
- b) وَصَدَّ okuyuşuna göre mânâ: “Ve Firavun insanları yoldan çıkardı, onları engelledi” şeklindedir.¹⁷⁶⁷

النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ

¹⁷⁶³Karaçam, *Yorum Farklılıkları*, 209.

¹⁷⁶⁴Dânî, *et-Teyssîr*, 191, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/365.

¹⁷⁶⁵Ebû Zûr'a, *Huccet*, 631, Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 37/66-67.

¹⁷⁶⁶Dânî, *et-Teyssîr*, 191, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/365.

¹⁷⁶⁷Ebû Zûr'a, *Huccet*, 631-632, Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 37/67.

“Bu azap, onların sabah akşam sokulacakları ateştir. Kıyamet koptuğunda, “Firavun ailesini en şiddetli azabın içine atın!” denilecek.” (Mü’min 40/46)

İbn Kesîr, İbn Âmir, Ebû Amr ve Ebû Bekr Şu’be âyetteki ادْخُلُوا kelimesini ادْخُلُوا şeklinde vasıl hemzesiyle, ibtidâ halinde ise ادْخُلُوا şeklinde okurken, Ebû Ca’fer, Ya’kûb, Halefû’l-Âşir, Nâfi’, Hafs, Hamza ve Kisâî ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁷⁶⁸

- a) ادْخُلُوا okuyuşuna göre mânâ: “Firavun ailesini en şiddetli azabın içine atın!”
- b) ادْخُلُوا okuyuşuna göre mânâ: “Ey Firavun ailesi! Azabın en şiddetlisine girin!” şeklindedir.¹⁷⁶⁹

2.41. Fussilet Sûresi

Fussilet sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

إِنَّ الَّذِينَ يُلْجِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“Âyetlerimiz konusunda gerçekten sapanlar bizden gizlenemezler. Bu durumda ateşe atılan mı daha iyidir, yoksa kıyamet günü (huzurumuza) güvenle gelen mi? O, yaptıklarınızı kuşkusuz görmektedir.” (Fussilet 41/40)

İmam Hamza âyetteki يُلْجِدُونَ kelimesini يُلْجِدُونَ şeklinde, diğerler ise da âyetteki gibi يُلْجِدُونَ şeklinde okumuşlardır.¹⁷⁷⁰

- a) يُلْجِدُونَ okuyuşuna göre mânâ: “Âyetlerimiz konusunda doğru anlam vermeyip, çarpıtanlar,”
- b) يُلْجِدُونَ okuyuşuna göre mânâ: “Âyetlerimizi inkar edenler”, “âyetlerimiz hakkında mücadele ve münakaşa edenler” şeklindedir.¹⁷⁷¹

¹⁷⁶⁸ Dâni, *et-Teyisr*, 192, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/365.

¹⁷⁶⁹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/645, Ebû Zür’a, *Huccet*, 633, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 37/73.

¹⁷⁷⁰ Dâni, *et-Teyisr*, 193, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/367.

¹⁷⁷¹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/647, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 24/122, Ebû Zür’a, *Huccet*, 636-637, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/455, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 14/190, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 37/131, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 15/366, Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akl*, 8/15, Elmalılı, *Hak Dini*, 6/4209, Ateş, *Çağdaş Tefsir*, 8/143.

2.42. Şûrâ Sûresi

Şûrâ sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَنْفَطِرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالْمَلَائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا إِنْ اللَّهُ هُوَ
الْعَفُورُ الرَّحِيمُ

“Gökler (haşyetten) neredeyse üstlerinden çatlayacak. Melekler de Rablerinin yüceliğini hamd ile dile getiriyorlar ve yerdekilerin bağışlanmasını diliyorlar. İyi biliniz ki bağışlaması ve merhameti sınırsız olan ancak Allah’tır.” (Şûrâ 42/5)

İmam Nâfi’ ve Kisâî âyetteki تَكَادُ kelimesini يَكَادُ şeklinde, diğer imamlar ise âyetteki gibi تَكَادُ şeklinde okumuşlardır. Ya’kûb, Ebû Amr ve Ebû Bekr Şu’be, يَنْفَطِرْنَ kelimesini يَنْفَطِرْنَ, Hamza, Kisâî, Ebû Ca’fer, Halefû’l-Âşir, Nâfi’, İbn Kesîr, İbn Âmir ve Hafs ise يَنْفَطِرْنَ şeklinde okumuşlardır.¹⁷⁷²

- a) يَكَادُ kıraatında mânâ değişikliğe uğramaz.
- b) يَنْفَطِرْنَ ve يَنْفَطِرْنَ kıraatı aynı mânâyı gelmekle birlikte يَنْفَطِرْنَ kıraatında mübalağa mânâsı bulunmakta ve “Gökler neredeyse paramparça olacak!” mânâsına geldiği bildirilmektedir.¹⁷⁷³

وَالَّذِينَ يَجْنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ

“Onlar büyük günahlardan ve hâyâsızlıklardan kaçınırlar, öfkelendiklerinde dahi bağışlarlar.” (Şûrâ 42/37)

Halefû’l-Âşir, Kisâî ve Hamza âyetteki كَبَائِرَ kelimesini كَبِيرَ şeklinde müfred olarak, İbn Âmir, Âsım, Ebû Ca’fer, Ya’kûb, Nâfi’, İbn Kesîr ve Ebû Amr ise كَبَائِرَ şeklinde çoğul olarak okumuşlardır.¹⁷⁷⁴

- a) كَبَائِرَ okuyuşuna göre mânâ: “Onlar büyük günahlardan ve hâyâsızlıklardan kaçınırlar”
- b) كَبِيرَ okuyuşuna göre mânâ: “Onlar büyük günahtan ve hâyâsızlıklardan kaçınırlar” şeklindedir.

¹⁷⁷²Dânî, et-Teyssîr, 194, İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/367, Paluvî, Zübtetü’l-İrfân, 122.

¹⁷⁷³Ebû Zûr’a, Huccet, 640, Râzî, Mefâtihu’l-Ğayb, 37/143.

¹⁷⁷⁴Dânî, et-Teyssîr, 195, İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/368.

Büyük günahın Âllah’a şirk koşturmak olduğu bildirilmekle birlikte¹⁷⁷⁵ müfred olarak kıraata göre sadece bu mânâ kastedilmeyip, diğerk büyük günahların da kastedildiğı ifade edilmiştir.¹⁷⁷⁶

(Şûrâ, 42, 37) ...كَبَائِرَ الْإِثْمِ...

Hamza, Kisâi ve Halef كَبِيرَ الْإِثْمِ şeklinde elif olmaksızın okumuşlardır.¹⁷⁷⁷ Cebele Necm sûresinde destek vermiştir.¹⁷⁷⁸

2.43. Zuhruf Sûresi

Zuhruf sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَّا...

“Rahman’ın kulları olan melekleri dışı saydılar...” (Zuhruf 43/19)

Halefü’l-Âşir, Hamza, Kisâi, Ebû Amr ve Âsım âyetteki عِبَادُ kelimesini bu şekilde, Ebû Ca’fer, Ya’kûb, Nâfi’, İbn Kesîr ve İbn Âmir ise عِنْدَ şeklinde okumuşlardır.¹⁷⁷⁹

- a) عِبَادُ okuyuşuna göre mânâ: “Rahman’ın kulları olan melekleri dışı saydılar”,
- b) عِنْدَ okuyuşuna göre mânâ: “Rahman’ın katında olan melekleri dışı saydılar” anlamındadır.¹⁷⁸⁰

...أَشْهَدُوا خَلَقَهُمْ سَنُكْتَبُ شَهَادَتَهُمْ وَيُسْأَلُونَ

“...Yoksa yaratılışlarına şahit mi oldular? Tanıklıkları kaydedilecek ve bundan sonra sorguya çekileceklerdir.” (Zuhruf 43/19)

Nâfi’ ve Ebû Ca’fer âyetteki أَشْهَدُوا kelimesini أَشْهَدُوا şeklinde teshîl ile¹⁷⁸¹, diğerkler ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁷⁸²

¹⁷⁷⁵İbn Hâleveyh, İ’râb, 2/286.

¹⁷⁷⁶Hemedânî, Ğâye, 2/650, Taberî, Câmiu’l-Beyân, 15/36, Zemahşerî, el-Keşşâf, 12/472, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an, 16/35.

¹⁷⁷⁷Necm 53/32.

¹⁷⁷⁸Hemedânî, Ğâye, 2/650, Necm 53/32.

¹⁷⁷⁹Dânî, et-Teyisîr, 196, İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/368.

¹⁷⁸⁰Hemedânî, Ğâye, 2/651, Taberî, Câmiu’l-Beyân, 15/58, Zemahşerî, el-Keşşâf, 12/483, İbn Atıyye, el-Muharraru’l-Vecîz, 14/247, Râzî, Mefâtihu’l-Ğayb, 37/203, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an, 16/72, Ebu’s-Suûd, İrşâdü’l-Akl, 8/43.

- a) أَشْهَدُوا okuyuşuna göre mânâ: “Onların yaratılışlarına şahit mi oldular?”
 b) أَشْهَدُوا okuyuşuna göre mânâ: Onlar meleklerin yaratılışında orada hazır mı edildiler” demektir ki,¹⁷⁸³ her iki mânâ da birbirine yakındır.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَنِيَّ وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْفَرِيقُ

“Sonunda o kişi bize gelince –şeytana hitaben- “Keşke seninle aramız doğu ile batı kadar uzak olsaydı! der. Ne kötü arkadaş!” (Zuhruf 43/38)

Ebû Bekr Şu’be, Ebû Ca’fer, Nâfi’, İbn Kesîr ve İbn Âmir âyetteki جَاءَنَا kelimesini جَاءَنَا şeklinde tesniye ile Kisâî, Ya’kûb, Halefû’l-Âşîr, Ebû Amr, Hafs ve Hamza ise âyetteki gibi müfred olarak okumuştur.¹⁷⁸⁴

- a) جَاءَنَا okuyuşuna göre mânâ: “Gelen kimse” ile kastedilen, yoldan sapan kişidir,
 b) جَاءَنَا okuyuşuna göre mânâ: Söz konusu edilen kimse ile onun kötü arkadaşı şeytanın geldiği anlaşılır ki, âyetin devamında o kimsenin şeytana hitabı söz konusudur.¹⁷⁸⁵

وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ

“Meryem’in oğlu misal olarak zikredilince senin kavmin bundan dolayı hemen yaygarayı basıyorlar.” (Zuhruf 43/57)

Ebû Ca’fer, Halefû’l-Âşîr, Nâfi’, İbn Âmir ve Kisâî âyetteki يَصِدُّونَ kelimesini يَصِدُّونَ şeklinde, Âsım, Hamza, Ya’kûb, İbn Kesîr, Ebû Amr ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁷⁸⁶

- a) يَصِدُّونَ okuyuşuna göre mânâ: “Kavmin hemen yaygarayı basıyorlar”,
 b) يَصِدُّونَ okuyuşuna göre mânâ: “Kavmin hemen (haktan) yüz çevirdiler” dir¹⁷⁸⁷

¹⁷⁸¹İkinci hemzeyi İmam Nâfi’ teshîl ile Nâfi’in ravisi Kâlûn ve Ebû Ca’fer iki hemze arasına elif-i vasl ilave ederek (birinci hemzeyi uzatarak) teshîl ile okumuşlardır.

¹⁷⁸²Dânî, *et-Teyşîr*, 196, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/368-369.

¹⁷⁸³Hemedânî, *Ğâye*, 2/651, İbn Hâleveyh, *İ’râb*, 2/295, Ebû Zür’a, *Huccet*, 647-648, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 37/203.

¹⁷⁸⁴Dânî, *et-Teyşîr*, 196, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/369.

¹⁷⁸⁵Hemedânî, *Ğâye*, 2/652, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 15/73, Nehhâs, *İ’râbu’l-Kur’ân*, 4/110, Mekkî, *el-İbâne*, 2/259, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/488, İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, 7/316, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 37/213, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 16/90.

¹⁷⁸⁶Dânî, *et-Teyşîr*, 197, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*.

...حَتَّى يُلَاقُوا... (Zuhruf, 43, 83)

Ebû Ca'fer يُلَاقُوا şeklinde elif olmaksızın okumuştur.¹⁷⁸⁸

2.44. Duhân Sûresi

Duhân sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ

“Allah’a itaatsizlikten sakınanlar ise güvenli bir yerdedirler.” (Duhân 44/51)

Ebû Ca'fer, İbn Âmir ve Nâfi' âyetteki مَقَامٍ kelimesini مَقَامٍ şeklinde, Âsım, Hamza, Kisâî, Halefû'l-Âşir, Ya'kûb, İbn Kesîr ve Ebû Amr ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁷⁸⁹ مَقَامٍ ikâmet yeri demektir.

- a) مَقَامٍ okuyuşuna göre mânâ: “Allah’a itaatsizlikten sakınanlar güvenli bir yerdedir”
- b) مَقَامٍ okuyuşuna göre mânâ: “Allah’a itaatsizlikten sakınanlar güvenli bir ikâmettedir (güvenli bir duruş içerisinde)” şeklindedir.¹⁷⁹⁰

2.45. Câsiye Sûresi

Câsiye sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

...وَمَا يُبِيتُ مِنْ ذَاتِهِ آيَاتٌ... (Câsiye, 45, 4)

Hamza, Kisâî ve Ya'kûb آيَاتٍ şeklinde iki esre ile okumuşlardır.¹⁷⁹¹

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ

¹⁷⁸⁷ Hemedânî, *Ğâye*, 2/653, Ferra, *Meâni'l-Kurân*, I2/36, İbn Kuteybe, *et-Tefsîr*, 400, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 15/86, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I2/493, İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 7/324, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 37/221, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 16/103.

¹⁷⁸⁸ Hemedânî, *Ğâye*, 2/653, Tûr 52/45, Meâric 70/42.

¹⁷⁸⁹ Dâni, *et-Tefsîr*, 198, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/372.

¹⁷⁹⁰ Hemedânî, *Ğâye*, 2/655, Ferra, *Meâni'l-Kurân*, I2/44, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 15/135, Nehhâs, *İ'râbü'l-Kur'an*, 4/136, Ebû Zûr'a, *Huccet*, 657, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I2/507, İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 7/350, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 37/253, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 16/152.

¹⁷⁹¹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/656, Câsiye 45/5.

“Yoksa kötülüğe gömülüp kalanlar, hayatlarını ve ölümlerini eşit olarak iman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlarınkı gibi mi yapacağımızı zannediyorlar? Verdikleri hüküm ne kötü!” (Câsiye 45/21)

Hamza, Halefü'l-Âşir, Kisâî ve Hafs âyetteki سَوَاءْ kelimesini bu şekilde, İbn Âmir, Ebû Bekr Şu'be, Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Nâfi', İbn Kesîr ve Ebû Amr ise سَوَاءْ şeklinde okumuşlardır.¹⁷⁹²

- a) سَوَاءْ okuyuşuna göre mânâ: Yukarıda verildiği gibidir. Kötülük işleyen kimselerin dünya ve âhiret hayatlarının aynı olmayacağı açıklanmaktadır.
- b) سَوَاءْ okuyuşuna göre mânâ: “Onların hayatları ve ölümleri aynıdır”. Yani iman eden kimse iman haliyle, inkâr eden kimse de inkâr haliyle yaşar, ölür ve dirilir. Biri imanının ve işlediği salih amelin mükâfatını görür, diğeri ise inkârının cezasını çeker.¹⁷⁹³

2.46. Ahkaf Sûresi

Ahkaf sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا...

“İnsana, anne ve babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu zahmete katlanarak taşıdı ve zorluk çekerek doğurdu...” (Ahkaf 46/15)

Ya'kûb, Halefü'l-Âşir, İbn Zekvân, Âsım, Hamza ve Kisâî âyetteki كُرْهًا kelimesini bu şekilde, Hişâm, Ebû Ca'fer, Nâfi', İbn Kesîr ve Ebû Amr ise كَرْهًا şeklinde okumuşlardır.¹⁷⁹⁴ Her iki kıraatın aynı mânâyâ geldiğini söyleyenler olmakla birlikte, كَرْهًا lafzının meşakkat, sıkıntı, كُرْهًا lafzının ise ikrah, zorlama mânâsına geldiğini söyleyenler olmuştur.¹⁷⁹⁵

2.47. Muhammed Sûresi

Muhammed sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

¹⁷⁹² Dâni, *et-Teyssîr*, 198, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/372.

¹⁷⁹³ Hemedânî, *Ğâye*, 2/656, Ferra, *Meâni'l-Kurân*, 12/47, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 15/148, Nehhâs, *İ'râbü'l-Kur'ân*, 4/145, Ebû Zûr'a, *Huccet*, 661, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/512, İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 7/361, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 37/266, Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, 8/337.

¹⁷⁹⁴ Dâni, *et-Teyssîr*, 199, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/373.

¹⁷⁹⁵ Hemedânî, *Ğâye*, 2/658, Benzer kıraat farklılığı için bkz: Nisa 4/19.

...وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالُهُمْ

“...Allah, yolunda öldürülenlerin amellerini asla boşa çıkarmayacaktır.”
(Muhammed 47/4)

Ebû Amr, Hafs ve Ya’kûbâyeteki قُتِلُوا kelimesini bu şekilde, Nâfi’, İbn Kesîr, İbn Âmir, Ebû Bekr Şu’be, Hamza, Kisâî, Ebû Ca’fer ve Halefû’l-Âşîr قَاتَلُوا şeklinde okumuşlardır.¹⁷⁹⁶

- a) قُتِلُوا okuyuşuna göre mânâ: “Allah, yolunda öldürülenlerin amellerini asla boşa çıkarmayacaktır”
- b) قَاتَلُوا okuyuşuna göre mânâ: “Allah, yolunda savaşanların amellerini asla boşa çıkarmaz” şeklindedir. Bu kıraatla sadece şehit olanlar değil, onlarla birlikte savaşıp sağ kalan gaziler de müjdelanmaktadır.¹⁷⁹⁷

فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتَرَكَكُمْ أَعْمَالَكُمْ

“Siz üstün durumda iken gevşeklik gösterip barış çağrısı yapmayın! Allah sizinledir, amellerinizin karşılığını asla eksiltmeyecektir.” (Muhammed 47/35)

Halefû’l-Âşîr, Hamza ve Ebû Bekr Şu’be âyetteki السَّلَام kelimesini السِّلْم şeklinde, İbn Âmir, Hafs, Kisâî, Ebû Ca’fer, Ya’kûb, Nâfi’, İbn Kesîr ve Ebû Amr ise âyetteki gibi السِّلْم şeklinde okumuşlardır.¹⁷⁹⁸ “Silm” İslam anlamında, “selm” ise barış anlamındadır.¹⁷⁹⁹ Ancak her iki kıraatın “barış” anlamında olduğu ortadadır.

2.48. Fetih Sûresi

Fetih sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

...قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا...

“...Onlara şöyle de: “Size bir zara gelmesini isterse veya size iyilik murat ederse, sizin için Allah’a karşı herhangi bir şey yapmaya kimin gücü yeter?..” (Fetih 48/11)

¹⁷⁹⁶Dânî, *et-Teyssîr*, 200, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/374.

¹⁷⁹⁷Hemedânî, *Ğâye*, 2/660, Ferra, *Meâni’l-Kurân*, 12/58, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 26/43, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/531, İbnü’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, 7/398, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 27/46, Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, 7/442-443.

¹⁷⁹⁸Dânî, *et-Teyssîr*, 201, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/375.

¹⁷⁹⁹Ebû Zûr’a, *Huccet*, 670.

Halefû'l-Âşir, Kisâî ve Hamza, âyetteki ضُرًّا kelimesini ضُرًّا şeklinde, Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir ve Âsım âyetteki gibi ضُرًّا şeklinde okumuştur.¹⁸⁰⁰ Her iki kıraatın aynı anlama geldiğini söyleyenler olmakla birlikte, ضُرًّا kelimesinin zarar, ضُرًّا kelimesinin hastalık, üzüntü anlamına geldiğini söyleyenler olmuştur.¹⁸⁰¹

2.49. Hucurât Sûresi

Hucurât sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا...

“Ey iman edenler! Yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın...” (Hucurât 49/6)

Halefû'l-Âşir, Kisâî ve Hamza âyetteki فَتَبَيَّنُوا kelimesini فَتَبَيَّنُوا şeklinde, Âsım, Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr ve İbn Âmir ise âyetteki gibi فَتَبَيَّنُوا şeklinde okumuşlardır.¹⁸⁰²

- a) فَتَبَيَّنُوا okuyuşuna göre mânâ: “Doğruluğunu araştırın”,
- b) فَتَبَيَّنُوا okuyuşuna göre mânâ: “Yavaş hareket edin, işin gerçek olup olmadığının açıklanmasını isteyin” şeklindedir.¹⁸⁰³

2.50. Kâf Sûresi

كُلُّوْ kelimesini Ebû Bekir, Nâfi' ve Mufaddal ى ile okumuşlardır. Onlar bu Âsımdan nakletmişlerdir. وَادَّبَا رَ السَّجُود kelimesindeki ء hemzeyi Nâfi', Ebû Ca'fer, İbn Kesîr, Hamza, Halef ve Cebelete esre ile okumuşlardır. Bunu Mufaddal'dan, o da Âsım'dan nakletmiştir.¹⁸⁰⁴

2.51. Zâriyât Sûresi

Zâriyât sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

¹⁸⁰⁰Dânî, *et-Teyssir*, 202, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/376.

¹⁸⁰¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/662, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 26/72, Nehhâs, *İ'râbü'l-Kur'ân*, 5/199, Ebû Zür'a, *Huccet*, 672, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/543, İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 7/429, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 37/88, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 16/268, Kamhâvî, *Talâilü'l-Beşer*, 250.

¹⁸⁰²Dânî, *et-Teyssir*, 202, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/376.

¹⁸⁰³Hemedânî, *Ğâye*, 2/663, Ferra, *Meâni'l-Kurân*, 12/71, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 26/123, Nehhâs, *İ'râbü'l-Kur'ân*, 4/211, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 12/559, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 16/312.

¹⁸⁰⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/664.

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ

“Onun yanına girdiklerinde “selâm” demişler, o da “selâm” demiş, (içinden) “Hiç de tanıdık kimseler değil” diye geçirmişti.” (Zâriyât 51/25)

Hiz. İbrahim’e İshâk isimli bir oğul müjdelemek ve Lût kavmine azap haberini bildirmek üzere insan şeklinde melekler gelmiştir. Hamza ve Kisâî âyetteki سَلَامٌ kelimesini قَالَ سَلَامٌ şeklinde, Âsım, Ebû Ca’fer, Ya’kûb, Halefû’l-Âşî Nâfi’, İbn Kesîr, Ebû Amr ve İbn Âmir ise âyetteki gibi قَالَ سَلَامٌ şeklinde okumuşlardır.¹⁸⁰⁵ سَلَامٌ kıraatıyla onların selamını alması anlaşılabilceği gibi, bazılarınca bu onları tanımadığı ve çekindiği için, “benim işim barıştır” anlamına gelmektedir.¹⁸⁰⁶

وَقَوْمٌ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ

“Bunlardan önce yaşayan Nûh’un kavminde de (ibretler var). Çünkü onlar yoldan çıkmış bir topluluk idi.” (Zâriyât 51/46)

Halefû’l-Âşîr, Hamza, Kisâî ve Ebû Amr âyetteki قَوْمٌ kelimesini قَوْمٌ şeklinde, Nâfi’, İbn Kesîr, İbn Âmir, Âsım, Ebû Ca’fer, Ya’kûb ise âyetteki gibi قَوْمٌ şeklinde okumuştur.¹⁸⁰⁷

- a) قَوْمٌ okuyuşuna göre mânâ: “Bundan önce yaşayan Nûh kavmini de helak etmiştik”
- b) قَوْمٌ okuyuşuna göre mânâ: “Bundan önce yaşayan Nûh kavminde ibret alınacak şeyler vardır” şeklindedir.¹⁸⁰⁸

Her iki kıraat ile elde edilen mânâ, Nûh kavminin helak edildiği ve bundan ibret alınmasının istendiği şeklindedir.

2.52. Tûr Sûresi

Tûr sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

فَذَرَهُمْ حَتَّى يَلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ

¹⁸⁰⁵Dânî, *et-Teyssîr*, 203, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/377.

¹⁸⁰⁶Ebû Zûr’a, *Huccet*, 679.

¹⁸⁰⁷Dânî, *et-Teyssîr*, 203, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/377.

¹⁸⁰⁸Hemedânî, *Ğâye*, 2/665, Ferra, *Meâni’l-Kurân*, 12/88, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 37/7, Nehhâs, *İ’râbü’l-Kur’ân*, 4/248, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 680, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/19, İbnü’l-Cevzî, *Zâdû’l-Mesîr*, 8/40, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 27/225, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 17/52.

“Artık dehşete kapılacakları gün ile yüz yüze gelinceye kadar onları kendi halleriyle baş başa bırak.” (Tûr 52/45)

İbn Âmir ve Âsım âyetteki يُصْعَقُونَ kelimesini bu şekilde, Nâfi’, İbn Kesîr, Ebû Amr, Hamza, Kisâî, Ebû Ca’fer, Ya’kûb ve Halefû’l-Âşîr ise يَصْعَقُونَ şeklinde okumuştur.¹⁸⁰⁹

- a) يُصْعَقُونَ okuyuşuna göre mânâ: “Dehşete kapılacakları gün ile yüz yüze gelinceye kadar onları kendi halleriyle baş başa bırak”
- b) يَصْعَقُونَ okuyuşuna göre mânâ: “Ölecekleri günlerine kavuşuncaya kadar onları kendi halleriyle baş başa bırak” şeklindedir.¹⁸¹⁰

2.53. Necm Sûresi

Necm sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

مَا كَذَّبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى

“Gözün gördüğünü kalp yalanlamadı.” (Necm 53/11)

Hişâm ve Ebû Ca’fer âyetteki مَا كَذَّبَ kelimesini مَا كَذَّبَ şeklinde, Nâfi’, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Zekvân, Âsım, Hamza, Kisâî, Ya’kûb ve Halefû’l-Âşîr âyetteki gibi مَا كَذَّبَ şeklinde okumuşlardır.¹⁸¹¹

- a) مَا كَذَّبَ okuyuşuna göre mânâ: “Peygamberin kalbi gördüğünü (Cebrail’i) yalanlamadı, inkâr etmedi, aksine doğruladı.
- b) مَا كَذَّبَ okuyuşuna göre mânâ: “Gözleriyle gördüğünü kalbi yalanlamadı” şeklindedir.¹⁸¹²

أَفْتَمَارُونَهُ عَلَى مَا يَرَى

“Şimdi siz şüpheye düşüp gördükleri hakkında onunla tartışmaya mı kalkışıyorsunuz?” (Necm 53/12)

¹⁸⁰⁹Dânî, *et-Teysîr*, 204, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/379.

¹⁸¹⁰Hemedânî, *Ğâye*, 2/666, Ferra, *Meâni’l-Kurân*, 12/94, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 37/36, Nehhâs, *İ’râbü’l-Kur’ân*, 4/262, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 684, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/26, İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, 8/59, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 27/270, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 17/77, Kamhâvî, *Talâilü’l-Beşer*, 254.

¹⁸¹¹Dânî, *et-Teysîr*, 204, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/379.

¹⁸¹²Hemedânî, *Ğâye*, 2/668, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 685, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 27/289.

Âsım, Ebû Ca'fer, Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr ve İbn Âmir âyetteki أَفْتَمَرُونَهُ kelimesini bu şekilde, Halefû'l-Âşir, Hamza, Ya'kûb ve Kisâî, ise أَفْتَمَرُونَهُ şeklinde okumuşlardır.¹⁸¹³

- a) أَفْتَمَرُونَهُ okuyuşuna göre mânâ: “Siz şüpheyeye düşüp gördükleri hakkında onunla tartışmaya mı kalkışıyorsunuz?”
- b) أَفْتَمَرُونَهُ okuyuşuna göre mânâ: “Onun gördüğünden şüphe mi ediyorsunuz?” ya da “inkâr mı ediyorsunuz?” şeklindedir.¹⁸¹⁴

الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ...

“İyilik yapanları, ufak tefek kusurları hariç, büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınanları ise daha güzeliyle ödüllendirecektir...” (Necm 53/32)

Kisâî, Halefû'l-Âşir ve Hamza âyetteki كَبَائِرَ kelimesini كَبِيرَ şeklinde müfred olarak İbn Âmir, Âsım, Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Nâfi', İbn Kesîr ve Ebû Amr ise ayette geçtiği gibi كَبَائِرَ şeklinde okumuştur.¹⁸¹⁵

- a) كَبَائِرَ okuyuşuna göre mânâ: “Büyük günahlardan kaçınanlar”
- b) كَبِيرَ okuyuşuna göre mânâ: “Günahın büyüğünden kaçınanlar” şeklindedir ki bu da şirk olarak açıklanmıştır.¹⁸¹⁶

2.54. Kamer Sûresi

Kamer sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ

“Hemen göğün kapılarını bardaktan boşanırcasına inen bir yağmura açtık.” (Kamer 54/11)

Ebû Ca'fer, İbn Âmir ve Ya'kûb âyetteki فَفَتَحْنَا kelimesini فَتَحْنَا şeklinde şeddeli olarak Âsım, Hamza, Kisâî, Halefû'l-Âşir, Nâfi', İbn Kesîr ve Ebû Amr ise

¹⁸¹³Dânî, et-Teyssîr, 206, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/378.

¹⁸¹⁴Hemedânî, Ğâye, 2/668, Ferra, Meâni'l-Kurân, 12/96, İbn Kuteybe, et-Tefsîr, 428, Taberî, Câmiu'l-Beyân, 37/49, Nehhâs, I'râbü'l-Kur'ân, 4/269, Ebû Zûr'a, Huccet, 685, Zemahşerî, el-Keşşâf, 4/29, İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, 8/68, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an, 17/93.

¹⁸¹⁵Dânî, et-Teyssîr, 203, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/379.

¹⁸¹⁶Hemedânî, Ğâye, 2/669, Ferra, Meâni'l-Kurân, 12/100, Taberî, Câmiu'l-Beyân, 37/64, Ebû Zûr'a, Huccet, 686, Zemahşerî, el-Keşşâf, 4/32, İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, 8/75, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an, 17/106.

âyetteki gibi فَفَتَحْنَا şeklinde şeddesiz olarak okumuşlardır.¹⁸¹⁷ Şeddeli kıraat teksîr (çokluk) mânâsı taşıdığından, bu kıraata göre azabın şiddeti daha açık bir şekilde ifade edilmiş olur.¹⁸¹⁸

2.55. Rahmân Sûresi

Rahmân sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ

“Çimlenen taneler ve hoş kokulu bitkiler var.” (Rahmân 55/12)

- İbn Âmir bu âyeti şu şekilde okumuştur: ¹⁸¹⁹ وَالْحَبُّ ذَا الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ. Mânâsı: “Çimlenen taneler ve hoş kokulu bitkiler (yarattı) şeklindedir.
- Hamza, Kisâî ve Halefû'l-Âşîr وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ şeklinde okumuşlardır. Mânâsı: “Çimlenen ve hoş kokulu bitkiler var” şeklindedir.
- Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, Âsım, Ebû Ca'fer ve Ya'kûb ise وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ şeklinde okumuşlardır. Mânâsı: “Çimlenen taneler ve hoş kokulu bitkiler var” şeklindedir.¹⁸²⁰

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شَوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ

“Üzerinize bir ateş alevi ve erimiş bakır gönderilir de kurtulmak için birbirinizle yardımlaşamazsınız.” (Rahmân 55/35)

İbn Kesîr âyetteki شَوَاظٌ kelimesini شَوَاظٌ şeklinde okumuştur ki bu okuyuşla mânâda değişiklik olmaz. Ebû Amr, Ravh ve İbn Kesîr âyetteki نُحَاسٌ lafzın نُحَاسٌ şeklinde, Ebû Ca'fer, Ruveys, Halefû'l-Âşîr, Nâfi', İbn Âmir, Âsım ve Hamza, Kisâî ise âyetteki gibi نُحَاسٌ şeklinde okumuşlardır.¹⁸²¹

شَوَاظٌ kelimesi dumansız ateş, نُحَاسٌ kelimesi ise duman, bakır gibi anlamlara gelmektedir.

¹⁸¹⁷Dânî, *et-Teyssîr*, 205, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/381.

¹⁸¹⁸Hemedânî, *Ğâye*, 2/670, Ebû Zûr'a, *Huccet*, 689.

¹⁸¹⁹Dânî, *et-Teyssîr*, 206, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/380.

¹⁸²⁰Hemedânî, *Ğâye*, 2/671, Ferra, *Meâni'l-Kurân*, I2/113, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 37/123, Nehhâs, *I'râbü'l-Kur'ân*, 4/305, Ebû Zûr'a, *Huccet*, 690, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/45, İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 8/108, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 39/94, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 17/156, Elmalılı, *Hak Dini*, 7/4668.

¹⁸²¹Dânî, *et-Teyssîr*, 206, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/381.

- a) نُحَاسٍ okuyuşuna göre mânâ: “Üzerinize bir ateş alevi ve erimiş bakır gönderilir”
- b) نَحَاسٍ okuyuşuna göre mânâ: “Üzerinize erimiş bakır ve ateşten oluşan alev gönderilir” şeklindedir.¹⁸²²

...لَمْ يَطْمِئُنْهُنَّ إِنْسٌ (Rahmân, 55, 56)
...قَبْلَهُمْ

Kisâî يَطْمِئُنْهُنَّ şeklinde ötre ile okumuştur. Kisâî bu lafzı Rahmân sûresinin başka bir âyetinde kesra ile okumuştur.¹⁸²³

2.56. Vâkıa Sûresi

Vâkıa sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

لَا يُصَدِّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنْزِفُونَ

“Bundan dolayı ne baş ağrısına tutulurlar ne de sarhoş olurlar.” (Vâkıa 56/19)

Halefû'l-Âşîr, Kisâî, Âsım ve Hamza âyetteki يُنْزِفُونَ kelimesini âyetteki gibi يُنْزِفُونَ şeklinde, Ya'kûb, Ebû Ca'fer, Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr ve İbn Âmir, يُنْزِفُونَ şeklinde okumuşlardır.¹⁸²⁴ Her iki kıraat da aynı mânâyı gelmekle birlikte, zâ harfinin kesreli okuyuşuyla “içeceklerin tükenmeyeceği” mânâsı anlaşılmaktadır.

إِنَّا لَمُعْرِضُونَ

“Doğrusu çok zarara uğradık!” (Vâkıa 56/66)

Ebû Bekr Şu'beâyetteki إِنَّا kelimesini إِنَّا şeklinde, diğer imamlar ise âyetteki gibi إِنَّا şeklinde okumuşlardır.¹⁸²⁵

- a) إِنَّا okuyuşuna göre mânâ: “Zarara uğradık, borç altına girdik”
- b) إِنَّا okuyuşuna göre mânâ: “Zarara mı uğradık?, Borç altına mı girdik?” şeklindedir.¹⁸²⁶

¹⁸²²Hemedânî, *Ğâye*, 2/672, Ferra, *Meâni'l-Kurân*, 12/117, İbn Kuteybe, *et-Tefsîr*, 438, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 37/140, Ebû Zûr'a, *Huccet*, 693, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/47, İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 8/116, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 39/115, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 17/171.

¹⁸²³Hemedânî, *Ğâye*, 2/672, Rahmân 55/74.

¹⁸²⁴Dânî, *et-Tefsîr*, 207, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/383.

¹⁸²⁵Dânî, *et-Tefsîr*, 208, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*.2/384.

فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّةٌ نَّعِيمٌ * فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ

“Şayet o, Allah’a yakın olanlardan ise, Ona huzur, güzel nasip ve nimetlerle dolu cennet vardır.” (Vâkıa 56/88-89)

Ruveys âyetteki فَرَوْح kelimesini فَرَوْح şeklinde, diğer imamlar âyetteki gibi فَرَوْح şeklinde okumuşlardır.¹⁸²⁷

- a) فَرَوْح okuyuşuna göre mânâ: “Ona huzur, güzel nasip ve nimetlerle dolu cennet vardır”
- b) فَرَوْح okuyuşuna göre mânâ: “Ona rahmet, güzel rızık, ölümsüzlük ve naîm cenneti vardır” şeklindedir.¹⁸²⁸

2.57. Hadîd Sûresi

Hadîd sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَىٰ عَبْدِهِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِّيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَإِنَّ اللَّهَ بِكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ

“Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak üzere kuluna apaçık âyetler indiren O’dur. Kuşkusuz Allah size karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.” (Hadîd 57/9)

Ya’kûb, Ebû Amr ve İbn Kesîr, âyetteki يُنَزِّلُ kelimesini يُنَزِّل şeklinde, diğer imamlar ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸²⁹

يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُونَا نَقْتِسِسْ مِنْ نُورِكُمْ...

“O gün münafik erkekler ve münafik kadınlar iman edenlere şöyle diyecekler: “Bizi bekleyin de yetişip nurunuzdan bir parça alalım...” (Hadîd 57/13)

Hamza âyetteki آمَنُوا انظُرُونَا kelimesini آمَنُوا انظُرُونَا şeklinde, diğer imamlar ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸³⁰

¹⁸²⁶Hemedânî, Ğâye, 2/674, Taberî, Câmiu’l-Beyân, 37/199, Zemahşerî, el-Keşşâf, 4/57, Râzî, Mefâtihu’l-Ğayb, 39/181, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an, 17/219, Elmalılı, Hak Dini, 8/4717.

¹⁸²⁷İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/383, Muhaysin, el-Mühezzeb, 2/272.

¹⁸²⁸Hemedânî, Ğâye, 2/674, Ferra, Meâni’l-Kurân, 12/131, Taberî, Câmiu’l-Beyân, 37/210, Nehhâs, İ’râbü’l-Kur’an, 4/346, Zemahşerî, el-Keşşâf, 4/60, İbnü’l-Cevzî, Zâdü’l-Mesîr, 8/156, Râzî, Mefâtihu’l-Ğayb, 39/201, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an, 17/232, Muhaysin, el-Mühezzeb, 2/272.

¹⁸²⁹İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/384, Dimyâtî, İthâf, 2/519.

¹⁸³⁰Dânî, et-Teyisr, 208, İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/383.

- a) اَمْنُوا اَنْظِرُونَا okuyuşuna göre mânâ: “Bizi bakın da yetişip nurunuzdan bir parça alalım”
- b) اَمْنُوا اَنْظِرُونَا okuyuşuna göre mânâ: “Bizi bekleyin de yetişip nurunuzdan bir parça alalım” şeklindedir.¹⁸³¹

إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ

“Karşılıksız yardım eden erkeklere, karşılıksız yardım eden kadınlara ve Allah’a (O’nun muhtaç kullarına) güzel bir ödünç verenlere bu fazlasıyla ödenecektir. Ayrıca onlara pek değerli bir ödül de vardır.” (Hadîd 57/18)

İbn Kesîr ve Ebû Bekr Şu’be âyetteki الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ kelimelerini bu şekilde, Hamza, Kisâî, Ebû Ca’fer, Halefû’l-Âşîr, Ya’kûb, Nâfi’, Ebû Amr, İbn Âmir ve Hafs الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ şeklinde okumuşlardır.¹⁸³²

- a) اَمْنُوا اَنْظِرُونَا okuyuşuna göre mânâ: “Sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar”
- b) اَمْنُوا اَنْظِرُونَا okuyuşuna göre mânâ: “Allah ve Resûlünü tasdik eden erkekler ve tasdik eden kadınlar” şeklindedir.

لَكُمْ لَا تَأْسُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

“Kaybettiklerinize üzülmeysin ve O’nun size verdikleriyle şımarmayasınız diye (böyle yapmıştır). Allah kendini beğenen, böbürlenen hiç kimseyi sevmez.” (Hadîd 57/23)

Ebû Amr âyetteki بِمَا آتَاكُمْ kelimesini بِمَا آتَاكُمْ şeklinde, diğer imamlar âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸³³

- a) اَمْنُوا اَنْظِرُونَا okuyuşuna göre mânâ: “Allah’ın size verdikleriyle şımarmayasınız”
- b) اَمْنُوا اَنْظِرُونَا okuyuşuna göre mânâ: “Size gelenle şımarmayasınız” şeklindedir¹⁸³⁴
- ki her iki mânâ da birbirine yakındır.

¹⁸³¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/675, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 37/224, Nehhâs, *Î’râbü’l-Kur’ân*, 4/357, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/63, İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, 8/165, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 17/245.

¹⁸³²Dânî, *et-Teyisîr*, 205, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/383.

¹⁸³³Dânî, *et-Teyisîr*, 208, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/284.

2.58. Mücâdele Sûresi

Mücâdele sûresinde mânaya etki eden kıraat ayrılıkları:

(Mücâdele, 58, 2) ...الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ...

Âsım âyetinde geçtiği gibi يُظَاهِرُونَ şeklinde ى harfini ötre, ẓharfini şeddetsiz şeklinde okumuştur. Diğerleri ى harfini fetha, ẓharfini de şeddeli şeklinde okumuşlardır. Sûrenin diğer âyetinde bu lafzın okunuşuyla ilgili ihtilâf vardır.¹⁸³⁵

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحَ اللَّهُ لَكُمْ...

“Ey iman edenler! Size, bulunduğunuz toplantılarda “yer açın” dendiğinde yer açın ki Allah da size genişlik versin...” (Mücâdele 58/11)

İmam Âsım âyetteki الْمَجَالِسِ فِي kelimesini bu şekilde, diğer imamlar ise فِي الْمَجَالِسِ şeklinde müfred olarak okumuşlardır.¹⁸³⁶

- a) فِي الْمَجَالِسِ kıraatı ile meclisin Peygamberimizin meclisi olduğu,
- b) فِي الْمَجَالِسِ kıraatı ile de başta Peygamberimizin meclisi olmak üzere ilim meclisleri, zikir meclisleri vb. anlaşılır.¹⁸³⁷

2.59. Haşr Sûresi

Haşr sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

...فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ

“...Allah’ın azabı hiç beklenmedik bir yerden geliverdi, Allah yüreklerle korku düşürdü, öyle ki evlerini hem kendi elleriyle hem de müminlerin elleriyle yıkıyorlardı. O halde ibret alın, ey akıl sahipleri!” (Haşr 59/2)

Ebû Amrâyeteki يُخْرِبُونَ kelimesini يُخْرِبُونَ şeklinde, diğer imamlar ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸³⁸ Ebû Amr’ın okuduğu kıraata göre “tahrîb” yıkmak demektir.

¹⁸³⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/676, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 37/235, Nehhâs, *Î’râbü’l-Kur’an*, 4/365, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/66, İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, 8/173, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 39/239, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 17/258.

¹⁸³⁵Hemedânî, *Ğâye*, 2/677, Mücâdele 58/3.

¹⁸³⁶Dânî, *et-Teyssîr*, 209, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/385.

¹⁸³⁷Hemedânî, *Ğâye*, 2/678, Ebû Zür’a, *Huccet*, 704, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 39/268.

Aynı zamanda bu okuyuşta çokluk mânâsı olduğundan “iyice yıktılar” anlamı ortaya çıkmaktadır.¹⁸³⁹

2.60. Mümtehine Sûresi

Mümtehine sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

لَنْ نَنْفَعَكُمْ أَرْحَامَكُمْ وَلَا أَوْلَادَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“Kıyamet gününde yakınlarınız da çocuklarınız da size asla fayda vermeyecek. Allah aranızda hükmünü verecek. Yapıp ettiklerinizi Allah görmektedir.” (Mümtehine 60/3)

Âsım ve Ya’kûbâyetteki يَفْصِلُ kelimesini bu şekilde,, Kisâî, Halefû'l-Âşir ve Hamza يَفْصِلُ , İbn Âmir يَفْصِلُ, Ebû Amr, Ebû Ca’fer, Nâfi’ ve İbn Kesîr ise يَفْصِلُ şeklinde okumuşlardır.¹⁸⁴⁰

2.61. Saf Sûresi

Saf sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ

“Ey iman edenler! Sizi, elem verici azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi?” (Saff 61/10)

İbn Âmir âyetteki تُنْجِيكُمْ kelimesini تُنْجِيكُمْ şeklinde, diğer imamlar ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁴¹ İbn Âmir kıraatı teksîr (çokluk) ifade eder. Bu yüzden “ticaretin” önemine dikkat çekilmektedir.¹⁸⁴²

2.63. Münâfikûn Sûresi

Münâfikûn sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

¹⁸³⁸Dânî, *et-Teysîr*, 209, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/386.

¹⁸³⁹Hemedânî, *Ğâye*, 2/679, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 27/7, Nehhâs, *I'râbü'l-Kur'an*, 4/386, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/80, İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 8/205, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 39/280, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 17/4, Elmalılı, *Hak Dini*, 7/4815.

¹⁸⁴⁰Hemedânî, *Ğâye*, 2/680, Dâni, *et-Teysîr*, 210, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/387, Paluvî, *Zübtetü'l-İrfân*, 134.

¹⁸⁴¹Dânî, *et-Teysîr*, 210, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/387.

¹⁸⁴²Hemedânî, *Ğâye*, 2/681, Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, 12/320, Mekkî, *el-İbâne*, 2/320, Kamhâvî, *Talâilü'l-Beşer*, 263.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ

“O münafıklara, “Gelin, Allah’ın Resulü sizin için bağışlama dilesin” denildiği zaman başlarını çevirirler ve sen onların büyüklük taslayarak uzaklaştıklarını görürsün.” (Münâfikûn 63/5)

Nâfi’ ve Ravh âyetteki لَوَّا kelimesini لَوَّا şeklinde şeddesiz, Hamza, Kisâî, Ebû Ca’fer, Ruveys, Halefû’l-Âşir, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir ve Âsım ise âyetteki gibi şeddeli şeklinde okumuşlardır.¹⁸⁴³ Şeddeli kıraat teksîr (çokluk) ifade ettiğinden bu kıraat ile işin çok defa yapıldığı anlaşılmaktadır.¹⁸⁴⁴

2.64. Teğâbün Sûresi

Teğâbün sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

إِنْ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُمْضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ

“Allah’a güzel bir borç vererseniz O da bunu size fazlasıyla öder ve sizi bağışlar. Allah şükürün karşılığını bol bol verir, cezada ise acele etmez.” (Teğâbün 64/17)

İbn Kesîr, İbn Âmir, Ebû Ca’fer ve Ya’kûbâyetteki يُمْضَاعِفْهُ kelimesini يُضَعِّفْهُ şeklinde, Nâfi’, Ebû Amr, Âsım, Hamza, Kisâî ve Halefû’l-Âşir ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁴⁵

2.65. Talâk Sûresi

Talâk sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

...وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُمْ مِنْ بُيُوتِهِمْ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ...

“...Rabbiniz Allah’a saygısızlıktan sakının. Apaçık bir hayâsızlık yapmış olmadıkça onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar...” (Talâk 65/1)

¹⁸⁴³Dânî, et-Teysîr, 211, İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/388.

¹⁸⁴⁴Hemedânî, Ğâye, 2/683, Ebû Zûr’a, Huccet, 709-710, Beğavî, Meâlimü’t-Tenzîl, 8/130, Râzî, Mefâtîhu’l-Ğayb, 30/15.

¹⁸⁴⁵Hemedânî, Ğâye, 2/684, Dâni, et-Teysîr, 211, İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/388.

İbn Kesîr ve Ebû Bekir Şu'be âyetteki مُبَيَّنَةٍ kelimesini مُبَيَّنَةٍ şeklinde, Ebû Ca'fer, Ya'kûb Halefî'l-Âşîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Hafs, Hamza ve Kisâî ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁴⁶

- a) مُبَيَّنَةٍ okuyuşuna göre mânâ: “Apaçık bir hayasızlık yapmış olmadıkça onları evlerinden çıkarmayın”
- b) مُبَيَّنَةٍ okuyuşuna göre mânâ: “Hayasızlık yaptıkları kanıtlananlar dışında onları evlerinden çıkarmayın” şeklindedir.¹⁸⁴⁷

2.66. Tahrîm Sûresi

Tahrîm sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

...فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضُهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ...

“...Eşi bunu başkasına aktarıp Allah da durumu peygambere açıklayınca peygamber bunun bir kısmını anlattı, bir kısmından vazgeçti...” (Tahrîm 66/3)

Kisâî âyetteki عَرَفَ kelimesini عَرَفَ şeklinde, diğer imamlar ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁴⁸

- a) عَرَفَ okuyuşuna göre mânâ: “Peygamber bunun bir kısmını anlattı, bir kısmından vazgeçti”
- b) عَرَفَ okuyuşuna göre mânâ: “Bir kısmını bildi, yani sözünü yüzüne vurarak cezalandırdı, bir kısmını da affetti” şeklinde ifade edilmektedir.¹⁸⁴⁹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا...

“Ey iman edenler! İçtenlikle ve kararlılık içinde Allah’a tövbe edin...” (Tahrîm 66/8)

¹⁸⁴⁶ Dâni, *et-Teyssîr*, 211, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/388.

¹⁸⁴⁷ Hemedânî, *Ğâye*, 2/685, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/119, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 37/32, Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, 27/134.

¹⁸⁴⁸ Dâni, *et-Teyssîr*, 212, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/388.

¹⁸⁴⁹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/686, Ferrâ, *Meânî'l-Kur'an*, 12/166, Ebû Zür'a, *Huccet*, 713-714, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/126, İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 8/309, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 30/43, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 17/187.

Ebû Bekr Şu'be âyetteki نَصُوْحًا kelimesini نُصُوْحًا şeklinde, diğer imamlar ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁵⁰ Kıraat imamlarının çoğunun okuduğu نَصُوْحًا kıraatında mübalağa anlamı vardır.¹⁸⁵¹

2.67. Mülk Sûresi

Mülk, 67, 3 مِنْ تَقْوَاتٍ

Hamza ve Kisâî elifsiz vav'ı şeddeyle okumaktadırlar. Diğerleri ise vav'ı şeddesiz, fâ 'yı uzatarak okumaktadırlar.¹⁸⁵²

2.68. Kalem Sûresi

Kalem sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ

“Serveti ve çocukları var diye.” (Kalem 68/14)

Hafs, Kisâî, Halefû'l-Âşir, Nâfi', İbn Kesîr ve Ebû Amr âyetteki أَنْ كَانَ kelimesini bu şekilde tek hemze ile diğer imamlar ise كَانَ şeklinde iki hemzeli olarak okumuşlardır.¹⁸⁵³

- a) أَنْ كَانَ okuyuşuna göre mânâ: “Serveti ve çocukları var diye (ona itaat etme!)”,
- b) أَنَّ كَانَ okuyuşuna göre mânâ: “Serveti ve çocukları var diye mi itaat edeceksin?” Veya “Servet ve çocuk sahibi olmuş diye mi (inkâra kalkışıyorlar?)” şeklindedir.¹⁸⁵⁴

2.69. Hâkka Sûresi

Hâkka sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِ * فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ...

¹⁸⁵⁰ Dâni, *et-Teyssîr*, 212, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/388.

¹⁸⁵¹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/687, Ebû Zür'a, *Huccet*, 714.

¹⁸⁵² Hemedânî, *Ğâye*, 2/687.

¹⁸⁵³ Dâni, *et-Teyssîr*, 213, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/389.

¹⁸⁵⁴ Hemedânî, *Ğâye*, 2/689, Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, I2/173, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 29/27, Ebû Zür'a, *Huccet*, 817, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/143, İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 8/333, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 30/85, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 17/236.

“Firavun, ondan öncekiler ve altı üstüne getirilen şehirler (halkı) hep o günahı işlediler. Rablerinin elçisine karşı geldiler...” (Hâkka 69/9-10)

Ebû Amr, Kisâî ve Ya’kûb âyetteki وَمَنْ قَبْلَهُ kelimesini وَمَنْ قَبْلَهُ şeklinde, Ebû Ca’fer, Halefû’l-Âşir, Nâfi’, İbn Kesîr, İbn Âmir, Âsım ve Hamza ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁵⁵

- a) وَمَنْ قَبْلَهُ okuyuşuna göre mânâ: “Firavun, ondan öncekiler ve altı üstüne getirilen şehirler (halkı) hep o günahı işlediler”
- b) وَمَنْ قَبْلَهُ okuyuşuna göre mânâ: “Firavun ve ona tâbi olan yandaşları ve altı üstüne getirilen şehirler (halkı) hep o günahı işlediler” şeklindedir.

2.70. Meâric Sûresi

Meâric sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ

“Birisi, yükselme derecelerinin sahibi olan Allah katından inkârcılara gelecek olan ve hiç kimsenin savamayacağı azabı istedi!” (Meâric 70/1)

İbn Âmir, Ebû Ca’fer ve Nâfi’ âyetteki سَأَلَ kelimesini سَأَلَ şeklinde, Hamza, Kisâî, Ya’kûb, Halefû’l-Âşir, İbn Kesîr, Ebû Amr ve Âsım ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁵⁶

- a) سَأَلَ okuyuşuna göre mânâ: “Birisi, kimsenin savamayacağı azabı istedi”,
- b) سَأَلَ okuyuşuna göre mânâ: “Bir akıcı sel, inecek azabı akıttı” veya “inecek azap seli aktı” veya “akan bir sel, inecek azap ile aktı” şeklindedir.

يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ* وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ* وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا

“O gün gökyüzü erimiş maden gibi olur. Dağlar da atılmış renkli yüne döner. Dost dostunun halini sormaz.” (Meâric 70/8-10)

Ebû Ca’fer ve bir rivayete göre de Bezzî âyetteki وَلَا يَسْأَلُ kelimesini وَلَا يَسْأَلُ şeklinde, diğer imamlar ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁵⁷

¹⁸⁵⁵Hemedânî, *Ğâye*, 2/690, Dâni, *et-Teysîr*, 213, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr* 2/389.

¹⁸⁵⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/691, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 30/121, Elmalılı, *Hak Dini*, 8/5350-5351.

- a) وَلَا يُسْأَلُ okuyuşuna göre mânâ: “Dost dostun halini sormaz”
 b) وَلَا يُسْأَلُ okuyuşuna göre mânâ: “Hiçbir dosta dostundan sorulmaz”
 şeklindedir.¹⁸⁵⁸

يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ

“O gün onlar, bir hedefe çabucak varmak istercesine süratle kabirlerinden çıkarlar.” (Meâric 70/43)

İbn Âmir ve Hafs âyetteki نُصُبِ kelimesinibu şekilde, diğer imamlar ise نُصْبِ şeklinde okumuşlardır.¹⁸⁵⁹

- a) نُصْبِ okuyuşuna göre mânâ: “Dikili şey” anlamına gelmektedir. Bu dikili şey, putlar olabileceği gibi başka bir şey de olabilir.
 b) نُصْبِ okuyuşuna göre mânâ: Akla gelen putlardır. “Onların putlarına koşar gibi kabirlerinden çıkacakları” anlaşılmaktadır.¹⁸⁶⁰

2.71. Nûh Sûresi

Nûh, 71, 23 وَدَّ

Nâfi’ ve Ebû Ca’fer vav’ın zammesiyle okumaktadırlar.¹⁸⁶¹

2.72. Cin Sûresi

Cin sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا

“De ki: “Ben kendisine hiç kimseyi ortak koşmaksızın yalnız Rabbime yakarıp kulluk ederim.” (Cin 72/20)

Ebû Ca’fer, Âsım ve Hamza âyetteki قُلْ kelimesinibu şekilde emir siygasıyla, İbn Âmir, Kisâi, Ya’kûb, Halefû’l-Âşir, Nâfi’, İbn Kesîr ve Ebû Amr, ise قَالَ şeklinde

¹⁸⁵⁷İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/390.

¹⁸⁵⁸Hemedânî, Ğâye, 2/691, Zemahşerî, el-Keşşâf, 4/157, Râzî, Mefâtihu’l-Ġayb, 30/126, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an, 17/285, Âlûsî, Rûhu’l-Meânî, 39/59.

¹⁸⁵⁹Dânî, et-Teyssîr, 214, İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/391.

¹⁸⁶⁰Hemedânî, Ğâye, 2/692, İbn Kuteybe, et-Tefsîr, 486, Taberî, Câmiu’l-Beyân, 39/88, Zemahşerî, el-Keşşâf, 4/160, Râzî, Mefâtihu’l-Ġayb, 30/133, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an, 17/296, Âlûsî, Rûhu’l-Meânî, 39/66.

¹⁸⁶¹Hemedânî, Ğâye, 2/693.

mazi siygasıyla okumuşlardır.¹⁸⁶² قَالَ şeklindeki kıraata göre mânâ: “Ben kendisine hiç kimseyi ortak koşmaksızın yalnız Rabbime yakarıp kulluk ederim, dedi” şeklindedir.

2.73. Müzzemmil Sûresi

Müzzemmil sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْأً وَأَقْوَمُ قِيلاً

“Şüphesiz gece vakti etki ve uyum yönünden daha uygun ve sözün zihne yerleşmesi bakımından daha elverişlidir.” (Müzzemmil 73/6)

Ebû Amr ve İbn Âmir âyetteki وَطْأً kelimesini وَطَاءً şeklinde, diğer imamlar ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁶³

- a) وَطْأً okuyuşuna göre mânâ: “Gece kalkıp ibadette bulunmak kalp ve uzuvlar arasındaki uyuma daha elverişlidir”
- b) وَطْأً okuyuşuna göre mânâ: “Gece ibadeti gündüz ibadetine nazaran daha zor olduğu için, gece ibadet etmenin sevabının daha fazla olabileceğinin anlaşılması mümkün görünmektedir ya da gece ibadeti insan ruhuna daha etkilidir. Bunların hepsi bu mânâ için düşünülebilir.”¹⁸⁶⁴

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلَاثِي اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلَاثُهُ وَطَائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ...

“Senin, gecenin üçte ikisine yakın kısmını, yarısını, üçte birini ibadetle geçirdiğini ve beraberinde bulunanlardan bir grubun da (böyle yaptığını) Rabbin elbette bilir...” (Müzzemmil 73/20)

Ebû Ca’fer, Ya’kûb, Nâfi’, Ebû Amr ve İbn Âmir âyetteki وَنِصْفَهُ وَثُلَاثُهُ şeklinde, İbn Kesîr, Âsım, Hamza, Kisâî ve Halefû’l-Âşir ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁶⁵

¹⁸⁶²Hemedânî, *Ğâye*, 2/695, Dâni, *et-Teyssîr*, 215, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/392.

¹⁸⁶³Dâni, *et-Teyssîr*, 216, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/392.

¹⁸⁶⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/696, İbn Kuteybe, *et-Tefsîr*, 493, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 39/130, Ebû Zür’a, *Huccet*, 730, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/176, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 30/176, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 29/40, Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 39/105, Elmalılı, *Hak Dini*, 8/5429.

¹⁸⁶⁵Dâni, *et-Teyssîr*, 216, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/393.

- a) وَنُصْفَهُ وَتُلْثَهُ okuyuşuna göre mânâ: “Gecenin üçte ikisine yakın kısmını, yarısını, üçte birini ibadetle geçirirsin”
- b) وَنُصْفِهِ وَتُلْثِهِ okuyuşuna göre mânâ: “Gecenin üçte ikisinden, yarısından veya üçte birinden daha azını ibadetle geçirirsin” şeklindedir.¹⁸⁶⁶

2.74. Müddessir Sûresi

Müddessir sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَأَنْذِرْ * وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ * وَتِبَابَكَ فَطَحِّرْ * وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ

“Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve uyar! Sadece Rabbinin büyüklüğünü dile getir, elbiseni tertemiz tut. Her türlü pislikten uzak dur. (Müddessir 74/1-5)

Hafs, Ya’kûb, Ebû Ca’fer âyetteki وَالرُّجْزَ kelimesinibu şekilde, Ebû Bekr Şu’be, Hamza, Kisâî, Halefû’l-Âşir, Nâfî’, İbn Kesîr, Ebû Amr ve İbn Âmir ise وَالرَّجْزَ şeklinde okumuşlardır.¹⁸⁶⁷ الرِّز azaba götürecek şey, الرُّجْز ise putlara tapmak demektir.¹⁸⁶⁸

2.75. Kiyâme Sûresi

Kıyâme sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

لَا أَقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ

“Kıyamet gününe yemin ederim!” (Kıyâme 75/1)

Kunbül ve Bezzî’den gelen rivayetlerden birinde İbn Kesîr’in iki ravisi âyetteki لَا أَقْسِمُ kelimesini لَا أَقْسِمُ şeklinde, diğer imamlar âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁶⁹

- a) لَا أَقْسِمُ okuyuşuna göre mânâ: “Yemin ederim” veya “dikkat edin” veya “hayır, durum sizin dediğiniz gibi değildir, yemin ederim” veya “yemine gerek yoktur”. Bu farklı mânâların nedeni لَا’nın Arapça açısından çeşitli mânâlara gelebilmesidir.

¹⁸⁶⁶ Hemedânî, *Ğâye*, 2/696, Ebû Zür’a, *Huccet*, 731, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 30/186.

¹⁸⁶⁷ Dâni, *et-Teyşîr*, 217, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/394.

¹⁸⁶⁸ Hemedânî, *Ğâye*, 2/697, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 39/147, Ebû Zür’a, *Huccet*, 733, Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 4/181, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 30/193, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 29/66, Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 39/119, Elmalılı, *Hak Dini*, 8/5451, Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, 10/148.

¹⁸⁶⁹ Dâni, *et-Teyşîr*, 217, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/361.

- b) عَلَيْهِمْ okuyuşuna göre mânâ: “Elbette yemin ederim ki” şeklindedir.¹⁸⁷⁰

2.76. İnsân Sûresi

İnsan sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

عَالِيَهُمْ ثِيَابٌ سُنْدُسٌ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَخُلُوا أَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا

“Oradakilerin üzerlerinde yeşil renkli, ince ve kalın ipek elbiseler vardır, gümüş bileziklerle süslenmişlerdir, Rableri onlara tertemiz bir içecek verir.” (İnsan 76/21)

Ebû Ca’fer, Hamza ve Nâfi’ âyetteki عَلَيْهِمْ kelimesini عَالِيَهُمْ şeklinde, Kisâî, Ya’kûb, Halefû’l-Âşir, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir ve Âsım ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁷¹ عَلَيْهِمْ okuyuşuna göre mânâ: “İpekten elbiseleri onların üzerindedir” şeklindedir. Kisâî, Halefû’l-Âşir, İbn Kesîr, Ebû BekrŞu’be ve Hamza aynı âyetteki خُضْرٌ kelimesini خُضْرٌ şeklinde, Ebû Ca’fer, Ya’kûb, Nâfi’, Ebû Amr, İbn Âmir, Hafs ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁷² خُضْرٌ “yeşil elbiseler”, خُضْرٌ ise “yeşil ipek” mânâsındadır. Her iki kıraat ile aynı şey anlatılmaktadır. Âsım, Nâfi’, İbn Kesîr ve yine aynı âyetteki إِسْتَبْرَقٌ kelimesini be şekilde, Ebû Ca’fer, Ya’kûb, Halefû’l-Âşir, Ebû Amr, İbn Âmir, Hamza ve Kisâî إِسْتَبْرَقٍ şeklinde okumuşlardır.¹⁸⁷³

- a) إِسْتَبْرَقٌ okuyuşuna göre mânâ: “Üzerlerinde kalın ipek elbiseler vardır”,
b) إِسْتَبْرَقٍ okuyuşuna göre mânâ: “Kalın ipekten olan elbiseler üzerlerindedir” şeklindedir.¹⁸⁷⁴

2.77. Mürselât Sûresi

Mürselât sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

أَلَمْ نُخْلُقْكُمْ مِنْ مَّاءٍ مَهِينٍ * فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَكِينٍ * إِلَى قَدَرٍ مَعْلُومٍ * فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ

¹⁸⁷⁰Hemedânî, *Ğâye*, 2/698, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 39/172, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/189, İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, 5/77, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 30/214, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 29/91, Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 39/136, Elmalılı, *Hak Dini*, 8/5472, Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, 10/170.

¹⁸⁷¹Dânî, *et-Teyssîr*, 218, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/362.

¹⁸⁷²Dânî, *et-Teyssîr*, 219, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/363.

¹⁸⁷³Dânî, *et-Teyssîr*, 220, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/364.

¹⁸⁷⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/700, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 740-741, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 30/252, Kamhâvî, *Talâilü’l-Beşer*, 274-275.

“Sizi önemsenmeyen bir sudan yaratmadık mı? Onu belli bir sûreye kadar sağlam bir yere yerleştirdik. Ölçüleri biz koyduk, ne de güzel ölçmüşüzdür!” (Mürselât 77/20-23)

Ebû Ca’fer Nâfi’ ve Kisâî âyetteki فَقَدَرْنَا kelimesini فَقَدَرْنَا şeklinde şeddeli olarak İbn Âmir, Ya’kûb, Halefû’l-Âşir Âsım, Hamza, İbn Kesîr ve Ebû Amr ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁷⁵ فَدَرْ gücü yetmek, planlamak, فَدَرْ takdir etmek, güç vermek anlamlarına gelmektedir.

- a) فَقَدَرْنَا okuyuşuna göre mânâ: “Güç yetirdik”
- b) فَقَدَرْنَا okuyuşuna göre mânâ: “(Onu biz) takdir ettik” ya da “(ona biz) güç verdik” şeklindedir. Her iki kıraatın aynı mânâyâ geldiğini söyleyenler de vardır.¹⁸⁷⁶

انْطَلِقُوا إِلَى مَا كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ * انْطَلِقُوا إِلَى ظِلِّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ * لَا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ الْهَبِّ

“Hadi yalan saydığınız azaba doğru ilerleyin! Korumayan, ateşe karşı da bir faydası dokunmayan üç parçalı bir gölgeye doğru yol alın.” (Mürselât 77/29-31)

Ruveys âyetteki انْطَلِقُوا kelimesini انْطَلِقُوا şeklinde okumuştur.¹⁸⁷⁷ Bu durumda mânâ şu şekilde olur: “Onlar üç kola ayrılmış gölgeye gittiler.”¹⁸⁷⁸

كَأَنَّهُ جُمَالَةٌ صَفْرٌ

“Her bir kıvılcım sanki birer sarı devedir.” (Mürselât 77/33)

Halefû’l-Âşir, Hamza, Kisâî ve Hafs âyetteki جُمَالَةٌ kelimesinibu şekilde, Ruveys جُمَالَةٌ, Ebû Bekr Şu’be, Ebû Ca’fer, Ravh, Nâfi’, İbn Kesîr, Ebû Amr ve İbn Âmir ise جُمَالَةٌ şeklinde okumuşlardır.¹⁸⁷⁹ جُمَالَةٌ ve جُمَالَةٌ erkek develer, جُمَالَةٌ ise halat

¹⁸⁷⁵Dânî, *et-Teyssîr*, 218, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/397.

¹⁸⁷⁶Hemedânî, *Ğâye*, 2/703, İbn Kuteybe, *et-Tefsîr*, 506, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 39/236, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 743-744, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/203, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 30/273, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 29/160, Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 39/174, Çantay, *Çağdaş Kur’an*, 12/1131.

¹⁸⁷⁷İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/397.

¹⁸⁷⁸Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 39/146, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 30/274-275, Dimyâtî, *İthâf*, 2/581, Elmalılı, *Hak Dini*, 8/5523.

¹⁸⁷⁹Dânî, *et-Teyssîr*, 219, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/397

mânâsındadır. Bu durumda cehennemin deve sürüleri gibi güçlü, iri, sarı sarı kıvılcımlar atacağı veya cehennemin kıvılcımlar saçacağı anlaşılmaktadır.¹⁸⁸⁰

2.78. Nebe' Sûresi

Nebe' sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا

“Gökyüzü açılır da orada pek çok kapı oluşur. Dağlar yürütülür, serap haline gelir.” (Nebe' 78/19-20)

Kisâî, Halefû'l-Âşir, Âsım ve Hamza âyetteki وَفُتِحَتِ kelimesini bu şekilde şeddesiz olarak, Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr ve İbn Âmir ise وَفُتِحَتِ şeklinde şeddeli olarak okumuşlardır.¹⁸⁸¹ Şeddeli kıraat teksîr (çokluk) ifade ettiğinden bu kıraatla açılacak kapıların çok olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸⁸²

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لُعْوًَا وَلَا كِبْأًا

“Orada ne boş bir söz ne de yalan işitirler.” (Nebe' 78/35)

Kisâî âyetteki وَلَا كِبْأًا kelimesini وَلَا كِبْأًا şeklinde şeddesiz, diğer imamlar ise âyetteki gibi şeddeli olarak okumuşlardır.¹⁸⁸³

Fahreddin Râzî'ye göre Kisâî'nin okuduğu kıraata göre mânâ şu şekilde anlaşılmaktadır. Cennetliklerin orada büyük yalan bir yana, ufak tefek bile olsa hiçbir yalan duymayacakları anlaşılr.¹⁸⁸⁴

2.79. Nâziât Sûresi

Nâziât sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

يَقُولُونَ إِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ * إِنَّا كُنَّا عِظَامًا نَجْرَةً

¹⁸⁸⁰Hemedânî, *Ğâye*, 2/703, İbn Kuteybe, *et-Tefsîr*, 507, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 39/242, Nehhâs, *I'râbü'l-Kur'an*, 5/120, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/204, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 30/276, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 29/165, Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, 39/176, Elmalılı, *Hak Dini*, 8/5524, Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, 1/273.

¹⁸⁸¹Dânî, *et-Tefsîr*, 219, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/397.

¹⁸⁸²Ebû Zûr'a, *Huccet*, 745, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 31/11.

¹⁸⁸³Dânî, *et-Tefsîr*, 219, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/397.

¹⁸⁸⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/704, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 31/21.

“(İnkârcılar), “Biz ilk halimize mi döndürüleceğiz? Biz çürümüş kemikler olmuş iken mi?” diyorlar.” (Nâziât 79/10-11)

Ruveys, Halefü'l-Âşir, Ebû Bekr Şu'be ve Hamza, Kisâi âyetteki نَحْرَةً kelimesini نَحْرَةً şeklinde, Hafs, Ebû Ca'fer, Ravh, Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr ve İbn Âmir ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁸⁵ نَحْرَةً içi boşalmış, نَحْرَةً ise eskimiş, ufalanmış mânâsına geldiğini söyleyenler vardır.¹⁸⁸⁶ Fakat her iki kıraatın da aynı mânâyâ geldiğini söyleyenler olmuştur.

2.80. Abese Sûresi

Abese sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

عَبَسَ وَتَوَلَّى * أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى * وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهٗ يَزَكَّى * أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى

“Yüzünü ekşitip başını çevirdi. Görme engelli o kişi geldi diye. Ama (Ey Peygamber!) Sen nereden bileceksin, belki o kendini arındıracaktı. Yahut o bir öğüt alacak, bu öğüt kendisine fayda verecekti.” (Abese 80/1-4)

İmam Âsım âyetteki فَتَنْفَعَهُ kelimesinibu şekilde, diğer imamlar ise فَتَنْفَعَهُ şeklinde “ayn” harfini ötreli olarak okumuşlardır.¹⁸⁸⁷ İmamların çoğunun okuduğu kıraata göre mânâ: “Belki de öğüt ona fayda verecek” şeklindedir.¹⁸⁸⁸

2.81. Tekvîr Sûresi

Tekvîr sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ * وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ * وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ *
بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ * وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ * وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ * وَإِذَا الْجَبَلُ سُجِّرَتْ

“Denizler kaynatıldığında, insanlar (amelleriyle) eşleştirilip (buna göre) şekillendirildiğinde diri diri gömülen kıza hangi suçundan dolayı öldürüldüğü

¹⁸⁸⁵ Dâni, et-Teyssîr, 219, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 398.

¹⁸⁸⁶ Hemedânî, Gâye, 2/705, Taberî, Câmiu'l-Beyân, 30/34, Nehhâs, I'râbü'l-Kur'ân, 5/142, Zemahşerî, el-Keşşâf, 4/213, İbnü'l-Cevzî, Zâdû'l-Mesîr, 9/19, Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, 31/35, Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an, 29/197, Âlûsî, Rûhu'l-Meânî, 30/28, Elmalılı, Hak Dini, 8/5558.

¹⁸⁸⁷ Dâni, et-Teyssîr, 220, İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/398.

¹⁸⁸⁸ Hemedânî, Gâye, 2/706, Ebû Zür'a, Huccet, 749.

sorulduğunda defterler ortaya serildiğinde gökyüzü sıyrılıp açıldığında, cehennem ateşi harlatıldığında.” (Tekvîr 81/6-12)

Ya’kûb, İbn Kesîr ve Ebû Amr âyetteki سُجِّرَتْ kelimesini سُجِّرَتْ şeklinde şeddesiz olarak Ebû Ca’fer قُتِلَتْ kelimesini قُتِلَتْ şeklinde şeddeli olarak Hamza, Kisâî, Halefû’l-Âşir, İbn Kesîr ve Ebû Amr نُشِرَتْ kelimesini نُشِرَتْ şeklinde şeddeli olarak Ruveys, Ebû Ca’fer, Nâfi’, İbn Zekvân ve Hafs سُعِرَتْ kelimesini سُعِرَتْ şeklinde şeddesiz olarak okumuşlardır.¹⁸⁸⁹ Şedde teksîr (çokluk) ifade eder. Bu yüzden yukarıda zikredilen kıraatler mübalağa ve çokluk mânâsı içerir.¹⁸⁹⁰

وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ

“O, gaybaâit bilgileri sizden esirgemez.” (Tekvîr 81/24)

İbn Kesîr, Ebû Amr, Kisâî ve Ruveys âyetteki بِضَنِينٍ kelimesini بِضَنِينٍ şeklinde, Ebû Ca’fer, Ravh, Halefû’l-Âşir, Nâfi’, İbn Âmir, Âsım ve Hamza ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁹¹

- a) بِضَنِينٍ okuyuşuna göre mânâ: “O, gaybaâit bilgileri sizden esirgemez”
- b) بِضَنِينٍ okuyuşuna göre mânâ: “O, gayb hakkında itham edilemez, suçlanamaz” şeklindedir.¹⁸⁹²

2.82. İnfitâr Sûresi

İnfitâr sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ

“O gün hiç kimsenin başkası için bir şey yapması elinden gelmez. O gün hüküm yalnız Allah’ındır.” (İnfitâr 82/19)

¹⁸⁸⁹Dânî, *et-Teyssîr*, 220, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/398.

¹⁸⁹⁰Hemedânî, *Ğâye*, 2/707, Ebû Zûr’a, *Huccet*, 750-751.

¹⁸⁹¹Dânî, *et-Teyssîr*, 220, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/398.

¹⁸⁹²Hemedânî, *Ğâye*, 2/708, İbn Kuteybe, *et-Tefsîr*, 517, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 30/81, Nehhâs, *I’râbü’l-Kur’ân*, 5/163, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/225, İbnü’l-Cevzî, *Zâdû’l-Mesîr*, 9/44, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 31/74, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 29/242, Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 30/61, Elmalılı, *Hak Dini*, 8/5622.

Ya'kûb, İbn Kesîr ve Ebû Amr âyetteki يَوْمَ kelimesini يَوْمَ şeklinde ötre ile Kisâî, Ebû Ca'fer, Halefû'l-Âşîr, Nâfi', İbn Âmir, Âsım ve Hamza ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁹³

- a) يَوْمَ okuyuşuna göre mânâ: “O gün hiç kimsenin başkası için bir şey yapması elinden gelmez”
- b) يَوْمَ okuyuşuna göre mânâ: “O gün hiç kimsenin hiç kimseye bir şey yapamayacağı gündür” şeklindedir.¹⁸⁹⁴

2.83. Mutaaffî'n Sûresi

Mutaaffî'n sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ * خَتَمُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ

“Onlara mühürlenmiş, mührü de misk olan nefis bir içki sunulur. Yarışanlar, işte bunlar için yarışsınlar.” (Mutaaffî'n 83/25-26)

İmam Kisâî âyetteki خَتَمُهُ kelimesini خَاتَمُهُ şeklinde, diğer imamlar ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁹⁵

- a) خَتَمُهُ okuyuşuna göre mânâ: “Onun sonu misktir”
- b) خَاتَمُهُ okuyuşuna göre mânâ: “Onun mührü misktir” şeklindedir.

2.84. İnşikak Sûresi

İnşikak sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ

“ Siz halden hale geçeceksiniz.” (İnşikak 84/19)

Hamza, Kisâî, Halefû'l-Âşîr ve İbn Kesîr âyetteki لَتَرْكَبُنَّ kelimesini لَتَرْكَبْنَ şeklinde, Nâfi', Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Ebû Ca'fer, Ya'kûb ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁹⁶

- a) لَتَرْكَبُنَّ okuyuşuna göre mânâ: “Siz halden hale geçeceksiniz”

¹⁸⁹³ Dâni, *et-Teysîr*, 220, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/399.

¹⁸⁹⁴ Hemedânî, *Ğâye*, 2/709, Ebû Zûr'a, *Huccet*, 753-754, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 31/86.

¹⁸⁹⁵ Hemedânî, *Ğâye*, 2/710, Dâni, *et-Teysîr*, 221, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/399.

¹⁸⁹⁶ Hemedânî, *Ğâye*, 2/711, Dâni, *et-Teysîr*, 221, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/399.

- b) لَتَرْكَبَنَّ okuyuşuna göre mânâ: “Sen halden hale geçeceksin” şeklindedir. Bu durumda muhatap herkes olabilir.

2.85. Bürûc Sûresi

Bürûc sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ

“Arşın sahibi, şanı yüce olan O’dur.” (Bürûc 85/15)

Hamza, Kisâi ve Halefû’l-Âşir âyetteki الْمَجِيدُ kelimesini الْمَجِيد şeklinde, diğer imamlar ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁹⁷

- a) الْمَجِيدُ okuyuşuna göre mânâ: “Arşın sahibi, şanı yüce olan O’dur”
b) الْمَجِيد okuyuşuna göre mânâ: “O yüce arşın sahibidir” şeklindedir.

Bir kıraata göre yücelik Allah Teâlâ’nın sıfatı iken, diğer kıraata göre arşın sıfatıdır.

بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ* فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ

“Şüphesi o (asılsız saydıkları kitap) şanı yüce bir Kur’ân’dır, Levh-i mahfûzdadır. (Bürûc 85/21-22)

İmam Nâfi’ âyetteki مَحْفُوظْ kelimesini مَحْفُوظْ şeklinde, diğer imamlar ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁸⁹⁸

- a) مَحْفُوظْ okuyuşuna göre mânâ: “Kur’ân korunmuş levh-i mahfûzdadır”,
b) مَحْفُوظْ okuyuşuna göre mânâ: “Kur’ân levh-i mahfûzda korunmuştur” ya da “Korunmuş Kur’ân, bir levhadadır” şeklindedir¹⁸⁹⁹

2.86. Târik Sûresi

Târik sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

¹⁸⁹⁷ Hemedânî, *Ğâye*, 2/712, Dâni, *et-Teyssîr*, 221, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/399.

¹⁸⁹⁸ Dâni, *et-Teyssîr*, 221, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/399.

¹⁸⁹⁹ Hemedânî, *Ğâye*, 2/712, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 30/140, Nehhâs, *İ’râbü’l-Kur’ân*, 5/196, İbn Hâleveyh, *İ’râb*, 2/485, Mekkî, *el-İbâne*, 2/369, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/240, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 31/126, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 29/299, Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 30/94, Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, 10/402.

إِنَّ كُلَّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ

“Hiç kimse yoktur ki, başında bir gözetleyeni bulunmasın.” (Târik 86/4)

Ebû Ca’fer, İbn Âmir, Hamza ve Âsımâyetteki لَمَّا edatını bu şekilde şeddeli olarak Kisâî, Ya’kûb, Halefû’l-Âşir, Nâfi’, İbn Kesîr ve Ebû Amr ise لَمَّا şeklinde şeddesiz okumuşlardır.¹⁹⁰⁰ Şeddesiz kıraata göre mânâ: “Herkesin başında mutlaka bir koruyucu ve denetleyici vardır” şeklindedir.¹⁹⁰¹

2.87. A’lâ Sûresi

A’lâ sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ

“Ölçülü ve amaçlı yapan, yol gösterendir.” (A’lâ 87/3)

Kisâî âyetteki قَدَّرَ kelimesini قَدَرَ şeklinde şeddesiz, diğer imamlar ise âyetteki gibi şeddeli okumuşlardır.¹⁹⁰²

قَدَرَ gücü yetmek, قَدَرَ ise takdir etmek, ölçüsüne göre yapmak anlamındadır.

- a) قَدَرَ okuyuşuna göre mânâ: “O her şeyi ölçülü ve amaçlı yaptı, takdir etti”
- b) قَدَرَ okuyuşuna göre mânâ: “O her şeye güç yetirdi” şeklindedir.¹⁹⁰³

2.88. Ğâşiye Sûresi

ثُمَّ نُنْصَلِي 88, 4 Ğâşiye,

Ebû Amr, Ya’kûb, Ebû Bekr Şu’be ve Mufaddal (onlar da Âsım’dan) te nin zammesiyle okumuşlardır.¹⁹⁰⁴

¹⁹⁰⁰Dânî, *et-Teyisr*, 222, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*2/399.

¹⁹⁰¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/713, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 30/142, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/241, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 31/128, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 20/3, Ebu’s-Suûd, *İrşâdu’l-Akl*, 9/141, Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*,30/96.

¹⁹⁰²İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/399, Dimyâtî, *el-İthâf*, 2/603.

¹⁹⁰³Hemedânî, *Ğâye*, 2/714, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 30/152, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/243, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 31/140, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 20/15, Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 30/104, Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, 10/419.

¹⁹⁰⁴Hemedânî, *Ğâye*, 2/715.

2.89. Fecr Sûresi

Fecr sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ

“Birbirinizi yoksulu yedirmeye teşvik etmiyorsunuz.” (Fecr 89/18)

İbn Âmir, Nâfi’ ve İbn Kesîr âyetteki وَلَا تَحَاضُّونَ kelimesini وَلَا تَحْضُونَ şeklinde, Ebû Amr ve Ya’kûb وَلَا يَحْضُونَ şeklinde, Ebû Ca’fer, Halefû’l-Âşîr, Âsım, Hamza ve Kisâî ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁹⁰⁵

- a) وَلَا تَحَاضُّونَ okuyuşuna göre mânâ: “Birbirinizi yoksulu yedirmeye teşvik etmiyorsunuz”
- b) وَلَا تَحْضُونَ okuyuşuna göre mânâ: “Yoksulu doyumayı emretmiyorsunuz”,
- c) وَلَا يَحْضُونَ okuyuşuna göre mânâ: “Onlar yoksula yedirmeyi, ikramı emir ve teşvik etmezler” şeklindedir.¹⁹⁰⁶

2.90. Beled Sûresi

Beled sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

فَلَا افْتَحَمَ الْعَقَبَةَ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ * فَكُ رَقَبَةً * أَوْ إِطْعَمْتُ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ

“Fakat o, sarp yolu göze alamadı. O sarp yol nedir, bilir misin? Köle âzat etmektir veya bir kıtlık gününde doyumaktır.” (Beled 90/11-14)

İbn Kesîr, Ebû Amr ve Kisâî âyetteki فَكُ رَقَبَةً أَوْ إِطْعَمْتُ kelimelerini فَكُ رَقَبَةً şeklinde, Hamza, Ebû Ca’fer, Ya’kûb ve Halefû’l-ÂşîrNâfi’, İbn Âmir, Âsım ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁹⁰⁷

- a) فَكُ رَقَبَةً أَوْ إِطْعَمْتُ okuyuşuna göre mânâ: “O, sarp yolu göze alamadı”
- b) فَكُ رَقَبَةً أَوْ إِطْعَمْتُ okuyuşuna göre mânâ: “O sarp yokuşu aşamadı. Yani köle âzat etmedi veya aç olanı doyumadı” şeklindedir.¹⁹⁰⁸

¹⁹⁰⁵ Dâni, *et-Teyşîr*, 222, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/400.

¹⁹⁰⁶ Hemedânî, *Ğâye*, 2/716, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 30/183, Ebû Zür’a, *Huccet*, 762-763.

¹⁹⁰⁷ Dâni, *et-Teyşîr*, 223, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/401.

¹⁹⁰⁸ Hemedânî, *Ğâye*, 2/717, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 30/203, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/256, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 31/186, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 20/68, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*,

عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤَصَّدَةٌ (Beled, 90, 20)

Ebû Amr, Ya'kûb, Hamza, Halef ve Hafsâyette geçtiği gibi مُّؤَصَّدَةٌ şeklinde hemze ile okumuşlardır.¹⁹⁰⁹

2.91. Şems Sûresi

Şems sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا

“O, yaptığının sonucundan korkacak değildir.” (Şems 91/15)

Ebû Ca'fer, Nâfi' ve İbn Âmir âyetteki وَلَا يَخَافُ kelimesini فَلَا يَخَافُ şeklinde, Kisâî, Yâ'kûb, Halefû'l-Âşir, İbn Kesîr, Ebû Amr, Âsım ve Hamza ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁹¹⁰ Fa ile okunan kıraata göre fail, Allah'tır. Vav ile okunan kıraata göre ise fail, yaptığı işi isteyen (deveyi kesme) âsi kimsedir. Başka bir görüşe göre fail, Hz. Sâlih (a.s.)'dir. Üzerine düşen tebliği ve uyarıyı yaptığı için ona korku yoktur.¹⁹¹¹

2.96. Alak Sûresi

أَنْ رَّأَاهُ... (Alak, 96,7)

İbn Mücâhid Kunbul'den naklen “رَعَاهُ” vezninde elifsiz okumaktadır.¹⁹¹²

2.97. Kadr Sûresi

مَطْلَعِ الْفَجْرِ (Kadr, 97, 5) Tan yeri ağarıncaya kadar

Kisâî ve Halefû'l-Âşir lam ın kesrasıyla okumuşlardır.¹⁹¹³

2/605, Neseî, *Medârikü't-Tenzîl*, 4/359, Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, 8/476, Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, 30/137, Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, 10/487.

¹⁹⁰⁹Hümeze 104/8.

¹⁹¹⁰Dânî, *et-Teyssîr*, 223, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/401.

¹⁹¹¹Hemedânî, *Ğâye*, 2/718, Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 31/197, Ebû Zûr'a, *Huccet*, 766, Maverdî, *en-Nüket*, 5/285, Vâhîdî, *el-Basît*, 24/71-72, Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 31/197, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 20/80, Elmalılı, *Hak Dini*, 8/5866-5867.

¹⁹¹²Hemedânî, *Ğâye*, 2/722.

¹⁹¹³Hemedânî, *Ğâye*, 2/722.

2.98. Beyyine(Lem Yekün) Sûresi

(Beyyine, 98, 6-7)

الْبَرِيَّةُ

Nâfi' ve İbn Zekvân her iki yerde de hemze ile med yaparak okurlar. Diğerleri yâ'nın şeddesiyle okurlar.¹⁹¹⁴

2.99. Zilzâl (Zelzele) Sûresi

(Zilzâl, 99, 7-8)

يُرَهُ

Rüstemî (Nusard'da), o da Kisâî'den naklen her iki yerde de yâ'nın zammesiyle okumuştur. Cumhur da yâ'nın fethasıyla okumuşlardır.¹⁹¹⁵

2.102. Tekâsür Sûresi

Tekâsür sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ*ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ

“Yemin olsun, cehennemi mutlaka göreceksiniz! Sonra kuşkusuz onu gözünüzle ayan beyan göreceksiniz.” (Tekâsür 102/6-7)

İbn Âmir ve Kisâî âyetteki لَتَرَوُنَّ kelimesini لَتَرَوُنَّ şeklinde, Âsım, Hamza, Ebû Ca'fer, Ya'kûb, Halefû'l-Âşir, Nâfi', İbn Kesîr ve Ebû Amr ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁹¹⁶

- a) لَتَرَوُنَّ okuyuşuna göre mânâ: “Cehennemi mutlaka göreceksiniz”
- b) لَتَرَوُنَّ okuyuşuna göre mânâ: “Cehennem size mutlaka gösterilecektir” şeklindedir.

2.104. Hümeze Sûresi

Hümeze sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ*يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ

¹⁹¹⁴ Hemedânî, *Ğâye*, 2/723.

¹⁹¹⁵ Hemedânî, *Ğâye*, 2/723.

¹⁹¹⁶ Hemedânî, *Ğâye*, 2/724, Dâni, *et-Teyssîr*, 225, İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/403.

“Servet toplayan ve onu sayıp duran herkesin vay haline! O, malının kendisini sonsuza kadar yaşatacağını zanneder.” (Hümeze 104/2-3)

Ebû Ca’fer, Ravh, Halefû’l-Âşir, İbn Âmir ve Hamza, Kisâî âyetteki جَمَعَ kelimesini جَمَعَ şeklinde, Nâfi’, İbn Kesîr, Ebû Amr, Âsım ve Ruveys ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁹¹⁷

- a) جَمَعَ okuyuşuna göre mânâ: “Servet toplayan ve onu sayıp duran herkesin vay haline!”
- b) جَمَعَ okuyuşuna göre mânâ: “Her defasında mal toplayan ve onu sayıp duranın vay haline!” şeklindedir.¹⁹¹⁸

2.106. Kureyş Sûresi

Kureyş sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

لِإِيلَافٍ قُرَيْشٍ *إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ

“Kureyşi güvenliğe kavuşturduğu için, onlara kış ve yaz yolculuğunu kolaylaştırdığı için.” (Kureyş 106/1-2)

İbn Âmir âyetteki لِإِيلَافٍ kelimesini لِإِيلَافٍ şeklinde yâ’sız, Ebû Ca’fer لِإِيلَافٍ şeklinde hemzesiz, Âsım, Hamza, Kisâî, Ya’kûb, Halefû’l-Âşir, Nâfi’, İbn Kesîr ve Ebû Amr ise âyetteki gibi okumuşlardır. Ebû Ca’fer إِيْلَافِهِمْ kelimesini إِيْلَافِهِمْ şeklinde yâ’sız, diğer imamlar ise âyetteki gibi okumuşlardır.¹⁹¹⁹ أَلْفَ إِيْلَافِهِمْ kökünden sülası mücerret, Ebû Ca’fer ve diğer imamların okuduğu أَلْفَ إِيْلَافِهِمْ kökünden rubâi mücerrettir.

- a) لِإِيلَافٍ okuyuşuna göre: “Kureyş’i güvenliğe kavuşturduğu için”,
- b) إِيْلَافِهِمْ okuyuşuna göre: “Kureyş’i anlaştırdığı için” şeklindedir.¹⁹²⁰

¹⁹¹⁷ Dâni, *et-Teyssîr*, 225, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/403.

¹⁹¹⁸ Hemedânî, *Ğâye*, 2/725, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 30/293, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/283, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 32/92, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 20, 183, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 2/619, Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl*, 4/376, Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, 8/510, Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akl*, 9/198, Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 30/230.

¹⁹¹⁹ Dâni, *et-Teyssîr*, 225, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/403.

¹⁹²⁰ Hemedânî, *Ğâye*, 2/726, Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 30/305, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, /289, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 32/103, Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, 20/201, Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 2/621, Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl*, 4/378, Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, 8/514, Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akl*, 9/202, Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 30/238, Elmalılı, *Hak Dini*, 9/6149, Ateş, *Çağdaş Tefsîr*, 9/105.

2.111. Tebbet Sûresi

Tebbet sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

وَأَمْرًا لَهُ حَمَالَةَ الْحَطَبِ

“Sırtında odun taşıyarak(odun hamalı olarak) karısı da (ateşe girecektir.).”
(Tebbet 111/4)

İmam Âsım âyetteki حَمَالَةَ kelimesini nasb ile diğer imamlar ise لَهْبِ kelimesindeki هـ nin sükûnüyle okumuşlardır.¹⁹²¹

- a) حَمَالَةَ kıraata göre mânâ: “Karısı da odun hamalı olarak (cehenneme girecek),
- b) حَمَالَةُ kıraata göre mânâ: “Onun karısı da odun hamalıdır” şeklindedir. Bu kıraat ile okuyuşta küçük görme mânâsı vardır. Çünkü şeref içinde yaşamış bir kadının odun hamallığı yapması onun için acınacak bir durumdur.¹⁹²²

2.112. İhlâs Sûresi

İhlâs sûresinde anlamı etkileyen kıraat ayrılıkları:

(İhlâs, 112/4) “Hiçbir şey Ona denk ve benzer değildir.” كُفُّوا كُفُّوا

Hamza, Ya’kûb, Halefû’l-Âşir, İsmâil ve Müseyyebî (Nâfi’den) ف fa’nın sükûnüyle okumuşlardır. Hamza hariç değerleri, Hafs, Ömerî (Ebû Ca’fer’den) ف fa’nın zammesiyle okumuşlardır.¹⁹²³

Hemedânî diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserini de aşağıdaki hâtîme cümleleriyle eseri tamamlamıştır.¹⁹²⁴

نجز كتاب غایت الاختصار في قراءات العشرة أئمة الأمصار بحمد الله وحسن توفيقه ووصلی الله علی سید المرسلین محمد النبی وآله وصحبه أجمعین

¹⁹²¹ Dâni, *et-Teyşîr*, 225, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/404.

¹⁹²² Hemedânî, *Ğâye*, 2/728, İbn Zencele, *Huccetü’l-Kirâât*, 776-777, Kamhâvî, *Talâiu’l-Beşer*, 258-259, Elmalılı, *Hak Dini*, 9/6149.

¹⁹²³ Hemedânî, *Ğâye*, 2/728.

¹⁹²⁴ Hemedânî, *Ğâye*, 2/729.

Bölümün Değerlendirilmesi

Ğâyetü'l-İhtisâr adlı eserin ikinci cildinde ise hem ferşü'l-hurûf, hemde Ğâyetü'l-İhtisâr'da yer alan kıraat vecihlerinin tefsîr ilmi açısından değerlendirilmesini tezin bu bölümünde ayrıntılı olarak ele alındı. Eserde Hemedânî'nin kıraat-ı aşere sıralamasında sekizinci sırada, başka bir deyişle kırâat-i seb'a imamları arasında bulunmayan Ebû Ca'fer'i (ö.128/745) birinci sırada, sıralamada dokuzuncu sırada bulunan Ya'kûb b. el- Hadramî'yi (ö.205/820, beş, altı ve yedinci sıradaki Âsım (ö.128/745, Hamza (ö.156/772) ve Kisâî'den (ö.189/805) önce zikretmiştir.

Hemedânî'nin eserlerinin bir kısmı bilim insanları tarafından tahkîk edilmiş ve bilim dünyasının istifadesine sunulmuştur. Mahtût olan ulaşılabilen eserlerinden dört tanesini -isimleri geçmesine rağmen bulunamayan/olmayan eserleri de mevcuttur-farklı kütüphanelerden temin ederek üzerinde yapılan inceleme ve çalışmalar neticesinde, bu eserlerde geçen kârîler arasındaki okuyuş/kıraat farklılıklarının -ferşü'l-hurûf- sûrelerde nereler olduğu, usûl farklılıklarının da hangi imama göre nasıl olduğu, ilk kaynaklarla da desteklenerek ayrıntılı bir şekilde verilmeye çalışıldı.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm Allah tarafından insanlığa gönderilmiş, mûciz, ilahi bir kitaptır. İnsanlığa ilk emri “oku” olan bu eşsiz kelimanın, okunması, dinlenilmesi ve anlaşılması gerektiği, dinlenildiği zaman da merhamet edileceğini va'd eden “O kitap (Kur'ân-ı Kerîm), onda asla şüphe yoktur. O, muttakîler için (sakınanlar ve arınmak isteyenler için) bir yol göstericidir.” Fermanı gereğince Onun bir rehber, bir kılavuz olabilmesi için tefekkür edilmesi, anlaşılması hükümleriyle amel edilmesi gerekmektedir. Bu gerekliliğe inanmış insanlar, onu hem okumuş, hemde anlamaya çalışmışlardır.

Kur'ân'ın nazil olmasıyla birlikte müslümanlar tarafından anlaşılması ve açıklanması için gösterilen gayretler ilk dönemlerden bugüne kadar devam ettiği şüphesizdir. Kur'ân'ı anlama ve açıklamaya etki eden ögeler arasında yer alan Kur'ân İlimleri, müfessirlerin uzak kalamayacakları ilim dallarından biridir. Çünkü uzun zaman çalışmalar neticesinde meydana gelen bilgilerden faydalanılarak ortaya çıkarılan tefsîrler, Kur'ân-ı Kerîm'in açıklanmasını kolaylaştıracak gibi, Kur'ân'ın gayesi ve muhtevasına yakışır yorumların ortaya çıkmasına vesile olacaktır. Yukarıda zikri geçen Kur'ân ilimlerinden bir tanesi de, Kur'ân'ın okunuşuyla ilgili olarak kıraat ilmi adıyla ortaya çıkmaktadır.

İlk dönem müfessirlerinin telif ettikleri eserlerinde kıraat vecihleriyle ilgili görüşlerinde, bunları herhangi bir hadise gibi kabullendiklerinden, hadis olarak karşılırlarına çıkan haberlere karşı tutumları neyse, kıraatlerle ilgili görüşlerini aynı şekilde ortaya koydukları, bundan dolayı da tümü değil ama bazılarını tercih ettikleri kıraatlerin menşe' olarak naklî değil de, ictihâdî kabul ettikleri görülmektedir.

Farklı kıraatlerle Kur'ân'daki âyetlerin tefsîri, kıraatin sıhhatine ve üstlendiği kıymete göre Kur'ân'ın Kur'ânla, sünnetle veya sahabe kavliyle tefsîrinin yapılması şeklinde olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır. Hal böyle olunca, her dönemde bu ilmi öğrenmek için çalışan müfessirler bu kıraatler ışığında Kur'ân âyetlerine yeni yeni yorumlar hayatlarını sürdürdükleri dönemde kendilerini ispatlamış, kıraat ihtilaflarıyla ilgili konuları telif ettikleri eserlerinde ortaya koymuşlardır. Râzî, İbn Kesîr, Taberî ve Keşşaf gibi âlimler ve eserleri örnek teşkil etmektedir.

Kur'ân tilavetinde kıraat farklılıklarının tefsîre etki eden tarafı olarak kıraatler, kelimelerin harekelerindeki telaffuz ihtilafları ve kelimenin yapısında

oluşan farklı okumalarda ortaya çıkar. Âyetlerde bulunan kıraat farklılıklarının mânâya etkisi tarafından isim, fiil sözcüklerde oluşan ihtilafların ilki, kelimeye değişik olan, fakat mânâda aynı olan kıraatler, bir diğeri Kelime ve mânâda değişiklik olmasına rağmen aralarında zıtlık bulunmayan, mânâ olarak aynı yerde kaynaşabilen ve bu kaynaşmada bir mahzur bulunmayan kıraat vecihleri, son olarak ta kelime ve mânâda değişiklik olan ve mânâ olarak bir arada bulunmaları mümkün olmayan kıraat vecihleridir. Bu açıklamalardan sonra Kur'ân tilavetinde kıraat farklılıklarının âyetlere mânâ vermede ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu değişik vecihler bazen aynı mânâyı değişik kelimelerle ortaya koyduğu gibi bazende değişik kelimelerle bir mevzunun değişik taraflarını göstermekle ve bazen de ortaya çıkan bu hal ile âyet değişik bir âyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette sübutu kat'i olan iki değişik kıraat lafzı ile değişik anlamlar ortaya çıkmakta ve yeni yeni mânâlar oluşmaktadır.

Değişik açıklamalara sebep olan farklı kıraat vecihleri, sözcüklerin kalıp olarak farklılık kazanmasıyla veya irabında oluşan değişikliklerle dikkat çekmektedir. Bu sebeple bir müfessirin bilmesi lazım gelen birinci kural, Kur'ân bilimleri arasında “Kıraat” İlminin de yer alması normal bir şeydir. Zira kıraat ilmi âyetlerdeki mübhem mânâları belirtmeye yardım etmekte ve bir kıraatta mübhem olan bir âyete, başka bir kıraat, kimi zaman belirlilik kazandırmaktadır. Böylelikle Kur'ân âyetlerinin tefsîrindeki bu değişik mânâlar aynı zamanda şer'i hükümler çıkarmada ve Kur'ân âyetlerini anlamada bir çalışmayı ortaya çıkarmaktadır.

İnananlara Kur'ân'ın tilâvetini kolaylaştırarak, muhtelif kabileler arasında açılım sağlamak “gayasiyle, genişlik, kolaylık ve rahmet olarak bilinen yedi harf ruhsatına bağlı olarak kıraatler” zuhûr etmiştir. “Kıraat farklılıklarının bütünüyle “Kureyş lehçesine” mutabık olmasının yanında, diğer bölgesel farklılıklarda kesinlikle “başka bir Arap lehçesine” mutabıktır. Kıraatler arasındaki farklı okuyuşlar, tilâvetin kolay yapılmasını sağladığı gibi, Kur'ân okuyuşuna ayrı bir renk kattığı da şüphesizdir.

Altıncı asırda Hemedân bölgesinde dönemin Kur'ân hâdimlerinden biri de Ebü'l-Alâ el-Hemedânî'dir (ö.569/1173) O, İslâmın en temel kaynağı olan Kur'ân ve Sünneti esas alarak telif etmiştir. Kıraatle ilgili tüm râvîleri isnad zinciriyle birlikte

zikrederek ele almıştır. İbnü'l-Cezerî ondan övgüyle bahsetmiş, eserlerine onun eserlerini referans kılmış, en-Neşrfî'l-Kıraâtî'l-Aşr adlı eserinin Kurrâlar ve tarîkleri bölümünde bulunan: kıraati Ebû Ca'fer ve tarîklerini, kıraatı Ya'kûb ve tarîklerini, kıraati Halef ve tarîklerini ve bununların dışında 10 Kurrâdan 47 tarîkte Hemedânî'nin Ğâyetü'l-İhtisâr fî Kıraâtî'l-Aşarati Eimmeti'l-Emsâr adlı eserini referans almıştır. İbnü'l-Cezerî yine en-Neşr adlı eserine eklediği 4 tarîkin senetlerini Hemedânî'nin Ğâyetü'l-İhtisâr'da geçen tarîki Hâfız Ebi'l-Alâ'dan almıştır. İbnü'l-Cezerî böylece en-Neşr adlı eserindeki 51 tarîkinda Hemedânî'nin Ğâyetü'l-İhtisâr adlı eserini kaynak almıştır.

Ğâyetü'l-İhtisâr adlı eserin ikinci cildinde hem ferşü'l-hurûf, hemde kıraat vecihlerinin tefsîr ilmi açısından değerlendirilmesi tezde ayrıntılı olarak ele alındı. Eserde Hemedânî'nin kıraat-ı aşere sıralamasında sekizinci sırada, başka bir deyişle kıraat-i seb'a imamları arasında bulunmayan Ebû Ca'fer'i (ö.128/745) birinci sırada, sıralamada dokuzuncu sırada bulunan Ya'kûb b. el- Hadramî'yi (ö.205/820, beş, altı ve yedinci sıradaki Âsım (ö.128/745, Hamza (ö.156/772) ve Kisâî'den (ö.189/805) önce zikretmiştir.

Hemedânî Kur'ân' karşı vazifesini en üst seviyede edâ etmeye çalışmış, bunu îfâ ederken de birçok zorluklar çekmiştir. İlim, irfân merkezlerine uzun yolculuklar yapmıştır. Bu gidiş-gelişlerde kitaplarını omzunda taşımaktan omuzlarında yaralar oluşmuştur. İbnü'l-Cezerî'den yüz yıllar önce kıraat-ı seb'a'yı, kıraat-i aşere'ye yükseltenlerden biri de odur. Hemedânî bütün eserlerini İslâmın en temel kaynağı olan Kur'ân ve Sünneti âyetleri ve hadîs-i şerîfleri esas alarak telif etmiştir. İbnü'l-Cezerî Ğâyetü'n-Nihâye, I/205 adlı eserinde, onun senetleri için: “senedi sağlam ve âlî” dir diye bahsetmektedir.

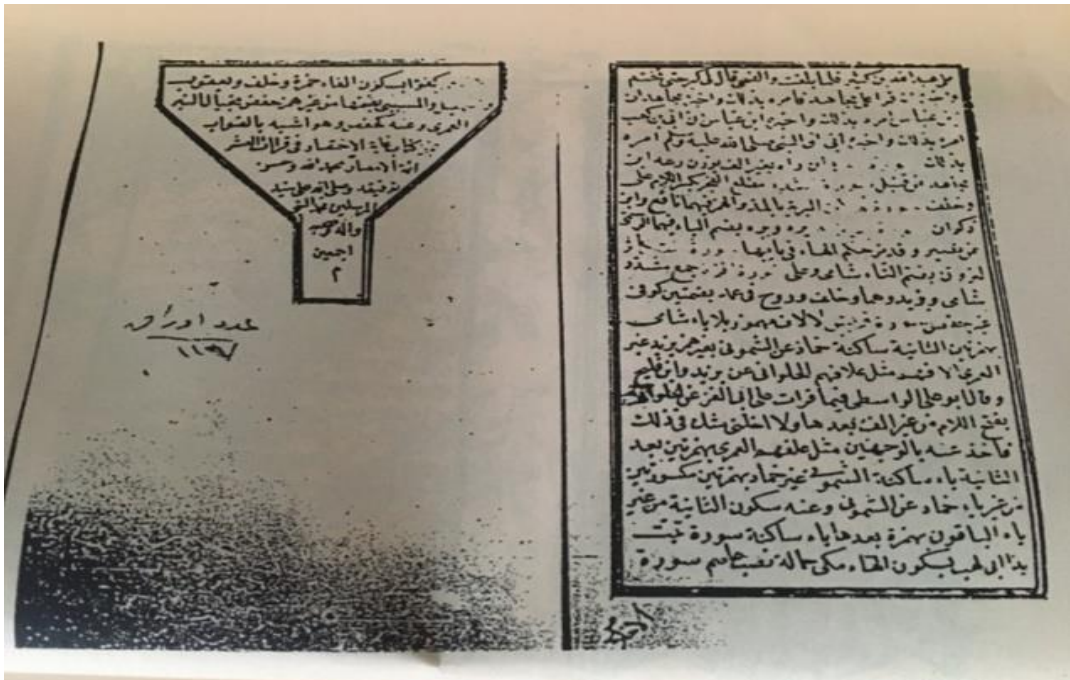
Eserlerinden hareketle Hemedânî'nin kıraat ilmindeki yeri ortaya konulmaya çalışıldı. Onunla ilgili tikelden tümele, bir- iki makaleyle başlayıp, kütüphanelerin raflarında bulunan kitapları, bir tez/kitapta toplanarak, eserlerine biraz daha yaklaşılmaya vesile olunduğu kanaati hasıl oldu. Muvaffâkiyet Allah'tandır.

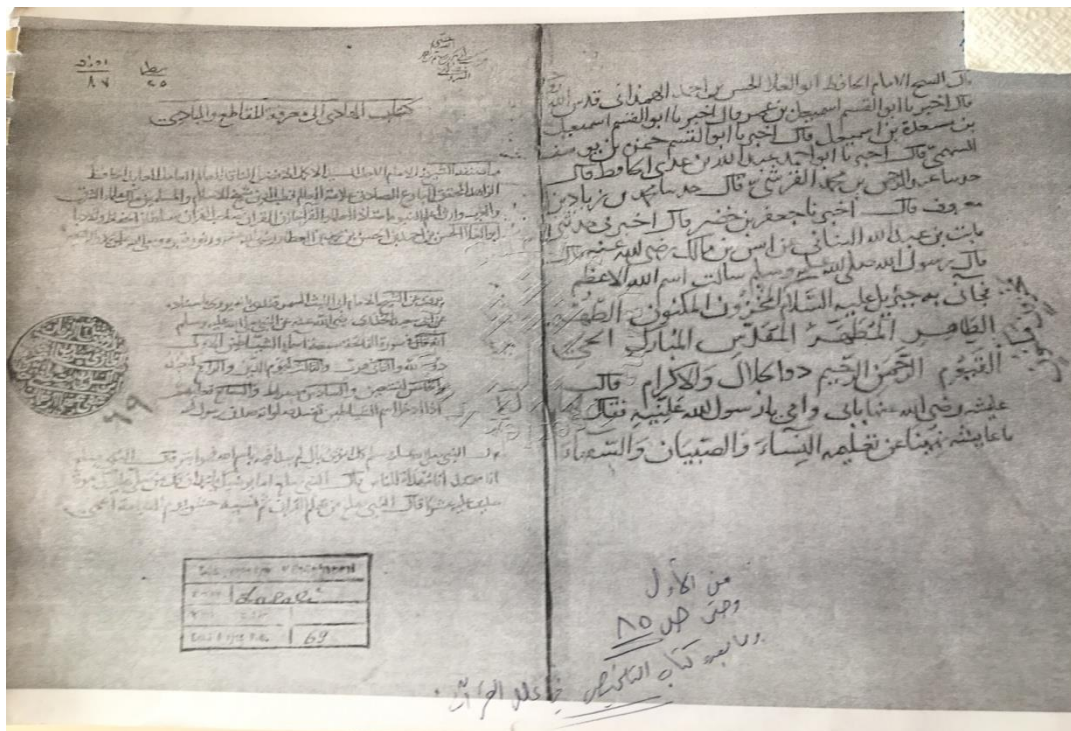
YAZMA NÜSHA ÖRNEKLERİ

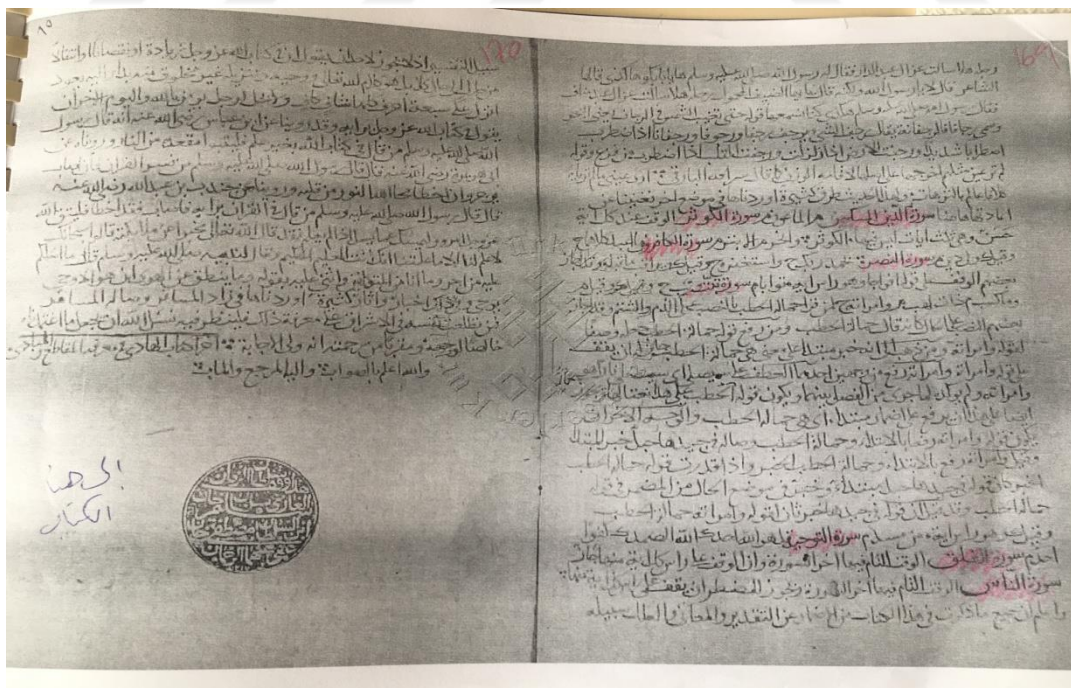
Ğâyetü'l-İhtisâr'ın Süleymaniye Kütüphanesindeki nüshanın ilk sayfası

Ğâyetü'l-İhtisâr'ın Süleymaniye Kütüphanesindeki nüshanın son sayfası

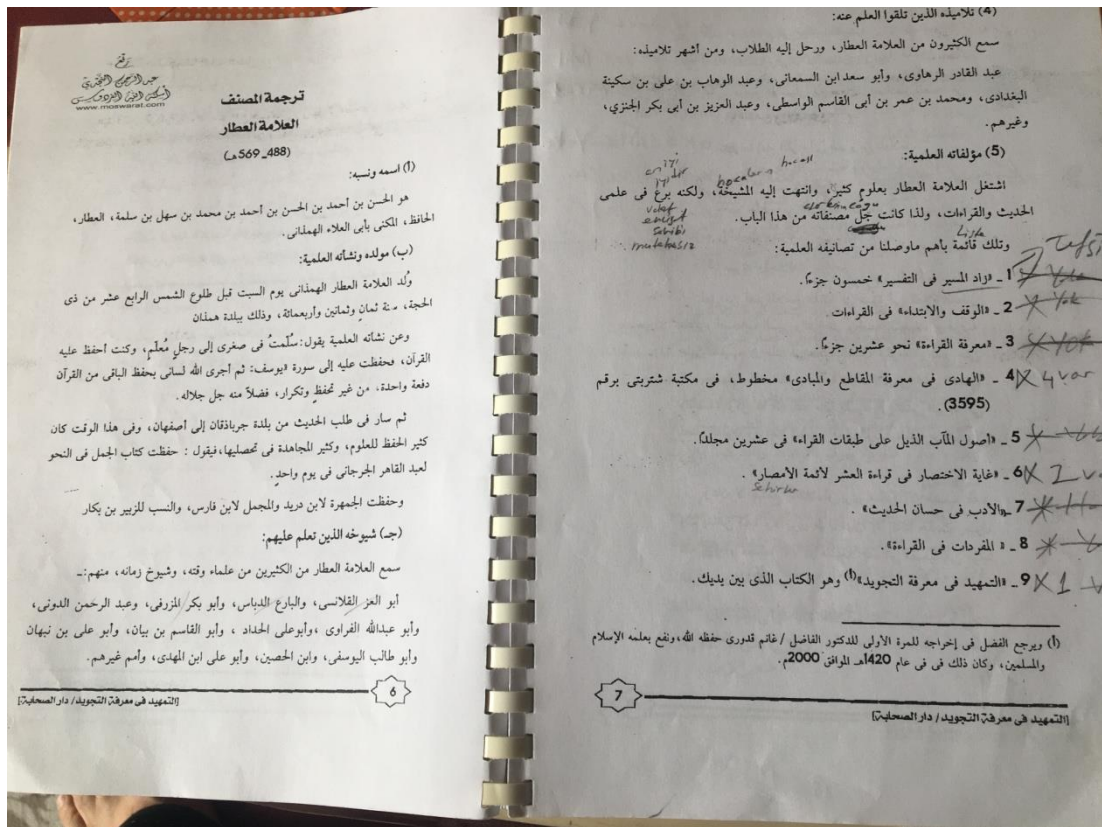

Kitābū'l-Hādī'nin Süleymaniye Kütüphanesindeki nüshasının ilk sayfası

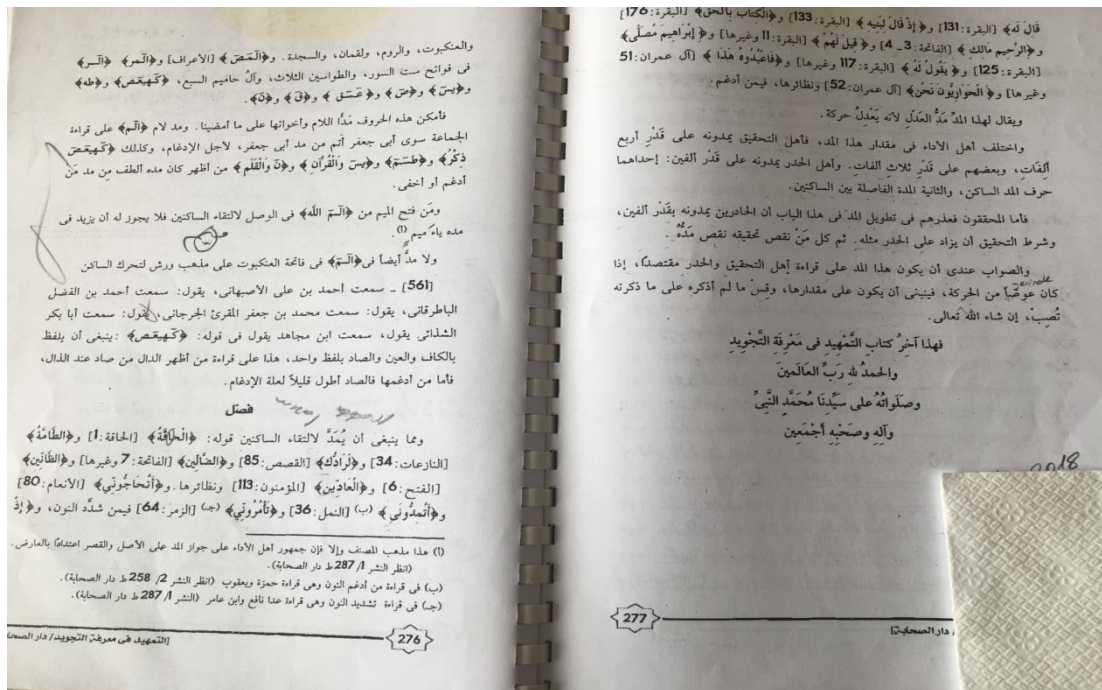

Kitābū'l-Hādī'nin Süleymaniye Kütüphanesindeki nüshasının sonsayfası

Kitâbü't-Temhîd'in Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesindeki nüshasının ilk sayfası

Kitâbü't-Temhîd'in Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesindeki nüshasının son sayfası

KAYNAKLAR

Abdulhâdî Abdulhayy el-Fadlî, “*el-Kıraâtu’l-Kur’âniyye: Tarih ve Tarîf*,” Beyrut: Dâru’l-Kalem, 1405/1985.

Adıgüze, Mehmet I, “*Kıraat ilminde Tarık-Senet Boyutu ve Konu ile İlgili Te’lif Edilen Eserler*”, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, ts. 233-257.

Ahmed, Halîl b. “*Kitâbü’l-‘ayn*”, thk Mehdî el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Sâmirrâî, ts.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybani, “*Müsned*”, 6 Cilt, Kahire: MüessesetüKurtuba: 48/6-94-110-192, ts.

Ahmed Mahmud Abdulvehhâb eş-Şinkîti, “*Haberu’l-vâhîd ve Hüciyyetuhu*”, Medine: el-Câmiatü’l-İslâmiyye, 2002.

Akaslan, Yaşar, “*Kıraat İlmi Sistematiğinde Usûl Kavramları*”, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 43/221-247, 2017.

Akaslan, Yaşar, “*Kıraat-i Aşere’deFerş Yönünden Farklılıklar*”, Samsun: İslâm Bilimleri Araştırmaları Dergisi, sayı: 4/8-28, 2017.

el-Akk, Halid Abdurrahman, “*Usûlü’t-Tefsîr ve Kavaiduh*”, Beyrut: Dâru’n-Nefais, 3. Basım, 1415/1994.

Akdemir Mustafa Atilla, “*Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*,” İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.

Akdemir Mustafa Atilla, *Hâmîd b. Abdülfettâh el-Paluvî Hayatı, İlmi Şahsiyeti, Eserleri ve “Zübdetü’lİrfân” Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkiki*, İstanbul: Basılmamış Doktora Tezi, 1999.

Akpınar, Ali, “*Kur’ân-ı Kerim’de Okuma(Kıraat) Lafızları*”, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1998.

Akpınar, Ali, “*Mushaf’a Abdestsiz Dokunma Meselesi*”, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5/1, 81-109, 2001.

Akpınar, Ali, “*Kur’ân Niçin ve Nasıl Okunmalı*”, Konya: Kitap Dünyası, 2013.

Akpınar, Mûsâ, “*Kıraatlerin Tevatürü Meselesi*”, Kayseri: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, 1993.

Ali, Abdul-al Sâlim, *Eseru’l-Kıraat fî’d-Dirasetu’l-Nahviyye*, Kahire: Matbaatu’l-Meclisu’l-Ala. 1389/1969.

Altıkulaç Tayyâr, “*Ebü’l-Alâ el-Hemedânî*,” DİAAnkara:1994.

Âlûsî, Ebü’l-FadlMahmûd, *Rûhu’l-Meânî fî Tefsîri’l-Kur’ânî’l-Azîm ve’s-Seb’i’l-Mesânî*, 30 Cilt, Beyrut: ts.

Âsım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1305.

Aşûr Muhammed, *et-Tahrir ve’t-Tenvir*, ty.

Atay Hüseyin, “*Kur’an ve Temizlik*”, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2/13-62, 1985.

Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsîri*, 11+1 Cilt, İstanbul: 1988.

Avan Naim (çev/lat), *Kitâbü’l-Envâr*, İsmail Hakkı Bursevî, İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Basım, 2006.

Azar Nasırabadı, *Gülseren Büyük Selçuklu Dönemi’nde Hemedân’ın Siyasi Tarihi*, *Selçuk Üniversitesi*, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, USAD, Bahar, (12) 209-236, 2020.

Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-Hatîb, *Târîh-i Bağdâd*, Beyrut: Dâru’l-Garbü’l-İslam, 1422/2001.

Başkonak Mustafa, *Örgün Eğitimde Hafızlık Sağlama*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2022.

Bayraktutan, Osman, “*Kıraat İlminin Dünü, Bugünü, Yarını, Kıraat Sınıflandırmaları Bağlamında*”, Uluslararası Din Bilimleri Çalıştay, Iğdır: 30 Aralık 2017.

Bâzemûl, Muhamedb. , b. Sâlimel-Kırâât ve eseruhâfi’t-tefsîrve’lahkâm, Mekke: Ümmü’l-Kurâ Üniversitesi, 1412/13.

Beğavî, Huseyn b. Mes'ûd, *Meâlimü't-Tenzîl, Tefsîrû'l-Beğâvî*, 4 Cilt, Beyrut: 3. Basım, 1992.

el-Bennâ, Ahmed b. Muhammed, *İthâfufudalâi'l-beşer bi'l-kırâati'l-erbaate 'aşer*, thk, Şâ'ban Muhammed İsmail, Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1987.

Beydâvî, Kâdî, Nâsiruddîn Ömer, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, 2 Cilt, İstanbul: 1314.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk, Muhammed Abdulkadir Ata, Mekke: MektebetüDâru'l-Bâzz, 1341/1994.

Birişik Abdulhamit, "*Kıraat ilmi ve Tarihi*," Bursa: Emin Yayınları, 2004.

Birişik, Abdulhamit, "*Tefsîr*", DİA, İstanbul: 2012.

Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk, Muhibbüddîn el-Hatîb ve diğerleri, Kahire: el-Matbaatüs's-Selefiyye ve Mektebetühâ, 1979.

Bulut, Mustafa, *Kur'an'ı Tefsîr Etmeye Duyulan İhtiyaç*, Malatya: İnönüÜniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1, 217-220. Bahar 2014/5.

Büyük Lügat, "*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik*" İstanbul: Türdav, 2000.

Cassâs, Ahmed b. Ali, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 5 Cilt, Kahire: 2. Basım, ts.

Cerrahoğlu, İsmail, *TefsîrUsûlü*, Ankara: Diyânet Vakfı Yayınları, 1993.

Cevherî, İsmail. B. Hammâd, *es-Sihâh, Tâcü'l-Lüğa ve Sihâhı'l-Arabiyye*, thk, Ahmed AbdülğafurAttâr, Mısır, 1377.

Çakıcı, İrfan, *Şâz Kıraatler ve Tefsîre Etkisi*, Konya: Gece Akademi, 2018.

Çakıcı, İrfan, "*Kur'ân'ın Korunmasında Hıfz ve Kitâbet*", Şarkıyât 11/2, 573-597, 2019.

Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâli Kerîm*, 3 Cilt, İstanbul: 5. Basım, 1965.

Çetin Abdurrahman, "*Kıratların Tefsîre Etkisi*", İstanbul: Marifet Yayınları, 2001.

Çetin, Abdurrahman, *Kur'ân'ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.

Çimen, Abdullah Emin, “*Hafızlık Müessesesi ve Ülkemizdeki Hafızlık çalışmalarıyla İlgili Bazı değerlendirmeler ve Hafızlığın Sağlamlaştırılmasında Bir Metot Denemesi*,” *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 18, 2007, 91-166.

Dağ, Mehmet, *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, İstanbul: İsam Yayınları, 2011.

Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd b. Osman, *Câmiü'l-Beyân fî Kıraâtî's-Seb'a*, thk, Abdülmüheymîn Tahhan, Mekke: Câmiatü'Ümmü'l-Kurâ, 1406/1987.

Demirci, Muhsin, *TefsîrUsûlû*, İstanbul: MÜİFAV Yayınları, 7. Basım, 2008.

Demirci, Muhsin, *Tefsîr Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, MÜİFAV Yayınları, 2009.

Demirci, Muhsin, *Kur'ân Tarihi*, İstanbul: MÜİFAV Yayınları, 2010.

Demirci, Muhsin, *Tefsîrde Metodolojik Sorunlar*, İstanbul: MÜİFAV Yayınları, 2012.

Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed, *el-İthâfuFudalâi'l-Beşer bi'l-Kıraati'l-Erba'ate Aşer*, thk, Şa'bân Muhammed İsmail, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1987.

Dımaşkî, Ebû AbdillâhŞemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehbî et-Türkmânî el-Fârikî, *Ma'rifetü'l-Kurrâi'l-Kibâr*, thk, ŞuaybArnavûd, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1404/1984.

Dımaşkî, *Siyer-i A'lâmü'n-Nübelâ*, thk, ŞuaybArnavûd, Beyrut:Müessesetü'r-Risâle, 1402/1982.

Draz M. Abdullah, “*Kur'an'a Giriş*,” çev.Sâlih Akdemir, Ankara: 2000.

Duman, M. Zeki, *Uygulamalı TefsîrUsûlû ve Tarihi*,Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1992.

Ebû Ca'fer İbnü'l-Bâziş Ahmed b.Ali b. Ahmed b. Halef el-Ensârî el-Gırnâtî, *El-İknâ' fî Kıraâtî's-Seb'a*, thk, Abdülmecit Kıtamış, Mekke: Câmiatü Ümmü'l-Kurâ, 1403/1983.

Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Ömer el-Ezdî es-Sicistânî, “*Sünenü Ebû Davud*”, thk, Şuayb el-Arnâvutî, Muhammed Kâmil, Mısır: 7 Cilt, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemi, 2009.

Ebû Hayyan, el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhît*, 8 Cilt, Beyrut: 2. Basım, 1983.

Ebû Hayyân, *Tuhfetü'l-Erîbbi mâfi'l-Kur'ânimine'l-Ğârib*, nşr, Ahmed Madlû-Hatice el-Hadîsî, Bağdat: 1977.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfehânî, “*Hilyetü'l-Evliyâ Tabakâyü'l-Eşfiyâ*” Beyrut: ts.

Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyê'l-Kitâbi'l-Kerîm*, 9 Cilt, Kahire: ts.

Ebû Şame, Şehabeddin Abdurrahman b. İsmail el-Makdisi, *el-Mürşidü'l-Veciz ila ulûm teallukubi'l-Kitabi'l-Azîz*, nşr. VelidMüsaid et-Tabatabâî, Kuveyt: 1993.

Ebû Zûr'a İbn Zencele, Abdurrahman b. Muhammed, *Hucetü'l-Kırâât*, Beyrut: 2. Basım, 1974.

Elik, Hasan, “*Mushaf'a Abdestsiz Dokunulup Dokunulamayacağı Problemi*”, Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi, 1/6, 48-78, 1998.

Er, Rahmi, “*Ebû Zübeyd et-Tâî*”, DİA, İstanbul:10, 271-272, 1994.

Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb, “*Kâmûsu'l-Muhît*” *Kamus Tercümesi* Beyrut: 1993.

Fîrûzâbâdî, *BesâirZevi't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz*, 6 Cilt, Beyrut:ts.

el-Gavrî, Seyyid Abdulkadir, “*el-Mu'cemu'l-Vecîz*,” Kahire: Müessesetü's-Semaha, 2012.

Gazalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, “*Cevâihiru'l-Kur'ân*”, thk, Muhammed Reşid Rıza, Beyrut: Darulhyai'l-Ulûm, 1985.

el-Gırnâtî, Ebû Ca'ferİbnü'l-BâzişAhmed b.Ali b. Ahmed b. Halef el-Ensârî, *el-İknâ' fî Kırâati's-Seb'a*, thk: Abdülmecit Kıtamış, Mekke: CâmîâtüÜmmü'l-Kurâ, 1403/1983.

Güngör Mevlüt, “*Kur’ân’ın Peyderpey İndirilmesinin Hikmetleri*,” İstanbul: DİD, 24, sy. 3.

Güneş Âdem, *Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık*, İstanbul: DEM Yayınevi, 2020.

Güven, Şahin, *Çağdaş Tefsîr Araştırmalarında Konulu Tefsîr Metodu*, Ankara: Şura Yayınları, 2001.

Görener, İbrâhîm, *TefsîrUsûlü ve Kur’ân İlimlerinin Tefsîr Yöntemi Açısından Değerlendirilmesi*, Ankara: İlim Yayma Vakfı, Kur’ân ve Tefsîr Akademisi, 2009.

Hâcî Halîfe, *Keşfü’z-zunûn ‘an esâmi’l-kütübve’l-fünûn*, thk, Muhammed Şerafeddin Yalıtıkaya, Beyrut: Dâru’l-hayât-Turâs el-Arabî, ts.

Hamevî, Şihabuddîn Ebu Abdillâh Yakut İbn. Abdillâh. “*Mu’cemu’l-Buldân*,” Beyrut: Dâru’s-Sadr, 1397/1977.

Hamevî, *Mu’cemü’l-Udebâ İrşâdü’l-Erîb ilâ Ma’rifeti’l-Edîb*, thk, İhsan Abbâs, Kahire: Dâru’l-Garbü’l-İslâm, 1414/1993.

Hamidullah Muhammed, “*İslâm Peygamberi*”, çev. Sâlih Tuğ, 2 Cilt, İstanbul: 1993.

Hamûde, Abdulvehhab, *el-Kıraat ve’l-Lehcât*, Kahire: Matbaatu’s-Saade, 1369/1948.

Hanay, Necattin, *Kurân Tefsîrinde Kıraat Farklılıklarının Rolü, Zeccac ve Taberi Örneği*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2015.

Hatîb Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali, *Târîh-i Bağdâd*, Beyrut: Dâru’l-Garbü’l-İslâm, 1422/2001.

Hemedânî, Ebü’l-Alâ’ Hasen b. Ahmed b. Hasen el-Attâr, “*Ğâyetü’l-İhtisârî’l- Kırá’âti’l- Aşeretili- E’immeti’l- Emsâr*,” thk, Eşref Muhammed Fuad Tal’at, 2 Cilt, Cidde: Silsiletü Usûli’n-Neşr, 1414/1994.

Hemedânî, “*Kitâbü't-Temhîd fî Ma'rifeti't-Tecvîd*,” thk.1, Ğânim Kaddûrî, Ürdün: Dar-ı Imâr en-Neşr ve't-Tevzî', 1420/2000, & thk.2, Cemalüddin Muhammed Şeref, Mehdi Fethi es-Seyyid, Kahire: Daru's-Sahabeti't-Turas, 1426/2005.

Hemedânî, “*Kıra'âtu Ebî Hanîfeti'n-Nûman*,” Mahtût, Konya: Bölge Yazma Eserler Kütüphanesindeki nr. DSCN0094-DSCN0099, 41a-46a.

Heysemî, Nureddin Ali b. Bekr, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, Beyrut: Dâru'n-Neşr, 1407.

Hindâvî Ali İsmail Seyyid, “*el-Camiu'l-Mufîd fî Şerhi's-Şatibiyye fî'l-Kıraati's-Seb'a*,” İskenderiyye: Dâru'l-Kimme, 2011.

Huzem, Hüdayi Uzaktan Eğitim Merkezi, İslam ve İhsan,

İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 4 Cilt, Mısır: 2. Basım, 1972.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 30 Cilt, Tunus: Dâru't-Tûnisiyye, 1984.

İbn Atıyye, Abdülhakk b. Ğâlib, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, 16 Cilt, Fas: 1979-1980

İbn Ebî Davud Ebû Bekir Abdullah b. Süleyman b. el-Eş'âs es-Sicistânî, “*Kitâbü'l-Mesâhîf*,” thk, Muhibbiddin Abdussubhan, Beyrut: 1415/1995.

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *Fünûnü'l-Mesir fî İlmi't-Tefsîr*, Beyrut: Mektebetü'l-İslamiyye, 357, 1987.

İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf, “*Ġâyetü'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*,” Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1427/2006.

İbnü'l-Cezerî, “*Takrîbü'n-Neşrfi'l-Kirâati'l-Aşr*,” Abdullah Muhammed Halyeli, Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1423/2002.

İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fî Kıraâti'l-Aşr*, tsh: Ali Muhammed Dabbâğ, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1430/2009.

İbnu'l-Cezerî, *Tayyibetu'n-Neşrfi'l-Kırâati'l-Aşr*, thk, Ali Muahmmmed Dabbağ, Mısır: 1950.

İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-mukriîn ve Mürşidü't-Tâlibîn*, nşr. Ali b. Muhammed el-İmrân, Kahire: ts.

İbnü'l-Hacib, *el-Muhtasar [Şemseddin Ebü's-Sena Mahmud b. Abdurrahman b. Ahmed el-İsfehani'nin Beyanu'l-Muhtasar adındaki şerhi ile birlikte]*, nşr. Muhammed Mazhar Beka, 2 Cilt, Mekke: ts.

İbn Hâcib, *Muhtasarü'l-Müntehâ*, thk, Ahmed Ramiz, İstanbul: Matbaatü'l-Âlem, 1889.

İbn Hacer el-Askalâni Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Kenânî, *El-İsâbe fî Temyîzi'Sahabe*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1995.

İbn Hacer el-Askalâni Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Kenânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, thk: Beşşâr Avvâd Ma'rûf ve Şuayb Arnavûd, Beyrut: Dâru'l-Maârif el-Osmânî, 1417/1977.

İbn Hâleveyh, Ebû Abdillâh el-Huseyn b. Ahmed b. Hâleveyh el-Hemedânî, *İ'râbü'l-Kırâati's-Seb'i ve İlelühâ*, 2 Cilt, Kahire: 1992.

İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebû Bekir Bermekî el-İrbilî, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Ebnâü'z-Zaman*, thk, İhsan Abbâs, Beyrut: Dâru's-Sadr, 1397/1977.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İsmail, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 4 Cilt, Mısır: ts.

İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim, *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân*, Beyrut: 1978.

İbn Mace, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mace*, thk, Muhammed Fuad Abdulbaki, 2 Cilt, Beyrut: Dâru'lhyâi'l-Kütübî'l-Arabî, ts.

İbnü'l-Manzûr, Ebü'l-Fadl Muhammed b. Mükrim, *Lisânü'l-Arab*, Kahire: Dâru'l-Meârif, ts.

İbn Mihrân, Ebû Bekir, *El-Ğâye fî Kırâati'l-Aşr*, Şirketi obeikanli't-Tibâeti ve'n-Neşr. thk, Muhammed Gıyâs en-Canbaz, Riyad: 1405/1985.

İbn Sa'd Muhammed, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, Kahire: Mektebetü'l-Hancı, ts.

İbn Sîdeh, *el-Muhkem ve 'l-muhîti 'l-a 'zam*, 6/289-290.

el-İsfahânî Râğib, *Müfredât fî ğarîbi 'l-Kur'ân*, thk, Muhammed Seyyid Geylânî, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 402, ts.

Kamhâvî, Muhammed es-Sâdık, *Talâiu 'l-Beşer fî Tevcîhi 'l-Kıraati 'l-Aşer*, Kahire: 1977.

Karaçam, İsmail, “*Kıraat İlminin Kur'ân Tefsîrindeki Yeri ve Mütevâtir Kıraatların Yorum Farklılıklarına Etkisi*”, İstanbul: MÜ. İlahiyat Fakültesi Yay. Nu. 128, 2013.

Karaçam İsmail, *Kur'ân'ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kıraati*, İstanbul: MÜİFAV Yayınları, 3. Basım, 2011.

Karaçam İsmail, *Kıraatların İntikâli, Kur'ân ve Tefsîr Araştırmaları-IV*, Kıraat İlmi ve Problemleri, İstanbul: 2002.

Karagöz, Mustafa, *Dilbilimsel Tefsîr ve Kur'ân'ı Anlamaya Katkısı*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.

Kastalânî, Şihabüddin, “*Letâifü 'l-İşârât Li Fünûni 'l-Kıraât*”, thk, Âmir Seyyid Osman, Abdussabûr Şahin, Kahire: Meclisü'l-Â'lâ Li'l-Şuûni'l-İslâmiyye Lecneti İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1392/1972.

Kâtip, Çelebi, *Keşfü 'z- Zünûn 'an Esâmi 'l-Kütübive 'l- Fünûn*, Beyrut: Dâru'l-Hayâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

el-Kefevî, Ebü'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî *el-Külliyât*, nşr. Adnan Derviş-Muhammed el-Mısırî, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998.

Kelbi, Abdulfettah İsmail *el-İmaletufi 'l-Kıraati ve 'Lehcat*, Kahire: Matbaatı Nahda. 1376/1968.

el-Kenânî, İbn Hacer el-Askalâni Ahmed b. Ali b. Muhammed, *el-İsâbe fî Temyîzi 's-Sahabe*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1995.

el-Kenânî, İbn Hacer el-Askalâni Ahmed b. Ali b. Muhammed, *Tehzîbü't-Tehzîb*, thk: BeşşârAvvâdMa'rûf ve Şuayb Arnavûd, Haydarâbad: Dâru'l-Maârif el-Osmânî, 1417/1977.

Kevserî, Muhammed Zâhid, *Makâlâtü'l-Kevserî*, nşr. RâtübHâkimî, Kahire: el-Mektebetü'l-Tevfikıyye, ts.

Kılıç, Mustafa, “İbn Kuteybe’de Kıraat-Filolojik Tefsîr İlişkisi, *TefsîruGaribü'l-Kur’ân Örneği*”, Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 6, 6/1, 2020 (7-50).

Komisyon, Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsîr*, 7 Cilt, Ankara: 2. Basım, 2006.

Komisyon, Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *Kur’ân-ı Kerîm Meali*, Ankara, 2001.

Komisyon, *İslamda İnanç ve İbadet Günlük Yaşayış Ansiklöpediti*, İstanbul: (İlmihal), 1997.

Koyuncu, Recep, *Kıraat İlmi&TakrîbUsûlü*, Konya: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı, 2018.

Kurtubî, Ebû Abdillâh, “*el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*”, thk, Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, 24 Cilt, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2006.

Maşalı, Mehmet Emin, “*Kıraat-Tefsîr İlişkisi*” Tefsîre Akademik Yaklaşımlar I, Ankara: Otto Yayınları, 2013.

Maşalı, Mehmet Emin, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*, Ankara: Otto Yayınları, 2016.

Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed, *en-Nüketü ve'l-Uyûn, Tefsîrü'l-Mâverdî*, 4 Cilt, Beyrut: 1992.

Mekkî b. EbîTâlib, “*el-İbâne an Me’âni’l-Kırâât*”, nşr, Muhyiddin Ramazan, Dımışk: Dâru'l-Me’mûn, 1979.

Mekkî b. EbîTâlib, *el-Keşf an Vücûhi’l-Kırââti’s-Seb’i İlahihâ ve Hucecihâ*, nşr. Muhyiddin Ramazan, 2 Cilt, Beyrut: 1984.

Muharrem Önder, *ŞâzKıraatlar ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, İstanbul: İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı: 13, 2009, 163-194.

Muhaysin, Muhammed Sâlim, *fî Rihâbi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire: Mektebetü'l-Külliyyeti'l-Ezheriyye, 1980.

Muhaysin, *el-Kıraât ve Eseruhâ fî Ulûmi'l-Arabiyye*, Mısır: Mektebetü'l-Külliyyeti'l-Ezher, 1402/1982.

Muhaysin, *el-Mühezzeb fî'l-Kıraâti'l-Aşr*, Kahire: 2. Basım, 1978.

Mustafa Atilla Akdemir, *Hâmîd b. Abdülfettâh el-Paluvî Hayatı, İlmi Şahsiyeti, Eserleri ve "Zübdetü'l-İrfân" Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkiki*, İstanbul: Basılmamış Doktora Tezi, 1999.

Mustafavî, Hasan, "*et-Tahkîk fî kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*" Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, , 9/241-242,2009.

Mustafa b. Şemsüddin, *Ahter-i Kebir*, İstanbul: Çamlıca Basım-Yayın, 1/158, 2014.

Müntecceb, el-Hemedânî Ebû YûsufMüntebecüddîn Hüseyin b. Ebi'l-Izz b. Reşîd el-Hemedânî, *el-Ferîd fî İ'râbi'l-Kur'âni'l-Mecîd*, nşr, Muhammed Nizamüddin el-Füteyyah, Medine: Dârü'z-Zaman, 1427/2006.

Müslim, Abdullah el-Hatîb Mustafa "*el-Münâsebât ve Eseruhâ 'AlâTefsîri'l-Kur'ân'il-Kerîm*", Kahire: Mecelletü Câmîati's-Şârikatili'l-Ulûmi's-Şeri'ative'l-İnsân, 1426/2005.

Müslim, Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1955-1956.

Nehhâs, Ahmed b. Muhammed, *İ'râbu'l-Kur'ân*, Beyrut: 3. Basım, 1988.

Nesâî, Abdurrahman b. Şuayb, Sünen, Beyrut: 1409/1988.

Nesefî, Abdullah b. Ahmed *Medârikü't-Tenzîl ve hakâikü't-Te'vîl*, 4 Cilt, Mısır, ts.

Okiç, Muhammed Tayyip, *Hadiste Tercüman*, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1966.

Öge, Ali, “*Ebu’l-Alâ el-Hemedânî ve Kira’âtü Ebî Hanîfeti’n-Nûman isimli Risâlesi*,” Konya: Necmettin Erbakan Üniveristesi, İlahiyât Fakültesi Dergisi, sayı:36, 2013.

Öğmüş Harun, “*Kur’ân’ın Sıhhati Bağlamında Kıraat Farklılıklarının Değerlendirilmesi*”, İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi, Dergisi, 39, 2010/2, 5-26, 16.

Önder, Mustafa Kemal, *Ebu’l-Berekât en-Neseftî’nin Kıraattaki Yeri*, Isparta: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002.

Özbek, Ömer, *Kıraat Farklılıklarının Anlama Etkisi*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 39, 2015/2.

Özek, Ayşe Ulya, “*Mâide Sûresi 6. Âyet Bağlamında Ayağa Mesh Meselesi*”, İstanbul: İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Paluvî, Abdülfettah, *Zübdetü’l-İrfân*, İstanbul, ts.

er-Râcihi, Abduh, *el-Lehcât fi’l-Kıraâti’l-Kur’âniyye*, Kahire: MatbaatuDâru’l-Meârif 1968.

Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu’l-Ğayb, et-Tefsîrü’l-Kebîr*, 32 Cilt, Mısır: 1938, trc. Suat Yıldırım. Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, C. Sadık Doğru, Ankara: 1988.

Sâbûnî, Muhammed Ali, *TefsîruÂyâti’l-Ahkâm*, 2 Cilt, İstanbul, ts.

Sadrettin, Gümüş, *Kur’ânTefsîrinin Kaynakları*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1990.

Sarı, Mehmet Ali, *Kur’ân’ıKerîm’i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*, İstanbul, MÜİFAV Yayınları, 3. Basım, 2011.

Sehl, eş-Şeyh Cem’ah, *Esbâbü’n-Nüzûl, Esânîdühâ ve Âsâruhâ fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Mekke: Ümmü’l-Kurâ Üniversitesi, 1403/1986.

Suheyre Reşâd, *Haberu’l-Vâhîdfî’s-Sünneti ve Eseruhû fî Fıkhî’l-İslâmî*, Kahire: Dâru’ş-Şurûk, ts.

Suyûtî, Ebü’l-Fadl Celaleddin Abdurrahmanb. Ebu Bekr, *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, nşr: Mustafa Dibbuğa, 2 Cilt, Dımişk: Dâr-u İbn Kesîr, 1987.

Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, Mahtût yayına hazırlayanlar: Muhammed Enes Topgöl, Faik Akçaoğlu, 2Cilt, İstanbul: 2019.

Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûrfi't-Tefsîrbi'l-Me'sûr*, thk, Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, 17 Cilt, Kahire: Merkez Hicr, 2003.

eş-Şâfiî, Muhammed b. İdris “*Âhkâmü'l-Kur'ân*”, Cemaehü el-İmâm el-Beyhakî, thk, Abdülğanî Abdülhâlik, 2 Cilt, Kahire: Mektebetü el-Hâncî, 1414/1994.

Şahin Hatice, *İslam Kültür Tarihinde “Kur'ân Hıfzı” Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, Ankara: AÜSBE, Doktora Tezi, 2011.

Şener, Abdülkadir, “Abdest”, DİA, İstanbul: 1/68, 1988.

Şimşek, Sâit, *Günümüz Tefsîr Problemleri*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2017.

Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, Mavsıl: 1993.

et-Taberî, Ebû Ca'fer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezid, *Câmi'u'l-beyân 'an te'viliâyi'l-Kur'ân*, thk, Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî, Riyad: DâruÂlemi'l-Kütüb, 2003.

et-Tahhân, İsmail Ahmed *Kur'ân'ı Anlamada Vakfın Rolü*, çev. Necattin Hanay, Rize: RTEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2/2012, 233-278.

Taşköprü-Zâde Ahmed Efendi, “*Mevdu'âtü'l-'Ulûm*”, trc. Kemalettin Muhammed Efendi, İstanbul: ts.

Temel, Nihat, “*Kırâat ve Tecvîd Terimleri*”, İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, nu: 124, 2013.

Temîmî, Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs b. Mücâhid, *Kütübü's-Seb'afi'l-Kırâat*, thk, Şevki Dayf, Kahire: Dâru'l-Maârif, 2. Basım, 1392/1972.

Tetik, Necati, “*Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kırâat İlminin Talimi*,” İstanbul: İşaret Yayınları, 1990.

et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî, “*el-Câmiu's-Sahîh*”, thk, Ahmed Muhammed Şâkir, Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslami, 1996.

Topaloğlu, Bekir, “*Hafız*”, DİA, İstanbul: 15, 116-117, 1997.

Tuğral, Rahim, “*Farklı Kıraatlerin Tefsîrdeki Yeri*”, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7, 1993.

Uğur, Hakan, “*Vakıa Sûresi 79. Ayet Bağlamında Mushaf’a Abdestsiz El Sürme Meselesi*” *Usûl*, 25/205-23, 2016/1.

Ünal, İsmail Hakkı, *İmam Ebû Hanîfe’nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: 1989.

Ünal, Mehmet, “*Kur’an’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*,” Ankara, Fecr Yayınları, 2005.

Ünal, Mehmet, “*Kıraat Kriterleri Bağlamında Kıraatlerin Tevâtürü Meselesi ve Buna Şîâ’nın Bakışı*”, *Milel ve Nihal Dergisi*, 8, 3, Aralık 2011. <https://dergipark.org.tr.tr/pub/milel.issue.10465.128132>, Erişim: 31.01.2023.

Ünal, Mehmet, “*Zeydiyyenin Tefsîr Anlayışı*”, Ankara: Tarihten Günümüze Kur’ân’a Yaklaşımlar, İlim Yayma Vakfı, Kur’ân ve Tefsîr Akademisi, 2010, 179-305.

Vâhıdî, Ebü’l-Hasan Ali b. Ahmed, *el-Bâsıt fî Tefsîri’l-Kur’ân*, nşr, Komisyon, 25 Cilt, Riyad, 1430.

Yazıcı, Tahsin, “*Hemedân*”, *DİA*, İstanbul:17, 183-185. 1998.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, İstanbul: sadeleştirenler: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, 10 Cilt, 1992.

Yıldırım, Duran Ali, *Kur’ân’da Fesat*, Konya: Çimke Basım-Yayın, 2016.

Yıldırım, Duran Ali, *Tefsîr ve Fıkıh Usulünün Ortak Metodolojik Problemleri*, İstanbul: Kitap Dünyası, 2021.

Yılmaz, Sabri, “*Kur’ân’da Te’vîl Sorunu*” Ankara: Araştırma Yayınları, 2009.

Yücel, Abdullah, *Mütevâtir Kıraatlerin Tefsîr İlmindeki Yeri*, İstanbul: İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1989.

Yüksel, Ali Osman, “*Kıraat-ı Aşere*,” İstanbul: Şâmil İslam Ansiklopedisi, 1990.

Yüksel, Ali Osman, *İbn Cezeri ve Tayyibetu'n-Neşr*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1996.

Yüksel, Muhammed İsa, “*Kıraat Disiplininde Metodolojik Alan Tanımlaması*”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2014.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakaiki't-Tenzîl*, 4 Cilt, Beyrut: ts.

Zemahşerî, *el-Fâik fî Ğarîbi'l-Hadîs*, Kahire: 1971.

Zehebî, Şemsüddîn Muhammed ibn. Ahmed ibn. Osman, “*Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhiri'l-A'lâm*,” Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî, 1410/1990.

Zehebî, *Ma'rifetü'l-Kurrâi'l-Kibâra'le't-Tabakâtive'l-A'sâr*, nşr. Altıkulaç Tayyâr, DİA, İstanbul: 186, 1995.

Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1409/1989.

Zürkânî, Muhammed Abdülazîm, “*Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'an*” thk, Ahmed Şemsüddîn, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1424/2004.

Zürkânî, “*El-Fihrisü's-Şamil li't-Türâsi'l-Arabî el-İslamî el-Mahdûdâtu'l-Kirâât*”

Zürkânî, *Ulûmu'l-Kur'an Mahdûdâtu'l-Kirâât*, Amman: Müessesetü Âli Beyt, 1994.

Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammd b. Abdillâh, *el-Burhân fî Ulûmü'l-Kur'an*, thk, Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm, Mısır:1957.